

©DÜNYA ƏDƏBİYYATI

MİN BİR GECA

116(5)
M64

246846

MİN BİR GECƏ

SƏKKİZ CİLDDƏ

VIII CİLD

895-1001-ci gecələr

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

“ŞƏRQ-QƏRB”

BAKİ

2007

Bu kitab "Min bir gecə. VIII cild" (Bakı, Azərnaşr, 1984)
naşri əsasında təkrar nəşrə hazırlanmışdır

Rus dilindən tərcümə edən: **Ələkbər Abbasov**

Redaktoru: **Məhərrəm Qasımlı**
filologiya elmləri doktoru, professor

Rəsmlərin müəllifi: **Rasim Babayev**

ISBN 978-9952-34-148-5 (VIII cild)
ISBN 978-9952-34-140-9

398.2-dc22
Ərəb nağılları

Min bir gecə. Səkkiz cildə. VIII cild.
Bakı, "Şərq-Qərb", 2007, 352 səh.

© "Şərq-Qərb", 2007

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
İLHAM ƏLİYEVİN
"Azərbaycan dilində latın qrafikası
ilə kütləvi nəşrlərin həyata
keçirilməsi haqqında"
12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı
ilə nəşr olunur və ölkə kitabxanalarına
hədiyyə edilir

Saidliqla firang arvadının hekayəti

Bir də nağıl ələyirlər ki, Qahirənin əmiri Şücaəddin Məhəməd deyirmiş:

“Biz gecəni bir səidlinin¹ evində keçirirdik. O bizi qonaq ələyir, hər cür hörmət göstərirdi. O, pirani qoca idi, üzü qara, lap əsmər idi, amma balaca uşaqlarının üzləri ağappaq, yanaqları qıpqırmızı idi. Biz ondan soruşduq: “Ay filankəs, nə üçün sənin uşaqların belə ağdır, özün əsmər?” Qoca dedi: “Bu uşaqlar mənim aldığım əfrəncili² arvadın

¹ Yuxarı Misirin ərəbcə adıdır.

² Firəng (Fransa) sakini, yəni avropalı.

olublar. O arvadın mənə başıma qoribə bir əhvalat gəlir. Biz dedik: "Lütf elə, onu bizə danış". Səidli "Yaxşı" deyib, əhvalatı danışmağa başladı:

"Bilin və agah olun ki, bir dəfə mən bu şəhərdə kətan ökmüşdim. Onu biçdim, təmizlədim. Bu işə beş yüz dinar xərclədim. Sonra onu satmaq istədim, ancaq gördüm ki, əlimə bir şey gəlir. Mənə dedilər: "Kətanı Əkkəyə¹ apar, bəlkə orada böyük qazanc götürə bildin" (Əkkə də o zaman firənglərin əlində idi). Mən kətanı Əkkəyə apardım, bir hissəsinin pulunu altı aydan sonra ödəmək şərtlə satdım. Kətanı satanda yanımdan bir əfrəncili qadın keçdi (firəng qadınlarında isə bazara rübəndəz gətmək bir adətdir). O qadın kətan almaq üçün mənə yaxınlaşdı: onun gözəlliyini görəndə ağılma başımdan çıxdı. Mən ona bir qədər kətan satdım, qiymətində də güzəştə getdim. Qadın kətanı götürüb getdi, bir neçə gündən sonra yenə gəldi. Ona yenə bir qədər kətan satdım, qiymətində birinci dəfəkindən də çox güzəşt etdim. Qadın bir dəfə də mənə yanıma gəldi, bildi ki, mən onu sevirəm. O, adətən bir qarı ilə gəlirdi. Mən həmin qarıya dedim: "Ona vurulmuşam, gör bir hiylə işlədə bilərəmmi ki, mənə ona qovuşum?" Qarı dedi: "Sənin xətrinə mən hiylə işlədərəm, ancaq görək bu sirri üçümdən, yəni məndən, səndən, bir də ondan başqa heç kim bilməsin, özün də hökmən pul xərcləməli olacaqsan". Mən dedim: "Ona qovuşmaq üçün mənə üreyimi də alsalar, azdır..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb, nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki səkkiz yüz doxsan beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, nağıl eləyirlər ki, qarı razı olub həmin adama dedi: "Ancaq görək bu sirri üçümdən, yəni məndən, səndən, bir də ondan başqa heç kəs bilməsin, özün də

¹ (Avropalıları ona Sen-Jan d'Ark deyirlər) – Qərbi Fələstində şəhər və limandır. 1104-cü ildən 1187-ci ilədək "Müqəddəs torpaq"da firəng mülklərinin paytaxtı idi. Sonralar Əkkəni sultan Səlahəddin fəth etdi. 1191-ci ildə şəhər yenidən xristianların əlinə keçdi. Bundan sonra onların hökmranlığı yüz il sürdü. 1291-ci ildə sultan əl-Məlik el-Əşref Əkkəni tutdu və bununla da Fələstində xristianların hökmranlığına son qoyuldu.

hökmən pul xərcləməli olacaqsan". Kişi dedi: "Ona qovuşmaq üçün mənə üreyimi də alsalar, azdır".

Onda bu qərara gəldilər ki, kişi qadına əlli dinar verəcək, qadın da onun yanına gələcəkdir. Kətan satan əlli dinarı hazırlayıb qarıya verdi, qarı da həmin əlli dinarı götürüb dedi: "Evində ona yer hazırla, bu axşam sizə gələcəkdir".

Tacir nağıl eləyib dedi: "Mən də getdim, bacardığım qədər yemək, içki, şam, şirniyyat hazırladım. Evim dəniz kənarında idi, əhvalat da yayda olmuşdu, ona görə də mən yerimizi damın üstündə saldım. Əfrəncili gəldi, biz yedik, içdik, gecə oldu, açıq havada uzandıq (Ay da üstümüzdə işıq salırdı), ulduzların dənizdə əks olunmasına tamaşa etməyə başladım. Mən öz-özümə dedim: "Allah-təaladan utanmırsan? Sən yadelli bir adamsan, açıq havada, dəniz kənarında uzanıb, bu xaçpərəst qadınla Allaha xoş gəlməyən əməllər eləyirsən! Sən cəhənnəmə yandırılmağa layiqsən! Aman ya rəbb, sən özün şahidsən ki, mən bu gecə səndən utanıb, sənin cəzandan qorxub bu xaçpərəst qadına yaxınlaşmaqdan özümü saxlayıram".

Sonra mən səhərəcən yatdım, qadın da sübh işıqlananda acıqlı halda ayağa qalxıb evinə gəldi, mən də öz dükanıma gəlib orada oturdum. Birdən həmin qadın qarı ilə bərabər gəlib mənə yanımdan hirsli-hirsli ötüb keçdi. O, aya bənzəyirdi. Onu görəndə mən məhv oldum, öz-özümə dedim: "Axı sən kimsən ki, belə bir qızdan əl çəkərsən? Məgər sən Sirri əs-Səkətişən, Yalınayaq Bışrən, yoxsa bağdadlı Cüneydsən, ya da Fudeyl ibn İyyadsən?"

Mən özümü qarıya yetirib dedim: "Onu təzədən mənə yanıma gətir". Qarı dedi: "Məsihiyə and olsun ki, o indi yüz dinar almamış sənin yanına gələn deyil!" Mən yüz dinar çıxarıb qarıya dedim: "Sənə yüz dinar verirəm". Həmin qadın ikinci dəfə mənə yanıma gəldi. O yanımda olanda əvvəlki fikir yəni beynimə gəldi. Mən özümü saxladım. Allah-təaladan qorxub qadına dəymədim. Sonra çıxıb dükanıma getdim. Həmin qarı mənə yanımdan acıqlı-acıqlı keçəndə mən ona dedim: "Onunla bərabər mənə yanıma qayıt". Qarı dedi: "Məsihiyə and olsun ki, beş yüz dinar verməsən, o səni daha sevidirməyəcək, sən də həsrətdən öləcəksən!" Mən bunu eşidəndə bədənim əsməyə başladı, qət elədim ki, kətandan qazandığım pulun hamısını itirəndə də, vüsala çatıb ruhumu şad eləyəcəyəm. Ancaq hələ özümə gəlməmiş eşitdim ki, carçı qışqırıb deyir: "Ey müsəlmanlar, sizinlə

¹ VIII-IX əsrlərdə yaşamış məşhur zahid və sufilerdir.

bizim aramızda olan barışıq qurtardı. Burada qalanlara hələ bir həftə də möhlət veririk ki, işlərini qurtarib öz məmləkətlərinə getsinlər!”

Qadın da daha mənim yanıma gəlmədi, mən niyə satdığım kətanın pullarını yığmağa, qalanlarını da başqa mallara dəyişməyə başladım. Sonra özüm ilə yaxşı mallar götürüb, Əkkədən çıxdım. Qəlbim əfrəcilinin eşqi ilə yanırdı, çünki o mənim ürəyimi də, pulumu da aparmışdı. Mən yola düşdüm, gəlib Dəməşq şəhərinə çatdım. Əkkədə aldığım malları çox baha qiymətə satdım, çünki barışıq müddəti qurtarıqdan sonra buraya daha mal gəlmirdi. Qadir Allah mənə yaxşı qazanc yetirdi (Onun cəlalına şükür olsun!).

Əfrəcili qadın barəsində ürəyimdə olanları unutmaq üçün mən kəniz alverinə başladım, özü də bu alverdən əl çəkmədim. Beləcə üç il gəlib keçdi. Mən yenə həmin vəziyyətdə idim.

Elə ki əl-Məlik ən-Nəsir¹ firənglərlə müharibəyə başladı, özü də Allahın köməyi ilə onlara qalib gəldi və onların bütün padşahlarını əsir elədi, dəniz kənarındakı şəhərləri aldı. İş elə getirdi ki, bir nəfər mənim yanıma gəlib, əl-Məlik ən-Nəsir üçün bir kəniz istədi. Məndə gözəl bir kəniz var idi, onu həmin adama göstərdim, o da qızı məndən ən-Nəsirə yüz dinara aldı, doxsan dinar getirdi, on dinar mənə borclu qaldı, çünki o gün xəzinədə pul yox idi, padşah hamısını firənglərlə müharibədə xərcləmişdi. Bu barədə əl-Məlikə xəbər verdilər. O dedi: “Onunla bərabər gedin əsirlər saxlanan binaya, qoyun on dinarın əvəzinə firəng qızlarından birini seçib aparsın...”

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki səkkiz yüz doxsan altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, nağıl eləyirlər ki, əl-Məlik ən-Nəsir dedi: “Qoyun bu kişi ona çatacaq on dinarın əvəzinə o qızlardan birini seçib aparsın”.

¹ Əl-Məlik ən-Nəsir – bir neçə Misir sultanının ləqəbidir. Burada isə söhbət 1169-cu ildən 1193-cü ilədək hökmranlıq etmiş Səlahəddin haqqında gedir. Nağıl edənün işarə vurduğu hadisə Hittində (Təbəriyyənin qərbində Fələstin kəndi) gedən vuruşmadır, bu kəndin yaxınlığında Səlahəddin 1187-ci ildə firəngləri darmadağın etmişdi.

Sədidli deyirdi: “Məni götürüb əsirlər saxlanan binaya getdilər. Mən orada olan qızlara baxdım, əsirlərin hamısına nəzər saldım, birdən vurulduğum həmin firəng qadını gördüm, onu lap yaxşıca tanıdım. Demə, o, firəng əmirlərindən birinin arvadı imiş”. Mən o saat dedim: “Bunu mənə verin!” Onu götürüb öz çadırıma apardım, qadından soruşdum: “Məni tanıyırsanmı?” O “yox” cavabını verdi. Mən dedim: “Mən səninlə kətan alveri eləyən dostunam, yadımdamı, sən mənim qızillarımlı alıb dedin: “Beş yüz dinar verməsən, bir də məni görə bilməzsən”. İndi isə mən on dinara sənin sahibin oldum”. Qadın dedi: “Bu sənin haqq dininin sirridir! Mən şəhadət verirəm ki, Allahdan başqa Allah yoxdur, Məhəmməd də onun rəsuludur!”

Beləcə o, islam dinini qəbul elədi, yaxşı da müsəlman oldu. Mən öz-özümə dedim: “Allaha and olsun, mən onu azad etməmiş və qaziya xəbər verməmiş ona əl vurmuyacağam!” Sonra mən İbn Şəddadin¹ yanına getdim, əhvalatı ona nağıl elədim. O, kəbinimizi kəsdi, mən də gecəni onunla yatdım. O məndən uşağa qaldı.

Sonra qoşunlar hərəkətə gəldilər, biz də Dəməşqə gəlib daxil olduq. Bir neçə gün keçmişdi ki, əl-Məlikin elçisi gəlib dedi: “Padşahların bağladığıları sazişə görə əsirlər geri qaytarılmalıdır”.

Əsir alınmış kişilərin və qadınların hamısını qaytardılar, təkə mənim yanımda olan qadın qaldı. Firənglər dedilər: “Filan əmirimizin arvadı gəlmədi”. Onun barəsində soruşmağa başladılar. Sorğu-suallarında çox təkid eləyirdilər, axırda bəldilər ki, o mənim yanımdadır, onu məndən tələb elədilər. Mən çox diltor halda evə gəldim. Rəngim bərk qaçmışdı. Arvadım məndən soruşdu: “Sənə nə olmuşdur, səni həyəcana salan nədir?” Mən cavabında dedim: “Gedək əl-Məlikin yanına, mən bilirəm onun hüzurunda nə deyəcəyəm”.

Tacir deyir ki, mən onu apardım əl-Məlik ən-Nəsirin yanına (firəng padşahının səfəri də onun sağ tərəfində oturmuşdu) və dedim: “Mənim yanımda qalan qadın budur”. Əl-Məlik ən-Nəsirlə səfir ondan soruşdu: “Öz ölkənə gedirsən, yoxsa ərinlə qalmaq istəyirsən? Allah sənin də, başqalarının da əsirliyinə son qoydu!” Qadın sultana dedi: “Mən müsəlman olmuşam, özüm də hamiləyəm, özünü görürsünüz. Məndən firənglərə daha fayda yoxdur”.

Səfir də ondan soruşdu: “Səndən ötrü kim əzizdir – bu müsəlman, yoxsa filan əmir?” Qadın sultana dedi ki sözləri ona da dedi. Bu zaman

¹ Sultan Səlahəddinin yanında baş qazı idi.

səfir onunla gələn firənglərdən soruşdu: "Onun sözlərini siz də eşitdiniz?" Firənglər dedilər: "Bəli!"

Səfir mənə dedi: "Arvadını götür, get". Mən də arvadımla bərabər çıxıb getdim, sonra isə səfir mənim dalımcı tələsik adam göndərərək dedi: "Onun anası mənimlə bir şey göndərər, deyibdir: "Qızım əsirlikdə çılpəqdir, mən istəyirəm ki, bu sandığı ona çatdırasan". Al bunu ona ver".

Mən sandığı aldım, evə aparıb arvadıma verdim. O, sandığı açdı, gördü orada öz paltarlarıdır, bir də iki kişə qızıl var, kişənin birində əlli dinardır, o birində yüz dinar. Mən gördüm ki, bunlar mənim bağladığım kisələrdir, heç bir şey dəyişilməyibdir. Mən qadir Allaha dua-sənə elədim. Bu uşaqlar da həmin qadınlardan olmuşlar, onun özü də hələ sağdır, bu yeməkləri sizə o hazırlamışdır".

Biz onun başına gələn əhvalata və onun bəxtinə məəttəl qaldıq. Allah isə həqiqəti daha yaxşı bilir.

Məvcuvarla kənzin hekayəti

Habelə nağıl eləyirlər ki, qədim zamanlarda Bağdadda bəxtə-vər adamlardan birinin oğlu yaşayırmış. Ona atasından miras xeyli pul qalmışdı. Həmin adam bir kənişi sevirdi, onu satın aldı. Oğlan kənişi sevdiyi kimi, kəniş də onu sevirdi. Oğlan ona o qədər pul xərcəldi ki, bir dinarı da qalmadı. Odur ki, yeyib-içmək, birtəhər dolanmaq üçün bir yol axtarmağa başladı, amma tapa bilmədi. O, varlı vaxtında müğənni sənətindən başı çıxan adamların məclislərinə gedərdi, özü də xanəndəliyi müəyyən dərəcədə öyrənmişdi. Ona görə də dostlarından birinin yanına gedib, ondan məsləhət istədi. Dostu ona dedi: "Mən sənə üçün öz kənzinlə birlikdə oxumaqdan başqa yaxşı bir sənət bilmirəm. Sən bunu eləsən, çoxlu pul alarsan, yeyərsən də, içərsən də".

Ancaq bu məsləhət oğlanın da, qızın da xoşuna gəlmədi. Qız ona dedi: "Mən sənə çarə tapmışam". Oğlan soruşdu: "Nə çarə?" Kəniş dedi: "Məni sat, biz ikimiz də bu bələdan qurtulaq, mən var-dövlət içində yaşayaram, çünki mənim kimisini ancaq çox varlı adam ala bilər, beləliklə də mən sənənin yanına qayıtmağıma səbəb olaram".

Oğlan kənişi bazara apardı. Qızı hamıdan qabaq Həşimi¹ nəslindən olan bir bəsrəli, zəngin zadəgan gördü. O, elmi, nəzakətli və səxavətli bir adam idi, qızı min beş yüz dinara aldı.

Kənişi satan oğlan deyir: "Mən pulu alan kimi peşman oldum. Kəniş də ağladı, mən də. Mən sövdəməzimin pozulmasını xahiş elədim, ancaq alıcı razı olmadı. Mən dinarları kisəyə qoydum, hara gedəcəyimi bilmədim, çünki bu kənizsiz mənim evim səhra idi. Mən özümü elə döyməyə, hönkür-hönkür ağlamağa başladım ki, heç vaxt bu hala düşməmişdim. Bir məcədə girdim, orada oturub ağladım. Elə sarsılmışdım ki, özüm özümü tanıyırdım. Məni yuxu tutdu, pul kisəsini yastıq kimi başımın altına qoyub yatdım. Yuxuladığım vaxt bir nəfər gəlib kişəni başımın altından dartıb götürdü və yeyin-yeyin getdi. Mən dəhşət və qorxu içərisində ayağa qalxıb həmin adamın dalınca qaçdım. Bir də gördüm ki, ayaqlarımı iplə bağlamışlar. Mən üzüüstə yığıldım, ağlamağa, özümü döyməyə başladım, öz-özümə dedim: "Daha sənəin ruhun bədənindən çıxdı, pulların da getdi..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarıncıq qoydu.

¹ Məhəmməd peyğəmbərin elinin adıdır.

897-ci gecə

Elə ki səkkiz yüz doxsan yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağıl dalmı danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə nağıl ələyirlər ki, oğlan pul kisəsinin necə itdiyini danışsın, sözüne belə davam elədi: "Mən öz-özümə dedim: "Daha sənin ruhun bədənindən çıxdı, pulların da getdi!" Vəziyyətim daha da ağırlaşdı. Mən Dəclə çayına getdim, paltarımı başıma salıb çaya atıldım. Oradakı adamlar işin nə yerdə olduğunu başa düşüb dedilər: "Yəqin ona böyük müsibət üz veribdir".

Onlar mənim dalmca suya atıldılar, mənə sudan çıxarıb soruşdular ki, nə olub? Mən başıma gələnləri danışdım, onlar da ködəlləndilər. Onlardan biri, qoca bir kişi mənə yaxınlaşıb dedi: "Sənin pulların elindən çıxdı, ancaq sən necə razı olarsan ki, ruhun bədənindən çıxsın, cəhənnəmlik olub odda yanan adamlardan biri olasan? Qalx, mənə gedək, mən sənin mənzilinə baxım". Mən ayağa qalxdım. Biz mənim mənzilimə qayıtdıq. Qoca bir qəder yanımda oturdu, mənə sakitləşdirdi, buna görə ona təşəkkür də elədim. O getdi. O gedəndən sonra mən az qala özümü öldürmüşdüm, ancaq cəhənnəmi və gələcək həyatımı yadıma saldım. Sonra evdən çıxdım, dostlarımdan birinin yanına gedib, başıma gələnləri ona danışdım. Dostumun mənə yazığı gəlib ağladı, mənə əlli dinar verib dedi: "Mənim məsləhətimi eşit: bu saat Bağdaddan çıx get, o qızın məhəbbəti üreyindən çıxana, özü də onsuz təsəlli tapanacan bu pulları xərcə. Sən yazı-pozunu bilən, fərmanlar hazırlayan adamların oğullarındansa, sənə gözəl xəttin, yaxşı da təhsilin var. Get hər hansı bir canişinin yanına, ona səcdə elə, bəlkə Allah səni kəninlə qovuşdurdu".

Mən ona qulaq asdım, qətiyyətim artdı, dərdim bir qəder azaldı: Vasit¹ tərəfə getməyi qərara aldım. Orada mənim qohumlarım yaşayırdı. Mən çayın sahilinə getdim, orada lövbər salmış bir gəmi gördüm. Dənizçilər gəmiyə mal və gözəl-gözəl parçalar yükləyirdilər. Onlardan xahiş elədim ki, mənə də özləri ilə götürsünlər. Onlar dedilər: "Bu gəmi bir Həşiminindir, ona görə biz səni götürə bilmərik".

Mən dənizçiləri pulla yola gətirməyə başladım. Onlar dedilər: "Əgər mütləq getmək istəyirsənsə, onda bu qəşəng paltarını çıxart,

dənizçi paltarı geyin, bizimlə otur, elə bilsinlər ki, bizlərdən birisən". Mən şəhərə qayıtdım, dənizçi paltarı alıb geyindim, gəmiyə gəldim (gəmi də Bəsrəyə gedirdi), dənizçilərlə birlikdə gəmiyə qalxdım, heç bir dəqiqə də keçməmiş kənimizi gördüm, — lap onun özünü, — iki kəni də ona qulluq ələyirdi. Qəzəbim yatdı, öz-özümə dedim: "İndi mən Bəsrəyəcnə onu görüb səsinə eşidəcəyəm". Azacıq keçmiş Həşimi at üstündə gəldi. Onun ətrafında xeyli adam var idi. Onlar gəmiyə mindilər, gəmi Dəclə çayı ilə üzünəşığı, Bəsrəyə tərəf yola düşdü. Həşimi süfrə açib kəniylə birlikdə çörək yeməyə başladı. Qalanları da gəminin ortasında oturub yeməyə başladılar. Həşimi kəniyə dedi: "Nə vaxtacan oxumaqdan imtina edəcəksən, bu kəder və göz yaşları çoxmu davam edəcəkdir? Sevgilisindən ayrı düşən təkəcnə sən deyilsən ki!" Bu zaman mən bildim ki, qız məni necə sevirmiş. Sonra Həşimi gəminin qırağında, kəninin qarşısından pərdə asdı, özü də mən tərəfdə olan adamları çağırdı, onlarla birlikdə pərdənin qabağında oturdu. Mən soruşdum ki, onlar kimlərdir. Məlum oldu ki, Həşiminin qardaşlarıdır. Həşimi onların qarşısına şərab və qəlyanaltı qoydu. Onlar da qızdan əl çəkməyib onu oxumağa məcbur elədilər. Nəhayət, qız ud istədi. Onu kökləyib bu şəri oxumağa başladı:

"Karvan bu gecə apardı yarı¹,

Yollarda bir an da dayanmaz oldu.

Karvanla o yar itəndə gözəndə,

Aşiq üreyi yanib köz oldu".

Sonra qızı ağlamaq tutdu, udu atıb oxumağı kəsdi. Oradakılar bərk diltor oldular. Mən də huşsuz halda yerə yıxıldım. Adamlar belə hesab elədilər ki, mənim tutmam var. Onlardan kim isə mənim qulağıma Quran oxumağa başladı. Sonra qıza çox yalvardılar, çox xahiş elədilər ki, oxusun. Qız udu kökləyib, aşağıdakı iki beyti oxudu:

"Onların gedişi ağlatdı məni,

Getdilər, qəlbimdən çıxmırlar ancaq.

Soruşsam da, durub xərabəlikdə,

Evləri bomboşdur, yoxdur səs-soraq".

¹ Bəsrə ilə Bağdad arasında, Aşağı Mesopotamiyada VIII əsrdə əsası qoyulmuş şəhər.

¹ Şeyrlər Ələkbər Ziyatay tərcümə etmişdir.

Sonra o, huşunu itirib yığıldı, adamlar ağlaşdılar. Mən də qəşş elə-yib yerə sərilidim. Dənizçilər hay-küy saldılar. Həşiminin nökrələrindən biri onlara dedi: "Bu divanəni siz nə üçün götürmüşünüz?" Sonra isə bir-birlərinə dedilər: "Bir kəndə çatan kimi onu düşürdün, bizim yaxamız ondan qurtarsın".

Bu söz-sov mənə böyük dərdə saldı, mən özümü ələ almağa çalışdım, öz-özümə dedim: "Həç bir hiylə ilə onların əlindən qurtara bilməyəcəyəm. Gərək gəmidə olduğumu qıza bildirəm ki, mənə gəmidən düşürməyə qoymasın". Sonra biz yolumuza davam elədik, nəhayət, bir kəndə yaxınlaşdıq, gəmi sahibi dedi: "Sahilə çıxacaq", Adamlar da çıxdılar. Bu, axşamçağı idi, mən yuxarı qalxıb pərdənin dalına keçdim, udu götürüb qızın mənim yanımda öyrəndiyi havanı köklədim, sonra öz yerimə qayıtdım..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki səkkiz yüz doxsan səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, nağıl ələyirlər ki, oğlan belə dedi: "Sonra mən öz yerimə qayıtdım, adamlar da sahildən gəldilər, gəmidə öz yerlərə keçdilər. Ay yeri, suyun üzünü nura qərş elədi. Həşimi qıza dedi: "Allah xatirinə, bizim günümüzü qara elmə". Qız udu götürdü, əlini simlərə vurdu, elə qışqırdı ki, elə bildilər ruhu bədənindən çıxdı. Sonra dedi: "Allaha and olsun, müəllim bizim yanı-mızda, bu gəmidədir!" Həşimi dedi: "Allaha and içirəm, o oğlan bizim yanı-mızda olsaydı, mən onu məclisimizdən məhrum etməzdim, bəlkə o sənin dər-dini azaldardı, biz də sənin oxumağından həzz alardıq. Ancaq onun gəmidə olması müşkül işdir". Qız dedi: "Mənim ağam yanı-mızda ola-ola mən nə ud çala bilərəm, nə də mahnını dəyişdirə bilərəm". Həşimi dedi: "Gəl dənizçilərdən soruşaq". Qız dedi: "Soruş!" Həşimi soruşdu: "Siz gəmiyə özge bir adam götürübsünüzmü?" Dənizçilər cavab verdilər: "Xeyr". Mən qorxdum ki, sorğu-sual kəsilə, odur ki, gülüb dedim: "Bəli, mən onun müəllimiym, onun ağası olduğum zaman ona oxumağı mən öyrətmişəm". Keniz ucadan dedi: "Allaha and olsun, bu sözlər mənim ağamın sözləridir!" Nökrələr gəlib mənə

Həşiminin yanına apardılar. O mənə görüb tanıdı, özü də dedi: "Ay başıbələh! Sənə nə olmuşdur ki, bu kökə düşmüşən?"

Mən başıma gələnləri ona danışib ağladım. Pərdənin dalında kənz də hönkür-höknür ağladı, Həşimi ilə qardaşlarının mənə yazığı gəldi, onlar da acı-acı ağladılar. Sonra Həşimi mənə dedi: "Allaha and olsun, mən bu kənizə yaxın düşməmişəm, ona toxunmamışam, özü də bu günəcən onun oxumasını eşitməmişdim. Mənə Allah hər şey nəsib eləyibdir. Mən Bağdada məhz nəgmə eşitmək və əmirəlmöminindən maaşımı almaq üçün gəlmişdim. Hər iki işimi görüb, vətənə qayıtmaq istəyəndə öz-özümə dedim: "Bağdad nəgmələrinə qulaq assam yaxşıdır. Odur ki, bu kənizi aldım. Mən bilmədim ki, sizin ikiniz də bu haldasız. Allaha and içirəm ki, Bəsrəyə çatan kimi bu qızı azad edəcəm, səninlə onu evləndirəcəm, sizə nə qədər çox pul lazım olsa verəcəm, bu sərtlə ki, könlüm nəgmə eşitmək istəyəndə qızın qarşısından pərdə assınlar, o da pərdə dalından oxusun. Sən də mənim qardaşlarımdan biri və həmsöfrəm ol!"

Sonra Həşimi başını pərdənin dalına soxub qızdan soruşdu: "Buna razısanmı?" Qız da ona xeyir-dua verməyə, təşəkkür etməyə başladı. Sonra Həşimi nökrələrindən birini çağıraraq dedi: "Bu oğlanın əlindən tutub apar, paltarını çıxart, ona gözəl paltar geyindir, onu ətrə tut, sonra yanı-mıza gətir".

Nökrə mənə apardı, ağasının dediklərini yerinə yetirdi, sonra onun yanına gətirdi. Həşimi başqalarının qabağına qoyduğu şərabadın mənim də qabağıma qoydu. Kənz gözəl bir ahənglə bu şeirləri oxumağa başladı:

"Vidalaşmaq üçün gələndə o yar,
Ağladım; qınadı mənə el-oba.

Hicran acısını dadmayıb onlar,
Firqət qəlbələrində salmayıb yuva.

Gərək hər möhnətə səbr edib dözə
Sevgi deryasına cuman binəval!"

Hamı vəcdə gəldi, cavanın da sevinci artdı. O dedi: "Mən udu kənizdən alıb çaldım, ondan gözəl səslər çıxarıb belə şeir oxudum:

"Gözütoxlardan istə töhfəni sən,
Çünki onlardan necəbət, var

M.F. Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

Nanəciblər önündə alçalmaq,

Bil ki, insanı daim alçaldar.

Bərəkə düşsən, kübara aç əlini,

Səni heç vaxt bu istək etməz xar.

Əsil insanı tərif eyib deyil,

Tərif etsən gödəni, bil bunu ar”.

Adamlar xoşhal oldular, sevincləri artdı. Onlar kef içində idilər. Gah mən bir az oxuyurdum, gah da kəniz. Ta o vaxtadan oxuduq ki, gedib bir sahilə çatdıq. Gəmi lövbər saldı, hamı gəmidən çıxdı, mən də çıxdım. Mən sərxoş idim, subaşına çıxmaq üçün oturdum, məni yuxu apardı, yolçular da gəmiyə qayıtdılar. Gəmi çayaşağı üzdü. Adamlar mənim orada olmadığını hiss etmədilər, çünki sərxoş idilər. Mən pullarımı kənizə vermişdim, heç bir şeyim qalmamışdı. Onlar Bəsrəyə çatmış olardılar ki, günəşin istisi məni ayıltı. Ayağa qalxdım, ətrafıma baxdım, ancaq heç kəsi görmədim. Haşiminin adını da, Bəsrədə hansı evdə yaşadığımı da soruşmağı unutmşudum. Özümü itirdim. Belə məlum oldu ki, kənizlə görüşməyim, şadlığım yuxu imiş. Mən nə edəcəyimi bilmirdim. Yaxınlıqdan bir böyük gəmi keçirdi. Həmin gəmiyə minib Bəsrəyə getdim. Orada nə bir adam tanıyırdım, nə də Haşiminin evini. Bir səbzəvatçının yanına gedib, ondan mürəkkəb və kağız aldım...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki səkkiz yüz doxsan doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi:

“Padşah sağ olsun, belə nağıl eləyirlər ki, kənin sahibi bağdadlı oğlan Bəsrəyə çatanda çox məyus oldu, çünki o, Haşiminin evini tanı-mırdı. O dedi: “Mən bir səbzəvatçının yanına gedib ondan mürəkkəblə kağız aldım, oturub yazmağa başladım. O mənim paltarımın çirkli

olduğunu görüb, mənəndən soruşdu ki, nə işin sahibiyəm. Mən qərib, kasıb bir adam olduğumu danışdım. Səbzəvatçı dedi: “Mənim yanımda qalarsanmı? Hər gün sənə yarım dirhəm pul, xörək, paltar verərəm. Mənim dükanımda mühasibatla məşğul ol”. Mən “Baş üstə!” deyib onun yanında qaldım, işlərini sahmanladım, mədaxil və məxaricini qaydaya saldım. Bir ay keçəndən sonra səbzəvatçı gördü ki, mədaxil artır, məxaric isə azalır. Bunun üçün mənə təşəkkür elədi. Hər günümə bir dirhəm təyin elədi. Beləcə il gəlib başa çatdı, səbzəvatçı təklif elədi ki, onun qızını alım, dükanına da şərik olum. Mən də buna razı oldum. Mən arvadımın yanına getdim. Sonra ürəyisiniq, sarsılmış halda, qəm-qüssə içərisində dükanda oturmağa başladım. Səbzəvatçı isə heç içir, mənə də içməyi təklif eləyirdi, amma mən qüssədən içmirdim. Beləcə iki il başa vurdu. Bir dəfə dükanda oturan vaxt gördüm ki, bir dəstə adam yemək-ichmək aparır. Bunun nə demək olduğunu səbzəvatçıdan soruşdum. O dedi: “Bu gün varlı adamlar günüdür. Çalğıçılar, varlıların cavan oğulları Obolla’ kanalının kənarına, ağacların arasında yeyib-ichmək üçün çıxırlar”. Könlümə gəzintiye baxmaq arzusu düşdü. Öz-özümə dedim: “Bəlkə bu adamları görəndə sevgilimə də rast gəldim”. Səbzəvatçıya dedim: “Mən də gəzintiye getmək istəyirəm”. Səbzəvatçı dedi: “İstəyirsənsə, onlarla get”.

O mənə yemək-ichmək hazırladı. Mən də getdim, ancaq Obolla kanalına çatanda gördüm ki, adamlar qayıdırlar. Mən də onlarla getmək istədim, birdən Haşimi ilə qızı aparən gəminin gəmbaşını gördüm. Gəmi Obolla kanalı ilə üzürdü. Mən qışqırdım. Gəmbəşi də, yanındakı adamlar da məni tanıdılar, yanlarına aparıb dedilər: “Məgər sən sağsan?” Məni qucaqladılar, başıma nələr gəldiyini soruşdular. Mən də onlara nağıl elədim. Onlar dedilər: “Biz elə bildik, məst olub suda boğulubsan”. Mən onlardan kənin halını soruşdum, dedilər: “Sənin yox olduğunu eşitdikdə, paltarını cırıq-cırıq elədi, udu yandırdı, özünü döyməyə, hönkür-hönkür ağlamağa başladı”. Biz Haşimi ilə bərabər Bəsrəyə gələndə ona dedik: “Bu cür ağlamaqdan, qəm-qüssədən əl çək”. O dedi: “Mən qara paltar geyəcəyəm, bu evdə qəbir düzəldəcəyəm, qəbrin yanında oturacağam, özü də oxumaqdan imtina edəcəyəm”. Biz ona icazə verdik, o da indiyəcən bu vəziyyətdə yaşamaqdadır”.

¹ Bəsrədən Obollaya gedən kanalın adıdır. Bu kanalın six evlər və bağlarla əhatə olunmuş sahilləri orta əsrlərdə Bəsrə sakinlərinin sevimli gəzinti yeri idi.

Onlar məni özləri ilə apardılar. Mən onların evinə gəlib kənizi həmin vəziyyətdə gördüm. O məni görən kimi elə qışqırdı ki, elə bil-dim öldü. Sonra məni bərk-bərk qucaqlayıb, uzun zaman ağuşundan buraxmadı. Haşimi mənə dedi: "Apar onu". Mən dedim: "Baş üstə, ancaq əvvəlcə sən mənə vəd etdiyin kimi, onu azad elə, mən onunla evlənirəm". Haşimi onu azad elədi, bizə bahalı şeylər, çoxlu paltar, xalça bağışladı, beş yüz dinar da verib dedi: "Bax, mən hər ay sizə bu qədər pul vermək istəyirəm, bu şərtlə ki, səninlə oturmaq içim, kənizin oxumasına qulaq asım".

Sonra bizim üçün bir ev boşaltdı, əmr elədi ki, bizə nə lazımsa, hamısını oraya aparsınlar. Mən həmin evə getdim, gördüm ora xal və qumaşla doludur. Qızı ora köçürtdüm. Sonra səbzəvatçının yanına gedib, bütün başıma gələnləri ona nağıl elədim, xahiş elədim ki, qızı ilə mənim talağımı versin, özü də bunu günah hesab etməsin. Mən onun talağını və ona çatısı nə varsa, hamısını verdim. Beləcə mən Haşimi ilə iki il vaxt keçirdim, çoxlu da sərvətə malik oldum, Bağ-dadda kənizlə sürdüyüm həyata təzədən qayıtdım. Rahim Allah dərdimi mizi azaltdı, neməti başımızdan tökdü, arzumuzu yerinə yetirdi. Həmd olsun onun dərghahına. Allah həqiqəti daha yaxşı bilir".

Cilliadla Şimasın ahvalatı

Həmçinin nağıl əleyirlər ki, qədim zamanlarda, ötən qərinələrdə Hindistan məmləkətində hündürboylu, gözəl sifətli, yaxşı əxlaqlı, nəcib xüsusiyyətlərə malik bir padşah var idi. O, kasıblara əl tutur, öz rəiyyətlərini, hökmranlıq altındakı adamların hamısını sevdi. Onun adı Cilliad¹ idi. Onun hökmranlıq altında, onun səltənətində yetmiş iki hökmdar var idi, onun məmləkətlərində üç yüz əlli qazı vardı. Onun yetmiş vəziri var idi. O hər on əsgərə bir başçı təyin etmişdi. Baş vəzirinin adı Şimas idi. Onun iyirmi iki yaşı vardı. O həm zahirədən, həm də batildən çox gözəl, nəzakətli, ağılla fikirləşib cavab verən, müdrik, bütün işlərində cəld idi. Cavan olmasına baxmayaraq, mütefəkkir, hakim və rəis idi. Hər cür hikmətdən və nəzakət qaydalarından baxəbər idi. Padşah onu böyük bir məhəbbətlə sevirdi, biliyinə, beləgətlə danışmağına, idarə işlərindən baş açmasına görə ona rəğbət bəsləyirdi, bir də ki, Allah onu mərhəmətli, rəiyyətlərə qarşı həlim yaratmışdı. Həmin padşah öz səltənətində ədalətli idi, rəiyyətlərini qoruyurdu, böyüklərə və kiçiklərə sədəqə verər, onlara lazımı qayğı göstərər, hədiyyələr bəxş edərdi, bütün rəiyyətlərinin vergilərini azaldardı. O, rəiyyətlərin hamısını – böyükdən kiçiyə sevir, onlara mərhəmət göstərər, qayğılarına qalardı.

Bütün bunlara baxmayaraq, Allah-təala ona bir oğul verməmişdi. Bu da ondan ötrü, həm də səltənətinin əhalisi üçün çox ağır dərd idi. Bir gecə padşah uzanıb, öz səltənətinin işlərini fikirləşməklə məşğul olduğu vaxt onu yuxu apardı. Yuxuda gördü ki, bir ağacın dibinə su tökürlər...

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüzüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə nağıl əleyirlər ki, padşah yuxuda gördü ki, bir ağacın dibinə su tökürlər (bu ağacın da ətrafında

¹ "Min bir gecə"də olan nağıldakı bu ad müxtəlif nəşrlərdə cürbəcür yazılmışdır.

çoxlu ağac vardı), birdən həmin ağacın içindən alov çıxıb ətrafdakı ağacların hamısını yandırdı.

Bu yerdə padşah dəhşət və qorxu içərisində yuxudan oyandı, nökrələrindən birini çağırıb ona dedi: "Tez gedib Şıması mənim yanıma gətir". Nökrə Şımasın yanına gedib ona dedi: "Padşah bu dəqiqə gəlməyini tələb edir, o, yuxudan sərasimə oyanıb, məni sənin dalınca göndərdi ki, tez onun yanına gələsən".

Şımas nökrənin sözlərini eşidən kimi yerindən qalxıb padşahın yanına yollandı. Gedib gördü ki, padşah yatağında oturubdur. Vəzir baş əyib, ona əbədi şöhrət və səadət arzuladı, sonra ucadan dedi: "Ey padşah, Allah səni qəm-qüssədən uzaq eləsin! Bu gecə səni narahat eləyən nədir, nə üçün məni tələsik hüzuruna çağırırdırsan?"

Padşah Şımasa oturmağa icazə verdi. Vəzir oturdu. Padşah gördüklərini ona danışmağa başlayıb dedi: "Bu gecə bir yuxu gördüm, o məni dəhşətə saldı. Yuxuda gördüm ki, bir ağacın dibinə su töküürəm, birdən ağacın dibindən od qalxıb, öz ətrafındakı ağacların hamısını yandırdı. Mən qorxdum, məni dəhşət бүürdü. Yuxudan ayıldım, odur ki, sənin dalınca adam göndərdim, çünki sənin çox bilikli, dərrakəli alim olduğun, yuxu yozmaq məharətinə mənə məlumdur".

Şımas başını aşağı salıb, bir qədər susdu, sonra da gülümsədi. Padşah ondan soruşdu: "Ey Şımas, sən nə fikirləşdin? Mənə düzünü de, mənəndən heç bir şey gizlətmə". Şımas belə cavab verdi: "Ey padşah, Allah-təala sənə mərhəmət eləyib dərdini azaldıbdır. Bu yuxu sənin hər cəhətdən xoşbəxtliyinə səbəb olacaqdır, yəni Allah-təala sənə bir oğul əta eləyəcək, özü də sən uzun ömür sürəndən sonra səltənət oğluna keçəcəkdir, ancaq oğlunda elə bir şey olacaqdır ki, onu hazırda izah etmək istəməzdim, çünki hələ onun vaxtı çatmamışdır". Padşah çox sevindi, kefi kökəldi, qorxusu çəkildi, ürəyi sakitləşdi. O dedi: "Bu yuxu belə yaxşılığa yozulursa, deməli, onun nə ilə qurtaracağını münasib bir vaxtda danışarsan. İndi izah edilməli olmayan məsələni vaxtı gəldikdə mənə izah etməsən ki, mənim sevincim dolğun olsun, çünki mən Allahın lütfündən başqa bir şey istəmirəm. Ona həmd və sənalara olsun!"

Şımas gördü ki, padşah yuxunun axıracan yozulmasını israr eləyir, odur ki, bundan boyun qaçıрмаq üçün səbəblər göstərməyə başladı.

Bunu gördükdə padşah öz səltənətində olan münəccimləri və bütün yuxu yozanları oraya çağırırdı. Onlar padşahın hüzurunda hazır oldular. Padşah yuxusunu onlara danışdı dedi: "Mən istəyirəm ki, yuxumu yozub, düzünü mənə deyəsiniz".

Bu zaman təbircilərdən biri qabağa gəlib danışmaq üçün padşahdan izin istədi. Padşah izin verdikdə o dedi: "Ey padşah, sənin vəzirin Şımas, həqiqətən bu yuxunu yozmaqda aciz deyildir, ancaq o sənin qarşında vicdan əzabı çəkib, səni qorxudan çıxartmışdır, yuxunu axıracan yozmamışdır. Amma sən mənə danışmağa icazə versən, mən deyərəm". Padşah dedi: "Ay təbirci, vicdan əzabı çəkmədən danış, mənə sözün düzünü de".

Təbirci də dedi: "Padşah sağ olsun, bil və agah ol ki, sənin bir oğlun olacaq, sən uzun ömür sürəndən sonra səltənətin onun əlinə keçəcəkdir, ancaq o, rəiyyətləri ilə sənin kimi rəftar etməyəcək, sənin fərmanlarını pozacaq, rəiyyətləri incidəcək və Allah-təalanı köməyə çağıran şıcanla pişiyin əhvalatı onun da başına gələcəkdir".

Padşah soruşdu: "Pişiklə şıcan əhvalatı necə olmuşdur?" Təbirci dedi:

"Allah padşahın ömrünü uzun eləsin! Məstan, yəni pişik bir dəfə gecə evdən çıxdı ki, bağdan bir şıkar tutsun, ancaq heç bir şey tapmadı. Həmin gecə əsən güclü külək, yağan yağış onu taqətdən saldı. O fikirləşməyə başladı ki, özü üçün haradan bir şıkar tapsın. Bu cür vəziyyətdə veyilləndiyi zaman birdən ağacın dibində bir yuva gördü. Ora yaxınlaşdı, mırıldana-mırıldana iyləməyə başladı. Yuvada şıcan olduğunu duydu. Hər vasitə ilə yuvaya soxulmağa cəhd etdi. Ancaq şıcan pişiyin qoxusunu alan kimi dalını ona tərəf çevirdi və yuvanın yolunu tutmaq üçün qabaq və dal ayaqları ilə torpağı sovurmağa başladı. Bunu gören pişik zəif səslə miyoldayıb dedi: "Niyə belə eləyirsən, əziz bacı? Mən istəyirəm ki, sən mənə mərhəmət göstərib bu gecəliyə öz yuvanda yer verəsən sığınım. Yaşım çoxdur, qocalıb zəifləmişəm, hayım gedib, vayım qalıb, daha hərəkət eləyə bilmirəm. Bu gecə mən bu bağa girdim, neçə dəfə özümə ölüm istədim ki, bəlkə ölüb dincələm! İndi budur, yağışda, soyuqda taqətdən düşmüşəm, ac halda sənin qapına pənah götürmüşəm. Sənə yalvarıram, Allah xatirinə, mənə rəhm elə, əlimdən yapış, içəri apar, yuvanın ağzında mənə yer ver, çünki mən həm qəribəm, həm də fəqir. Necə ki demişlər: "Fəqir qəribə yer verənlər qiyamət günü cənnətdə yer tapacaqlar". Bacı can, sən mənə görə mükafata layıqsən, izin ver bu gecəni səhərəcən sənin yanında qalım, sonra çıxıb öz yoluma gedərəm..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın daldını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, nağıl eləyirlər ki, pişik siçana dedi: "Mənə icazə verirsənmi ki, gecəni sənin yanında qalım, sonra çıxıb öz yolumla gedim?" Siçan pişiyin bu sözlərini eşidəndə dedi: "Sən mənim yuvama necə girə bilərsən ki, təbiətən, mənim düşmənim, sənin xörəyin mənim ətimdir? Mən qorxuram ki, sən məni aldadasan, çünki bu sənin xüsusiyyətlərindən biridir, sənəndən ötrü əhd-peyman yoxdur. Axı nəhaq yerə deməyiblər: "Zinakara gözəl arvad, ehtiyacı olan kasıba pul, oda odun etibar etmək olmaz". Sənə etibar etmək mənə yaramaz. Necə ki, demişlər: "Fitrətən düşmən olanlar nə qədər zəif olsalar, düşmənçilikləri bir o qədər güclü olar".

Pişik çox ağır vəziyyətdə, batıq səslə siçana belə cavab verdi: "Sənin ibrətli sözlərin həqiqətən doğrudur, mən səni məzəmmət eləmirəm, ancaq xahiş eləyirəm bizi bir-birimizdən ayıran keçmişdəki təbii düşmənçilikdən əl çək, necə ki, deyiblər: "Olmuşa güzəşt deyənə xaliq də güzəştə gedər". Qabaqlar mən sənə düşmən idim, amma bu gün sənəndən mərhəmət istəyirəm. Axı yaxşı deyiblər: "İstəyirsən ki, düşmənin sənə dost olsun, ona yaxşılıq elə". Bacı can, mən and içib Allah qarşısında sənə söz verirəm ki, heç vaxt sənə zərər yetirməyəcəyəm, bir də ki, buna mənim gücüm qalmayıb. Allaha inan, yaxşılıq elə, mənim andımı və əhdimi qəbul elə".

Siçan da ona belə cavab verdi: "Mənimlə düşmən olanın, özü də adətən məni aldadanın peymanını mən necə qəbul eləyim? Bizim düşmənçiliyimiz qan düşmənçiliyi olmayıb, başqa bir şey üstündə olsaydı, həqiqətən, mən onu boş, əhəmiyyətsiz hesab eləyərdim, ancaq bizim düşmənçiliyimiz fitridir. Ona görə demişlər ki, kim öz düşməninə etibar etsə, ona bənzəyər ki, o, əlini əfi ilanının ağzına soxur". Pişik qəzəblənib dedi: "Nəfəsim daraldı. Ürəyim sıxıldı! Mənim son nəfəsimdir, çox çəkməz, sənin qapında ölürəm, onda babalım sənin boynuna düşəcək, çünki sən istəsən, məni xilas eləyə bilərsən. Mənim sənə axırıncı sözüm bax budur".

Siçan Allah-təaladan qorxdı, ürəyi rəhmə gəldi. O öz-özünə dedi: "Hər kim öz düşməninə qarşı Allah-təaladan kömək diləyirsə, qoy Allah ona mərhəmətli olsun, yaxşılıq eləsin. Ümidimi Allaha bağlayıb, bu pişiyi ölümdən xilas edəcəyəm ki, əvəzini görüm".

Siçan bunu deyib, pişiyin yanına getdi və onu dartıb öz yuvasına çəkdi. Pişik dincəlib qüvvə toplayana, bir qədər cana gələcəncə siçanın yanında qaldı. O öz zəifliyinə, gücdən düşdüyünə, eləcə də dostlarının azaldığına görə qüssələndi, siçanın da ona yazığı gəldi, ona təsəlli verib yaxınlaşdı, ətrafında qaçmağa başladı.

Pişik isə siçanın qaçmasından qorxurdu, yuvanın ağzını tutanacan süründü ki, siçan qaçmağa yol tapmasın. Siçan çıxmaq istəyib pişiyə yaxınlaşdı. O, pişiyə lap yaxınlaşanda pişik onu pəncəsi ilə tutub, caynaqlarını ona keçirib əsdiməyə başladı. O, siçanı ağzı ilə tutur, dişləri ilə yerdən qaldırır, tullayır, dalınca yüyürüb çatırdı, didib əzab verməyə başlayırdı. Bu zaman siçan köməyə çağırmağa başladı, Allahdan azad edilməsini dilədi, pişiyə də məzəmmət eləyib dedi: "Bəs sənin əhd-peymanın, içdiyin and hanı? Səni öz yuvama buraxdığımı və sənə etibar elədiyimə görə mənə verdiyin mükafat budurmu? Bunu deyən düz demişdir: "Hər kim ki, öz düşməninin əhd-peymanını qəbul eləyir, ondan aman gözləməsin". Bir də deyiblər: "Özünü düşməninin əlinə verən, məhv olmağa layiqdir". Ancaq mən xaliqimə bel bağlayıram, o məni sənin əlindən qurtarar".

O bu vəziyyətdə ikən pişik onun üzünə atılıb parçalamaq istədi, birdən yanında yırtıcı ov itləri olan bir ovçu gəldi. İtlərdən biri yuvanın üstündən keçəndə qulağı səs aldı, ələ fikir elədi ki, tülkü nəyi isə parçalayır. İt tülkünü tutmaq üçün yuvaya atıldı, gördü pişikdir, pəncəsini uzadıb onu özünə tərəf çəkdi. Pişik itin pəncəsinə keçəndə öz canının hayına qalıb siçanı buraxdı. Siçan heç yaralanmamışdı da. Amma ov iti pişiyi yuvadan çıxaranda qan damarlarını parçaladı, meyitini kənara tulladı. Beləliklə, siçanın dediyi bu sözlər doğru çıxdı: "Kim birini bağışlasa, gələcəkdə onu bağışlayarlar, kim birini dara qınsasa, dərhal onun özünü dara salarlar".

Ey padşah, gör bir onun başına nələr gəldi. Odur ki, etibar eləyən adama verdiyi əhdi pozmaq olmaz. Xəyanət eləyib aldadan adamın da başına pişiyin başına gələn əhvalat gələr, çünki pislik eləyən pis işə rast gələr, yaxşılıq eləyən isə əvəzini alar. Ancaq sən kədərəlmə, ey padşah, qoy sənə ağır gəlməsin, çünki sənin oğlun ədalətsizlik və zülm eləyəndən sonra, xeyirxah işlərə qayıdacaqdır. Sənin vəzirin olan bu müdrik Şimas da sənə işarə etdiklərinin heç birini sənəndən gizlətmək

istəməmişdir, bu da onun tərəfindən düzgün hərəkətdir, necə ki deyirlər: “Hamıdan artıq qorxan adamlar ən ağıllı adamlardır, özü də hamıdan çox yaxşılığın qeydinə qalırlar”.

Bunu eşidən padşah sakitləşdi, təbircilərə çoxlu bəxşis verməyi əmr eləyib, onları buraxdı, sonra ayağa qalxıb öz otağına getdi, öz işlərinin gedişini düşünməyə başladı. Elə ki gecə oldu, arvadlarından birinin (onu hamısından artıq sevir, عزیز tuturdu) yanına gedib, onunla yatdı. Təqribən dörd ay keçəndən sonra arvadın qamındakı tərpəşdi. Arvad çox sevinib bu barədə padşaha xəbər verdi. Padşah dedi: “Yuxum çin oldu. Allah köməyimiz olsun!”. Sonra arvadını ən yaxşı otağa köçürtdü, ona çox hörmət elədi, xeyli hədiyyə bağışladı, hər şey verdi, sonra da nökrələrindən birini çağırıb, Şımasın dalınca göndərdi. Şımas gələndə padşah arvadının hamilə olduğunu sevinə-sevinə ona xəbər verib dedi: “Yuxum çin oldu, ümidim boşa çıxmadı! Bəlkə bu uşaq oğlan oldu, onda mənim vələhdim olar. Bu barədə sən nə deyə bilirsən, ey Şımas?” Şımas susub cavab vermədi. Padşah ona dedi: “Bu nədir, görürəm, mənim şad xəbərim səni sevindirmir, odur ki, mənə cavab vermirsən? Bilmək pis olmazdı, bəlkə bu iş sənəin xoşuna gəlmir, ey Şımas!” Şımas şahın qabağında diz çöküb dedi: “Ey padşah, Allah sənəin ömrünü uzun eləsin! Kölğə axtaran adama içərisindən alov çıxan ağacın nə faydası, təmiz şərab içən adamı şərab boğursa, onun nə şirinliyi ola bilər? Susuzluğunu rəf eləyən adam soyuq, şirin suda boğulsarsa, suyun ona nə xeyri ola bilər? Ey padşah, mən Allahın, bir də sənəin qulunam, ancaq deyiblər: “Başa çatmamış üç şey haqqında qabaqcadan danışmaq ağıllı adama yaraşmaz: səyahət haqqında səyahətdən qayıdanacan danışma, müharibədə olanlar barəsində düşməni itaətə gətirənəcən, hamilə qadın barəsində doğanacan...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, nağıl eləyirlər ki, vəzir Şımas padşaha dedi: “Başa çatmamış üç şey haqqında qabaqcadan danışmaq ağıllı adama yaraşmaz”. Sonra o yenə dedi: “Ey padşah, bil və ağah

ol ki, başa çatmamış bir şey haqqında danışan adam başına yağ tökülən möminə bənzəyir”.

Padşah soruşdu: “Möminin başına gələn əhvalat necədir, ona nə olmuşdur?” Vəzir də dedi:

“Padşah sağ olsun, bir şəhərdə şəriflərdən¹ birinin yanında bir nəfər yaşayırdı: bu möminə şərifin evindən hər gün üç qoğal, bir az da yağla bal verilməli idi. Yağ da həmin şəhərdə baha idi, odur ki, mömin ona verilən yağı yemir, küpəyə yığırdı, küpə dolandan sonra qorxudan və ehtiyatdan kuzəni başının üstündə bir yerdən asdı. Bir dəfə mömin gecə vaxtı əsas əlində yatağında oturub, yağ barəsində, onun bahalıqı haqqında fikirləşəndə öz-özünə dedi: “Mən görək əlimdə olan yağı satam, onun puluna da qoyun alam, kəndliyə verəm, şərikinə saxlasın. Birinci il qoyun bir erkək, bir dişi, ikinci il isə bir dişi, bir erkək bala doğar. Bu qoyunlar da hər il artar, lap çoxalanan erkək, dişi balalar doğar. Onda mən öz payıma düşəni ayırıram, ondan istədiyim qədər sataram, torpaq alaram, orada bağ salaram, gözəl saray tikdirərəm, pal-paltar, qullar, kənzilər alaram. Sonra bir tacir qızı ilə evlənərəm, misli görünməmiş toy düzəldərəm, heyvan kəsərəm, dadlı yeməklər, şirniyyat, mürəbbə və sairə hazırlayaram, toya oyunbazlar, hoqqabazlar, çalğıçılar dəvət eləyərəm, çiçəklər, ətirli bitkilər, hər cür qoxulu otlar toplayaram, varlıları, yoxsulları, alimləri, rəisləri, əyanları toya çağıraram, hər kim nə istəsə verərəm, hər cür yemək, içki hazırlayaram. Cəz çəkdirərəm: “Kim nə istəsə veriləcək”. Gəlinin rübəndi açıldıqdan sonra adaxlının yanına gedərəm, onun gözəlliyinə, qəşəngliyinə baxıb həzz alaram, yeyib-içərəm, şənlik eləyərəm, sonra öz-özümə deyərəm: “Sən arzuna çatdın!” Möminlikdən, ibadətdən əl çəkərəm. Bundan sonra arvadım bir oğlan doğar, mən də sevinərəm, bu münasibətlə qonaqlıq düzəldərəm, onu naz-nemət içində böyüdərəm, ona kamallı, nəzakətli olmağı, hesabı öyrədərəm, onun adını adamların arasında şöhrətli edərəm, məclis düzəldənlər arasında onu tərifləyərəm, onu xoş əməllərə sövq edərəm, o da mənim sözümdən çıxmaz. Mən onu rəzil işlərdən, pis əməllərdən uzaqlaşdıraram, onu dindarlığa, xeyirxahlığa dəvət eləyərəm. Ona əla, gözəl hədiyyələr bəxş eləyərəm. Görsəm ki, həmişə itaətkardı, onda pak hədiyyələri artırıram, yox, görsəm ki itaət ələmək istəmir, onda bax, bu əsa ilə onu döyərəm”.

¹ Məhəmməd peyğəmbərin qızı Fatimənin və həzrət Əlinin oğulları Həsən və Hüseyin nəslindən olanlar bu adla məşhurdurlar.

Bunu deyib əsasını qaldırdı ki, oğlunu vursun, əsa başının üstündən asılmış yağ küpəsinə dəyib onu qırıq-qırıq elədi, qırıqları möminin üstünə töküldü, yağ başına, paltarına, saqqalına calandı, bu da hamı üçün ibrət oldu.

Buna görə də padşah sağ olsun, hələ baş tutmamış bir şey haqqında danışmaq ağıllı adama yarasızdır”.

Padşah dedi: “Ey müdrik vəzir, sən dediklərinde haqlısan, çünki həqiqəti danışdın, yaxşı da məsləhət verdin. Sən mənim nəzərimdə istədiyən qədər ucaldın, özü də həmişə məndən ötrü xoş olacaqsan”.

Şimas Allaha, bir də padşaha səcdə elədi, ona əbədi xoşbəxtlik arzulaıyib dedi: “Allah sənin ömrünü uzun, hörmətini artıq eləsin! Bil və agah ol ki, mən səndən heç bir şey gizlətmirəm, gizli və aşkar nə varsa, hamısını deyirəm. Sənin şöhrətin, mənim şöhrətimdir. Sənin qəzəbin mənim qəzəbimdir. Mənim sənə sevincindən başqa sevincim yoxdur. Bilsəm ki, sən mənə qəzəblənibsən, gecə yata bilmərəm, çünki sənə vasitənlə Allah mənə hər cür nemət veribdir. Allah-təalaya yalvarıram ki, öz mələkləri ilə səni mühafizə eləsin, onlardan görüşün xoş olsun”.

Padşah çox şad oldu, sonra Şimas ayağa qalxıb padşahın yanından getdi. Bir neçə vaxtdan sonra padşahın arvadı bir oğlan doğdu, padşaha mustuluq apardılar, oğlu olduğunu xəbər verdilər, padşah çox sevindi. Allaha dönə-dönə şükür eləyib dedi: “Ümidimi itirəndən sonra mənə oğul verən Allahıma şükürlər olsun! O öz qullarının dərdinə qalan və mərhəmətlidir!” Sonra padşah öz səltənətinin bütün əhalisinə məktub yazıb, bu hadisədən onları xəbərdar elədi, özü də onları öz evinə dəvət elədi. Hökmrənliyində olan səltənətin əmirləri, rəisləri, alimləri və əyanları gəldilər. Padşahın başına gələn əhvalat budur.

Sizə kimdən deyim, onun oğlundan. Şadlıqdan bütün səltənətdə təbiiylər çalındı, padşahın hüzurunda olmaq üçün ölkənin hər yerindən əhali axışıb gəldi, elm adamları, filosoflar, söz ustaları, mütəfəkkirlər gəldilər, hamısı da bir yerdə padşahın yanına getdi, hərə öz mənəsinə görə yer tutdu. Sonra padşah başda Şimas olmaqla yeddi böyük vəzirə işarə elədi ki, onlardan hərəsi öz müdriqliyinə görə bir şey danışsın, görək ona yaxın olan nədir. Vəzirlərin başçısı Şimas danışmağa padşahın izn istədi.

Padşah ona danışmağa izn verdikdə dedi: “Bizi yoxdan yaradan, öz qullarına insafı, ədalətli adamlardan hökmdarlar verən, onların əlləri ilə rəiyyətlərinə nemətlər bəxş eləyən Allaha min şükür olsun! Xüsusən bizim padşahımız həmin hökmdarlardandır. O, cansız tor-

paqlarımızı Allahın bizə bəxş elədiyi nemətlərlə cana gətirdi, öz mərhəməti ilə bizə azad həyat, rahatlıq və ədalət gətirdi. Bu padşahın bizim üçün elədiklərini hansı padşah öz səltənətinin əhalisi üçün eləmişdir?! O bizim qeydimizə qalır, hüququmuzu müdafiə eləyir, bir-birimizə qarşı azacıq belə ədalətsizliyə yol vermir. Allahın insanlara mərhəməti bundadır ki, onların işlərinə can yandıran, onları düşməndən qoruyan padşahları olsun, çünki düşmənin son məqsədi öz rəqibini itaətə gətirmək, onu əlində saxlamaqdır. Bir çox adamlar öz uşaqlarını padşahlara nökrə gətirirlər, bu uşaqlar da padşahları düşməndən müdafiə etmək üçün qul vəziyyətində qalırlar. Bizim padşahımızın dövründə isə onun təsvirəgəlməz hünəri və xoşbəxtliyi sayəsində düşmənlər ölkəmizə suxula bilməmişlər. Sən də, ey padşah, bu böyük mərhəmətə layiqsən, biz sənə himayən və kölgən altında xoşbəxt yaşayırıq. Allah sənə həyatını daha şən, ömrünü uzun eləsin! Hər şeydən əvvəl biz Allah-təalaya daim yalvarırıq ki, bizə mərhəmət eləsin, sözümlə qulaq asıb səni bizə çox görməsin, səni mehriban bir oğlan əta etsin, sən ona baxdıqca könülün açılsın! Allah da bizim sözlərimizi eşitdi, dualarımızı qəbul elədi. Ona həmd və sənalar olsun!”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə nağıl eləyirlər ki, vəzir Şimas padşaha dedi: “Allah-təala da bizim sözümlə eşitdi, dualarımızı qəbul elədi və sulu göldə baliqlara kömək elədiyi kimi, bizə də yaxından kömək elədi”.

Padşah soruşdu: “Baliqlar əhvalatı hansıdır, o necə olmuşdur?” Vəzir də dedi:

“Ey padşah, agah ol ki, bir yerdə su ilə dolu göl var idi, orada bir neçə balıq vardı. Bir vaxt elə oldu ki, göldə su azaldı, baliqlara çatması qədar qalmadı, onlar az qala məhv olacaqdılar. Baliqlar dedilər: Başımıza bir bəla gələcəkdir! Nə kələk işlədək, xilas olmaq haqqında kimə məsləhət eləyəək?”

Balıqlardan biri qalxıb (o, ağlıca və yaşca o birilərindən böyük idi) dedi: "Bizim Allaha yalvarmaqdan başqa çarəmiz yoxdur. Ancaq hər halda, xərçənglə məsləhətləşək, axı o bizim üstümüzdə böyükdür. Gedək onun yanına, görək onun fikri nədir, o hər şeyi bizdən yaxşı başa düşür".

Balıqların onun fikrini bəyənib xərçəngin yanına getdilər, gördülər ki, xərçəng öz yuvasında yatıb, balıqların başına nələr gəldiyindən xəbəri yoxdur, heç bir şey də bilmir. Balıqlar xərçəngə salam verib dedilər: "Ey ağamız, sən bizim hökmdarımız və rəisimizsənsə, bəs başımıza gələn işlərin sənə dəxli yoxdur?" Xərçəng onların cavabında dedi: "Mənim də sizə salamım var! Sizə nə olub? Nə istəyirsiniz?" Balıqlar başlarına gələn əhvalatı nağıl elədilər, suyun azalmağından pərişan olduqlarını bildirib dedilər ki, su tamamilə çəkildiyi zaman onlar məhv olacaqlar. Sonra isə dedilər: "Budur, biz sənin yanına gəlmişik, səndən məsləhət gözləyirik. De görək bizim xilasımız nədədir? Axı sən bizim böyüyümüzsən, özü də bizdən çox bilirsən".

Xərçəng xeyli müddət başını aşağı salıb sonra dedi: "Şübhə yoxdur ki, siz ağıldan kəmsiniz, çünki Allah-təalının mərhəmətinə və onun öz yaratdıqlarının sağlamlığına qayğısına qalmasına şəkk eləyirsiniz. Məgər siz bilmirsiniz ki, Allah (ona həmd və sənalar olsun!) öz qullarına hədsiz nemətlər verir, hələ onları yaratmamışdan qabaq onların qismətini müəyyən eləmişdir. O öz ilahi qüdrəti ilə hər bir məxluqa məhdud ömür və qismət təyin eləmişdir. Madam ki belədir, hər şey qeybdən yazılmışsa, bəs biz nəyin qayğısına qalmalıyıq? Mənim fikrimcə Allah-təalaya yalvarmaqdan yaxşı bir şey yoxdur, bizlərdən hər birimiz yarananın qarşısında öz gizli və aşkar fikrimizdən danışmalı, Allaha dua eləməliyik ki, o bizi azad eləsin, bələdan qurtarsın, çünki Allah-təala ona pənah aparanların ümidini boşa çıxartmır, özü də ona yaxınlaşmaq istəyənlərin xahişini rədd eləmir. Allaha yalvarsaq, vəziyyətimiz yaxşılaşar, işlərimiz düzələ, bizə ruzi və səadət qismət oləyər. Sonra qış gələr, Allah, möminin duası ilə torpağıma su verər və neməti yaranan onu dağıtmaz. Lap yaxşısı budur ki, səbir oləyək, görək Allah nə edəcəkdir. Əgər, adətən olduğu kimi, ölüm bizi yaxalasa, onda biz dincələrik, qaçmaq tələb edən bir hadisə baş verəndə isə biz qaçarıq, öz torpağımdan çıxıb, Allahın istədiyi yerə köçərik". Balıqlardan da hamısı onun sözünü bir səslə təsdiq etdi: "Sən doğru deyirsən, bizim ağamız, bizim əvəzimizə Allah sənin mükafatını versin". Sonra onların hərəsi öz yerinə getdi. Cəmi

bir neçə gün keçmişdi ki, Allah güclü yağış göndərdi, göl əvvəlkindən də artıq su ilə doldu.

Biz də, padşah sağ olsun, məyus olmuşduq, bilmirdik ki, sənin oğlun olacaqmı. Madam ki Allah bizə də, sənə də bu uğurlu oğulu bəxş elədi, biz də Allah-təalaya yalvarırıq ki, onu həqiqətən uğurlu eləsin, sənin gözlərini onunla işıqlandırın, onu sənin ədalətli vəliəhdin eləsin, sənin vasitənlə bizə nemətlər bəxş elədiyi kimi, onun vasitəsilə də bəxş eləsin. Zira Allah ona pənah aparanları aldatmır, həm də heç kəs Allahın mərhəmətinə ümidini itirməməlidir".

Sonra ikinci vəzir ayağa qalxdı. Padşaha cansağlığı arzuladı. Padşah dedi: "Sizin də canınız sağ olsun!"

Həmin vəzir dedi: "Padşaha o zaman padşah deyirlər ki, o, nemət bəxş eləsin, düzgün hərəkət etsin, ədalətlə mühakimə aparsın, səxavət göstərsin, rəiyyətləri ilə yaxşı rəftar eləsin, adamlar arasında qəbul olunmuş qanun və adətləri qorusun, hər kəsə layiqincə mükafat versin, qan axıdılmasına yol verməsin, şəri aradan qaldırsın. O, görək kasıblara pis nəzərlə baxmaya, istər yuxarı, istərsə aşağı təbəqəyə kömək eləyib, öz rəiyyətlərinə lazımı hüquq verər ki, onlar da ona dua eləyib onun hökmlərinə əməl eləyələr. Şübhə yoxdur ki, bu xüsusiyyətlərə malik olan padşahı rəiyyətləri sevir, yaşadığı müddətdə o, daha əzəmətli olur, ömrünün axırında isə hörməti artır, Allahın da mərhəmətini qazanır. Biz, qullar məcəlisində, ey padşah, etiraf eləyirik ki, dediyimiz xüsusiyyətlərin hamısı sənə vardır. Bu barədə deyiblər: "Ən yaxşısı budur ki, padşah ədalətli, mahir həkim, öz biliyinə əsasən hərəkət eləyən alim olsun". İndi biz bu səadətə feyz alırıq, əvvəllər isə sənin səltənətinə varis ola biləcək bir oğlunun dünyaya gəlməyinə ümidimizi itirdiyimizə görə məyus olmuşduq. Amma Allah (onun əməlinə şükür) sənin ümidini boşa çıxartmadı, çünki onun barəsində yaxşı fikirdə idin, ümidini ona bağlamışdın, odur ki, duanı qəbul elədi. Sənin ümidin xoş ümid idi, ona görə də qarğaynan ilan kimi oldun".

Padşah soruşdu: "Bu necə olmuşdur, qarğaynan ilan əhvalatı necədir?" Vəzir də dedi:

"Padşah sağ olsun, bil və agah ol ki, bir erkək qarğa bir diş qarğa ilə ağacın başında idilər, kefləri saz idi. Onların bala çıxartmaq vaxtı çatdı (hava çox bürkü idi). Bir ilan öz yuvasından çıxıb, həmin ağaca tərəf süründü, yuxarı qalxdı, budaqlardan sürünə-sürünə özünü qarğanın yuvasına yetirdi, yuvaya girib yatdı, özü də bütün yay günlərini orada qaldı. Qarğa yuvasından qaçaq düşdü, heç bir çıxış yolu tapmadı, qalmağa yeri olmadı. İsti günlər qurtaranda ilan buradan çıxıb öz

yuvasına getdi. Bu vaxt erkək qarğa dişi qarğaya dedi: "Bizi xilas eləyib bu beladan qurtaran Allah-təalaya şükür eləyək, hərçənd bu il biz dəndən məhrum olduq, ancaq Allah-təala bizim ümidimizi boş çıxartmaz, ona şükür eləyək ki, o bizi beladan qurtardı, canımızı salamat elədi. Biz Allahdan başqa heç kəsə bel bağlaya bilmərik. O istəsə biz gələn iləcn yaşaya bilərik. Allah balalarımızın əvəzini verər!"

Bala çıxartmaq vaxtı çatanda ilan öz yuvasından çıxıb ağaca tərəf yönəldi, özü də həmişəki kimi, qarğanın yuvasına soxulmaq üçün budaga dırmaşanda, birdən bir çalağan onun üstünə şığıdı, başından vurub onun beynini deşdi.

İlan həşunu itirmiş halda yerə düşdü, qarışqalar gəlib, canına dərəcə dərəcə. Qarğa ilə dişi qarğa təhlükədən qurtardı, rahat yaşayıb çoxlu bala çıxartdılar, başladılar Allaha şükür eləməyə ki, özləri də xilas oldular, balalarını da sağ-salamat çıxartdılar.

Padşah sağ olsun, biz də Allaha şükür eləyək ki, məyusluqdan, elə bir ümitsizlikdən sonra bizə də, sənə də sağlam və xoşbəxt oğul ata elədi. Allah sənin ruzini artırsın, işlərini də avand eləsin!"

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dahnı danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə nağıl eləyirlər ki, ikinci vəzir söhbətini bu sözlərlə qurtardı: "Allah sənin ruzini artırsın, işlərini də avand eləsin".

Sonra üçüncü vəzir ayağa qalxıb dedi: "Ey ədalətli şah, sən verilən qismətə şad ol, gələcək həyatına da sevin, çünki yerdəki adamların sevdikləri şəxsi, göy adamları da sevir. Allah-təala sənə öz məhəbbətini yetirib, səltənətində yaşayan əhəlinin qəlbinə məhəbbət salıbdır. Bizim də, sənə də tərəfindən ona şükürlər olsun ki, sənə, sənənin də vasitə ilə bizə öz mərhəmətinə artırır. Padşah sağ olsun, bil ki, Allah-təalanın (o böyükdür) razılığı olmasa, insan heç bir iş görə bilməz. Hər şeyi bəxş eləyən odur, insana verilən bütün nemətlər onun-kudur. O, nemətləri öz qulları arasında istədiyi kimi bölüşür. Bəzilərinə çox şey bəxş eləmiş, bəzilərinə isə yemək dərdi çəkməyə

məcbur eləmişdir; birini reis eləmiş, birisini də dünya nemətinə həvəs-siz, amma Allaha həvəsli yaratmışdır, çünki bu sözləri o demişdir: "Mən fayda götürən ziyankaram, mən həm şəfa verirəm, həm də azar, həm varlandırırım, həm də iflas eləyirəm, həm öldürürəm, həm də dirildirəm: hər şey mənim əlimdədir, axirət də mənimlə bağlıdır". Adamların hamısı ona şükür eləməlidir. Sən də, ey padşah, xoşbəxt, özü də təmiz adamlardansan, necə ki demişlər: "Təmiz adamlardan ən xoşbəxti o şəxsdir ki, Allah onun üçün bu dünyayla axirət həyatını birləşdirmişdir, o da Allahın ona verdiyi nemətlə kifayətlənir, onun qoyduğu qaydalar üçün şükür eləyir, həddini aşan, Allahın təyin elədiklərinə qane olmayanlar isə çöl eşşəyi ilə tülküyə bənzəyirlər".

Padşah soruşdu: "Onların əhvalatı necə olmuşdur?" Vəzir də dedi:

"Padşah sağ olsun, bil və ağah ol ki, bir tülkü hər gün yem əldə eləmək üçün öz yuvasından çıxardı. Bir dəfə o, dağlara çıxmışdı, göz-lənilmədən gün başa çatdı, tülkü geri qayıtmalı oldu. Yolda qabağına başqa bir tülkü çıxdı. Onlardan biri şikarını necə parçaladığından danışdı dedi: "Dünən əlimə bir çöl eşşəyi düşdü. Ac idim, üç gün idi heç nə yeməmişdim. Çox sevindim, bu eşşəyi mənə qismət eləyən Allaha şükür elədim. Sonra onun ürəyini çıxarıb yedim, doydum. Yuvama qayıtdım, üç gün keçdi, yemək tapmadım, amma indiyeən toxam".

Tülkü bu əhvalatı eşidib, o biri tülkünün toxluğuna paxıllığı tutdu, öz-özünə dedi: "Hökmən eşşək ürəyi yeməliyəm!" O bir neçə gün yemədi, arıqladı, az qaldı ölsün, yem axtarmağa az-az çıxdı, yuvasında uzanıb qaldı. Günlərin birində o yuvasında idi. Ova gedən iki ovçu yuvanın yanından keçirdi. Onlara bir çöl eşşəyi rast gəldi. Ovçular bütün günü onu təqib elədilər. Sonra onlardan biri ucu haça bir ox atdı. Ox eşşəyə dəyib, ürəyinə keçdi, onu tülkünün yuvasının qabağına öldürdü. Ovçular eşşəyin yanına gəldilər, gördülər ölübdür. Onun ürəyindən keçən oxu çəktilər, ancaq ağac çıxdı, oxun haça ucu çöl eşşəyinin qarnında qaldı. Elə ki axşam oldu, tülkü zəiflikdən, həm də acılıqdan zarılda-zarılda yuvasından çıxıb nə görsə yaxşıdır, gördü ki, yuvasının qabağına bir çöl eşşəyi yerə sərilmişdir. Tülkü çox sevindi, şadlığından az qaldı uçsun, dedi: "Arzumun yerinə yetməsinə yüngülləşdirən Allaha şükürlər olsun! Nə çöl eşşəyi, nə də başqa bir şey əldə edəcəyimə ümidim yox idi. Bəlkə Allah onu göydən mənim yuvamın qabağına salıbdı".

Sonra tülkü leşin üzərinə atıldı, onun qarnını yırtıdı, ürəyini tapmaq üçün başını onun qarnına soxdı, axırda ürəyi tapdı, ağzını açıb ürəyi

uddu. Ürək onun boğazından keçəndə oxun pəri boynunun sümüyünə ilişdi. Tüklü ürəyi nə uda bildi, nə də boğazından çıxara bildi. O, öləcəyini yaqın eləyib, dedi: "Doğrudan da, canlı məxluq Allahın verdiyi qismətdən artıq bir şey axtarmamalıdır! Mən Allahın mənə verdiklərindən qane olsaydım, bu cür məhv olmazdım".

Buna görə də, ey padşah, insan Allahın ona verdiyi nemətlə kifayətlənməli, Allahın mərhəmətinə görə ona şükür eləməlidir, özü də öz Tanrısına ümidini itirməməlidir. Bax, ey padşah, xoş niyyətlərin, elədiyin yaxşılıqlar üçün ümidini itirəndən sonra Allah sənə də oğul veribdir. Biz də Allaha yalvarırıq ki, ona uzun ömür, əbədi xoşbəxtlik versin, onu sənin uğurlu xələfin eləsin ki, sən uzun ömür sürdükdən sonra sənin vəsiyyətlərini o yerinə yetirə bilsin".

Sonra dördüncü vəzir ayağa qalxıb dedi: "Doğrudan da, ey padşah, əgər sən ağıllısan və hikmətdən baxəbərsənsə..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımqıç qoydu.

Elə ki doqquz yüz beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, nağıl eləyirlər ki, dördüncü vəzir ayağa qalxıb dedi: "Doğrudan da, ey padşah, əgər padşah ağıllıdırsa, özü də hikmətdən, qanunlardan, ölkəni idarə etmək elmindən baxəbərdirsə, həm də xoşniyyət, rəiyyətlərinə də ədalətlidirsə, hörmət eləməli adamlara hörmət eləyirsə, layiqli adamları sayırsa, mümkün olduqda bağışlayırsa, labüd olduqda hökmdarları, eləcə də tabe olanları qoruyursa, onların möhnətini azaldırsa, onları mükafatlandırırsa, onların qanını mühafizə edirsə, onların ayıbının üstünü örtürsə, onlara verilən əhdi yerinə yetirirsə, belə padşah bu dünyada, eləcə də axirətdə xoşbəxt olmalıdır, çünki bu onu rəiyyətlərdən qoruyur, öz hökmlərini bərqərar etməkdə, düşmənlərinə qalib gəlməkdə və arzusuna çatmaqda ona kömək eləyir. Allahın ona mərhəməti artır. Allah onu himayə eləyir. Padşah başqa cürdürsə, onda öz səltənətinin əhalisi ilə birlikdə həmişə ağır sınaqlardan çıxır. Fəlakət içərisində olur, çünki o, yaxın adamı da, uzaq adamı da sıxışdırır, onun da başına qərib şahzadənin başına gələn əhvalat gəlir.

Şah soruşdu: "Bu əhvalat necə olmuşdur?" Vəzir dedi:

"Padşah sağ olsun, nağıl eləyirlər ki, Qərb ölkələrindən birində ədalətsiz, öz bildiyini eləyən zalım, rəiyyətlərinin, eləcə də səltənətinə yaşayan başqa xalqların müdafiəsi qayğısına qalmayan bir padşah var idi. Onun səltənətinə gələnlərdən elə bir adam olmadı ki, padşahın canişinləri onun var-yoxunun beşdə-dörd hissəsini əlindən alıb, ona yalnız beşdə bir hissəsini verməsənlər. Allah-təala bu padşaha xoşbəxt, Allahın himayəsində olan bir oğul vermişdi. Oğul dünyəvi həyatın pis vəziyyətdə olduğunu görüb, bu həyatdan əl çəkdi, kiçik yaşlarından evdən çıxdı, özü də Allah-təalaya boyun əy-əyə çölləri, səhraları dolanmağa başladı, şəhərlərə girdi. Günlərin bir günü o öz şəhərinə gəldi, gözetçilərin yanında dayandığı zaman gözetçilər onu tutdular, üst-başını axtardılar, ancaq iki paltardan başqa heç nə tapmadılar. Paltarlardan biri təzə, o biri köhnə idi. Gözetçilər onu alçaltdıqdan, təhqir etdikdən sonra təzə paltar əlindən aldılar, köhnəni özünə qaytardılar.

Şahzadə şikayətlənməyə başlayıb dedi: "Ay zalimlər, vay sizin halınıza! Mən kasıb bir səyyaham, bu paltardan sizə nə fayda ola bilər? Paltarımı qaytarmasınız, gedib sizdən padşaha şikayət edəcəyəm!" Gözetçilər onun cavabında dedilər ki: "Biz bunu padşahın əmri ilə eləmişik, nə istəyirsən elə".

Səyyah getdi, padşahın imarətinə çatıb içəri girmək istədi, amma qapıçılar ona mane oldular. O, geri qayıdıb öz-özünə dedi: "Mənim padşahı gözləməkdən, o, çıxanda vəziyyətimdən ona şikayət etməkədən, nədən heyrləndiyimi ona söyləməkdən başqa çarəm yoxdur". O bu vəziyyətdə padşahın çıxmasını gözləməkdə iken qəflətən əsgərlərdən birinin onun haqqında danışdığını eşitdi. O, yavaş-yavaş yaxınlaşmağa başladı, elə gəlib darvazanın qabağına çatmışdı ki, padşahın çıxdığını gördü. Səyyah onunla yanaşı getdi, ona müvəffəqiyyət arzuları, gözetçilərin nələr elədiklərini danışdı, öz vəziyyətindən də şikayətləndi. O, padşaha dedi ki, Allah adamıdır, dünyəvi həyatdan əl çəkib, Allah-təalanın mərhəmətinə qazanmaq üçün yola düşüb, Yer üzünü dolaşmağa başlamışdır. Hansı adamın yanına gəlmişsə, ona əlindən gələn yaxşılığı etmişdir. Belə bir vəziyyətdə o hər bir şəhərə, hər bir kəndə getmişdir.

O dedi: "Mən bu şəhərə girəndə ümid eləyirdim ki, onun əhalisi mənimlə də başqa səyyahlar kimi rəftar eləyəcəklər, amma sənin adamların mənim yolumu kəsdilər, təzə paltarımı əlimdən aldılar,

özümü də döyüb incitdilər. Mənim işimi fikirləş, mənim əlimdən tut, paltarımı onlardan al, sonra mən bir saat belə bu şəhərdə qalmaram”.

Ədalətsiz padşah onun cavabında dedi: “Bu şəhərin padşahının nələr elədiyini bilmədiyən halda, buraya gəlməyi kim sənə məsləhət görüb?” Səyyah belə cavab verdi: “Paltarımı özümə qaytar, sonra mənə nə istəyirsən elə”. Ədalətsiz padşah səyyahdan bu sözləri eşidən zaman onun bədənində dəyişiklik əmələ gəldi¹, o qışqırdı: “Ay axmaq, biz sənə alçalmaq üçün paltarını əlindən aldığ. Madam ki sən mənim qarşımda bu cür hay-küy qaldırırsan, onda mən sənənin canını da alaram”.

O bunu deyib ömr elədi ki, səyyahı dustaq eləsinlər. Səyyah həbsxanaya girdikdə padşahın bu cür cavabından şikayətlənməyə, özünü məzəmmət eləməyə başladı ki, bu işdən niyə əl çəkmədi, öz canını qorunmadı. Gecəyarı olanda səyyah ayağa qalxdı, xeyli dua eləyib dedi: “Ay Allah, sən ədalətli hakim sənsən, mənim vəziyyətimi də, bu zalım padşahla olan əhvalatı da bilirən. Mən sənə aciz bir qulnam, xahiş eləyirəm, bol mərhəmətinlə mənə bu ədalətsiz padşahın əlindən qurtar, bu gecə ondan öz intiqamını al, çünki sənənin mühakimən ədalətli, sən bütün dərdlərin köməyisən, əsrin axırınacan qüdrət və əzəmət sənidir!”

Zindanban bu bədbəxtin duasını eşidəndə canını qorxu aldı. Elə bu vaxt birdən padşahın sarayına od düşdü, oradakı hər şeyi, hətta həbsxananın qapılarını da yandırdı, zindanbandan və səyyahdan başqa heç kəs xilas olmadı. Səyyah yola düşüb zindanbanla birlikdə gətdi. Onlar başqa şəhərə çatana qədər gəldilər. O ki qaldı ədalətsiz padşahın şəhərinə, şəhər padşahın qəddarlığı üzündən axıracan yandı.

Biz isə, padşah sağ olsun, gecə-gündüz sənə dua eləyirik, sənənin varlığını üçün Allahın göstərdiyi mərhəmətə şükür eləyirik, sənənin ədalətli olmağına, xeyirxahlığına inanırıq. Səltənətinə varis çıxacaq bir oğlunun olmaması bizi böyük dərdə salmışdı, qorxurduq ki, bizə başqa bir padşah hökmdar olsun! İndi isə mərhəmətli Allahın bizə yazığı gəlib, bizi dərdədən azad eləyib, bu uğurlu oğlanın olması bizi sevindirmişdir. Bizim də Allah-təaladan təmənnamız budur ki, onu ədalətli vəliəhd eləsin, onu şöhrətə, əbədi səadətə çatdırsın. Sonra beşinci vəzir ayağa qalxdı dedi: “Allah-təalaya şükürlər olsun...”

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, nağıl eləyirlər ki, beşinci vəzir dedi: “Bizə pak nemətlər, qiymətli hədiyyələr bəxş edən qadir Allaha şükürlər olsun! Özü də biz inanırıq ki, Allah ona şükür eləyənlərə, onun dinini qoruyanlara mərhəmət göstərir. Sən də, ey padşah, bu yüksək əmalın və ədalətinlə şöhrət qazanmışan, öz rəiyyətlərin arasında Allah-təalının istədiyi kimi ədalətli məhkəmə qurursan. Ona görə də Allah sənənin şənini ucaltmış, ömrünü uğurlu etmiş, ümidini itirəndən sonra bu gözəl hədiyyəni, yəni bu bəxtəvər oğulu sənə əta eləmiş, buna görə də bizi əbədi sevindirib, daima şad eləmişdir, çünki sənənin oğlun olmadığına görə biz böyük dərd içərisində idik, fikirləşirdik ki, sən bizə qarşı nə qədər ədalətli və mərhəmətlisən, qorxurduq ki, Allah sənə ölüm nəsib eləsə, sənənin yerini tutan, səndən sonra səltənətinə varis ola bilən bir adam olmayacaqdı. Ona bizim fikirlərimiz düz gəlməz, aramıza nifaq düşər, başımıza qarğanın əhvalatı gələr”.

Padşah soruşdu: “Qarğa əhvalatı necə olmuşdur?” Vəzir onun cavabında dedi:

“Padşah sağ olsun, bil və agah ol ki, bir çöldə gen bir dərə vardı, orada arxlar, ağaclar, meyvələr çox idi, orada quşlar o qadir Allaha, gecə-gündüz yaradan xaliqə dua-sənə oxuyurdular, bir də bu quşların içərisində qarğalar da olurdu, özləri də çox xoş həyat sürürdülər. Onların arasında bir qarğa vardı ki, onlara başçılıq, hakimiyyət eləyib, qayğı göstərirdi. Onun səbəbinə qarğalar qorxusuz və asudə həyat sürürdülər, quşlardan heç biri onlara üstün gələ bilmirdi. Belə oldu ki, başçı öldü, bütün məxluqat üçün müəyyən edilən ədalət onun da başına gəldi. Quşlar bundan çox kədərləndilər, aralarında ona bənzər, onun yerini tutub bilən bir quş olmadı, bu da onların kədərinə daha da artırdı. Onların hamısı yığılıb öz aralarında məsləhətləşməyə başladılar ki, kim onlara başçılıq eləyəcəkdi, kim ədalətli idi. Bəziləri bir qarğanı məsləhət görüb dedilər: “Bizə şah olmağa bu layıqdır”. O biriləri də razı olmayıb onu istəmədilər. Onların arasında nifaq, mübahisə başlandı, aralarında iğtişaş artdı, sonra razılıq öldü edildi, sazış gəldilər

¹ Orta əsrlərdə hökim olan Hippokrat və Halen təlimindəki insan bədənində daxil olan dörd elementə işarədir.

ki, bu gecəni yatsınlar, dan yeri söküləndə yemək axtarmaq üçün ucmasınlar, hamısı səhərin açılmasını gözləsin. Səhər olanda isə onlar bir yere toplaşsınlar, baxsınlar ki, hansı quş əvvəl uçaçaqdır. Onda desinlər: "Allahın əmri ilə bu quş bizə böyük təyin ediləcək, bizim səltənət üçün seçəcəyimiz quş bu olacaqdır. Biz onu özümüzdə şah eləyərək, hakimiyyəti ona tapşırıq". Bütün quşlar bununla razılaşırdılar, bir-birlərinə vədlər verdilər, şərt kəsdilər ki, vədlərinə əməl edəcəklər.

Onların bu vəziyyətində birdən şahin qalxdı, quşlar da ona dedilər: "Ey səadətın atası, biz səni özümüzdə hökmdar seçirik ki, sən bizim işlərimizə baxasan". Şahin də onların dediyinə razı olub belə cavab verdi: "Allah-təalanın izni ilə siz menden çox fayda görəcəksiniz".

Quşlar onu özlərinə böyük təyin eləyəndən sonra, şahin hər gün ova çıxanda qarğalar da uçurdular, şahin də təklildə onlardan birini tutur, vurub öldürür, sonra beynini və gözlərini çıxarıb yeyirdi. Quşlar bu əhvalatı başa düşənəcn şahin beləcə öz işini davam etdirirdi. Quşlar gördülər ki, onların çox hissəsi məhv olmuşdur, belə get-sə, hamısı da məhv olacaqdır. Onlar bir-birlərinə dedilər: "İndi biz nə eləyək? Əksəriyyətimiz məhv olmuşdur, biz də bunu ağsaqqallarımız məhv olduqdan sonra başa düşdük. Biz canımızı qorumaıyıq!" Ertəsi gün səhər quşlar şahinsiz uçub dağılışıdılar.

Biz də indi qorxurduq ki, bizim başımıza buna bənzər bir əhvalat gəlsin, başqa bir padşah bizə hökmdar olsun, lakin Allahın bizə rəhmi gəldi, sənin üzünü bizə tərəf çevirdi, indi biz əminik ki, vətənimizdə yaxşılıq, birgə ömür sürmək, təhlükəsizlik, sədaqət və əmin-amanlıq hökm sürəcəkdir. Allah-təalaya həmd-səna və şükürlər olsun, Allah padşahı da, biz rəiyyətləri də hifz eləsin, onun böyük xoşbəxtliyindən biz də ətə eləsin, onu bəxtəvər, öz səylərində möhkəm eləsin".

Sonra altıncı vəzir ayağa qalxıb dedi: "Ey padşah, Allah səni bu dünyada və axirətdə ən yaxşı arzularına çatdırsın! Qədim insanlar demişlər: "Kim ki namaz qılır, oruc tutur, valideyninin haqqını itirmir, özü də verdiyi hökmündə ədalətlidir, Allahın mərhəmətinə qazanmış olacaqdır". Səni bizim üzərimizdə hökmdar eləmişdilər, sən öz hərəkətlərində ədalətli idin, başladığın işlər də uğurlu idi. Biz də Allah-təalaya yalvarırdıq ki, sənin yaxşılığının əvəzini bol-bol versin, mərhəmətin üçün səni mükafatlandırsın. Sən bu müdrik adamın dediklərini eşitdin: biz ondan qorxurduq ki, padşah olmasa, ya da indikinə oxşayan başqa bir padşah olsa, səadətdən məhrum olarıq, o padşahdan sonra aramızda ziddiyyət artar, ziddiyyətlərimiz üzündən fəlakət baş

verər. Hərgah iş biz deyən kimidirsə, biz Allah-təalaya dua etməliyəik, bəlkə o, padşaha xoşbəxt oğul bəxş eləsin, padşah da onu öz səltənətinin vəliəhdi eləsin. Bundan sonra onu deməliyəm: çox zaman elə olur ki, insanın öz həyatında nə istədiyi və arzu elədiyi ona məlum olmur. Buna görə də insan nəticəsindən xəbərdar olmadığı bir iş haqqında Allahdan xahiş etməməlidir, çünki çox zaman bundan ona faydadan çox ziyan dəyər, özü də axtardığı şeydən məhv olar, ilan ovsunçusunu, onun arvad-uşaqlarını və ev adamlarını həlak eləyən şey onu da həlak eləyər..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını damışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, nağıl eləyirlər ki, altıncı vəzir şaha dedi: "İnsan nəticəsindən xəbərdar olmadığı bir iş haqqında Allahdan xahiş etməməlidir, çünki çox zaman bundan ona faydadan çox ziyan dəyər, özü də axtardığı şeydən məhv olar, ilan ovsunçusunu, arvad-uşaqlarını və ev adamlarını həlak eləyən şey onu da həlak eləyər..."

Padşah soruşdu: "Ovsunçunun, arvad-uşaqlarının və ev adamlarının əhvalatı necə olubdur?" Vəzir də dedi:

"Padşah sağ olsun, bil və ağıah ol ki, bir nəfər ovsunçu var idi, ilanları təlim eləyirdi, bu da onun peşəsi idi. Onun bir böyük səbəti vardı, onun da içində üç ilan var idi. Hər gün ilanlar olan səbəti götürüb şəhəri gəzirdi. Bu, onun özü və ailəsi üçün ruzi qazanmaq vasitəsi idi. O hər axşamçağı evinə döner, ilanları səbəte qoyar, səhər də onları götürüb yenə şəhərə gedərdi. O buna adət eləmişdi, özü də səbətdə nə olduğunu ev adamlarına bildirməmişdi.

Belə oldu ki, ovsunçu adəti üzrə evə qayıtdığı zaman arvadı ondan soruşdu: "Bu səbətdəki nədir?" Ovsunçu dedi: "Sənə nə lazımdır? Məgər azuqəniz artıqlaması ilə yoxdur? Allah nə yetişirsə, onunla kifayətlən, daha başqa şey soruşma". Arvad susub öz-özünə dedi: "Bu səbəti mütləq axtaracağam, görüm onda nə var". O bu barədə qəti qərara gəldi, uşaqlarını xəbərdar elədi, özü də bərk-bərk tapşırırdı ki,

səbətə də nə olduğunu atalarından soruşsalar, deməyincə ondan əl çəkməsinlər. Belə olanda uşaqlar elə fikirləşdilər ki, səbətə yeməli şeylər var. Odur ki, uşaqlar hər gün atalarından tələb elədilər ki, səbət-dəkini onlara göstərsən. Ata onlara vəd verib onları razı salmağa çalışdı, bu barədə soruşmağı onlara qadağan elədi. Bir neçə vaxt beləcə keçdi, amma ana uşaqları təhrik elədi, onlar da anaları ilə şort-ləşdilər ki, ataları onların xahişini yerinə yetirib, səbəti açmayınca nə yeyəcəklər, nə də içəcəklər.

Ovsunçu bir axşam çoxlu yemək-ichməklə evə gəldi, uşaqları çağırdı ki, onunla oturub yəsinlər, ancaq uşaqlar onun yanına gəlməkdən boyun qaçırdılar, özləri də ondan açıqlandıqlarını bildirdilər. Ovsunçu onları yaxşı sözlərlə dilə tutmağa başlayıb dedi: "Bir fikirləşin görün yeməkdən-ichməkdən, ya da paltardan nə istəyirsiniz, sizə götürüm?" Uşaqlar ona dedilər: "Ay ata, biz yalnız istəyirik ki, sən bu səbəti açasan, biz də baxıb görək oradakı nədir, açıb göstərməsən biz özümüzü öldürəcəyik". Ovsunçu belə cavab verdi: "Ay balalarım, bu səbətə sizə xeyir verən bir şey yoxdur, onu açsam, sizə ancaq zərər gələr". Sonra ovsunçu onları hədələməyə başladı, bildirdi ki, bu tələblərindən əl çəkməsələr, onları əzişdirəcəkdir. Lakin uşaqların qəzəbi, eləcə də səbət-dəkini bilmək arzuları daha da artıdı. Ataları bunu görəndə hirsələnib çubuğu götürdü ki, onları döysün. Uşaqlar evdə qaçışmağa başladılar, səbət də oradaca idi, ovsunçu onu gizlətməmişdi. Kişi uşaqların məşğul olanda arvad tələsik səbəti açdı ki, görsün içindəki nədir, birdən ilanlar səbətdən çıxdılar, əvvəlcə arvadı çalıb öldürdülər, sonra evdə dolanmağa başladılar, ovsunçudan başqa böyüklərin, eləcə də kiçiklərin hamısını məhv elədilər. Ovsunçu baş götürüb evindən getdi.

Padşah sağ olsun, sən bu barədə fikirləşsən, başa düşsənsən ki, insan Allah-təalanın ona rəva görmədiyi nemətdən başqa heç bir şey istəməməlidir: əksinə o, Allahın ona verdiyi nemətlə, onun istədiyi ilə kifayətlənməlidir. Sən də, ey padşah, çox bilikli, ağıllı bir adamsan, ümidini itirdikdən sonra Allah sənə bir oğul verməklə gözəlirini işıqlandırdı, qəlbini sakitləşdirdi. Biz də Allaha yalvarırıq ki, onu Allah-təalaya, eləcə də rəiyyələrə yarayan ədalətli xəlifələrdən biri eləsin".

Sonra yeddinci vəzir aydağ qalxıb dedi: "Ey padşah, mənim qar-daşlarımların bu alim və müdrik vəzirlərin xatırladıqları, özü də sənin yanında söylədikləri əhvalatlar, habelə sənə aid elədikləri ədalətlik və yaxşı hərəkətlər mənə yaxşı məlumdur. Bu hərəkətlər səni başqa padşahlardan fərqləndirir, ona görə də vəzirilər səni onlardan yüksək

tuturlar ki, bu da, ey padşah, bizim borcumuzdur. Mənə gəldikdə, deməliyəm: "Allaha şükür olsun ki, lütfkarlıq göstərib, öz mərhəməti ilə sənə səltənəti qurmağı öyrətdi, ona öz həmd-sənəmizi artırmağa sənə də, bizə də kömək elədi. Bunların da hamısı sənə sayəndə mümkün oldu. Nə qədər ki sən bizim aramızda qalırsan, biz sıxıntından qorxmuruq, ədalətə can atırıq, özü də zəifliyimizə baxmayaraq, heç kəs bizə üstün gələ bilməz. Axı əbəz yerə deməyiblər: "Ən yaxşı rəiyyəti padşahları yaxşı olan rəiyyətlərdir, ən pis rəiyyəti padşahları zülmkar olan rəiyyətlərdir". Yenə demişlər: "Yırtıcı aslanlarla yaşa, zülmkar sultanla yaşama". Bunun üçün Allah-təalaya şükürlər, min şükürlər olsun, çünki o sənə varlığını bizə bəxş etmiş, sən ümidini itirdikdən, yaşa dolduqdan sonra sənə bu uğurlu oğulu vermişdir, dünyəvi həyatda ən yüksək hədiyyə oğludur. Axı demişlər: "Kimin ki oğlu olmadı, onun nəslə də, ölməz şöhrəti də yoxdur". Sənə də möhkəm ədalətin, Allah-təala haqqındakı yaxşı fikirlərin sayəsində bu bəxtəvər oğulu bəxş etmişdir, özü də bu bəxtəvər oğul sənə yaxşı hərəkətlərin, səbirliliyin üçün Allah-təalanın mərhəməti ilə dünyaya gəlmişdir. Sənə də başına hörümçəklə külək əhvalatı gəlmişdir".

Padşah soruşdu: "Hörümçəklə külək əhvalatı necə olmuşdur?.."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, nağıl eləyirlər ki, şah vəzirəndən soruşdu: "Hörümçəklə külək əhvalatı necə olmuşdur?" Vəzir də dedi:

"Padşah sağ olsun, bil və agah ol ki, bir hörümçək uzaq, özü də hündür darvazanın üstündə özünə ev qurub orada asudə yaşayırdı. O bu yeri ona yetirən, onu qurdlardan qoruyan Allah-təalaya şükür eləyirdi. Beləcə o bir müddət yaşadı, öz rahatlığı, fasiləsiz ruzi üçün Allaha şükür elədi, amma yaradan onu sinəmaq fikrinə düşüb, həmin yerdən onu götürdü ki, görsün onun minnətdarlığı, mənəvəti nəyə dəyər. O, hörümçəyin üzərinə güclü şorq küləyi göndərdi, külək onu

yuva ilə birlikdə aparıb dənizə atdı, dalğalar da onu götürüb quruya çıxartdı, hörümçək xilası üçün Allah-təalaya şükür elədi, küleyi məzəmmət eləməyə başlayıb dedi: "Ay külək, niyə mənim başıma bu işi gətirdin, mənə yerimdən ayırıb buraya gətirməkdən nə xeyir gördün? Mən ki o darvazanın başında öz yuvamda rahatca qorxusuz yaşayırdım".

Külək dedi: "Az məzəmmət elə. Mən səni geri aparıb əvvəl olduğun yere çatdıraram". Hörümçək də tezliklə öz yerinə qayıdacağı ümidi ilə səbir elədi, ta ki şimal küleyi əsdi, hörümçəyi də geri apardı. Sonra hörümçəyin üzərindən cənub küleyi əsdi, onu götürüb, həmin yuyava tərəf apardı. Hörümçək yuvasını tanıyıb ora girdi.

Biz də padşahın tənhalığını, səbirliyini nəzərə alıb, ona uzun illər ümitsizlikdən sonra bu oğul bəxş eləyən, dünyada ömür sürməkdən məhrum eləməyən, gözünü yolda qoymayan Allaha yalvardıq, Allah da onun rəiyyətlərinə rəhm elədi, onlara mərhəmət göstərdi".

Padşah ucadan dedi: "Allaha şükürlər, min şükürlər olsun! Ondan başqa Allah yoxdur, hər şeyi yaradan odur, o öz yaradıcı qüdrətinin ziyası ilə öz əzəmətinə bizə bildirdi! O öz torpaqlarında qullarından kimə istəsə hakimiyyət və hökranlıq verir, çünki o, qullarından kimi özünə xəlifə və yaratdığı məxluqa hökmdar olmaq istəyirsə, özü intixab eləyir. Ona rəiyyətləriylə ədalətli olmağı, qanunlara riayət eləməyi, həqiqətə əsasən hərəkət eləməyi, rəiyyətlərin də işlərində ona və rəiyyətlərə xoş gələn cəhətlərə fikir verməyi hökmünə əsasən hərəkət eləyənlər səadətə çatıblar, Allahın əmrinə tabedirlər, özü də Allah onları dünyəvi həyatın dəhşətlərindən xilas eləyəcək, gələcək həyatda onlara yaxşı mükafat verəcəkdir, çünki Allah xeyirxah iş görənləri mükafatdan məhrum eləmir. Allahın hökmü ilə hərəkət eləməyənlər isə böyük səhvə yol verirlər. Allahın sözünə baxmır, dünyəvi həyatı axirətdən üstün tuturlar; nə onların bu dünyada yadda qalan işləri var, nə də axirətdə payları, çünki Allah zorakılıq və zülm eləyən adamlara möhlət vermir, qullarının da heç birinə etinasızlıq göstərmir. Vəzirlərimiz xatırlatdılar ki, bizim onlara qarşı ədalətli, onlarla xoşrəftar olduğumuza görə Allah bizə də, onlara da öz köməyini əsirgəməmişdir. Onun böyük mərhəməti üçün ona şükürlər olsun. Vəzirlərdən hər biri Allahın ona təlqin elədiyi sözləri dedi. Mən də Allaha şükür eləyirəm, çünki mən tabe bir qulam və mənim ürəyim onun əlindədir, dilim onun ixtiyarındadır, onun mənə və vəzirlərə qismət elədiyi nemətlərə, nə olursa olsun, razıyam. Vəzirlərdən hər biri bu oğlan uşağı haqqında ağılına gələnə danışdı, mən də ümitsizliyin

qalib gəldiyi, etiqadın zəiflədiyi yaşa çatdığım anda yenidən bizə mərhəmət bir-birini əvəz etməsi kimi, hökumət dəyişikliyinə xilas eləyən Allaha şükürlər olsun! Bu həm bizim, həm də sizin üçün böyük mərhəmət idi! Bizim sözlərimizi eşidib, bizə bu uşağı bəxş eləyən, ona xilafətdə yüksək mövqe verən Allah-təalaya həmd-səna eləyək. Biz rica eləyirik ki, onun təşəbbüslərində Allah öz alimənablığı, həlimliyi ilə onu xoşbəxt eləsin, onun yaxşı işlərində ona kömək eləsin ki, o öz rəiyyətlərinə şah və hökmdar olsun, ədalətlə hərəkət eləsin, öz mərhəməti, alimənablığı, səxavəti ilə rəiyyətlərini məhv olmağa qoymasın".

Padşah sözünü qurtardıqda alimlər və mütəfəkkirlər ayağa qalxıb, Allaha səcdə elədilər, şah da razılıq eləyib, əlindən öpdülər, sonra dağılıb evlərinə getdilər. Padşah da öz otağına gedib uşağı gördü, ona xeyir-dua verdi, adını Virdxan qoydu. Oğlan on iki yaşına girəndə padşah ona elmləri öyrətmək istədi. Şəhərin ortasında ona bir saray tikdirdi ki, onun da üç yüz altmış otağı var idi. O, uşağı həmin sarayda yerləşdirdi, ona üç mütəfəkkir və alim təyin edib əmr verdi ki, gecəbə-gündüz onunla məşğul olsunlar. Hər otaqda bir gün onunla otursunlar, çalışsınlar ki, onun öyrənmədiyi bir elm qalmasın, bütün elmlərdən onun başı çıxsın. Onlar hər bir otağın qapısında yazmalı idilər ki, orada oğlana müxtəlif elmlərdən hansını öyrətdilər, həm də elmlərdən onun nə öyrəndiyi barədə hər yeddi gündən bir padşaha məlumat versinlər. Mütəfəkkirlər oğlana müraciət eləyib gecə-gündüz məşğələlərə fasilə vermədən onu öyrətməyə başladılar, bildikləri elmlərdən heç bir şey gizlətmədilər. Məlum oldu ki, uşaq çox ağıllı, fərasətlidir, elmləri tez qavramağa qabildir. Əvvəllər heç kəsə belə qabiliyyət müşahidə olunmamışdır. Alimlər padşaha oğlunun nə öyrəndiyi, nəyi əsaslı surətdə mənimsədiyi barədə hər həftə məlumat verirdilər. Bu zaman padşah özü də müdriklik və nəzakət əxz eləyirdi. Mütəfəkkirlər deyirdilər: "Biz heç bir zaman bu uşaq kimi ağıl sahibi görməmişik! Allah səni bu uşaq ilə xoşbəxt eləsin, onun həyatından ləzzət almağı sənə qismət eləsin!" Uşağın on iki yaş tamam olanda o hər bir elmdə ən yaxşı nə varsa, hamısını öyrənmişdi, o zamankı alimlərin və mütəfəkkirlərin hamısını ötüb keçmişdi. Mütəfəkkirlər onu padşahın yanına gətirib dedilər: "Ey padşah, Allah sənin gözələrinə bu xoşbəxt oğulla nur versin. O, bütün elmləri öyrəndikdən sonra biz onu sənin yanına gətirdik, belə ki, bu zamanın heç bir alimi, ya mütəfəkkiri onun nail olduqlarına nail ola bilməmişdir".

Padşah da çox sevindi. Allah-təalaya daha artıq şükür elədi, ona səcdə eləyib (O, böyükdür, şeni də çoxdur!) dedi: "Allahın tükenməz rəhmətinə şükürlər olsun!" Sonra o, Şimas vəzirini çağırıb ona dedi: "Ey Şimas, bil ki, mütəfəkkirlər mənim yanıma gəlib dedilər ki, oğlum bütün elmləri öyrənmişdir, elmlər arasında eləsi yoxdur ki, o öyrən-məmiş olsun, belə ki, bu cəhətdən özündən əvvəlkiləri ötüb keçmiş-dir. Sən buna nə deyə bilərsən, ey Şimas?" Şimas Allaha həmd elədi (O, böyükdür, şeni də artıqdır!), padşahın əlini öpüb dedi: "Yaquf uca dağın başında da olsa, ola bilməz ki, çıraq kimi parlamasın, sənin oğlun isə mirvaridir, müdrik olmasına da cavanlığı mane ola bilmir. Ona bəxş elədiyi bu nemət üçün Allaha şükürlər olsun! Allah-təala istəsə, sabah mən görkəmli alimləri, əmirləri toplayaram, məclisdə ondan sorğu-sual eləyərim, görüm o nə bilir..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Cilliad şah Şimasın sözlərini eşidəndə hazırca cavab alimlərə, fərasətli ayanlara, eləcə də mahir mütəfəkkirlərə əmr elədi ki, sabah şah sarayına gəlsinlər, onlar şahın qapısı ağzına toplaşanda, içəri girməyə izin verdi. Sonra Şimas vəzir gəlib şahzadənin əllərindən öpdü, şahzadə də ayağa qalxıb Şimasa səcdə elədi. Şimas ona dedi: "Hansı vəhşi heyvan olursa olsun, aslan balası ona səcdə eləməməlidir, zira, görün-məmişdir ki, işıq qaranlığa qovuşa". Şahzadə dedi: "Aslanın balası şahın vəzirini görüb səcdə elədi". Şimas səsləndi: "De görüm, əbədi və hürr olan nədir, onun iki varlığı nədən ibarətdir və onun iki varlığındakı əbədlilik nədir". Cavan belə cavab verdi: "Əbədi və hürr olan Allahdır (O, böyükdür və şeni də ucadır!), çünki o, başlanğıcı olmayan birinci və sonu olmayan axırıncıdır. Onun iki varlığı isə dünyəvi həyat və axirətdir. Onun iki varlığında əbədlilik axirətin ləzzətidir". Şimas dedi: "Dediklərin doğrudur, mən də bunu səndən qəbul eləyirəm, ancaq mən istərdim ki, sən mənə deyəsən görüm, haradan bildin ki, bir varlıq dünyəvi həyatdır, biri də axirət!?" Cavan belə cavab verdi

"Dünyəvi həyat yaradılmışdır, özü də heç bir varlıqdan əmələ gəlməmişdir, onun mənsəyi ibtidai varlığa doğru gedir, ancaq o tez keçən bir məfhumdur, özü də onda əllərin mükafatı olmalıdır, bu isə fani olan bir şeyin bərpasını tələb eləyir. Axirət isə ikinci varlıqdır". Şimas dedi: "Dediklərin doğrudur, mən də bunu səndən qəbul eləyirəm, ancaq mən istərdim ki, sən mənə deyəsən görüm, haradan bildin ki, axirətin ləzzəti iki varlıqda olan əbədiyyətdir?"

Oğlan belə cavab verdi: "Mən bunu endən bildim ki, axirət əməllərə mükafat verilən iqamətgahdır, onu əbədi varlıq hazırlamışdır". Şimas bunu eşitdikdə dedi: "Mənə de görüm bu dünyanın adamlarından kim öz əməlləri üçün tərifi layıqdır". Oğlan cavab verdi: "Axirəti dünyəvi həyatdan üstün tutanlar". Şimas soruşdu: "Bəs axirəti dünyəvi həyatdan üstün tutan kimdir?" Oğlan dedi: "O adam ki, tənha evdə olduğunu, yalnız ölmək üçün yarandığını, öləndən sonra haqq-hesab verəcəyini bilir və başa düşür ki, birisi bu həyatda əbədi, həmişəlik saxlansaydı, dünyəvi həyatı axirətdən üstün tutmazdı".

Şimas soruşdu: "Mənə danış görüm bu dünyəsiz axirət varmı?" Oğlan dedi: "Bu dünyası olmayanın axirəti də yoxdur. Ancaq mən belə hesab eləyirəm ki, dünyəvi həyat, onda yaşayanlar və onların yönəldikləri axirət o kəndlərin əhalisinə bənzəyir ki, onlar üçün əmir dar bir ev tikdirmiş, onları həmin evə doldurmuş və bir iş görməyi onlara əmr etmiş, hər birinə müəyyən vaxt vermiş, hərəsinə bir nəzarətçi təhkim etmişdir. Tapşırılan işi yerinə yetirənləri nəzarətçi dar evdən çıxarır, tapşırılan işi yerinə yetirməyən adam isə müəyyən olunmuş vaxt qurtardıqdan sonra cəzalandırılır. Elə bu anda birdən həmin evin çatdaqlarından bal axmağa başlamışdır və adamlar bu balı yeyib, onun dadını, şirinliyini duyduqları üçün onlara tapşırılmış işi ləngitməyə başlayırlar, onu öz çiynilərindən ataraq, çəkəcəkləri cəzanı bilə-bilə, keçirdikləri sıxıntı və müsibətə dözməyə başlayır, azacıq şirənlə kifayətlənirlər. Onlara təhkim olunmuş adam isə, onlardan hər birinin vaxtı çatdıqda həmin evdən çıxarır. Biz bilirik ki, bu dünya elə bir iqamətgahdır ki, nəzərlər oraya dikilmişdir, orada olanlar üçün son müddət təyin edilmişdir və bu dünyadakı kiçik zövqü əldə eləyən, ruhunu ona bağlayan adamlar məhv olanlar sırasında olacaqlar, çünki onlar bu dünyanı axirətdən üstün tuturlar. Amma o adamlar ki axirəti bu dünyadan üstün tuturlar və kiçik zövqə göz dikmirlər, onlar xoşbəxtlər sırasında olacaqlar".

Şimas dedi: "Bu dünya və axirət haqqında indi sən dediklərimi mən dinlədim, bunu da səndən qəbul eləyirəm, ancaq mən görmüşəm

ki, onların hər ikisi insan üzərində hakimdir, özü də onlar müxtəlif olsalar da, insan onları ləbub olaraq birlikdə qane etməlidir. Əgər qul qida axtarmağa gedərsə, bu onun qaydacağı yerdə ruhuna zərər yetirir: o, axirətə üz çevirsə, bu onun bədəninə zərər yetirir və çarəsiz olan bir işi bir dəfədə yerinə yetirmək üçün onun yolu olmaz".

Oğlan belə cavab verdi: "Bu dünyada yaşamaq üçün azuqə əldə eləyənləri qida gələcək həyata möhkəmlədir. Mənim fikrimcə, dünya və axirət iki şaha – ədalətli və ədalətsiz şaha bənzəyir. Ədalətsiz şahın torpağı ağaclar, meyvələr, bitkilərlə dolu idi. Həmin şah tacirlərdən birini belə buraxmır, pullarını da, mallarını da əllərindən alır, onlar da buna dözürdülər, çünki qidalanmaq üçün həmin torpağın məhsuldarlığından istifadə eləyirdilər. Ədalətli şaha gəldikdə, o, öz torpağının əhalisindən birinə çox pul verib, ədalətsiz şahın məmləkətinə göndərir ki, verdiyi pullara cəvahirat alsın. O adam pulları götürüb yola düşür, həmin məmləkətə daxil olur. Şaha deyirlər: "Sənin məmləkətinə çoxlu pulla bir tacir gəlibdir, burada o pullara cəvahirat almaq istəyir". Şah o adamı hüzurə gətirməyi əmr eləyib ondan soruşur: "Sən kimsən, haradan gəlmisən, səni mənim məmləkətimə kim gətirmişdir, sənə nə lazımdır?" Həmin şəxs belə cavab verir: "Mən filan-filanın məmləkətindən gəlmişəm. Oranın şahı mənə pul verib sənin məmləkətində cəvahirat almağı əmr eləyibdir, mən də onun əmrinə tabe olub gəlmişəm". Şah deyir: "Vay sənin halına! Məgər sən bilmirsən ki, mən öz məmləkətimin sakinlərinə nə divan tuturam? Mən hər gün onların pullarını əllərindən alıram. Bəs necə olur ki, sən pulla mənim yanıma gəlisən, özü də filan vaxtdan mənim məmləkətimdə-sən?" Tacir deyir: "Bu pullar mənim deyil, bunları mənə tapşırıblar, görək sahibinə çatdıram". Şah deyir: "Bu pulları verib canını satın almayınca, mən sənə məmləkətimdən azuqə götürməyə icazə vermərəm..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz onuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, ədalətsiz şah onun məmləkətində cəvahirat almaq istəyən tacirə

deyir: "Bu pulları verib canını satın almayınca mənim məmləkətimdə azuqə ala bilməyəcəksən, məhv olacaqsan". Bu zaman o adam öz-özünə deyir: "Mən iki şahın arasında qalmışam! Bilirəm ki, bu şahın ədalətsizliyi onun məmləkətində yaşayanların hamısına şamildir. Mən onu məmnun etməsəm, məhv olacağam, pullarım da əlimdən gedəcək. Bu labüddür: mənə lazım olanı əldə edə bilməyəcəyəm. Pulların hamısını ona versəm, pulun sahibi şah məni öldürdürəcəkdir. Bu da labüddür. Mənim hiylə işletməkdən başqa çarəm yoxdur. Mən bu pulların az bir hissəsini şahə verib, onunla bu padşahı razı salaram, həm özümü, həm də qalan pulları xilas eləyəm. Mən istədiyim cəvahiratı alanacan bu bərkətli məmləkətdən özümə ərzaq götürərəm, özü də belə çıxar ki, şah ona verəcəyim pulla kifayətlənər. Mən bu məmləkətdə öz payımı götürüb, pul sahibinin istədiyi şeyə onun yanına gedərəm. Mən ondan elə ədalət, elə mərhəmət gözləyirəm ki, bu şahın aldığı pullar üçün çəkəcəyim cəza dəhşətli olmaz, xüsusən veriləcək pul az olarsa".

Sonra tacir şahə sədət arzulayıb deyir: "Ey şah, mən bu pulların az hissəsini verib, sənin məmləkətinə gələn gündən gedən günəcə özümü satın alıram".

Şah onun bu təklifini qəbul eləyir, bir illiyə öz yolu ilə getməyə icazə verir. Həmin adam özünün bütün pullarına cəvahirat alıb ağasının yanına gedir. Pullu adam bu dünyada nemət axtaran adama bən-zəyir, ondakı pullar da insan həyatına. Mən bunu görəndə başa düş-düm ki, bu dünyada azuqə axtaran adam nə eləməlidir: bir gün belə buraxmadan axirətə can atmalıdır. Onda məlum olar ki, o, dünyəvi həyatını təmin etmiş, bərkətli torpaqdan aldığını almış və yaşadığı müddətdə axirətə can atmaqla, axirəti də təmin etmişdir".

Şimas dedi: "Mənə deyən görüm, bədən və ruhun mükafatı və cəzası eynidirmi, yoxsa, cəza yalnız ehtirashlara və günahkarlara aiddir?"

Oğlan belə cavab verdi: "Ehtiras və günahkarlıq mükafata səbəb olur, çünki ruh onlardan yorulur və üz döndərir, onlardan tövbə eləyir. Hakimiyyət isə istədiyini eləyənlərin əlindədir və şeylər öz əksliyinə görə fərqlənir. Ancaq bədən üçün qida zəruridir, ruhsuz bədən də yoxdur, ruhun təmizliyi – dünyəvi həyatdakı niyyətlərin təmizliyində və axirətdə faydalı olacaq bir şeyin qayğısına qalmaqdadır. Bədən və ruh – bir mərc qaçışında iki ata, bir düşdən süd əmmiş iki uşağa və iki şərəkə bən-zəyir. Ümumi cəhət niyyətdə müvafiq izah olunur, bədənə ruh əməllərində, mükafat və cəzalarda şərkdirlər.

Bunun təmsalını korla şilin sərgüzəştində görmək olar. Bir bağ sahibi onları öz bağına götürir, orada heç bir şeyi korlamamağı, zərərli bir iş görməməyi onlara əmr eləyir. Həmin bağda meyvələr dəyəndə şil korə deyir: "Səni dərde düşsən! Mən yaxşı meyvələr görürəm, ancaq onları yemək üçün gedə bilmirəm. Dur ayağa, sənin ayaqların sağlamdır, meyvə götür, yeyək". Kor ona belə cavab verir: "Səni dərde düşsən! Mən meyvə haqqında fikirləşmədim, sən mənim yadıma saldın, mən də bilməyəcəyəm, çünki meyvələri görmürəm. Onları nə yolla əldə eləyək?"

Onlar beləcə danışdıqları vaxt bağın nəzarətçisi onların yanına gəlir (o isə səriştəli adam idi), şil ona deyir: "Səni bəlaya gələsən, ay nəzarətçi! Mən meyvələrdən bir qədər yemək istəyirdim, ancaq özün görürsən biz nə vəziyyətdəyik: mən şilem, yoldaşım da kordur, heç bir şey seçmir. Biz nə hiylə işlədək?" Nəzarətçi deyir: "Vay sizin halınıza! Məgər bilirsiniz ki, bağ sahibi sizə tapşırıb, bağə zərər yetirə bilən iş tutmayasınız!" Şikəstlər dedilər: "Bu meyvələri dərib yemək lazımdır. De görüm sən nə kələk bilirsən?"

Nəzarətçi başa düşür ki, onlar öz fikirlərindən əl çəkməyəcəklər, onlara deyir: "Kələk budur ki, ay şil, kor ayağa qalxıb səni dalına al, sənənlə birgə ağaca yaxınlaşsın, sən də əlin çatan meyvələri dərəsən". Kor qalxıb şili dalına alır, şil də onu düz yola yönəldir, gəlib bir ağaca çatırlar, şil xoşuna gələnləri dərməyə başlayır. Bağdakı ağacları korlayanacan bu onlara bir adət olur. Qəflətən bağ sahibi gəlib onlara deyir: "Vay sizin halınıza! Bu nə hərəkətdir! Məgər siz mənə söz vermədiyinizi ki, bağda heç bir şeyi xarab etməyəcəksiniz?" Əlillər deyirlər: "Sən bilirsən ki, bizim əlimiz heç bir şeyə çatmaz, çünki birimiz şilik, birimiz də kor, o da heç bir şey görmür. Bizim günahımız nədir?" Bağ sahibi deyir: "Elə bilirsiniz ki, sizin nə fikirləşdiyinizi, mənim bağımı necə korladığınızı mən bilmirəm? Elə bil gözümün qabağındadır, ay kor, sən ayağa qalxıb şili dalına almısan, o sənə yolu göstərib, sən onu ağacın yanına gətirmisən".

Sonra bağ sahibi onları bərk cəzalandırıb bağdan çıxarır.

Kor bədənə bən-zəyir, çünki bədən yalnız ruhun köməyi ilə görür, şil isə bədənə köməyi olmadan hərəkət etməyən ruha bən-zəyir. Bağə geldikdə, qula əvəzi verilən əməllərə bən-zəyir. Nəzarətçi isə yaxşılığa çağıran, pisləkdən çəkəndirən alğa bən-zəyir. Bədənə ruh cəzaya və mükafata şərkdirlər".

Şimas dedi: "Sən haqlısan, sənin sözlərini də qəbul eləyirəm, de görüm, alimlərdən hankısı tərifi layiqdir?". Oğlan belə cavab verdi:

"Allahı tanıyan və biliyindən fayda verən alim". Şimas soruşdu: "Bəs o kimdir?" Oğlan da onun cavabında dedi: "Öz ağasından mərhəmət axtaran, onun qəzəbindən çəkinən". Şimas soruşdu: "Onlardan hankısı hamıdan yüksəkdir?" Oğlan cavabında dedi: "Allah haqqında daha çox məlumatı olan". Şimas soruşdu: "Onlardan hankısı daha çox sınanmışdır?" Oğlan cavab verdi: "Biliyinə əsasən hərəkət eləyib, səbirli olan". Şimas dedi: "De görüm, onlardan hankısı hamıdan yumşaqqəlblidir?" Oğlan cavab verdi: "Hamıdan çox ölməyə hazırlaşan, Allahı xatırlayan, hamıdan az ümidvar olan, çünki ölümün dəhşətlərini özünə yaxın gəlməyə yol verən adam şəffaf güzgüyə baxan adama bənzəyir: o, həqiqəti bilir, özü də güzgü gətдикdə şəffaf və parlaq olur". Şimas soruşdu: "Hansı sərvət daha gözəldir?" Oğlan cavab verdi: "Səma sərvəti". Şimas soruşdu: "Səma sərvətlərindən hankısı daha gözəldir?" Oğlan cavabında dedi: "Allahı mədh eləyib tərifləmək". Şimas soruşdu: "Yer sərvətlərindən hankısı daha yaxşıdır?" Oğlan cavab verdi: "Yaxşılıq etmək..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz on birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Şimas şahzadədən soruşdu: "Yer sərvətlərindən hankısı daha yaxşıdır?" Oğlan cavabında dedi: "Yaxşılıq etmək". Şimas səsləndi: "Sən düz dedin, mən sənə bu sözlərin qəbul elədim. Mənə müxtəlif qabiliyyət: bilik, düşüncə və dərrakə haqqında danış, həm də de görüm onları özündə birləşdirən nədir?" Oğlan cavab verdi: "Bilik – öyrənməkdən, düşüncə – təcrübədən, dərrakə – fikirləşməkdən meydana gəlir, onların da olduqları, birləşdikləri yer ağıldır. Bu üç keyfiyyət kimdə birləşmiş, o adam kamildir, bunlara bir də Allah qorusunu əlavə eləyənlər də məqsədə çatmışlar".

Şimas dedi: "Sən haqlısan, mən də sənə bunu qəbul eləyirəm. Mənə bilikli, düzgün mühakimə yürüdən, fərasətli, parlaq ağıla malik böyük mütəfəkkir haqqında danış – onun şövqü və ehtirası mənim xatırlatdığım xüsusiyyətlərini dəyişdirəmi?"

Oğlan belə cavab verdi: "Bu iki keyfiyyət insana hakim kəsildikdə onun biliyini, ağılını, düşüncəsini, dərrakəsini dəyişir, o, çox fərasətli olduğu üçün ovdan çəkinən, səmanın dərinliklərində qalan yirtici qartal bənzəyir. Həmin qartal belə bir vəziyyətdə olan zaman birdən tor qurmaqda olan insanı görür. Həmin şəxs torları qurub qurtardığı zaman onlara bir parça ət qoyur. Qartal o ətə gəlir, tamah və ehtiras ona qalib gəlir, o da torlarda gördüklərini, torlara düşən quşların acı aqibətini unudur, göyün dərinliyindən aşağı sığıyib, ətini üstünə düşür, torlarda dolaşır qalır. Ovçu gəlir qartalı torda görəndə çox təəcçüblənib deyir: "Mən torları qurdum ki, onlara göyərçinlər, ya da göyərçinlərə bənzər zəif quşlar düşsün, bəs necə oldu ki, bu qartal düşdü?"

Deyərlər ki, ağıllı adamı ehtiras və tamah bir şeyə təhrik eləyəndə, o adam bunun nəticələrini ağılla, başla fikirləşir, özü də özünü onların rəvənləndirdiyi şeylərdən müdafiə eləyir, tamah və ehtirasa ağılla qalib gəlir. Ehtiras və tamah insanı bir şeyə təhrik elədikdə, o, ağılını mahir at sürən kimi özünə ram etməlidir, – mahir süvari aramsız ata mindiyi zaman, at özünü düzəldib, süvarinin istədiyi kimi gedəncən onun cilovunu möhkəm dartır. İnsan səfəhdirsə, ağılı, öz düşüncəsi yoxdursa, işlər onun üçün aydın deyilsə, tamah və ehtiras ona hakim kəsilirsə, o, ehtiras və tamah əsasən hərəkət eləyir, özü də məhv olanlar sırasına daxil olur. Adamlar arasında da öz vəziyyətinə görə ondan pisi yoxdur".

Şimas dedi: "Dediklərimdə haqlısan, mən də bunu sənədən qəbul elədim. Danış görüm, nə zaman bilik faydalı olur, özü də ehtirasa tamahı zərərsiz eləyir". Oğlan cavab verdi: "Bilik və ağıl sahibi onlar axirətə varmağa can atdığı zaman istifadə eləyir, çünki ağıl və biliyin hər ikisi faydalıdır, lakin onların sahibi onlardan dünyəvi nemətlərə nail olmaq üçün yalnız qida əldə etməyə zəruri olan qədər istifadə eləməlidir. Qoy o bu dünyanın şərinə özündən uzaqlaşdırsın, axirət üçün bilikli ağıldan istifadə eləsin".

Şimas dedi: "Mənə de görüm, insan üçün ən layiqli şey nədir və öz ürəyini nə ilə məşğul eləməlidir". Oğlan belə cavab verdi: "Pak əməllərlə". Şimas soruşdu: "İnsan belə eləyirsə, onu Allahdan ayıran nədir? Onun üçün zəruri olan qidamı necə əldə eləməli?" Oğlan dedi: "Gecə-gündüzdə onun üçün iyirmi dörd saat vardır. O bunun bir hissəsini azuqə axtarmağa, bir hissəsini dincəlməyə və istirahətə, qalanını isə bilik əldə etməyə sərf etməlidir, çünki əgər insan ağıllıdırsa, amma biliyi yoxsa, bitki əkək və becərmək üçün yeri olmayan bərəkətsiz

torpağa bənzəyir. Onu becərməyə hazırlamasan, əkməsən, onların faydalı bəhrəsi olmaz, torpağı hazırlayıb əksən, gözəl bəhrə verər. Biliksiz adam da elədir – onda bilik əkilmədikcə, ondan fayda olmaz, çünki onda bilik əkilibsə, bəhrə verəcəkdir”.

Şimas dedi: “Mənə məzmunusuz bilik barədə danış, o necədir?” Oğlan cavab verdi: “O, heyvanın biliyinə bənzəyir. Heyvan yemək, içmək, ayıq qalmaq vaxtını bilir, ancaq onun ağı yoxdur”. Şimas dedi: “Sən buna qısa cavab verdin, ancaq mən sənin dediklərini qəbul elədim. De görüm, mən özümü sultandan necə qorumaalıyam?” Oğlan belə cavab verdi: “Onun sənə üstünə ayaq almasına yol vermə”. Şimas soruşdu: “Onun üstümə ayaq almasına necə yol verməyə bilərəm ki, mən onun ixtiyarındayam, işlərimin cilovu onun əlindədir?” Oğlan dedi: “Sən ona görə onun ixtiyarındanasan ki, ona borclusan, ona olan borcunu vermişsənsə, sən onun ixtiyarında deyilsən”. Şimas soruşdu: “Padşahın qarşısında vəzirin vəzifələri nədən ibarətdir?” Oğlan dedi: “Vəzirin borcu gizli və ya aşkar işdə səmimi məsləhət vermək, səy göstərmək, sağlam mülahizə söyləmək, onun sirlərini saxlamaq, padşahın bilməsi vacib olan heç bir şeyi ondan gizlətməmək, padşahın ona tapşırdığı işi yerinə yetirməkdə səhlənkarlıq göstərməməkdir. Vəzir hər vasitə ilə padşahın mərhəmətinə nail olmağa çalışmalı, onun qəzəbindən özünü qorumaalıdır”.

Şimas dedi: “Danış görüm, vəzir padşahla necə rəftar eləyir?” Oğlan belə cavab verdi: “Hərgah sən padşahın vəzirisənsə, özü də ondan xəter görmək istəmirsənsə, onda sənə ona diqqətin artıq, danışığın onun ümid etdiyindən daha bəlağətli olmalıdır, ehtiyacın haqqındakı xahişin padşahın yanındakı mövqeyinə uyğun olmalıdır. Gözlə, özünü padşahın sənə layiq görmədiyini mövqeyə qaldırma, çünki bu sənə tərəfindən ədəbsizlik hesab olunur. Onun həlimliyi sənə aldatsa, sən də özünü padşahın sənə layiq görmədiyini mövqeyə qaldırsan, vəhşi heyvanları tutub dərisini soyan, ətinə də atan ovçuya bənzəyərən. Bir gün ovçunun ətləri tökdüyü yerə bir aslan gəlir, leşləri yeyir. Aslan o yerlərə tez-tez gəlməyə başlayır, ovçuya öyrəşir, özü də ona bənd olur. Ovçu ona ət atır, əlini aslanın belinə silməyə başlayır, aslan da razılıq əlaməti olaraq quyruğunu bulayır. Ovçu aslanın ona etibar etdiyini, ona öyrəşdiyini, ona itaət etdiyini görəndə öz-özünə deyir: “Bu aslan mənə ram olubdur. Mən onun üzərində hökmranam. Belə hesab eləyirəm ki, görək onun belinə minib, başqa heyvanlar kimi, onun da dərisini soyam”.

Ovçu cürətlənir, aslanın belinə sıçrayıb, onu ələ almaq istəyir. Aslan ovçunun nə elədiyini görəndə çox qəzəblənir, pəncəsini qaldırıb ovçunu ələ vurur ki, sümükləri onun bağırsaqlarına keçir. Sonra ovçunu qabaq pəncələrinin altına alıb, parça-parça eləyir.

Mən bundan bildim ki, vəzir padşahın qarşısında özünü onun hərəkətlərinə müvafiq aparmalı, mülahizəsinin üstünlüyünə görə həddindən artıq cürətli olmalıdır ki, padşahın ona münasibəti dəyişilmasın”.

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağlı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz on ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağlın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, nağlı eləyirlər ki, Cilliad şahın oğlu vəzir Şimasa dedi: “Vəzir padşahın qarşısında özünü onun hərəkətlərinə müvafiq aparmalı, mülahizəsinin üstünlüyünə görə həddindən artıq cürətli olmamalıdır ki, padşahın ona münasibəti dəyişiləsin”. Sonra Şimas dedi: “Mənə de görüm, padşahın nəzərində vəzir nə ilə müzəyyəndir?” Oğlan cavab verdi ki: “Ona etibar olunmuş tapşırığı səmimi məsləhət, sağlam mühakimə yolu ilə icra etmək, padşahın əmrlərini də yerinə yetirməklə”. Şimas dedi: “Padşahın qəzəbindən özünü gözləmək, onun mərhəmətinə qazanan işlər görmək, verilmiş tapşırığa ürəkdən əməl etmək barəsində sənə xatırlatdığına gəldikdə, bunlar məcburi işlərdir. Ancaq mənə de görüm, padşah yalnız zülm, ədalətsizlik və zorakılıq elədiyi zaman razı qalırsa, onda vəziyyətdən necə çıxmalı? Vəzir həmin qəddar padşahı ünsiyyətlə sinamışsa, belə bir vəziyyətdən necə çıxsın? Hərgah onu ehtiraslardan, şəhvətdən və pis fikirlərdən çəkəndirmək istəsə, bunu bacarmasa, onun ehtiraslarına qurşansa, pis fikirlərini də yaxşı qələmə versə, axı bunun ağırlığını özü çəkər, rəiyyətlərə də düşmənlər olar. Bu barədə sən nə deyə bilərsən?”

Bunun cavabında oğlan dedi: “Ey vəzir, çətinlik və günah haqqında sənə xatırlatdığım yalnız o zaman baş verir ki, vəzir padşahın elədikləri səhvələrə şərik olur. Ancaq padşah vəzirəndə bu barədə məsləhət istədikdə, vəzir haqq və ədalət yolunu ona göstərməli, zülm və zorakılıqdan onu çəkəndirməli, rəiyyətlərlə yaxşı rəftarın nə demək

olduğunu ona başa salmalı, buna görə olacaq mükafatla onu cəzə etməli, işlənmiş günah üçün məcburi cəzadan onu çəkəndirməlidir. Padşah razı qalsa, bu sözlərə qulaq assa, deməli, vəzir istədiyinə nail olmuşdur, yoxsa onda vəzirin padşahdan ayrılmaqdan savayı başqa çarəsi yoxdur, çünki hər ikisinin xilas ayrılmaqdandır”.

Vəzir xahiş elədi: “Mənə danış görüm, padşahın rəiyyətlər qarşısında vəzifəsi, eləcə də rəiyyətlərin padşah qarşısında vəzifələri nədən ibarətdir”. Oğlan belə cavab verdi: “Qoy o nə əmr eləyirsə, rəiyyətlər təmiz niyyətlə yerinə yetirsinlər, həm də padşahın da, Allahın da, rəsulunun da istədiklərinə tabe olsunlar. Rəiyyətlər qarşısında padşahın vəzifələri onların əmlakını, hərəmxanalarını qorumaqdan ibarətdir. Eləcə də rəiyyətlər padşaha diqqət yetirməli, tabe olmalı, canlarını ondan əsirgəməməli, ona layiqincə hörmət etməli, onlara göstərdiyi ədalət və yaxşılıq üçün ona gözəl mədhlər deməlidirlər”.

Şimas dedi: “Padşahların və rəiyyətlərin vəzifələri haqqında mənə suallarımı sən izah elədin. Mənə de görüm, sənə dediklərimdən başqa da rəiyyətlər qarşısında padşahın vəzifələri varmı?” Oğlan dedi: “Bəli, rəiyyətlərin padşah üzərində ixtiyarı padşahın rəiyyətlər üzərindəki ixtiyarından daha çoxdur, çünki rəiyyətlərin hüququna etinasızlıq, padşahın hüququna etinasızlıqdan daha zərərliyə, ona görə ki, yalnız rəiyyətlərin hüququna etinasızlıq üzündən padşah məhv olur, onun hökmranlığına və xoşbəxtliyinə sən qoyulur. Kim hakimiyyət hüququna malikdirsə, üç şeyi unutmamalıdır: dini işlərdə qaydanı gözləməli, rəiyyətlərin işlərində qaydanı gözləməli və idarəetmə işlərində qaydanı gözləməlidir. Bu üç şeyi o unutmursa, hökmranlığı davam edir”.

Şimas dedi: “Bir mənə de görüm, rəiyyətlərin işlərini qaydada saxlamaq üçün padşah necə hərəkət etməlidir?” Oğlan belə cavab verdi: “Onların haqqını verməklə adətlərinə əməl etməli, onları öyrətmək üçün alimlərdən və mütəfəkkirlərdən istifadə etməli, habelə onların barəsində ədalətli hökm verməli, qan axıdılmasına yol verməməli, onların əmlakına toxunmamalı, onların əzab-əziyyətlərini yüngülləşdirməli və qoşunu möhkəmlətməlidir”.

Şimas dedi: “Mənə danış görüm, vəzirin qarşısında padşahın vəzifələri nədən ibarətdir”. Oğlan dedi: “Üç səbəbə görə adamlardan heç birinin qarşısında padşahın vəzir qarşısında vəzifədən böyük vəzifə yoxdur. Əvvələ, ona görə ki, vəzirin fikri səhv olduqda padşah məhv olur, vəzirin fikri sağlam olduqda isə hamı üçün – padşah üçün

də, rəiyyətlər üçün də faydalı olur; ikincisi, ona görə ki, adamlar padşah yanında vəzirin mövqeyinin nə qədər yaxşı olduğunu bilirlər və rəiyyətlər ona ehtiramla, hörmətlə baxır, onun sözünə qulaq asırlar; üçüncüsü, vəzir padşahdan və rəiyyətlərdən bu hörməti gördükdə, onların nifrət elədikləri işləri rədd eləyir, onların xoşlarına gələn işləri yerinə yetirir”.

Şimas dedi: “Padşahın vəziri, rəiyyətlərin xüsusiyyətləri haqqında mənə dediklərini dinlədim və qəbul elədim. De görüm dili yalan, axmaq sözlər danışmağa, həddini aşmağa, söyməyə qoymamaq üçün nə etməli”. Oğlan belə cavab verdi: “İnsan yaxşılıqdan və mərhəmətdən başqa heç bir şey haqqında danışmamalı, ona aid olmayan bir şey barəsində söz deməməlidir. O, söyüşdən əl çəkməli, hər hansı bir şəxsdən düşməni haqqında eşitdiyi sözləri öz danışığında işlətməməli, öz dostu və ya düşməni üçün sultanın yanında bədbəxtlik axtarmamalı, Allahdan başqa heç kəsə yaxşılıq gözləməməli və onun pisliyindən qorxmamalı; heç kəsin qusurunu xatırlatmamalı və bilmədən danışmamalıdır ki, Allah qarşısında günah, insanların da nifrətini qazanmasın. Bil ki, söz oxu bənzəyir: o sancılarda, hər kəs onu geri qaytara bilməz. Vəzir öz sirrini fəş eləyə bilən adama açmamalıdır, çünki çox zaman özünün gizli qaldığına arxayın olduğu sirrin açılması ona zərər yetirir. O, sirrini düşməninə çox dostundan qorunmalıdır, həqiqətən, sirrin gizli saxlanması bütün adamlar üçün etibarlı bir işə əməl etməkdir”.

Şimas dedi: “Mənə qohum-qardaş və yaxın adamlarla rəftar eləyəndə ədəb və nəzakət haqqında danış”. Oğlan səsləndi: “Adəm övladına yalnız ədəb və nəzakət dinclik gətirə bilər, ancaq insan qohum-qardaşı ilə layiq olduqları kimi rəftar elədiyinə görə dostları ilə də layiq olduqları kimi rəftar etməlidir”.

Şimas dedi: “Mənə danış görüm qohum-qardaşa necə rəftar etməli”. Oğlan belə cavab verdi: “Validəyə gəldikdə, burada itaət, danışmada nəzakət, rəftara gəldikdə, burada yaxşı məsləhət budur ki, pul məsələsində səxavət, yaşamağa kömək, onların sevincinə sevinmək, buraxdıqları səhvlərdə güzəştə getmək lazımdır. Dostlar o adama bunu gördükdə, onu ən əziz adamları kimi qarşılayır, ondan canlarını belə əsirgəməzlər. Hərgah sən dostuna inanırsansa, ona qarşı səxavətli ol, bütün işlərində ona kömək elə...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

913-cü gecə

Elə ki doqquz yüz on üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, nağıl eləyirlər ki, Cilliad padşahın oğlu vəzir Şimasın yuxarıdakı suallarına cavab verəndən sonra vəzir Şimas dedi: "Mənim fikrimcə, dostlar iki cür olur: inanılmış dostlar, bir də ünsiyyət dostları. İnanılmış dostlara gəldikdə, onlar sənin dediyin kimi olmalıdırlar, mən isə səndən o biriləri, yəni ünsiyyət dostları haqqında soruşuram". Oğlan dedi: "Ünsiyyət dostlarına gəldikdə, sən onlarda zövq-səfa, xoş rəftar, sözlərində nəzakət və gözəl ünsiyyət görürsən. Bu zövq-səfani dayandırma, ancaq sən də onlara onların sənə verdiyini ver, onlar səninlə necə rəftar eləyirlərsə, sən də onlarla elə rəftar elə, üzün şad, sözlərində nəzakət olsun, o zaman həyatın xoş keçər, sözlərini də onlar qəbul eləyirlər".

Şimas dedi: "Biz bütün bu işləri bildik. Mənə Allahın öz yaratdıqlarına təyin elədiyi qismət barəsində danış. Bu qismət, insanlar və heyvanlar arasında bölüşdürülmüşdürmü, hər kəsin ömrünün axırına-cənab öz qisməti varmı? Məsələ belədirsə, onda azuqə axtaranı nə vadar eləyir ki, onun üçün müəyyən edilmiş azuqənin, zəhmət çəkib çalışmasa da, labüd ona çatacağını bilə-bilo, yenə də zəhmət çəkib onu əldə eləməyə can atır? Bu onun üçün müəyyən edilməmişse, o, həddindən artıq çalışsa da, istədiyini əldə eləyə bilməyəcəkdir. O bu cidd-cəhdədən əl çəksinmi, öz Tanrısına bel bağlayıb bədəninə və ruhuna dinclik versinmi?" Oğlan dedi: "Biz belə hesab eləyirik ki, hər kəsin öz qisməti və müəyyən edilmiş müddəti vardır. Lakin hər bir qisməti əldə eləməyin yolu və üsulu vardır. Axtaran adam axtarışı dayandırdıqda axtarışdan istirahət eləyir, amma bununla birlikdə öz qismətini axtarmaq lazımdır. Qismət axtaranlar iki cür olur, onlar ya qismətlərini alırlar, ya da ondan məhrumdurlar. Qismətini alanın istirahəti iki səbəbdən olur: biri odur ki, o öz qismətini almışdır, biri də odur ki, onun cəhdlərinin nəticəsi tərifiyəldir; qismətdən məhrum olanın istirahəti isə üç səbəbdən irəli gəlir: öz qismətini axtarmağa hazır olmaqdan, adamlara yük olmaq istəməməkdən və məzəmmət edilərkən məsuliyyətdən xilas olmaqdan".

Şimas dedi: "Mənə de görüm, azuqə axtarmaq üsulları hansılardır?" Oğlan belə cavab verdi: "İnsana Allahın icazə verdiyi üsullar rüxsətli sayılır, Allahın qadağan elədiyi üsullar isə qadağandır (Allah böyükdür, onun şeni də uca bilər)".

Onlar bu həddə çatanda aralarından gedən söhbət kəsildi. Sonra Şimas, eləcə də orada olan müfəkkirlər ayağa qalxdılar, oğlana səcdə elədilər, onu tərəflədilər, göylərə qaldırdılar, atası onu bağrına basdı, sonra onu padşahlıq taxtına əyləşdirib dedi: "Mənə oğul verən, sağ ikən onunla gözlərimə nur verən Allaha şükürlər olsun!"

Sonra oğlan, şəxsən Şimasa, eləcə də orada olan müfəkkirə dedi: "Ey dini məsələləri yaxşı bilən müfəkkir, Allah mənə biliklərin yalnız az bir qismini açmış olsa da, hər halda sənin soruşduqların haqqında mənim verdiyim cavabları mənəndən qəbul eləyərkən sənəin nə məqsəd güddüyünü mən başa düşdüm ki, cavab verərkən mənim haqlı olduğumun və ya səhv elədiyimin fərqi yoxdur, ola bilsin ki, sən mənim səhvlərimi bağışlamısan. Mən səndən elə bir şey haqqında soruşmaq istəyirəm ki, onun üçün mənim mühakiməm zəifdir, qabiliyyətim azdır və onu təsvir etmək üçün dilim gücsüzdür. Mən istəyirəm ki, sən bunu mənə izah eləyəsən, ta ki, keçmişdə mənim üçün qaranlıq olduğu kimi, gələcəkdə də heç bir şey mənim kimilər üçün qaranlıq qalmasın. Çünki Allah həyatı suda, qüvvəni qidada, xəstənin də şəfasını həkimin müalicəsində yaratdığı kimi, nadanlığın şəfasını alimin biliyində yaratmışdır. Di mənim sözlərimə qulaq as".

Şimas dedi: "Ey parlaq zəka, din məsələlərində bilici, ey ləyaqəti bütün müfəkkirlər tərəfindən təsdiq olunan. Sən ki bütün sualları izah və təhlil elədin, sənə verdiyim suallara cavab verəndə əsil mətləbi açdın, bilirəm, sən mənəndən elə bir şey haqqında soruşsaq ki, özün onu daha düzgün şərh eləyə bilərsən, özü də daha düzgün sözlər tapa bilərsən, çünki Allah sənə bəxş elədiyi biliyi insanlardan heç birinə bəxş etməmişdir. Mənə de görüm, nə barədə soruşmaq istəyirən".

Oğlan dedi: "Mənə yaradan haqqında danış (Ona şükürlər olsun!). Əvvəllər heç bir şey olmadığı halda, bütün varlıqları nədən yaratmışdır? Bu dünyada elə bir şey görürmür ki, o başqa bir şeydən yaradılmış olmasın. Yaradan (Ona həmd-sənalar olsun!) heç nədən hər bir şey yarada bilər, amma öz qüdrət və əzəməti ilə belə qət etmişdir ki, şeyləri yalnız başqa bir şeydən yaratsın".

Vəzir Şimas dedi: "Gildən əşya qayıranlara, eləcə də başqa sənətkarlara gəldikdə, onlar bir əşyanı ancaq başqa bir şeydən yarada

bilərlər, çünki onlar artıq yaradılmışdır. Dünyanı bu cür qəribə məharətlə yaratmış olan Tanrıya gəldikdə, hərgah sən onun (Ona şükürlər olsun!) heç nədən şeylər yarada bilib-bilmədiyini öyrənmək istəyirsənsə, müxtəlif məxluqat haqqında bir qədər də fikirləş, onda Allahın qüdrətinin təkmilliyini və heç nədən şeylər yaratmağa qadir olduğunu göstərən əlamətlər, nişanələr görərsən. Bu hələ azdır, o, bunları sırf heçdən yaratmışdır, çünki əşyaların maddəsini təşkil edən ünsürlər sırf heçlik idi. Mən bunu sənə izah edəyəm ki, sənə heç bir şübhə qalmasın. Mən sənə gecə ilə gündüzün əlamətlərini izah elədim. Onlar bir-birinin ardınca gəlir, özü də gündüz gədən kimi gecə gəlir. Gündüz bizdən gizlənir, biz isə bilmirik ki, onun yeri haradır, gecə öz qaranlığı və dəhşəti ilə getdiyi zaman isə gündüz gəlir, özü də bilmirik ki, gecenin yeri haradır. Başımızın üstündə günəş parladıqda biz bilmirik ki, onun işığı harada gizlənir, o çıxdıqda isə biz bilmirik ki, onun qürub yeri haradır. Yaradanın (Ona həmd-sənalar olsun!) əməllərində buna bənzər işlər çoxdur, özü də bundan adamlar arasında olan fərasətilərin də ağıl çəşir”.

Oğlan dedi: “Ey müdrik insan, sən Allahın qüdrəti haqqında mənə elə şeylər öyrətdin ki, onları inkar etmək olmaz, ancaq mənə danış görüm, o öz canlı məxluqatını necə yaratdı?”. Şimas belə cavab verdi: “Canlı məxluqat Allahın sözü ilə yaranmışdır”. Oğlan soruşdu: “Allah (Ona şükürlər olsun!) canlı məxluqatı onların varlığından əvvəlmi yaratmaq istəmişdir?” Şimas belə cavab verdi: “Onları o öz iradəsi, öz sözü ilə yaratmışdır. Onun dili və aydın sözləri olmasaydı, canlı məxluqat olmazdı...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağıl yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz on dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalmı danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, nağıl edəyərlər ki, oğlanın Şimasa verdiyi yuxarıdakı suallara Şimas cavab verəndən sonra dedi: “Oğlum, heç bir adam sənə mən dediyimdən başqa bir şey deyə bilməz. O, ancaq ilahiyyat qanunlarında bizlərə çatan sözlərin yerini dəyişdirə bilər, onların da həqiqi mənasını təhrif edəyə bilər. Sən desən

ki sözə qüvvə xasdır, onda belə olacaqdır (bu cür etiqaddan Allaha pənah aparıram). Əksinə, Allah (Ona həmd-sənalar olsun!) barəsindəki sözlərimiz, yəni onun canlı məxluqatı öz sözü ilə yaratması haqqında dediklərimizin mənası budur ki, Allah (O uludur) öz varlığına və xüsusiyyətlərinə görə təkdir, bunlar da o demək deyil ki, Allahın kəlamının hökmü vardır. Yox, hökm Allaha xasdır, eləcə də söz və təmkinliliyə aid olan digər xüsusiyyətlər Allaha xasdır (Onun səni uca olsun!), özü də Allahı onun sözü olmadan təsvir etmək olmaz. Allah (Ona şükürlər olsun!) öz sözü ilə bütün canlı məxluqatı yaratmışdır və o, sözsüz heç bir şey yaratmamışdır. O, bütün şeyləri öz həqiqi sözü ilə yaratmış, biz həqiqətdən də yaranmışıq”.

Oğlan belə cavab verdi: “Tanrı və onun sözünün əzəməti haqqında sənin dediklərinə mən başa düşdüm, bunu da qəbul elədim, ancaq mən eşitdim ki, sən dedin ki, Allah bütün mövcudatı öz həqiqi sözü ilə yaratmışdır, həqiqət də yalanın əksidir. Bəs yalan haradan əmələ gəlmişdir, həqiqətlə bir səladə necə zahir olmuşdur ki, hətta onu həqiqətlə qarışdırırlar, məxluq da onu fərqləndirə bilmir, onları bir-birindən ayırmağa məcbur olur? Allah (Ona həmd-sənalar olsun!) bu yalanı sevmişdirmi, yoxsa ona nifrət edir? Hərgah sən desən ki, o, həqiqəti sevmiş, özü də məxluqunu həqiqətdən yaratmışdır, bəs onda yarananın nifrət elədiyi bir şey onun sevdiyi bir şeyə, yəni həqiqətə haradan qarışmışdır?” Şimas belə cavab verdi: “Allah insanı həqiqətdən yaratmış və Allahın insana verdiyi qüvvə, yəni azadlıq və tamahkarlıq, deyilən meyil nəticəsində yalan insanın yarandığı həqiqətə qarışan insanın tövbəyə ehtiyacı yox idi. Beləliklə, yalan həqiqətə qovuşduğu zaman insanın azadlığı, ona xas olan qüvvə, insanın bir hissəsi – insan təbiətinin zəifliyi üzündən iradədən asılı olan tamahkarlıq nəticəsində yalan həqiqətə qarışmışdır. Yalanı insandan uzaqlaşdırmaq və onda həqiqəti möhkəmlətmək üçün Allah insandan ötrü tövbəni yaratdı və o, yalanı təkrar edəcəyi təqdirdə onun üçün cəzayı yaratdı”.

Oğlan dedi: “Mənə danış görüm, həqiqətlə yanaşı yalanın meydana gəlməsinin, onun hətta həqiqətlə qarışdırılmasının səbəbi nədir, nə üçün insan cəzalandırılmalıdır, özünün də tövbəyə ehtiyacı var?” Şimas belə cavab verdi: “Allah insanı həqiqətdən yaratdığı zaman həqiqəti ona sevdirdi, o vaxt onun üçün nə cəza vardı, nə də tövbə. Allah insana hiss verənəcn bu davam elədi. Hiss ehtiraslara meyillə yarandığına baxmayaraq, insan təbiətinin kamilliyindən biridir. Yalanın meydana gəlməsi və həqiqətlə qarışması bununla başladı. İnsan

bu həddə çatdığı zaman həqiqət yolundan çıxdı, yalan yoluna qədəm qoydu". Oğlan soruşdu: "Deməli, yalnız sözə baxmamaq və itaətsizlik üzündən yalan həqiqətə qovuşdu, eləmi?" Şimas dedi: "Bu elədir, çünki Allah insanı sevir və ona bəslədiyi məhəbbətin çoxluğundan yaradana ehtiyacı olan insanı yaratmışdır, bu isə həqiqətin sözüdür. Lakin bəzən insan ehtirasa meyl göstərməsi üzündən zəifləyir, itaətsizliyə meyl göstərir, bu zaman Allahın sözündən çıxdığına görə o, yalana keçir, özü də cəzaya layiqdir, insan saxta tövbəni özündən uzaqlaşdırdıqda, sevgiyə, həqiqətə qayıtdıqda isə mükafata layiqdir".

Oğlan dedi: "Mənə danış görüm itaətsizliyin başlanğıcı nədədir. Axı bütün adamlar özlərini Adəmin oğullarının nəsilələrinə aid eləyirlər, Allah isə Adəmi həqiqətdən yaratmışdır. Bəs necə olmuşdur ki, o, itaətsizliyi özünə rəva görmüş, bir də nə üçün onun işinin mükafat və ya cəza ilə nəticələnməsi üçün ona ruh verildikdən sonra, itaətsizlik tövbə ilə uyğunlaşmışdır? Biz görürük ki, bəzi adamlar Allahın sevmədiyini bir şeyə meyl göstərir, onların yaradılması əsasını tələb elədiyi şeydən, yəni həqiqətə məhəbbətdən uzaqlaşaraq daim itaətsizlik eləyirlər, beləliklə, öz tanrılarının qəzəbinə layiqdirlər. Biz görürük ki, bir başqaları da daim öz yaradanını tamamilə razı salmaq, ona tabe olmaq istəyirlər, onun mərhəmətinə və mükafatına layiqdirlər. Onların arasında baş verən uyğunsuzluğun səbəbi nədir?"

Şimas dedi: "Canlı məxluqun bu itaətsizliyinin ilk səbəbi İblis olmuşdur. Allah (Ona həmd-sənalar olsun!) İblisi mələk, adamlar və cinlər arasında ən vacibi kimi yaratmışdı. İblis də məhəbbətdən yaranmışdı, həm də başqa bir şey yaratdı. Buna görə də o, misilsiz olduğu zaman ona hədsiz lovgalıq, şöhrətpərəstlik, təkəbbür üstün gəldi, o, dinə, öz Tanrısının səlahiyyətinə etinasızlıq göstərməyə başladı. Belə olduqda Allah onu bütün canlı məxluqatın alçağı elədi, onu məhəbbətdən ayırdı, onun qəlbində itaətsizliyə məskən yaratdı. İblis Allahın (Ona həmd-sənalar olsun!) itaətsizliyi sevmədiyini bildirdi. Adəmi, ondakı məhəbbəti, həqiqəti, öz Tanrısına itaətkarlığını görüb onu paxıllıq bürüdü. O, Adəmi həqiqətdən ayırmaq, onu yalana şərikin eləmək üçün hiylə işlətməyə başladı. Adəm də öz düşməninə ona aşladığı itaətsizliyə meyl göstərib, öz ehtiraslarına tabe olub, yalana uyması nəticəsində öz Tanrısının əhkamını pozduğu üçün cəzaya layiq oldu. Tanrı (Ona həmd-sənalar olsun!) insanın zəifliyini və onun düşməninə meyl göstərməsini, həqiqətə etinasızlığını biləndə öz mərhəməti ilə ona tövbəni yaratdı ki, onun sayəsində insan itaətsizlik bataqlığından çıxıb çılsın, tövbə silahı vasitəsilə öz düşməni İblisi

itaətə gətirsin, onun cəngavərliyi yarandığı həqiqətə qayıtsın. İblis gördü ki, Allah (Ona həmd-sənalar olsun!) ona müəyyən vaxt vermişdir. Ona görə İblis insanla müharibəyə tələsdi, özü də ona qarşı müxtəlif hiylələr işlətdi ki, insanı Allahın qəzəbində (onun və cəngavərliyinin layiq olduğu qəzəbdə) özünə şərikin eləsin. Allah (Ona həmd-sənalar olsun!) insanda tövbə etmək imkanı yaratdı, ona həqiqəti göz-ləməyi, daim həqiqətə olmağı əmr elədi, sözə qulaq asmamağı, itaətsizliyi qadağan elədi, həm də ona təlqin elədi ki, yer üzündə onunla vuruşan, nə gecə, nə gündüz ondan uzaqlaşmayan düşməni vardır. Buna görə də insan həqiqəti gözləyirsə (onun varlığı bu həqiqətə məhəbbətdən yaranmışdır) mükafata layiqdir, onun hissiyyatı həqiqətə üstün gəlsə və onu ehtiraslara meyilləndirsə, cəzaya layiqdir..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz on beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, oğlanın qabaqkı suallarına Şimas cavab verdiyi zaman oğlan dedi: "Mənə də görüm hansı qüvvə sayəsində canlı məxluqat öz Tanrısına itaət etməyə bilir, bir halda ki, sənin dediyin kimi, Allah qadirdir, heç bir şey onu cəzalandırmır, heç bir şey də onun iradəsindən kənara çıxıb bilmir. Məgər sən fikirləşməmişsən ki, o öz məxluqunu bu cür itaətsizlikdən cəkindirməyə, onları həmişəlik məhəbbətə sədaqətli eləməyə qadirdir?" Şimas belə cavab verdi: "Allah-təala (Ona şükürlər olsun!) ədalətlidir, onu sevənlərə qarşı mehribandır, o, məxluqata xoşbəxtliyin yolunu aydınlaşdırmış, onlara xoşbəxtlik üçün istədiklərini eləməkdən ötrü qabiliyyət və hakimiyyət bəxş etmişdir. Onlar bununla razılaşmadan hərəkət eləyəndə itaətsizlik göstərir və məhv olurlar". Oğlan soruşdu: "Əgər yaradan özü onlara bu imkanı vermişsə və onlar istədiklərini eləməyə qadirdirlərsə, bəs niyə Allah onları yenidən həqiqətə qaytarmaq üçün yalanla onların istədikləri əmil arasında durmamışdır?"

Şimas belə cavab verdi: "Bu onun böyük mərhəmətindən və qoribə müdrikliyindən irəli gəlir, çünki əvvəllər o, İblisə necə qəzəblənmiş-

disə, ona necə mərhəmət göstərməmişdisə, eləcə də Adəm tövbə elədiyinə görə əvvəllər ona mərhəmətli oldu, qəzəbləndikdən sonra onu bağışladı". Oğlan dedi: "Bu tamamilə həqiqətdir, çünki Allah hər kəsə əməlinə görə əvəz verir və Allahdan qeyri yaradan yoxdur. Hər şey onun ixtiyarındadır".

Sonra oğlan soruşdu: "Allah sevdiyini də, sevmədiyini dəmi yaratmışdır, yoxsa yalnız sevdiyindən başqa heç bir şey yaratmamışdır". Şimas isə buna belə cavab verdi: "O hər şeyi yaratmışdır, amma yalnız sevdiyi şey ona xoşdur".

Oğlan soruşdu: "O iki şey nədir ki, bəziləri Allahın xoşuna gəlir, onlara malik olanlar mükafata layiq olur, bəziləri isə Allahı qəzəbləndirir və onları icra eləyənlər cəzaya məruz qalırlar?" Şimas dedi: "Bu iki şey bərasindəki sualı mənə elə izah elə ki, mən onları başa düşüm, onda sənə cavab verərəm". Oğlan dedi: "Bu, bədənə və ruha daxil olmuş yaxşılıq və yamanlıqdır". Şimas dedi: "Ay ağıllı oğlan, mənim fikrimcə, sən bilirsen ki, yaxşılıq və yamanlıq bədən və ruhun gördükləri işlərdən doğur. Yaxşılıq ona görə yaxşılıq adlandırılmışdır ki, Allah ondan razıdır, yamanlıq ona görə yamanlıq adlandırılmışdır ki, Allahın ondan qəzəbi tutur. Sən Allahı tanımalı, yaxşılıq etməklə onun məhəbbətini qazanmalısın, çünki yaxşılıq eləməyi o bizə əmr eləmiş, yamanlığı, bizə qadağan eləmişdir".

Oğlan dedi: "Mənim fikrimcə, bu iki şeyi, yəni yaxşılıqla yamanlığı insanda məlum olan beş duyğuyla bağlıdır, yəni dadbilmə duyğusu ki, söz də buradan əmələ gəlir, eşitmə, görmə, iy bilmə və toxunma duyğusu. Mən istərdim sən mənə bildirərsən ki, bu beş üzvün hamısı yaxşılıq üçün, yoxsa yamanlıq üçün yaranmışdır". Şimas dedi: "Ey insan, soruşduğunun izahını başa düş, çünki bu aydın sübutdur; onu öz ağılına yerləşdir, üreyini onunla sərinləşdir. Məsələ bundadır ki, Allah (Ona həmd-sənalar olsun!) insanı həqiqətdən yaratmış, tanrıya da qarşı ona məhəbbət aşılammışdır, hər bir canlı məxluqu o yalnız bütün hadisədə özünü göstərən ilahi qüdrəti ilə yaratmamışdır. Allaha (Ona şükürlər olsun!) ədalətdən və yaxşılıqdan başqa heç bir şey aid etməmək olmaz. O, insanı yaratdı ki, insan onu sevsin. O, insanlara ehtiraslara meyilli hissiyyat və azadlıq verdi, bu beş duyğunu fərhəllənməyə və ya cəhənnəm odunda yanmağa səbəb sandı". Oğlan soruşdu: "Bu necə olmuşdur?" Şimas dedi: "O, dili danışmaq, əlləri işləmək, ayaqları yerimək, gözləri görmək, qulaqları eşitmək üçün yaratmışdır. O bu üzvlərdən hər birinə qabiliyyət vermiş, onları işə sövq eləmiş, onların hamısına əmr eləmişdir ki, yalnız Allahın istədiyini eləsin.

Danışıklardan o ancaq həqiqəti istəyir və onun ziddinə olan şeydən, yəni yalandan çəkinməyi əmr eləyir. Gözlərdən onun istədiyi budur ki, nəzerini Allahın sevdiyi şeyə çevirsin, ona zidd olan şeydən, yəni Allahın sevmədiyi şeyə, məsələn, ehtirasa nəzər salmaqdan çəkinsin. Qulaqlardan onun istədiyi budur ki, yalnız möizələrdən, yaxud Allahın kitablarında yazılanlardan ibarət həqiqəti dinləsin və buna zidd olan şeylərdən çəkinsin, yəni Allahın qəzəbinə səbəb olan şeyləri dinləməsin. Əllərdən onun istədiyi budur ki, Allahın onlara bəxş elədiyi qabiliyyətin qarşısını almasınlar, onu Allahın istədiyi kimi sərf eləsinlər, buna zidd olan şeydən çəkinsinlər, yəni xəsis olmasınlar, Allahın onlara bəxş elədiyi qabiliyyəti günah işə sərf etməsinlər. Ayaqlardan isə onun istədiyi budur ki, onların qaçışı xoşbəxtlik üçün, məsələn, oxumağa cəhd etməmək üçün olsun, buna zidd olan şeydən çəkinsinlər, yəni Allahın göstərmədiyi yolla getməsinlər. İnsanın biruzə verdiyi qalan ehtiraslara gəldikdə, onları bədən şeytanın əmrinə ilə biruzə verir. Sonra deyim ki, bədəndən çıxan ehtiras iki cür olur: törəyib artmaq üçün olan ehtiras və bətn ehtirası. Törəyib artmaq ehtirasında da Allahın istədiyi budur ki, o, icazə verilmiş hüddüddən kenara çıxmamasın, qadağan olunmuş ehtirasa isə, Allah qəzəblənir. Bətn ehtirasına gəldikdə bu – yemək-icməkdir və Allah istəyir ki, hər bir kəs az da olsa, çox da olsa yalnız Allahın ona icazə verdiyi nemətdən istifadə eləsin, özü də Allaha şükür eləsin. İnsan qanunən ona çatmayan bir şeyi götürəndə Allah qəzəblənir. Bu bərdə başqa nə göstərisə varsa, hamısı yalandır. Sən bilirsen ki, hər şeyi Allah yaratmışdır, ancaq onun istədiyi yalnız yaxşılıqdır: o, bədən üzvlərindən hər bir üzvə əmr eləmişdir ki, yalnız onun tapşırığı işi görsün, çünki o hər şeyi biləndir və müdrikdir".

Oğlan dedi: "Mənə danış görüm, Allah (Onun səni uca olsun!) qabaqcadan bilirdimi ki, Adəm Allahın onu çəkindirirdi ağacdan yeməyə bir şey tapacaq, onun da başına həmin hadisə gələcəkdir, buna görə də o, itaətdən çıxıb sözlə qulaq asmayacaqdır?" Şimas cavab verdi: "Bəli, ağıllı oğlan, Allah-təala Adəmi yaratmamışdan qabaq bunu bilirdi. Bunun izahı və sübutu ondadır ki, Allah əvvəlcə onu yeməkdən çəkindirib xəbərdar etmişdi ki, o bu ağacdan yesə, sözlə baxmayan hesab olunacaqdır. Bu, Allahın ədalətli olmasından idi ki, Adəmin özünü Tanrısından müdafiə etmək üçün əlində bəhanə olmasın. Adəm uçuruma yuvarlandığı, səhv iş gördüyü, onun üzərinə nifrət və töhmət yağdığı zaman bu, onun özündən sonra nəsilərə keçdi. Allah-təala peyğəmbərləri, elçiləri göndərdi, onlara kitablar verdi,

onlar da bizə qanunları öyrətdilər, həmin kitablarda nə kimi nəsihətlər, göstərişlər olduğunu bizə izah elədilər, bunları bizə ətraflı şərh elədilər, səadətə gedən yolu bizə işıqlandırdılar və bizi başa saldılar ki, nə etməliyik, nədən çəkinməliyik. Bizə azadlıq verilmişdir, kim ki bu qaydalara əsasən hərəkət eləyir, o məqsədə çatacaq, mükafat da alacaqdır, kim ki bu qaydalardan kənara çıxıb ehkamlar üzrə hərəkət eləməmişdir, o, məqsəddən uzaqlaşmış, həm bu dünyada, həm də o dünyada zərər çəkmişdir – yaxşılıq və yamanlığın yolu budur. Sən bilirsen ki, Allah hər şeyə hakimdir, o öz arzusu və iradəsi ilə bizdə ehtiraslar yaratmış, onları da yalnız izin verilmiş yolla biruzə verməyi əmr eləmişdir ki, onlar bizim üçün xoşbəxtlik gətirsin. Biz ehtirasları qadağan olunmuş yolla biruzə verdikdə isə onlar bizim üçün yamanlığa çevrilir. Biz yaxşı nə alırıqsa, Allah-təaladandır, bizə pis bir şey üz verdikdə isə, bizim özümüzəndir, yaradandan deyil, yaradılmış adamlardandır...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağlıl yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz on altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağlın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, nağıl eləyirlər ki, Cilliad şahın oğlu vəzir Şimasa bu suallarla müraciət elədiyi, Şimasa da oğlana cavab verdiyi zaman padşah oğlu dedi: “Allah-təalayı öz yaratdıqlarına dair dediklərini mən başa düşdüm. İndi mənə danış görüm, o nə işdir ki, mən ona təəccüblənərkən ağlım çasır: mən Adəm övladının nəsilinə və onların axirət etinasızlığına, onu xatırlamalarına, dünyəvi həyatı sevmələrinə təəccüblənirəm. Axı onlar bilirlər ki, bu dünyanı tərk eləyəcəklər və ondan zəlil gedəcəklər”.

Şimasa belə cavab verdi: “Bəli, sən görürsən ki, dünyəvi həyat nə qədər dəyişkəndir, burada yaşayanları o necə aldadır. Bu da sübut eləyir ki, xoşbəxt üçün xoşbəxtlik, bədbəxt üçün bədbəxtlik əbədi deyildir. Bu dünyanın sakini onun dəyişikliklərindən yaxa qurtara bilməz. Hətta həyatda hökmran olsa da, xoşbəxt yaşasa da, – onun vəziyyəti labüd dəyişilir və keçid dövrü ona tərəf tələsir; insan dünyəvi həyata etibar etməməlidir, onun saxta şəfqəti insan üçün faydalı deyil-

dir. Madam ki biz bunu bilirik, deməli onu da bilirik ki, axirət həyatını unudub dünyəvi həyata aldananlar ən pis vəziyyətdədirlər. Doğrudan da, insanın nail olduğu xoşbəxtlik öləndən sonra ona üz verəcək qorxu, əzab və dəhşəti müvazinətləşdirə bilməyəcəkdir. Biz bilirik – hərgah qul bilseydi ki öldükdən, onu əhatə edən zövq və səadətdən ayrıldıqdan sonra onu nələr gözləyir, onda dünyəvi həyatdan və onda olanlardan imtina eləyər. Biz əminik ki, axirət bizim üçün daha yaxşı və daha faydalıdır”.

Oğlan dedi: “Ey böyük müfəkkir, qəlbimi bürümüş zülmət sənin fərhənak nurun sayəsində dağıldı. Sən məni həqiqət dalınca gəltdiyin yolla apardın, sənin verdiyin işıq sayəsində mən görürəm”.

Bu zaman orada iştirak eləyən müfəkkirlərdən biri ayağa qalxıb dedi: “Yaz girəndə dovşan labüd olaraq fillə birlikdə otlaq axtarmalıdır. Mən sizin sual və şərhələrinizdə elə şeylər eşitdim ki, fikrimcə, onları heç bir zaman eşitməmişdim. Bu məni bəzi şeylər haqqında sizdən soruşmağa vadar eləyir. Mənə deyən görüm, dünyəvi həyatın ən yaxşı töhfəsi nədir?” Oğlan dedi: “Cansağlığı, insanın icazə verilmiş dairədə qisməti və mürüvvəti oğul”. Müfəkkir dedi: “Mənə danış görüm, az nədir, çox nədir?” Oğlan dedi: “Çox azın tabe olduğu şeydir, az isə çoxə tabe olan şeydir”. Müfəkkir dedi: “Mənə danış görüm, canlı məxluqatın hamısında mövcud olan dörd şey hansıdır?” Oğlan cavab verdi: “Məxluqatın hamısında olan dörd şey: yemək, içmək, yuxu ləzzəti və ölməmişdən qabaq çəkdiyi əzablar içində belə qadınlara olan ehtirasdır”. Müfəkkir soruşdu: “Bəs eybəcərliyini heç kəsin dəf edə bilmədiyi üç şey nədir?” Oğlan dedi: “O, axmaqlıq, alçaq xasiyyət və yalandır”. Müfəkkir soruşdu: “Yalan, ümumiyyətə, çox pis şey olsa da, yalanın yaxşısı hansıdır?” Oğlan dedi: “Yalançıdan xəteri uzaqlaşdırın və ona fayda verən yalan”. Müfəkkir soruşdu: “Ümumiyyətə, həqiqət gözəl olsa da, hansı həqiqət pisdir?” Oğlan belə cavab verdi: “İnsan malik olduğu bir şeylə ləğvəlandığı və özündən məmnun qaldığıda”. Müfəkkir soruşdu: “Eybəcərin ən eybəcəri nədir?” Oğlan dedi: “İnsanın malik olmadığı bir şeylə ləğvəlanması”. Müfəkkir soruşdu: “Adamların ən axmağı kimdir?” Oğlan dedi: “Qarnını doldurmaq arzusunun başqa bir şey barəsində düşünməyən adam”. Şimasa dedi: “Ey hökmdar, sən bizim padşahımızsan, ancaq biz istəyirik ki, sən özündən sonra oğlunu padşah təyin eləyəsən, biz də onun növreləri və rəiyyətləri olaq”.

Belə olanda padşah orada iştirak edən müfəkkirlərə, eləcə də başqa adamlara tapşırırdı ki, şahzadədən eşitdiklərini yadda saxlasınlar,

özü də onlara əsasən hərəkət eləsinlər. Sonra onlara buyurdu ki, oğlunun əmlərini yerinə yetirsinlər, çünki padşah onu öz vəliəhdi təyin eləmişdir ki, atasından sonra onun hakimiyyətini davam etdirsin. Padşah öz səltənətinin bütün əhalisindən – mütəfəkkirlərdən, qəhrəmanlardan, qocalardan, uşaqlardan, eləcə də qalan adamlardan əhd-peyman aldı ki, onların şahzadə ilə ixtilafı olmayacaq və onun əmlərini pozmayacaqlar.

Şahzadənin on yeddi yaşı tamam olanda padşah bərk xəstələndi, ölmü yaxınlaşdı. O, başa düşdü ki, ölüm başının üstünü almışdır, adamlarına dedi: “Budur, mənə ölümlə nəticələncək xəstəlik üz veribdir. Mənim yaxın adamlarımı və oğlumu yanıma çağırın, səltənətimin bütün əhalisini mənim yanına toplayın, elə olsun ki, bir nəfər belə, gəlməyən adam qalmasın”.

Gedib yaxın adamları çağırıdılar, uzaqda olan adamları da xəbərdar elədilər, hamı gəldi, padşahın yanına gedib soruşdular: “Ey padşah, kefin necədir, bu xəstəlikdən sən nə gözləyirsən?” Padşah dedi: “Xəstəliyim elədir ki, ölümlə nəticələncəkdir. Necə ki alıma yazılmışdı, mənə ox deydi, indi ömrümün son günlərindən biridir. Sonra oğluna dedi: “Yanıma gəl, oğlum”. Şahzadə ona yaxınlaşdı. O elə bərk ağlayırdı ki, göz yaşı ilə atasının yatağını islatdı, padşahın gözləri doldu, orada olanların da hamısı ağladı.

Padşah öz oğluna dedi: “Ağlama, bala, mən alına yazılan hədisənin öz başına gəldiyi birinci adam deyiləm. Bu hadisə Allahın yaratdığı bütün bəndələrin başına gəlir. Allahdan qorx, yaxşılıq elə ki, o səni bütün məxluqatın getdiyi yerə qabaq göndərsin. Ehtirasa qapılma, duranda da, oturanda da, ayıq olanda da ürəyini Allahı xatırlamaqla məşğul elə, həqiqəti gözünün qabağına gətir! Bax, mənim sənə son vəsiyyətim budur, vəssalam...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz on yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalmı danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, nağıl eləyirlər ki, Cilliad şah öz oğluna bu vəsiyyəti eləyib onu özündən sonra səltənətə padşah

təyin elədi. Oğlan atasına dedi: “Ay ata, sən bilirsen ki, mən həmişə itaətkar olmuşam, sənin nəsihətlərini qorumuşam, əmlərinə əməl eləmişəm, sənin xeyir-duanı qazanmağa çalışmışam. Sən mənə çox yaxşı ata olmusan. Mən sənin istədiyindən kənara necə çıxa bilərəm? Mənə yaxşı tərbiyə verdikdən sonra mənə tərək eləyirsən, mən də səni geri qaytara bilmərəm. Sənin vəsiyyətlərin yadıma düşəndə mən xoşbəxt olacağam, mənə ən böyük mükafat qismət olacaqdır”.

Bu zaman padşah ona dedi (o, can verir, son dərəcə ağır əzab çəkirdi): “Ay oğul, on şeyə əməl elə, Allah onlara görə sənə dünyəvi həyatda da, axirətdə də fayda verər, onlar bunlardır: qəzəblənəndə qəzəbini saxla, sınıqanda səbirli ol, danışanda doğru danış, vəd verəndə yerinə yetir, mühakimə eləyəndə ədalətli ol, hökmdar olanda bağışla. Öz sərkərdələrinə hörmət elə, düşmənləri bağışla, düşmənlərə yaxşılıq elə, onlara zərər yetirməkdən çəkin. On başqa şeyə də əməl elə, Allah sənin səltənətinin əhalisi arasında səni mükafatlandırır: böləndə ədalətli ol, həqqən cəzalandırarkən kinlilik eləmə, müqavilə bağlayanda ona sadıq ol, yaxşı məsləhəti qəbul elə, inaddan əl çək, rəiyyətlərinə adətlərə və qanunlara əməl etməyə məcbur elə. Adamlar arasında ədalətli hakim ol ki, böyük də, kiçik də səni sevsin, lovğa və qarışıqlıq salan adam da səndən qorxsun”.

Sonra padşah özündən sonra oğlunu səltənətə təyin eləyərkən orada iştirak eləyən mütəfəkkirlərə, əmirlərə müraciət elədi: “Padşahınız ömrinə itaət eləməməkdən və roisinizə təbə olmamaqdan çəkinin, çünki bundan sizin məmləkətiniz məhv olar, birliyiniz dağılar, canınız zərər çəkər, əmlakınız da əldən gedər, onda düşmənləriniz sevinər. Siz bilirsiniz ki, mənimlə nə əhd-peyman eləmişsiniz, mənim oğlumla da əhd-peymanınız elə olmalıdır. Qoy mənimlə sizin aranızda olan ittifaq sizinlə onunda arasında olsun. Ona qulaq asın, onun əmlərinə də əməl eləyin, çünki bu sizin vəziyyətiniz üçün faydalıdır. Mənimlə əlaqə saxladığınız kimi, onunla da əlaqə saxlayın – işləriniz qaydada olar, vəziyyətiniz də yaxşılaşar. Bax, sizin padşahınız və sizin xeyrixahınız budur. Vəssalam”.

Bundan sonra padşahın ölümqabağı əzabı artdı, onun dili sümüyə dönməyə başladı. O, oğlunu bağrına basıb öpdü, Allaha şükür eləyib öldü, ruhu ərşə çəkildi. Onun bütün rəiyyətləri və səltənətinin əhalisi onun cənazəsi üstündə ağlaşdılar. Sonra onu kəfəyə bürüdülər, hörmət, izzət və dəbdəbə ilə basdırdılar, onun oğlu ilə bərabər geri qayıtdılar, oğluna şah libası geyindirildilər, atasının tacını başına qoydular, barmağına üzük taxdılar, padşahın taxtına oturdular.

Oğlan da atasının yolu ilə gedərək onlarla mülayim və ədalətli rəftar elədi, qısa müddət onlara yaxşılıq elədi. Sonra onun qarşısında dünyəvi həyat başladı, öz ehtirasları ilə onu cəlb elədi, gənc də onun səfasını duydu, onun əyləncələrini qoşuldu. Atasına içdiyi andı unuttu, valideyninə tabe olmaqdan boyun qaçırdı, səltənətinin qayğısına qalmadı. O, məhvinə səbəb olan yolla getdi, qadınlara eşqi artdı. O, İsrail oğullarının şahı Süleyman ibn Davuddan çox arvad yıgdi, hər gün onların bir nəçəsi ilə tənha bir yerə çəkildi, tam bir ay onlarla qalıb bayıra çıxmadı, öz səltənəti və hakimiyyəti haqqında xəbər tutmadı, ona müracət edən rəiyyətlərinin şikayətlərinə baxmadı, göndərilən məktublara cavab vermədi. Elə ki adamlar onun işlərinə baxmaqdan boyun qaçıрмаğı, öz səltənətinin və rəiyyətlərinin işlərinə səhlənkər yanaşmağı qət elədiyini gördülər, başa düşdülər, inandılar ki, tezliklə onlara bəla üz verəcəkdir.

Bu onlara ağır gəldi, onlar bir-birlərinə müraciət elədilər, özlərini danladılar, onlardan bəziləri o birilərinə dedilər: "Gəlin gedək onun vəzirlərindən ən böyüyü olan Şımasın yanına, işimizi ona danışaq. Bu padşahın işlərindən onu xəbərdar eləyək ki, ona nəsihət versin, yoxsa, çox çəkməz, bizə bəla üz verər. Bu padşahı həqiqətən dünyəvi həyat öz nəşələri ilə karıxdırır, onun varlığına hakim olmuşdur". Onlar qalxıb Şımasın yanına gəlib ona dedilər: "Ey alim insan, dünyəvi həyat öz nəşələri ilə bu padşahı karıxdırır, onun varlığına hakim olubdur; o, səhv yola qədəm qoyub, o hərəkəti ilə səltənəti pozur. Səltənətin pozulması ilə bütün xalq pozulur, işimiz də fəlakətə doğru gedir. Bu səbəbdən biz günləmə, aynan onu görmürük, ondan nə bizə, nə vəzirə, nə də başqalarına əmr gəlir, ehtiyacımızı ona bildirmirik, o, hökmlərə baxmır, rəiyyətlərdən heç birinin qeydində qalmır, çünki onların barəsində fikirləşmiş. Biz gəldik ki, bu işlər barəsində sənə həqiqəti deyək, çünki sən hamımızdan böyüksən, kamilsən, sənin olduğun məmləkətdə fəlakət olmamalıdır, çünki sən bu padşahı islah etməyi hamıdan artıq bacararsan. Sən get onunla danış, bəlkə o sənin sözlərinə qulaq asıb Allahın göstərdiyi yola qayıda".

Şımas ayağa qalxıb getdi, yanına getməyə icazəsi olan adamlarla görüşərək, ona dedi: "Ey qəşəng oğlan, səndən xahiş eləyirəm mənə icazə alsan padşahın yanına gedim, çünki işim elə işdir ki, hökümə görə onun özünü görə. Bu bərdə mən onunla danışmalı, onun da nə cavab verəcəyini eşitməliyəm". Cavan bunun cavabında dedi: "Ey ağa, Allaha and olsun ki, padşah düz bir aydır yanına girməyə heç kəsə icazə vermir, hətta mənə də. Bütün bu müddət ərzində mən

onun üzünü görməmişəm. Ancaq mən sənin üçün icazə ala bilən adamı sənə göstərərəm. Filan nökrün yaxasından yapış, o, padşahın baş tərəfində durur və mətbəxdən ona yemək gətirir. O, yemək gətirmək üçün mətbəxə gedəndə istədiyini ondan xahiş elə, o sənin arzuna əməl eləyər".

Şımas mətbəxin qapısına tərəf gedib bir qədər oturdu; birdən həmin nökr gəlib mətbəxə girmək istədi. Şımas onunla söhbətə başlayıb dedi: "Oğlum, mən padşahla görüşüb ona aid olan sözləri demək istəyirəm. Lütf elə, xörəyini yeyib qurtaranda, könlü xoş olanda mənim əvəzimə onunla danış, yanına gəlməyə icazə al ki, onun eşitməli olduğu məsələlər barəsində onunla danışım". Nökr dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!"

O, xörəyi götürüb padşahın yanına getdi, padşah yeyib könlü xoş olduğu zaman nökrə ona dedi: "Şımas qapının ağzında dayanıb içəri girməyə icazə istəyir ki, sənə aid olan işlər barəsində məlumat versin". Padşah qorxub həyəcanlandı, nökrə əmr elədi ki, Şıması onun yanına gətirsin..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağlı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz on səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağlın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, nağlı eləyirlər ki, padşah Şıması gətirməyi nökrə əmr elədikdə, nökr Şımasın yanına gedib onu içəri dəvət elədi, Şımas padşahın yanına gələndə Allaha səcdə elədi, padşahın əllərini öpüb xoşbəxtlik arzuladı. Padşah soruşdu: "Ey Şımas, səni heyrətə salan nədir ki, mənim yanıma gəlməyi tələb eləmişən?" Şımas dedi: "Uzun zamandır ki, mən padşahımın, mənim ağamın üzünü görməmişəm. Mən sənin üçün çox bərk dənəmişəm. İndi isə sənin üzünü gördüm: ey mərhəmətli padşah, gəldim ki, sözümlə sənə deyim".

Padşah dedi: "De görüm, ağlına nə gəlibdir?" Şımas dedi: "Ey padşah, bil və ağah ol ki, Allah-təala cavanlığına baxmayaraq, sənə nə qədər bilik və mərifət veribdir ki, səndən qabaqkı padşahların heç birinə bunu bəxş etməmişdi. Allah səni padşah eləməklə bu işi başa

çatdırmış və ona xoş olar ki, sənə bəxş elədiyi nemətlərlə kifayətlənib ondan kənara çıxmıyasan, özü də ona itaətsizlik etməyəsən, öz ləyaqətinin sərvətləri ilə düşməncilik etməyəsən, onun ehkamlarını qoruyasan, ömrlərinə tabe olasan. Mən görürəm ki, bu bir neçə gün ərzində sən öz atanı, onun vəsiyyətlərini unutmusan, onun öyüd-nəsihətlərinə, sözlərinə etinasızlıq eləyibsen, onun ədalətliyini, qanunlarını əziz tutmursan, Allahın sənə olan mərhəmətinə unutmusan, bu mərhəmət üçün də şükür eləmirsən". Padşah soruşdu: "Bu necə olmuşdur, səbəbi nədir?" Şimas dedi: "Səbəbi budur ki, sən öz səltənətinin və rəiyyətlərinin Allah tərəfindən sənə tapşırılmış işlərinin qayğısına daha qalmırsan. Sən öz hissiyyatına və bu dünyanın dəyərsiz ehtiraslarına qapılırsan. Axı demişlər ki, padşah səltənətinin, dinin və rəiyyətlərin xeyrini gözləməlidir. Ey padşah, mənim fikrimcə, işinin nə ilə qurtara biləcəyi üzərində düşünməlisən, onda xilas üçün aydın yol görərsən. Keçici, fəlakət girdabına aparən dəyərsiz ehtirasa qapılma, yoxsa balıqçının başına gələn əhvalat sənə də başına gələr".

Padşah soruşdu: "O necə əhvalatdır?" Şimas da dedi:

"Nağıl eləyirlər ki, bir balıqçı adəti üzrə balıq tutmaq üçün çaya gedir, çaya çatıb körpüdən keçəndə böyük bir balıq görüb, öz-özünə deyir: "Mənim burada qalmağımın nə xeyri, yaxşısı budur, o hara getse, mən də onun dalınca gedib onu tutum, o məni bir neçə gün balıq tutmaq ehtiyacından qurtarar".

O soyunub suya girir, balığın dalınca üzüməyə başlayır. Suyun axarı onu o qədər aparır ki, balığa çatıb onu tutur. Sonra ətrafa baxıb görür ki, sahildən çox uzaqdadır. Balıqçı axarın onu haralara götürüb çıxartdığını görəndə də balığı buraxıb geri qayıtmır, özünü təhlükəyə salır, balığı ikiəlli tutub, özünü axarın ixtiyarına verir. Su onu aparıb elə bir burulğanın girdabına salır ki, oraya düşənlərdən heç kəs xilas ola bilməmişdir. Bu zaman balıqçı qışqırmağa başlayıb deyir: "Boğuluram, xilas eləyin!" Çay gözetçiləri gəlib deyirlər: "Sənə nə olub, sənə nə üz verib ki, özünü belə böyük təhlükəyə salmısan?" Balıqçı belə cavab verir: "Mən aydın xilas yolunu qoyub ehtirasa uyan, özü də fəlakətə yuvarlanan bir adamam". Ona deyirlər: "Ey filankəs, necə oldu ki, sən xilas yolunu qoyub özünün məhvinə səbəb oldun? Sən ki, çoxdan bilirsen buraya düşənlərdən heç biri xilas olmamışdır. Əlində olanı buraxıb xilas olmağa nə mane oldu? Buraxsaydın, sən öz canını qurtarar, bu fəlakətə düşməzdin. İndi bizlərdən heç kəs səni məhv olmaqdan xilas eləyə bilməz".

Balıqçı yaşayacağına ümidini itirir, əlindəkini buraxıb dəhşətlə ölür.

Ey padşah, mən bu ibrətli hekayəti sənə yalnız ona görə danışdım ki, səni faydalı işlərdən uzaqlaşdırın bu dəyərsiz işlərdən əl çəkərsən, rəiyyətlərinin idarə etmə, öz səltənətində qayda-qanun qorumaq üçün nə işlər görmək lazım gəldiyi haqda düşünsən ki, heç kəs səndə bir qüsür görməsin".

Padşah soruşdu: "Yaxşı, sən mənə nə ömr eləyirsən?" Şimas dedi: "Sabah səhər açılanda sən də sağ-salamat olacaqsan, adamlara icazə ver yanına gəlsinlər, onların işləri ilə məşğul ol. Onlardan üzr istə, öz tərəfindən də onlara rifah vəd elə, yaxşı olacağımı de".

Padşah dedi: "Ey Şimas, sən doğru dedin, mən də Allah-təalanın iradəsilə, sabah mənə verdiyin məsləhətə əməl eləyəcəyəm".

Şimas oradan çıxıb padşahın ona dediklərinin hamısını camaata bildirdi. Səhər olanda isə padşah tənhalıqdan əl çəkib yanına gəlməyə adamlara icazə verdi. O, adamlardan üzr istədi, vəd verdi ki, onların isteklərini yerinə yetirəcəkdir. Hamı da razı qaldı, oradan çıxdılar, hərə öz evinə getdi. Sonra padşahın arvadlarından ən sevimlisi onun yanına gəlib gördü ki, onun rəngi qaçıb, baş vəzirdən eşitdiyi sözlərdən sonra öz işləri barəsində düşünür. Arvadı ona dedi: "Ey padşah, bu nədir, sən iztirab içindəsən? Bir şeydən şikayətinmi var?" Padşah dedi: "Yox, ancaq eyş-ışrət məni işlərimdən ayırırdı. Nə üçün mən öz vəziyyətimə, rəiyyətlərimin vəziyyətinə etinasız olmağa başlamışdım? Mən bunu davam etdirəmsə, hakimiyyət əlimdən çıxar".

Arvadı onun cavabında dedi: "Ey padşah, mən görürəm ki, canişinlərin və vəzirlərin səni aldadırlar. Onlar yalnız sənə qanını qaraltmaq, səni tovlamaq istəyirlər ki, sən öz hökmrənliyindən bütünlüklə həzz almayasan, firavanlıqdan və sakitliyindən istifadə etməyəsən. Öksinə, onlar istəyirlər ki, sən onları zəhmətə salmayasan, bütün həyatın zəhmət və məşəqqətlə keçsin, sən başqasının xeyrinə özünü öldürən adama, yaxud cavanla oğrulara oxşayasan".

Padşah soruşdu ki, o əhvalat necə olmuşdur? Arvadı dedi:

"Nağıl eləyirlər ki, bir dəfə yeddi oğru adətləri üzrə, oğurluğa çıxırlar. Onlar təzə qozlar olan bir bağın yanından keçəndə dönüb bağa girirlər. Bir də görürlər ki, qarşılarında cavan bir oğlan durub. Onlar deyirlər: "Ay oğlan, bizlə bərabər bu bağa girib ağaca çıxmaq, doyunca qoz yemək, bizə də qoz tökmək istəməzsən?" Oğlan buna razı olur..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

919-cu gecə

Elə ki doqquz yüz on doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, nağıl eləyirlər ki, oğlan oğruların təklifinə razı olub, onlardan birlikdə bağa girəndə oğrular bir-birinə deyir: "Görün bizlərdən kim yüngüldür, cavandırsa, onu qaldırın". Oğrular dedilər: "Biz bu cavandan nazik adam görmürük". Onlar cavanı qaldıranda ona dedilər: "Ay oğlan, ağacdən heç nə dərmə, yoxsa səni görənlər, o da sənə zərər yetirər". Oğlan soruşur: "Bəs mən necə eləyim?" Oğrular ona deyirlər: "Ağacın arasında otur, özün də hər bir budağı bərk-bərk silkələ ki, üstündə nə varsa tökülsün, biz də qozları yıqaq, elə ki ağacdakilərin hamısı tökülüb qurtard, sən düşüb gələrsən bizim yanımıza, bizim yıxdığımızdan öz payını götürərsən".

Oğlan ağaca dırmaşb gördüyü budaqları silkələməyə başlayır. Budaqlardan qozlar tökülür, oğrular da onları yıyırlar. Bu vaxt bir də görürlər ki, bağ sahibi də onların yanında dayanıb. Bağ sahibi soruşur: "Siz burada nə eləyirsiniz?" Oğrular deyirlər: "Biz bu ağaca əl də vurmamışıq. Buradan keçirdik, gördük bu oğlan ağacın başındadır, elə bildik o, ağacın sahibidir. Xahiş elədik bizi qoza qonaq ələsin, o da budaqları silkələdi, onlardan qozlar töküldü. Bizim heç bir günahımız yoxdur". Bağ sahibi oğlandan soruşur: "Bəs sənin sözün nədir?" Oğlan belə cavab verir: "Bu adamlar yalan danışır, qoy mən sənə düzünü deyim. Biz hamımız bir yerdə gəldik. Onlar mənə ömr elədilər ki, ağaca dırmaşb budaqlarını silkələyim, qozlar yerə tökülsün. Mən də onların sözünə baxdım". Bağ sahibi deyir: "Sən özünü böyük bir bəlaya salmışan. Barı özün bir şeydən istifadə eləmişənmi, qozlardan özün də yemişənmi?" Oğlan deyir: "Mən heç bir şey yeməmişəm". Ağacın sahibi deyir: "İndi mən sənin səfəhliyini, axmaqlığını bildim. Sən öz gələnin xeyri üçün öz canını qurban verməyə çalışıbsan. Sonra oğrulara tərəf dönüb deyir: "Mənim sizinlə işim yoxdur, öz yolunuza çıxıb gedin". Sonra o, oğlanı tutub cəzalandırır.

Sənin vəzirlərin və səltənətinin əyanları belə adamlardandır. Onlar səni öz işlərinin xatirinə məhv etmək istəyirlər, oğruların oğlanın başına gətirdiklərini onlar da sənin başına gətirəcəklər".

Padşah dedi: "Sən doğru dedin, nağılın da həqiqətdir! Mən onların yanına getməyəcəyəm, eys-ışrətdən də əl çəkməyəcəyəm".

Sonra o, gecəni səhər açılanacan öz arvadı ilə kefi içində keçirdi. Səhər olanda vəzir ayağa qalxıb səltənətin əyanlarını topladı, rəiyyətlərdən də oraya gələnlərlə birlikdə, şad-xürrəm padşahın qapısına yaxınlaşdılar. Ancaq padşah nə onların qabağına çıxdı, nə də içəri girməyə onlara icazə verdi. Onlar ümidlərini kəsib, Şimasa dedilər: "Ey ləyaqətli vəzir, kamil müfəkkir, məgər bu azyaşlı, ağıldan kəm uşağın vəziyyətini görmürsən? Öz günahlarının üstünə bir də yalan əlavə elədi. Bir sən onun verdiyi vədə, onu necə pozduğuna, vədinə də əməl eləməyinə bax. Bu günahı da sən onun günahlarının üstünə gəl. Biz ümidvarıq ki, sən ikinci dəfə onun yanına gedib biləcəksən ki, onun ləngiməsinin, otaqdan çıxmasının səbəbi nədir. Onun pis xasiyyətinə görə biz bu hərəkətinə pisləmirik, çünki onun mərhəmətsizliyi həddini aşmışdır".

Şimasa padşahın yanına gedib içəri girəndə dedi: "Ey padşah, başın salamat olsun! Necə oldu ki, sən eys-ışrətə qapılıb, qayğısına qalmalı olduğun böyük işlərə etinasızlıq göstərirsən, özün də vədə sahibinin vəziyyətinə düşürsən! Həmin adam dəvənin südü ilə böyümüşdü, özü də o süd o qədər şirin idi ki, dəvənin ovsarını bağlamağı unudurdu. Bir dəfə də o, dəvəni sağmağa başlayıb, ovsarı yaddan çıxarırdı. Dəvə ovsarı açıq olduğunu hiss eləyib, öldən qurtarıb səhraya qaçır. Həmin adam süddən də, dəvədən də məhrum olur, özü də çəkdiyi zərər xeyrindən çox olur. Ey padşah, fikirləş gör, sənin və rəiyyətlərin üçün xeyir nədədir. Axı insan yeməyə ehtiyacı olduğu üçün həmişə mətbəxin qapısında oturub qalmamalıdır. Eləcə də qadınlara meylin olduğuna görə tez-tez onlarla oturmaq olmaz. İnsan aclığını rəf eləmək üçün xörək yediyi, susuzluğunu söndürmək üçün su içdiyi kimi, ağıllı adam da hər gün iyirmi dörd saatın iki saatını qadınların məclisində olmaqdan kifayətlənməli, qalan vaxtını isə özü üçün, rəiyyətləri üçün faydalı işlərə sərf etməlidir. O, qadınların yanında qalmaq vaxtını iki saatdan artıq uzatmamalıdır – bu, onun ağılına da, canına da zərərdir, çünki qadınlar yaxşılığa çağırırlar, ona yol da göstərmirlər. Qadınların sözlərinə və əməllərinə fikir vermək lazımdır deyil. Mənə agah olub ki, bir çox adamlar qadınların ucbatından məhv olublar, onlardan biri də öz arvadı ilə olduğu zaman onun əməllərinə qulaq asdığı üçün həlak olmuşdur.

Padşah soruşdu: "O əhvalat necə olmuşdur?" Şimasa dedi:

“Deyirlər ki, bir kişi arvadını sevir, ona hörmət də ələyir, onun sözüne baxırdı, o necə istəyirdi, elə hərəkət ələyirdi. Onun bir bağı vardı, öz əli ilə əkib becərmişdi, hər gün bağa qulluq etmək, onu suvarmaq üçün oraya gedərdi. Günlərin bir günü arvadı ondan soruşdu: “Bağında nə əkmişən?” O cavab verir: “Sən nə sevirsen, nə istəyirsən onu. Mən ona qulluq etməyə, onu suvarmağa çalışıram”. Arvad deyir: “Məni də özünə aparıb, orada mənimlə gözmək istəmirsənmi? Mən bağa baxmaq istəyirəm. Özüm də pak üreklə sənə dua ələyərim, çünki duam müstəcab olur”. Əri ona deyir: “Yaxşı, sabah mən səni özümə apararam”.

Səhər həmin kişi arvadını götürüb özü ilə bağa aparır. Onları iki cavan oğlan görür. Oğlanlardan biri o birinə deyir: “Bu kişi də, arvadı da zinakardırlar. Onlar bu bağa yalnız zina etmək üçün gəlmişlər”.

Cavanlar onların dalınca gedirlər ki, görsünlər işləri necə olacaq. Hər kişi bağın kənarında dayanır, kişi də arvadı ilə bağa girir, orada yərböyer olurlar. Kişi arvadına deyir: “Mənə vəd elədiyən duanı oxu”. Arvad belə cavab verir: “Arvadların kişilərdən gözlədikləri işi mənimlə görməyincə, sənə dua etməyəcəyəm”. Kişi deyir: “Vay sənə halına, ay arvad! Məgər evdə elədiyim kifayət deyil! Burada isə mən biabır olmaqdan qorxuram, özü də bəlkə bu məni işlərimdən ayırır. Qorxmursan ki, bizi görən olar?” Arvad deyir: “Bu barədə fikirləşməyə dəyməz, çünki biz alçaq və yaman sayılan bir iş görmürük. Bağ suvarmaq məsələsinə gəldikdə, bunu bir qədər sonra da etmək olar. İstədiyən vaxt onu suvara bilərsən”.

Arvad kişidən nə üzr, nə də dəlil qəbul ələyir, ondan əl çəkməyib, cinsi əlaqədə olmağı tələb ələyir. Əri durub onunla uzanır. Həmin cavanlar bunu görəndə yerlərindən sıçrayıb onları tuturlar, özü də deyirlər: “Biz sizi buraxmayacağıq, çünki siz zinakarsınız: hərgah biz bu arvadın üstünə düşməsək, gördüyümüz əməli xəbər verəcəyik”. Arvadın əri deyir: “Vay sizin halınıza, bu mənim arvadımdır. Mən bu bağın sahibiyəm!” Amma cavanlar kişiyə inanmaq istəməyib qadına yaxınlaşırlar. Qadın qışqırmağa başlayıb ərini köməyə çağırır-çağırır deyir: “Qoyma bu kişilər məni rüsvay eləsinlər!” Əri onlara yaxınlaşıb, haraya çağırır. Cavanlardan biri ona tərəf dönüb, xəncərlə vurub onu öldürür. Sonra onlar qadına yaxınlaşıb onu rüsvay ələyirlər...”

Şəhrişad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz iyirminci gecə oldu, Şəhrişad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, nağıl ələyirlər ki, cavan oğlan həmin arvadın ərini öldürəndən sonra hər ikisi qadının yanına qayıdıb onu rüsvay ələyirlər.

Biz də, ey padşah, bunu sizə ona görə dedik ki, sən biləsən, görək kişi qadına inanmasın, öz işlərində ona boyun əyməsin, məsləhətləşəndə onun rəyini qəbul etməsin. Sən də müdriklik və bilik libasından sonra düşüncəsizlik libası geyinməkdən saqın, düzgün və faydalı fikri öyrəndikdən sonra pis fikrin ardınca getməkdən çəkin. Cüzi zövq dalınca qaçma, çünki onun aqibəti pis olur, o əməl adamı həmişə zərər salır, həm də böyük qəddarlığa məruz qoyur”. Padşah Şımasdan bunu eşidəndə ona dedi: “Allah qoysa, mən sabah onların yanına gələm”.

Şımas səltənətin adlı-sanlı adamlarının yanına gəlib, padşahın dediklərini onlara bildirdi. Şımasın dediyi sözlər də həmin qadına çatdı, o da padşahın yanına gəlib dedi: “Rəiyyətlər padşahın qullarıdır, indi isə ey padşah, mən görürəm ki, sən öz rəiyyətlərinin qulusan, çünki sən onların kinindən qorxursan, ehtiyat ələyirsən, onlar da sənənin daxili mahiyyətini sınamaq istəyirlər, görsələr ki sən zəifləsən, sənə nifət ələyirlər, görsələr ki sən cəsəratlısan, sənədən qorxurlar. Ancaq pis vəzirlər öz padşahları ilə belə rəftar ələyirlər, çünki onların hiylələri saysız-hesabsızdır. Mən onların fitnə-fəsadındakı həqiqəti sənə izah elədim. Sən onların istədiklərinə razı olsan, onlar səni işindən çəkəndirib, özlərinə lazım olan yolla aparar, özü də məhv olanacan səni daim bir işdən başqa işə keçirərlər, onda sən tacirlə oğrulara bənzəyərsən”.

Padşah soruşdu: “O əhvalat necə olubdur?” Qadın da dedi:

“Nağıl ələyirlər ki, çox pullu bir tacir varmış. Bir dəfə o, mallarını satmaq üçün bir şəhərə gedir. O, şəhərə çatıb orada özünə otaq tutub oraya köçür. Tacirlərin əmlakını oğurlamaq üçün onları güdən oğurlar taciri görürlər, onun evinə tərəf gedirlər, oraya girmək üçün bir kələk axtarmağa başlayırlar, ancaq evə girməyə bir yol tapmırlar. Belə olanda oğurların böyükkləri onlara deyir: “Bu işi mən eləmə, siz də görürsünüz”.

O bunu deyib gedir, həkim paltarı geyinir, içində bəzi dərmanlar olar xurcunu çiyinə salır, qışırmağa başlayır: "Kimə həkim lazımdır?" Beləcə çığır-çığır gəlib həmin tacirin evinə çatır, görür ki, tacir oturub nahar eləyir. O, tacirdən soruşur: "Sənə həkim lazımdır mı?" Tacir cavab verir ki: "Mənim həkimə ehtiyacım yoxdur, amma otur, mənimlə nahar elə". Oğru da tacirlə üzbüzb oturub, onunla bərabər yeməyə başlayır. Tacir çox yeyir. Oğru öz-özünə deyir: "Bax mən əlverişli üsul tapdım". O, tacirə müraciət eləyib deyir: "Sənin mənə elədiyin yaxşılığın müqabilində mən sənə məsləhət verməliyəm, özü də bu məsləhəti səndən gizlədə bilmərəm. Mən görürəm ki, sən çox yeyən adamsan, bu da sənin mədə xəstəliyinin səbəbidir. Sən tələsmə, özünü müalicə etməyə çalışmasan, xəstəlik səni məhv edər". Tacir deyir: "Mənim canım sağlamdır, mədəm də tez həzm eləyir. Mən yaxşı yeyirəmsə, bundan mənim bədənim xəstələnmiş, Allaha şükürlər olsun". Oğru ona deyir: "Bu sənə elə gəlir, mən isə bildim ki, sənin bədəninin içərisində gizli xəstəlik vardır. Mənim sözümə qulaq asmaq istəyirsənsə, müalicə olun". Tacir soruşdu: "Elə adamı haradan tapım ki, mənə necə sağaltmağı bilsin?" Oğru ona deyir: "Şəfa verən tək Allahdır, mənim kimi həkim isə öz qabiliyyətinə görə müalicə eləyir". Tacir deyir: "Dərmanı mənə göstər, özü də ondan bir qəddər mənə ver". Oğru ona toz dərman verir, dərmanın içində çoxlu mirra¹ var idi. Oğru deyir: "Bu dərmanı bu gün axşam iç".

Tacir toz dərmanı ondan alır, gecə olanda onun bir hissəsini atır, görür ki, o mirradır, dadı çox pisdır, ancaq heç şeydən şübhələnmiş. Dərmanı atandan sonra o gecə özündə bir yüngüllük hiss eləyir. Ertesi gün axşam olanda oğru yenə gəlib dərman götürür. Dərmanın içində birinci dəfəkindən də çox mirra var idi. O, dərmanın bir hissəsini tacirə verir. Tacir dərmanı atır, gecə qarnı işləyir, amma o buna dözüb, heç şeydən şübhələnmiş. Oğru görür ki, tacir onun sözlərinə fikir verir, ona inanır, əmin olur ki, tacir onun sözündən çıxmayacaqdır. Odur ki, öldürücü dərman götürüb tacirə verir. Tacir onu alıb içir. Bu dərmanı içəndən sonra qarnında nə vardısı hamısı tökülür, bağırsaqları partlayır, səhər ölür. Oğrular gəlib tacirin var-yoxunu aparırlar.

Ey padşah, bütün bunları sənə yalnız ona görə nağıl elədim ki, sən bu yalançının sözüne baxmayasan, yoxsa başına elə işlər gələr ki, canın məhv olar".

¹ Ətirli qətran.

Padşah dedi: "Sən haqlısan, mən onların yanına getməyəcəyəm". Səhər olanda adamlar toplaşdılar, padşahın qapısına yaxınlaşıb, günün çox hissəsini orada oturdular, axırda onun gəlməyindən məyus olub, Şimasın yanına qayıtdılar, ona dedilər: "Ey müdrik müfəkkir və təcrübəli alim, məgər sən görmürsən ki, bu axmaq oğlan bizə getdikcə daha çox yalan satır, hakimiyyəti onun əlindən almaq, onu başqası ilə əvəz etmək ən düzgün işdir, çünki ancaq bundan sonra bizim vəziyyətimiz qaydaya düşər, işlərimiz də düzələr! Ancaq gəl üçüncü dəfə onun yanına get, özü də onu başa sal ki, bizi ona qarşı üsyan etməyə, hakimiyyəti onun əlindən almağa qoymayan bir şey varsa, o da yalnız atasının yaxşılığı, bizə and verib aldığı vədlərdir. Sabah biz hamımız son nəfərimizə qədər toplaşacaq, silah götürüb bu qalanın darvazalarını dağıdacağıq. Əgər o bizim yanımıza gəlsə, istədiyimizi eləse pis olmaz, yoxsa biz onun yanına girib, onu öldürəcəyik, hakimiyyəti də başqasının əlinə verəcəyik".

Vəzir Şimas da padşahın yanına gedib ona dedi: "Ey padşah, ehtirasa, əyləncəyə qurşanıb öz canına niyə qəsd eləyirsən? Kaş bilseydim, səni buna təhrik eləyən kimdir! Əgər sən özünü beləyə salırsansa, onda bizim sənə duyduğumuz yaxşılıq, müdriklik və paklıq yox olmuşdur. Kaş bilseydim, səni kim dəyişdirdi, ağıllılıqdan axmaqlığa, sadıqlıqdan kobudluğa, həlimlikdən sərtliyə, mənə qarşı diqqətlikləndirən etinasızlığa gətirib çıxartdı! Bu necə olur ki, mən üç dəfə gəlib sənə nəsihət vermişəm, amma sən mənim nəsihətlərimi qəbul etməmiş. Mən sənə düzgün yol göstərirəm, amma sən mənim göstərişimə qulaq asırsan. Mənə də görün bu etinasızlıq, laqeydlilik nə deməkdir, kim səni buna təhrik eləyir? Bil ki, sənin səltənətinin əhalisi sənin yanına girib səni öldürmək, hakimiyyəti də başqasına vermək istəyir. Onların hamısına qarşı səndə qüvvə varmı, sən onların əlindən xilas ola bilərsənmi, ya da öldürüləndən sonra təzədən dirilə bilərsənmi? Əgər səndə bu qabiliyyət varsa, onda sən təhlükədə deyilsən, mənim sözlərimə də sənin ehtiyacın yoxdur, yox, əgər sənə canın və hakimiyyət lazımsa, ayıl, özünə gəl, öz səltənətinə möhkəmləndir, öz qüdrətinin gücünü adamlara göstər. Onlardan üzr istə, onlar sənin əlində olanları qoparmaq, onu başqasına vermək istəyirlər, özləri də tabe olmamağı, sözə baxmamağı qəti etmişlər. Sübut budur ki, onlar sənin yaşca cavan olduğunu, ehtiraslı əyləncələrə qapıldığını bilirlər, axı xeyli müddət suda qalmış daşları çıxardıb bir-birinə vursan od çıxar. Sənin rəiyyətlərin çoxdur, onlar sənin əleyhinə dilbirlər olub, hakimiyyətini başqasına vermək istəyirlər, onlar istədiklərinə, yəni

sənin məhvində nail ola bilərlər, sən də tülküləmənin canavar kimi olarsan...”

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yanımcıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz iyirmi birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dahnı danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, nağıl ələyirlər ki, vəzir Şimas padşaha dedi: “Onlar istediklərinə, yəni sənin məhvində nail ola bilərlər, sən də tülkülərlə canavar kimi olarsan...”

Padşah soruşdu: “O necə olubdur?” Şimas dedi:

“Nağıl ələyirlər ki, bir neçə tülkü bir dəfə yem axtarmağa çıxır. Onlar yem axtara-axtara gözdikləri zaman bir ölmüş dəvə tapırlar. Onlar öz-özlərinə deyirlər: “Biz elə bir şey tapdıq ki, uzun müddət ac qalmarıq, ancaq qorxuruq ki, bir-birinə zülm ələyən ola, güclü zəifə güc gələ, zəiflər də məhv ola. Görək biz bir hakim tapaq ki, aramızda hakimlik ələsin, payımızı bölüşdürsün, onda güclü zəifə zor gəlməz”.

Onlar bu barədə məsləhətləşdikləri vaxt bura bir canavar gəlir. Tülkülər bir-birlərinə deyirlər: “Əgər bəyənilib razı olsaz, elə bu canavarı hakim seçərik, çünki canavar hamıdan güclüdür, onun atası da əvvəllər bizə sultan olub. Allaha da yalvararıq ki, canavar bizdən ədalətli olsun”.

Sonra onlar canavarın yanına gedib niyyətlərini ona söyləyirlər: “Biz istəyirik səni özümüzlə hakim təyin ələyəq ki, sən hər gün bizim hərəməzə lazım olan qəder yemək verəsən, güclü olan da zəifə zülm ələməsin, həm də biz bir-birimizi məhv ələməyək”. Canavar razılıq verib işə başlayır, həmin gün onlara doyunca pay verir. Ertəsi gün isə canavar öz-özünə deyir: “Əgər mən dəvəni bu gücsüzlərin arasında bölüşdürsəm, onda onların mənə ayırdıqları hissədən başqa mənə bir şey qalmaz, amma onu təkə özüm yəsəm, onlar mənə heç nə ələmə bilməzlər: axı onların özləri də mənim, balalarının şikarlarıdır. Həminəni götürsəm, kim mane ola bilər? Bəlkə Allah onların yaxşılığı olmadan da dəvəni mənə qismət ələyəcəkdi. Yaxşısı budur, ondan tülkülərə verməyim, özüm mənimləyim. Odur ki, onlara heç nə verməyəcəyəm”.

Şəhər tülkülər canavarın yanına gəlirlər, ondan istəyib deyirlər: “Ey Əbu-Sirxan¹, bugünkü payımızı ver”. Canavar onlara deyir: “Məndə sizə verməyə heç nə qalmayıbdır”. Tülkülər onun yanından çox pis halda gedirlər. Sonra onlar deyirlər: “Doğrudan da Allah bu murdar yalançının ucbatından bizi böyük dərddə saldı. Bu canavar nə Allahdan çəkinir, nə də ondan qorxur, bizim də nə gücümüz var, nə də qeyrətimiz”.

Sonra onlar bir-birlərinə deyirlər: “Onu belə ifratçı ələyən bərk aclıqdır, qoyun bu gün yeyib doysun, sabah yanına gələrik”. Şəhər tülkülər onun yanına gedib deyirlər: “Ya Əbu-Sirxan, biz səni özümüzlə böyük təyin ələdik ki, sən leşdən bizim hərəməzə bir az verəsən, gücsüzü güclüdən qoruyasan, yeməyimiz də qurtaranda, bizə başqa yemək tapmağa çalışasan, biz həmişə sənin himayən altında olaq. Bizi aclıq məhv ələyir, biz iki gündür bir şey yeməmişik, bizə yemək ver, onda sənin bütün günahların yox olar”.

Amma canavar onlara heç bir cavab vermir, əksinə, daha amansız olur. Tülkülər eyni sözləri ona bir də deyirlər, o isə dediyindən dönmür. Bunu görəndə tülkülər bir-birlərinə deyirlər: “Bu əhvalatı aslana deməkdən başqa çarəmiz yoxdur, gedək onun ayaqlarına düşək, dəvəni ona verək, lütf ələyib bizə bir şey versə, yaxşı olar, verməsə, onun buna o əclafdan çox haqqı vardır”.

Bunu deyib, aslanın yanına gedirlər, canavarla olan əhvalatı ona nağıl ələyirlər, sonra da deyirlər: “Biz sənin qullarınıq, səndən xahiş ələyirik, bizi himayə ələyəsən, bu canavarın əlindən qurtarasan, biz də sənə qul olaq”. Aslan tülkülerin sözünü eşidəndə qəzəblənir. Allah-təalanı yadına salır, durub onlarla bərabər canavarın yanına gedir. Canavar aslanın yaxınlaşdığını görəndə qaçmaq istəyir, amma aslan onun dalınca düşüb onu tutur, parça-parça ələyib tülkülerin şikarını özlərinə verir.

Bundan biz bilirək ki, padşahların heç biri öz rəiyyətlərinin işlərinə etinasız olmamalıdır. Mənim məsləhətimi qəbul ələ, sənə dediyim sözləri düzgün hesab ələ. Onu da bil ki, sənin atan ölməmişdən qabaq sənə vəsiyyət ələyib ki, sən görək yaxşı məsləhəti qəbul ələyəsən. Mənim sənə axırncı sözüm budur, vəssalam”.

Padşah dedi: “Mən sənin sözünə baxıb, Allah qoysa, günü sabah onların yanına gələrem”. Şimas padşahın yanından çıxdı, camaata

¹ Canavarın ləqəbidir, “şəfəqin atası” deməkdir. Ərəblər dan yerinin ilk şüalarını “canavar quyruğu” adlandırırlar.

dedi ki, padşah onun məsləhətini qəbul elədi, özü də sabah onların yanına gələcəyini vəd elədi. Padşahın arvadı Şimasın dedi ki, bu sözləri eşidib yəqin elədi ki, padşah hökmən rəiyyətlərin yanına gedəcəkdir. Odur ki, tez padşaha yaxınlaşıb dedi: "Heç bilirsən sənin mütiyyəyinə, düşmənlərinə itaət etməyinə necə təəcüblənirəm? Məgər sən bilmirsən ki, bu vəzirlər sən qullarıdır? Nə üçün sən onları bu qədər yüksəklərə qaldırırsan, onlara imkan verirsən elə fikirləşsənlər ki, hakimiyyəti onlar sənə verib səni yüksəldiblər, sənə hədiyyələr veriblər, halbuki onlar sənə cüzi də olsa, zərər yetirə bilməzlər. Sənin haqqın var ki, onlara boyun əyməyəsən, sən yox, onlar sənə boyun əyib əmrlərini yerinə yetirməlidirlər, necə olub ki, sən onlardan bu qədər qorxursan? Axı deyirlər: "Əgər sənin ürəyin daş kimi bərk deyilsə, sən padşahlığa yaramazsan" Amma bu adamları sən həlimliyin aldadıbsdır, odur ki, onlar cürətlənib sənə boyun əyməkdən boyun qaçırlar, halbuki sən onları itaətə və boyun əyməyə məcbur etməlisən. Əgər sən onların sözlərini qəbul etməyə tələssən, onları indiki vəziyyətlərində saxlasan, sən arzunun əleyhinə onların xirdaca bir tələbini yerinə yetirərsən, onlar səni tənqə gətirər, sən taxt-tacına göz dikər, özü də bu bir adətə çevrilər. Əgər sən mənə qulaq asmaq istəyirsənsə, onların heç birinin rütbəsini artırma, heç kəsin də sözüne baxma. Yol vermə ki, onlar sənə kobud rəftar etməyə həvəsinə düşsənlər, yoxsa sən də çobanla oğruya bənzəyəcənsən".

Padşah soruşdu: "O necə olmuşdur?" Arvad dedi:

"Nağıl eləyirlər ki, bir çoban çöldə mal-qara otarır, otlaqda sürünü qoruyurdu. Bir dəfə gecə onun yanına bir oğru gəlir ki, mal-qaranı oğurlasın, görür ki, çoban gecə də yatmayıb mal-qaranı qoruyur, gündüzlər də başqa işlə məşğul olmur. Oğru səhərəcən çalışır, bir şey apara bilmir. Hiyləsi də baş tutmadıqda o, səhraya gedir, bir aslan tutub dərisini soyur, içinə külək doldurur. Sonra həmin aslanı gətirib çöldə uca bir yerdə qoyur ki, çoban onu görüb yaxşı-yaxşı baxsın. Sonra oğru çobanın yanına gəlib deyir: "Aslan məni sənə yanına gəndərdi, özü də şam etməyə üçün bir heyvan tələb eləyir". Çoban ondan soruşdu: "Bəs aslan hansı?"

Oğru deyir: "Başını qaldır bax, odur, orada dayanıb". Çoban başını qaldırıb müqəvva aslanı görür, elə bilir ki, əsil aslandır, çox bərk qorxur..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz iyirmi ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, nağıl eləyirlər ki, çoban müqəvva aslanı görüb elə bilir ki, əsil aslandır, çox bərk qorxur. Onu vahimə basır, oğruya deyir: "Qardaş, nə istəyirsən götür apar, mən itaətdən çıxma bilmərəm".

Oğru da çobanın bərk qorxdığını görüb, lazım olanı götürüb aparır. Onu daha çox aldatmaq üçün azacıq sonra çobanın yanına gəlib onu qorxutmağa başlayır. Deyir: "Aslana filan-filan da lazımdır, onun fikri filan-filan etməkdir". Sonra çoxlu qoyun götürüb gedir. Oğru o vaxtadan belə eləyir ki, axırda qoyunların çoxunu məhv eləyir.

Ey padşah, mən bu sözləri sənə ancaq ona görə danışdım ki, səltənətinin əyanları sənə həlimliyini, yumşaq rəftarını görüb aldanmasınlar, onlar sənə taxt-tacına göz dikməsinlər. Ağılın fikirləşsən görərsən ki, onlar istədiklərini sənə başına gətirənəcən, özləri öləcəklər".

Padşah onun sözlərini qəbul eləyib dedi: "Mən sənə bu məsləhətini qəbul eləyirəm, özü də onların göstərişlərinə əməl eləyib yanlarına getməyəcəyəm".

Səhər olanda vəzirlər, səltənətin əyanları, adlı-sanlı adamları oraya toplaşdılar (onların hərəsi özləri ilə silah da gətirmişdi), padşaha həmlə etmək, onu öldürmək və hakimiyyəti başqasına tapşırmaq üçün onun evinə getdilər, qapıçıdan xahiş elədilər qapını açsın, ancaq açmadı. Onlar qapıları yandırmaq, sonra içəri girmək üçün od gətirməyə adam göndərdilər. Qapıçı onların sözünü eşidən kimi gedib padşaha xəbər verdi ki, adamlar qapının ağzına toplaşblar. O dedi: "Onlar məndən qapını açmağı xahiş elədilər, ancaq mən açmadım. Onlar da adam göndərdilər ki, od gətirsinlər, qapıları yandırıb sənə yanına girsinsin, özü də səni öldürsənlər. Sənə mənə əmrin nədir?"

Padşah öz-özünə dedi: "Çox böyük təhlükəyə düşmüşəm". Sonra həmin arvadın dalınca adam göndərdi, arvad gələndə ona dedi: "Şimas mənə elə bir şey danışmamışdır ki, o, həqiqət olmasın. Budur, adlı-sanlı və sadə adamlar gəliblər, məni də, sizi də öldürmək istəyirlər.

Qapıçı onlara qapını açmadıqda, adam göndəriblər od gətirsin, biz bu evdə ikən evi yandırınlar. Sənin bizə məsləhətin nədir?” Arvad dedi: “Sənə bir xətər deyirəm. Bu iş səni qorxutmasın. İndi bir vaxtdır ki, axmaqlar öz padşahlarının əleyhinə çıxırlar”. Padşah soruşdu: “Bəs sənin mənə məsləhətin nədir, bu işdə nə kələk qurmaq olur?” Arvad dedi: “Mənim fikrimcə, sən başını dəsmalla bağlamalı, özünü xəstəliyə vurmalsan. Sonra vəzir Şımasın dalınca adam göndər, o gələndə görür ki, sən nə vəziyyətdəsən. O gələndə ona belə de: “Mən bu gün adamların yanına çıxmaq istəyirdim, ancaq xəstəlik mənə mane oldu. Adamların yanına get, mənim vəziyyətimi onlara danış, habelə də ki, onların yanına gələcəm, onların tələblərini yerinə yetirəcəm, vəziyyətlərini öyrənəcəm. Qoy onlar sakitləşsinlər, qəzəblənməsinlər”. Sabah səhər isə atanın qullarından on nəfərinə çağır, güclü adamlar olsunlar ki, onların yanında sən özünə görə qorxmayasın. Görək onlar sənin sözünə itaət eləsinlər, əmrinə tabe olsunlar, sənin sirlərini gizlətsinlər, dostluqda sənə sadıq olsunlar. Onları öz yanında saxla, əmr elə yanına gələnləri ancaq bir-birinin dalınca tək-tək buraxsınlar. Elə ki birisi içəri girdi, de ki, “onu tut, öldürün!” Elə ki onlar bu barədə səninlə razılaşıdılar, əmr elə sabah sənin taxtını divanda qoysunlar, özün də qapıları aç. Adamlar sənin qapıları açdığını görəndə ürəkləri sakitləşər, səmimi-qəlbən sənin yanına gələr, içəri girməyə icazə istəyərler. Sən də onlara mənim dediyim kimi, bir-birinin dalınca gəlməyə icazə verərsən, sonra da onlara nə istəyirsən, elə. Ancaq sən hamudan əvvəl Şıması, reisi öldürməlisən, çünki o, ən böyük vəzirdir, ixtiyar sahibidir. Əvvəlcə onu öldür, sonra bir-birinin dalınca qalanlarını, sənə verdikləri əhd-peymanı pozacaqlarını bildiyin, habelə qəzəblərindən qorxduğun şəxslərdən heç birini sağ qoyma. Sən belə eləsən, onların daha sənə gücü çatmaz, sən də onlardan tamamilə xilas olarsan, özün də külli-ixtiyar olarsan, istədiyini eləyərsən, onu da bil ki, sənin üçün bundan faydalı hiylə yoxdur”.

Padşah dedi: “Sənin bu fikrin doğrudur, əmrin də düzgündür. Mən mütləq sən deyən kimi eləcəyəm”. O əmr elədi bir dəsmal gətirdilər, başını sarıdı, özünü xəstəliyə vurub Şımasın dalınca adam göndərdi. Şımas onun hüzurunda hazır olanda ona dedi: “Ya Şımas, sən bilirsen ki, mən səni sevirəm, sənin də fikrinə tabeyəm. Sən mənə hamıdan qabaq qardaş və ata kimişən. Sən bilirsen ki, mənə nə əmr eləsən, hamısını qəbul eləyərəm. Sən əmr elədin ki, rəiyyətlərin yanına gəlmiş, onları qəbul eləyim, işlərinə baxım. Mən inandım ki, sənin bu məsləhətin səmimidir, dünən onların yanına gəlmək istəyirdim, ancaq mənə

bu xəstəlik üz verdi, otura da bilmirəm. Mənə məlum olmuşdur ki, səltənətimin əhalisi onların yanına gedə bilmədiyimdən narazıdır və layiq olmadığım pislikləməyi qət eləmişdir. Onlar bilmirlər ki, mən xəstəyəm. Get onların yanına, mənim vəziyyətimi onlara bildir, başıma gələni onlara danış, onlardan üzr istə. Onlar nə desələr, mən yerinə yetirərəm, elə edərdəm ki, onların xoşuna gəlsin. Bu işi düzəlt, bu barədə mənə zəmin ol, axı sən mənim, məndən də qabaq atamın məsləhətçisişən, adamlar arasında işləri sahmana salmaq sənin adətidir. Allah qoysa, sabah onların yanına gələrdəm, bəlkə xoş niyyətimə görə xəstəliyim bu gecə keçdi, çünki ürəyimin dərin guşələrində mən adamlara yaxşılik etmək istəyirəm”.

Şımas səcdə eləyə-eləyə padşaha səadət arzuladı, onun əlini öpdü, sevinib adamların yanına getdi, padşahdan eşitdiklərini onlara danışdı.

Şımas onları fikirlərindən daşındırdı, padşahın üzr istədiyini, gəlməkdən imtina etməsinin səbəbini onlara bildirib xəbər verdi ki, padşah sabah onların yanına gələcəyini və onların istədiklərinə əməl edəcəyini vəd eləmişdir. Bunu eşidəndən sonra, adamlar dağılıb öz evlərinə getdilər...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz iyirmi üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, nağıl eləyirlər ki, Şımas əyanların yanına gəlib onlara dedi: “Sabah padşah sizin yanınıza gəlib istədiyinizə əməl eləcəkdir”. Adamlar da dağılıb evlərinə getdilər. Bax, onların işi belə oldu.

Sizə xəbər verək padşahdan. Padşah atasının pəhləvanları arasından seçdiyi pəhləvan on qulun dalınca adam göndərdi (onlar qətiyyətli, çox qəzəbli adamlar idi), qullar gələndə onlara dedi: “Siz bilirsiniz ki, atam sizə necə hörmət eləyirdi, o sizin rütbənizi artırırmışdı, sizə lütf, mərhəmət göstərər himayə eləmişdi. Ondan sonra mən sizi əvvəlkindən yüksək dərəcəyə qaldıracağam, özü də bunun səbəbini sizə bildirəcəyəm. Siz mənim yanımda Allahın himayəsi altındasınız, ancaq

mənəm sizə bir sualım var: mənəm əmrinə itaət eləyib mənəm sirrimi adamlardan gizli saxlayacaqsınız? Siz mənəm əmrini yerinə yetir-səniz, mənəndə istədiyinizdən artıq mərhəmət görəcəksiniz”.

On nəfərin onu da bir ağzdan dedi: “Bizim ağamız, sən bizə nə əmr eləsən, yerinə yetirərik, sən sözündən də çıxmarıq. Sən bizim işlərimizin ağasısan”. Padşah dedi: “Allahın nəzəri üstünüzdə olsun! İndi isə sizə bildirim ki, nə üçün mən sizi seçmişəm ki, sizə daha böyük hörmət eləyim. Siz bilirsiniz ki, mənəm atam bu səltənətin əhəlisinə necə hörmət eləyirdi, mənəm üçün də onlardan necə əhd-peyman almışdı; onlar da əhdi pozmayacaqlarına, mənəm əmrlərimə qulaq asacaqlarına söz vermişdilər, ancaq siz dünən nələr olduğunu gördünüz. Onların hamısı mənəm ətrafına toplanmışdı, mənə öldür-mək istəyirdi. Mən onların başına bir iş gətirmək istəyirəm. Mən gördüm ki, dünən onların ucbatından nələr oldu, qət elədim ki, onları bu cür işdən yalnız cəza çəkəndirə bilər. Mən labüd sizə tapşırma-lı olacağam ki, ölkəmdən pislili və fəlakəti dəf eləmək üçün əyan-lardan və rəislərdən mənəm göstərdiklərimi gizləncə öldürəsiniz. Bunun üsulu belədir: sabah mən bu otaqda taxtda əyləşəcəyəm. Qoy onlar bir-birinin dalınca mənəm yanıma gəlsinlər. Mən onlara əmr eləyəcəyəm ki, bu qapıdan gəlib, o biri qapıdan çıxsınlar. Siz isə onu-nuz da mənəm qarşımda dayanın, mənəm işarəmə diqqət yetirin. Hər dəfə birisi içəri girən kimi tutun, onunla birlikdə bu otağa girin, onu öldürüb cəsədini gizlədin”. Qullar dedilər: “Baş üstə, biz sənə əmrinə tabeyik! İtaət borcumuzdur! “Belə olanda padşah onlara hörmət eləyib yola saldı, bütün gecəni yatdı, şəhər isə onları çağırırdı, taxtı gətirib divanxanaya qoymağı əmr elədi. Sonra da padşahlıq libasını geyindi, qanun kitabını əlinə alıb, qapıları açmağı əmr elədi. Qapılar açıldı, padşah həmin on qulu qarşısına düzdü, carçı səsləndi: “Kimin şikayəti varsa, padşahın xalçası üstünə gəlsin!”

Vəzirlər, sərkərdələr, saray məmurları gəldilər, hərə öz rütbəsinə görə yer tutdu. Sonra padşah adamlara əmr elədi ki, bir-bir otağa keç-sinlər. Vəzir Şimas baş vəzir olduğu üçün birinci daxil oldu. O gedib padşahın qabağında dayandı, hələ özünə gəlməmiş on qul onu aralığa alıb tutdular, o biri otağa aparıb öldürdülər. Sonra qullar qalan vəzir-ləri, daha sonra alimləri, əyanları bir-bir axıra kimi tutub öldürdülər. Sonra padşah cəlladları çağırırdı, onlara əmr elədi ki, qoçaq, qəzəbli adamlardan kim qalıbsa, hamısını öldürsünlər. Cəlladlar da mərd hesab elədikləri adamların hamısını qılıncdan keçirdilər, yalnız alçaq adamları, tör-töküntü adamları saxladılar, sonra onları qovdular, onlar

da öz əhli-əyallarının yanına gətdilər. Bundan sonra padşah tək qalıb öz eys-ışrəti ilə məşğul oldu, özü də tamam ehtirasa qapıldı, zülm elə-məyə, adamları sıxışdırmağa, özündən əvvəlki zalimləri də keçməyə başladı.

Bu padşahın məmləkətində qızıl, gümüş, yaqut mədənləri, eləcə də başqa qiymətli daşlar var idi. Bütün qonşu məmləkətlərin padşah-ları onun belə bir səltənəti olmasına həsəd aparır, özü də onun fəlakətə düşməsinə gözləyirdilər. Padşahlardan biri öz-özünə dedi: “Mən istə-diyimə nail olacağam, səltənəti də bu axmaq cavanın əlindən alaca-ğam, çünki o öz səltənətinin əyanlarını, məmləkətində olan ən cəsur, igid adamları öldürmüşdür. İndi onun əlində olanları qoparmaq üçün fursətdən istifadə etməyin lap vaxtdır, çünki o, balacadır, özü də hərbi biliyi yoxdur. O, düzgün fikrə malik deyildir, ona istiqamət verən, kömək eləyən bir adamı qalmamışdır. Bu gün mən ona pisliliyin qapılarını açaram, yəni ona məktub yazaram, nifrətimi bildirərəm, tövratı işlər üçün onu söyərəm, görüm nə cavab verir”.

Padşah ona bu məzmununda bir məktub yazdı: “Bismillahir-rəhmanir-rəhim! Sonra, vəzirlərin, alimlərin, hökmdarların başlarına nələr gətir-diyin, özünü necə bəlaya saldığın mənə məlum olmuşdur. İndi sənə hücum eləyə biləcək adamlardan qorunmaq üçün sənəin qüdrətin, gücün qalmamışdır. Çünki sən həddini aşmısan, səltənətə pozğunluq salmış-san. Allah sənə qələbə çalmağa, sənə dəf eləməyə mənə imkan ver-mişdir. İndi mənə qulaq asıb əmrinə əməl elə. Mənəm üçün dənizin ortasında bir yemilməz saray tikdirdi, bunu bacarmasan, məmləkətdən çıx get, canını qurtar. Mən sənəin üzərinə Hindistandan on iki dəstə göndərirəm. Hər dəstədə on iki min cəngəvar vardır. Onlar sənəin məmləkətinə girərək, sərvətini talayacaq, kişilərini öldürəcək, hərəm-xananı əsir aparacaqlar. Vəzirim Badini onlara rəis təyin eləyəcəyəm, ona əmr verəcəyəm ki, sənəin bütün torpaqlarını tutanacan oranın müha-sirəsini durmadan davam etdirsinlər. Mən sənəin yanına göndərdiyim nökrə əmr eləmişəm ki, sənəin yanına üç gündən artıq qalmasın. Mənəm əmrini yerinə yetirən, xilas olarsan, yoxsa dediyim adamları sənəin üzərinə göndərəcəyəm”.

Sonra o, zərfi bağlayıb qasidə verdi, o da yola düşüb həmin padşahın şəhərinə çatdı, padşahın yanına girib məktubu ona verdi. Padşah məktubu oxuduqda süstləşdi, ürəyi sıxıldı, gözləri qaraldı, məhv ola-cağına inandı, bir adam tapmadı ki, ondan məsləhət, kömək istəsin. Bir adam olmadı ki, onun dalında dursun. O, rəngi-ruhu qaçmış halda ayağa qalxıb, arvadının yanına gətdi. Arvadı soruşdu: “Ey padşah, nə olub?” Padşah dedi: “Bu gün mən padşah deyiləm, padşahın quluyam”.

Sonra o, məktubu açıb, arvadına oxudu. Arvadı məktubun məzmununu biləndə hönkür-höknür ağlamağa başladı, əynindəki paltarını cırıq-cırıq elədi. Padşah ondan soruşdu: "Bu çətin işdə sən bir planın, bir hiylən varmı?" Arvadı dedi: "Müharibələrdə arvadların nə hiyləsi ola bilər? Arvadların gücü yoxdur, öz mülahizəsi də yoxdur. Bu cür işlərdə güc də, mülahizə də, hiylə də kişilərdədir". Padşah ondan bu sözləri eşidəndə yaxın adamlarına, öz səltənətinin əyanlarına qarşı ifratçılığa yol verməsindən çox peşman oldu, qəm-qüssəyə batdı..." Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz iyirmi dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, padşah arvadından bu sözləri eşidəndə, ifratçılıq edib öz vəzirlərini, adlı-sanlı rəiyyətlərini öldürməsindən peşman oldu, özü də bu dəhşətli xəbərdəki hadisə baş verməmişdən qabaq ölmək istədi. Sonra öz arvadlarına dedi: "Tısağalar qarabağının başına gətirdiyi əhvalatı siz də mənim başıma gətiriniz". Arvadları soruşdular: "Bu necə əhvalatdır?" Padşah dedi:

"Nağıl eləyirlər ki, bir adada tısağalar var idi, orada ağaclar, meyvələr, çaylar da var idi. Bir dəfə bu adanın yanından bir qarabağır uçurdu. Onu isti və yorğunluq əldən salmışdı. Bu onu lap üzdükdə, tısağaların olduğu adaya qondu, tısağaları gördü, orada sığınacaq axtarmağı qət eləyib onların yanında dayandı. Tısağalar da adaların kənarında otlayır, sonra da qayırdırdılar. Onlar yem axtarıb öz yerlərinə qayıtdıqları zaman orada qarabağırı gördülər. Qarabağır onların xoşuna gəldi, Allah onu tısağaların gözüne gözəl göstərdi: tısağalar Allaha həmd-səna eləyib qarabağırə bərk meyl saldılar, onun gəlişinə şad oldular. Sonra bir-birlərinə dedilər: "Şübhə yoxdur ki, bu, quşların ən gözəlidir". Onların hamısı qarabağırə mehribanlıq göstərüb ona yaxın olmaq istədi. Qarabağır onların bu böyük məhəbbətini görəndə onlara meyl göstərdi, onlarla dostlaşdı. Beləliklə o, hara istəsə uçur, gecələmək üçün axşamüstü onların yanına qayıdır, səhər olanda, yenə də istədiyi yere uçurdu.

Bu, ona bir adət oldu, o bir müddət beləcə dolandı, tısağalar da hiss edəlidir ki, onun ayrılığı onlara qəm-qüssə gətirir. Onlar başa düşdülər ki, qarabağırə güclü məhəbbət bəslədiklərinə baxmayaraq, onu ancaq gecə görürlər, səhər isə tezdən onlar gözələrini açmamış uçub gedir. Odur ki, tısağalar bir-birlərinə dedilər: "Biz bu qarabağırı sevdiq, o da bizə dost oldu, ondan ayrılmağa da bizdə təqət yoxdur. Nə hiylə işlədək ki, o həmişə bizimlə qalsın, axı uçub gedəndə bütün günü gözümüzdən itir, biz onu yalnız gecə görürük?"

Tısağaların biri o birilərinə məsləhət verib dedi: "Əziz bacılarım, arxayın olun, mən elə eləyəm ki, o bir an da bizdən ayrılmaz". O biri tısağalar ona dedilər: "Əgər elə eləsən, biz hamımız sənə qul olarıq". Elə ki qarabağır gəzməkdən qayıdıb, tısağaların arasına gəldi, həmin hiyləgər tısağa ona yaxınlaşdı, sağ-salamat qayıtməsi münasibətilə onu təbrik eləyib dedi: "Ey cənab, bil ki, Allah səni bizə, bizi də sənə sevdirdir, sən bu səhrada bizə dost olmusan. Sevgililər üçün isə ən yaxşı vaxt onların bir yerdə olduqları vaxtdır, ən böyük fəlakət isə ayrılıq və uzaq düşməkdir. Sən də gün çıxanda bizdən ayrılırsan, ancaq gün batanda qayıdırsan, biz də çox kədərlənirik. Bu, bizi çox qüssələndirir, bu səbəbdən də biz çox həyəcan keçiririk".

Qarabağır dedi: "Bəli, mən sizi çox sevərəm, siz məni istədiyinizdən də çox mən sizi istəyirəm, sizdən ayrılmaq mənə asan deyildir, ancaq mənim başqa çarəm yoxdur, çünki mən qanadlı quşam, sizinlə həmişə bir yerdə qala bilmərəm, çünki mənim təbiətim buna qul vermir, qanadlı quş yalnız gecə yatmaq üçün bir yerdə qalır, səhər olanda uçub bəyəndiyi yerdə süzür". Tısağa ona dedi: "Sən haqlısan, ancaq qanad sahibinin əksər hallarda rahatlığı yoxdur, çünki onun çəkdiyi çətinliklərin heç dördüdə biri qədərdə də əlinə nemət düşmür, hər bir məxluqun son arzusu da dinclikdir, istirahətdir. Allah səninlə bizim aramızda məhəbbət və dostluq yaratmışdır. Biz qorxuruq ki, düşmənlərimdən biri səni tutsun, sən məhv olasan, biz də sənin üzünə həsrət qalaq".

Qarabağır bunun cavabında ona dedi: "Sən haqlısan, ancaq mənim işimdə sənin məsləhətin nədir, kələyin nədir?" Tısağa dedi: "Mənim məsləhətim budur ki, sən uçuşunu sürətləndirən qanadlarını yolasan, bizim yanımızda oturub dincələsən, ağacları, yetişmiş meyvələri bol olan bu geniş yerdə bizim yediyimizdən yeyəsən, içdiyimizdən içəsən. Biz də səninlə birlikdə bu bəxətkətli yerdə qalaq, bir-birimizdən həzz alaq".

Qarabağır da tısağanın sözlərinə razılıq verib özünə istirahət arzuladı. O, sözlərini bəyəndiyi tısağanın dediyi kimi, lələklərini bir-bir yoldu, tısağaların yanında qalıb, onlarla birlikdə az nəşə və

ötəri sevincnən kifayətləndi. Belə bir vəziyyətdə olanda onların yanından bir gəlincik¹ ötüb keçirdi. Qarabağır onun gözüna sataşdı, diqqətlə ona baxıb gördü ki, onun qanadları yolunub, tərponə bilmir. Onu bu vəziyyətdə görəndə gəlincik öz sevinib öz-özünə dedi: “Bu qarabağırın əti yağlı, tükü azdır”. Sonra qarabağırə yaxınlaşıb onu tutdu. Qarabağır qışqırıb kömək istədi, amma tısbəğalar ona kömək eləmədilər, əksinə, gəlinciyyə qarabağırə bərk-bərk tutduğunu görəndə oradan uzaqlaşdılar, başlarını qınlarına çəkdiilər. Elə ki tısbəğalar gördülər gəlincik qarabağırə əzab verir, ağlamaq onları boğdu, qarabağır onlardan soruşdu: “Siz ağlamaqdan başqa bir iş bacarmırsınız?” Tısbəğalar dedi: “Ay qardaş, bu işdə bizim nə gücümüz var, nə imkanımız, nə də başqa bir tədbirimiz var”. Qarabağır bunu eşidəndə kədərəndi, sağ qalacağına ümidini itirib onlara dedi: “Sizdə günah yoxdur, günah yalnız mənədir, madam ki, mən sizin sözünüze baxıb öz qanadlarımı yolmuşam, deməli, məhv olmağa layiqəm, sizi heç nədə məzəmmət eləmirəm”.

İndi mən də, ay arvadlar, sizi məzəmmət eləmirəm, əksinə, özümü məzəmmət eləyirəm, mən yada salmamışam ki, atamız Adəmin işlədiyi günahə, onun cənnətdən qovulmasına səbəb siz olmusunuz, unutmuşam ki, bütün bələlərin kökü sizsiniz. Mən öz ağılsızlığımın ucbaından səhv fikirləşmiş, işin dalını-qabağını yaxşı düşünməmiş, sizin sözünüze qulaq asıb öz vəzirlərimi, səltənətimin hakimlərini öldürmüşəm. Onlar bütün işlərdə mənim səmimi məsləhətçilərim idilər, məni narahat eləyən bütün işlərdə şöhrətim və gücüm idilər. İndi mən onları əvəz eləyəcək bir adam tapa bilmərəm. Elə bir adam görmürəm ki, onların yerini versin. Odur ki, mən böyük fəlakətə məhkumam.

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarıncıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz iyirmi beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, nağıl eləyirlər ki, padşah özünü məzəmmət eləyib deyirdi: “Mən öz ağılsızlığım ucba-

ından sizin sözünüze qulaq asıb vəzirlərimi öldürtdüm, indi onların yerini verə biləcək bir adam tapa bilmirəm. Allah mənə sağlam fikirlə, xilasımın nədə olduğunu göstərəcək bir adam göndərməsə, mən böyük fəlakətə məhkumam”.

Sonra o ayağa qalxıb vəzirlər və müfəkkirlər üçün ağlayıb oxşadıqdan sonra yataq otağına keçib dedi: “Ah, kaş bu aslanlar indi birca saatlığa də olsa, mənim yanımda olaydılar, mən onlardan üzr istəyəydim, onlara baxa idim, işim haqqında, onlardan sonra başıma gələnlər barəsində onlarla məsləhətləşəydim!” O, bütün günü fikir dəryasına qorq oldu, yemədi, içmədi, gecə olanda isə ayağa qalxıb, libasını dəyişdi, pis paltar geyindi, başqa qıyafəyə düşdü, birisindən onu sakitləşdirə biləcək bir söz eşitmək ümidi ilə şəhəri dolanmağa başladı. Padşah küçələrdən keçərkən birdən iki oğlan gördü. Onlar divarın dibində tənha oturmuşdular. Oğlanlar yaşlı idilər, hərsinin ömründən on iki il keçmişdi. Padşah onların səhbət elədiklərini eşidib, nə danışdıqlarını bilmək üçün onlara yaxınlaşdı, eşitdi ki, biri o birinə deyir: “Qulaq as, qardaş, dünən axşam atam nağıl eləyirdi ki, yağışın olmaması üzündən, həm də bu şəhərdə baş vermiş böyük fəlakət üzündən onun taxılı yetişmədən yanmışdır”. O biri oğlan deyir: “Bilir-sənmi bu fəlakətə səbəb nədir?” Birinci oğlan: “Yox, – deyir, sən bilirsənsə, mənə danış”. İkinci oğlan onun cavabında deyir: “Bəli, mən bunu bilirəm, sənə də danışaram. Bilirsənmi, atamın dostlarından biri deyirdi ki, bizim padşah öz vəzirlərini və səltənətinin əyanlarını onların günahlarına görə yox, arvadlara bəslədiyi məhəbbətinə, meylini onlara saldığına görə öldürmüşdür. Vəzirləri onu bundan çəkindirirdilər, o isə özünü saxlaya bilmədi, özü də arvadlarına itaət eləyib onları öldürməyi əmr elədi. O özünün, ondan qabaq atasının vəzirə olan Şiması da öldürmüşdür. Halbuki Şimas onun məsləhətçisi idi. Amma çox keçməz görərsən ki, onların günahına görə Allah padşahə nə divan tutub onların intiqamını alacaqdır”. O biri oğlan soruşdu: “Onlar həlak olduqdan sonra Allah nə edəcəkdir?” Vəzirin oğlu dedi: “Bil ki, uzaq Hindistanın padşahı bizim padşahə etinasızlıq göstərəndir, ona göndərdiyi məktubda onu söyür, özü də tələb eləyir ki, bizim padşah dənizin ortasında onun üçün saray tikdirməsin, tikdirməsə, bizim padşahın üstünə on iki dəstə (hər dəstədə on iki min cəngavər) göndərəcək, öz vəzirə Badini bu qoşunlara sərkərdə eləyəcək, səltənəti ələ keçirəcək, adamları öldürəcək, onu hərəmxanası ilə birlikdə əsir aparacaqdır. Uzaq Hindistan padşahının elçisi bu məktubnən gələndə bizim padşah məktubun cavabını üç gün təxirə salıb. Ay qardaş, bil ki, Hindistan padşahı dikbaş, özü də zülmkar bir adamdır, böyük qüvvəyə,

¹ Dələlər fəsiləsindən yirtıcı məməli heyvan

qüdrətə malikdir. Onun səltənətində adam çoxdur. Padşahımız ondan qorunmaq üçün bir tədbir fikirləşib tapmasa, fəlakətə düşəcəkdir. Bizim padşahımız həlak olandan sonra Hindistan padşahı bizim ruzimiz əlimizdən alacaq, kişilərimizi öldürəcək, arvadlarımızı əsir aparacaqdır”.

Padşah oğlanın sözlərini eşidəndə həyəcanı artdı. O, uşaqlara yaxınlaşanda ürəyində dedi: “Həqiqətən bu oğlan müdrikdir, çünki o məndən eşitmədiyi şeylər haqqında danışdı. Uzaq Hindistan padşahından gələn məktubu mən bir sır kimi saxlayıram, məndən başqa bu işdən xəbəri olan yoxdur. Onu bu uşaq haradan bilsin? Amma mən ondan kömək istəyəcəyəm, Allaha yalvaracağam ki, bizim xilaskarımız bu oğlan olsun”.

Sonra padşah nəvəzislə oğlana yaxınlaşıb ona dedi: “Ay qəşəng bala, sən bizim padşah haqqında nə danışdın, guya o, böyük bir cənab olub öz vəzirlərini, səltənətinin ayanlarını öldürübür? Həqiqətdə o, özünə də, öz rəiyyətlərinə də pislik eləyibdir. Sən də dediklərinə haqlısan, ancaq ay oğlan, mənə başa sal görüm, sən hardan bildin ki, uzaq Hindistanın padşahı bizim padşaha məktub yazıb, məktubda onu söyüb sənə xatırladığın ağır sözləri deyibdir?” Oğlan dedi: “Mən qədim adamların sözlərindən bilərəm ki, heç bir gizli şey Allahdan gizli deyildir. Adəm övladında isə fitri bir qabiliyyət var ki, o gizli sirləri açır”. Padşah dedi: “Sən düz deyirsən, bala. Ancaq de görüm bizim padşah üçün elə bir hiylə və ya fənd varmı ki o, bütün fəlakətləri özündən və səltənətindən uzaqlaşdırsın?” Oğlan onun cavabında dedi: “Bəli, var, əgər padşah mənim dalımcı adam göndərsə və düşməni dəf etmək, onun fitnə-fəsadından xilas olmaq üçün nə etmək lazım gəldiyini məndən soruşsa, mən Allahın qüdrəti ilə padşahın hansı yolla xilas ola biləcəyini ona deyərəm”. Padşah soruşdu: “Bəs padşahı kim başa sala bilər ki, sənə dalımcı adam göndərüb sənə çatdırırsın?” Oğlan onun cavabında dedi: “Mən eşitməşəm ki, o, təcürbəli, ağıllı adamlar axtarır. Əgər o mənim dalımcı adam göndərsə, mən gedib padşaha elə bir şey danışaram ki, ona faydalı olar, özü də bütün bələdlərdən özünü xilas eləyər. Amma bu çətin işdə o ləngisə, başı öz arvadları ilə eys-ışrətə qarışsa, mən də öz xoşuma gedib onun necə xilas ola biləcəyini desəm, o mənə də o biri vəzirlər kimi öldürməyi əmr eləyər. Onda mənim bildiyim bir şey fəlakətə səbəb olar, adamlar mənə nifrət eləyər, ağıldan kəm hesab eləyərlər, mən də o adamlardan olaram ki, onların haqqında deyiblər: “Alimliyi çox, ağılı az olan adam öz ağılsızlığı üzündən məhv olar”.

Padşah oğlanın sözlərini eşidəndə onun ağıllı olduğunu yəqin elədi, oğlanın ləyaqəti ona aydın oldu, inandı ki, onun da rəiyyətlərindən də xilas bu oğlanın əlindədir. O, oğlanla təzədən danışdı ona dedi: “Sən haralısan, evin haradadır?” Oğlan ona belə cavab verdi: “Bu divar bizim evə gedir”. Padşah bu yeri yaxşı yadında saxladı, sonra oğlanla salamatlaşıb sarayına qayıtdı, öz paltarını geyindi, yemək-icmək verilməsini əmr elədi, arvadları yanına buraxmadı. Yedi, içdi, Allah-təalaya şükür elədi, ondan nicat, kömək dilədi, öz səltənətinin alimlərinin, ayanlarının başlarına gətirdiyi işlər üçün bağışlanmasını, günahından keçməsinə xahiş elədi. Allah qarşısında ürəkdən tövbə elədi, oruc tutmağı, namaz qılmağı, qurban kəsməyi öhdəsinə aldı. Sonra ona yaxın olan nöqərlərdən birini çağırtdı, oğlanın olduğu yeri ona nişan verdi, ona getməyi, oğlanı nəvəzislə götürməyi əmr elədi. Həmin nökr də oğlanın yanına gedib ona dedi: “Padşah sənə xeyrinə olan bir iş üçün səni çağırır. O sənə sual verəcək, sonra da sən nemət sahibi olub evinə qayıdacaqsan”. Oğlan onun cavabında soruşdu: “Padşaha nə ehtiyac üz verib ki, mənə çağırırsın?” Nökr dedi: “Hökmdarın səni çağırmaqda məqsədi sənə sual verib cavab almaqdır”. Oğlan dedi: “Padşahın əmrinə min dəfə boyun əyirəm”. Sonra o, nökrə bərabər padşahın yanına getdi, onun qarşısına çatanda Allaha səcdə elədi, padşaha salam verəndən sonra xoşbəxtlik arzuladı. Padşah da onun salamını aldı, oturmasını əmr elədi. Oğlan oturdu...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımqıç qoydu.

Elə ki doqquz yüz iyirmi altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, nağıl eləyirlər ki, oğlan padşahın yanına gəlib onu salamladıqda, padşah ona oturmağı əmr elədi. Oğlan oturanda padşah ondan soruşdu: “Bilirsənmi dünyanın sənə ilə danışan kim idi?” Oğlan: “Bəli” deyə cavab verdi. Padşah soruşdu: “O haradadır?” Oğlan cavabında dedi: “O bu saat mənimlə danışan adamdır”. Padşah dedi: “Ay qəşəng oğlan, sən düz dedin!” Sonra padşah hökm elədi öz kürsüsünün yanında bir kürsü də qoydular, oğlanı onun üstündə oturdular, yemək gətirilməsini əmr elədi. Sonra

onların arasında söhbət başlandı, padşah oğlana dedi: "Sən, ey vəzir¹, dünən mənə bəzi-bəzi sözlər dedin, özü də xatırladın ki, Hindistan padşahının fitnə-fəsadını dəf etmək üçün sən hiylə işlədə bilərsən. Bu nə hiylədir, onun pisiyini dəf etmək üçün nə məsləhətin vardır? Mənə danış, mən də səni səltənətimdə birinci adam eləyərəm, özümə də vəzir seçərəm. Mən hər şeydə sənin fikrinə qulaq asacaq, mənə nə məsləhət görsən, əməl eləyəcəyəm. Sənə gözəl ənamlar verəcəyəm". Oğlan ona belə cavab verdi: "Sənin ənamların özünün olsun, məsləhət və fəndi isə mənim atam Şıması və onunla birlikdə qalan vəzirləri öldürməyi sənə məsləhət görən arvadlarından istə". Padşah onun bu sözlərini eşidəndə port oldu, ah çəkib soruşdu: "Ah, sevimli bala, məgər Şımas sənin dediyin kimi, sənin atan idi?" Oğlan onun cavabında dedi: "Şımas həqiqətən mənim atam idi, mən doğrudan da onun oğluyam". Padşah onun eşidəndə kədərləndi, gözləri doldu. Allaha yalvardı ki, onu bağışlasın. Sonra dedi: "Ay oğlan, mən bunu ağılsızlığımdan, arvadların pis niyyətləri nəticəsində eləmişəm (onların fitnə-fəsadı isə hədsizdir). Amma mən sənədən xahiş eləyirəm məni bağışlayasan. Mən səni atanın yerinə qoyacağam, mənəsin onun mənəşəbindən də yüksək olacaq, üzərimizə edilən bu hücum dəf ediləndə isə mən sənin boynuna qızıldan yaxalıq taxacağam, səni ən yaxşı ata oturdub, carçıya əmr eləyəcəyəm sənin qabağınca gedib qışqırıb desin: "Bu əzəmətli cavan padşahdan sonra taxtda ikinci oturur". Arvadlar haqqında sənin dediklərinə görə, mən onlardan intiqam almaq fikrindəyəm. Mən Allah-təalının istədiyi vaxtda bunun yerini təyin edəcəyəm. Danış görüm, mənim qəlbimi sakitləşdirmək üçün sənin fəndin nədir?

Oğlan onun cavabında dedi: "Mənə söz ver ki, dediklərimə zidd getməyəcəksən, özü də qorxduğum şeydən mənə xəbərləməyəcəkdir". Padşah dedi: "Səninlə mənim aramızda Allaha və içirəm: sənin dediklərdən dönməyəcəyəm, özün də mənim birinci müşavirim olacaqsan. Mənə nə buyursan, yerinə yetirəcəyəm. Sənə dediklərimə Allah-teala özü şahiddir".

Bunu eşidəndə oğlanın sinəsi qabardı, onun qarşısında danışdığı mövzusu genişləndi. O dedi: "Ey padşah, mənim fəndim və hiyləm budur: gözle, sənin təyin elədiyin müddətdən sonra cavab almaq üçün elçi yanına gölsin, onu başından elə, cavabı başqa bir günə təxirə sal. Elçi sənin qarşısında özünə bəraət qazandırmağa çalışacaqdır ki, padşah

¹ Bu sözlərlə Virdxan oğlanı, bir növ, öz vəzirini təyin elədi.

özü ona müəyyən günlər təyin etməmişdir. O səni inandırmaq istəyəcəkdir ki, qərarını dəyişdirərsən yaxşıdır, sən də onu rədd elə, cavabı da başqa günə təxirə sal, ancaq müəyyən gün təyin etmə. Elçi sənin yanından hirsli gedər, şəhərin ortasına çıxar, adamların arasında açıq danışmağa başlayıb deyər: "Ey şəhər əhli, mən uzaq Hindistan padşahının elçisiyəm. Bizim padşah çox qəzəbli və qətiyyətlidir. Onun qətiyyəti demiri yumşaldar. O bu şəhərin padşahına mənənin məktub göndərüb, qayıtmağım üçün günlər təyin eləyib deyibdir: "Sənin üçün müəyyən elədiyim günlərdə gəlib çıxmasan, qisasına düçar olarsan". Budur, mən bu şəhərin padşahının yanına gəlib məktubu ona vermishəm. Padşah onu oxuyub, üç gün gözleməyi əmr eləyib dedi ki, sonra cavab verəcəkdir. Mən də həlimliyəm üzündən və ona hörmət etmək üçün buna razı oldum. Üç gün keçdi. Mən ondan cavab almağa gəldim, o da cavabı o biri günə təxirə saldı, mənim isə səbrim tükenibdir. Budur, indi mən ağamın, uzaq Hindistan padşahının yanına gedirəm. Başma gələnləri ona nağıl eləyəcəyəm, siz də, ay camaat, mənimlə onun arasında şahid olun". Onun dedikləri sənə çatdıqda, dalınca adam göndərüb, yanına gətirt, onunla mülayim danışib ona de: "Ey öz canını tələf etməyə tələsən elçi, səni nə vadar elədi ki, bizim rəiyyətlərimiz arasında məzəmmət edəsən? Sən dərhal həlak olmağa layiqsən, ancaq atalar demişlər: "Bağışlamaq nəcib adamların xüsusiyyətlərindən biridir". Bil ki, cavabın təxirə salınması bizim zəifliyimizdən deyil, işimizin çoxluğundan, özü də sizin padşaha məktub yazmaq üçün boş vaxtımızın olmamasındandır".

Sonra məktuba tələb elə, ikinci dəfə oxu, bərkdən gülüb elçiyə de: "Səndə bundan başqa da məktub varmı? Biz ona da cavab yazacaq". Elçi sənə deyər: "Məndə bundan başqa məktub yoxdur". Sən sualını ikinci dəfə, üçüncü dəfə təkrar elə. Elə ki o sənə dedi: "Yox, məndə qətiyyətlə başqa məktub yoxdur". Ona de: "Doğrudan, sizin padşahınız ağılı itiribdir, çünki bu məktubda işlətdiyi sözlərlə o bizim qəlbimizi həyəcanə gətirmək istəyir ki, o bu qəşqarın onun üstünə gedək, ölkəsinə hücum eləyib, səltənətini əlindən ala. Amma bu dəfə biz onun məktubundakı ədəbsiz ifadələri üçün onu tənbəh etməyəcəyik, çünki o, ağıldankəm və zəifdir. Bizim qüdrətimizə layiq budur ki, əvvəlcə onu xəbərdar eləyək, bu cür sözləri təkrar etməkdən onu çəkindirək, o özünü təhlükəyə salsın, bir də bu məsləhət qayıtsa, dərhal həlak olmağa layiqdir. Mən belə fikir eləyirəm ki, səni göndərən padşah işin axırını düşünməyən axmağın, sarsağın biridir. Onun ağıllı

vəzirə yoxdur ki, ondan məsləhət alsın. O, ağıllı olsaydı, bu cür gülməli məktubu bizə göndərməmişdən qabaq vəzirə ilə məsləhətləşərdi. Amma bizim də ona, onun məktubu kimi cavabımız vardır. Bu hələ azdır, mən onun məktubunu məktəbli oğlanların birinə verəcəyəm ki, o, məktuba cavab yazsın". Sonra isə mənim dalımcə adam göndər, mənə çağırıdır. Mən sənin yanına gələndə izin ver məktubu oxuyum, ona da cavab verim.

Bu yerdə padşahın sinəsi qabardı, oğlanın fikrini bəyəndi, bu hiylə xoşuna gəldi. O, oğlana mərhəmət göstərdi, atasının rütbəsini ona verdi, özü də şad halda onu evlərinə buraxdı. Onun elçiyə vəd elədiyi üç gün keçəndən sonra elçi gəldi, padşahın yanına girib cavab istədi, ancaq padşah cavabı başqa günə təxirə saldı. Elçi də xalının qırağına çatmamış, oğlanın dediyi kimi, nalayiq sözlər söylədi. Sonra bazara çıxıb dedi: "Ey şəhər əhli, mən uzaq Hindistan padşahı tərəfindən sizin padşahın yanına göndərilmiş elçiyəm, ona məktub gətirmişəm, o da cavabını ləngidir. Bizim padşahın mənə təyin elədiyi müddət keçib, sizin padşahınızın da özünü təmizə çıxarmağa imkanı qalmayıbdır, siz buna şahid olun".

Bu sözlər padşahın qulağına çatdıqda, o, elçinin dalıncə adam göndərdi, əmr elədi onu hüzuruna gətirsinlər. Elçi gələndə ona dedi: "Ey canının tələf olmasına tələsən elçi, məgər sən padşahdan padşaha məktub gətirməmişsən, özü də onların arasında sirr yoxdur? Necə olub ki, sən camaat arasında çıxıb padşahların sirrini qara camaata açırsan? Sən bizim qisasımıza layiqsən, amma biz bu məktubun cavabını o axmaq padşaha qaytarmaq üçün səbir eləyirik. Ona bizim əvəzimizdən cavabı məktəbdəki uşaqlardan ən balacasının verməsi daha münasibdir". Sonra o hökm verdi həmin oğlanı çağırırlar. Oğlan gəlib padşahın otağına daxil oldu (elçi də burada idi), Allaha səcdə elədi, padşaha əbədi şöhrət, uzun ömür arzuladı. Padşah məktubu onun üstünə atıb dedi: "Bu məktubu oxu, tez ona cavab yaz".

Oğlan məktubu götürüb oxudu, gülə-gülə padşaha dedi: "Məgər sən bu məktuba cavab vermək üçün mənim dalımcə adam göndərmisən?" Padşah dedi: "Hə". Oğlan çox ədəb, itaətlə cavab verdi, mürekkəbqabını və kağızı çıxarıb yazdı..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımqıç qoydu.

Elə ki doqquz yüz iyirmi yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, nağıl eləyirlər ki, oğlan məktubu alıb oxuyan kimi mürekkəbqabını, kağızı çıxarıb yazdı: "Bismillahir-rəhmanir-rəhim! Allahın mərhəmətində olanlara əmin-amanlıq arzu eləyirəm! Sonra, ey işdə yox, yalnız sözdə böyük olan padşah, sənə xəbərdarlıq eləyirəm ki, məktubun bizə çatdı, biz onu oxuduq, orada nə cür sayıqlamalar və əcaib cəfəngiyat olduğunu anladıq, özü də sənin axmaqlığına, bizim qarşımızda cinayət elədiyinə inandıq. Sən ixtiyarında olmayan bir şeyə əl uzatmısan. Allahın məxluqatına və rəiyyətlərə yazığımızı gəlməseydi, səndən əl çəkmişdik. Sənin elçinə gəldikdə o, bazara çıxıb, sənin məktubunun məzmununu mötəbər və sadə adamlara yayıbdır. O bizim qisasımıza layiqdir. Amma biz ona mərhəmət eləyib aman verdik, çünki onu bağışlamaq olar. Bizim ondan qisas almamağımızın səbəbi sənə hörmətimizə görə deyil. Vəzirlərimin, səltənətimin alim və əyanlarının öldürülməsi barəsində dediklərin isə doğrudur, ancaq bu mənim öz işimdir, həm də mən elə bir alim öldürdürməmişəm ki, mənim məmləkətimdə onun nəslindən minlərdə daha böyük alim, daha düşüncəli, daha ağıllı adam olmasın. Mənim məmləkətimdə elmə mükkəmməl yiyələnmiş bir adam tapılmaz, özü də hər bir öldürülmüş adamın yerinə o qədər onun kimi ləyaqətli adam var ki, saymaqla başa gəlməz. Mənim hər bir əsgərim isə sənin bir dəstə qoşununa dəyər. Pula qalanda, mənim qızıl, gümüş karxanam var, metal isə məndə elə bil dəş parçalarıdır. Hələ səltənətimin əhəli, mən onların gözəlliyini, ıgıdlığını, öz zənginliyini sənə təsvir eləyə bilmərəm! Nə cürətlə sən bizə demişsən: "Dəryanın ortasında mənə saray tikdir". Doğrudan da, bu, qəribə işdir, bəlkə bu məsələ sənin ağıllının kəmiyyətindən beyninə gəlmişdir, çünki sənin ağıllı olsaydı, mən sənə saray tikdirənəcnə dalğaların zərbələri, küləyin şiddəti necə olacağını düşünürdin. Sənin mənə qələbə çalacağın haqqındakı iddiaya gəldikdə, Allah eləməsin! Sənin kimisi bizə necə qəsd eləyə bilər, səltənətimizi də elə keçirə bilər? Yox, həqiqətən Allah-təalanın köməyi ilə mən sənin üzərində qələbə

çalmalıyam, çünki sən həddini aşmısan, özü də haqqın olmadan mənim əleyhimə çıxmısan. Onu bil ki, Allahın da, mənim də cəzama layiqsən, ancaq sənin və rəiyyətlərinin işində mən Allahdan qorxuram, özü də yalnız öyüd-nəsihtədən sonra sənə qarşı yürüşə çıxacağam. Əgər Allahdan qorxursansa, bu il üçün mənə xərac göndərməyə tələs, yoxsa sənə qarşı yürüşə çıxmaqdan imtina etmərəm, həm də mənimlə min-min və daha yüz min əsgər olacaqdır, hamısı da fil üstündə pəhləvan. Mən onları vəzirimin ətrafına düzəcək, əmr eləyəcəyəm ki, sən öz elçinə təyin elədiyin üç gün kimi, onlar üç il dayanıb səni mühasirədə saxlasın. Mən sənə səltənətinə sahib olacaq və orada səndən başqa heç kəsi öldürməyəcəyəm, özü də sənənin arvadlarından başqa heç kəsi əsir aparmayacağam”.

Sonra oğlan məktubda öz şəklini çəkib onun yanında yazdı: “Bu cavabı məktəbdəki uşaqlardan ən balacası yazdı”. Sonra o, məktubu möhürləyib padşaha verdi, padşah da elçiye. Elçi məktubu götürdü, padşahın əlindən öpdü, otaqdan çıxdı, mərhəmət üçün Allah-təalaya və padşaha təşəkkür elədi. O bu oğlanın ağılının itiliyinə təəccüblənib yola düşdü.

Elçi öz padşahının yanına çatdığı zaman (o təyin olunmuş gündən üç gün sonra gəlib çıxmışdı) padşah elçinin gecikməsi münasibətilə divan çağırmışdı. Elçi içəri girdikdə padşaha səcdə eləyib məktubu ona verdi. Padşah məktubu alıb ləngiməsinin səbəbini və Virdxan padşahın vəziyyətini soruşdu. Elçi işin nə yerdə olmasından barəsində və ümumiyyətlə, öz gözləri ilə gördüyü, qulaqları ilə eşitdiyi hər şey haqqında nağıl elədi. Bu, padşahı son dərəcə heyretə saldı, o, elçiye dedi: “Vay sənənin halına! Bu cür padşah haqqında sən mənə nələr nağıl eləyirsən?” Elçi cavab verdi: “Əy ali padşah, budur, mənim sənəin hüsurundayam, məktubu aç, oxu, onda sənə aydın olar ki, doğru nədir, yalan nədir”. Padşah məktubu açıb oxudu, orada məktubu yazan uşağın şəklini gördü.

O, hakimiyyətinin sona çatdığına inandı, bu işin nə ilə qurtaracağını bilməyib pərt oldu. Sonra vəzirlərinə, şahlığın əyanlarına tərəf dönüb, nələrdə olduğunu onlara danışdı, məktubu oxudu. Bu, onları dəhşətə saldı, çox bərk qorxutdu. Onlar üzə padşahı sözlərlə sakitləşdirməyə başladılar, ürəkləri isə döyünməkdən az qalırdı partlasın.

Sonra baş vəzir Badi dedi: “Padşah sağ olsun, bil ki, mənim qardeşlərim vəzirlərin dediklərinin heç bir xeyri yoxdur. Mənim fikrimcə, sən həmin padşaha bir məktub yazıb məktubda üzr istəməli, özü də deməlisən: “Mən səni sevirəm, səndən də qabaq atanı sevirəm. Biz həmin məktubda elçini sənənin yanına sınaq üçün göndərdik ki, görək

sən nə fikirdəsən, igidliyin nə dərəcədə böyükdür, biliyin, hərəkətin necədir, gizli sirləri necə tapırsan, təkmilliğin nə dərəcədədir. Biz Allah-təalaya dua eləyirik ki, sənə səltənətinə xoşbəxt ələsin, şəhərinin qalalarını möhkəmlətsin, sənənin hakimiyyətini gücləndirsin ki, sən özünü qoruya biləsən, rəiyyətlərinin işi təkmil olsun”. Həm də bu məktubu başqa elçi ilə göndərdi.

Padşah dedi: “Allah-təalaya and olsun, bu böyük işdir! Öz səltənətinin sağlamlıq fikrini alimlərini, qoşun sərkərdələrini öldürəndən sonra o padşah mühasirəyə necə hazır ola bilər, necə böyük padşah olar, bu qədər böyük qüvvə onun əlindən çıxdıqdan sonra onun səltənəti necə çiçəklənə bilər? Daha təəccüblüsü budur ki, orada məktəbdəki balaca uşaqlar padşahın əvəzinə bax bu cür cavablar yazırlar. Mən isə pis tamahkarlığım ucbatından özümə, öz səltənətimin əhəlisinə qarşı bu alovu qızışdırdım, bilmirəm ki, vəzirimin məsləhəti olmasaydı, bu odu kim söndürərdi”.

Sonra o, qiymətli hədiyyələr, saysız-hesabsız nöqərlər, qulluqçular toplayıb bu məzmununda bir məktub yazdı: “Bismillahir-rəhmanir-rəhim! Ey şanlı padşah Virdxan, mənim şanlı qardeşim Cillidin oğlu (Allah ona rəhmət ələsin, sənə də ömrünü uzatsın!), məktubunuzun cavabı gəldi, biz onu oxuduq, özü də orada yazılanları başa düşdük, orada gördüklərimiz bizi sevindirdi, sənəin barəndə Allahdan ən böyük istəyimiz də elə bu idi. Biz Allahı dua eləyirik ki, sənəin şöhrətini daha da artırsın, səltənətinin təməlini daha da möhkəmlətsin, sənə pislik istəyən düşmənlərin üzərində sən qələbə qalasan. Ey qüdrətli padşah, bil və aqah ol ki, sənəin atan mənə qardeş idi, onun bütün ömrü boyu biz bir-birimizlə əhd-peyman ələmişdik, o bizdən həmişə yalnız yaxşılıq görmüşdü, biz də ondan yalnız yaxşılıq görmüşdük. O öldükəndən sonra səltənətinin taxtında sən oturduğun zaman biz çox sevindik və şad olduq, amma elə ki öz vəzirlərinin və səltənətindəki əyanların başına nələr gətirdiyin bizə gəlib çatdı, onda qorxduq ki, bu xəbər bizdən savayı bir başqa padşaha da çatır, o səni tutmaq fikrinə düşər: biz elə fikirləşdik ki, sən öz işlərinə, qalalarının mühafizəsinə etinasız yanaşırsan, həm də öz səltənətinin işlərinin qayğısına qalmırsan. Ona görə biz məktub yazıb sənə xəbərdarlıq eləmək istədik. Sənəin bizə belə cavab göndərdiyini görəndə, ürəyimiz sakitləşdi. Allah sənə səltənətindən zövq almağa imkan versin, işlərinə sənə kömək olsun! Sənə əmin-amanlıq arzulayıırıq!” Sonra o, Virdxan üçün hədiyyə toplayıb yüz pəhləvanla ona göndərdi...”

Şəhrişad bu yerdə şəhərin açıldığını görəb nağılı yarımçıq qoydu.

928-ci gecə

Elə ki doqquz yüz iyirmi səkkizinci gecə oldu, Şəhrişad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, nağıl eləyirlər ki, uzaq Hindistan padşahı Virdxana hədiyyə toplayıb onu yüz pəhləvanla göndərdi.

Pəhləvanlar az getdilər, üz getdilər, nəhayət, Virdxan padşahın yanına çatıb onu salamladılar, məktubu ona verdilər. Virdxan məktubu oxudu, mənasını başa düşdü, sonra pəhləvan yüzbaşını ona layiq yerdə yerləşdirdi, ona hörmət eləyib hədiyyəni qəbul elədi. Hədiyyə haqqındakı xəbər camaat arasında yayıldı, padşah çox sevindi, Şimasın oğlunun dalınca adam göndərdi, o gələndə ona hörmət elədi, pəhləvan yüzbaşını çağırırdı, sonra onun öz padşahından gətirdiyi məktubu tələb elədi, onu oğlana verdi, oğlan məktubu açıb oxudu, padşah çox sevindi, pəhləvan yüzbaşını məzəmmət eləməyə başladı, elçi də onun əllərini öpdü, ondan üzr istədi, ona uzun ömür, həmişə xoşbəxtlik arzuladı. Padşah bunun üçün ona təşəkkür elədi, böyük hörmət göstərdi, ona, onun yanında olanlara adına layiq hədiyyələr verdi, oğlana hökm elədi ki, cavab yazsın. Oğlan da cavab yazdı, barışıq haqqında qısaca müraziətnamə tərtib elədi, elçinin və onunla gələn pəhləvanların nəzakətli olduqlarını xatırladı. Məktubu qurtarıb padşaha göstərdi. Padşah dedi: "Əziz bala, oxu görək orada nə yazılıb". Oğlan pəhləvan yüzbaşının yanında məktubu oxudu, ifadələrin səlisliyi, yazının mənası padşahın, eləcə də orada olanların xoşuna gəldi. Sonra padşah məktubu möhürləyib, pəhləvanbaşıya verdi, onu öz məmləkətinin sərhədinə qədər yola salmaq üçün bir dəstə qoşun göndərdi.

Padşahla oğlanın əhvalatı belə oldu. Uşağın hərəkətləri, biliyi pəhləvan yüzbaşının ağılına çəşdirmişdi. O, işin tez qurtarması, sülhün qəbul olunması üçün Allah-təalaya şükür elədi.

O, az getdi, üz getdi, ta gəlib uzaq Hindistan padşahının yanına çatdı, nadir hədiyyələri ona çatdırdı, məktubu verib gördüklərini nağıl elədi. Padşah çox şad oldu, Allah-təalaya şükür elədi, pəhləvan yüzbaşına hörmət göstərdi, bu işdə ürəkdən çalışdığına görə ona təşəkkür

elədi, rütbəsini artırdı, özü də o vaxtdan etibarən əmin-amanlıq içində, inamla, sakit, son dərəcə şad yaşadı.

Uzaq Hindistan padşahı orada qalsın, sizə kimdən xəbər verək, Virdxan padşahdan. O, pis yoldan qayıtdı, öz əməllərinə görə Allah qarşısında ürəkdən tövbə elədi, qadınlardan tamamilə əl çəkdi, Allahın qoyduğu düz yoldan gedib öz səltənətinin işlərini sahmana salmaqla məşğul oldu. Allahdan qorxub, rəyiyyətlərinə fikir verməyə başladı. Şimasın oğlunu atasının yerinə vəzir təyin elədi, səltənətində birinci müşavir, özünə həmsirr elədi, öz şəhərini, eləcə də başqa şəhərləri yeddi günlüyə bəzəməyi əmr elədi. Rəyiyyətlər buna şad oldular, qorxudan çıxdılar, padşahda olan ədalətə, qoyduğu ədliyyəyə sevinirdilər, padşaha, onların üzərindən bu qayğıyı götürən vəzire dua elədilər, onlara xoşbəxtlik arzuladılar.

Sonra padşah vəzirdən soruşdu: "Səltənətin möhkəmləndirilməsi, rəyiyyətlərin işinin sahmana salınması, əvvəlki kimi onların rəisləri, idarə başçıları olması barədə sənin fikrin nədir?" Vəzir onun cavabında dedi: "Ey şanlı padşah, mənim fikrimcə hər şeydən əvvəl sən itaətsizliyi qəlbindən uzaqlaşdırmalısan, əyləncələrdən, zorakılıqdan, qadınlara aludəlikdən əl çəkməlisən, çünki sən itaətsizliyin kökünə qayitsan, ikinci səhv birinciden güclü olar". Padşah soruşdu: "İtaətsizliyin kökü nədədir ki, mən ondan qorxmalıyam?" Yaşca balaca, ağılca böyük olan vəzir onun cavabında dedi: "Padşah sağ olsun, bil ki, itaətsizliyin kökü qadınlara uymaq, onlara meyil etmək, onların rəy və fikirləri ilə razılaşmaq deməkdir, çünki onlara məhəbbət ağılı çəşdirir, sağlamlıq sifətləri pozur. Bunlar mənim sözlərimə parlaq sübutdur. Sən bunların üzərində düşünsəydin, onların hərəkətini diqqətli nəzərlə izləsəydin, öz qəlbində özünə məsləhətçi tapardın, mənim də sözlərimə qətiyyətlə ehtiyacın olmazdı. Qəlbini qadınlardan fikri ilə məşğul etmə, onların surətini yadından çıxart, çünki Allah-təala öz peyğəmbəri Musanın vəsitisilə buyurmuşdur ki, arvadların çox əlaqədə olmayın. Padşahlardan, mütəfəkkirlərdən biri də öz oğluna demişdir: "Ey mənim balam, məndən sonra taxtda əyləşdiyin zaman arvadlarla çox əlaqədə olma ki, qəlbini çəşməsin, mühakimən pozulmasın. Qıssı – arvadlarla tez-tez əlaqədə olmaq onları sevməklə nəticələnir, onları sevmək isə şüurun pozulmasına səbəb olur, bizim ağamızı Davudun oğlu Süleymanın (onların hər ikisinə Allah rəhmət eləsin!) başına gələn hadisə: Allah ona bilik, mərifət və böyük səlahiyyət vermişdi. Qabaqkı padşahlardan heç birinə Süleymana verdiyini verməmişdi, arvadlar da onun atasının günah etməsinə səbəb oldular. Buna bənzər

misallar çoxdur, mən Süleymanı yalnız ona görə xatırlatdım ki, sən biləsən Süleymanın malik olduğu qüdrətə heç kəs malik olmamışdır, yer üzünün bütün padşahları da ona tabe idilər. Ey padşah, bunu da bil ki, qadınları sevmək hər cür pisliliyin köküdür, çünki qadınlardan heç birində düzgün mühakimə yoxdur, kişilər onlardan yalnız zərurət halında əlaqə saxlamalı, onlara həddindən artıq meyl göstərməməlidir, bu, kişinin pozulmasına və səhvə səbəb olar. Ey padşah, mənim sözümə baxsan, bütün işlərin qaydaya düşər, mənim dediklərimə etinasızlıq göstərsən, peşman olarsan, ancaq peşmançılıq da fayda verməz". Padşah bunun cavabında dedi: "Mən qabaqlardakı kimi arvadlara həddindən çox meyl göstərməkdən əl çəkdim..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz iyirmi doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, nağıl ələyirlər ki, Virdxan padşah öz vəzirinə dedi: "Mən qabaqlardakı kimi arvadlara meyl göstərməkdən əl çəkdim, onlara aludəlikdən tamamilə üz döndərdim. Onların elədikləri işlərin qisasını almaq üçün mən onlara nə eləməliyəm, axı sən atan Şımasın öldürülməsinə səbəb onların fitnə-fəسادı olmuşdur. Bu mənim arzum deyildi, bilmirəm mənim ağılma nə oldu, onun öldürülməsinə razılıq verdim".

Sonra padşah ah-uf eləməyə, qışırmağa başlayıb dedi: "Vay mənim halıma, mən öz vəzirimi, onun mühakiməsinin düzgünlüyünü, gözəl ehtiyatkarlığını itirdim, onun kimi gözəl, düzgün fikirli, ağıllı vəzirlərimi, səltənətimin əyanlarını itirdim!" Vəzir onun cavabında dedi: "Ey padşah, bil ki, günah təkcə sənin arvadlarında deyil, çünki onlar baxanların meyl göstərdikləri yaxşı mala bənzəyir. Kim ki istəyir, o da alır, almayı isə heç kəs almağa məcbur eləmir, günah da o malı alandır, xüsusən o həmin malın zərərli olduğunu bilirsə. Mən səni şadıncırdım, mənə də qabaq atam səni şadıncırdmışdı, ancaq sən onun məsləhətini qəbul eləmədin". Padşah dedi: "Ey vəzir, mən sənə dediyin kimi, öz təqsirimə boynuma aldım, mən özümü təmizə çıxara bilmərəm. Allah-təala alıma nə yazıbsa, o olacaqdır".

Vəzir dedi: "Padşah sağ olsun, bil ki, Allah-təala bizim üçün imkan yaradıb, bizə arzu, azad idarə veribdir, özü də biz istəsək, bir şey ələyirik, istəməsək eləmərik. Allah bizə buyurmayıb ki, pis iş görüb günah bataq. Biz nəzərdə tutmalıyıq ki, hansı hərəkətimiz düzgün olar, çünki Allah-təala bizə hər cür şəraitdə yaxşı iş görməyi buyurur, bizi pis işdən çəkindirir. Biz də öz iradəmizdən ələyirik ki, istər düzgün olsun, ya da səhv".

Padşah dedi: "Sən haqlısan, mənim səhvim öz təqsirim üzündən, şəhvətə qapılmağım nəticəsində olmuşdur. Mən özümü dəfələrlə bundan uzaqlaşdırmışam, sən atan Şımas da məni dəfələrlə bundan çəkindiribdir, ancaq nəfsim ağılma güc gəlibdir. Sən elə bir vasitə bilirsənmi ki, məni bu cür səhv eləməkdən saxlasın, ağılma ehtirasıma qalib gəlsin?" Vəzir dedi: "Bəli, bilirəm, mən elə bir şey bilirm ki, səni bu cür səhv eləməkdən saxlaya bilər. Sən axmaqlıq libasını soyunub, ədalət libasını geyməlisən, öz şəhvət hisslərinə tabe olmayıb, ədalətli padşah olan atan kimi hərəkət etməlisən. Sənə layiq olan işlər gör, Allah-təalanın buyruqlarını yerinə yetir, rəiyyətlərin haqqını gözlə, dinini, xalqını, öz hərəkət tərzini qor, rəiyyətlərini öldürməkdən saqın. Öz işlərinin aqibətini düşün, haqsızlıqdan, zülmədən, cinayətdən, əxlaqsızlıqdan əl çək, ədalətli, başısağ ol, Allah-təalanın buyurduqlarına əməl elə, həmişə onun məxluqunun dərindən qal, çünki o səni onların üstündə özünün xələfi eləmişdir. Həmişə onların səne elədikləri dualarda istədikləri kimi hərəkət elə, çünki həmişə belə olarsa, sənə dövrənin bəxtiyar olar. Allah öz mərhəməti ilə səni bağışlayar, səni görənlərin hamısının yanında səni hörmətli eləyər, düşmənlərin məhv olar. Allah-təala onların qoşunlarını qaçmağa vadar eləyər, sən Allahın xoşuna gələrsən, onun yaratdıqlarının arasında hörmətli və əziz olarsan".

Padşah dedi: "Sən məni ruhlandırdın, ürəyimə təsəlli verdin, bəsi-rət gözümlə açdın, mən də Allah-təalanın köməyi ilə sənə bütün dediklərinə əməl eləmək niyyətindəyəm. Mən əvvəlki cinayətlərdən, eləcə də şəhvətdən əl çəkirəm, qəlbimi dar mühitdən genişləyir, qor-xudən təhlükəsizliyə çıxaram, sən də buna sevinməli, şad olmalısan, çünki mən yaşımın çox olmasına baxmayaraq, sənə oğlun olmuşam, sən isə yaşımın az olmasına baxmayaraq, mənim sevimli atamsan. Mənə nə ömr eləsən, əməl eləmək borcumdur. Mən Allah-təalanın da, sənə də mərhəmətin üçün təşəkkür eləyirəm, çünki Allah-təala sənə vasitə ilə mənə düzgün yol göstərdi, xoşbəxtlik, sağlam düşüncə verdi, bu isə mənim dərdimi aradan qaldıracaqdır. Mən sənə alıca-

nablığın, biliyin, yaxşı ehtiyatkarlığın sayəsində sənin əllərinlə rəiyyətlərin əmin-amanlığına nail oldum: indi sən mənim səltənətimdə başçısan, özü də mənim səndən üstünlüyüm yalnız ondadır ki, mən taxtda otururam. Sən nə ələyirsənsə, mənim üçün qanundur, sən yaşca cavan olsan da, sözlərinin əleyhinə çıxmaq olmaz, çünki sən ağılca qocasan, çox bilirsen. Səni mənə yetirən Allaha mən şükür ələyirəm, fəlakətli döngələrdən sonra məni düzgün yola çıxartdın”.

Vəzir dedi: “Padşah sağ olsun, agah ol ki, sənə xidmət göstərməmişəm, çünki mənim sözlərim də, hərəkətlərim də mənim vəzifəmin yalnız bir hissəsidir, ona görə ki, mən sənəin mərhəmətinlə böyümüşəm, həm də təkcə mən yox, məndən əvvəl atam da sənəin hədsiz mərhəmətinlə yüksəlmişdir. Biz hamımız sənəin yaxşılığını, elə də mərhəmətinə təsdiq ələyirik, axı necə də təsdiq etməyə bilərik? Sən isə, ey padşah, bizim çobanımız və hakimimizsen, bizim əvəzimizə düşmənlərimizlə vuruşursan: bizi qorumaq sənə tapşırılıbdır, sən bizim keşikçimizsen, özü də bizim təhlükəsizliyimiz üçün əməyini əsirgəmirsen. Biz sənə itaət ələyib, canımızı qurban versək də, sənəin yaxşılığından çıxa bilmərik. Səni bizim üzərimizə böyük, hakim təyin ələyən Allah, işlərində sənə müvəffəqiyyət qazandırır, sənəin dövründə səni fəlakətlə sınımasın, arzularını yerinə yetirsin, ölənəcən səni hörmətli ələsin. Qoy Allah öz mərhəmətiylə sənəin qollarına qüvvət versin, bütün inadçıları itaətə gətirsin, qoy bütün alimləri, qəhrəmanları sənəin səltənətinə gətirsin, bütün nadanları və qorxaqları da buradan uzaqlaşdırsın. Allah sənəin rəiyyətlərini bahalıqdan, bələdan uzaq ələsin, insanlar arasında dostluq və məhəbbət yaysın! Qoy Allah öz mərhəməti və alıcənablığı ilə sənə bu dünyada müvəffəqiyyət, axirətdə isə paklıq əta ələsin, amin! Axı o hər şeyə qadirdir, onun üçün çətin iş yoxdur, hər şey ona qayıdacaq, hər şeyin axırı ona bağlıdır!”

Padşah öz vəzirindən bu arzuları eşidəndə çox şad oldu, ona tamam mehr salıb dedi: “Ey vəzir, bil ki, sən mənə qardaş, oğul, ata əvəzi oldun, özü də məni səndən təkcə ölüm ayıra bilər. Əlimdə nə varsa, hamısı sənəin ixtiyarındadır, nə istəsən ələyə bilərsən, əgər övladım olmasa, mənim yerimdə taxtda sən olarsan, çünki səltənətimin bütün əhalisindən ən çox sən buna layiqsen. Allah-təala razı olsa, mən səltənətin əyanlarının yanında səltənətə özümədən sonra səni vəliəhd ələyərim...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz otuzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət ələyirlər ki, Virdxan padşah Şimasın oğlu vəzirə deyir: “Mən səni xələfim ələyəcəyəm, həm də səni özümədən sonra vəliəhd ələyəcəyəm, Allahın köməyi ilə buna səltənətimin əyanları şahid olacaqlar”.

Sonra o öz mirzəsini çağırırdı, mirzə onun hüzurunda olanda ona əmr elədi ki, səltənətinin bütün əyanlarına məktub yazıb onun yanına çağırınsın, bu barədə şəhərdə car çəkdirib, orada olan mötəbər və sadə adamlara xəbər versin. Sonra vəzirlərə, sərkərdələrə, saray adamlarına və bütün nökr sahiblərinə, habelə alimlərə, müfəkkirlərə əmr elədi ki, divana toplaşınsınlar. Padşah böyük divan qurdu, heç bir kəsin düzəldə bilmədiyi bir ziyafət düzəldti, bütün mötəbər və sadə adamları dəvət elədi. Hamı şadlıq içində toplaşdı, düz bir ay yedilər, içdilər. Bundan sonra da padşah özünün bütün yaxın adamlarını, səltənətindəki kasıbları geyindirdi, alimlərə bol hədiyyələr verdi, daha sonra Şimasın oğlunun razılığı ilə bir neçə alim və müfəkkir seçib yanına gəlmələrini əmr elədi, Şimasın oğluna hökm elədi ki, onlardan yeddi nəfərini seçib, onun sözünə tabe olan bir vəzir təyin ələsin, özü də onlara rəis olsun. Bu zaman Şimasın oğlu onlardan yaşca ən böyük, ağılca mükəmməl, çox bilikli və hafizəli olanlarını seçdi, gördü ki, belələri altı nəfərdir. Oğlan onları padşahın yanına gətirdi, padşah onlara vəzir libası geyindirib, üzünü onlara tutub dedi: “Siz mənim vəzirim olacaqsınız, Şimasın oğluna itaət ələyəcəksiniz, mənim bu vəzirim ibn Şimas sizə nə desə, nə əmr ələsə, heç bir zaman ondan imtinə ələməməlisiniz”.

Sonra padşah onları vəzirlər üçün düzəldilmiş bəzəkli kürsülərə oturtdu, onlara xərclik pul təyin elədi, daha sonra onlara tapşırıd ki, ziyafətə toplanmış əyanların içərisindən minbaşılar, yüzbaşılar, onbaşılar seçinsinlər, onlar səltənətin əsgərləri arasında işləməyə yaranan adamlar olsunlar, onlara adətən əyanlar üçün olan maas müəyyən elədi, pul verdi, həm də bu işlərin hamısını ən qısa bir müddətdə gördü.

Padşah yerdə qalanlara da çoxlu hədiyyə verilməsini, hər kəsi hörmət və izzətlə öz vilayətinə yola salmağı əmr elədi, öz canişinlərinə tapşırı ki, rəiyyətləmədən ədalətli olsunlar, buyurdu ki, kasıbların, dövlətilərin dərdinə qalsınlar, hökm elədi ki, xəzinədən onlara rütbələrə müvafiq vəsait buraxsınlar. Vəzirlər də ona daimi şöhrət və uzun ömür arzuladılar. Sonra padşah əmr elədi ki, Allah-təalanın ona göstərdiyi kömək üçün minnətdarlıq əlaməti olaraq üç gün şəhəri bəzəsinlər.

Dövləti qurmaqda, əməlləri, vəzifəli şəxsləri təyin etməkdə padşahın, onun vəziri ibn Şimasın işləri də bax bu sayaq idi. Hiylə və yalanları ilə vəzirlərinin ölümünə, eləcə də dövlətin dağılmasına səbəb olan sevimli məşuqlərə gəldikdə, elə ki şəhərlərdən, kəndlərdən divana gələn adamların hamısı öz yerlərinə qayıtdılar, işləri də düzəldi, padşah yaşca balaca, ağılca böyük olan vəzirə, yəni Şimasın oğluna əmr elədi ki, qalan vəzirləri də çağırıns. Elə ki onların hamısı padşahın yanına gəldi, padşah onlarla xəlvətə çəkilib dedi: "Ey vəzirlər, bilin ki, mən düz yoldan çıxıb nadan işlərə qapılmışdım, yaxşı məsləhətlərə nifrət eləyirdim, vədləri, andı pozurdum, məsləhətçilərə söz qaytarırdım. Bunların hamısına da səbəb bu qadınların hiylələri, rövneqli saxta sözləri, yalanları, mənim də bunlara inanıb eyş-işrətə uymağım olubdur. Mən elə fikir eləyirdim ki, onların sözləri səmimi-dir, çünki onlar nəzakətli və mülayim idilər, sən demə, bunlar öldürücü zəhərdir. İndi isə mən inandım ki, onlar mənim üçün yalnız ölüm və fəlakət istəyirmişlər, ona görə də onlar mənim ədalətli qisasıma, cəzaya layiqdirlər. Mən elə əhməliyəm ki, başqaları üçün ibrət dersi olsun. Deyin görüm, onları məhv etmək üçün düzgün plan hansıdır?"

Şimasın oğlu vəzir cavab verdi: "Ey adli-sanlı padşah, mən bundan əvvəl də sənə dedim ki, günah təkcə qadınların üzərinə düşmür, qadınların sözüne baxan kişilər də bu günahə şərikdirlər. Amma qadınlar hər bir halda iki səbəbə görə cəzaya layiqdirlər: əvvəlcə, sənin sözüne əməl etməmək üçün, çünki sən ən böyük padşahsan, ikincisi isə, ona görə ki, onlar sənəin əleyhinə getməyə cürət eləyib, səni aldadıblar, onlara aid olmayan işlərə qarışıblar, belə işlər haqqında danışmağa onların ixtiyarı yox idi. Onlar ölməyə hamıdan çox layiqdirlər, ancaq indi çəkdikləri əzab onlara kifayətdir. Bundan sonra onları qulluqçu yerinə qoy. Bu işdə, bütün başqa işlərdə hökm sənindir".

Vəzirlərdən bəziləri də padşaha Şimasın oğlunun dediklərini məsləhət gördülər. Bir vəzir isə padşahın qabağına gəlib, ona səcdə eləyib dedi: "Allah padşahın ömrünü uzun eləsin! Əgər onları məhv etmək

lazımsa, mənim sənə dediyim kimi elə". Padşah soruşdu: "Sənəin mənə dediyin nədir?" Vəzir dedi: "Ən düzgünü budur: Sevgililərin-dən birinə də ki, səni aldatmış arvadları yığib, vəzirlərin, mütəfəkkir-lərin öldürüldüyü otağa aparsın və orada həbs eləsin. Əmr elə, onlara az miqdarda, yalnız sağ qala bilmələri üçün lazım olan qədər yemək-icmək versinlər, özü də həmin yerden çıxmağa qətiyyəni icazə ver-məsinlər. Qoy, öz əcali ilə ölənlərin meyitini arvadların hamısı ölə-nəcə onların arasında saxlasınlar. Onların ən alçaq cəzası budur, çünki bu böyük qarışıqlığın səbəbi onlardır. Dünya yaranandan indi-yecən baş vermiş bütün fəlakətlərin, iğtişaşların kökü onlardır. Əbəs yerə deməyiblər: "Özgəyə quyu qazan gec-tez özü düşər".

Padşah bu vəzirin fikrini qəbul eləyib, onun dediyi kimi elədi. O, dörd daşürekli kəninin dalınca adam göndərdi, həmin arvadları onlara verib əmr elədi ki, qətl yerinə aparsınlar, özlərini də həbs eləsinlər. Onlar tutduqları işdən peşman olub çox bərk qorxdular, qəm-qüsqəyə batdılar, Allah onların cəzasını verdi, bu dünyada bədnam elədi, axirətdə də onlara işgəncə hazırladı. Beləcə, onlar həmin qaran-lıq, pis üfunətli yerdə qaldılar, hər gün onlardan bir neçəsi ölürdü, axırda hamısı məhv oldu.

Bu hadisə haqqındakı xəbər bütün ölkələrə, məmləkətlərə yayıldı. Bax, padşahın, onun vəzirlərinin və rəiyyətlərinin işi belə qurtardı.

Xalqları məhv edən, çürümüş sümüklərə can verən Allaha şükür-lər olsun. Bütün dünya durduqca o, həmd-sənaya və tərifə layiqdir.

Əbu Kir və Əbu Sirin ahvalatı

Bir də nağıl eləyirlər ki, İskəndəriyyə şəhərində iki adam yaşayırdı. Onlardan biri Əbu Kir adlı boyaqçı, o biri isə Əbu Sir adlı dölək idi. Onlar bazarda qonşu idilər, dəlləyin dükanı boyaqçının dükanı ilə üzbəüz idi. Boyaqçı hiyləgər, yalançı, çox da kinli bir adam idi, onun gigəhi elə bil bərk qayadan yonulmuşdu, ya da yəhudi məbədinin kandarından qayırılmışdı. O, adamlara pislik etməkdən utanmırdı. Birisi ona boyamaq üçün parça verəndə zəhmət haqqını əvvəlcədən tələb edərdi, bu pula da boyaq alacağına işarə vurmaq onun adəti idi. Sifarişçi də pulu qabaq verərdi. Əbu Kir pulu alıb yemək- içməyə xərcləyərdi, parça sahibi çıxıb gedəndən sonra isə həmin parçanı satıb, pulunu yemək- içməyə və başqa şeylərə xərclərdi. Əbu Kir yalnız ən aziz yeməklər yeyər, ağılı yerindən oynadan ən yaxşı içkilər içərdi. Parça sahibi onun yanına gələndə boyaqçı deyərdi: "Sabah gün çıxmamış mənim yanıma gəl, öz parçanı boyanmış halda apar". Parça sahibi gedə-gedə öz-özünə deyərdi: "Bu gün olmasın, sabah olsun". Bundan sonra o, şertə görə ikinci gün gələrdi, Əbu Kir də ona deyərdi: "Sabah gələrsən. Dünən qonaqlarım olduğuna görə işləmədim, qulluq etməklə məşğul oldum. Sabah isə günəş çıxmamış gəl boyanmış parçanı apar".

Beləliklə, sifarişçi gedib üçüncü gün gələrdi, Əbu Kir ona deyərdi: "Dünən üzürlü idim, çünki arvadım gecə də, gündüz də ağrı çəkirdi, mən də hər işi özüm görürdüm, amma sabah mütləq gəl, öz boyanmış malını al". Sifarişçi şertə görə gələrdi, Əbu Kir oturduğu yerdən durub onun yanına gələr, başqa bir fırıldaq işlədib and içərdi...

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz otuz birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, hər dəfə sifarişçi boyaqçının yanına gələndə o, oturduğu yerdən

durub bir hiylə ilə gələr, yenə də vədlər verib and içərdi. Beləliklə, həmişə sifarişçi gələndə vəd verib and içərdi, o vaxta kimi belə elə-yərdi ki, sifarişçi təşvişə düşüb deyərdi: "Axı sən mənə nə vaxtacan "sabah-sabah" deyəcəksən? Mənim malımı geri ver, mən onu boyatmaq istəmirəm". Belə olanda Əbu Kir deyərdi: "Qardaş, and olsun Allaha, sənin qarşında utanıram, ancaq sənə düzünü deyəcəyəm. Görüm Allah adamları incidənin cəzasını versin". Sifarişçi deyərdi: "De görüm nə olmuşdur?" Onda Əbu Kir belə cavab verərdi: "Mən sənəni şeyini lap misilsiz boyaqla boyayıb ipdən asmışdım, onu oğurladılar, özü də bilmirəm kim oğurladı".

Mal sahibi rəhmdil adam olanda deyərdi: "Allah mənə əvəzini verər", kinli adam olanda isə Əbu Kir söyməyə, rüsvay etməyə başlayardı, ancaq lap hakimə də şikayət edəydə, ondan bir şey ala bilməzdi.

Əbu Kir camaat arasında onun barəsində şayiə yayılanacan belə işlərdən əl çəkmədi. Belə olanda adamlar Əbu Kirdən ehtiyatlı olmağı bir-birlərinə tapşırmağa başladılar, özü də onun haqqında məsəllər düzəldildilər, hamı ondan üz döndərdi. Yalnız onun vəziyyətindən xəbəri olmayan adamlar onun tələsinə düşürdülər. Buna baxmayaraq, Allah bəndələri Əbu Kirə hər gün biabır və rüsvay eləyirdilər. Bu səbəbdən də onun işləri heç irəliləmədi.

Belə olanda Əbu Kir öz qonşusu dölək Əbu Sirin dükanına gəlib, içəridə oturur, üzbəüzdəki dükanına baxmağa başlayırdı. Onun hiyləsindən xəbəri olmayan bir adam yaxınlaşıb əlindəki şeyi boyatmaq üçün boyaqxananın qapısı ağzında dayananda Əbu Kir dəlləyin dükanından çıxıb deyərdi: "Ay filankəs, sənə nə lazımdır?" Həmin adam deyirdi: "Al, bu şeyi mənim üçün boya". Əbu Kir soruşardı: "Nə rəng istəyirsən?" (Onun belə pis əməllərinə baxmayaraq, malı hər cür rəngdə boyamağı bacarırdı, ancaq heç kəsə düzgün rəftar etməzdi və özüni bədbəxt eləyirdi.) Sonra sifarişçinin malını götürüb deyərdi: "Pulunu qabaqcadan ver, sabah gəl malını apar".

Sifarişçi ona pulu verib gedirdi. Mal sahibi öz yolu ilə gedəndən sonra Əbu Kir həmin malı bazara aparırdı, onu satıb əldə etdiyi pulaət, götürti, tütün, meyvə və ona lazım olan şeyləri alırdı. Boyamaq üçün ona şey verməmiş adamlardan birini dükanın yanında görəndə onun gözüne görünməzdi.

Beləcə, o bir neçə il dolandı. Günlərin bir günü Əbu Kir daşürekli bir adamın şeyini götürüb satdı, pulunu xərclədi. Mal sahibi hər gün onun yanına gəlirdi, amma onu dükanda tapmırdı, çünki Əbu Kir malını

boyamağa vermiş adamı görəndə dəllək Əbu Sirin dükənində gizləndirdi.

Bu daşürəkli adam Əbu Kiri öz dükənində tapmayanda bərk qəzəblənib qazinin yanına getdi, onun adamı ilə Əbu Kirin dükənina gəldi, onun dükənində sınıq tabaqdan başqa heç bir şey görməyib, öz malını əvəz eləyəcək heç bir şey tapmadıqda çoxlu müsəlman yanında Əbu Kirin dükəninin qapısını mıxladıb möhürlədi. Sonra qazinin adamı açarı götürüb qonşulara dedi: "Ona deyin ki, bu adamın şeylərini götürsin, sonra gəlib öz dükəninin açarını alsın". Sonra da mal sahibi və qazinin adamı öz yolları ilə getdilər.

Əbu Sir Əbu Kirə dedi: "Bu nə bədbəxtlikdir sənə üz veribdir? Kim sənə bir şey getirirsə, sən onu mənimsəyirsən. De görüm, bu daşürəkli adamın şeyi haradadır?" Əbu Kir belə cavab verdi: "Qonşu, onun malını məndən oğurlayıblar". Əbu Sir dedi: "Bu nə möcüzədir! Kim sənə şey verirsə, onu oğurlayırlar! Məgər sən dükəninin oğrular məskənidir? Amma mənim fikrimcə, sən yalan danışırısan. Sən gəl öz sərgüzəştini mənə nağıl elə!" Əbu Kir dedi: "Qonşu, mənim dükənimdən heç kəs heç bir şey oğurlamayıb". Əbu Sir soruşdu: "Sən özgələrin şeylərini nə eləyirsən?" Əbu Kir dedi: "Mənə verilən hər şeyi satıb, pulunu xərcələyirəm". Əbu Sir dedi: "Allahdan qorxmursan?" Əbu Kir belə cavab verdi: "Mən bunu yoxsulluq üzündən eləyirəm, çünki mənim peşəm qazancılı peşə deyildir, mən yoxsulam, heç bir şeyim də yoxdur".

Sonra o, peşəsinin qazancsız olmasından, pulunun azlığından gileylənməyə başladı. Əbu Sir də öz peşəsinin qazancsız olmasından danışdı dedi: "Mənim kimi usta şəhərdə yoxdur, amma heç kəs mənə üzünü qırxdırmır, çünki mən yoxsulam. Qardaş, bu peşə məndə nifrət oyadır".

Boyaqçı Əbu Kir ona dedi: "Mənim də peşəm qazancsız olduğu üçün ondan zəhləm gedir, ancaq qardaş, belə isə bu şəhərdə qalmaqda bizi nə məcbur eləyir? Gəl buradan çıxıb gedək, başqa ölkələrə baxaq. Peşəmiz əlimizdədir, bütün ölkələrdə ona tələbat vardır. Biz buradan getsək, başqa yerin havası ilə nəfəs alarıq, bu qəm-qüssədən uzaqlaşarıq".

Əbu Kir səyahəti Əbu Sirə o qədər təriflədi ki, axırda Əbu Sir də getmək istədi. Sonra onlar getmək barəsində razılığa gəldilər...

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

932-ci gecə

Elə ki doqquz yüz otuz ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Əbu Kir səyahəti Əbu Sirə o qədər təriflədi ki, axırda Əbu Sir də getmək istədi. Sonra onlar getmək barəsində razılığa gəldilər. Əbu Sirin getmək istəməsinə Əbu Kir çox sevinib şəirin bu sözlərini dedi:

"Ucalmaq istəyirsən, türk eylə doğma yurdu.
Beş feyzə çatdırar, bil səni, inan ki, qürbət:

Çox qayğıdan uzaşmaq, var-dövlət əldə etmək,
Ariflərə yaxınlıq, bir mərifət, bir hikmət.

Hər kim deyir-desin qoy: "Qürbətə qüssə-qəm var,
Əl çəkməz orda səndən yoxsulluq, bir də möhnət".

Boşdur tamam bu sözlər, – xəbərcilik, paxıllıq
İçrə ömr eyləməkdən, ölüm xoşdur, deyir mərd".

Onlar getməyi qət elədikdə Əbu Kir Əbu Sirə dedi: "Ay qonşu, biz qardaş olduq, bizim aramızda təfəvüt yoxdur, indi biz əhd eləyib, öz aramızda şört bağlamalıyıq ki, işləyən işləməyənün yeməyini versin, artıq qalan pulumuzu da sandığa yığacağıq. İskəndəriyyəyə qayıdandan sonra isə pulu öz aramızda düzgün və ədalətlə böləcəyik".

Əbu Sir də dedi: "Dediyin kimi də olacaqdır". Bunu deyib əhd bağladılar ki, işləyən pul qazanıb işsizə dolandıracaqdır. Sonra Əbu Sir öz dükənini bağlayıb açarı sahibinə verdi, Əbu Kirin dükəninin açarı isə qazinin adamlarında qaldı, onun dükanı bağlı və möhürlü idi. Onların hər ikisi şeyləri götürüb səyahətə çıxdılar.

Elə həmin gün onlar düzlu dənizdə gəmiyə minib yola düşdülər. Gəmidə Allah onlara yar oldu, bundan əlavə, dəlləyin bəxtindən bütün gəmidə olanlar arasında bir nəfər də dəllək yox idi. Gəmidə isə gəmi-başından və dənizçilərdən başqa yüz iyirmi nəfər yolçu var idi.

Elə ki gəminin yelkenləri açıldı, dəllək ayağa qalxıb boyaqçıya dedi: "Qardaş, bu dənizdir, dənizdə isə biz yeyib-içməliyik. Ancaq bizim azca yeməyimiz vardır. Bəlkə bir adam mənə dedi: "Ey dəllək, gəl mənim üzümü qır". Onda mən bir lavaş və ya yarım dirhəm, ya da bir qurtum suya onun üzünü qırxardım, beləliklə də biz dolanardıq".

Boyaqçı dedi: "Pis olmazdı". Bu sözlərlə o, başını taxtaların üstünə qoyub yuxuladı. Dəllək isə ayağa qalxıb ülgücünü, qayçıasını, camını götürdü, yoxsul olduğu üçün çiyninə dəsmal əvəzinə bir cındır atıb yolçuların arasında gəzişməyə başladı.

Birisi ona dedi: "Ay usta, gəl mənim üzümü qır". Əbu Sir onun üzünü qırxdı. Həmin adam da dəlləyə yarım dirhəm pul verdi. Dəllək dedi: "Ay qardaş, bu yarım dirhəm mənə lazım deyil! Sən mənə bir lavaş versəydin, bu dənizdə bir əhsan olardı, çünki mənim bir yoldaşım da var, yeməyimiz isə azdır". O adam dəlləyə bir lavaş, bir tikə pendir verib, camını içməli su ilə doldurdu. Əbu Sir də bu şeyləri götürüb Əbu Kirin yanına gəlib ona dedi: "Al bu lavaşla pendiri ye, üstündən camdakı suyu iç". Əbu Kir bunları ondan aldı, yeyib-içməyə başladı.

Sonra da dəllək Əbu Sir yenə də ülgücü, qayçıasını götürdü, cındırı çiyninə atıb əlində cam gəmidəki yolçuların arasında gəzişməyə başladı. Əbu Sir bir adamın üzünü iki lavaşa, başqa birisininkini bir tikə pendirə qırxdı. Getdikcə müştəriləri artdı, hər kəs də ona deyəndə ki, "Usta, mənim üzümü qır", dəllək onu iki lavaş və ya yarım dirhəm verməyə məcbur edirdi, gəmidə isə ondan başqa dəllək yox idi. Hələ günə başlamamış o, otuz lavaş və otuz dirhəm pul yığmışdı. Bundan başqa o, pendir, zeytun, sirkəyə qoyulmuş balıq vəzisi topladı. O nə istəsə idi, verirdilər, belə ki, onda hər şey çox oldu.

Əbu Sir gəmibaşının da üzünü qırxdı, sözarası ona yol üçün yeməyin azlığından şikayətləndi. Gəmibaşı ona dedi: "Xoş gəlmişsiniz! Hər axşam öz yoldaşını da götür, gəl mənimlə bir yerdə şam eləyək. Nə qədər ki bizimlə yol gedirsiniz, yemək dərdi çəkməyin".

Əbu Sir boyaqçının yanına qayıtdı, gördü ki, o hələ yatır. Dəllək onu yuxudan oyatdı. Əbu Kir yuxudan oyanıb yanında çoxlu çörək, pendir, zeytun, sirkəyə qoyulmuş balıq vəzisi görüb soruşdu: "Bunları haradan alıbsan?" Dəllək cavabında dedi: "Allah-tealanın əhsanıdır". Əbu Kir yeməyə başlamaq istədikdə, Əbu Sir dedi: "Yemə, qardaş, bunları saxla, bunlar bizə başqa vaxt lazım olacaqdır. Bil ki, mən gəmibaşının üzünü qırxdım, ona yeməyimizin azlığından şikayətləndim, o dedi: "Sənin üzünə qapılar açıqdır! Yoldaşını da götür, gəl hər axşam

bir yerdə şam eləyək! Bu axşam birinci dəfə biz onun yanında şam eləyəcəyik". Əbu Kir dedi: "Məni dəniz tutub, başım gicəllənir, yerim-dən qalxa bilmirəm. Qoy mən bu şeylərlə şam eləyim, gəmibaşının yanına tək get". Əbu Sir dedi: "Zərər yoxdur". Sonra o oturub Əbu Kirin necə yemək yeməyinə nəzər yetirdi, gördü ki, o hər tikəni dağdan qaya qoparan kimi parçalayır, bir neçə gün heç bir şey yeməmiş fil kimi udur, bir tikəni udmamış, o birini ağzına soxur, qabağındakı şeylərə ifrit kimi gözlərini bərəldir, ac öküz saman, paxla yeyəndə fışıldayan kimi fışıldayır.

Birdən bir dənizçi gəlib dedi: "Ay usta, gəmibaşı deyir, yoldaşını da götür, gəl şam eləməyə". Əbu Sir Əbu Kirdən soruşdu: "Sən bizimlə gedirsənmi?" O belə cavab verdi: "Yox, gedə bilmərəm".

Dəllək tək getdi, gördü ki, gəmibaşı oturub, qabağında bir süfrə açılıb ki, gəl görəsən, onun üstündə iyirmi, ya daha çox nimçə düzülübür. O, adamları ilə birlikdə dəlləknən yoldaşını gözləyir.

Gəmibaşı Əbu Sirə gördükdə soruşdu: "Bəs yoldaşın hanı?" Əbu Sir belə cavab verdi: "Ağa, onu dəniz tutub, başı gicəllənir". Gəmibaşı dedi: "Eybi yoxdur, onun başgicəllənməsi keçib gedər. Gəl bizimlə şam elə, mən səni gözləyirəm".

Sonra gəmibaşı kabab nimçəsini boşaldıb ona hər xörəkdən o qədər qoydu ki, on adama çatardı. Dəllək şam eləyib qurtarandan sonra gəmibaşı ona dedi: "Bu boşqabı yoldaşın üçün apar".

Əbu Sir də nimçəni götürüb Əbu Kirə gətirdi, gördü ki, o, qabağındakı yeməyi iri dişləri ilə dəvə kimi çeynəyir, özü də bir-birinin dalınca tələsik udur. Əbu Sir dedi: "Sənə demədimmi yemə?! Gəmibaşının yeməyi boldur. Sənin başının gicəlləndiyini ona deyəndə, bir gör sənə nə göndərdi". Əbu Kir dedi: "Ver görüm". Əbu Sir nimçəni ona verdi, boyaqçı onu alıb orada olanları və başqa şeyləri, dişlərini ağardan köpək kimi və ya qudurmuş aslan kimi, yaxud göyərçin üstünə şığıyan çalağan kimi, ya da acından ölməkdə ikən yemək görüb, yeməyə başlayan adam kimi acgözlüklə yeməyə başladı.

Əbu Sir onu tək qoyub, gəmibaşının yanına getdi, orada qəhvə içdi, sonra Əbu Kirin yanına qayıdıb gördü ki, o, nimçədəkilərin hamısını yeyibdir, boş nimçəni atıbdır...

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

933-cü gecə

Elə ki doqquz yüz otuz üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Əbu Sir Əbu Kirin yanına gəlib gördü ki, o, nimçədəkilərin hamısını yeyibdir, boş nimçəni də atıbdır. Əbu Sir nimçəni götürüb gəmibaşının adamlarından birinə verdi. Əbu Kirin yanına qayıdıb şəhərəcən yatdı.

Ertəsi gün Əbu Sir yenə gəmidəkilərin üzünü qırmağa başladı, hər dəfə ona bir şey verəndə onu Əbu Kirə gətirirdi, Əbu Kir də yeyib-içir, oturur, yalnız təbii ehtiyacını rəf etmək üçün ayağa qalxırdı.

Əbu Sir hər aşxam gəmibaşının yanından bir nimçə dolusu xörək gətirirdi, beləcə onlar iyirmi günü keçirdilər, nəhayət, gəmi bir şəhərin limanında lövbər saldı.

Onlar gəmidən düşüb, həmin şəhərə gəldilər, bir karvansarada otaq tutdular. Əbu Sir oraya həsir döşədi, lazım olan şeyləri aldı, ot gətirib bişirdi. Əbu Kir də karvansaradakı otağa girdiyi dəqiqədən yatdı. Əbu Sir onu oyadıb qabağına süfrə açmayınca, yuxudan ayılmırdı.

Əbu Kir yuxudan ayılan kimi xörəyini yedi, sonra Əbu Sirə dedi: "Məndən incimə, başım gicəllənin". Bunu deyib yenə yatdı.

O, qırx gün beləcə keçirdi, hər gün dəllək iş alətlərini götürüb şəhəri dolanır, işləyir, pul qazanırdı, evə qayıtdıqda da Əbu Kiri yatmış görüb oyadırdı. Əbu Kir də yuxudan ayılan kimi acgözlüklə yeməyə başlayır, heç vaxt doymaq bilməyən adamlar kimi yeyir, təzədən yatırdı.

O, qırx gün də beləcə keçirdi. Hər dəfə Əbu Sir ona deyirdi: "Otur dincəl, çıx şəhəri gaz, burada hər cür əyləncə var, gör bir şəhər necə par-par parıldayır, nə qədər gözəldir, şəhərlər arasında onun tayı-bərabəri yoxdur". Boyaqqı ona belə cavab verdi: "Məndən incimə, başım gicəllənin". Dəllək Əbu Sir də Əbu Kiri utandırmaq, ona təhqirəmiz sözlər demək istəmirdi.

Ancaq qırx birinci gün dəllək xəstələndi, şəhərə çıxa bilmədi, karvansara qapıçısını muşlaqla işlətdi. Qapıçı da ona lazım olan işləri görüb, yemək-içmək gətirdi. Əbu Kir övvəlki kimi yeyir və yatırdı.

Dəllək karvansara qapıçısını dörd gün işlətdi, sonra isə xəstəliyi o qədər şiddətləndi ki, ağırdan dünya gözündə qaraldı.

Əbu Kirə gəlincə, aclıq onu əldən salmışdı. O, ayağa qalxıb, Əbu Sirin ciblərini axtardı, gördü ki, onun bir qədər pulu vardır. O, pulları götürdü, qapını Əbu Sirin üzünə bağladı, heç kəsə xəbər vermədən çıxıb getdi, qapıçı da bazarda olduğu üçün onun otaqdan necə çıxdığını görmədi.

Əbu Kir bazara getdi, gözəl paltarlar alıb geyindi, şəhəri gözib ona tamaşa etməyə başladı, gördü ki, şəhərlər içərisində bu şəhərin tayı-bərabəri yoxdur, amma şəhərin əhalisi hamısı ağ və göy rəngdə paltar geyinibdir, başqa rəngdə paltar geyinən yoxdur. Əbu Kir bir boyaqçının yanına gəlib gördü ki, onun dükanında hər nə varsa, hamısı göy rəngdədir. Bunu görəndə, cib yaylığını çıxarıb dedi: "Ay usta, bu cib yaylığımı boya, haqqını al". Boyaqçı dedi: "Bunu boyatmaq üçün iyirmi dirhəm verməlisən". Əbu Kir dedi: "Biz öz ölkəmizdə bunu iki dirhəmə boyayırıq". Boyaqçı dedi: "Get onu öz ölkənizdə boyat, mən onu boyamaq üçün iyirmi dirhəmdən az almaram. Biz bu qiyməti heç aşağı salmırıq". Əbu Kir ondan soruşdu: "Sən onu hansı rəngə boyamaq istəyirsən?" Boyaqçı dedi: "Mən onu göy rəngə boyayaram". Əbu Kir dedi: "Mən istəyirəm ki, onu qırmızı rəngə boyayasan". Boyaqçı dedi: "Mən qırmızı rəngin nə olduğunu bilmirəm". Əbu Kir dedi: "Yaşıl rəngə boya". Boyaqçı cavab verdi: "Mən yaşıl rəng tanı-mıram". Əbu Kir dedi: "Sarı rəngə boya". Boyaqçı cavab verdi: "Sarı rəng də tanımıram".

Əbu Kir boyaları bir-bir sadalamağa başladı, boyaqçı da ona dedi: "Öz ölkəmizdə biz qırx ustayıq, nə bir nəfər çox, nə bir nəfər az. Hansımız ölsək, qalanlar bu sənəti onun oğluna öyrədirik, ölənin oğlu yoxsa, bir nəfərimiz az olur, ölənin iki oğlu qalrıssa, sənətimizi onların birinə öyrədirik. Bizim sənətimiz möhkəm müəyyən edilmişdir, özü də biz ancaq göy rəngə boyamağı bacarıyıq".

Boyaqqı Əbu Kir ona dedi: "Bil ki, mən də boyaqçıyam, özü də bütün rənglərə boyamağı bacarıram. İstəyirəm ki, mənə öz yanına günəməzd işə götürəsen. Mən də sənə bütün rənglərə boyamağı öyrə-dərəm ki, sən bütün boyaqçıların yanında öyünə biləsən". Boyaqçı dedi: "Biz yad adamın peşəməzə qoşulmasına heç vaxt yol vermərik". Əbu Kir soruşdu: "Birdən mən özüm təkcə boyaqxana açsam necə?" Boyaqçı belə cavab verdi: "Bu qətiyyəni mümkün deydin". Əbu Kir oradan çıxıb başqa bir boyaqçının yanına getdi, o da birinci boyaqçının dediyi sözləri təkrar elədi. Əbu Kir bir boyaqçının yanından o biri boyaqçının yanına getdi, beləliklə, qırx ustanın qırxına da baş çəkdi. Lakin onlar Əbu Kiri nə günəməzd işə, nə də usta qəbul etdilər.

Əbu Kir boyaqçıların başçısının yanına gəlib, əhvalatı ona danışanda o da belə dedi: "Biz yadelli adamı peşəmizə buraxmırıq".

Əbu Kir bərk qəzəbləndi, həmin şəhərin padşahının yanına şikayətə gedib ona dedi: "Ey zəmanənin padşahı, mən qərribəm, peşəmdə boyaqçılıqdır. Mənimlə boyaqçıların arasında belə-belə əhvalat olubdur, mən cürbəcür çalarlı qırmızı rəngə – qızılqul və innabı rənginə, müxtəlif çalarlı yaşıl rəngə – ot, püstə, zeytun rənginə, tutuqşunun qanadları rənginə və müxtəlif çalarlı qara rəngə – kömür və sürmə rənginə, müxtəlif çalarlı sarı rəngə – portağal, limon rənginə boyamağı bacarıram". O, bütün rənglərin adını padşaha çəkəndən sonra dedi: "Ey zəmanənin padşahı, sənəin şəhərindəki bütün boyaqçılar bu rənglərdən heç biri ilə boyamağı bacarmır, yalnız göy rəngi tanınırlar. Onlar məni qəbul etmədilər, mənə nə günəməzd işləməyə, nə də onların yanında usta olmağa icazə verdilər". Padşah da belə cavab verdi: "Sən bu barədə haqlısan, mən sənə boyaqxana açaram, sərməyə verərəm. Onlar sənə heç bir şey cləyə bilməzlər, kim də sənə mane olsa, o adamı öz dükəninin qapısından asdıraram".

Sonra o, inşaatçılara əmr verib dedi: "Bu usta ilə gedin, şəhəri gözün, hara onun xoşuna gəlsə, istər xanın yeri olsun, istərsə də başqasının, fərqi yoxdur, oranın sahibini qovun, onun istədiyi kimi bir dükən tikin, o sizə nə əmr cləsə, sözünü yerə salmadan əməl edin".

Sonra padşah Əbu Kirə gözəl paltar geyindirib min dinar da pul verib dedi: "Dükən tikilib qurtaranacan bu pulu xərclə".

Padşah ona qulluq cləmək üçün iki qul, bir də bəzəkli, yəhəriyənli at verdi. Əbu Kir paltarı geyib, atı mindi, lap əmirə oxşadı. Padşah onun üçün ev ayırdı, evi xalılarla döşəməyi əmr clədi. Evi xalılarla..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz otuz dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət cləyirlər ki, padşah Əbu Kirə ev ayırıb onu xalılarla döşəməyi əmr clədi, evi xalılarla döşədilər. Əbu Kir oraya köçdü.

Ertəsi gün evdən çıxıb inşaatçıların birlikdə şəhəri dolandı, elə ki bir yer onun xoşuna gəldi, onda dedi: "Bu yer yaxşıdır". Yerin sahibini oradan qovub, onu padşahın yanına gətirdilər, padşah onun yerinin dəyərini artıqlaması ilə verib, onu razı salandan sonra tikinti işləri başlandı. Əbu Kir inşaatçılara dedi: "Bunu belə tikin, burasını da belə!" Ona tayı-bərabəri olmayan bir boyaqxana tikilib qurtarmışdır, onun padşahın yanına gəlib bildirdi ki, boyaqxana tikilib qurtarmışdır, onun işə salınması üçün yalnız boyaq pulu lazımdır.

Padşah ona dedi: "Bu dörd min dinarı götür, əlində maya elə, boyaqçılıq işini mənə göstər". Əbu Kir pulları götürüb bazara getdi, gördü ki, boyaq çoxdur, özü də lap ucuz qiymətə.

Əbu Kir boyamaq üçün ona lazım olan nə varsa, hamısını aldı. Sonra da padşah ona beş yüz paltarlıq göndərdi. Əbu Kir də onları müxtəlif rənglərə boyayıb, dükanın qapılarından asdı. Dükanın qabağında keçən adamlar ömürlərində görmədikləri qərribə şeylər gördülər.

Camaat dükanın qabağında toplaşır hey tamaşa eləyir, Əbu Kirə suallar verib deyirdilər: "Ay usta, bu rənglərin adı nədir?" Əbu Kir də deyirdi: "Bu qırmızıdır, bu sarıdır, bu da yaşıldır". Beləcə o, rənglərin bir-bir adını çəkirdi, camaat da boyamaq üçün parça gətirib deyirdi: "Bunu bu cür boya, qiyməti nədir, al".

Əbu Kir padşahın parçalarını boyayıb qurtardı, götürüb divana getdi. Padşah parçaların belə qəşəng boyandığını görəndə sevindi. Əbu Kir böyük mərhəmət göstərdi. Bunu gören qoşun əhli onun yanına parça gətirib deyirdilər. "Bunları bu cür, bu cür boya". Əbu Kir də onların istedikləri kimi boyayırdı, qızıl-gümüş başından yağırdı. Onun haqqında şayiə yayıldı, onun boyaqxanasını "Sultan boyaqxanası" adlandırdılar, hər yerdən onun başına nemət yağdı.

Boyaqçıların heç biri onun qarşısında danışa bilmirdi. Onlar yalnız Əbu Kirin yanına gəlib əllərini öpür, onunla yaxşı rəftar etmədiklərinə görə üzr istəyir, öz xidmətlərini təklif eləyir, deyirdilər: "Bizi özünə nökrə götür". Amma Əbu Kir onlardan heç birini işə götürməyə razı olmurdu. İndi onun qulları, kənziləri var idi. O, çoxlu pul toplamışdı, Əbu Kir burada qalsın, sizə kimdən danışım, Əbu Sirdən.

Əbu Kir əvvəlcə onun pullarını götürüb qapını üzünə bağladı, onu xəstə halda qoyub getdi. Əbu Sir həmin otaqda tək-tənha, qapı üzünə bağlı halda üç gün yatıb qaldı.

Karvansaranın qapıçısı bu otağın qapısına diqqət yetirib gördü ki, qapı kilidlidir. Gün batanacan o həmin iki nəfərin heç birini görmədi, onlardan bir xəbər də tuta bilmədi.

Bu zaman öz-özünə dedi: "Bəlkə onlar otağın kiresini vermədən çıxıb gediblər, yaxud ölüblər, ya da başlarına başqa bir iş gəlibdir?" Qapıçı bunu deyib qapıya yaxınlaşdı, gördü ki, qapı bağlıdır. O, dəlleyin zəndığını eşidib ağac qfılın üstündə açarı görüb qapını açdı, içəri girib, zariyan dəlləyi görəndə ona dedi: "Olmasın azar! Bəs yoldaşın hanı?" Əbu Sir belə cavab verdi: "And olsun Allaha, xəstəlikdən gözümlə elə bu gün açmışam, adamları çağırdım, ancaq heç kəs cavab vermədi. Ay qardaş, Allah xatirinə, başımın altındakı kisəyə bax, oradan beş dirhəm götür. O pula yeməli bir şey al gətir, bərk acam".

Qapıçı əlini uzadıb, kisəni götürdü, gördü ki, boşdur, dəlləyə dedi: "Kisə boşdur, onun içində heç nə yoxdur". Dəllək Əbu Sir başa düşdü ki, Əbu Kir kisədə olanları götürüb qaçıbdır.

Dəllək qapıçıdan soruşdu: "Sən mənim yoldaşımı görməmişən?" Qapıçı dedi: "Mən üç gündür ki, onu görmürəm, elə fikir eləyirdim ki, sən də onunla bərabər çıxıb gedibsen". Əbu Sir dedi: "Biz getməmişik, ancaq o mənim qəpik-quruşuma göz dikibmiş. Görüb ki mən xəstəyəm, pullarımı götürüb qaçıbdır".

Sonra Əbu Sir hönkür-hönkür ağlamağa başladı. Karvansara qapıçısı ona dedi: "Qəm yemə, Allah onun cəzasını verər".

Qapıçı gedib bir az sorba bişirdi, bir boşqab da Əbu Sirə gətirdi. Sonra da iki ay ona qulluq elədi, onu öz xərçi ilə saxladı, ta ki Əbu Sir tərlədi, Allah ona şəfa verdi. Sonra ayağa qalxıb karvansaranın qapıçısına dedi: "Qadir Allah mənə imkan verərsə, elədiyin yaxşılığın əvəzini çıxaram, ancaq mükafat da Allahın mərhəməti ilədir". Karvansaranın qapıçısı dedi: "Allaha şükür ki, şəfa tapdın. Mən bunu sənə mərhəmətli Allahın rızası üçün ələmişəm".

Bundan sonra Əbu Sir karvansaradan çıxıb bazarları dolandı, tale onu Əbu Kirin boyaqxanası olan bazara gətirib çıxartdı. O, cürbəcür rənglərə boyanmış, boyaqxananın qapılarından asılmış parçaları, onlara tamaşa eləyən adamları görüb şəhər əhalisinin birindən soruşdu: "Bura haradır, camaat nə üçün toplanıbdır?" Sual verilən adam ona belə cavab verdi: "Bura sultanın boyaqxanasıdır. Sultan onu Əbu Kir adlı bir yadelli adam üçün açmışdır. Hər dəfə o, paltar boyayanda biz buraya toplaşırıq onun boyamasına tamaşa eləyirik, çünki bizim ölkəmizdə belə rənglərə paltar boyayan boyaqçılar yoxdur. Bizim şəhərimizdə boyaqçıların onun arasında qərribə bir əhvalat olmuşdu".

Həmin adam Əbu Kirlə boyaqçıların arasında olan hadisəni, onun sultana boyaqçılardan necə şikayət etdiyini, sultanın da ona kömək edib bu boyaqxananı tikdirdiyini, ona filan qədər pul verdiyini Əbu Sirə danışdı və nələr olduğunu nağıl elədi. Əbu Sir sevinib fikirləşdi:

"Onun usta olmasına kömək eləyən Allaha şükür! Onun təqdirindən keçmək olar, ola bilsin başı işə qarışıb, məni yaddan çıxarıbdır. Amma mən ona mərhəmət eləyib işsiz olduğu zaman yaxşılıq eləmişəm. İndi o məni görəndə sevinəcək, ona göstərdiyim hörmətin əvəzinə o da hörmət eləyəcəkdir".

O, boyaqxananın qapısına yaxınlaşıb Əbu Kiri gördü. Əbu Kir qapının yanında hündür bir yerdə oturmışdı, əyninə padşahın verdiyi paltarlardan geyinmişdi, qarşısında qəşəng paltar geyinmiş dörd qul, dörd də kölə dayanmışdı. Əbu Sir gördü ki, fəhlələr – on qul da dayanıb işləyir, çünki Əbu Kir onları satın alıb, boyaqçılıq sənətini onlara öyrətmişdi. Onun özü isə ən böyük vəzir və ya şanlı padşah kimi yastıqların arasında əyləşmişdir. Əlini ağdan qaraya vurmur, təkcə bunu deyirdi: "Bunu belə eləyin, onu elə eləyin". Əbu Sir onun qabağında dayanıb fikirləşdi ki, Əbu Kir onu görəndə sevinəcək, salamlayacaq, ona hörmət eləyəcək, onunla nəzakətlə dolanacaqdır. Ancaq onların gözləri bir-birinə satışanda Əbu Kir dedi: "Ay murdar, nəçə dəfə demişəm ki, bu emalatxananın qapısında dayanma! Ay quldur, yoxsa camaat arasında məni rüsvay etmək istəyirsən? Tutun onu!"

Qullar Əbu Sirə tərəf gəlib onu tutdular. Əbu Kir də ayağa qalxıb, çubuğunu götürüb dedi: "Yixin onu yera!" Dəlləyi yerə yıxdılar, onun kürəyinə yüz çubuq vurdu; sonra da Əbu Siri dalı üstə çevirdilər, Əbu Kir onun qarnına da yüz çubuq vurub dedi: "Ay murdar, ay yalançı! Bu gündən sonra bu boyaqxananın qapısı ağzında dayandıgını görsən, o saat səni padşahın yanına göndərəcəyəm ki, başını üzümək üçün səni valinin ixtiyarına versin. Get, Allah səni xoşbəxt eləməsin".

Əbu Sir kötəkdən, təhqirdən ürəyisınıq halda Əbu Kirin yanından çıxıb gedəndən sonra oradakı adamlar Əbu Kirdən soruşdular: "Bu adam nə etmişdir?" Əbu Kir dedi: "Bu, özgələrin parçalarını oğurlayan quldurdur..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağlıl yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz otuz beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağlın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Əbu Kir Əbu Siri döyüb qovandan sonra adamlara dedi: "Bu, özgələrin

parçalarını oğurlayan quldurdu. Nəçə dəfə o mənim parçalarını oğurlayıb, mən də ürəyimdə demişəm: "Allah günahından keçər! Kəsib adamdır!" Mən onun kefinə dəymək istəmirdim, camaatın parçalarının pulunu özüm verirdim, onunla yumşaq rəftar eləyirdim, ancaq yenə də öz işindən əl çəkmirdi. Əgər o bir də buraya qayıdıb gəlsə, onu tutub padşahın yanına göndərəcəyəm ki, padşah onu öldürtsün, xalqın yaxası qurtarsın". Bunu eşidən camaat Əbu Sir gedəndən sonra onu söyməyə başladı.

Əbu Kir belə adamdır. Görək Əbu Sir nə oldu. O, karvansarayla qayıtdı, oturub Əbu Kirin onun başına gətirdiklərini fikirləşməyə başladı. Kötəyin ağrısı keçənəcən yerindən qalxmadı.

Sonra o, evdən çıxıb, şəhərin bazarlarını dolandı. Ağlına gəldi ki, hamama getsin. Şəhər əhlindən birini dayandıraraq soruşdu: "Qardaş, hamama necə getmək olar?" Həmin adam soruşdu: "Hamam nədir?" Əbu Sir dedi: "Adamların çimdikləri, kirlərini təmizlədikləri yer. Hamam bu dünyanın ən gözəl nemətlərindən biridir". O adam dedi: "Budur, dəniz qabağındadır". Əbu Sir dedi: "Mənə hamam lazımdır". Həmin adam dedi: "Hamamın nə olduğunu biz bilmirik, biz çimməyə dənizə gedirik. Hətta padşah da yuyunmaq istəyəndə dənizə gedir".

Əbu Sir başa düşdü ki, bu şəhərin hamamı yoxdur, adamlar da hamamın nə olduğunu, necə olduğunu bilmirlər. O, padşahın divanxanasına gətdi, padşahın yanına gəlib onun qarşısında yeri öpdü, ona xoşbəxtlik arzulayıb dedi: "Mən yad bir ölkədən gəlmişəm, sənətim hamamçılıqdır. Mən sənin şəhərinə gəldim, hamama getmək istədim, ancaq burada bir dəfə də olsun hamam görmədim. Necə ola bilər ki, belə gözəl bir şəhərdə dünyanın ən yaxşı nemətlərindən olan hamam olmasın?" Padşah soruşdu: "Hamam nə olan şeydir?" Əbu Sir hamamın xüsusiyyətlərini ona təsvir eləyib dedi: "Sənin şəhərin o zaman mükəmməl olar ki, hamamı olsun". Padşah Əbu Sirə "Xoş gəlmisin!" deyib ona bir dəst misli-bərabəri olmayan paltar, bir at, iki qul verdi, sonra dörd kəniş, iki də nökrər bağışlayıb ona xalılarla döşənmiş bir ev hazırladı. Ona boyaqçıya elədiyi hörmətdən artıq hörmət elədi, onunla inşaatçılar göndərüb onlara dedi: "Ona bəyəndiyi yerdə bir hamam tikin".

Əbu Sir onları götürüb şəhərin ortasına gəldi, bir yer xoşlayıb inşaatçılara göstərdi, onlar da hamamı tikməyə başladılar.

Əbu Sir binanın necə olacağını onlara göstərdi. İnşaatçılar ona misli-bərabəri olmayan bir hamam tikdilər. Sonra Əbu Sir həmin binaya naxışlar vurmağı əmr elədi. İnşaatçılar da binaya qərribə naxışlar vurdular, belə ki, onlara baxanlar həzz aldılar. Bundan sonra Əbu Sir

padşahın yanına gedib hamamın tikilib qurtardığını, oraya hansı naxışların vurulduğunu ona xəbər verib dedi: "Hamamda təkcə xalı-xalça çatışmır". Padşah on min dinar pul verdi. Əbu Sir pulu götürüb hamama xalı-xalça aldı, oranı döşədi, iplərdən fite-qətfə asdı. Hamamın qabağından keçənlər divarlardakı naxışları görəndə heyran olur, onlara məəttəl qalırdılar. Beləliklə, adamlar ömürlərində görmədikləri bu binanın qabağına toplaşib, ona tamaşa ələyir, soruşurdular: "Bu nədir?" Əbu Sir də cavab verirdi ki: "Bu hamamdır". Camaat təəccüb ələyirdi.

Sonra da Əbu Sir su qızdırıb hamamı işə saldı, hovuzda bir fəvvarə düzəldti ki, onu görənlər şəhər əhli çaşbaş oldu. Əbu Sir padşahdan on nəfər həddi-bülüğa çatmamış qul istədi, padşah da ona aycamallı on qul verdi. Əbu Sir onların bədənini ovuşdurub deyirdi: "Müşəriyələri belə ovuşdurun".

Sonra o, buxur yandırdı, şəhərə carçı saldı. Carçı qışqırıb deyirdi: "Ey Allah bəndələri, hamama gəlin, onun adı "Sultan hamamıdır".

Camaat Əbu Sirin yanına gəlməyə başladı. Əbu Sir adamları çimdirməyi qullara əmr elədi. Adamlar xəznəyə girib-çıxır, çıxanda səkinin üstündə otururdular, qullar onların bədənini Əbu Sirin öyrətdiyi kimi ovuşdururdular. Adamlar hamama gəlib istədikləri kimi çimirdi, sonra da pul vermədən gedirdilər. Üç gün beləcə davam elədi, dördüncü gün isə Əbu Sir padşahı hamama dəvət elədi. Padşah ata minib əyanları ilə birlikdə hamama gəldi.

Padşah soyunub içəri girdi, Əbu Sir də gəlib padşaha kişə çəkməyə başladı, o, padşahın bədənindən piltə kimi, yumru-yumru kir çıxardı, padşaha göstərdi. Padşah zövq alırdı. Əbu Sir əllərini onun bədəninə vurduqca yumşaqlıqdan və təmizlikdən padşahın bədənini xırtılıdairdı.

Padşahı çimirdirdikdən sonra Əbu Sir xəznəyə güləb tökdü, padşah xəznəyə girib-çıxdı, bədənini yumşaldı, ömründə görmədiyi bir gümrəlik hiss elədi. Sonra Əbu Sir padşahı səkiyə oturtdu, qullar onu ovuşdurmağa başladılar, manqallardan buxur iyi ətrafa yayıldı.

Padşah dedi: "Ay usta, hamam bu imiş?" Əbu Sir cavab verdi: "Bəli". Padşah dedi: "Canım üçün, yalnız bu hamamın sayəsində mənim şəhərim şəhər oldu". Sonra soruşdu: "Çimmək üçün adambaşı neçə alırsan?" Əbu Sir dedi: "Sən mənə neçə əmr eləsən, o qədər də alaram".

Padşah ona min dinar verilməsini əmr eləyib dedi: "Sənin yanına çimməyə gələn adamların hər birindən min dinar alarsan". Əbu Sir dedi: "Bağışla, ey zəmanəmizin padşahı, adamların hamısı bir deyil, əksinə, onların içərisində varlığı da var, yoxsulu da, mən hər adamdan

min dinar alsam, onda hamam işləməz. Axı kasıb min dinar verə bilməz". Padşah soruşdu: "Bəs onda neçə alacaqsan?" Əbu Sir dedi: "Mən çimmək haqqını cəmərdliklə təyin ələyəcəyəm, hər kəs nə qədər verə bilsə, ürəyi nə qədər istəsə, o qədər verəcək. Biz hər adamdan onun varına görə pul alacağıq. Belə olsa, camaat bizim hamama gələr, kim varlıdırsa, öz adına-sanına görə pul verər, kim ki yoxsuldur, ürəyi istədiyi qədər verər. Belə olanda, hamam işləyər hörməti artar. Qaldı ki, min dinar, bu, padşahın ənəmidir, hər adam bu qədər pul verə bilməz". Səltənətin əyanları onun sözlərini təsdiq ələyib dedilər: "Ey zəmanəmizin padşahı, bax, bu həqiqətdir! Məgər, ey padşah, sənin fikrincə, hamı sənin kimidir?"

Padşah dedi: "Həqiqətən sizin sözləriniz düzgündür, ancaq bu adam qərbdir, yoxsuldur, biz ona hökmən hörmət etməliyik. Axı o bizim şəhərimizdə hələ ömrümüzdə görmədiyimiz bu hamamı düzəldti, şəhərimiz gözəlləşdi, onun sayəsində şöhrət tapdı. Əgər biz yuyunmaq haqqını artırmaqla ona hörmət eləsək, bu çox deyil". Əyanlar dedilər: "Sən ona hörmət etmək istəyirsənsə, öz pulunla hörmət elə (padşahın yoxsula hörməti isə çimmək pulunun az olmasıdır) ki, rəy-yətlərin səndə dua ələsinlər. Qaldı ki min dinar məsələsi, biz sənin səltənətinin əyanlarıyıq, bu pulu vermək ürəyimizcə deyil. Bəs yoxsulların buna necə ürəkdən razı olsun?" Padşah dedi: "Ey mənim səltənətimin əyanları, bu dəfə sizlərdən hər biriniz ona yüz dinar, bir nökr, bir kənz, bir qul verin". Əyanlar dedilər: "Yaxşı, biz bunların hamısını ona verərik, ancaq bu gündən sonra hamama gələn hər bir adam ürəyi nə qədər istəsə, o qədər versin". Padşah dedi: "Bunun eybi yoxdur". Əyanlardan hər biri Əbu Sirə yüz dinar, bir nökr, bir kənz, bir də qul verdi. Həmin gün padşahla bərabər hamamda çimən əyanların sayı dörd yüz nəfər idi..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz otuz altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət ələyirlər ki, həmin gün padşahla bərabər hamamda çimən əyanların sayı dörd yüz

nəfər idi. Onların verdikləri dinarların miqdarı qırx min, nökrələrin sayı dörd yüz, qulların sayı dörd yüz, kənzlərin sayı dörd yüz nəfər oldu (belə bir bəxşiş sənə kifayətdir!), padşah isə Əbu Sirə on min dinar pul, on nökrə, on kənz, on qul verdi.

Əbu Sir irəli gəlib padşahın hüsurunda yeri öpüb dedi: "Padşah sağ olsun, bu nökrələri, bu kənzləri və qulları mən harada yerləşdirə bilərəm?" Padşah dedi: "Mən öz əyanlarıma bunu ona görə ömr elədim ki, sənə çoxlu pul yığılsın. Axı bəlkə birdən öz ölkən, ailən yadına düşdü, onlar üçün darıxdın, vətənə getmək istədin. Onda bizim ölkədən apardığın külli miqdarda pulla öz ölkəndə yaşaya bilərsən". Əbu Sir dedi: "Ey zəmanəmizin padşahı, Allah səni daha da ucaltsın! Bu qədər çoxlu nökrə, kənz və qul şahlara yaraşar. Sən mənə nəqd pul verilməsini ömr eləyəydin, bu qosundan daha yaxşı olardı, çünki adamlar yemək, içmək, geyinmək istəyirlər, mənim əlimə nə qədər pul keçsə də, bu qulları saxlamağa çatmaz".

Padşah gülüb dedi: "Vallahi ki, sən düz deyirsən, onlar böyük bir qosundur, onları saxlamağa sənin imkanın yoxdur! Sən onların hər birini yüz dinara mənə satarsanmı?" Əbu Sir dedi: "Mən onları sənə dediyin qiymətə satdım". Padşah pul götürmək üçün xəzinədarın dalınca adam göndərdi, xəzinədar pulları götürəndə Əbu Sirlə tamam-kəmal haqq-hesab çəkib, pulları ona verdi. Sonra da qulları sahiblərinə bağışlayıb dedi: "Kim öz qulunu, nökrəni və kənzini tanıyarsa, götürüb aparsın. Onlar məndən sizə hədiyyədir".

Əyanlar da padşahın əmrinə əməl eləyib hərə öz qulunu, nökrəni və kənzini götürüb apardı. Əbu Sir dedi: "Ey zəmanəmizin padşahı, sən mənə qulyabanılardan xilas elədiyini kimi, Allah da səni bələlardan xilas eləsin, onları yalnız Allah doyduca bilər!"

Padşah Əbu Sirin bu sözlərinə gülüb, onun haqlı olduğunu təsdiq elədi, sonra öz səltənətinin əyanları ilə birlikdə hamamdan çıxıb saraya getdi. Əbu Sir də o gecə qızilları sayıb, kislərə doldurmaq və kisləri möhürləməklə məşğul oldu. İndi onun iyirmi qul, iyirmi nökrə və xidmət üçün dörd kənz var idi. Şəhər olanda o, hamamı açdı, carçıyı göndərərək car çəkirdi: "Kim hamama girib çimə, ürəyi istədiyi qədər, həm də öz şəhinə görə pul versin!"

Əbu Sir sandığın yanında oturdu, müştərilər hamama doluşdular, hər gələn sandığa gücü çatdığı qədər pul saldı, hələ axşam olmamış sandıq Allah-təalanın neməti ilə doldu.

Sonra padşahın arvadı hamama gəlmək istədi. Bu xəbər Əbu Sirə çatanda o, Məlikənin xatirinə günün iki hissəyə böldü, hamamı sübh

açılandan günortayacan kişilərə, günortadan günbatanacan arvadlara verdi. Padşahın arvadı gələndə o, kənzlərdən birini sandığın yanında oturtdu. O, dörd kənzə kislə çəkməyi öyrətmişdi, onlar da mahir kisləçilər olmuşdular. Məlikə hamama gələndə ora xoşuna gəldi, ürəyi açıldı, sandığa min dinar pul qoydu. Beləliklə, Əbu Sirin şöhrəti şəhərə yayıldı. O, hamama gələndə hər bir adama – istər varlı olsun, istər yoxsallıq, hörmət edirdi. Hər yandan onun başına nemət yağdı.

Sonra o, padşahın yaxın adamları ilə tanışlıq etməyə başladı, özünə dostlar, yoldaşlar tapdı. Padşah da həftədə bir gün hamama gəlib ona min dinar verirdi. Qalan günlər isə əyanlar və yoxsullar üçün idi. Əbu Sir adamlara hörmət etməyə çalışır, onlarla çox mehriban rəftar eləyirdi.

Günlərin bir günü padşahın gəmibəşisi hamama gəldi. Əbu Sir palatını soyunub, onunla birlikdə içəri girdi, ona kislə çəkməyə başladı, ona xüsusi hörmət göstərdi. Gəmibəşi hamamdan çıxanda Əbu Sir ona şərbət və qəhvə hazırladı. Gəmibəşi ona bir şey vermək istəyəndə Əbu Sir and içdi ki, ondan heç bir şey almayacaqdır. Gəmibəşi onun son dərəcə mehriban və nəvazişkar olduğunu görüb, öz minnətdarlığını bildirdi, bu hörmətin qarşısında hamamçıya nə bağışlayacağını bilməyib bir qədər xəcalət çəkdi.

Əbu Sirin əhvalatı belə oldu. Görək Əbu Kir necə oldu. O eşitdi ki, camaat hamam haqqında sayıqlayır, hərə də bir söz deyir: "Bu hamam, sübhəsiz, dünyanın nemətidir. Ay filankəs, Allah qoysa, sabah səninlə bu gözəl hamama gedərik!"

Əbu Kir öz-özünə dedi: "Başqa adamlar kimi, mən də mütləq gedib adamların aqlını başından çıxaran bu hamama tamaşa eləyəcəyəm..."

Sonra o özünün ən gözəl palatlarını geyinib qatıra mindi, özü ilə dörd qul, dörd nökrə götürdü. Qullar, nökrələr onun dalınca, qabağınca gedirdilər.

O, hamamın qapısı ağzında qatırdan düşdü. Qapıdan buxurun iyini duydu, gördü ki, adamlar girib-çıxırlar, bütün səkilər böyüklər və uşaqlarla doludur. O, içəri girdi, Əbu Sir onu görüb sevincək ayağa qalxdı. Boyaqqı dedi: "Məgər sədaqətli adamların qaydası budur? Mən özüm üçün boyaqxana açmışam, şəhərin ustası olmuşam, padşahla tanış olub, xoşbəxt və əzəmətlə yaşayıram, sən isə mənim yanıma gəlmirsen, məndən xəbər tutmursan, özün də demirsən ki, "Mənim yoldaşım hamı?" Mən səni axtarmaqdan, səni karvansaralarda və başqa yerlərdə axtarmağa qulları, nökrələri göndərməkdən əldən düşmüşəm, ancaq onlar sənin olduğun yeri bilmirlər, heç kəs də onlara sənin barəndə bir xəbər vermir.

Əbu Sir ona dedi: "Məgər mən sənin yanına gəlməmişdim? Sən ki mənə oğru adlandırdın, döyüb camaat arasında rüsvay elədin".

Əbu Kir pərt olub dedi: "Bu nə sözdür? Məgər döydüyüm adam sən idin?" Sonra Əbu Kir and-aman eləməyə başladı ki, onu tanımamışdır. O dedi: "Sənə oxşayan bir nəfər hər gün gəlib müştərilərin parçalarını oğurlayırdı, mən elə bilmisəm sən həmin adamsan".

O dilxor oldu, əlini-əlinə vurub dedi: "Əstəğfürullahü-rəbbül ələmini!" Biz səni icitmişik! Ancaq nə üçün sən mənə tanışlıq vermədin, mənə demədin ki, "Mən filankəsəm?" Sənin üçün eyib olsun ki, özünü mənə tanıtmamısan. Axı işin çoxluğundan mənim başım hərlənir". Əbu Sir dedi: "Yoldaşım, Allah sənin günahından keçsin. Görünür alnımıza belə yazılıbmış, hər şey Allahın əlindədir. İçəri gir, paltarını soyun, çim, ləzzət al". Əbu Kir dedi: "Səni Allaha and verirəm, mənə bağışla, qardaş". Əbu Sir dedi: "Qoy Allah sənin təqsirindən keçsin, səni bağışlasın! Bu mənim qismətim imiş". Əbu Kir soruşdu: "Bəs bu büsat sənə haradandır?" Əbu Sir cavab verdi: "Sənə kömək edən adam mənə də kömək elədi. Mən padşahın yanına getdim, hamamın nə olduğunu ona danışdım, o da mənim üçün bu hamamı tikdirməyi əmr elədi". Əbu Kir dedi: "Sən padşahın tanış olduğunu kimi, mən də padşahın tanışıyam".

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz otuz yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Əbu Kirlə Əbu Sir bir-birini məzəmmət elədilər, sonra Əbu Kir dedi: "Sən padşahın tanış olduğunu kimi, mən də onun tanışıyam, özü də qadiri Allah istəsə, mən elə eləyə bilərəm ki, padşah səni sevər, həm də mənim xətrimə sənə daha artıq hörmət eləyər. O bilir ki, sən mənim yoldaşım, yoldaşım olduğunu ona bildirərəm, həm də tapşırıram ki, sənin qeydinə qalsın". Əbu Sir dedi: "Məni tapşıрмаq lazım deyil, ürəkləri yumşaldan Allah vardır; bütün oyanlarla birlikdə padşah mənə sevib, mənə filan-filan şeylər də vermişdir".

O, başına gələn əhvalatı Əbu Kirə danışdıqdan sonra dedi: "Kəç sandığın halında paltarını soyun, gir hamama, mən də gəlib sənə kisə çəkərəm".

Əbu Kir paltarını soyunub hamama girdi, Əbu Sir də onunla bərabər içəri girib ona kisə çəkdi, çimdirdi, paltarını geyindirdi, hamamdan çıxanacan onunla məşğul oldu. Hamamdan çıxanda Əbu Sir ona yemək-içmək gətirdi, onun Əbu Kirə göstərdiyi hörmətə hamı məəttəl qaldı.

Sonra Əbu Kir ona bir şey vermək istədi, ancaq Əbu Sir ondan heç nə almayacağına and içib dedi: "Eyib olsun sənin üçün, axı sən mənim yoldaşım, bizim aramızda təfavüt yoxdur".

Sonra Əbu Kir Əbu Sirə dedi: "Ay yoldaş, Allaha and olsun ki, bu hamam çox gözəldir, amma sənin buradakı işin təkmi deyil". Əbu Sir soruşdu: "Onun qüsuru nədən ibarətdir?" Əbu Kir dedi: "Dərmanın, yəni zırmıqla əhəngdən qayrılmış palçıq olmasından. Bu palçıq tikləri o saat aparır. Belə bir dərman hazırla, padşah gələndə ona təklif elə, palçıq bədəninə necə çəkməyi ona öyrət. Onda padşah sənin xətrini daha çox istəyib sənə hörmət elər". Əbu Sir dedi: "Sən düz deyirsən, Allahın izni ilə mən dərman düzəldərəm".

Bu sözlərdən sonra Əbu Kir hamamdan çıxdı, qatırını minib padşahın yanına getdi, içəri girib ona dedi: "Ey zəmanənin padşahı, mən sənin sədaqətli məsləhətçinəm". Padşah soruşdu: "Nə məsləhət vermək istəyirsən?" Əbu Kir dedi: "Mənə məlum olmuşdur ki, hamamı məhz sən tikdirmisən". Padşah cavab verdi: "Bəli, mənim yanıma qərrib bir adam gəlmişdi, mən sənə boyaqxana açdığım kimi, ona da hamam açdım. Bu hamam çox gözəldir, özü də mənim şəhərimi zینətləndiribdir".

Padşah hamamın qəşəngliyini Əbu Kirə söyləməyə başladı. Əbu Kir ondan soruşdu: "Sən oraya getmisən?" Padşah cavab verdi ki: "Getmişəm". Əbu Kir ucadan dedi: "Səni o əclafdan, dinin düşməninə, yəni hamamçıdan xilas eləyən Allaha şükürlər olsun!" Padşah soruşdu: "Nə olub belə?" Əbu Kir dedi: "Ey zəmanənin padşahı, bil ki, bu gündən sonra bir də hamama getsən, məhv olacaqsan". Padşah soruşdu: "Nə üçün?" Əbu Kir dedi: "Hamamçı sənin düşmənidir, dinin düşmənidir. O bu hamamı tikdirməyə səni ona görə təhrik edib ki, orada sənə zəhər vermək istəyir. O sənin üçün bir şey hazırlayıb, sən hamama girəndə onu sənə gətirib deyəcəkdir: "Bax, hər kəs bu dərmanı aşağısına çəksə, o saat tiklərini aparar. Halbuki, o heç də dərman deyil, ağır xəstəlik gətirən öldürücü zəhərdir. Xaçpərəstlərin

sultanı bu əclafa vəd eləyib ki, səni öldürsə, arvad-uşaqlarını əsirlikdən azad eləyəcəkdir, çünki onun arvadı və uşaqları xaçpərəstlərin sultanının yanında əsirdirlər. Mən onlarla birlikdə onun məmləkətində əsir idim, ancaq mən boyaxana açdım, camaatın parçalarını müxtəlif rənglərə boyadım. Camaat da padşahı mərhəmətə gətirdi, padşah məndən soruşdu: "Məndən xahişin nədir?" Mən azad olunmağımı xahiş elədim, o məni azad elədi, mən də bu şəhərə gəldim.

Bu adamı mən hamamda gördüm, ondan soruşub dedim: "Özün, arvadın, uşaqların əsirlikdən necə azad oldunuz?" O belə cavab verdi: "Mən də, arvadım da, uşaqlarım da hələ əsirlikdəyik, xaçpərəstlərin padşahı divan qurdu, mən də oraya toplaşanların içərisində idim, başqa adamların yanında dayanmışdım. Adamların padşaha cürbəcür əhvalat danışdıqlarını, bu şəhərin padşahının adını çəkdiklərini eşitdim. Birdən xaçpərəstlərin padşahı ah çəkib dedi: "Filan şəhərin padşahından başqa, dünyada mənə qalib gələn olmayıbdir. Kim bir hiylə işlədib onu öldürsə, nə istəsə verərəm". Mən padşahın hüzuruna gedib, ondan soruşdum: "Mən bir hiylə işlədib onu öldürsəm məni, arvadımı və uşaqlarımı azad eləyərəmni?" Xaçpərəstlərin padşahı dedi: "Bəli, bəli, mən sizi azad eləyərəm, özü də üreyin nə istəsə verərəm". Beləcə, padşahla razılığa gəldik.

O məni gəmi ilə bu şəhərə göndərdi, mən də buranın padşahının yanına gətdim, padşah mənə bu hamamı tikdirdi, indi birçə iş qalıb, o da padşahı öldürməkdir. Onu öldürsəm, gedərəm xaçpərəstlərin padşahının yanına, arvadımı, uşaqlarımı azad elətdirərəm, ondan da bir şey istəyərəm".

Mən ondan soruşdum: "Onu öldürmək üçün nə hiylə fikirləşib-sən?" O dedi: "Bu asan bir hiylədir, ondan asanı olmaz. Padşah mənim yanıma bu hamama gələcək, mən də ona zəhərli bir dərman qayıraçağam, o gələndə ona deyəcəm: "A! bu dərmanı aşağına çək, dərman tükrləri aparır". O dərmanı götürüb aşağısına sürtər, dərman bir gün, bir gecə onun bədəninə gözib-dolanar, axırda üreyinə çatar, onda padşah ölər, vəssalam".

Elə ki mən bu sözləri eşitdim, sənə görə bərk qorxdum, çünki sən mənə mərhəmətli olmusan, odur ki, gəlib bu barədə sənə danışdım".

Padşah bu sözləri eşidəndə çox bərk qəzəblənib dedi: "Ay boyaqçı, bu sirri gizli saxla!" Sonra o, şübhədən çıxmaq üçün hamama gətdi.

Padşah hamama girəndə, Əbu Sir adəti üzrə soyundu, padşahla məşğul oldu, onu kislədi, bundan sonra da dedi: "Ey zəmanənin padşahı, bədənin aşağısındakı tükrləri təmizləmək üçün mən bir dərman

hazırlamışam". Padşah dedi: "Gətir görüm". Əbu Sir dərmanı ona gətirdi, padşah dərmandan pis iy gəldiyini hiss eləyib onun zəhər olduğuna inandı, bərk hirs-lənib yaxın adamlarına qışqırdı: "Onu tutun".

Əbu Sir tutdular, padşah da qəzəbli halda hamamdan çıxıb gətdi. Onun nə üçün qəzəbləndiyini heç kəs bilmədi. Padşahın qəzəbi o qədər bərk idi ki, heç kəsə bir söz demədi, heç kəs də ondan soruşmağa cəsarət eləmədi.

Sonra o, paltarını geyib divanxanaya gətdi, əlləri bağlı Əbu Siri yanına çağırtdırıb, gəmibaşının gəlməsini tələb elədi. Gəmibaş gələndə padşah ona dedi: "Bu əclafı götür, sal bir kisəyə, yanına da iki kintar sönməmiş əhəng qoy, kisənin ağzını bağla, sonra onu qayığa qoyub, mənim sarayımın yanına gətir. Görəcəksən ki, mən pəncərənin qabağında oturmuşam, mənə deyərsən: "Onu tullayımı?" Mən də deyərəm: "Tulla!" Mən bu sözü deyəndə sən kisəni suya at ki, əhəngi sönsün, onda Əbu Sir yanar, suda boğulub ölər".

Gəmibaş dedi: "İtaət borcumdur!" Sonra o, Əbu Siri padşahın yanından onun sarayı ilə üzbəüz olan adaya aparıb ona dedi: "Ay filan-kəs, mən keçən dəfə sənə hamamına gəldim, sən mənə hörmət elədin, lazım olan hər işi gördün. Mən hamamından zövq aldım, sən and içdin ki, məndən hamam pulu almayacaqsan. Sən mənim çox xoşuma gəldin. Mənə danış görüm, padşahla sənə aranda nə olubdur, sən ona nə pislik eləmişsən ki, o sənə bu qədər qəzəblənib, mənə də əmr eləyib ki, səni belə bir pis ölümlə öldürüm?" Əbu Sir dedi: "Allaha and olsun ki, mən elə bir şey eləməmişəm, bu cəzaya səbəb olan günahımın nədən ibarət olması da mənə məlum deyil..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz otuz səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, gəmibaş padşahın Əbu Sirə qəzəblənməsinin səbəbini ondan soruşanda Əbu Sir dedi: "Ay qardaş, Allaha and olsun, mən ona heç bir pislik eləməmişəm ki, bu cəzaya layiq olam". Gəmibaş dedi: "Padşahın yanında sənə böyük hörmətin var idi, səndən əvvəl

heç kəsə belə hörmət nəsib olmamışdı, xoşbəxt adam isə başqalarında paxıllıq doğurur. Bəlkə kim isə bu cür xoşbəxtlik üçün sənə paxıllıq eləyib, sənəin barəndə padşaha nə isə deyibdir, padşahın da sənə bu qəder qəzəbi tutubdur. Ancaq yaxşılığının əvəzində sənə yamanlıq olmayacaqdır. Biz tanış olmaya-olmaya sən mənə hörmət elədiyin kimi, mən də səni azad eləyəcəyəm. Ancaq mən səni azad eləyəndən sonra şəhərdən sənəin ölkənə gedən bir gəmi gələncən sən mənəimlə bərabər bu adada qalmalısan. Həmin gəmi ilə mən səni vətəninə yola salaram". Əbu Sir gəmibaşının əlindən öpüb, ona təşəkkür elədi, sonra gəmibaşısı əhəng gətirib kisəyə qoydu, oraya adam boyda bir daş da qoyub dedi: "Allaha pənahl!"

Sonra gəmibaşısı Əbu Sirə bir tor verib dedi: "Bu toru dəryyəyə at, bəlkə bir qəder balıq tutdun. Padşahın süfrəsinə hər gün balıq vermək mənəim borcumdur, sənə üz verən fəlakət mənəim başımı qarışdırdı. Qorxuram ki, əspazin nökrələri gəlib balıq tələb ələsinlər. Əgər sən bir şey tutsan, onlar apararlar. Mən də gedib sarayın pəncərəsi altında hiylə qurum, özümü ələ göstərim ki, guya səni dənizə atdım".

Əbu Sir dedi: "Mən balıq tutaram, sən də get, Allah köməyin olsun!". Gəmibaşısı kisəni qayığa qoyub getdi, gəlib saraya çatdı.

Gəmibaşısı gördü ki, padşah pəncərənin qabağında oturubdur. O, padşaha dedi: "Ey zəmanənin padşahı, onu tullayımı?" Padşah dedi: "Tulla!" Bunu deyib əli ilə işarə elədi. Birdən nə isə parıldayıb dəryyəyə düşdü.

Sən demə, dəryyəyə düşən padşahın üzüyü imiş. Üzük ovsunlu idi. Padşahın bir adama qəzəbi tutub, onu öldürmək istəyəndə, üzük taxılmış sağ əli ilə həmin adamı göstərmiş, üzükdən ildırım qopub padşahın göstərdiyi adama dəyərmış, onun da başı bədənindən ayrılarmış. Yalnız bu üzüyün sayəsində qoşunlar padşaha tabe olarlarmış, pəhləvanları da itaətə gətirərmış.

İndi üzük padşahın barmağından düşəndə bunu gizlədib deyə bil-mədi ki: "Mənəim üzüyüm dəryyəyə düşdü", çünki qorxdı ki, qoşunlar üşyan eləyib, onu öldürsünlər. Odur ki, sesini çıxartmadı.

Padşahın da başına belə bir iş gəldi. Görək Əbu Sir nə oldu. Gəmibaşısı gedəndən sonra Əbu Sir toru götürüb dəryyəyə atdı, toru dartanda gördü ki, tor ağzınacan balıqla doludur. Sonra o, toru ikinci dəfə atdı, yenə də tor balıqla dolu çıxdı. Əbu Sir hey toru atdı, toru balıqla dolu çıxdı. Beləcə, çoxlu balıq tutdu.

Əbu Sir öz-özünə dedi: "Allaha and olsun, mən çoxdandır ki, balıq yeməmişəm!" Bunu deyib böyük, yağlı bir balıq seçib fikirləşdi:

"Gəmibaşısı gələndə deyərəm bu balığı mənəim üçün qızartsın, nahar eləyim". Sonra cibindəki bıçaqla balığı kəsməyə başladı, birdən bıçaq balığın qəlsəməsində nəyə isə ilişdi. Əbu Sir gördü ki, balığın qəlsəməsindəki padşahın üzüyüdür. Sən demə, padşahın üzüyünü bu balıq udub, sonra da tale balığı bu adaya gətirib çıxarıb, o da tora düşübdür.

Əbu Sir üzüyü götürüb xüsusiyyətini bilmədən çəçələ barmağına taxdı. Birdən əspazin nökrələrindən iki cavan balıq aparmaq üçün gəlib Əbu Sirə yaxınlaşıb dedi: "Ay kişi, gəmibaşısı haraya gedibdir?" Əbu Sir: "Bilmirəm" deyib, əli ilə işarə eləyəndə birdən nökrələrin başları bədənlərindən ayrılıb yerə düşdü. Əbu Sir təəccüb eləyib dedi: "Bir bax ha! Onları kim öldürdü?" Bu ona çox ağır gəldi və fikrə getdi.

Birdən gəmibaşısı gəlib çıxdı, bir yığın balığı, ölmüş iki adamı, bir də Əbu Sirin barmağındakı üzüyü gördü.

Gəmibaşısı Əbu Sirə dedi: "Ay qardaş, üzüklü əlini tərpətmə, onu tərpətsən, mənəi öldürərsən!"

Əbu Sir onun dediyi "üzüklü əlini tərpətmə, tərpətsən mənəi öldürərsən" sözlərinə təəccüb elədi. Bu zaman gəmibaşısı ona yaxınlaşıb soruşdu: "Bu iki nökrə kim öldürdü?" Əbu Sir dedi: "Ay qardaş, Allaha and olsun, bilmirəm". Gəmibaşısı dedi: "Sən düzünü dedin. Ancaq sən mənə bu üzük barəsində danış, o sənəin əlinə haradan keçibdir?" Əbu Sir cavab verdi: "Mən onu bu balığın qəlsəməsində gördüm". Gəmibaşısı dedi: "Sən düzünü dedin. Padşah səni göstərüb "Onu tulla!" deyəndə, üzüyün saraydan parıldaya-parıldaya dəryyəyə necə düşdüyünü mən görmüşdüm. O mənə işarə eləyəndə, mən tor-banəi tulladım, üzük də onun barmağından çıxıb dəryyəyə düşdü, bu balıq da onu udub, Allah da bu balığı sənə yetirib, sən də onu tutubsan, bu sənəin qismətinmiş. Ancaq sən bu üzüyün xüsusiyyətini bilirənmə?" Əbu Sir dedi: "Onun heç bir xüsusiyyətini bilmirəm". Gəmibaşısı dedi: "Bil ki, padşahımızın qoşunları yalnız bu üzükdən qorxduqları üçün ona itaət eləyirlər, çünki o, ovsunlanmıdır. Padşahın bir adama qəzəbi tutub, onu öldürmək istəyəndə, barmağı ilə həmin adamı göstərir, onun da başı dərhal bədənindən ayrılır. Bu üzükdən ildırım çıxır, onun şüaları padşahı qəzəbləndirən adama çatan kimi həmin adam dərhal ölür".

Əbu Sir bu sözləri eşidib çox sevindi, özü də gəmibaşısıya dedi: "Mənəi şəhərə qaytar". Gəmibaşısı dedi: "Mən səni şəhərə qaytararam, çünki padşahın sənə qəzəblənməsindən daha qorxmuram, ona görə ki, sən onu öldürmək fikrinə düşsən, əlinlə onu göstərən kimi başı

bədənindən ayrılıb sənin qabağına düşər. Əgər sən padşahı, hətta onun bütün qoşunlarını öldürmək istəsən, heç bir maneə olmadan öldürsən”.

Sonra qayığa minib, Əbu Sirlə bərabər şəhərə getdi...”

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz otuz doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, gəmi başı Əbu Siri qayığa mindirib onunla bərabər şəhərə getdi. Şəhərə çatdıqda padşahın sarayına qalxdı, divanxanaya girəndə gördü ki, padşah oturub, əsgərlər də qarşısında dayanmışlar. Padşah üzükdən ötrü çox məyusdur, ancaq üzüyün itdiyini əsgərlərdən heç birinə deyə bilmir.

Padşah Əbu Siri görəndə ona dedi: “Məgər biz səni deryaya atmamışdıq? Necə elədin ki, deryadan çıxdın?” Əbu Sir dedi: “Ey zəmanənin padşahı, elə ki sən məni deryaya atmağı əmr elədin, sənin gəmi başın məni götürüb apardı, sənin mənə qəzəbləndiyinin səbəbini soruşub dedi: “Padşaha nə eləmişən ki, səni öldürməyi əmr eləyir?” Mən ona belə cavab verdim: “Allaha and olsun, bilmirəm padşaha mən nə yamanlıq eləmişəm”. Gəmi başı dedi: “Padşahın yanında sənin hörmətin çox idi. Bəlkə, kiminsə sənə paxıllığı tutub padşaha sənin barəndə nəse deyibdir, beləliklə də padşah sənə qəzəblənibdir. Ancaq mən sənin hamamına gəlmişdim, sən mənə hörmət elədin, hamamda mənə göstərdiyin hörmət üçün mən səni azad eləyib öz ölkəyə göndərəcəm”. Sonra o, qayığa mənim əvəzimə daş qoyub onu deryaya atdı. Ancaq sən məni əlinlə göstərəndə üzük barmağından deryaya düşdü, onu da balıq uddu. Mən adada idim, balıq tuturdum, başqa balıqların içərisində üzüyü udan balıq da tora düşdü. Mən onu qızartmaq istədim, kəsəndə gördüm ki, üzük onun qəlsəməsindədir, onu götürüb barmağıma taxdım.

Sonra mətbəxdən mənim yanıma iki nökr gəlib balıq tələb elədi. Mən barmağımdakı üzüyün xüsusiyyətini bilmədən barmağımnın onları göstərdim, o dəqiqə onların başları bədənlərindən ayrıldı: sonra

da gəmi başı gəldi, mənim barmağımdakı üzüyü tanıyıb mənə bildirdi ki, üzük ovsunludur, odur ki, mən üzüyü sənə gətirdim, çünki sən mənə yaxşılıq eləyibsən, çox böyük hörmət göstəribsən, mənə elədiyin yaxşılıq hədəf getmədi. Budur, sənin üzüyün, götür, əgər mən ölümə layıq bir iş görmüşəmsə, günahımı mənə deyib məni öldür, onda mənim qanım sənə halaldır”.

Sonra o, üzüyü barmağından çıxarıb padşaha verdi. Padşah Əbu Sirin ona necə yaxşılıq elədiyini görüb, üzüyü ondan aldı, barmağına taxdı, ürəyi yerinə gəldi.

O, ayağa qalxdı, Əbu Siri qucaqlayıb dedi: “Ay kişi, sən Allahın sadıq bəndələrindən sən! Mənim təqsirimdən keç, sənə elədiklərimi mənə bağışla. Üzük bir başqasının əlinə keçsəydi, onu mənə verməzdi”. Əbu Sir dedi: “Ey zəmanəmizin padşahı, əgər istəyirsən ki, mən səni bağışlayım, onda mənə də görüm mənim günahım nə idi ki, sən mənə qəzəbləndin, əmr elədin məni öldürsünlər?” Padşah dedi: “And olsun Allaha, mən tamamilə yəqin elədim ki, sənin heç bir günahın yoxdur, mədam ki sən mənə belə yaxşılıq elədin, deməli, sənin heç bir təqsirin yoxdur, ancaq bayaqçı belə-belə dedi”.

Sonra o, bayaqçının dediklərini Əbu Sirə danışdı. Əbu Sir dedi: “Ey zəmanənin padşahı, Allaha and olsun ki, mən xaçpərəstlərin padşahını tanımıram, ömrümdə də xaçpərəst torpağında olmamışam! Səni öldürmək mənim ağıma gəlməyib, amma həmin bayaqçı İskəndəriyyə şəhərində mənim yoldaşım və qonşum idi. Orada güzəranımız ağır keçirdi, yeməyimiz yaxşı olmadığı üçün İskəndəriyyədən çıxdıq, bir-birimizlə əhd bağlayıb söz verdik ki, işləyən işləməyəni yedizdirəcəkdir. Sonra bayaqçı ilə bizim əhvalatımız belə-belə oldu”.

Əbu Sir Əbu Kirlə onun arasında olan əhvalatı danışdı: onun pullarını Əbu Kirin necə götürdüyünü, karvansarada onu xəstə halda qoyub qaçdığını, xəstə olanda karvansara qapıçısının öz pullarını ona necə xərcələdiyini, Allahın ona necə şəfa verdiyini, sonra necə ayağa qalxıb, öz peşə alətlərini də götürüb adətli üzrə şəhəri necə döndərdiyini, yolda bayaqxanani gördüyünü, qapıdan baxanda içəridə kürsü üstündə Əbu Kirin necə oturduğunu görüb, onu salamlamaq üçün yanına getdiyini, Əbu Kirin onu necə döyüb təhqir elədiyini, ona quldur deyib azab verdiyini nağıl elədi.

Əbu Sir başına gələnlərin hamısını başdan ayağa padşaha danışdı sonra dedi: “Ey zəmanənin padşahı, o mənə dedi ki, belə bir dərman hazırlayıb padşaha ver: hamam çox gözəldir, təkcə bu dərman çatmır. Ey zəmanənin padşahı, bil ki, bu dərman zərərsizdir. Biz öz ölkəmizdə

ondan hazırlayıq, özü də hamamlarda mütləq olur, ancaq mən onu unutmuşdum. Boyaqçı mənim yanıma gələndə mən ona hörmət elədim, o da bu dərmanı mənə xatırladıb dedi: "Dərman hazırla". Ey zəmanəmizin padşahı, karvansara qapıçısının, boyaqxana fəhlələrinin dalınca adam göndər, sənə danışdıqlarımı onların hamısından soruş".

Padşah karvansara qapıçısının, boyaqxana fəhlələrinin dalınca adam göndərdi, onların hamısı gələndə soruşdu, onlar da əhvalatı danışdılar. Belə olduqda padşah boyaqçının dalınca adam göndərərək dedi: "Onu ayaqyalın, başıaçıq, qolubağlı gətirin".

Əbu Kir öz evində oturub Əbu Sirin öldürülməsinə sevinirdi. O, elə buna şadlıq eləyəndə padşahın adamları onun üstünə atıldılar, peysərinə dalbadal yumruqlar yağdırdılar. Sonra da onun qollarını burub, padşahın yanına gətirdilər. O gördü ki, Əbu Sir padşahnın yanaşı oturubdur, karvansara qapıçısı ondan soruşdu: "Pullarını oğurladığımı, mənim otağımıda xəstə halda qoyub qaçdığımı, başına filan-filan işlər gətirdiyini yoldaşın bu deyilmi?" Boyaqxana fəhlələri də soruşdular: "Məgər tutub döyməyi bizə əmr elədiyini, bizim də döydüyümüz adam bu deyilmi?"

Əbu Kirin əclaflığı və ona Münkirə Nakirin¹ verdiyi işgəncədən daha artıq cəzaya layiq olduğu padşaha aydın oldu, odur ki, padşah dedi: "Onu götürün, şəhər-bazarı dolandırın..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz qırxıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, nağıl eləyirlər ki, padşah karvansara qapıçısının və boyaqxana fəhlələrinin sözlərini eşidəndə Əbu Kirin pis adam olduğunu yəqin eləyib öz adamlarına dedi: "Aparın onu şəhər-bazarı dolandırın, sonra da kisəyə salıb deryaya atın!" Əbu Sir dedi: "Ey zəmanənin padşahı, onu mənə bağışla! Mən onun bütün əməllərindən keçirəm". Padşah ona belə cavab verdi: "Sən onu

¹ Əfsanəyə görə, insanı qəbirə qoyduqdan sonra iki mələkə – Münkir ilə Nakir gəlib ondan sorğu-sual edir, kafirlərə işgəncə verirlər.

öz əzablarına görə bağışlasan da, mən onu bağışlaya bilmərəm". Sonra o qışqırıb dedi: "Aparın onu!" Əbu Kir aparıb şəhəri dolandırdılar. Sonra da kisəyə saldılar, oraya əhəng qoydular, torbanı deryaya atdılar. Əbu Kir batıb yandı və öldü.

Padşah dedi: "Ey Əbu Sir, məndən bir şey istə, könlün nə istəsə alacağsan!" Əbu Sir dedi: "Məni öz torpağıma göndərməyi səndən xahiş eləyirəm. Burada yaşamağa daha könlüm yoxdur".

Padşah Əbu Sirə onun vəziri olmağı təklif elədikdə, Əbu Sir razılıq vermədi. Belə olanda, padşah ona əvvəlki mükafatlarından əlavə çoxlu pul verdi, sonra da hər cür mallarla yüklənmiş bir gəmi bağışladı, gəminin dənizçiləri qullardan ibarət idi. Padşah qulları da ona bağışladı.

Sonra Əbu Sir padşahla vidalaşıb yola düşdü. Gəmidə nə vardısı hamısı onun idi, hətta dənizçilər də onun qulu idi. O, heç bir yerdə dayanmadan yol getdi, nəhayət, gəlib İskəndəriyyə torpağına çatdı.

Onlar İskəndəriyyənin yanında lövbər salıb quruya çıxdılar. Əbu Sirin qullarından biri sahilin lap yaxınlığında torba görüb dedi: "Ey ağa, dənizin sahilində böyük, ağır bir torba vardır, ağzı da bağlıdır, bilmirəm içindəki nədir". Əbu Sir torbaya yaxınlaşıb ağzını açanda gördü ki, torbanın içindəki Əbu Kirdir. Dəniz dalğaları onu vura-vura İskəndəriyyəyə gətirmişdir. Əbu Sir onu torbadan çıxarıb, İskəndəriyyənin yaxınlığında basdırdı, ona sərdabə düzəltirdi, sərdabənin də mühafizəsi üçün pul təyin elədi, sərdabənin qapılarında bu şəri yazdırdı:

"İşlə tanınar bil ki hər insan,
Yaxşılıq gözünə ancaq yaxşıdan.

Özgəni danlama, danlanan üzün,
Sənə lağ edərlər, sən lağbaz olsan.

Zarafat yoluyla, ya da ki, ciddi
Acıdılmaqdan uzaq ol hər an.

Həyatdə sərbəstdir xoşqılıq köpək
Zəncirə vurulur tündməzəc aslan.

Su cansız cəsədi çıxardır üzə,
İncini təkində gizlədir ümmən;

Sərçə axmaqlığı üzündən hərdən,
Görürsən oxuyur qartal meydan.

"Nə töksən aşına – o çıxar qaşığına!"
Babalar düz deyib bunu bir zaman.

"Ot kökü üstündə bitər – deyiblər
Şəker verə bilməz, – deyiblər, – tikan!"

Bundan sonra Əbu Sir bir müddət yaşadı, Allah da onu öz dərğahına apardı. Onu yoldaşı Əbu Kirin qəbri yanında dəfn elədilər. Buna görə də həmin yer Əbu Kir və Əbu Sir adlanır. Tarixdən bizə gələn çatanlar bunlardır. Gecəni gündüzə, gündüzü gecəyə çevirən əbədi varlığa şükürlər olsun.

Yer Abdullahıyla dəniz Abdullahının ahvalatı

Həmçinin nağıl eləyirlər ki, Abdullah adlı bir balıqçı var idi. Onun ailəsi böyük idi: doqquz uşağı, uşaqların anası, bir də özü. Çox kasıb idi, tordan başqa heç bir şeyi yox idi. O, hər gün balıq tutmaq üçün dənizə gedirdi. Bir qədər balıq tutan kimi hamısını satır, pullarını Allahın ona verdiyi ruziyə verib öz uşaqlarına xərcləyirdi, çoxlu balıq tutanda isə yaxşı xörək bişdirirdi, meyvə də alırdı, pullarını qurtaranacan xərcləyirdi. O öz-özünə deyirdi: "Sabahın ruzisi sabah gələr". Elə ki onun arvadı növbəti dəfə doğdu, uşaqların sayı on nəfərə çatdı. Həmin gün isə kişinin heç bir şeyi yox idi. Arvadı ona dedi: "Ağa, bax, gör mənə, yemək üçün bir şey tapa bilərsənmi?" Balıqçı ona dedi: "Qadın Allahın izni ilə bu gün dənizə gedib, bu təzə uşağın bəxtinə tor atacağam ki, görüm onun bəxti necədir". Arvadı dedi: "Ümidini Allaha bağla!" Balıqçı toru götürüb dənizə tərəf getdi, sonra həmin balaca uşağın bəxtinə tor atıb dedi: "Ya rəbb, əlimi yüngül elə, onun ruzisini yetir, bol elə, az eləmə!" O, bir müddət gözləyib toru çəkdi, tor zir-zibil, qum, daş və otla dolu idi. Balıqçı torda bir dənə də balıq görmədi. O, torunu ikinci dəfə atdı, bir müddət də gözləyib çıxartdı, ancaq torda heç bir şey görmədi. Belə olanda o üçüncü dəfə atdı, ancaq torda balıq çıxmadı. Balıqçı başqa yerə keçib Allah-təaladan öz ruzisini istədi. Gün batandan bu vəziyyətdə qaldı, ancaq bir xırdaca balıq da tuta bilmədi. O öz-özünə təəccüb eləyib dedi: "Məgər Allah bu təzə doğulmuş uşağın ruzisini yaratmamışdır? Bu mümkün olan şey deyil, çünki ağız yaradan onun ruzisini öz öhdəsinə götürmüşdür. Allah-təala kərim və ruzi verəndir".

Sonra o, toru çıxartdı, ürəyisimq halda qayıtdı. Onun fikri ailəsinin yanında idi, çünki onların hamısını yeməksiz qoyub gəlmişdi; hələ arvadı da təzəcə doğmuşdu. O gedir, öz-özünə deyirdi: "Nə edim, bu axşam mən uşaqlara nə deyəcəyəm?" Bu minvalla o çörəkanaya çatdı; gördü ki, çörəkçi dükanın yanında dayanıbdır (özü də bahalıq zamanı idi, həmin günlərdə azuqə çox az idi), adamlar da çörəkçiyə pul təklif eləyirdilər, bərk basabas olduğu üçün o da heç kəsə fikir vermirdi. Balıqçı dayanıb isti çörəyə baxmağa, iyini udmağa başladı. Ürəyi çörək istədi. Çörəkçi balıqçını səsləyib dedi: "Bura gəl, ay balıqçı!" Balıqçı onun yanına gəldi. Çörəkçi soruşdu: "Çörək istəyirsən?" Balıqçı

susdu. Çörəkçi səsləndi: "De, utanma, Allah kərimdir, yanında pul yoxsa, mən sənə verərəm, özü də əlinə nemət düşənəcn gözyləyərəm". Balıqçı belə cavab verdi: "Ay usta, Allaha and olsun, yanımda pulum yoxdur, mənə ailəm üçün qatacaq qədr çörək ver, mən də bu toru sabahacan sənin yanına girov qoyaram". Çörəkçi ona dedi: "Ay yazıq, bu tor sənin dükanın, ruzinin qapısıdır. Onu girov qoysan, balığı nə ilə tutarsan? De görüm, nə qədər çörək bəs eləyər?" Balıqçı cavab verdi: "On dirhəmlərlik". Çörəkçi ona on dirhəmlərlik çörək verdi. Sonra on dirhəm də pul verib dedi: "Bu on dirhəmi al, özün üçün yavanlıq al. Sənin mənə iyirmi dirhəm borcun olar, sabah bu pula görə mənə balıq verərsən. Əlinə heç bir şey keçməsə, yenə gəl, çörək, bir də on dirhəm pul apar, mən sənin əlinə pul düşənəcn gözylərəm..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz qırx birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, nağıl eləyirlər ki, çörəkçi balıqçıya dedi: "Sənə nə lazımsa gəl apar, mən sənin əlinə pul düşənəcn gözylərəm, sən də mənə qatacaq pulun əvəzinə balıq verərsən". Balıqçı dedi: "Allah-təala sənin payını artıq eləsin, mənə elədiyin yaxşılığa görə sənə hər cür nemət bəxş eləsin!" Sonra o, çörəyi də, on dirhəmi də götürüb şad halda getdi. O, nə lazım idi alıb, arvadının yanına gəldi, gördü ki, arvadı oturub acından ağlayan uşaqları sakitləşdirib deyir: "Bu saat atanız sizə yemək gətirəcək".

Balıqçı onların yanına gəlib, çörəyi qabaqlarına qoydu, hamısı yeməyə başladı. Balıqçı başına gələn əhvalatı arvadına nağıl elədi, arvadı dedi: "Allah, kərim Allahdır!"

Ertəsi gün balıqçı toru götürdü, evdən çıxanda dedi: "Ya rəbb, mənə elə bir ruzi qismət elə ki, çörəkçinin yanında üzüm ağ olsun!"

Dəryaya çatanda o, torunu atıb çəkməyə başladı, ancaq balıq olmadı. O, bu minvalla günün axırınacan çox çalışdı, amma heç bir şey tuta bilmədi, dərin fikrə qorq olub geri qayıtdı. Yolu da çörəkçi dükanının yanından idi. Balıqçı öz-özünə dedi: "Evə haradan gedim? Yaxşıdır budur, oradan yeyin-yeyin gedərəm ki, çörəkçi mənə görməsin".

Çörəkxanaya çatanda çörəkçidən utanıb, onu görməmək üçün addımlarını yeyinlətdi. Birdən çörəkçi başını qaldırıb onu görəndə qışqırdı: "Ay balıqçı, buraya gəl, çörəyini də, pulunu da apar, yoxsa unutmusan!" Balıqçı dedi: "Yox, Allaha and olsun, unutmamışam, ancaq çox utanıram. Bu gün də mən balıq tuta bilmədim". Çörəkçi dedi: "Utanma, məgər mən sənə demədim: "Əlinə pul düşənəcn darıxmı".

Bunu deyib çörəyi və on dirhəmi ona verdi. Balıqçı arvadının yanına gedib bu əhvalatı ona danışdı, arvadı dedi: "Allah kərimdir! Qadir Allah istəsə, qismətin qatacaq, onun pulunu tamam-kamal verərsən".

Qırx gün beləcə davam elədi. Hər gün obaşdan gün batanacan dəryanın کنارında oldu, hər gün balıqsız qayıtdı, çörəkçidən xərclik üçün pul, yemək üçün çörək aldı, çörəkçi də bu müddətdə bir gün belə balığı ona xatırlatmadı, başqa adamlara etinasızlıq göstərsə də, ona göstərmədi, əksinə ona çörək də, on dirhəm pul da verdi. Hər dəfə balıqçı: "Qardaş, mənim haqq-hesabımı çək" deyəndə, çörəkçi ona belə cavab verirdi: "Get, indi haqq-hesab çəkmək vaxtı deyil! Nə vaxt əlinə pul düşər, onda səninlə haqq-hesab çəkərik". Balıqçı da ona təşəkkür eləyib, xoşbəxtlik arzulayıb gedirdi.

Qırx birinci gün o, arvadına dedi: "İstəyirəm bu toru parça-parça eləyib, bu cür həyatdan qurtarım". Arvadı ondan soruşdu: "Nə üçün?" Balıqçı dedi: "Deyəsən, dəryadan mənim ruzim kəsilibdir. Bu cür vəziyyət nə vaxtacan davam eləyəcəkdir? Allaha and olsun, çörəkçinin qabağında utandığımın əriyirəm. Onun çörəkxanasının yanından keçməmək üçün daha dəryaya getməyəcəyəm, mənim yolum yalnız onun dükanının yanındandır, başqa yolum yoxdur, hər dəfə mən keçəndə o mənə çağırır, mənə çörək və on dirhəm pul verir. Nə vaxtacan mən ona borclu qalacağam?" Balıqçının arvadı dedi: "Sənə qarşı onun ürəyini yumşaldan böyük Allaha şükürlər olsun! O sənə yemək verir, burada sənin xoşuna gəlməyən nədir?" Balıqçı dedi: "Mən ona xeyli pul borcluyam, o, hökmen bu borcu tələb eləyəcəkdir". Arvadı soruşdu: "Məgər o sənin qəlbinə toxunan bir söz deyib?" "Yox, o, heç məninlə haqq-hesab çəkmək də istəmir, deyir: "Əlinə pul düşəndə". Bunu eşidəndə arvadı dedi: "O səndən tələb eləyəndə ona də ki, ümid elədiyimiz qismət çatanda". Balıqçı soruşdu: "Ümid elədiyimiz qismət nə zaman bizə qatacaq?" Arvadı dedi: "Allah kərimdir!" Balıqçı dedi: "Sən düz deyirsən!" Sonra o, toru götürüb: "Ya rəbb, mənə heç olmasa birçə balıq yetir ki, çörəkçiye bağışlayım" deyə-deyə dəryaya tərəf getdi. Torunu dəryaya atıb çəkəndə hiss

elədi ki, toru çox ağırdır. Yorulanacan torla əlləşdi, çıxaranda gördü ki, içindəki şişib, pis qoxu verən bir ölü eşşəkdir. Balıqçının üroyi bulandı. O, eşşəyi tordan çıxarıb ucadan dedi: "Allah-təalının qüdrət və qüvvəti qarşısında hər şey acizdir! Mən bu arvada deməkdən yorulmuşam ki, deryada daha mənə ruzi qalmayıb, mənə icazə ver, bu peşədən əl çəkim, o da mənə deyir ki, "Allah kərimdir, sən qismətinə çatacaqsan!" Məgər bu ölü eşşək nemətdir?"

Onu qəm-qüssə бүürdü, eşşəyin iyindən uzaqlaşmaq üçün başqa bir yerə getdi, yenə toru atdı, bir müddət gözləyib, sonra çəkdi, hiss elədi ki, tor ağırdır. Əllərindən qan tökülənəcən torla əlləşdi, toru çıxaranda gördü ki, onun içindəki bəni-Adəmdir. Balıqçı fikirləşdi ki, bu, Həzrət Süleymanın ağzıbağlı mis küplərdə deryaya atdığı ifritlərdən (cinlərdən) biridir. Yəqin ki, uzun illər qaldıqdan sonra günün bir günündə küp dağılmış, bu ifrit də ondan çıxıb torman qalxmışdır. Balıqçı: "Ey Süleymanın ifriti, rəhm elə, rəhm elə" deyə-deyə qaçmağa başladı. O adam isə tordan ona qışqırıb dedi: "Ay balıqçı, buraya gəl, məndən qaçma, mən də sənə kimi bəni-Adəməm. Məni azad elə ki, mənə görə mükafat alsan".

Balıqçı bu sözləri eşidəndə üroyi sakitləşdi, o adama yaxınlaşıb dedi: "Məgər sən cinlərdən olan ifrit deyilsən?" Həmin adam dedi: "Yox, mən insanam, etiqadım Allaha və onun peyğəmbərinədir". Balıqçı soruşdu: "Sənə dənizə kim atıbdır?" O adam dedi: "Mən dəniz övladiyəm. Dənizdə gəzirdim, sən mənim üstümə tor atdın. Biz Allahın qanunlarına tabe olan adamlarıq, özü də Allah-təalının məxluqunun qeydinə qalırıq. Əgər mən Allaha bəyət etməyənlərin arasına düşməkdən qorxmasaydım, sənə torunu cırdardım, ancaq mən Allahın verdiyi hökmə razılaşdım. Sənsə məni azad eləsən, mənim hökmdarım olarsan, mən də sənə əsirəm. Məni azad etməyə, Allah-təalının dərğahına çatmağa cəhd edib, mənimlə şərt bağlamaq istərsənmi? Sən mənim dostum olarsan. Mən hər gün bu yerə gələm, sən də mənim yanıma gəlib yer üzünün meyvələrindən mənə pay götürərsən, axı sizdə üzüm, əncir, qarpız, şaftalı, nar və başqa meyvələr vardır. Mənə sən nə gətirərsən, hamısı qəbul olunur. Bizdə mörənc, mirvari, topaz, zümrüd, yaqut və başqa qiymətli daşlar vardır. Mən sənə içərisində mənə meyvə gətirdiyin səbəti dənizdəki bahalı metallar, daş-qaş ilə dolduraram. Bu sözlərə sən nə deyirsən, mənim qardaşım?" Balıqçı dedi: "Bizim aramızdakı bu sözlərə fatihə!" Onların hər biri fatihə oxudu, balıqçı toru açıb adamı azad elədi, sonra soruşdu: "Sənə adın nədir?" O adam dedi: "Mənim adım dəniz

Abdullahıdır. Sən bu yerə gəlib məni görməsən, çağıranda de: "Ey dəniz Abdullahı, haradasan?" Mən o saat sənənin yanında olaram..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz qırx ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, dəniz Abdullahı balıqçıya dedi: "Sən bu yerə gəlib məni görməsən, çağıranda de: "Ey dəniz Abdullahı, haradasan?" Mən o saat sənənin yanında olaram. Bəs sənənin adın nədir? Balıqçı dedi: "Mənim adım Abdullahıdır". Həmin adam dedi: "Sən Yer Abdullahısan, mən də dəniz Abdullahı. Burada dayan, gedim sənə hədiyyə gətirim". Balıqçı dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur". Bundan sonra dəniz Abdullahı dənizə getdi.

Yer Abdullahı da onu tordan azad etdiyinə peşman olub öz-özünə dedi: "Nə bilim, o mənim yanıma qayıdacaq, ya qayıtmayacaq? O məni ələ saldı, mən də onu azad elədim. Mən onu torda saxlasaydım, şəhərdə adamlara göstərib bunun üçün hamıdan pul alardım. Onunla birlikdə adlı-sanlı adamların evlərinə gedərdim". Dəniz Abdullahını buraxdığına görə kədərlənməyə başlayıb öz-özünə dedi: "Şikarım əlimdən getdi!"

Balıqçı onu əlindən buraxdığına görə təəssüfləndiyi vaxt birdən dəniz Abdullahı əlləri inci, mirvari, zümrüd, yaqut və qiymətli daş-qaşla dolu onun yanına qayıdıb dedi: "Götür, qardaş, məndən incimə, səbətim yoxdur ki, ona doldura idim". Yer Abdullahı sevinib qiymətli daş-qaş ondan aldı. Dəniz Abdullahı dedi: "Hər gün sübhçağı bu yerə gəl". Sonra onunla vidalaşib dənizə getdi.

İndi sizə kimdən deyim, balıqçıdan. O, sevincək şəhərə yollandı, çörəkçiye çatıb ona dedi: "Qardaş, bizim də ruzimiz çatdı. Mənimlə haqq-hesab çək..." Çörəkçi ona belə cavab verdi: "Haqq-hesab çəkmək lazım deyil, bir şeyin varsa mənə ver, heç bir şeyin yoxsa, öz çörəyini və pulunu al, get, sonra qismətin çatacaq". Balıqçı dedi: "Dostum, Allahın kəramətindən mənim qismətim çatdı. Mən sənə çox borcluyam, amma bunu götür". O bunu deyib bir ovuc mirvari,

inci, yaqut və qiymətli daş-qaş (bir ovuc isə dəniz Abdullahının ona verdiyinin yarısı olardı) götürüb çörəkçiyə verib dedi: "Bu qiymətli daş-qaşı satanacan bu gün xərcləmək üçün mənə bir qəder xırda pul ver". Çörəkçi əlinin altında olan bütün pulları, səbətində olan çörəyin də hamısını ona verdi. Çörəkçi bu daş-qaşa sevinib baliqçıya dedi: "Mən sənin qulun və nökrünəm". Sonra səbətdəki bütün çörəkləri başına götürüb, baliqçının dalınca getdi, onların evinə çatanda çörəyi onun arvadına, uşaqlarına verdi. Sonra da bazara gedib ət, göyörti, hər cür meyvə alıb gətirdi, dükənini buraxıb bütün günü Yer Abdullahına qulluq elədi, onun işini gördü. Baliqçı ona dedi: "Qardaş, sən özünü yordun". Çörəkçi cavab verdi ki: "Bu mənim vəzifəmdir, çünki mən sənin nökrün olmuşam, bilmirəm sənin yaxşılığından necə çıxacağam". Baliqçı dedi: "Yox, elə demə, ağır günlərdə, bahalıq zamanı sən mənim xeyrixahım oldun". Çörəkçi o gecəni baliqçı ilə gözəl süfrə başında keçirdi.

Bundan sonra çörəkçi baliqçının dostu oldu. Baliqçı dəniz Abdullahı ilə olan hadisəni arvadına nağıl elədi. Arvadı sevinib dedi: "Öz sirrini gizlə ki, hakimlər səni tutmasınlar". Baliqçı dedi: "Mən sirrimi hamıdan gizlətsəm də çörəkçidən gizlətmərəm". Ertesi gün səhər (axşamdan isə o, səbəti hər cür meyvə ilə doldurmuşdu) səbəti götürüb gün çıxmamışdan qabaq dənizə tərəf getdi, səbəti dənizin kənarına qoyub dedi: "Hardasan, ay dəniz Abdullahı?" Birdən dəniz Abdullahı ona cavab verdi: "Sənin qarşında". Bunu deyib onun yanına çıxdı. Baliqçı meyvələri ona təqdim elədi. Dəniz Abdullahı onları götürüb bir müddət dənizə cumdu, sonra səbəti qızıl-gümüş, daş-qaşla dolu gətirdi. Yer Abdullahı səbəti başına alıb getdi, çörəkçinin dükənində çatanda çörəkçi ona dedi: "Ağa, mən qırx qoğal bəşirib sənin evinə göndərdim, indi isə xüsusi çörək¹ bəşirirəm, hazır olan kimi evə gətirərəm, sonra gedib göyörti də, ət də alaram".

Baliqçı səbətdən üç ovuc daş-qaş götürüb ona verdi, sonra isə evə gedib səbəti yerə qoydu. Hər daşdan ən qiymətlini götürüb, cəvahirat bazarına getdi, bazar ağsaqqalının dükənində gəlib dedi: "Bu daş-qaşı məndən al". Ağsaqqal dedi: "Göstər görüm". Baliqçı göstərdi. Ağsaqqal dedi: "Bundan başqa yenə daş-qaşın varmı?" Baliqçı cavab verdi ki, onlardan mənə bir dolu səbət vardır. Ağsaqqal ondan soruşdu: "Sənin evin haradadır?" Baliqçı dedi: "Filan küçədə".

¹ Ən yaxşı ağ undan bəşirilən çörəyə deyildir. Orta əsrlərdə Misirdə bu cür çörək çörəz hesab olunurdu.

Ağsaqqal daşları onun əlindən alıb öz nökrələrinə dedi: "Onu tutun! Bu, sultanın arvadı Məlikənin şeylərini oğurlayan quldurdu". O, baliqçını döyməyi əmr elədi. Onu döydülər, əl-qolunu bağladılar. Ağsaqqal və cəvahirat bazarının bütün adamları da çıxıb dedilər: "Biz quldur tutmuşuq". Onlardan bəziləri deyirdilər: "Filankəsin şeylərini bu alçaqdan başqa heç kəs oğurlamamışdır!" Hər bir cür söz deyirdi. Buna baxmayaraq, baliqçı susur, heç kəsə cavab vermir, padşahın qarşısına gətirilənəcən heç kəsə bir söz demirdi. Ağsaqqal padşaha dedi: "Ey zəmanəmizin padşahı, Məlikənin boyunbağı oğurlandı sən bizə xəbər göndərüb oğrunu tutmağı əmr elədin. Mən hamıdan çox çalışıb oğrunu tutmuşam. Budur, o sizin hüsurunuzdadır, onun əlindən aldığımız daş-qaş da bunlardır". Padşah hərəmağasına dedi: "Bu daş-qaşı götür, Məlikəyə göstərib soruş: "Bunlar sənin itirdiyin şeylərdirmi?" Hərəmağası daş-qaşları götürüb Məlikənin yanına gəldi. Məlikə onları görəndə təəccüb eləyib padşaha xəbər göndərdi ki, "Mən öz boyunbağımı öz otağımdan tapmışam, bunlar isə mənim şeylərim deyil, ancaq bu daşlar mənim boynumdakı daşlardan yaxşıdır. O adamı incitmə".

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz qırx üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, padşahın arvadı padşaha xəbər göndərdi ki, "Bunlar mənim şeylərim deyil, ancaq bu daşlar mənim boyunbağımdakı daşlardan yaxşıdır. O adamı incitmə, əgər bu daş-qaşları satırsa, qızın Ümm əs-Süüd üçün al, biz ondan yaxşı boyunbağı düzəldərik".

Elə ki hərəmağası qayıdıb, Məlikənin dediklərini padşaha danışdı, padşah zərgərlərin ağsaqqalına, onun adamlarına Ad və Samud¹ lənəti yağdırdı, onlar da dedilər: "Ey zəmanəmizin padşahı, biz bildirdik ki, bu adam kasıb baliqçidir, ona görə bu şeyləri onda çox görüb elə fikir

¹ Quranda deyildiyi kimi, peyğəmbərlərə itaət etmədiklərinə görə, Allahın qırdığı əfsanəvi qəbilələr

elədik ki, daşları oğurlayıbdır". Padşah dedi: "Ey yaramazlar, məgər siz dindar adamın xoşbəxtliyini ona çox görürsünüz? Nə üçün siz ondan soruşmadınız? Bəlkə onun özü gözləmədən qadir Allah ona qismət veribdir? Bəs necə oldu ki, siz onu oğru adlandırır, adamlar arasında biabır ləyərsiniz? Gedin, Allah işinizi avand eləməsin?" Zərgərlər qorxu içərisində oradan çıxdılar.

Onların əhvalatı belə oldu. Görək padşah nə dedi. O, baliqçıya dedi: "Ay kişi, Allahın sənə bəxş elədiyi halalın olsun. Sənə heç bir zaval yoxdur! Ancaq mənə düzüünü də görüm, bu daş-qaş sənə haradandır? Mən padşaham, amma mənə bu cür şeylər tapılmaz". Abdullah dedi: "Ey zəmanəmizin padşahı, onlardan mənə bir dolu səbət vardır. Əhvalat belə olubdur".

Sonra o, dəniz Abdullahı ilə dostluğundan danışdı dedi: "Biz onunla şərt bağlamışıq. Hər gün mən səbəti meyvə ilə doldurub ona aparıram, o da bu cür daş-qaşın doldurub mənə verir". Padşah ona dedi: "Ay kişi, bu sənə qismətidir, ancaq pul üçün mənəşə lazımdır. Mən bu günlərdə səni adamların ağalığından qoruyaram, ancaq ola bilər ki, mənə taxtdan salalar, ya da öldürələr, onda hakimiyyət baş-qasının əlinə keçər, belə olsa, onlar dünyəvi həyata aludə olduqlarından, tamahkarlıqdan səni öldürərlər. Mən səni öz qızım ilə evləndirmək, səni özümə vəzir eləmək, özümədən sonra hakimiyyəti də sənə tapşırmaq istəyirəm ki, mən öləndən sonra heç kim səni incitmək fikrinə düşməsin". Sonra padşah dedi: "Bu adamı hamama aparın".

Baliqçıyı aparıb çimizzirdilər, əyninə padşahların libaslarından paltar geyindirdilər, sonra padşahın yanına gətirdilər, padşah da onu özünə vəzir elədi. Sonra da qasidləri, çalğıçıları, bütün oyanların arvadlarını baliqçının evinə göndərdi, onlar da baliqçının arvadına fəxri libas geyindirib, uşaqları ilə birlikdə padşahın evinə gətirdilər, balaca uşaq isə arvadın qucağında idi. Onun böyük uşaqlarını padşahın yanına gətirdilər. Padşah da onları hörmətlə qarşıladı, alıb dizi üstə oturtdu, öz yanında əyləşdirdi. Onların doqquzu da oğlan uşağı idi, padşahın isə oğlan övladı yox idi, təkcə Ümm əs-Süüd adlandırdığı qızı olmuşdu.

Məlikəyə gəldikdə o, Yer Abdullahın arvadını hörmətlə qarşıladı, ona ehtiram göstərdi, onu özünə vəzir təyin elədi. Sonra padşah öz qızı ilə Yer Abdullahın kəbinini kəsməyi əmr elədi. Abdullah da əlinə olan bütün daş-qaşları və qızıl-gümüşləri ona başlıq verdi. Sonra şadlıq başladı. Padşah qızının toyu münasibətlə şəhəri bəzəməyi əmr elədi.

Ertəsi gün baliqçı padşahın qızının yanına gəlib onun bəkarətini aldıqdan sonra padşah pəncərədən baxıb gördü ki, Abdullah başında meyvə ilə dolu bir səbət aparır. O soruşdu: "Ay kürəkən, bu nədir, haraya gedirsen?" Baliqçı cavab verdi: "Dostum dəniz Abdullahın yanına". Padşah dedi: "Ay kürəkən, bu saat dostunun yanına getmək vaxtı deyil". Baliqçı dedi: "Qorxuram şərtimizi pozam, o mənə yalançı hesab olay, mənə deyə "Yer üzündəki həyat səni mənədən uzaqlaşdırmışdır". Padşah dedi: "Sən haqlısan, get dostunun yanına, Allah köməyin olsun!"

Baliqçı dostunun yanına getmək üçün şəhərdən keçirdi, adamları tanıyırdılar, onların dedikləri bu sözləri baliqçı eşitdi: "Budur, padşahın kürəkəni meyvələri daş-qaşla dəyişməyə gedir". Onu tanımayan, əhvalatı bilməyənlər də qışqırırdılar: "Ay kişi, bir ritli nəçəyədir? Bura gəl, mənə sat!" Baliqçı da deyirdi: "Gözlə, sənə yanına qayıdacağam". Beləcə, o heç kəsi pərt eləmədi. O, gedib dəniz Abdullahı ilə görüşdü, meyvaları ona verdi, onları daş-qaşla dəyişdi. Bu işi davam etdirdi, hər gün də çörəkxananın yanından keçəndə gördü ki, dükən bağlıdır. On gün beləcə keçdi. Baliqçı çörəkçini görməyib, dükənin yenə də bağlı görəndə öz-özünə dedi: "Qərībā işdir! Bir bax ha! Çörəkçi necə olubdur?" O, çörəkçinin qonşusundan soruşub dedi: "Ay qardaş, sənə qonşun haradadır? Allah onu nə dərəcə mübtəla eləyibdir?" Çörəkçinin qonşusu cavab verdi: "Ağa, o xəstədir, özü də evdən çıxmır". Baliqçı soruşdu: "Onun evi haradadır?" Çörəkçinin qonşusu cavab verdi: "Filan küçədə". Baliqçı ora gedib çörəkçini soruşdu, gedib darvazanı döyəndə çörəkçi başını pəncərədən çıxarıb başında dolu səbət olan dostu baliqçıyı gördü, düşüb onun yanına gəldi, darvazanı açdı, baliqçı içəri girdi, çörəkçinin üstünə atıldı, onu qucaqladı, ağlayıb dedi: "Dostum, necə yaşayırsan? Mən hər gün çörəkxananın yanından keçirəm, onu bağlı görürəm. Mən sənin qonşundan soruşdum, o mənə dedi ki, sən xəstəsan, mən səni baş çəkmək üçün evinin yerini soruşdum". Çörəkçi dedi: "Mənə görə Allah səni hər cür nemət qismət eləsin! Mənim heç bir xəstəliyim yoxdur, mənə xəbər çatdı ki, bəzi adamlar səni böhtan atıb demişlər ki, sən oğrusan, ona görə də padşah səni tutubdur, mən də qorxub çörəkxanaya bağladım, gizləndim".

Baliqçı dedi: "Dediklərin düzdür". Sonra o öz işi bərəsində, padşahla, cəvahirat bazarının ağsaqqalından olan əhvalatı ona danışdı dedi: "Padşah öz qızını mənə verib, mənə özünə vəzir elədi. Bu səbətdə nə varsa götür, bu sənə payındır. Özü də heç bir şeydən qorxmı". Bunu deyib, onu qorxudan çıxartdı, sonra çörəkçinin yanından getdi. Bəş

səbətə padşahın yanına gəldi. Padşah ona dedi: "Ay kürəkən, deyəsən bu gün yoldaşın dəniz Abdullahı ilə görüşməmişsən, hə?" Balıqçı cavab verdi: "Mən onun yanına getmişdim, onun mənə verdiklərini mən də dostum çörəkçiyə verdim, çünki mənə elədiyi yaxşılığa görə mən ona borcluyam". Padşah soruşdu: "Çörəkçi kimdir?" Balıqçı dedi: "O mənə mərhəmət eləyən adamdır, yoxsul günlərimdə mənimlə onun arasında filan, filan işlər olubdur, o bir gün də olsun, mənə etinasızlıq eləməyibdir, mənim qəlbimi qırmamışdır". Padşah soruşdu: "Onun adı nədir?" Balıqçı dedi: "Onun adı çörəkçi Abdullahdır, mənim adım isə yer Abdullahı, dostumun adı da Abdullahdır". Padşah bunu eşidəndə ucadan dedi: "Mənim adım da Abdullahdır, Allahın qullarının hamısı qardaşdirlər! Dostun çörəkçinin dalınca adam göndər, onu buraya gətir, biz onu sol tərəfin vəziri təyin elərik".

Balıqçı çörəkçinin dalınca adam göndərdi, o, padşahın hüzuruna gələndə padşah ona vəzir paltarı geyindirib, onu sol tərəfin vəziri, yer Abdullahını da sağ tərəfin vəziri elədi..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz qırx dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, padşah öz kürəkəni yer Abdullahını sağ tərəfin vəziri, çörəkçi Abdullahı da sol tərəfin vəziri elədi.

Abdullah tam bir il bu vəziyyətdə keçirdi. O, hər gün yeni meyvə ilə dolu səbəti apardı, onu daş-qaş və cəvahiratın dolu geri qayıtdı. Bağlarda meyvələr qurtaranda da üzüm, badam, qoz, fındıq, əncir və başqa şeylər apardı. Dəniz Abdullahına nə aparırdısa, o qəbul eləyir, səbəti həmişəki kimi daş-qaşın doldurub qayıtarırdı. Günlərin bir günündə balıqçı adəti üzrə meyvələrlə dolu səbəti gətirdi, dəniz Abdullahı da səbəti ondan qəbul elədi. Yer Abdullahı sahilə oturdu, dəniz Abdullahı da suda. Onlar söhbətə başladılar, xeyli danışdılar, nəhayət, qəbirləri xatırladılar. Dəniz Abdullahı dedi: "Qardaş, deyirlər ki, peyğəmbər (Allah ona rəhmət eləsin!) siz yaşayan quruda dəfn edilibdir. Sən bilirənsən onun qəbri haradadır?" Balıqçı dedi: "Bəli,

bilirəm". Dəniz Abdullahı soruşdu: "Hansı yerdədir?" Balıqçı cavab verdi: "Ət-Təyyibə¹ şəhərində". Dəniz Abdullahı soruşdu: "Quruda yaşayan adamlar onu ziyarət eləyirlərmidi?" Balıqçı: "Bəli!" deyəndə dəniz Abdullahı ucadan səsləndi: "Ey quruda yaşayanlar, o nəcib və rəhmdil peyğəmbəri ziyarətiniz qəbul olunsun! Onu ziyarət eləyənlər onun himayəsi altında olmağa layiqdirlər! Sən necə, qardaş, onu ziyarət eləyibsənmi?" Balıqçı dedi: "Yox, mən xəstə idim, həm də o qədər yol xərci üçün pulum yox idi, yalnız səni tanıyandan və sən mənə bu neməti bəxş eləyəndən sonra mən varlandım. İndi də onu mütləq ziyarət eləyəcəm, zəvvar olub Allahın müqəddəs evinə gedəcəm. Məni bundan saxlayan yalnız sənə olan məhəbbətim idi, mən bir gün belə səndən ayrılı bilmirəm". Dəniz Abdullahı soruşdu: "Məgər sən mənə olan məhəbbətin Məhəmmədin qəbrini ziyarətdən yüksək tutursan? Axı, qiyamət günü Allah qarşısında səni o, müdafiə eləyəcək, cəhənnəm odundan səni o, xilas eləyəcək, onun havadarlığı sayəsində sən cənnətə düşəcəksən. Məgər sən dünyəvi həyatı öz peyğəmbərin Məhəmmədin (Allah ona rəhmət eləsin!) qəbrini ziyarət etməkdən üstün tutursan?" Balıqçı dedi: "Yox, Allaha and olsun, onu ziyarət etmək mənim üçün hər şeydən əzəldir, ancaq mən bu il onu ziyarət etməyə səndən icazə istəyirəm". Dəniz Abdullahı dedi: "Mən onu ziyarət etməyə sənə icazə vermişəm. Elə ki onun qəbri üstünə çatdın, ona mənəndə salam yetir. Mənim ona nəzirim vardır. Mənimlə bərabər dənizə gir, mən səni öz şəhərimə, evimə apararam, qonaq eləyəyəm, həmin nəzirimi də verərəm ki, peyğəmbərin qəbri üstünə qoyasan. Bir də ona bu sözləri söylə: "Ya Rəsulallah, dəniz Abdullahı sənə salam yetirir. O bu hədiyyəni sənə göndərər ümid eləyir ki, qiyamət günü sən onu cəhənnəmin odundan himayə eləyəcəksən". Yer Abdullahı dedi: "Qardaş, sən suda yaranmışam, məskənin də sudur, su da sənə zərər vermir. Amma sən sudan quruya çıxsan, sənə zərər olarmı?" Dəniz Abdullahı dedi: "Bəli, mənim bədənəm quruyur, qurunun küləyi mənə dəyər, ölərəm". Yer Abdullahı dedi: "Mən isə quruda yaranmışam, məskənim qurudur. Mən dənizə girsəm, su qamına dolar, mənə boğar, ölərəm". Dəniz Abdullahı dedi: "Bundan qorxma. Mən sənə yağ gətirərəm, bədəninə sürtərsən, ömrünün qalanını dənizi gözə-gözə keçirsən də, dənizdə yatıb-dursan da, sənə heç bir zərər dəyməz". Balıqçı dedi: "Belədirsə, eybi yoxdur. Yağı bura gətir". Dəniz Abdullahı "Baş üstə!" deyib səbəti götürdü, dənizə

¹ Məhəmməd peyğəmbərin dəfn olunduğu Mədinə şəhərinin adlarından biridir.

getdi, bir müddət gözəndi itdi, sonra da qayıdıb yağı gətirdi. Yağ inək yağına oxşayırdı, qızılı rəngdə olub sariyə çalırdı, xoş iyi vardı. Yer Abdullahı ondan soruşdu: “Bu nədir, qardaş?” Dəniz Abdullahı dedi: “Bu dəndən¹ adlandırılan balıqlardan bir növünün yağıdır. Bu, ən böyük balıqdır, özü də bizim qəddar düşmənimizdir. Bu balıq sizin quruda yaşayan heyvanlardan böyükdür. O, dəvəni, ya da fili görə, yaqın ki, onu udar”. Balıqçı soruşdu: “Ay qardaş, bəs bu bədbəxt balıq nə yeyir?” Dəniz Abdullahı dedi: “O dənizin heyvanlarını yeyir. Məgər eşitməmişəm, məsələrdə deyirlər, onlar dənizdə balıqlar kimidirlər, güclülər zəifləri yeyirlər”. Balıqçı dedi: “Sən də düz deyirsən. Bəs dəndənlərdən sizin dənizdə çoxdur?” Dəniz Abdullahı belə cavab verdi: “Bizdə onlar o qədərdir ki, onları yalnız qadir Allah sayı bilər”. Yer Abdullahı dedi: “Qorxuram ki, sənənlə dənizin dibinə gedəndə bu cür balıqlara rast gələm, mənə yeyə”. Dəniz Abdullahı dedi: “Qorxm! Dəndən sənə görəndə tanıyacaq ki, sən Adəm övladın, sənəndən qorxub qaçacaq. O, dənizdə Adəm övladlarından başqa heç kəsəndən qorxmur, çünki o, Adəm övladını yeyə, o saat, o dəqiqə ölür. Adəm övladının yağı bu balıqlar üçün öldürücü zəhərdir. Biz də yalnız Adəm övladının sayəsində onların yağını yığıırıq. Adəm övladından biri dənizə düşüb boğulanda, onun siması dəyişilir, ətə də parça-parça olur, dəndən elə fikirləşir ki, o dəniz heyvanlarından birinin ətidir. Onu yeyib ölür. Biz də onun ölüsünü tapırıq, onun ciyərinin yağını götürürük, bədənimizə sürüb dənizdə gəzirik. Adəm övladı harada olursa olsun, orada yüz, iki yüz, ya min, ya da daha çox dəndən balığı varsa, Adəm övladının səsinə eşidən kimi ölürlər...”

Şəhrişad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz qırx beşinci gecə oldu, Şəhrişad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, dəniz Abdullahı yer Abdullahına dedi: “Hərgah min və daha artıq bu

¹ Farsca diş deməkdir. Bu adda balıq yoxdur. Hekayəçi guya dişli balığa bənzəyən ofsanəvi sualı ojdahaları belə adlandırmışdır.

cür balıq Adəm övladının birçə səsinə eşitsə, o saat hamısı ölür, biri də yerindən tərpənə bilməz”. Yer Abdullahı dedi: “Allaha pənah!”

Bunu deyib öynindəki libası soyundu, dəniz sahilində bir xəndək qazıb paltarını orada basdırdı, sonra bədəninə təpədən-dırmağacan həmin yağla yağladı, suya girib gözəndi itdi. Sonra gözlərini açdı, su ona zərər vermədi, sağa-sola getməyə başladı, istədiyi vaxt yuxarıya qalxdı, istəyəndə dənizin dibinə endi. O gördü ki, dənizin suyu onu çadır kimi himayə eləyir, özünə də zərər yetirmir. Dəniz Abdullahı ondan soruşdu: “Qardaş, nə görürsən?” Balıqçı belə cavab verdi: “Qardaş, mən görürəm ki, bura yaxşıdır. Sən haqlısan, doğrudan da, su mənə zərər yetirmir”. Dəniz Abdullahı dedi: “Dalımcı gəl”.

Balıqçı da onun dalınca getdi, onlar çox yerləri gəzdilər, balıqçı qabağında, sağında, solunda dağ ucalığında suya gördü, dənizdə oynayan hər cür iri, xırda balıqlara baxdı, onların içərisində köllərə, inəklərə oxşayan balıqlar, bir də itlərə oxşayan balıqlar, adamlara oxşayan balıqlar var idi. Onların yaxınlaşdıqları balıqların hamısı yer Abdullahını görəndə qayırdılar. Balıqçı dəniz Abdullahından soruşdu: “Qardaş, mən görürəm ki, bizim yaxınlaşdığımız balıqların hamısı bizdən qaçır, bunun səbəbi nədir?” Dəniz Abdullahı dedi: “Bu sənəndən qorxundandır, çünki Allah-təalanın yaratdığı bütün xəlf olunmuşlar Adəm övladından qorxur”.

Yer Abdullahı dənizin möcüzələrinə baxmaqda davam elədi, nəhayət, onlar uca bir dağa çatdılar. Yer Abdullahı bu dağın yamacı ilə gedib hələ özünə gəlməmiş dəhşətli bir bağrı eşitdi. O geri döndü, bu dağdan onun üzərinə bağrıbağrı gələn qara bir şey gördü (o da dəvə boyda, hələ ondan da böyük idi). Balıqçı dəniz Abdullahından soruşdu: “Qardaş, bu nədir?” Dəniz Abdullahı dedi: “Bu dəndəndir. O, aşağı düşüb mənə təqib eləyir, mənə yemək istəyir. Qardaş, o bizə çatmamış onun üstünə qışqır, yoxsa mənə çəkiş yeyər”. Yer Abdullahı da qışqırdı, birdən dəndən yıxılıb öldü. Balıqçı balığın öldüyünü görüb ucadan dedi: “Allaha şükür ki, mən dəndəni qılınc, ya bıçaqla vurmam. Necə oldu ki, bu yekəlikdə heyvan mənim çıxırtıma dözməyib öldü?” Dəniz Abdullahı dedi: “Təəccüb eləmə, qardaş. Allaha and olsun, bu balıqlardan mini, ya da iki mini olsaydı, Adəm övladının birçə səsinə tab gətirə bilməzdi”.

Sonra onlar bir şəhərə çatdılar, gördülər ki, oranın bütün əhalisi qızlardır, onların arasında bir nəfər də kişi yoxdur. Yer Abdullahı soruşdu: “Qardaş, bu nə şəhərdir, bu qızlar nəçidirlər?” Dəniz Abdullahı dedi: “Buna qızlar şəhəri deyirlər, çünki onun əhalisi qızlardır”.

Balıqçı soruşdu: "Onların arasında kişilər varmı?" Bunun cavabında dəniz Abdullahı dedi: "Yoxdur". Balıqçı soruşdu: "Bəs onlar kişisiz necə hamilə olub doğurlar?" Dəniz Abdullahı cavab verdi ki, dəniz padşahı onları bu şəhərə qovur, onlar da nə hamilə olurlar, nə də doğurlar. Padşahın hansısa qəzəbi tutur, o qızı bu şəhərə qovur, o qız da buradan çıxa bilmir, buradan çıxsa, onu gören hər bir dəniz heyvanı yeyər. O ki qaldı başqa şəhərlərə, oralarda kişilər də, qızlar da vardır. Balıqçı soruşdu: "Məgər dənizdə bu şəhərdən başqa da şəhərlər varmı?" Dəniz Abdullahı cavab verdi: "Çoxdur". Balıqçı soruşdu: "Üstünüzdə sultan varmı?" Dəniz Abdullahı dedi: "Bəli!". Bunu eşidəndə balıqçı dedi: "Qardaş, dənizdə mən çoxlu möcüzə gördüm". Dəniz Abdullahı dedi: "Dənizdə hansı möcüzələri gördün? Məgər məsələdə eşitməmişən ki, deyirlər: "Dənizin möcüzələri qurunun möcüzələrindən çoxdur". Balıqçı ona dedi: "Sən haqlısan?"

Sonra o bu qızlara baxıb gördü ki, onların üzləri aya bənzəyir, saçları arvadların saçı kimidir, amma əlləri və ayaqları qarınlarındadır, bir də balıqlar kimi quyruqları vardır. Dəniz Abdullahı da bu şəhərin əhalisini ona göstərib o biri şəhərəcən qabaqda getdi. Balıqçı gördü ki, bu şəhər adamlarla doludur, qadınlar da var, kişilər də. Onların da üzləri qızların üzlərinə oxşayır, onların quyruqları da vardır, ancaq onlarda qurunun adamlarındakı kimi alım-satım yoxdur, onlar paltar geymirlər, əksinə lütdürlər – eyib yerləri örtülü deyildir. Balıqçı dedi: "Qardaş, görəəm ki, bu qadınların da, kişilərin də eyib yerləri örtülü deyildir". Dəniz Abdullahı dedi: "Bu ona görədir ki, dəniz adamlarının maddələri yoxdur". Balıqçı soruşdu: "Qardaş, bəs onlar evlənəndə nə ələyirlər?" Dəniz Allahı dedi: "Onlar evlənmirlər, birisinin bir qadın xoşuna gələndə, onunla istədiyini ələyir". "Bu yolverilməz işdir, nə üçün onlar adaxlanmırlar, cehiz vermirlər, toy ələmirlər, Allahın və onun rəsulunun istədiyi kimi evlənmirlər?" Dəniz Abdullahı dedi: "Bizim hamımızın dini bir deyil. Bizim aramızda vahid Allaha inanarı müsəlmanlar vardır, aramızda xapçərəstlər, yəhudilər, başqaları da vardır, bizim aramızda hamıdan çox evlənen müsəlmanlardır". Balıqçı soruşdu: "Siz lütsünüz, özü də sizdə alım-satım yoxdur, onda arvadlarınızın cehizi nədir, siz onlara bahalı şeylər, daş-qaşlar vermirsinizmi?" Dəniz Abdullahı cavab verdi: "Cəvahirat bizdə qiymətləndirilməyən daşlardır: evlənmək istəyən müəyyən miqdarda müxtəlif balıq tutmalıdır. Balığın qədəri adaxlı ilə gəlinin atası arasındakı sazişdən asılı olaraq, min, iki min, yaxud çox və ya az ola bilər. Adaxlı tələb olunanları gətirdiyi zaman hər iki tərəfin qohumları toplaşır,

bayram xörəkləri yeyir, əri arvadının yanına gətirirlər, sonra da ər balıq tutub arvadını bəsləyir, o gücdən düşəndə isə arvadı balıq tutub ərini bəsləyir". Balıqçı soruşdu: "Əgər birisi başqası ilə zina ələyirsə, onda iş necə olur?" Dəniz Abdullahı cavab verdi: "Belə bir şey müəyyən ediləndə qadınları qızlar şəhərinə qovurlar, zinadan sonra qadın hamilə olsa, onu doğanacan saxlayırlar, əgər qız doğsa, onları birlikdə qovurlar, qızı da bəc vələduzzina adlandırırlar, o da ömrünün axırına qız qalır. Yeni doğulan uşaq oğlandırsa, onu aparırlar dəniz sultanının yanına, sultan da onu öldürür".

Yer Abdullahı buna təəccüb elədi. Sonra dəniz Abdullahı onu başqa bir şəhərə apardı, sonra da bir başqasına və ilaxır. Beləcə, ona səksən şəhər göstərdi. Balıqçı gördü ki, bir şəhərin əhalisi o biri şəhərin əhalisinə oxşamır. O, soruşdu: "Qardaş, dənizdə yenə də şəhər qaldımı?" Dəniz Abdullahı dedi: "Sən dəniz şəhərlərindən, onun əcaib şeylərindən hələ nə görmüsən? Alicənab, həlim və mərhəmətli peyğəmbərə and olsun, əgər min il hər gün sənə min şəhər, hər şəhərdə də min əcaib şey göstərsəm, dəniz şəhərlərinin və onun əcaib şeylərinin iyirmi dörd kırıtdan bir kırıtnı¹ belə göstərmiş olمام. Mən sənə yalnız bizim ölkələri və bizim torpağı göstərdim – vəssalam". Balıqçı dedi: "Qardaş, məsələ belədirsə, gördüklərim kifayətdir. Balıq yeməkdən iyrəndim. Mən sənənlə birlikdə səksən gün keçirdim. Sən mənə şəhər də, axşam da çiy balıq yedirdirsən, nə qızardılmışı verir-sən, nə də suda bişmişini". Dəniz Abdullahı soruşdu: "Suda bişmiş, ya da qızardılmış nə deməkdir?" Yer Abdullahı dedi: "Biz balığı odda qızardırıq, ya da suda bişiririk, ondan müxtəlif xörəklər hazırlayırıq". Dəniz Abdullahı soruşdu: "Bizdə o haradan ola bilər? Biz nə qızardılmış, nə suda bişmiş, nə də başqa bir şey bilirik". Yer Abdullahı dedi: "Biz balığı zeytun yağında, ya da küncüt yağında qızardırıq". Dəniz Abdullahı dedi: "Zeytun yağını, ya da küncüt yağını biz haradan ala? Biz burada dənizdə sən deyənlərdən heç birini bilmirik". Yer Abdullahı dedi: "Sən düz deyirsən, ancaq qardaş, sən mənə çoxlu şəhər göstərdin, amma öz şəhərini göstərmədin". Dəniz Abdullahı dedi: "Mənim şəhərimə gəlincə, biz onun yaxınlığından keçdik, o bizim gəldiyimiz sahilə yaxındır. Mən öz şəhərimi geridə buraxdım, çünki istədim başqa dəniz şəhərlərini sənə göstərim". Balıqçı dedi: "Gördüklərim kifayətdir, mən istəyirəm ki, sən öz şəhərini mənə göstərsən". Dəniz Abdullahı dedi: "Baş üstə!". Sonra da balıqçıyla bərabər

¹ Bu ifadə – yüzdə bir ifadəsinə müvafiqdir.

öz şəhərinə tərəf döndü, oraya çatanda dedi: "Mənim şəhərim budur". Balıqçı gördü ki, bu şəhər onun gördüyü şəhərlərə nisbətən kiçikdir. Sonra o, dəniz Abdullahı ilə birlikdə şəhərə girib mağaraya çatanacan getdi. Burada dəniz Abdullahı ona dedi: "Mənim evim budur. Bu şəhərdə bütün evlər, böyüyü də, kiçiyi də dağlarda, bu cür mağaralardan ibarətdir, dənizdəki bütün şəhərlər də bu şəkildədir. Özüne ev düzəltmək istəyən hər kəs padşahın yanına gedir, ona deyir: "Mən filan yerdə ev düzəltmək istəyirəm". Padşah onunla bir dəstə "Dimdikləyənlər" adlandırılan balıq göndərir (bu balıqların da bərk daşları parçalayan dimdikləri vardır), onlara muzd olaraq müəyyən miqdarda balıq təyin eləyir. Göndərilən bir dəstə balıq ev sahibinin seçdiyi dağa gəlib oranı dalib ev düzəldir, ev sahibi də mağara düzəldənəcən balıq tutur, onları yedizdirir. Onlar gedir, ev sahibi də mağaraya köçür. Dəniz sakinlərinin hamısı bu vəziyyətdədir – onlar bir-birləri ilə şərt bağlayır, yalnız balıq üçün bir-birlərinə qulluq eləyirlər, hamısı da balıqdır". Sonra balıqçıya dedi: "İçəri gir". Balıqçı içəri girəndə dəniz Abdullahı səsləndi: "Ey, qızım!" Birdən onun qızı içəri girdi. Onun ay kimi yumru üzü, uzun saçları, sürməli gözləri, incə qaməti vardı, ancaq lüt və quyruqlu idi. Qız atasının yanında yer Abdullahını görəndə soruşdu: "Ata can, bu quyruğəkək kimdir bizim yanımıza gətirmisən?" Dəniz Abdullahı da belə cavab verdi: "Qızım, bu mənim dostumdur, yer adamıdır, yer meyvələrini mənə verir, mən də sənə gətirirdim. Yaxın gəl, onunla salamlaş". Qız yaxın gəlib, yer Abdullahını aydın dilinə, səmimi sözlərinə salamladı. Onun atası da dedi: "Qonağımıza xörək ver, onun gəlməsi bizə fərah gətiribdir". Qız da ona böyük balıq gətirdi, hər biri qızu boya. Dəniz Abdullahı balıqçıya dedi: "Ye". Balıqçı ac olduğu üçün zorla yeməyə başladı, çünki balıq yeməkdən iyrənmişdi, onlarda da balıqdan başqa bir şey yox idi. Bir azdan dəniz Abdullahının arvadı gəldi, o, sıfatdən gözəl idi, yəninca iki oğlan uşağı gəlirdi, hər uşağın əlində xırdaca balıq vardı, balığı onlar xiyar yeyən kimi yeyirdilər. Dəniz Abdullahının arvadı ərinin yanında yer Abdullahını görəndə soruşdu: "Bu quyruğəkək kimdir?" Oğlanlar, onların bacısı, anası yaxın gəlib yer Abdullahının dalına baxmağa başladılar, sonra dedilər: "Bəli, Allaha and olsun, quyruğəkəkdir!" Sonra ona gülməyə başladılar. Yer Abdullahı dedi: "Qardaş, məgər sən məni ələ salmaq üçün buraya gətirmisən..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz qırx altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, yer Abdullahı dəniz Abdullahına dedi: "Qardaş, məgər sən məni ələ salmaq, məni uşaqların, arvadın üçün əyləncə etmək məqsədilə gətirmisən?" Dəniz Abdullahı dedi: "Bağışla, qardaş, bizim aramızda quyruqsuz adam tapılmaz, bir nəfər quyruqsuz tapılsa, sultan onu aparır ki, ələ alsın. Qardaş, bu balaca uşaqlardan, arvaddan incimə, onların ağılları çatışmır".

Sonra dəniz Abdullahı arvadına, uşaqlarına qışqırıb dedi: "Susun!" Onlar da qorxub susdular. Dəniz Abdullahı da yer Abdullahını dilə tutmağa başladı. Onlar söhbət eləyəndə on nəfər böyük, güclü, yağın adam gəlib dedi: "Ey Abdullah, padşaha xəbər çatıbdır ki, sənin yanında quruda yaşayan quyruqsuzlardan biri vardır". Dəniz Abdullahı dedi: "Bəli, o adam budur. O mənim dostumdur, mənə qonaq gəlibdir, indi mən istəyirəm onu quruya qaytaram". Gələnlər dedilər: "Biz ancaq onunla birlikdə gedə bilərik, əgər sən danışmaq istəyirsənsə, dur onun padşahın hüzuruna apar, bizə dediklərini padşaha danış". Dəniz Abdullahı yer Abdullahına dedi: "Qardaş, onların bir günahı yoxdur, biz də padşahın sözündən çıxma bilmərik. Ancaq görək mənimlə gedənsən padşahın yanına, Allahın izni ilə mən sənə ondan azad etməyə çalışaram. Qorxma, o səni görəndə biləcəkdir ki, sən yer adamısan, bunu biləndə, mütləq sənə hörmət eləyəcək, səni yer üzünə qaytaracaqdır". Yer Abdullahı dedi: "Qərar sənə qərarındır, mən Allaha pənah aparıb sənə ilə gedirəm". Sonra dəniz Abdullahı balıqçını özüylə götürüb padşahın yanına getdi, padşah balıqçını görəndə gülüb dedi: "Quyruğəkək xoş gəlib!". Padşahın yanında olanların hamısı gülüb dedi: "Bəli, Allaha and olsun ki, o quyruğəkəkdir".

Dəniz Abdullahı padşaha yaxınlaşdı, balıqçı ilə olan əhvalatı ona nağıl eləyib dedi: "Bu, yer adamlarından biridir, mənim dostumdur. O bizim içimizdə yaşamayacaqdır, çünki balığın yalnız qızardılmışım, ya da suda bişmişini yeməyi sevir. Mən istəyirəm ki, onu yer üzünə qaytarmağıma icazə verənsən". Padşah dedi: "Məsələ belədirsə, onu

qonaq eləyəndən sonra yer üzünə qaytarmağına icazə verirəm". Sonra padşah əmr elədi ki, onu qonaq eləsinlər. Ona hər cür formada, hər rəngdə balıq verdilər, yer Abdullahı da padşahın əmrinə əməl eləyib, onları yedi. Sonra padşah dedi: "Məndən bir şey istə". Yer Abdullahı da dedi: "Mən istəyirəm ki, sən mənə qiymətli daş-qaşlar verəsən". Padşah səsləndi: "Onu daş-qaşlar evinə aparın, qoyun ona lazım olanı seçib götürsün". Balıqçının dostu da onu daş-qaşlar evinə apardı, balıqçı istədiyi qədər daş-qaş seçib götürdü. Sonra o, dəniz Abdullahın birlihdə onun şəhərinə qayıtdı. Dəniz Abdullahı pul kisəsini çıxarıb "Al bu nəziri apar, peyğəmbərin qəbri üstünə qoy, ona salavat və salamlar olsun!" – dedi.

Balıqçı pul kisəsində nə olduğunu bilmədən onu götürdü. Sonra dəniz Abdullahı onu yer üzünə çıxarmaq üçün onunla bərabər çıxdı. Balıqçı yolda nəgmə oxuduğunu eşitdi, şənlik, açıq süfrələr gördü, adamlar böyük şadlıq içində yeyib-çir, şən nəgmələr oxuyurdular. Yer Abdullahı dəniz Abdullahından soruşdu: "Bu adamlar nə üçün belə böyük şadlıq içərisindədirlər, məgər onlarda toydur?" Dəniz Abdullahı cavabında dedi: "Onlarda toy deyil, onların kimi işə ölübdür". Yer Abdullahı soruşdu: "Məgər sizdə birisi öləndə siz sevinirsiniz, oxuyursunuz, yeyirsiniz?" Dəniz Abdullahı dedi: "Bəli, bəs siz, yer adamları belə olanda nə eləyirsiniz?" Yer Abdullahı cavab verdi ki, bizdə birisi öləndə qüssələnikrik, ağlayırıq, arvadlar üzlərinə vurur, paltarlarını cırırlar.

Dəniz Abdullahı yer Abdullahına gözlərini bərəldib dedi: "Nəziri bura ver". Balıqçı nəziri verdi, sonra dəniz Abdullahı onu yer üzünə çıxarıb dedi: "Mən sənə dostluğu da, yoldaşlığı da pozuram, özü də bu gündən sonra nə sən mənə görürsən, nə də mən sənə". Yer Abdullahı soruşdu: "Bu sözlər nə üçündür?" Dəniz Abdullahı dedi: "Məgər siz, ey insanlar, Allahın nəziri deyilsiniz?" Yer Abdullahı cavab verdi: "Bəli!". Dəniz Abdullahı dedi: "Allah öz nəzirini götürəndə sizin üçün yaxşı olmur, siz də ona görə ağlayırsınız? Bəs mən peyğəmbərin (Ona salavat və salamlar olsun!) nəzirini sənə necə verim, əgər sizdə təzə uşaq doğulanda ona sevinirsinizsə, hərçənd qadir Allah ona ruhi nəzir verir, bəs bu nəziri alanda niyə gerek ağır olsun, nə üçün siz ağlayırsınız, qəmgin olursunuz? Sizin dostluğunuza bizim ehtiyacımız yoxdur". Sonra o, balıqçıdan ayrılıb dənizə getdi. Yer Abdullahı da öz paltarını geyindi, daş-qaşları götürüb padşahın yanına getdi.

Ondan ötrü darıxmış padşah onu şad qarşılayıb dedi: "Kürəkən, kefin necədir, nə üçün bütün bu müddət ərzində mənim yanımda olmamışan?" Balıqçı da başına gələnləri, dənizdə gördüyü möcüzələri padşaha nağıl elədi. Padşah buna çox təəccüb elədi. Sonra yer Abdullahı dəniz Abdullahının ona dediklərini padşaha danışdı. Padşah dedi: "Sən bunu ona deməkdə səhv etməmişən". Bundan sonra balıqçı bir müddət hər gün sahile gedib dəniz Abdullahını səslədi, ancaq dəniz Abdullahı nə cavab verdi, nə də onun yanına gəldi. Belə olanda yer Abdullahı onu görmək ümidini itirib qayınatasının yanına qayıtdı. Padşahla, onun ev adamlarıyla olduqca şən həyat sürdü. Nəhayət, Nəşələri pozan, Yığıncaqları dağıdan Əzrail onların başının üstünü aldı, hamısı öldü.

Ölməyib, həmişə sağ qalan, gözə görünən və görünməyən səltənətin sahibinin şənli uca olsun! O hər şeyə qadirdir, öz qullarına mərhəmətlidir, hər şeydən xəbərdardır.

Omanlı Əbülhəsənin nağılı

Belə nağıl eləyirlər ki, xəlifə Harun ər-Rəşid bir gecə yuxusuzluqdan çox əzab çəkirdi. O, Məsruru çağırırdı, Məsrur gələndə ona dedi: "Tez Cəfəri mənim yanıma gətir!" Məsrur gedib onu gətirdi. Cəfər xəlifənin hüzurunda hazır olanda xəlifə ona dedi: "Ay Cəfər, bu gecə mənə yuxusuzluq üz veribdir, bilmirəm necə eləyim". Cəfər dedi: "Ya əmirəlmöminin, müdrik adamlar deyirlər: "Güzgüyə baxmaq, hamama getmək və nəğməyə qulaq asmaq dərddi və fikri azaldır". Xəlifə dedi: "Cəfər, mən bunların hamısını eləmişəm, heç nə kömək eləmir. And olsun mənim pak əcdadıma, yuxusuzluğu məndən uzaq eləmək üçün bir çarə tapmasan, başını vurduracağam". Cəfər dedi: "Ya əmirəlmöminin, sənə nə məsləhət versəm əməl eləyər-sənmi?" Xəlifə soruşdu: "Sən mənə nə məsləhət görür-sən?" Cəfər dedi: "Qayığa oturub, Dəclə çayı boyunca suyun axarı ilə Qəri əs-Sərat adlanan yerə-cən gedək, bəlkə eşitmədiyimiz bir şey eşitdik, görmədiyimiz bir şey gördük, necə ki demişlər: "Üç şeydən biri fikri dağıdır: adam görək görmədiyi bir şeyi görsün, yaxud eşitmədiyi bir şeyi eşitsin, ya da qədəm basmadığı bir yerə qədəm qoysun". Bəlkə bu sənəin həyəcanının dağılmasına səbəb ola, ya əmirəlmöminin!"

Harun ər-Rəşid bunu eşidib yerindən qalxdı. Cəfər onun qardaşı əl-Fəzl, həmpiyaləsi İshaq, Əbu Nuvas, Əbu Dülaf¹ və qılınclar Məsrurla birlikdə yola düşdü...

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz qırx yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, xəlifə yerindən qalxdı, Cəfər də qalan adamlardan birlikdə getdi.

¹ VIII əsrin məşhur şairi Əbu Dülaf əl-İclî sorkərdə idi (ehtimal ki, 942-ci ildə vəfat etmişdir).

Onlar geyim otağına getdilər, hamısı tacir libası geyindi, Dəcləyə tərəf yollandı, qızılla naxış vurulmuş qayığa mindilər, çayaşağı getməyə başladılar, ta o vaxtacan yol getdilər ki, gedəcəkləri yerə çatdılar. Onlar ud çalıb-oxuyan bir qızın səsinə eşitdilər. Qız aşağıdakı şəri oxuyurdu:

"Bülbüllər ötəndə mey də gəldi,
Dildarı ayıldaraq dedim mən:

"Qalx! Borc verilib bizə ömür-gün,
Kef məclisinə gecikmə, tərpen.

Gülgün şərab al – baxışlarından
Qəm-qüssə yağan bu dost əlindən".

Sonra gül əkib yarı üzündə,
Saldım yanağında tazə gülşən".

Xəlifə bu səsi eşidəndə ucadan dedi: "Ey Cəfər, bu səs nə gözəl səssdir!" Cəfər cavab verdi ki: "Ya hökmdar, bu ələ mələhətli səssdir ki, bundan yaxşı nəğmə mənim qulaqlarım eşitməmişdir, ancaq ağa, divar dalından eşitmək, yarımcıq eşitmək kimidir, pərdə dalından eşitsək necə olar?" Xəlifə dedi: "Ey Cəfər, gedək. Bu evin sahibinə çağırılmamış qonaq olaq, bəlkə müğənnini gözlərimizlə gördük". Cəfər dedi: "Baş üstə! İtaət borcumdur!" Onlar qayıqdan düşdülər, özləri də içəriyə girməyə icazə istədilər. Birdən onların qarşısına gözəl üzlü, zərif sözlü, şirindilli bir cavan oğlan çıxıb dedi: "İltifat göstərib evimizə gələn ağaların gözümlə üstə yeri var! Buyurun içəri. Sizə hörmət və izzət!" Onlar içəri girdilər (oğlan da onların qabağında gedirdi), dörd tərəfə qapısı olan ev gördülər, onun səfqi qızıl suyuna tutulmuşdu, divarlarına da mavi rənglə şəkillər çəkilmişdi. Binada otağa yapışıq sütunlu evyan vardı, onun altında gözəl bir kürsü qoyulmuşdu. Onun üstündə ayüzlü yüz kənz öyləşmişdi. Cavan onların üstünə qışqırdı, onlar da ayağa qalxdılar. Sonra ev sahibi Cəfərə tərəf dönüb dedi: "Cənab, mən sizin içərinizdə yüksək rütbəli ali rütbəlidən ayıra bilmirəm. Allah xatirinə, qoy rütbəcə hamıdan yüksək olan şəxs fəxri yerə keçsin, onun yoldaşları da, hərə öz rütbəsinə görə öyləşsin". Hamı öz yerində öyləşdi, Məsrur da onların qabağında dayanıb qulluq etməyə başladı. Ev sahibi dedi: "Əziz qonaqlar, icazənizlə sizə yeməyə bir şey gətirəmi?" Onun cavabında "Yaxşı" dedilər. Bunu eşidəndə ev sahibi kənzilərə əmr elədi ki, yemək gətirsinlər.

Dörd nəfər qədd-qamətli köniz gəlib, bir masa gotirdilər. Masanın üstündə yerdə gəzən, göydə uçan, dənizdə üzən: ceyran, kəklik, cüce, göyərçin, balıq etindən hazırlanmış qərribə xörəklər var idi, süfrənin qıraqlarına isə münasib şeirlər yazılmışdı. Gələnlər doyunca yedilər, əllərini yudular, bu zaman cavan dedi: “Ağalar, bir şeyə ehtiyacınız varsa, bizə deyin, arzunuzu yerinə yetirməklə özümüzü xoşbəxt hesab eləyək”. Gələnlər dedilər: “Yaxşı! Biz sənin evinin dalında eşitdiyimiz səse görə sənin mənzilinə gəldik, onu eşitmək, sə sahibini görmək istəyirik. Əgər sən iltifat eləyib buna icazə versən, bu sənin nəciibliyini göstərir, sonra biz gəldiyimiz yerə qayıdaq”. Cavan dedi: “Xoş gəlmisiniz!” Sonra da qara könizlərdən birinə tərəf dönüb əmr elədi: “Filan xanımı bura gətir”. Köniz getdi, əlində kiçik bir masa qayıdıb onu yerə qoydu, ikinci dəfə gedib bədirlənmiş aya bənzər bir qızla qayıtdı. Qız kürsüdə oturdu. Sonra qara köniz atlaz köynəkli udu ona verdi, qız daş-qaş və yaqutla işlənmiş, aşıqları qızıldan olan udu atlaz köynəkdən çıxartdı...”

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz qırx səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, qız gəlib kürsüdə oturdu, udu atlaz köynəkdən çıxartdı, gördülər ki, uda daş-qaşdan, yaqutdan naxış vurulubdur, aşıqları da qızıldandır. Qız udun simlərini köklədi, qız və onun udu haqqında şairin dediyini oxudu:

“Balatek aldı dizi üstə udu,
Parladı aytək aşıqlar par-par:

Gəzişirkən sol əli simlərdə:
Aşığı köklədi sağ barmaqlar”.

Sonra o, udu sinəsinə basdı və ana uşağın üstünə əyilən kimi udun üstünə əyildi, onun simlərini oynatdı, tellər anasını çağıran uşağın

səsi kimi, həzin-həzin səsləndi. Daha sonra o, udun sədası altında bu şeirləri oxudu:

"Ey dost, mey camını gəzdir demədem,
Təki tale mənə, yetirsən yarı!

Mey ürək qanına qarışan kimi,
Qovur ürəkdeki qəmi, qubarı.

Əlində tutduğu qədəhlə birgə
Ay aparmaq istər həmin nigarı.

İstəyəm Dəclənin suları üstə
Ayla söhbət edəm hər gecəyari.

Gümüş saçlarını yuyub Dəclədə
Ay gedir batmağa möğribə sarı".

Qız şəri oxuyub qurtaranda hönkürüb bərk ağladı. Evdəkilər də qışqırıb elə ağladılar ki, az qaldı canları çıxa, onların arasında elə bir adam olmadı ki, onun oxumasının gözəlliyindən bihəl olmasın, libasını cırmasın, üz-gözünə vursun. Harun ər-Rəşid dedi: "Bu qızın oxuması göstərir ki, doğrudan da o, aşıqdır, yarından ayrı düşübdür". Qızın sahibi dedi: "O, ata-anasını itirmişdir". Harun ər-Rəşid ucadan dedi: "Yox, bu, ata-anasını itirmiş adamın ağlaması deyil, sevgilisini itirmiş adamın feryadıdır". Harun ər-Rəşid heyret içində İshaqa dedi: "Allaha and olsun, mən bu qıza bərabər qız görməmişəm!" İshaq da dedi: "Ay ağa, mən ona artıq dərəcədə təəccüb eləyirəm, özü də hey-rətimdən ürəyimi ələ ala bilmirəm".

Bununla belə, Harun ər-Rəşid ev sahibinə baxır, onun gözəlliyinə, üzünün zərifliyinə nəzər yetirirdi. O, cavanın üzündə sarılıq əlaməti gördü, üzünü ona tutub dedi: "Ay cavan oğlan!" Cavan oğlan cavab verdi: "Hüzurundayam, ağa!" Harun ər-Rəşid ondan soruşdu: "Bilir-sənmi biz kimik?" Cavan dedi: "Yox". Cəfər dedi: "İstəyirsənmi biz hərəminizin adını sənə deyək?" Cavan dedi: "Bəli!". Cəfər dedi: "Bu əmirəlmöminindir, özü də cənab rəsulün əmisi oğludur". Sonra qalanların adlarını da bildirdi. Bundan sonra da Harun ər-Rəşid dedi: "Mən istəyirəm ki, sən üzündəki sarılıq bərəsində danışasan, o sonradan əmələ gəlmişdir, yoxsa, anadangəlmədir?" Cavan dedi: "Ya əmir-əlmöminin, mənəim sərgüzəştim təəccüblüdür, işim də qərībədir, onu iynəylə gözün bulağına yazmaq mümkün olsaydı, nəsihətə ehtiyacı olanlara ibrət olardı". Xəlifə dedi: "Bizə bu bərədə məlumat ver. Bəlkə

sən mənəim əlimlə şəfa tapdın". Cavan dedi: "Ya əmirəlmöminin, qulağın mənədə olsun, diqqətini mənədən əsirmə". Harun ər-Rəşid səsləndi: "Öz hekayətini danış, sən mənə onu dinləmək arzusu oyatdın".

Beləcə cavan dedi: "Ya əmirəlmöminin, bil və ağah ol ki, mən dənizdə ticarət eləyən tacirlərdənəm, əslim də Oman şəhərindəndir. Atam varlı tacir idi. Onun işləyən otuz gəmisə vardı, hər il onlardan otuz min dinar gəlir götürürdü. O, nəcib bir adam idi, mənə yazı-pozu, özü də insana lazım olan hər şey öyrətmişdi. Elə ki onun son saatı çatdı, mənə çağıraraq adətə görə vəsiyyəət elədi. Sonra da Allah-təala onu öz dərgahına apardı (Allah əmirəlmömininin ömrünü artıq eləsin!). Atamın yoldaşları vardı, onun atamın pulu ilə alver eləyir, dənizləri dolanırdılar. Bir gün belə oldu ki, mən bir neçə tacirlə öz mənzilimdə oturmuşdum, birdən nökrələrimdən biri mənə yaxınlaşıb dedi: "Ağa, qapıda bir adam dayanıb, sənə yanına gəlməyə icazə istəyir". Mən icazə verdim, o gəldi, başında üstüörtülü bir şey gətirdi, mənəim qabağıma qoyub üstünü açdı, məlum oldu ki, bu, vaxtından qabaq yetişmiş, bizim ölkədə olmayan nadir, qərībə meyvələrdir. Mən buna görə ona təşəkkür elədim, ona yüz dinar verdim, o razılıq eləyib getdi. Sonra mən götürülmüş meyvələri yanımda olan dostlarım arasında bölüşdürdüm, özü də tacirlərdən soruşdum: "Bunlar haradandır?". Onlar dedilər: "Bəsrədəndir". Sonra da Bəsrəni tərifləməyə, onun gözəlliyini təsvir etməyə başladılar. Hamı bu fikirdə oldu ki, şəhərlər içərisində Bəsrədən və onun əhalisindən gözəli yoxdur. Onlar Bəsrəni, onun əhalisini gözəl adətlerini, oranın yaxşı havasını, gözəl mənzərəsini təsvir etməyə başladılar. Könlümə ora getmək həvəsi düşdü. Mən torpaqlarımı, malikanələrimi satdım, gəmilərimi yüz min dinara satdım, qullarımı, könizlərimi satdım, bütün pullarımı topladım, daş-qaşdan və cəvahiratdan əlavə, min-min dinar pul oldu. Mən kirayə ilə bir gəmi tutdum, pullarımı götürüb bütün əmlakımı ona yüklədim, gecə-gündüz gəmiylə yol getdim, axırda Bəsrəyə çatdım. Bir müddət orada qaldım, sonra bir gəmi tutdum, pullarımı ona yığdım, biz bir gecə-gündüz gəmiylə yol gedib Bağdada çatdıq. Mən soruşdum ki, tacirlər məhəlləsi hardadır, yaşamaq üçün hara daha yaxşıdır. Mənə dedilər ki: "Əl-Kərx məhəlləsi"¹. Mən oraya goldim, Zəfəran küçə-sində ev tutdum, bütün pullarımı oraya aparıb bir müddət orada

¹ Orta əsrlərdə Bağdad şəhərinin ticarət hissəsi. Paytaxtın cənub-qərç tərəfində yerləşirdi. Əvvəlcə əl-Kərx müstəqil şəhər olmuş, yalnız sonralar, Bağdad böyüdükcə onun tərkibinə daxil olmuşdur.

keçirdim. Sonra günlərin birində bir qədər pul götürüb gəzməyə çıxdım (cümə günü idi, əl-Mənsur¹ cümə məscidinə getdim. Orada cümə namazı qılırdılar. Namazı qılıb qurtarandan sonra mən adamlardan birlikdə çıxdım, Qəm əs-Sərat adlanan yerdə getdim. O yerdə hündür, gözəl, eyvanı sahile tərəf çıxan bir ev gördüm. Eyvanda pəncərə vardı. Başqa adamların içərisində mən də həmin binaya yaxınlaşıb, gördüm ki, əynində qəşəng paltar olan bir qoca yerdə oturubdu, ondan ətrafa xoş ətir iyi yayılır. Qoca saqqalını uzatmışdı, döşünə düşən saqqalı gümüş əsalar kimi, iki yerə haçalanmışdı. Qocanın ətrafında dörd köniz, beş də nökr dayanmışdı. Mən bir adamdan soruşdum: "Bu qocanın adı nədir, nə peşənin sahibidir?" O dedi: "Bu Tahir ibn əl-Əladır. O, evində qızlar saxlayır. Onun evinə gələn hər bir şəxs yeyir, içir, gözəllərə tamaşa eləyir". Mən dedim: "Allaha and olsun, mən çoxdan gözib belə bir şey axta-ırnam!.."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz qırx doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, nağıl eləyirlər ki, cavan dedi: "Allaha and olsun, mən çoxdan gəzirəm, belə bir şey axtarıram!" O nağıl eləyirdi ki, sonra mən qocaya yaxınlaşdım, ona salam verib dedim: "Ay mənim ağam, mənim sənə işim düşüb". Qoca soruşdu: "Nə işin düşüb?" Mən dedim: "Bu gün axşam sənə qonaq olmaq istəyirəm". Qoca: "Məmnuniyyətlə!" deyib sonra əlavə elədi: "Bala, məndə qız çoxdur; onların içində elələri var ki, gecəsi on dinardır, elələri var ki, gecəsi qırx dinardır, elələri də vardır ki, daha artıqdır. Hansını istəyirsən seç". Mən dedim: "Gecəsi on dinara olanı istəyirəm". Sonra qocaya bir ay üçün üç yüz dinar verdim, o da məni nökrə tapşırı, həmin nökr məni evdəki hamama apardı, yaxşı qulluq elədi. Mən hamamdan çıxanda o məni bir otağa aparıb qapını döydü. Onun qabağına bir qız çıxdı. Nökr qıza dedi: "Qonağını qəbul elə". Qız məni şirin dillə qarşıladı, gülə-gülə, sevinə-sevinə məni zərdən

¹ Onu tikdirmiş xəlifə II əl-Mənsurun şərifinə (754-775-ci illər) əl-Mənsur adı verilmiş bu ən qədim məscid, Bağdadın mərkəzi hissəsində yerləşirdi.

nağıs çəkilmiş qərribə bir otağa apardı. Mən qıza nəzər yetirib gördüm ki, o, bədirlənmiş aya oxşayır, özü də ona ulduzlara bənzər iki köniz qulluq eləyir. Qız məni oturtdu, özü də mənim yanımda əyləşdi. Sonra qızlara işarə elədi, onlar üstündə hər cür toyuq, kəklik, ceyran, göyərçin əti olan xırda masa gətirilər. Biz doyunca yedik. Mən ömrümdə onlardan ləzzətli xörək görməmişdim. Biz yeyəndən sonra süfrə yığıldı, üstündə içki, çiçək, şirniyyat, meyvə olan masa gətirildi. Mən həmin qızla beləcə bir ay vaxt keçirdim.

Bir ay qurtarandan sonra mən hamama getdim, sonra qocanın yanına gəlib dedim: "Ağa, mən gecəsi iyirmi dinar olan qızı istəyirəm". O dedi: "Qızılı çək". Mən gedib qızılı getirib, qocaya bir ay üçün altı yüz dinar çəkib verdim. O, nökrəni çağırıb dedi: "Öz ağamı apar". Nökrə məni bir otağın qabağına getirdi, qapını döydü, otaqdan bir qız çıxdı. Nökrə ona dedi: "Qonağını qəbul elə". Qız məni çox yaxşı qarşıladı. Birdən gördüm ki, onun ətrafında dörd köniz var. Qız əmr elədi yemək gətirsinlər, onlar da üstündə hər cür təam olan bir masa gətirdilər. Mən yeməyə başladım, yeyib qurtarandan sonra süfrəni yığırdılar, qız udu götürüb bu şeirləri oxudu:

"Babil ölkəsinin ətirli mehi,
Mənim məktubumu ona tez yetir.

Mənə mehriban ev çoxdur bu yerdə,
Hamısından uca tək birəcə evdir.

Hamını özünə əsir edən qız
Heç kəsi sevmədən, orda ömr edir".

Mən o qızın yanında bir ay vaxt keçirdim, sonra da qocanın yanına gəlib dedim: "Qırx dinara olan qız istəyirəm". Qoca dedi: "Qızılı çək!" Mən bir ay üçün ona min iki yüz dinar qızılı çəkib verdim, bir ay da o qızla keçirdim. Bu bir ay elə keçdi ki, elə bil bir gün keçmişdi. Onun zahiri görünüşü, məclisi nə qədər gözəl idi! Sonra mən yenə qocanın yanına getdim. Axşama yaxın idi, mən hay-kiy, bərk sə-sədə eşitdim, qocadan soruşdum: "Nə olub?" Qoca dedi: "Bugünkü gecə bizdə ən əlamətədar gecədir. Bu gecə bütün adamlar bir-birinə baxıb əylənir. Dama qalxıb adamlara tamaşa etmək istəyirsənmi?" Mən: "Yaxşı" deyib qalxdım, gözəl bir pərdə gördüm, pərdənin daldında cəllali bir otaq, otağın içində kürsü vardı, onun üstünə qəşəng xatirə döşənmişdi.

orada gözəl bir qız oturmuşdu, öz gözəlliyi, mələhətliyi, qədd-qaməti və təndürüstlüyü ilə baxanları valeh eləyirdi. Onun yanında da bir gənc oturmuşdu. Qolunu qızın boynuna salıb onu öpür, o da oğlanı öpürdü. Ya əmirəlmöminin, onları görəndə ürəyim birtəhər oldu, o qızın gözəl siması gözlərimi elə tutdu ki, harada olduğumu bilmədim. Aşağı enəndə həmin qızın surətini yanında olduğum qıza təsvir eləyib soruşdum ki, o kimdir: "Sənin onunla nə işin var?" Mən dedim: "Allaha and olsun, o qız mənim ağılımı başımdan çıxarıbdır". Qız gülümsəyib dedi: "Ey Əbülhəsən, onun vüsalına yetmək arzusundasamı?" Mən dedim: "Bəli, Allaha and olsun, o mənim ürəyimi, ağılımı əlimdən alıbdır!" Qız dedi: "O, Tahir ibn əl-Əlanın qızıdır, bizim xanımızdır, biz hamımız onun qaravaşıyıq. Ey Əbülhəsən, bilirsənmi onun gecə-gündüzü nəçəyədir?" Mən cavab verdim ki: "Bilmirəm". Qız dedi: "Beş yüz dinara. Padşahların ürəyi ondan ötrü sızıldayır". Mən dedim: "Allaha and olsun, bütün pullarımı ona xərcləyəcəyəm!" Bütün gecəni mən ehtirasa dov gəlmək istədim, səhər də hamama getdim, padşahlara layiq paltarlardan ən qəşəngini geyindim, qızın atasının yanına gəlib dedim: "Ağa, mən gecəsi beş yüz dinara olan qız istəyirəm". Qoca dedi: "Qızılı çək". Mən ona bir ay üçün on beş min dinar qızıl çəkdim. O qızilları götürüb nökrə dedi: "Onu apar öz xanımın filan qızın yanına!" Nökrə məni bir otağa apardı ki, yer üzündə ondan yaraşlıq otaq görməmişəm.

Mən gördüm ki, qız orada oturubdur. Ya əmirəlmöminin, onu görəndə gözəlliyi mənim ağılımı başımdan aldı. O, öndördgecəlik aya bənzəyirdi..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz əllinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirəm ki, cavan həmin qızın ləyaqətini əmirəlmömininə nağıl eləyib dedi: "O, öndördgecəlik aya bənzəyirdi, gözəl, mələhətli, boy-buxunu təndürüst bir qız idi; onun sözləri udun sesini rüsvay eləyirdi, elə bil şair bu sözləri onu nəzərdə tutub demişdi:

"Bütprəstlər ona rast gəlsə idi, Büt nədir, Tanrı sanarlardı onu.

Şərqdə zahid üzünü görəndə, Çəşmə qəribə salar öz yolunu.

Çimşək deryada həmin şəkərləb, Döndərər şəhərdə onun şor suyunu.

Yaxud başqa bir şairin sözləri:

Mən ona bircə kərə baxmaqla Döndü ağılım buxara, jalə kimi.

Hiss edincə mən onun vurğunuyam, Üzü allaşdı qızıl lələ kimi".

Mən qıza salam verdim, o da dedi: "Xoş gəlib səfa gətirmişsiniz!" Ya əmirəlmöminin, sonra mənim əlimdən tutub apardı, öz yanında oturdu. Mən ayrılmaqdan qorxub qəhərlənib ağladım, göz yaşımı axıdım bu iki beyti oxudum:

"Sübhi vüsal ilə açılar deyə Sevirəm ayrılıq gecəsini mən.

Hicran gecəsə bitəcək deyə Sevmirəm gündüzün gəlməsini mən".

Qız məni oxşayıb şirin dillə əyləndirdi, mən də yanımda olsa da ehtirasa deryasında boğulur, ifrat vurğunluq və həsrət üzündən hicran əzabı çekirdim. Mən ayrılığın, uzaq olmağın acılığını xatırlayıb belə iki beyt oxudum:

"Vəsle çatan zaman anıb hicranı, Axtırdım gözümdən qanlı qətrələri;

Sürtdüm üz-gözümü bəyaz boynuna, Axı qan axanda kafur səpərlər".

Qız ömr elədi, təam gətirsinlər. Dörd kənz gəlib, qabağıma padşahlara layiq yemək, meyvə, şirniyyat, çiçək və şərab qoydu. Ya

əmirəlmöminin, biz yedik, şorab içməyə başladıq, ətrafımız çiçəklərlə dolu idi. Oturduğumuz otaq ancaq padşaha layiq idi. Ya əmirəlmöminin, sonra kənz ona xərxaradan tikilmiş köynək gətirdi, o, köynəkdən udu çıxartdı, simlər, uşaq anasını çağırən kimi, yazıq-yazıq səsləndi, qız da bu beyləri oxudu:

"Nazlı bir ceyran əlindən şorab al,
İncədir hər ikisi, eylə yeğin.

Saqinin mey təkə allasə üzü,
Nəşəsi beş qat olur mey içənin".

Ya əmirəlmöminin, beləcə pullarımın hamısı qurtaranacan mən bir müddət onun yanında qaldım. Elə ki pullarım qurtardı, mən onunla oturanda ayrılıq haqqında fikirləşirdim, yanaqlarımdan yaş sel kimi axırdı, gecəni-gündüzdən seçə bilmirdim.

Qız soruşdu: "Nə üçün ağlayırsan?" Mən ona dedim: "Ay xanım, sənin yanına gəldiyim vaxtdan bəri sənin atan məndən hər axşam beş yüz dinar alır, məndə daha heç pul qalmayıbdır. Şair bu sözləri doğru deyibdir:

"Yurdunda pulun yoxsa – qəribəsən, bunu bil sən,
Qürbətə – pulun varsa, əzizlərdən əzizsən!"

Qız dedi: "Bil və agah ol ki, atamın belə bir adəti var, əgər onun yanında tacir olsa, tacir də iflas olsa, atam onu üç gün qonaq saxlayır, sonra da onu qovur, o bir daha bizim yanımıza qayıtmır. Öz sirrini gizlət, işini gizli saxla, mən də Allahın istədiyi vaxtacan səninlə qalmaq üçün bir hiylə işlədərəm, mənim ürəyimdə sənə böyük bir məhəbbət vardır. Bil ki, atamın bütün pulları mənim əlimdədir, atam da onların qədrini bilmir. Mən hər gün sənə içində beş yüz dinar olan kise verə-cəm, sən onu atama verib deyərsən: "Mən pulu sənə günbəgün verə-cəm". Hər dəfə sən pulları ona verəndə, o da mənə verəcəkdir. Mən də onları sənə verərəm, beləcə, biz Allahın istədiyi vaxtacan bir yerdə yaşayırıq".

Mən buna görə qıza təşəkkür eləyib onun əlini öpdüm. Ya əmirəlmöminin, mən bu qayda ilə onun yanında tam bir il vaxt keçirdim.

Günlərin bir günü o öz kənzini çox bərk döydü, kənz də ona dedi: "Allaha and olsun, sən mənə əzab verdiyin kimi, mən də sənin ürəyinə dağ çəkəcəyəm". Sonra həmin kənz qızın atasının yanına gedib,

bizim əhvalatımızı əvvəldən axıracan ona xəbər verdi. Tahir ibn Ələ kənzin sözlərini eşidən kimi ayağa qalxıb, mən onun qızıyla bir yerdə oturduğum zaman yanıma gəlib dedi: "Ey filankəs". Mən cavab verdim ki: "Qulluğunuzda hazıram". O dedi: "Bizdə adət belədir: bizim yanımızda olan bir tacir iflasa uğrayanda, biz onu üç gün qonaq saxlayırıq, sən də artıq bir ildir bəzədən yeyirsən, içirsən, nə də istəsən eləyirsən".

Sonra o öz nökrələrinə tərəf dönüb dedi: "Onun paltarlarını soyundurun". Onlar elə də elədilər, mənə də dəyəri beş dirhəm olan pis bir paltar, on dirhəm də pul verdilər. Qoca dedi: "Get! Mən səni nə döyəcəyəm, nə də söyəcəyəm, öz yolunla çıx get, ancaq bu evdə qalsan, qanının bahası verilməyəcəkdir".

Ya əmirəlmöminin, mən hara gedəcəyimi bilmədən oradan çıxdım, dünyanın nə dər-d-qəmi vardı, ürəyimə doldu, məni təşviş bürüdü. Öz-özümə dedim: "Necə oldu ki, mən min-min dinar pul götürüb dənizlə səfərə çıxdım, bu pulların bir hissəsi otuz gəminin qiymətidir, bunların hamısı o mərdimazır qocanın evində qalır, bundan sonra mən onun yanından lüt, özü də qəlbisniq halda çıxıram. Qadir Allahın qüvvəti və qüdrəti qarşısında hər şey acizdir!"

Mən üç gün Bağdadda qaldım, nə yedim, nə içdim; dördüncü gün isə Bəsrəyə gedən bir gəmi gördüm, həmin gəmiyə mindim, onun sahibindən yer alıb Bəsrəyə gəldim. Çox bərk acmışdım, bazara getdim, bir səbzəvatçı məni gördü, mənə yaxınlaşıb qucaqladı, çünki həm mənim, həm də atamın dostu idi. Mənim vəziyyətimi soruşdu, mən başıma gələnlərin hamısını ona nağıl elədim, səbzəvatçı dedi: "Allaha and olsun, bu, ağıllı adamın işi deyil! Başına gələnlər bu hadisələrdən sonra nə etmək fikrindəsən?" Mən dedim: "Bilmirəm nə eləyim". Səbzəvatçı soruşdu: "İstəyirsənmi mənim yanımda oturub mədaxil-məxaricimi yazasan? Yemək-içməkdən əlavə gündə iki dirhəm alarsan".

Ya əmirəlmöminin, mən buna razı olub düz bir il onun yanında qaldım, yüz dinar yıxanacan alver elədim, sonra çay qırağına bir otaq tutdum. Fikirləşdim ki, bəlkə mal gətirən bir gəmi gəlsin, pullarıma mal alıb Bağdada aparım. Günlərin bir günü gəmilər gəldi, tacirlərin də hamısı mal almağa getdilər, mən də onlarla getdim. Birdən gəminin anbarından iki nəfər çıxdı, özləriylə də iki kürsü gətirdilər, qoyub oturdular. Tacirlər mal almaq üçün onların yanına gəldilər. Gələnlər də öz nökrələrinə dedilər: "Xalça gətirin". Xalça gətirdilər. Nökrələrdən biri çanta gətirdi, ondan bir kise çıxartdı, kiseni açdı, içindəkiləri xalçanın üstünə boşaltdı. Birdən mən gördüm ki, xalça göz qamaşıdır,

onun üstündə o qədər daş-qaş, mirvari, mərcan, yaqut və müxtəlif rənglərdə əqiq var ki...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz əlli birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, cavan tacirləmənin kişə əhvalatını, kisədə hər cür daş-qaş olduğunu xəlifəyə danışib sözüne belə davam elədi: “Ya əmirəlmöminin, sonra kürsülərdə oturan iki adamdan biri üzünü tacirlərə tutub dedi: “Ay tacirlər, siz yığıldınız, mən bərk yorulduğum üçün təkə bu gün mal satacağam”. Tacirlər də malın qiyməti dörd yüz dinara çatana kimi artırmağa başladılar. Bu zaman kişə sahibi (mənim onunla lap çoxdan tanışlığım vardı) mənə dedi: “Nə üçün sən danışmırsan, başqa tacirlər kimi qiyməti qaldırmırsan?” Mən dedim: “Ağam, Allaha and olsun, mənim dünyada yüz dinardan başqa bir şeyim qalmayıbdır”.

Xəcalətimdən gözlerim yaşardı, kişə sahibi mənə baxdı, mənim vəziyyətimi görmək ona ağır idi, tacirlərə dedi: “Şahid olun ki, mən kisədə olan daş-qaşların və cəvahiratın hamısını bu adama yüz dinara satıram, hərçənd bilirəm ki, onların dəyəri filan-filan qədərdir, bu, məndən ona hədiyyədir”.

Sonra o, çantani da, kisəni də, xalçanı da, üstündəki bütün daş-qaşları da mənə verdi. Mən buna görə ona təşəkkür elədim. Orada olan tacirlərin hamısı onu tərifləməyə başladılar. Sonra da mən daş-qaşları götürüb cəvahirat bazarına getdim, oturub alverə başladım. Bu cəvahirat içərisində ovsunlu xırdı bir duaqağı var idi, mahir ustaların əlilə hazırlanmışdı, ağırlığı yarım rütl olardı, qıpqırmızı rəngdə idi, onun hər iki tərəfindən qarışqa izlərinə bənzər sətirələr yazılmışdı. Mən onun nə faydası olduğunu bilmirdim. Düz bir il mən alver elədim, sonra da ovsunlu duaqağını götürüb öz-özümə dedim: “Bu, uzun müddətdir mənə qalır, heç bilmirəm ki, onun faydası nədir”. Mən onu bir dəllala verdim, dəllal bir qədər gözdirdi, qayıdıb dedi: “Heç bir tacir ona on dirhəmdən artıq bir şey vermir”. Mən dedim: “O qiymətə satmaram”. Dəllal duaqağını mənim üstümə atıb getdi.

O biri gün mən onu satmaq istədim, qiyməti on beş dirhəmə qalxdı, mən qəzəblənib onu dəllaldan geri aldım, özü də bir tərəfə tulladım. Bir dəfə oturmuşdum, birdən bir nəfər mənə yaxınlaşıb salamdan sonra dedi: “İcazə verərsənmi mallarına baxım?” Mən dedim: “Olar, bax”.

Ya əmirəlmöminin, mən bu ovsunlu duaqağının yatıb qalmasını qəzəblənmişdim. O adam malları eşələyib ovsunlu duaqağından savayı heç bir şey götürmədi. Ya əmirəlmöminin, mən ona baxıb gördüm ki, o öz əlini öpüb ucadan səsləndi: “Allaha şükür!”

Sonra o soruşdu: “Ay ağa, bunu satarsanmı?” Mənim qəzəbim artdı, dedim: “Bəli!” O adam soruşdu: “Qiyməti neçədir?” Mən soruşdum: “Sən neçə verərsən?” O cavab verdi ki: “İyirmi dinar”. Mən şübhələndim ki, o mənə ələ salır. Odu ki, dedim: “Öz yolunla çıx get”. O adam da mənə dedi: “Əlli dinar verim”. Mən cavab vermədim. Belə olanda o dedi: “Min dinar verim!” Ya əmirəlmöminin, o diləndikcə mən susurdum, ona cavab vermirdim, o da mənim susmağıma gülüb deyirdi: “Nə üçün sən mənə cavab vermirsən?” Mən ona: “Öz yolunla çıx get”, deyib onunla dalaşmaq istədim, o da qiyməti min-min artırırdı, ancaq mən ona cavab vermirdim. Nəhayət, o dedi: “Sən bu duaqağını iyirmi min dinara satarsanmı?” Mən də hey fikirləşdim ki, o mənə ələ salır. Ətrafımıza adamlar toplaşdılar, hamı mənə deyirdi: “Sat, o almasa, hamımız onun əleyhinə çıxıb, döyərək, şəhərdən qovarıq”.

Mən ondan soruşdum: “Sən alırsan, yoxsa ələ salırsan?” O adam dedi: “Sən satırsan, yoxsa ələ salırsan?” Mən dedim: “Satıram!” Onda həmin adam dedi: “Onun dəyəri otuz min dinardır, al pullarını, alveri qurtaraq”.

Mən oradakı adamlara dedim: “Buna şahid olun, ancaq bir şərtlə ki, sən mənə dəyəsen görün, onun xeyri, faydası nədir?” O adam dedi: “Alverimizi eləyək, sonra mən sənə dəyərim onun xeyri və faydası nədir”. Belə olanda mən dedim: “Mən bunu sənə satdım!” Həmin adam ucadan dedi: “Mənim dediklərimə Allah zamindir!” Sonra qızıl çıxarıb mənə verdi, duaqağını alıb cibinə qoyandan sonra məndən soruşdu: “Sən razı qaldınmı?” Mən onun cavabında dedim: “Bəli!” O dedi: “Şahid olun ki, o bunu mənə satıb, pulları – otuz min dinarı aldı”.

Sonra o, üzünü mənə tutub dedi: “Ay yazıq, vallah ki, əgər sən alveri təxirə alsaydın, biz hələ qiyməti yüz min dinar yox, min-min dinaracan artırıraqdıq”.

Ya əmirəlmöminin, bu sözləri eşidəndə rəngim qaçdı, üzümü sənin gördüyün bu sarılıq bürüdü. Sonra mən ona dedim:

“Danış görək bunun səbəbi nədir, bu duaqabından nə fayda”. O adam da dedi: “Bil ki, Hindistan padşahının bir qızı var, ondan qəşəngi hələ görünməmişdir, o, ürəkətmə xəstəliyinə mübtəladır. Padşah qələm sahiblərini, elm adamlarını, fəalçıları çağırıb, ancaq onlar qızı bu xəstəlikdən xilas eləyə bilməyiblər. Mən padşaha dedim (mən də o yığıncaqda iştirak eləyirdim): “Ey padşah, mən Səd Allah əl-Babili adlı bir adam tanıyıram, dünyada bu cür işləri ondan yaxşı bilən yoxdur. Əgər sən məni onun yanına göndərmək qərarına gəlsən, göndər”. Padşah dedi: “Onun yanına get”. Mən ona dedim: “Əmr elə, mənə bir əqiq gətirsinlər”. Padşah mənə bir böyük əqiq, yüz min dinar pul da bəxşiş verdi. Mən onları götürüb Babil ölkələrinə yola düşdüm, qoca haqqında soruşdum, onun evini mənə göstərdilər. Mən ona yüz min dinar pul, bir də bəxşiş verdim. O bunları məndən qəbul elədi, sonra da bir əqiq götürüb, cila ustasını çağırtdı, usta onu dua üçün düzəldib cilaladı. Qoca yeddi ay ulduzları müşahidə elədi, axırda, dua yazmaq üçün vaxt seçdi. Sonra o, daşa sənin gördüyün ovsunları yazdı, mən də padşahın yanına qayıtdım...”

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz əlli ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, əmirəlmömininə cavan danışdı dedi: “Həmin adam dedi: “Mən daşı götürüb padşaha gətirdim. Padşah onu qızının boynuna asdı, qız o saat sağaldı. O, dörd zəncirlə bağlı idi, hər gecə yanında bir kənz qalırdı, səhər isə kənizi öldürürdülər. Həmin duanı şahzadə qızın boynuna taxan kimi, o sağaldı, padşah buna çox sevindi, mənə bəxşiş, çoxlu sədəqə verdi, sonra duaqabını şahzadə qızın boyunbağına taxdı. Günlərin bir günü şahzadə öz kənizləri ilə birlikdə qayıqla dənizdə gəzməyə çıxmışdı. Kənizlərdən biri onu oynadanda, əlini uzatdı, boyunbağı qırılıb dənizə düşdü, o gündən sonra şahzadə yenə cinli oldu, padşah da qəm deryasına batdı. O mənə çoxlu pul verib dedi: “Get qocanın yanına, qoy sənə itən duanın əvəzinə başqa dua yazıb versin”. Mən qocanın yanına getdim, ancaq məlum oldu ki, qoca

ölübür. Mən padşahın yanına qayıdıb əhvalatı ona danışanda o məni on nəfərlə bərabər şahzadəyə dərman axtarmağa göndərdi. Ona dərman tapmaq ümidiynən müxtəlif ölkələri gəzirdik, indi budur, Allahın köməyi ilə bu duanı sənə tapdıq”.

Ya əmirəlmöminin, o, duaqabını götürdü, üzumdəki sarılığın səbəbi də budur. Sonra bütün pullarımı götürüb Bağdada yola düşdüm, əvvəl yaşadığım evə köçdüm. Səhər olanda mən libasımı geyib Tahir ibn ən Əlanın evinə getdim, mən ümid eləyirdim ki, sevdiyim qızı görə-cəyəm, çünki ürəyimdəki məhəbbət günbəgün artırdı.

Mən qocanın evinə çatanda gördüm ki, pəncərənin şəkəkəsi uçubdur. Bir cavandan soruşub dedim: “Allahdan bu qocanın başına nə gəlib?” Cavan cavab verdi: “Qardaş, filan ildə onun yanına bir tacir gəlmişdi, adı omanlı Əbülhəsən idi, o bir müddət qocanın qızıyla vaxt keçirdi, sonra isə onun pulu qurtaranda qoca onu ürəyi yaralı qovdu, qız da onu çox bərk sevirdi. Cavan ondan ayrıldığı zaman qız çox bərk xəstələndi, az qaldı ölsün, atası bunu biləndə cavanın dalınca hər tərəfə adamlar göndərdi, özü də söz verdi ki, hər kəs onu tapıb gətirsə, ona yüz min dinar verəcəkdir, ancaq onu görən, izini, soruşanı bilən olmadı. Qız da indiyəcən ölüm yatağındadır”. Mən soruşdum: “Bəs onun atasının vəziyyəti necədir?” Cavan da dedi: “Ona üz verən müsibət o qədər böyük idi ki, o kənizləri satdı”. Mən dedim: “İstəyirsənmi omanlı Əbülhəsəni sənə göstərim?” Cavan dedi: “Sən allah, qardaş, onu mənə göstər!” Mən dedim: “Get onun atasının yanına, ona de: “Muştuluğumu ver, xoş xəbər gətirmişəm – omanlı Əbülhəsən qayıdadır”.

Həmin adam dəyirman daşından açılıb qaçan qatır kimi götürüldü, bir qədər sonra gözəndən itdi, sonra da qoca ilə birlikdə qayıtdı. Qoca məni görəndə evə qayıtdı, həmin adama yüz min dinar verdi, o da mənə xoşbəxtlik arzulayıb, pulları götürüb getdi. Qoca da mənə yaxınlaşdı mənə qucaqladı, özü də ağlaya-ağlaya soruşdu: “Ağa, bu ayrılıq müddətində harada idin? Mənim qızım sənəin həsrətindən məhv olur! Gəl mənimlə evə gedək”.

Mən evə girəndə qoca üzqoşlu düşüb Allah-təalaya şükür eləyə-eləyə dedi: “Bizi sənə qovuşduran Allaha şükürlər olsun!” Sonra o, qızının yanına gedib ona dedi: “Allah sənəin bu xəstəliyinə şəfa verdi”. Qız dedi: “Ata can, mən yalnız Əbülhəsənin üzünü gördüyüm zaman sağalaram”. Atası da dedi: “Sən bir az mahnı oxuyub, hamama getdikdən sonra mən sizi bir-birinizə qovuşduraram”. Qız bu sözləri eşidəndə səsləndi: “Dediklərin doğrudurmu?”. Qoca dedi: “Allah-

təalaya and olsun, dediklərim doğrudur". Onda qız dedi: "Allaha and olsun, onun üzünü görsəm, mənə yemek lazım deyil". Bunu eşidəndə qoca öz nöqərlərinə dedi: "Ağarı gətirin".

Mən içəri girdim. Ya əmirəlmöminin, qız mənə baxıb huşunu itirmiş halda yerə yixıldı, gözələrini açanda isə belə bir şeir oxudu:

"Vəsldən üzə də əl sevgililər,
Çatdırar onları Allah vüsala".

Sonra o, yerində dik oturub dedi: "Ağa, Allaha and olsun, əgər bu rəya deyilsə, səni görəcəyim ümidim yox idi". Sonra o mənə qucaqladı, ağlayıb dedi: "Ay Əbülhəsən, indi mən yeyəcəm də, içəcəm də!" – yemek-ichmək gətirdilər.

Ya əmirəlmöminin, mən bir müddət orada qaldım, qız təzədən əvvəlki kimi gözəlləşdi. Bu zaman onun atası qızını, şahidləri çağırıb bizim köbinimizi kəsirdi, çox cəllalı ziyafət düzəldti. Həmin qız indiyyəcən mənim arvadımdır".

Cavan sonra xəlifənin yanından getdi, olduqca gözəl, boy-buxunlu, nazik bir oğlan uşağı ilə qayıdıb ona dedi: "Əmirəlmöminin qarşısında yeri öp". Uşaq xəlifənin qarşısında yeri öpdü, xəlifə onun gözəlliyinə heyran olub onu yaradana həmd-səna elədi. Sonra Harun ər-Rəşid öz adamlarıyan birlikdə gedib dedi: "Ey Cəfər, bu qərribə bir hadisədən başqa bir şey deyildir! Mən bundan qərribə bir şey nə görmüşəm, nə də eşimmişəm".

Harun ər-Rəşid xilafət sarayında oturduğu zaman dedi: "Ya Məsrur!" Məsrur cavab verdi: "Buradayam ağam!" Harun ər-Rəşid dedi: "Bəsrənin, Bağdadın və Xorasanın xəracını bu taxçaya yığ". Məsrur da xəracı yığdı, xeyli pul oldu, onun qədərinə yalnız Allah bilirdi. Sonra xəlifə dedi: "Ey Cəfər!" Cəfər cavab verdi: "Buradayam". Xəlifə dedi: "Əbülhəsəni mənim yanıma gətir". Cəfər: "Baş üstə, itaət borcumdur!" deyib Əbülhəsəni getirdi. Cavan gələn kimi xəlifənin qarşısında yeri öpdü. O qorxurdu ki, Harun ər-Rəşid onun evində olduğu zaman, buraxdığı səhvə görə xəlifə onu çağırırmışdır. Harun ər-Rəşid dedi: "Ey omanlı". Əbülhəsən səsləndi: "Mən buradayam, ya əmirəlmöminin! Allah öz mərhəmətinə sənin üstündən əskik eləməsin!" Harun ər-Rəşid dedi: "Bu pərdəni qaldır!"

Xəlifə o üç vilayətin pullarını bir yerə yığmağı, üstünə də pərdə çəkməyi əmr eləmişdi. Omanlı evyanın qabağındakı pərdəni qaldıranda pulun çoxluğundan ağıl çaşdı. Xəlifə soruşdu: "Ey Əbülhəsən,

hansı pullar çoxdur – bunlar, yoxsa ovsunlu mücrüyə görə sənin əlindən çıxmış pullar?" Omanlı dedi: "Ya əmirəlmöminin, bunlar qat-qat çoxdur". Harun ər-Rəşid dedi: "Ay burada olanlar, şahid olun ki, mən bu pulları cavana bağışladım".

Omanlı Harun ər-Rəşidin qarşısında yeri öpdü, utandı, özü də sevincindən ağladı. O ağlayanda göz yaşları yanaqlarından axdı, qanı öz yerinə qayıtdı, üzü bədirlənmiş ay kimi oldu. Xəlifə ucadan səsləndi: "Allahü-əhəd! Bir vəziyyəti başqası ilə əvəz eləyən, özü isə daimi olub dəyişməyən Allaha şükürlər olsun!" Sonra o, güzgülü gətirməyi əmr eləyib, omanlının üzünü özüne göstərdi. Omanlı öz üzünü görəndə üzüqoylu düşdü, Allah-təalaya şükür elədi. Sonra xəlifə həmin pulları Əbülhəsənin evinə aparmağı əmr elədi, omanlıdan xahiş elədi ki, süfrə başında söhbət eləmək üçün əlaqəni kəsməsin, omanlı da ömrünün axırınacan onun yanına gedib-gəldi. Ömrü əbədi olan, gözə görünən və görünməyən aləmin sahibinə həmd-sənalar olsun!

İbrahimlə Cəmilənin nağılı

Padşah sağ olsun, həmçinin nağıl eləyirlər ki, Misir hökmdarı əl-Hasibin elə bir oğlu vardı ki, ondan yaxşısı dünyaya gəlməmişdi. Əl-Hasib qorxduğu üçün ona yalnız cümə namazına gedəndə evdən çıxmağa icazə verirdi. Oğlan da cümə namazı qurtarandan sonra, bir qocanın yanından ötüb keçirdi. Qocanın çoxlu kitabı var idi. Bir dəfə oğlan atından düşdü, qocanın yanında oturub kitabları vərəqləməyə, onlara baxmağa başladı, onlardan birində bir qadın şəkli gördü, elə bir qadın ki, yer üzündə ondan yaxşısı görünməmişdi, ancaq danışmırdı. O qadın oğlanı çaşırdı, aqlını başından çıxartdı. Oğlan qocaya dedi: "Ay qoca, bu şəkli mənə sat!" Qoca onun qarşısında yeri öpüb dedi: "Ağa, pulsuz apar!" Oğlan ona yüz dinar verib, şəkli olan kitabı götürdü. O, gecəbəgündüz şəkli baxıb ağladı, yemədi, içmədi, yatmadı, ürəyində dedi: "Kaş kitabsatandan bu şəkli yaradan haqqında soruşub biləydim o kimdir? Bəlkə bu surətin sahibi barəsində o mənə məlumat verərdi, əgər o sağdırsa, özümü ona çatdırardım, amma sadəcə şəkildirsə, həqiqi mahiyyəti olan şey deyilsə, ondan ötrü özümə əzab verməzdim..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz əlli üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, cavan ürəyində dedi: "Kaş kitabsatandan bu şəkli yaradan haqqında soruşaydım. Bəlkə, o mənə məlumat verərdi. Bu sadəcə şəkil olsa, ona əludə olmazdım, həqiqi mahiyyəti olan şey deyilsə, ondan ötrü özümə əzab verməzdim".

Elə ki cümə günü oldu, oğlan kitabsatanın yanından keçəndə qoca onu gören kimi ayağa qalxdı, cavansa ona dedi: "Əmi can, mənə danış görüm, bu şəkli kim çəkmişdir?" Kitabsatan cavab verdi: "Ağam, onu

Bağdadın əl-Kərx məhəlləsində yaşayan Əbülqasim Əs-Səndəlani adlı bir şəxs çəkmişdir, ancaq mən bilmirəm ki, o kimin şəkildir".

Oğlan onun yanından çıxıb getdi, özü də vəziyyəti haqqında səltənətin əhalisindən heç kəsə məlumat vermədi, cümə namazına da qılmayıb evə qayıtdı, sonra bir kisa götürüb, onu daş-qas və qızilla doldurdu, daş-qasın dəyəri otuz min dinar idi, səhərin açılmasını gözləyib heç kəsə xəbər vermədən evdən çıxdı, gedib bir karvana çatdı, bir bədəvinə görüb ondan soruşdu: "Əmi can, buradan Bağdada nə qədər yol olar?" Bədəvi cavab verdi: "Bala, sən hara, Bağdad hara? Səninlə Bağdad arasında iki aylıq yol var. Oğlan dedi: "Əmi can, mənə Bağdada çatdırsan, sənə yüz dinar pul, bir də altımdakı atı verərəm, atın da qiyməti min dinardır". Bədəvi ucadan dedi: "Danışdığımızı Allah şahid olsun! Bu gecə sən heç kəsə yox, mənim yanımda qalmalsan!"

Cavan onun dedikləri ilə razılışıb, gecəni onun yanında qaldı, dan yeri şüküləndə bədəvi cavanın ona vəd elədiyi atı almaq arzusu ilə onu götürüb qısa yolla sürətlə apardı. Onlar Bağdadın qala qapılarına çatanaqan yol getdilər.

Bədəvi dedi: "Ağa, sağ-salamat gəlib çatdığımız üçün Allaha şükürlər olsun! Budur Bağdad". Cavan çox sevinib atdan düşdü, atı yüz dinarla birlikdə bədəviyə verdi. Sonra kisəni götürüb getdi, əl-Kərx məhəlləsini və tacirlərin olduqları yeri soruşmağa başladı. Tale gətirib onu bir küçəyə çıxartdı. Küçədə beş cüt kiçik ev üzbəüz idi. Küçənin başında gümüş halqalı ikitaylı darvaza var idi, darvazanın yanında ən yaxşı xalılarla döşənmiş iki mərmər kürsü qoyulmuşdu, onlardan birinin üstündə hörmətli, görkəmli, gözəl, əynində qəşəng paltar olan bir adam oturmuşdu, qabağında da ayüzlü beş qul dayanmışdı. Cavan bunu görəndə kitabsatanın ona xatırlatdığı əlamətləri tanıdı, həmin adama salam verdi, o da salama alıb dedi: "Xoş gəlmiş-sən!". Sonra onu oturtdu, əhvalını xəbər aldı. Cavan dedi: "Mən qoribəm, istəyirəm ki, sən mərhəmət göstərib, mənə bu küçədə bir ev seçsən ki, orada yaşayım".

Həmin şəxs dedi: "Ey Qəzələ!" Bir kəniz onun yanına gəlib dedi: "Mən buradayam, ağa!". Kişi dedi: "Özünlə bir neçə nökrə götür, filan evə get. Oranı təmizləyin, xalılar döşəyin, zahirən gözəl olan bu cavan üçün lazımı qab-qacaq və sairə qoyun".

Qız çıxıb həmin adamın dediyi kimi elədi, qoca da cavanı götürüb getdi, evi ona göstərdi. Cavan dedi: "Ay ağa, bu evin kirəsi nəçədir?" Qoca cavab verdi: "Ey aysifət oğlan, sən orada yaşayana qədər mən səndən kirə almayaçağam". Cavan bunun üçün ona təşəkkür elədi.

Sonra qoca başqa bir kənizi çağırdı, qız gəldi, o dedi: “Şahmatı gətir”. Qız gətirdi. Qoca cavana dedi: “Mənimlə oynayarsanmı?” Cavan dedi: “Bəli!”. Qoca onunla bir neçə dəfə oynadı, cavan onu uddu. Qoca dedi: “Sən fərqləndin, sənin biliyin mükəmməldir. Allaha and olsun, Bağdadda mənə udan yoxdur, amma sən mənə uddun”.

Evi hazırladıqdan, oraya xalılar döşədikdən, lazım olan hər şeyi də qoyduqdan sonra qoca açarları cavana verib dedi: “Cənab, mənim evimə gedib, çörəyimi yeyərsənmi? Mənə hörmət eləmiş olarsan”. Cavan buna razı olub qoca ilə getdi, onlar evə çatanda cavan zərflə naxış çəkilmiş gözəl, qəşəng bir ev gördü, bu evdə müxtəlif xalılar, elə şeylər var idi ki, onları təsvir eləməyə dil acizdir. Qoca cavana uzun ömür arzulayıb əmr elədi ki, yemək gətirsinlər. Ortaya Yəmən Səna şəhərində qayırılmış kiçik bir masa qoydular. Sonra qoribə xörəklər gətirdilər, onlardan ləzzətli və şirin xörək tapmaq olmazdı.

Cavan doyanacan yedi, sonra əllərini yuyub evə, xalılara baxmağa başladı, daha sonra da dönbü öz kisəsinə atardı, amma görməyi, ucadan səsləndi: “Allah-təalanın qüdrəti qarşısında hər şey acizdir! Mən qiyməti bir və ya iki dirhəm olan xörək yedim, içində otuz min dinar olan kisəmi itdi! Ancaq mən Allahdan kömək istəyirəm”. Sonra susub danışa bilmədi...

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz əlli dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, nağıl eləyirlər ki, oğlan kəsinin itdiyini görəndə onu dəhşət бүürdü, o susub danışa bilmədi. Qoca şahmatı qabağa çəkib, cavandan soruşdu: “Mənimlə oynayacaqsanmı?” Cavan: “Bəli” deyib oynamağa başladı, qoca onu uddu. Cavan: “Sən fərqləndin”, dedi, daha oynamayıb ayağa qalxdı. Qoca ondan soruşdu: “Sənə nə olub, cavan oğlan?” Cavan dedi: “Mən kisəni istəyirəm”. Qoca ayağa qalxıb kisəni çıxarıb dedi: “Buyur, ağa! İndi mənimlə oyunu davam etdirəcəksənmi?” Cavan dedi: “Yaxşı”.

Qoca onunla oynamağa başladı. Cavan onu uddu. Belə olanda həmin kişi ucadan dedi: “Sənin fikrin kisənin yanında olanda mən sənə uddum, amma mən kisəni sənə gətirəndə sən mənə uddun”.

Sonra ona dedi: “Balam, de görüm hansı ölkədənsən?” Cavan dedi: “Misirdən”. Qoca soruşdu: “Bağdada gəlməyinin səbəbi nədir?”

Oğlan şəkli çıxarıb dedi: “Əmi can, bil ki, mən Misir hökmdarı əl-Hasibin oğluyam, mən bu şəkli bir kitabətada gördüm, o ağılı başımdan aldı. Mən soruşdum ki, bu şəkli kim çəkib? Mənə dedilər: “Onu əl-Kərx məhəlləsində, Zəfəran küçəsində yaşayan Əbülqasim əs-Səndəlani adlı bir şəxs çəkmişdir”. Mən özümle bir qədər pul götürüb, təkcə yola düşdüm, heç kəs mənim halımdan xəbərdar deyildir. Mən istəyirəm ki, sən mənə axıracan məsləhət eləyib, həmin adamı göstərsən. Mən ondan soruşardım ki, bu şəkli nə üçün çəkmişdir, özü də kimin şəklidir. Həmin adam məndən nə istəşə verərdim”. Qoca dedi: “Ay oğul, Allaha and olsun, Əbülqasim əs-Səndəlani mənəm. Bu çox təəccüblü bir işdir ki, tale səni mənim yanıma gətirib çıxartmışdır!”

Cavan Əbülqasimin sözlərini eşidəndə ayağa qalxıb onu qucaqladı, başından, əllərindən öpüb ucadan səsləndi: “Səni Allaha and verirəm ki, de görüm bu kimin şəklidir?” Qoca dedi: “Baş üstə, itaət borcumdur!” Sonra o, ayağa qalxıb, anbarçanı açdı, oradan həmin şəkil çəkilmiş çoxlu kitab çıxarıb dedi: “Bala, bil ki, bu surətin sahibi mənim əmim qızıdır. O, Bəsrədədir, atası Əbu əl-leys Bəsrənin hökmdarıdır, qızın da adı Cəmilədir. Yer üzündə ondan gözəl tapılmaz. Ancaq onun kişilərə meyli yoxdur, öz otaqlarında da kişilərin adını eşitmək istəmir. Mən əmimin yanına getmişdim ki, onu mənə versin, mən onun üçün pul əsirgəmədim, amma əmim razı olmadı. Onun qızı bunu biləndə qəzəblənib mənə cürbəcür sözlər eşitdirdi, söz arası da dedi: “Ağın varsa, bu şəhərdə qalma, yoxsa məhv olarsan, günah da özündə olar”. O, daşürəkliyərin daşürəklişidir. Mən qəlbisinq halda Bəsrədən çıxdım, kitablarda bu şəkli çəkdim, onları müxtəlif ölkələrə yaydım, ümid eləyirdim ki, bəlkə şəkil sifətdən sənə kimi gözəl bir oğlanın əlinə keçər, o da qızın yanına girməyə bir yol tapar, bəlkə qız onu sevir. Mən də ondan əhd-peyman alardım ki, qıza sahib olandan sonra onu mənə göstərsin, heç olmasa uzaqdan ona bir nəzər salım”.

İbrahim ibn əl-Hasib qocanın sözlərini eşidəndə bir müddət başını aşağı salıb fikrə getdi. Əs-Səndəlani də ona dedi: “Bala, mən Bağdadda səndən yaxşı bir adam görməmişəm, belə də fikir eləyirəm ki, qız səni görşə, sənə vurulacaqdır. Onunla görüşüb onu alandan sonra, heç olmazsa, bir dəfə uzaqdan ona baxmaq üçün mənə göstərsənmi?” Cavan dedi: “Bəli!”. Əbülqasim dedi: “Madam ki, belədir, gedəcəm mənim evimdə qal”. Cavan da dedi: “Bir yerdə qərar tutub qala bilmə-

rəm, ona olan məhəbbətimdən od tutub yanıram". Əs-Səndəlani dedi: "Səbir elə, mən üç gün ərzində sənə üçün bir gəmi hazırladım, onunla Bəsrəyə gədersən".

Əbülqasim gəmini hazırlayıb cavana lazım olan yemək-icmək və sairəni oraya qoyanacan cavan gözlədi. Üç gündən sonra isə Əbülqasim ona dedi: "Yola hazırlaş, mən sənə üçün gəmi hazırlatmışam, sənə lazım olan hər şey orada vardır, gəmi də səndir, dənizçilər də mənim nökrələrimdir. Gəmidə sən qayıdanacan kifayət qədər hər şey vardır. Mən dənizçilərə əmr eləmişəm ki, sağ-salamat qayıdana kimi sənə qulluq eləsinlər".

Cavan ayağa qalxıb gəmiyə getdi, Əbülqasimlə vidalaşdı yola düşdü. Elə ki gəlib Bəsrəyə çatdı, yüz dinar pul çıxarıb dənizçilərə vermək istədi, ancaq onlar almayıb dedilər: "Biz haqqımızı ağamızdan almışıq". Cavan dedi: "Bunu mükafat alın, mən ona deməyəm". Dənizçilər pulu götürüb, ona xoşbəxtlik arzuladılar.

Sonra cavan Bəsrəyə qədəm qoydu, tacirlərin yaşadıkları yeri soruşdu. Ona dedilər: "Həmədan xanəsi"ndə olurlar. Cavan getdi, gəlib həmin karvansaranın olduğu bazara çatdı. Hamı dönüb ona baxır, onun gözəlliyinə, qəşəngliyinə tamaşa edirdi. Cavan dənizçilərdən biri ilə karvansaraya gəlib soruşdu ki, qapıçı haradadır. Onun yerini göstərdilər, cavan gördü ki, o qoca, hörmətli bir şəxsdir. İbrahim ona salam verdi, qapıçı salamını aldı. Cavan soruşdu: "Əmi can, yaxşı otağın varmı?" Qapıçı: "Bəli!", deyib cavanla dənizçini apardı, onlar üçün zərlə işlənmiş bir otaq açdı dedi: "Cavan oğlan, bu otaq sənə üçün yararlıdır". Cavan iki dinar çıxarıb dedi: "Bunları açar haqqı al". Qapıçı pulu götürüb ona xoşbəxtlik arzuladı. Cavan dənizçiyə əmr elədi ki, gəmiyə qayıtsın, özü də otağa girdi. Qapıçı da onun yanında qalıb, ona qulluq etməyə başladı, dedi: "Ağa, sənə gəlişin bizi şad elədi". Cavan ona bir dinar verib dedi: "Bu bir dinara bizə çörək, ət, şirniyyat və şərab gətir". Qapıçı dinarı götürüb bazara gedib qayıtdı. O, bütün şeyləri on dirhəmə almışdı, pulun xirdasını cavana qaytardı. Cavan dedi: "Bunu özün xərclə". Karvansaranın qapıçısı çox sevindi. Sonra cavan tələb elədiyi şeylərdən yalnız bir qoğal, bir az da şirni yeyib, qapıçıya dedi: "Bunu evində olanlara apar". Qapıçı azuqəni götürüb arvad-uşaqlarının yanına getdi, onlara dedi: "Mənim fikrimcə yer üzündə, bu gün bizim karvansaraya gələn bu cavandan alıcınab, ya da xoşsifət bir adam tapılmaz. O bizdə qalsa biz varlanarıq".

Sonra xanə qapıçısı İbrahimin yanına gedib gördü ki, o ağlayır. Qapıçı oturub onun ayaqlarını ovxalamağa başladı, onlardan öpüb dedi:

"Ağa, nə üçün ağlayırsan, Allah sənə ağlamaq qismət eləməsin". İbrahim dedi: "Əmi can, mən bu axşam sənə ilə içmək istəyirəm". Qapıçı dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" İbrahim beş dinar çıxarıb dedi: "Bu pula bizim üçün meyvə və şərab al". Sonra o, qapıçıya daha beş dinar verib dedi: "Buna da xüsgəbar, gül-çiçək və beş yağlı toyuq al, bir də udu mənə gətir".

Qapıçı gedib onun əmr elədiyi şeyləri aldı, öz arvadına da dedi: "Yemək hazırla, bizə şərab süz. Ancaq hazırladığın hər şey əla olmalıdır, çünki bu cavan bizi nemətlərə qorq eləyib". Qapıçının arvadı ərinin əmr elədiyi kimi hər şeyi çox yaxşı hazırladı, qapıçı da yeməyi götürüb sultanın oğlu İbrahimin yanına getdi...

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz əlli beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, qapıçının arvadı xörək, içki hazırlayandan sonra qapıçı onları götürüb sultanın oğlunun yanına gəldi. Onlar yeyib-icməyə, şənlik etməyə başladılar. Birdən cavan ağlayıb bu iki şəri oxudu:

"Bu cahandan, bu zəngin aləmdən
Mən keçərdim yolunda dildən.

Cənnəti, kefi qurban eylərdim
Bir saatlıq vüsəlnə yarın".

Sonra o, bərkdən qışqırıb yıxıldı, huşunu itirib yerə sərilirdi. Xanənin qapıçısı ah çəkdi, cavan ayılanda ondan soruşdu. "Ağa, nə üçün ağlayırsan, bu şeyirlərdə işarə vurduğun qız kimdir? O qız sənə ancaq ayaqlarının altının tozu ola bilər". Cavan ayağa qalxdı, ən yaxşı qadın paltarı olan boğçanı çıxarıb qapıçıya dedi: "Götür, bu sənə hələmin üçündür". Qapıçı boğçanı ondan alıb öz arvadına verdi, arvad onu götürüb cavanın yanına gəldi, onun ağladığını görüb dedi: "Sən bizim ürəyimizi parçaladın! Bizə bildir görək hansı gözəli sevirsən, o qız

sənin ancaq kənzin olar". İbrahim dedi: "Xala can, bil ki, mən Misir hökmdarı əl-Hasibin oğluyam, özü də rəis Əbu əl-Leysin qızı Cəmiləyə vurulmuşam". Qapıcının arvadı dedi: "Allah, Allah, qardaş, bu sözləri burax, amandır, bizi heç kəs eşitməsin, yoxsa məhv olarıq! Yer üzündə o qızdan zalımı yoxdur, heç kəs də onun yanında kişi adı çəkə bilməz, çünki onun kişilərə meyl yoxdur. Bala, ondan əl çək, bir başqasını seç".

İbrahim onun sözlərini eşidəndə bərk ağladı. Qapıcının arvadı da ona dedi: "Mənim canımdan başqa bir şeyim yoxdur, sənə olan məhəbbətim üzündən onu təhlükəyə məruz qoyub, fikirləşib bir fənd taparam ki, arzuna çatasan..."

Sonra qapıcı ilə arvadı onun yanından çıxıb getdilər, səhər olanda İbrahim hamama getdi, padşah paltarlarından geyindi, bu vaxt birdən xanənin qapıcısı arvadıyla birlikdə onun yanına gəlib dedilər: "Ay ağa, bil ki, burada bir nəfər qozbel dərzisi var, o, Cəmilə xanımın dərzisidir. Onun yanına get, vəziyyətini ona danış, bəlkə o arzuna çatmaq üçün sənə bir yol göstərə".

Cavan ayağa qalxıb qozbel dərzinin dükanına getdi. Onun yanına gələndə orada on nəfər ayüzlü qul gördü, onlara salam verdi, onlar da salama aldılar, onun gəlişinə sevinirdilər, onu oturdular, onun qəşəngliyinə, gözəlliyinə heyran qaldılar.

Qozbel İbrahimi görəndə gözəlliyi onun ağlını çaşdırdı. Cavan ona dedi: "İstəyirəm sən mənim cibimi tikəsən".

Dərzi ona yaxınlaşdı, ipək sap götürüb onun cibini tikdi (cavan cibini qəsdən cırırdı). Dərzi onun cibini tikib qurtarandan sonra İbrahim beş dinar çıxardıb ona verdi, çıxıb öz otağına getdi. Dərzi öz-özünə dedi: "Mən bu cavana nə elədim ki, o mənə beş dinar verdi?" Dərzi bütün gecəni cavanın gözəlliyi və səxavəti haqqında düşündü. Səhər açılanda İbrahim qozbel dərzinin dükanına getdi, onun yanına girəndə salam verdi, dərzi onun salamını aldı, ona hörmət eləyib uca-dan dedi: "Xoş gəlmisən!" Cavan oturub dedi: "Əmi can, mənim cibimi tik, yenə cırılb!" Dərzi cavab verdi: "Bala, baş üstə, göz üstə!" Bunu deyib onun cibini tikdi. İbrahim ona on dinar verdi, qozbel də onları götürdü, onun gözəlliyinə və səxavətinə heyran qaldı.

Sonra dedi: "Cavan oğlan, Allaha and olsun, bu cür hərəkətinin bir səbəbi olmalıdır, həm də burada məsələ cib tikişməkdə deyildi. Mənə işin barəsində həqiqəti danış, əgər sən bu uşaqlardan birinə vurulmusansa, Allaha and olsun, onların içərisində səndən yaxşısı yoxdur. Onların hamısı sənin qabağında quldur. Əgər belə deyilsə,

mənə danış". İbrahim dedi: "Əmi can, bura söhbət yeri deyil, çünki mənim işim təəccüblü və qəribə bir işdir". Dərzi dedi: "İş belədirsə, mənimlə bir xəlvət yerə gedək".

Sonra dərzi ayağa qalxdı, İbrahimin əlindən tutub, onunla bərabər dükanın içərisindəki otağa keçib ona dedi: "Cavan oğlan, sözünü de!" İbrahim öz işini ona danışdı. Dərzi dedi: "Cavan aqıl, Allahdan qorx, öz bərəndə fikirləş!" Adını çəkdiyin qız daşqəlbldir, onun kişilərə arası yoxdur. Qardaş, dilini qısa elə, yoxsa özünü məhv elərsən".

Cavan bu sözləri eşidəndə acı-acı ağladı, dərzinin etəyindən yapışub uca-dan dedi: "Əmi can, mənə hiyf elə, mən məhv oluram! Mən öz səltənətimə və atamın səltənətini tərk eləyib, tənha, qərib bir adam kimi ölkələri dolaşmışam, onsuz səbir-qərarım qalmayıbdır". Dərzi cavanın başına gələnləri görəndə ona yazığı gəlib dedi: "Bala, mənim canımdan başqa bir şeyim yoxdur, mən sənə bəslədiyim məhəbbətin yolunda onu qurban verməyə hazırəm, çünki sən mənim ürəyimi yaraladın. Sabah səndən ötrü bir iş fikirləşib taparam, ürəyin sakit olar".

İbrahim ona razılıq eləyib xanəyə getdi, qozbelin ona dediklərini xanə qapıcısına nağıl elədi, qapıcı da dedi: "O səninlə xoş rəftar eləyibdir".

Səhər olanda cavan özünün ən qəşəng paltarını geyindi, bir kiso dinar götürdü, qozbelin yanına gəldi, ona salam verdi, oturub dedi: "Əmi can, vədinə əməl elə". Dərzi dedi: "Qalx ayağa, üç yağlı toyuq, üç misqal qənd, iki xırda kuzə şərab, bir də qədəh götür, bunların hamısını bir kisəyə qoy. Səhər namazından sonra bir avarçı ilə qaşığa minib ona de: "Mən istəyirəm ki, sən məni Bəsrə ətrafına aparasan". O desə ki, mən bir fərsəngdən¹ uzağa gedə bilmərəm". Ona de: "İxtiyar sənindir". Bu məsəfəni getdikdən sonra onu pulla tovla, ta ki səni yerinə çatdırsın. Elə ki oraya çatdın, görəcəyin birinci bağ Cəmilə xanımın bağdır. Sən oranı görəndə darvazaya yaxınlaş, zorxara xalı ilə döşənmiş iki hündür pillə görəcəksən, onların üzərində mənim kimi qozbel adam oturmuş olacaqdır. Öz vəziyyətdən ona şikayətlən, ondan kömək istə, bəlkə onun sənə yazığı gələ, elə eləyə ki, sən qızı heç olmasa bir dəfə görə biləsən. Mən bundan başqa bir hiylə işlədə bilmərəm. Onun sənə yazığı gəlməsə, sən də məhv olarsan, mən də. Bax, mənim tədbirim belədir, hökm isə Allah-təalanındır". Cavan dedi: "Allaha pənah. Allah nə istəsə o olacaqdır. Allah-təalanın qüdrəti qarşısında hər şey acizdir!" Bunu deyib qozbel dərzinin yanından

¹ Karvanın bir saatda getdiyi məsafə 4,5-6 kilometr bərabərdir.

çıxıb öz otağına getdi. O, dərzinin əmr elədiyi şeyləri götürüb xırda bir kisəyə qoydu, sonra da səhər Dəclənin کنارına gəldi, birdən gördü ki, bir qayıqçı yatıb. Onu oyatdı, on dinar verib dedi: "Mənə Bəsrə ətrafına apar". Avarçı dedi: "Mən bir fərsəngdən uzağa gedə bilmərəm, bir qarış uzağa getsəm mən də məhv olaram, sən də". İbrahim dedi: "İxtiyar sənindir". Qayıqçı onu götürüb suşağı getdi, bağa yaxınlığında dedi: "Bala, buradan o yana gedə bilmərəm, bu hüdudu ötüb keçsəm, mən də məhv olaram, sən də".

İbrahim o biri on dinarı çıxarıb dedi: "Bu pulları götür, yeri düşər, sənə köməyi dəyər". Qayıqçı utanıb dedi: "İşimizə Allah-təala fəraş versin!.."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz əlli altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, cavan o biri on dinarı qayıqçıya verəndə, qayıqçı onları alıb dedi: "İşimizə Allah-təala fəraş versin!" Sonra su ilə aşağı getdilər. Elə ki bağa çatdılar, cavan sevincindən ayağa qalxdı, ox məsafəsi boyda sıçrayışla qayıqdan sahilə tullandı, qayıq da geri dönüb əkildi. Cavan irəli gəlib bağı, hər şeyi qozbelin təsvir elədiyi kimi gördü. O gördü ki, bağı darvazası açıqdır, qapı ağzında fil sümüyündən qayrılmış bir kürsü vardır, kürsünün də üstündə xoş görünüşlü bir qozbel kişi oturubdur. Onun paltarları zərlə işlənibdir, əlində də qızıl suyuna tutulmuş gümüş bir çəmaq vardır. Cavan tələsik ona yaxınlaşdı, əylib əllərindən öpdü. Qozbel ondan soruşdu: "Sən kimsən, haradan gəlibsən, sənə buraya kim gətiribdir, bala?" (Həmin adam İbrahim ibn əl-Hasibi görə kim onun gözəlliyinə heyran olmuşdu.) İbrahim ona dedi: "Əmi can, mən qərib ölkədən gəlmiş axmaq bir uşağam". Bunu deyib ağladı. Qozbelin ona yazığı gəldi, onu kürsüdə oturtdu, göz yaşını silib dedi: "Sənə zaval yoxdur! Əgər borclu düşmüşsə, Allah kərimdir, borcunu ödəyər, qorxursansa, Allah qorxunu dağidar". İbrahim dedi: "Əmi can, mən nə bir şeydən qorxuram, nə də borcum var, Allaha şükür, onun köməyi ilə pulum çoxdur". Qozbel dedi: "Bala, nəyə ehtiyacın

var, nəyə görə ürəyini, gözəlliyini təhlükəyə salıb fəlakətli yere gəlibsən?"

Cavan öz macərasını ona nağıl elədi, işin nə yerdə olduğunu danışdı. Qozbel onun sözünü eşidəndə, başını bir müddət aşağı salıb ondan soruşdu: "Məni sənə nişan verən qozbel dərzisi idi?" İbrahim cavab verdi: "Bəli!". Qozbel dedi: "O mənim qardaşımdır. O, uğurlu bir adamdır. Bala, sənəin məhəbbətin qəlbimə girməseydi, mənim də sənə yazığım gəlməseydi, sən məhv olardın, mən də, mənim qardaşım da, xanə qapıçısı da, onun arvadı da məhv olardı". Qozbel sözünə davam edərək dedi: "Bil ki, yer üzündə bu bağım misli-bərabəri yoxdur. Bunun adı Dürdanə Bağıdır. Mənim ömrüm boyu bu bağa sultan-dan və onun sahibi Cəmilədən başqa heç kəs girməyib, mən iyirmi il burada keçirmişəm, bu yerə gələn bir adam görməmişəm. Hər qırx gündə bir dəfə xanım qayıqla buraya gəlir, özü də öz könizlərinin arasında, ipək örtükdə çıxır, örtüyünün uclarını on köniz qızıl qarmaqlarla tutmuş olur, belə ki mən onun üzünü heç bir zaman görməmişəm. Mənim təkəbə bir canım var, onu da sənəin yolunda qurban verirəm". Cavan onun əlindən öpdü. Qozbel dedi: "Mən sənədən ötrü bir şey fikirləşənəcən mənim yanımda qal". Sonra cavanın əlindən yapışb bağa apardı. İbrahim bu bağa girəndə elə bildi ki, bura cənnətdir. O gördü ki, burada ağaclar sarmaşır, palmalar ucalır, su boldur, quşlar müxtəlif səslərlə ötürülür. Sonra qozbel onunla birlikdə kiçik, günbəzli bir evə yaxınlaşıb dedi: "Bax, Cəmilə xanım bu evdə oturur".

Cavan evə baxıb gördü ki, bura qərribə şənlik yeridir, evdən qızıllı və mavi rənglərlə çəkilmiş hər cür şəkillər asılmışdır, həm də buranın dörd qapısı var, hər qapıya beş pillə qalxır. Evin ortasında hovuz tikilibdir, hovuzda qızıl pillələrlə düşürlər, özü də bu pillələrlə cəvahiratdan bəzək vurulubdur, hovuzun ortasında qızıl fəvvarə, onun ətrafında kiçikli, böyüklü fiqurlar vardır, su bu fiqurların ağzından çıxır, guruldayır, özləri də müxtəlif səslər çıxarır, qulaq asana elə gəlir ki, cənnətdədir. Evin ətrafı gümüş dibçəklərlə doludur, üstünə zər-xara çəkilmiş şələlə var, ondan solda, yaşıl cəmənə çıxan gümüş barmalıqlı pəncərə vardır. Cəməndə hər cür vəhşi heyvanlar, ahular, dovşanlar oynaqlaşıb, sağdakı meydançaya açılan pəncərədən hər cür quşlar görünür, burada müxtəlif səslərlə cəvələyir, qulaq asanı heyran eləyirlər.

Cavan bunları görəndə vəcdə gəldi, bağın darvazasında oturdu, bağban da onun yanında oturub dedi: "Bağım xoşuna gəlirmi?" Cavan dedi: "Bu, yer üzünün cənnətidir". Bağban gülüb ayağa qalxdı, bir müddət gözdən itdi, sonra əlində məcməyi qayıtdı. Məcməyidə yağlı

toyuqlar, gözəl təamlar və şirniyyat var idi. O, məcməyini cavanın qabağına qoyub dedi: "Doyunca ye".

İbrahim deyirdi: "Mən doyunca yedim. Bağban mənim yediyməni görəndə sevinib dedi: "Allaha and olsun, padşahların və şahzadələrin işi belədir!". Sonra o dedi: "Ay İbrahim, kisəndəki nədir?" Mən kisəni onun qabağında açdım. Bağban dedi: "Onu yanınca götür, Cəmilə xanım gələndə sənə lazım olar, o gələndə mən sənə yemek götürə bilməyəcəyəm".

O, ayağa qalxdı, mənim əlimdən yapışb Cəmilənin evinin qabağındakı bir yerə gətirdi, orada ağacların arasında çardağ düzəldib dedi: "Bura gir, Cəmilə gələndə sən onu görərsən, o səni görməz. Mənim ən böyük hiyləm budur, ümidini isə Allaha bağla, Cəmilə oxumağa başlayanda sən də onun nəğməsini oxu, o getdikdə isə, Allahın rızasıyla sən də sağ-salamat gəldiyin yerə qayıt".

Cavan bağbana təşəkkür eləyib onun əlini öpmək istədi, ancaq bağban qoymadı. Sonra cavan kisəni bağbanın düzəltdiyi çardağa qoydu, bağban ona dedi: "Ay İbrahim, bağda göz, meyvələrdən ye, xanımın gəlmək vaxtı səhərdir".

İbrahim də bağda gəzməyə, meyvələrdən yeməyə başladı. O, gecəni bağbanın yanında qaldı, sübh işıqlaşanda isə İbrahim sübh namazını qıldı. Birdən bağban rəngi saralmış halda onun yanına gəlib dedi: "Qalx ayağa, bala, gir çardağa, qaravaşlar bu yeri silib-süpürmək üçün gəlirlər, xanım da onların dalınca gələcəkdir..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz əlli yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, bağban İbrahim ibn əl-Hasibin yanına gəlib dedi: "Qalx ayağa, bala, çardağa gir, qaravaşlar bu yeri silib-süpürmək üçün gəlirlər, xanım da onların dalınca gələcəkdir. Gözlə tüpürməyəsən, öskürməyəsən, asqırmayasən, yoxsa, biz – mən də, sən də məhv olarıq". Cavan qalxıb çardağa girdi, bağban da bu sözləri deyə-deyə getdi: "Allah amanında olasan, bala!" Cavan oturmuşdu, birdən beş qaravaş gəldi. Onların

misli-bərabərini heç kəs görməyibdir. Qaravaşlar evə girdilər, güləb səpdilər, sonra sabur və ənbərdən buxur yandırdılar, zərxara döşədilər. Onlardan sonra da musiqi alətləri ilə əlli qaravaş gəldi. Cəmilə də onların arasında, qırmızı zərxaradan hazırlanmış talvarın altına gəlirdi, qaravaşlar qızıl qarmaqlarla talvarın qıraqlarını qaldırırdılar. Nəhayət, gəlib evə girdi, amma cavan onun nə üzünü, nə də libasını gördü.

O öz-özünə dedi: "Allaha and olsun, bütün zəhmətim hədəf getdi! Mən mütləq gözləyəcəyəm, işlər necə olacaq". Sonra qaravaşlar yemək, içmək gətirdilər, yedilər, içdilər, əllərini yudular, sonra Cəmilə üçün kürsü qoydular, o oturdu, qaravaşlar da çaldılar, misli olmayan, ürəklərə işləyən səslə oxudular. Sonra təsərrüfat işlərinə baxan qarı ortaya çıxdı, əl çalib oynamağa başladı. Qaravaşlar onu çəkib apardılar, birdən pərdə qalxdı. Cəmilə gülə-gülə çıxdı. İbrahim onu gördü. Onun əynində bərlə-bəzəkli paltar, başında mirvari və daş-qaşnan düzəlmiş əklil, boynunda mirvaridən gerdənbənd vardı. Belinə zəbəcəd çubuqlarından hazırlanmış kəmərlə bağlamışdı, kəmərin qotazları yaqut və mirvaridən idi. Qaravaşlar ayağa qalxıb, onun qabağında yeri öpdülər, o da hey güldürdü".

İbrahim ibn əl-Hasib deyirdi: "Mən onu görəndə gözəlliyi gözlərimi elə qamaşdırdı ki, elə bil bu aləmdə deyildim, ağıl başımdan çıxdı, fikrim qarışdı. Yer üzündə onun gözəlliyinin misli-bərabəri yox idi. Mən huşumu itirib yığıldım, sonra ağlar gözlə ayrılıb bu iki şəri oxudum:

"Hüsnünü kirpiklərim gizləməsinlər deyə,
Gözlərimi qırpmadan hey baxıram mən sənə.

Qavraya bilməzdilər incəliyin sirrini,
Gözlərim ömrüm boyu baxsa idi hüsnünə".

Qarı qaravaşlara dedi: "Qoy on nəfəriniz ayağa qalxıb oynasın, oxusun". İbrahim onları görəndə öz-özünə dedi: "Kaş Cəmilə xanım oynayırdı".

On qaravaşın rəqsi qurtaranda onlar Cəmiləyə yaxınlaşdılar, onu aralığa alıb dedilər: "Ay xanım, biz istəyirik ki, sən bu yerdə rəqs eləyəsən, bununla da bizim şadlığımızı başa çatdırasan, çünki biz bu gündən xoş gün görməmişik". İbrahim ibn əl-Hasib öz-özünə dedi: "Şübhə yoxdur ki, göyün qapıları açıldı, Allah mənim duamı eşitdi!"

Qaravaşlar da Cəmilənin ayaqlarından öpüb, ona deyirdilər: "Allaha and veririk, biz görməmişik ki, sənin kefin bugünkü kimi şad olsun". Onlar Cəmiləni o qədər həvəsləndirdilər ki, axırda o, üst paltarını çıxartdı, zərxaradan tikilmiş, hər cür daş-qaşla işlənmiş köynəkdə qaldı, nara bənzər döşlərini göstərdi, bədirlənmiş aya bənzəyən üzünü açdı".

İbrahim ömründə görmədiyi hərəkətlər gördü. Cəmilə öz rəqsində qərribə bir üsul, maraqlı yeniliklər göstərdi, belə ki piyalədə qovucuğun rəqsini bizə unatdı, özü də onun rəqsindən əmmamələr başlarda öyildi¹. Onun da halı şairin dediyi kimi idi:

"Tapa bilməz eybü-nöqsan
O mina bədəndə insan:

Nə uzun demək rəvadır,
Nə qısa, vəsətdi boydan,

Tamam incidən yonulmuş
o gözəl, o nazlı canan.

Elə parlayır o, sanki
Nur alıb günəşdən, aydan!"

Yaxud bir başqasının dediyi kimi:

"Rəqqasə söyütdək öyilir rəqs eləyəndə,
Hər süzməyi dərhal ayırır cisimi candan.

Ruzgar kimi bir yerdə qorar tutmayır əsla,
Cismim toz olub qalxır o şuxun ayağından".

İbrahim deyirdi: "Mən ona baxdığım zaman birdən onun nəzəri mənə sataşdı, mənə gördü, mənə görəndə kimi də siması dəyişdi, qaravaşlara dedi: "Mən sizin yanınıza gələncən oxuyun". Sonra yarım dirsek boya bıçağa tərəf yönəldi, onu götürüb mənə sarı gəldi. Sonra da ucadan səsləndi: "Allah-təalının qarşısında hər şey acizdir!". O mənə yaxınlaşanda ruhum bədənimdən çıxdı. Mənə görəndə üzübüz gələndə

¹ Bu ifadə o deməkdir ki, İbrahim Cəmilənin rəqsinə baxarkən heyrətindən hər şeyi unuddu.

isə bıçağı əlindən salıb ucadan səsləndi: “Ürəkləri döyündürən Allaha şükürlər olsun!” Sonra dedi: “Ay cavan, qəlbini sakitləşdir! Sən qorxduğun şeydən uzaqsan”. Mən ağlamağa başladım. O isə əli ilə göz yaşımı silib deyirdi: “Ay cavan, mənə danış görüm, sən kimsən, səni bu yerə gətirib çıxaran nədir?” Mən onun əlini öpüb ötəyindən yapışdım. O dedi: “Sənə zaval yoxdur! Allaha and olsun gözüm səndən başqasını xatırlaya bilməz. Mənə de görüm sən kimsən”.

İbrahim deyirdi: “Mən başıma gələnləri əvvəldən axıracan ona danışdım”. Cəmilə töccüb eləyib dedi: “Mənim ağam, səni Allaha and verirəm, indi de görüm sən əl-Hasibin oğlu İbrahim deyilsən ki?” Mən onun cavabında dedim: “Bəli”. O da özünü üstümə atıb dedi: “Məni kişilərdən uzaqlaşdıran sənə. Eşitdim Qahirədə bir oğlan var ki, gözəllikdə onun bərabəri yoxdur. Səni mənə təsvir elədilər, mən də sənə vuruldum, ürəyim sənə eşqilə doldu və mən şairin dediyi kimi oldum:

“Qulağım gözümü üstələyibdir,
Görmədən eşidib sevnələr kimi”.

Sənin üzünü mənə göstərən Allaha şükürlər olsun! Allaha and olsun, sən bir başqası olsaydın, mən bağbanı da, xanə qapıçısını da, dərziyi də, onlarla əlaqədar olanların hamısını da çarxıya çəkdi-rədim”.

Sonra o mənə dedi: “Nə kələk işlədim ki, qaravaşların xəbəri olmadan sən bir şey yeyə biləsən?” Mən ona dedim: “Nə yeyib içəcəyikse, mənim yanımdadır”. Mən kisəni onun qabağında açdım, o toyuğu götürüb tikə-tikə mənim ağzıma qoymağa başladı, mən də tikələri onun ağzına qoydum. Mən onun belə elədiyini görəndə, elə bildim bu yuxudur. Sonra mən şərab çıxartdım, biz içməyə başladıq, özü də o mənim yanımda idi, qaravaşlar da oxuyurdular. Biz səhərdən günortayacan beləcə keçirtdik, sonra o, ayağa qalxıb dedi: “Qalx ayağa, gəmi hazırla, özü də mən gələncən filan yerdə mənə gözlə. Sənin ayrılığına dözməkdən səbrim tükənmişdir”. Mən ona cavab verib dedim: “Ay xanım, mənim gəminim vardır, o mənim özümündür, dənizçiləri də özüm tutmuşam, onlar mənə gözləyirlər”. Cəmilə dedi: “Mənim istədiyim elə budur”. Sonra qaravaşların yanına getdi...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz əlli səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Cəmilə xanım qaravaşların yanına gedib onlara dedi: “Qalxın, saraya gedək”. Onlar soruşdular: “Bu saat niyə gedək, axı burada üç gün vaxt keçirmək bizim adətımızdir?” Cəmilə cavab verdi: “Mənim ürəyim bərk ağrıyır, deyəsən xəstələnmişəm, qorxuram vəziyyətim ağır-lıym”. Qaravaşlar dedilər: “İtaət borcumuzdur!” Sonra libaslarını geyindilər, sahile gedib, qayığa mindilər. Bağban İbrahimə yaxınlaşıb (o əhvalatı bilmirdi) dedi: “Ay İbrahim, işin rast gətirmədi ki, Cəmi-lənin camalından zövq alasan. O, adətən üç gün burada qalır, qorxuram o səni görmüş olsun”. İbrahim dedi: “Nə o mənə gördü, nə də mən onu. O, evdən çıxmadı”. Bağban dedi: “Sən düz deyirsən, bala o səni görmüş olsaydı, yəqin ki, biz məhv olardıq. Ancaq gələn həftə o buraya gələncən sən mənim yanımda qal, onu görərsən, doyunca da na baxarsan”. İbrahim dedi: “Ağa, mənim bir az pulum vardır, ondan nigaranam. Yanımda adamlar vardır, qorxuram onlar mənim çox yubanmağımdan istifadə eləyələr”. Bağban dedi: “Səndən ayrılmaq mənimçün ağırdır!”

O, İbrahimi qucaqlayıb onunla vidalaşdı. İbrahim də düşdü-yü xanəyə getdi, qapıçı ilə görüşdü, pullarını götürdü. Xanənin qapıçısı ondan soruşdu: “Allah qoysa, xoş xəbərlə gəlibsən?” İbrahim ona belə cavab verdi: “Mən istədiyim adama yol tapa bilmədim, ata-anamın yanına qayıtmaq istəyirəm”.

Karvansara qapıçısı ağlayıb onunla vidalaşdı, onun şeylərini aparıb gəmiyə çatdırdı. Sonra İbrahim Cəmilənin dediyi yerə gedib orada onu gözləməyə başladı.

Gecə olduqda birdən qız topasaqqal mərd bir kişi qiyafəsində ona yaxınlaşdı, onun belində kəmə, bir əlində kaman və ox, o biri əlində siyirmə qılınc var idi. O soruşdu: “Misir hökmdarı əl-Hasibin oğlu sənənsənmi?” İbrahim cavab verdi: “Bəli, mənəm”. Qız ucadan dedi: “Sən necə məlun adamsan ki, padşah qızlarını korlamağa gəlibsən! Gəl sultanla danış!”

İbrahim deyirdi: “Mən huşumu itirib yığıldım, dənizçilər də qorxudan ayaq üstə ölmüşdülər. Qız mənim halımı görəndə saqqalı üzündən qopartdı, qılncı atdı, kəməri açdı, gördüm ki, o, Cəmilə xanımdır. Ona dedi: “Allaha and olsun, sən mənim ürəyimi üzdü!”” Sonra mən dənizçilərə dedim: “Gəminin sürətini artırın!” Onlar da yelkənləri açdılar, sürətini artırdılar, bir neçə gündən sonra biz Bağdada çatdıq. Birdən mən gördüm ki, çay کنارında gəmi dayanıb. Orada olan dənizçilər bizi görəndə yanımızdakı dənizçilərə qışqırdılar: “Ey filankəs, filankəs, yolu sağ-salamat gəlməyinizə şadiq”. Sonra onlar öz gəmilərini bizim gəminin yanına yönəldilər. Biz gəmiyə baxırdıq, birdən gördük ki, Əbülqasim əs-Səndəlani də oradadır! O bizi görəndə ucadan səsləndi: “Mənim istədiyim bu idi. Allahın pənahında gedin, mən də bir iş üçün getmək istəyirəm”. Onun qabağında bir şam var idi: O mənə dedi: “İşini gördünmü?” Mən cavab verdim: “Bəli!”. Bu zaman əs-Səndəlani şamı bizə yaxınlaşdırdı, Cəmilə onu görəndə əhvalı dəyişdi, rəngi saraldı, əs-Səndəlani də onu görüb səsləndi: “Allah pənahında gedin, mən də sultanın işindən ötrü Bəsrəyə gedirəm. Ancaq gələn adama hədiyyə çatır”.

O, halva qutusunu götürməyi əmr elədi, gətirən kimi onu gəmiyə atdı (halvada isə bəng var imiş). İbrahim dedi: “Gözümün nuru, bunu ye!” Cəmilə ağlayıb soruşdu: “Ay İbrahim, bilirsənmi bu kimdir?” Mən dedim: “Bəli, bu filankəsidir”. Cəmilə dedi: “Bu mənim əmim oğludur, əvvəlcə o məni atamdan istəmişdi, ancaq mən ona razılıq verəmədim. İndi o, Bəsrəyə gedir, ola bilsin bizim bəzəməzə atama xəbər verəcəkdir”. Mən ona dedim: “Ay xanım, biz Mosula çatmamış o, Bəsrəyə çatma bilməz. Biz bilmirdik ki, qəza bizim üçün nə hazırlayıbdır”. Mən bir qədər halva yedim, heç udub qurtarmamışdım ki, başı üstə yerə dəydim. Sübh açılanda isə asqırdım, bəng burnumun deşiklərindən gəldi, gözlerimi açıb gördüm ki, məni lüt-üryan halda bir səhraya atıblar. Özümə əl qatdım, ürəyimdə dedim: “Bu, həqiqətən əs-Səndəlaniyə mənə qurduğu hiylədir!” Mən haraya gedəcəyimi bilmirdim, əynimdə təkçə bir tuman var idi. Ayağa qalxdım, bir qədər getdim, birdən gördüm ki, vali əllərində qılnc və dəyənək olan bir neçə adamla gəlir. Mən qorxdum, bir uçuq hamam görüb orada gizləndim, orada ayağıma bir şey toxundu, əlimi onun üstünə qoydum, əlim qana bulandı. Əlimi tumanıma sildim, bilmədim ki, o nədir, sonra əlimi ikinci dəfə uzatdım, əlim öldürülmüş bir adamı deydi, onun da başı əlimə gəldi. Mən onu atıb dedim: “Allahın qüdrəti və qüvvəti qarşısında hər şey acizdir”. Sonra hamamın otaqlarından

birinə girdim. Birdən vali hamamın qapısı ağzında dayanıb dedi: “İçəri girin, buranı axtarın”. Onun dəstəsindən on nəfər əli şamlı adam çıxdı. Mən qorxudan divarın dalına keçdim, öldürülən adama baxdım. O, aycamallı bir qız idi. Onun başı bir tərəfdə, bədəni o biri tərəfdə idi, əynində bahalı paltar var idi. Onu görəndə məni dəhşət bürüdü, vali də içəri girib dedi: “Hamamın bütün guşələrini axtarın”. Onun adamları mənim dayandığım yere girdilər, onlardan biri məni gördü, onun əlləri yarım dirsək uzunluğunda bıçaq var idi. O mənə yaxınlaşanda ucadan səsləndi: “Bu gözəl simanı yaradan Allaha şükürlər olsun! Ay cavan, sən haralısan?”

Sonra o mənim əlimdən tutub soruşdu: “Ay cavan, bunu nə üçün öldürübsən?” Mən dedim: “Allaha and olsun, mən onu öldürməmişəm, özü də bilmirəm onu kim öldürüb, mən sizdən qorxdığım üçün bu hamama girdim”.

Mən başıma gələn əhvalatı ona nağıl eləyib dedim: “Allah xatirinə məni nəhaq incitmə! Onsuz da mənim başım özümə qarışıbdır”. Mənim adam məni götürüb valinin yanına apardı. Vali mənim əlimdə qan izləri görəndə dedi: “Buna daha heç bir sübut lazım deyil! Onun boynunu vurun!..”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz əlli doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, İbrahim ibn əl-Hasib deyirdi: “Məni valinin yanına gətirəndə, vali məni görüb dedi: “Buna daha heç bir sübut lazım deyil! Onun boynunu vurun!” Mən bu sözləri eşidəndə bərk ağladım, gözlerimdən yaş sel kimi axdı, bu iki şəri oxudum:

“Getdik əsirin dediği bir yolla,
Ayrılib hər kəsə bir iz, bir yol.

Əcəlin harda tamamdırsa sənin,
Öləcəksən orada, arxayın ol!”

Sonra mən qışqırıb huşsuz halda yığıldım. Cəlladın mənə rəhmi gəlib dedi: "Allaha and olsun, bu üz qatıl üz deyil!" Vali dedi: "Onun boynunu vurun". Məni edam kürsüsünə oturdular, gözlerimi bağladılar, cəllad qılıncı götürdü, boynumu vurmağa hazırlaşib validən icazə istədi. Mən: "Qorib canım vay!" – deyər qışqırdım. Birdən atılar yaxınlaşdılar, özü də kim isə dedi: "Ona dəyməyin! Əl saxla, cəllad!". Bunun qoribə bir səsi var idi, təəcüblü iş idi. Demə məsələ belə olub: Misir hökmdarı əl-Hasib saray əhlindən birini çoxlu hədiyyə və nadir şeylərlə xəlifə Harun ər-Rəşidin yanına göndərüb. O, xəlifəyə yazır ki: "Mənim oğlum bir ildir ki, yox olmuşdur. Eşitmişəm ki, o, Bağdaddadır. Mən istərdim ki, Allahın xələfi mərhəmət eləyib yoxlasın, görsün ona nə olmuşdur, onu axtarıb tapmağa çalışsın, onu bu saray əhli ilə mənim yanına göndərsin".

Xəlifə də məktubu oxuyandan sonra valiye əmr eləyib ki, bu iş bərəsində həqiqi məlumat əldə eləsin. Sonra valiylə xəlifə durmadan İbrahimi soruşaqlaşdır, o vaxt da onlara bildiriblər ki, İbrahim Bəsredədir. Xəlifə bu məlumatı alan kimi məktub yazıb, Misirdən gələn saray məmuruna verib, Bəsərə getməyi ona əmr eləyibdir. O da özü ilə vəzirin yaxın adamlarından bir dəstə götürüb öz ağasının oğlunu axtarmaq niyyəti ilə həmin saat yola düşüb, gəlib onu onda tapır ki, valinin yanında edam kürsüsündədir.

Vali saray məmurunu görəndə tanıdı, ona hörmət əlaməti olaraq atdan düşdü. Saray məmuru soruşdu: "Bu cavan kimdir, onun işi nə yerdədir?" Vali əhvalatı ona danışdı. Saray məmuru dedi (o bilmirdi ki, bu sultanın oğludur): "Bu cavanın sifəti qatıl sifəti deyil". O, cavanın buxovlarını açmağı əmr elədi, vali açdı. Sonra saray məmuru dedi: "Onu mənim yanına getir!" Vali İbrahimi saray məmurunun yanına gətirdi. İbrahim də keçirdiyi dəhşətdən gözəlliyini itirmişdi.

Saray məmuru dedi: "Ay cavan, öz əhvalatını mənə danış, səninlə bu ölə qız arasında nə hadisə olmuşdur?" İbrahim saray məmuruna baxanda onu tanıyıb ucadan səsləndi: "Vay sənin halına! Yoxsa, mən tanıyırsan? Məgər mən sənin ağasının oğlu İbrahim deyiləm? Yoxsa sən mənə axtara-axtara buraya gəlibsən?"

Saray məmuru diqqətlə İbrahimi baxdı, onu lap yaxşı tanıdı, tanıyan kimi onun ayaqlarına yıxıldı. Vali saray məmurunun nə hala düşdüyünü görəndə rəngi saraldı, məmur dedi: "Vay sənin halına, ay zalım, doğrudanmı sən mənim ağam Misir hökmdarı əl-Hasibin oğlunu öldürmək istəyirdin?" Vali məmurun ətəyini öpüb dedi: "Ay ağa, mən haradan biləydim? Biz onu bu kökdə gördük, yanında da

öldürülmüş qız". Məmur dedi: "Vay sənin halına, sən vali olmağa layiq deyilsən. Bu oğlanın on beş yaşı vardır, o bir sərcə də öldürmüşdür, adamı necə öldürə bilər? Ancaq sən ona vaxt verdinmi, başına gələn əhvalatı soruşdunmu?"

Sonra saray məmurunun vali dedilər: "Qızı öldürəni axtarın!" Adamlar bir də hamama girdilər gördülər qızın qatili oturub, onu tutub valinin yanına gətirdilər.

Vali onu görəb xilafətin sarayına getdi, əhvalatı xəlifəyə danışdı. Harun ər-Rəşid hökm elədi, qızın qatilini öldürsünlər. Sonra da İbrahim əl-Hasibi getirməyi əmr elədi. Cavan onun hüzurunda dayananda isə Harun ər-Rəşid onun üzünə gülümsəyib dedi: "Öz əhvalatını mənə danış, de görüm başına nələr gəlibdir".

İbrahim başına gələn əhvalatı axıracan ona danışdı. Xəlifə bunu çox mühüm bir məsələ hesab eləyib qılıncdar Məsruru çağırıb dedi: "Bu dəqiqə get gir Əbülqasim əs-Səndəlaniyə evinə, onu həmin qızla bərabər buraya getir".

Məsrur dərhal yola düşüb getdi, evə girib gördü ki, qız saçlarından bağlanmışdır, özü də həlak olmaq üzredir. Məsrur qızı azad eləyib əs-Səndəlani ilə birlikdə xəlifənin yanına gətirdi. Harun ər-Rəşid qızı görəndə onun gözəlliyinə heyran qaldı, sonra əs-Səndəlaniyə tərəf çevrilib dedi: "Aparın onun bu qızı döyən əllərini kəsin, onu çarxıxa çəkin, pullarını da, malikanəsini də İbrahime verin".

Belə də edilər. Birdən Bəsre hökmdarı, Cəmilənin atası Əbülleys zahir oldu, özü də Misir hökmdarı Əl-Hasibin oğlu İbrahime qarşı ondan kömək istədi, həm də şikayətləndi ki, İbrahim onun qızını qaçırtmışdır. Harun ər-Rəşid dedi: "O, qızın əzablarından və ölümdən xilas edilməsinə səbəb olmuşdur". Xəlifə ibn əl-Hasibi getirməyi əmr elədi, o gələndə Əbülleysə dedi: "Sən razı deyilsənmi ki, bu cavan, Misir sultanının oğlu sənin qızının əri olsun?" Əbülleys dedi: "Ya əmirəlmöminin, Allaha da, sənə də itaət borcumdur".

Xəlifə qazını və şahidləri çağırıb qızı ibn əl-Hasibin oğlu İbrahime ərə verdi, əs-Səndəlaniyənin bütün pullarını ona bağışladı, sonra da öz ölkəsinə yola saldı. İbrahim Cəmilə ilə şad xürrəm ömürlərinin axırından yaşadırlar. Ölməyib əbədi yaşayana şükürlər olsun!

Xorasanlı Əbülhəsənin əhvalatı

Padşah sağ olsun, həmçinin nağıl ələyirlər ki, xəlifə əl-Mötədid billah¹ yüksəkniyyətli, nəcibqəlbli bir insan idi, onun Bağdadda altı yüz vəziri var idi, özü də başər nəslinin heç bir işi ondan gizli deyildi. Bir dəfə o, rəiyyətlərə baxmaq, adamların işlərindəki yenilikləri eşitmək üçün ibn Həmdun² ilə birlikdə evdən çıxdı, isti, bürkünü onları yandıрмаğa başladı.

Onlar meydana kiçik bir döngəyə çatdılar, bu döngəyə girəndə, döngənin axırında gözəl, hündür bir ev gördülər, bu evi görən onun sahibinə “bərekallah” deyirdi. Onlar dincəlmək üçün darvazanın qabağında oturdular, bu zaman evdən ondördgeccək aya bənzəyən iki nökr çıxdı. Onlardan biri yoldaşına dedi: “Kaş bu gün bir qonaq içəri girməyə icazə istəyə idi! Ağam qonaqsız xörək yemir, biz də gözleməkdən yorulduq, indiyəcən heç kəsi görmürük”. Xəlifə onların sözlərinə təəccüb eləyib dedi: “Bax, ev sahibinin əliaçıqlığının sübutu budur! Biz hökmən onun evinə gedərik, onun nəcibliyinə baxarıq, bu da bizim ona mərhəmət göstərməyimizə səbəb olar”.

Bundan sonra o, nökrə dedi: “Bir neçə qərbin içəri girməsinə icazə verməyi ağandan xahiş elə (o zamanlar xəlifə rəiyyətlərinə baş çəkmək istəyəndə tacir libası geyərdi)”. Nökr öz ağasının yanına gedib, əhvalatı ona danışdı. Ev sahibi sevinib qonaqların qabağına özü çıxdı. Onun çox gözəl görünüşü vardı, əynində Nişapur köynəyi və zərlə işlənmiş əba var idi, o ətirlənməmiş, barmasına yaqut qashı üzük taxmışdı. Gələnləri görəndə onlara dedi: “Öz gəlişi ilə bizə hədsiz mərhəmət göstərənələr xoş gəlib, səfa gətiriblər!” Qonaqlar evə girəndə gördülər ki, ev qohum-qardaşı və vətəni adama unutturur, cənnət bağlarının bir guşəsinə oxşayır...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz altmışıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət ələyirlər ki, xəlifə və onunla bərabər gələnlər evə girəndə gördülər ki, o, qohum-qardaşı və vətəni adama unutturur, cənnət bağlarının bir guşəsinə oxşayır. Onun içərisində hər cür ağaclar olan bir bağ vardır ki, adamı heyrətə salır. Otaqların hamısı gözəl xalılarla döşənmisdir. Gələnlər oturdular, əl-Mötədid evi, xalıları nəzərdən keçirməyə başladı.

İbn Həmdun deyirdi: “Mən xəlifəyə baxdım, gördüm ki, onun sifəti dəyişildi (onun üzündə mərhəmət və ya qəzəb ifadəsini mən seçirdim). Bunu görəndə mən öz-özümə dedim: “Bir bax ha! Yoda nə oldu, nə üçün hirsələndi?” Qızıl ləyən gətirdilər, biz əllərimizi yuduq, sonra ipək məhrəbə, bambukdan qayırılmış kiçik masa gətirdilər, bişmişlərin üstündən qapaqları götürəndə biz ilin ən yaxşı vaxtında bahar çiçəklərinə oxşayan xörəklər gördük. Ev sahibi dedi: “Bismillah, ağalar! Allaha and olsun, açlıq məni öldən salmışdır. Lütf eləyib bu yeməkləri nəcib xüsusiyyətlərə malik adamlara layiq olduğu kimi yeyin”.

Ev sahibi bunu deyib, toyuqları parçalamağa, bizim qabağımıza qoymağa başladı. O gülür, şeir oxuyur, nağıl danışır, bu yer üçün əlverişli olan incə şeylər söyləyirdi.

İbn Həmdun deyirdi: “Biz yedik, içdik, sonra bizi başqa bir otağa apardılar. Buraya baxan heyran olurdu. Otağı xoş ətir iyi bürümüşdü. Süfrə açıldı, üstünə təzəcə dirlənmiş meyvələr, insanı vəcdə gətirən şirniyyat düzdülər. Sevincimiz artdı, qənimiz dağıldı. Amma bütün bunlara baxmayaraq, xəlifə yenə də qasqabaqlı idi, ürəkləri açan şeylər görürdüsə də gülümsəmədi, halbuki adətən o, əylənməyi, şənlik eləməyi, dərini dağıtmağı sevirdi, mən bilirdim ki, o nə paxıldır, nə də adam incidən. Mən öz-özümə deyirdim: “Kaş onun dıl xorluğunun səbəbini, nədən narazı olduğunu bilə idim!”

Sonra da aşiqləri öz ətrafına toplayan içki məcməyisi gətirdilər, qızıl, büllur, gümüş pialələrə süzülmiş şərab verdilər. Ev sahibi bambuk çubuqla bir qapıya vurdu, birdən qapı açıldı, oradan üç qaravaş

¹ Abbasilər xəlifəsi (892-ci ildən 902-ci ilədək hökmranlıq etmişdir).

² Həmin xəlifənin vəziri

çıxdı, onların dik döşləri, gündüz saat dördəki günəşə bənzəyən üzləri vardı. Onlardan biri ud, o biri kanon çalırdı, üçüncüsü isə rəqqasə idi. Sonra bizi quru və təzə meyvə gətirdilər, bizimlə üç qaravaşın arasına ipək qotazlı, halqaları qızıldan olan zərxara pərdə asdılar. Ancaq xəlifə bunların heç birinə fikir vermirdi, ev sahibi də bilmirdi ki, evindəki kimdir. Xəlifə ev sahibindən soruşdu: “Əsilzadəsənmi?” O cavab verib dedi: “Yox, ağa, mən tacir övladıyam, adım da xorasanlı Əbülhəsən ibn Əhməddir”. Xəlifə soruşdu: “Ay kişi, mənə tanıyırsanmı?” Əbülhəsən belə cavab verdi: “Ağa, Allaha and olsun, sizin kimi nəcib xüsusiyyətli adamlardan heç birinə belə deyiləm”. İbn Həmdun ona dedi: “Ay kişi, bu, əmirəlmöminin əl-Mütəvəkkil əl-Allah' nəvəsi əl-Mötədid billahdır”.

Həmin adam bu sözləri eşidəndə ayağa qalxıb, xəlifənin qarşısında yeri öpdü, qorxudan əsə-əsə dedi: “Ya əmirəlmöminin, sənin müqəddəs babalarına və verirəm, hüsurunda menden bir qabiliyyətsizlik, ya da nadanlıq görmüsən, mənə bağışla”. Xəlifə dedi: “Bizə göstərdiyin hörmətə gəlincə, bundan artıq hörmət ola bilməz, ancaq burada mən bəzi şeylərdən şübhələnmişəm. Əgər sən mənə düzünü desən, dediklərin də mənim ağlıma batsa, xilas olacaqsan, amma həqiqəti mənə deməsən, aşkar sübutlarla sənin yalanını tutsam, sənə bir əzab verəcəm ki, indiyəcən heç kəsə verilməmiş olsun!” Əbülhəsən dedi: “Yalan desəm, Allah mənə qənim olsun! Ya əmirəlmöminin, nədən şübhələnirsən?” Xəlifə belə cavab verdi: “Sənin evinə girəndən bəri onun gözəlliyinə, səliqəliyinə baxıram – qab-qacaq, xalılar, zینət – lap elə sənin libasınacan bunların hamısında mənim babam əl-Mütəvəkkil əl-Allahın adı vardır”. Əbülhəsən belə cavab verdi: “Bəli, ya əmirəlmöminin (Allah sənin pənahnı olsun!) bil ki, həqiqət sənin alt paltarındır, gerçəklik də sənin əbandır, kimsə də sənin yanında yalan danışa bilməz”.

Xəlifə əmr elədi ki otursun, o oturandan sonra dedi: “Danış!” Ev sahibi dedi: “Ya əmirəlmöminin (Allah sənə kömək olsun, öz mərhəməti ilə səni himayə eləsin!), bil və agah ol ki, Bağdadda menden və atamdan varlı adam yox idi... Ancaq fikrin, diqqətin məndə olsun ki, mən səni şübhəyə salan məsələni açıb söyləyim”.

Xəlifə dedi: “Öz əhvalatını danışmağa başla”. Əbülhəsən dedi: “Ya əmirəlmöminin bil və agah ol ki, mənim atam sərraflar, rəng-sazlıq malları və bəzzazlar bazarında alver eləyirdi, hər bazarda onun

dükani, müvəkkili, hər cür də malları vardı. Sərraflar bazarında o, tək olmaqla üçün dükanın içində balaca bir otaq düzəltdi, dükən özü alver üçün idi.

Onun o qədər pulu vardı ki, saymaqla başa gəlməzdi, ancaq mənəndən başqa bir övladı yox idi. O mənə sevirdi, dərdimə də qalırdı. Ölüm onun başı üstünü aldığı zaman mənə çağırdı, anamın qeydinə qalmaq, Allah-təaladan qorxmağı mənə tapşırırdı, bundan sonra öldü (Allah ona rəhmət eləsin, əmirəlmöminini də hiyf eləsin!), amma mən eş-işrətə uydum, yeməyə, içməyə başladım, özümə dost-aşna tapdım. Anam mənə bundan çəkindirir, məzəmmət eləyirdi, ancaq mən bütün pullar ölimdən gələcək onun sözünə baxmadım. Öz malikarəmi də satdım, yaşadığım evdən başqa heç bir şey qalmadı. Ya əmirəlmöminin, evim çox gözəl idi. Mən anama dedim: “Evi satmaq istəyirəm?” Anam dedi: “Bala, sən onu satsan, biabır olarsan, özün də sığınmağa bir yer tapmazsan”. Mən dedim: “Evin qiyməti beş min dinardır. Bu pulun min dinarına bir ev alaram, qalanı ilə alver eləyərəm”. Anam mənəndən soruşdu: “Evi bu qiymətə mənə satmazsanmı?” Dedim: “Yaxşı, sataram”. Anam salma qapıya yaxınlaşdı, onu açdı, içərisindən çini bir qab çıxartdı, qabın içində beş min dinar pul. Mənə elə gəldi ki, tamam ev qızıldır. Anam dedi: “Bala, elə fikir eləmə ki, bu pullar sənin atanın pullarıdır. Allaha and olsun, bala, mənim atanın pullarındandır, mən onları dar gün üçün gizlətmişdim. Sənin atanın sağlığında bu pullara mənim ehtiyacım yox idi”.

Ya əmirəlmöminin, mən ondan pulları aldım, yenə əvvəlki kimi yeyib-içməyə, dostbağlığa başladım, bu beş min dinar da qurtardı, mən anamın sözlərinə, nəsihətlərinə qulaq asmadım. Sonra ona dedim: “Evi satmaq istəyirəm!” O dedi: “Bala, mən qoymazdım sən evi satsan, çünki bilirəm ki, ev sənə lazımdır, bəs sən onu ikinci dəfə necə satmaq istəyirsən?” Mən dedim: “Mənimlə sözü uzatma, onu mütləq satmaq lazımdır!” Anam dedi: “Onu mənə on beş min dinara sat, bu şərtlə ki, sənin işlərini mən özüm eləməyə alacağam”.

Mən evi ona həmin qiymətə satdım, bu şərtlə ki, mənim işlərim onun öz əlində olsun. Anam atanın müvəkkillərini çağırdı, onların hərəsinə min dinar verdi, qalan pulları da özündə saxlayıb əmr elədi ki, sazışları onunla bağlasınlar. Pulların bir hissəsini də mənə verdi ki, mən onlarla alver eləyim. Sonra mənə dedi: “Atanın dükənində otur”. Ya əmirəlmöminin, mən anamın dediyi kimi elədim, sərraf bazarındakı otağa getdim, dostlarım yanıma gəldilər, menden mal aldılar, mən də onlara satdım, qazancım yaxşı oldu, pulum artdı. Anam mənim

¹ Abbasilər xəlifəsi (847-ci ildən 861-ci ilədək hökmranlıq etmişdir).

işlərimin bu cür gözəl olduğunu görəndə gizlətdiyi daş-qaşları, cəvahiratı, mirvariləri, qızilları mənə göstərdi. Bədxərlik üzündən itirilmiş malikanəm özümə qayıtdı, əvvəlki kimi çoxlu pulum oldu. Bu qayda ilə mən bir müddət vaxt keçirdim, atamın müvəkilləri yanıma gəldilər, mən onlara mal verdim, sonra özümə dükanın içərisində ikinci otaq tikdirdim.

Ya əmirəlmöminin, bir dəfə adətım üzrə orada oturduğum vaxt yanıma bir qız gəldi. Ondən yaxşısını görməmişdim. O məndən soruşdu: "Xorasanlı Əbülhəsən ibn Əhməd sənə?" Mən cavab verdim ki: "Bəli, mənəm!". Ya əmirəlmöminin, onun hədsiz qəşəngliyi, gözəlliyi mənim ağılım əlimdən aldı. Qız oturub mənə dedi: "Oğlana de, mənə üç yüz dinar çəksin". Mən əmr elədim ona o qədər pul çəksin. Oğlan pulu çəkdi, qız onu götürüb getdi, mənim ağılım isə çəşmədi. Oğlan məndən soruşdu: "Sən o qızı tanıyırsanmı?" Mən cavab verdim ki: "Allaha and olsun tanıyıram!" Bunu eşidən oğlan soruşdu: "Bəs nə üçün mənə dedin: "Onun üçün pul çək?" Mən dedim: "Allaha and olsun, mən nə dediyimi bilmirdim, çünki onun gözəlliyi, qəşəngliyi mənim gözlərimi tutmuşdu".

Oğlan ayağa qalxdı, məndən xəbərsiz qızın dalınca getdi, sonra da ağlaya-ağlaya qayıtdı, onun üzündə zərbə izi var idi. Mən soruşdum: "Sənə nə oldu?" O dedi: "Mən qızın dalınca getdim ki, görüm haraya gedəcəkdir, o mənim gəldiyimi hiss elədi, geri dönüb mənə beləcə vurdu, az qalmışdı məni məhv eləsin, gözümü çıxartsın".

Bir ay keçdi, mən qızı görmədim, o gəlmədi, ona olan eşqimdən ağılım itirdim, ya əmirəlmöminin, ayın axırı çatanda isə birdən o gəldi, mənimlə salamlaşdı. Mən sevincimdən az qaldım uçam. O soruşdu ki, mənə nə olmuşdu. Sonra dedi: "Bəlkə sən ürəyində deyirdin: "Bu hiyləgər nə eləyir? O məndən pulu necə götürüb getdi?" Mən ona dedim: "Allaha and olsun, xanım, mənim pulum da, canım da sənin ixtiyarındadır". O, üzünü açıb dincəlmək üçün oturdu, onun zinətlərinin və paltarının bərqə üzünə və sinəsinə düşürdü. Sonra dedi: "Mənə üç yüz dinar çək". Mən dedim: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Mənə ona danırlar çəkdim, o götürüb getdi. Mən oğlana dedim: "Onu izlə!" Oğlan qızın izi ilə getdi, amma sarsılışmış halda yanıma qayıtdı. Bir neçə vaxt keçdi, qız gəlmədi. Bir gün oturmışdım, birdən yanıma gəldi, bir az mənimlə danışdı, sonra da dedi: "Mənə beş yüz dinar çək, lazımdır..." Mən istədim ona deyim: "Nə üçün mən sənə pul verməliyəm?" Ancaq hədsiz şəhvet havəsi mənə danışmağa mane oldu. Ya əmirəlmöminin, hər dəfə mən onu görəndə dizlərim titrəyir,

rəngim saralırdı, nə demək istədiyimi unudurdum, şairin dediyi kimi olurdum:

"Görək o yarı çəşir xəyalım,
Bir söz deməyə qərarım olmur".

Mən ona beş yüz dinar çəkdim, o da götürüb getdi. Mən ayağa qalxdı özüm onun dalınca getdim, elə ki gəlib daş-qaş bazarına çatdı, bir nəfərin yanında dayandı, ondan boyunbağı götürüb geri dönəndə mənə görüb dedi: "Ona beş yüz dinar çək". Boyunbağının sahibi mənə görəndə ayağa qalxdı, mənə hörmət elədi. Mən ona dedim: "Boyunbağını ona ver, pulu məndən çatacaq!" Tacir dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Qız da boyunbağını götürüb getdi..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz altmış birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyərlər ki, xorasanlı Əbülhəsən deyirdi: "Mən dedim: Boyunbağını ver, pulu məndən çatacaq!" Qız boyunbağını götürüb getdi. Mən də onun dalınca getdim, o gəlib Dəclə çayına çatanda qayığa mindi. Mən əlimlə yeri göstərdim, elə bil deyirdim onun qarşısında yeri öpürəm. O, gülə-gülə getdi. Mən də orada qaldım, o bir saraya girənəcən mən orada dayanıb ona baxdım. Saraya göz yetirdim, bir də gördüm ki, bu saray xəlifə əl-Mütəvəkkilın sarayıdır! Ya əmirəlmöminin, mən geri qayıtdım, dünyanın bütün dərdi ürəyimə doldu, axı qız məndən üç min dinar almışdı. Mən öz-özümə dedim: "O mənim pullarımı da aldı, ağılım da qaçırdı, bəlkə mənə ona olan eşqimdən məhv olacağam". Mən evə qayıtdım, başıma gələnlərin hamısını anama danışdım, anam da dedi: "Bala, bundan sonra özünü ondan gözlə, məhv olarsan". Mən dükana getdim, rəngsazlar bazarının müvəkkili – o, pirani bir qoca idi, – mənim yanıma gəlib mənə dedi: "Ağa, nə üçün mən səni belə pejmürdə görürəm, sənin üzündə qəm-qüssə izləri var? Öz işin bərəsində mənə danış". Mən qızla aramızda olanların hamısını ona

nağıl elədim. Müvəkkil dedi: "Oğlum, o qız əmirəlmöminin sarayındakı könizlərdəndir. O, xəlifənin sevimlisidir. Belə fərz elə ki pulları Allah-təala yolunda sərf eləmişən, qızı ürayinə salma, bir də sənənin yanına gələndə gözlə sənə zərər yetirməsin, bu barədə də mənə xəbər ver, mən də bir şey fikirləşib taparam ki, sənə bəla üz verməsin".

Sonra o məndən ayrılıb getdi, amma mənəim ürayim od tutub yanırdı. Ay başa çatanda qız birdən yenə yanıma gəldi, mən onun gəlməyindən son dərəcə sevindim. O dedi: "Sənə mənəim dalıma gəlməyə nə vadar elədi?" Mən: "Mənəi buna vadar eləyən ürayimdə sənə olan sonsuz məhəbbət oldu" deyib, onun qabağında ağladım, onun mənə yazığı gəldi, o da ağlayıb dedi: "Allaha and olsun, sənənin mənə olan məhəbbətin mənəim sənə məhəbbətimdən çox ola bilməz! Ancaq mən nə eləyə bilərəm? Allaha and olsun, mənəim sənəninlə ayda birçə dəfə görüşməkdən başqa bir yolum yoxdur!" Sonra o mənə bir kağız verib dedi: "Bunu apar ver filan tacirə, o mənəim müvəkkilimdir, ondan burada yazılan miqdarda pul al". Mən dedim: "Mənəim pula ehtiyacım yoxdur. Mənəim pulum da, canım da sənə qurbandır!" Qız dedi: "Mən sənənin üçün bir şey fikirləşərəm ki, mənə əziyyət də olsa, sən mənəimlə yaxınlaşa biləsən". Sonra o mənəimlə vidalaşib getdi, mən də qoca rəngsazın yanına gəlib əhvalatı ona danışdım.

O mənəimlə bərabər əl-Mütəvəkkilin sarayına gəldi, gördüm ki, bura qızın girdiyi evdir. Qoca rəngsaz nə hiylə işlədəcəyini bilməyib, özünü itirdi. O, ətrafa baxdı, sarayın dənizə açılan pəncərəsi qarşı-sındakı dərziyə gördü. Onun yanında işçilər də var idi. Rəngsaz dedi: "Bu adamın vasitəsi ilə sən istədiyinə nail ola bilərsən. Cibini sök, dərzinin yanına get, ona de ki, cibini tiksin. Tikib qurtarandan sonra ona on dinar ver". Mən: "Baş üstə, itaət borcumdur!" deyib, yanıma da iki paltarlıq Rum parçası götürüb həmin dərzinin yanına getdim və dərziyə dedim: "Bu parçalardan mənə dörlə libas biç".

O, paltarları biçib tikdi, işi qurtaranda mənə ona haqqından xeyli çox pul verdim. O həmin paltarı mənə uzadanda mən dedim: "Bunları özün üçün, yanında olanlar üçün götür". Mən dərzinin yanında oturub vaxtı uzatmaq üçün ona başqa paltarlar da biçdirib dedim: "Onları dükanın qabağında as, bəlkə birisi gəlib alsın". Dərzi də mənə deyən kimi elədi, xəlifənin sarayından çıxan adamların hamısının xoşuna hansı paltar gəldisə, mən paltarı ona bağışladım, hətta qapıçıya da bağışladım.

Günlərin bir günü dərzi mənə dedi: "Bala, mən istəyirəm ki, sən həqiqəti mənə danışasan. Sən mənə yüz dəst bahalı paltar tikdirdin

(hər paltar da çoxlu pula başa gəlirdi), onların da çox hissəsini özgə adamlara bağışladın, bu da tacirlərə yaraşan iş deyil, çünki tacir hər bir dinarı hesaba alır: Sənənin əsas pulların nə qədərdir ki, sən bu cür hədiyyələr verirən, hər il sənənin qazancın nə qədərdir? Mənə həqiqəti danış ki, mən istədiyən şeydə sənə kömək eləyə bilim". Sonra o dedi: "Sənə and verirəm Allaha, de görüm aşıq olmamısan ki?" Mən cavab verdim: "Bəli, aşıq olmuşam". O soruşdu: "Kimə?" Mən dedim: "Xəlifənin sarayındakı könizlərdən birinə". Dərzi ucadan səsləndi: "Allah onların bəlasını versin! Onlar hələ nə qədər adamı yoldan çıxarcacaqlar!" Sonra o soruşdu: "Onun adını bilirsənmi?" Mən dedim: "Yox, bilmirəm". Dərzi dedi: "Onu mənə təsvir elə". Mən həmin qızı təsvir elədim. Dərzi ucadan səsləndi: "Vay sənənin halına, o, xəlifə əl-Mütəvəkkilin udçalanı və sevgilisidir! Ancaq onun qulu vardır, onunla dostluq elə, bəlkə o sənənin qıza çatmağına kömək eləyə bilər".

Biz söhbət elədiyimiz vaxt həmin qul xəlifənin darvazasından çıxıb bizə yaxınlaşdı. O, ondördgecəlik aya bənzəyirdi. Dərzinin mənəim üçün tikdiyi paltarlar qabağımda idi (onlar müxtəlif rəngli zərxcaradan tikilmişdi), qul onlara baxmağa, onları seçməyə başladı, sonra mənə yaxınlaşdı, mən ayağa qalxıb onu salamladım. O soruşdu: "Sən kimsən?" Mən cavab verdim ki: "Tacirlərdənəm". Qul soruşdu: "Bu paltarları satırsanmı?" Mən dedim: "Bəli, satıram". O, paltarlardan beşini götürüb soruşdu: "Bu beşi neçəyə?" Mən cavab verdim ki: "Aramızda dostluq yaratmaq üçün bunlar məndən sənə hədiyyədir". Qul sevindi. Sonra mən evə getdim, daş-qaşla, yaqutla naxış vurulmuş, qiyməti üç min dinar olan paltar gətirib ona verdim, o, paltarı götürdü, mənəim əlimdən tutub sarayın içərisindəki otağa apardı, soruşdu: "Tacirlər arasında sənənin adın nədir?" Mən cavab verdim: "Mən onlardan biriyəm". Qul dedi: "Sənənin işin mənə də şübhə yaratdı". Mən soruşdum: "Nə üçün?" O dedi: "Sən mənə çox şey bağışladın, bununla mənəim məftun elədin. Mən əminəm ki, sən xorasanlı sərraf Əbülhəsən-sən".

Ya əmirəlmöminin, mən ağladım. Qul soruşdu: "Nə üçün ağlayırsan? Allaha and olsun, həsrətindən ağladığın qız sənə sənədən çox və sənədən bərk vurulubdur, özü də onunla sənənin aranda olan əhvalat saraydakı bütün könizlərə məlumdur". Sonra o məndən soruşdu: "Sənənin istədiyin nədir?" Mən dedim: "İstəyirəm bu dərddən qurtarmaqda mənə kömək eləyəsən". Qul sabaha söz verib evinə getdi. Ertesi gün şəhər mən qulun yanına getdim, onun otağına girdim, qul da gəlib dedi: "Bil ki, dünyanın qız xəlifənin yanında işini qurtarıb öz

otağına gələndə mən sənin əhvalatını ona danışdım, o da səninlə yaxınlıq eləməyi qərara aldı. Gün batanacan mənim otağında oturur.

Mən də qulun otağında oturub qaldım, gecə olanda birdən qul gəldi, xəlifənin qızıldan toxunmuş paltarlarından götürüb mənə geyindirdi, üstümə ötir səpdi, mən lap xəlifəyə oxşadım. Sonra o mənə hər iki tərəfdən iki cərgə otaqları olan bir binaya gətirib dedi: "Bu könizlərin məxsusi otaqlarıdır, sən onların yanından keçəndə hər qapının qabağında bir paxla qoy, hər axşam belə eləmək xəlifənin adətidir..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz altmış ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, qul Əbülhəsənə dedi: "Sən onların yanından keçəndə hər qapının qabağına bir paxla qoy, belə eləmək xəlifənin adətidir; sağ tərəfdən ikinci keçidə çatanacan belə elə. Orada qapısının astanası mərmərdən olan bir otaq görəcəksən, ora çatanda əlini astanaya sürt, ya da istəyirsənsə, qapıları say, onlar filan qədər olacaq, filan-filan əlamətləri olan qapıdan içəri gir, rəfiqən səni görüb, öz yanına aparar. Sənin oradan çıxmağına gəlincə, Allah bu işdə mənə kömək olar, səni sandıqda da olsa çıxardaram". Sonra o mənə orada qoyub qayıtdı, mən də qapıları saya-saya getdim, hər qapının da qabağında bir paxla qoydum, orta otaqlara çatanda bərk səs-küy eşitdim, şamların da işığını gördüm, bu işıq mənə tərəf hərəkət eləyirdi, nəhayət, mənə yaxınlaşdı. Mən baxdım ki, görüm bu nədir, birdən gördüm o xəlifədir, ətrafında könizlər, könizlərin əllərində şam gəlirlər. Mən könizlərdən birinin öz rəfiqəsinə dediyi bu sözləri eşitdim: "Bacı can, məgər bizim iki xəlifəmiz var? Axı, xəlifə mənim otağımın yanından keçdi, mən onun ətrini və buxurunun iyini duydum, o mənim otağımın qabağına paxla qoymuşdu, odur özü də gəlir". O biri köniz dedi: "Həqiqətən təəccüblüdür, çünki xəlifənin paltarını geyinməyə heç kəs cürət eləməz".

Sonra işıq mənə yaxınlaşdı, bədənimin bütün əzaları əsdi, birdən hərəməğasi könizlərə qışqırdı: "Buraya gəlin!" Onlar otaqlardan birinə tərəf getdilər. Mən xəlifənin səsinə eşitdim: "Bu otaq kimindir?" Ona dedilər: "Bu otaq Şəcərət əd-Dürründür".

Xəlifə səsləndi: "Onu çağırın!" Qızı çağırıdılar, o, otaqdan çıxdı, xəlifənin ayaqlarından öpdü. Xəlifə ondan soruşdu: "Bu axşam içəcəksənmi?" Qız belə cavab verdi: "Sənin məclisində olmağa, üzünə baxmağa meylim olmasaydı, içməzdim, çünki bu axşam içməyə həvəsim yoxdur". Xəlifə hərəməğasına dedi: "Xəzinədarə dəginən filan boyunbağını ona versin!"

Sonra o, hamıya əmr elədi ki, qızın otağına girsinlər. Onun qabağında şam aparırdılar. Xəlifə mənə rəfiqəmin otağına girdi. Birdən mən başqa könizlərin qabağında bir köniz gördüm ki, üzünün parlıtısı əlində tutduğu şamın işığını kölgədə qoyurdu. O mənə yaxınlaşıb dedi: "Bu kimdir?" Bunu deyib, mənə tutdu və otaqlardan birinə aparıb soruşdu: "Sən kimsən?" Mən onun qarşısında yeri öpüb dedim: "Səni Allaha and verirəm, xanım, mənə ölumdən qurtar, mənə yazığın gəlsin, mənə canımı xilas eləməklə Allaha yaxınlaş!" Mən ölumdən qorxub ağladım, köniz dedi: "Şübhə yoxdur ki, sən oğrusan!" Mən dedim: "Yox, Allaha and olsun, mən oğru deyiləm. Məgər mən sirsifətdən oğruya oxşayıram?" Köniz dedi: "Mənə düzünü danış, mən də səni salamat buraxım". Mən dedim: "Mən səfeh, axmaq aşiqəm. Eşq və axmaqlığım mənə gördüyün bu vəziyyətə salıbdır, mən belə tələyə düşmüşəm". Qız dedi: "Mən gələncən burada dayan". Sonra gedib, öz könizlərindən birinin paltarını gətirdi, elə həmin otaqda mənə geyindirib dedi: "Dəlincə gəl".

Mən onun dalınca çıxdım, gedib onun otağına çatdım. O dedi: "Bura gir". Mən otağa girəndə o mənə üstündə gözəl xalılar olan kürsüyə tərəf aparıb dedi: "Otur, sənə zaval yoxdur. Sən xorasanlı sərraf Əbülhəsən deyilsənmi?" Mən dedim: "Bəli". Qız səsləndi: "Əgər sən düz deyirsənsə, oğru deyilsənsə, Allah sənin qanının axıdılmasına yol verməz! Əks halda məhv olacaqsan, xüsusən ona görə ki, xəlifə qiyafəsindəsən, onun ətirilərindən səpmisən. Yox, əgər sən xorasanlı sərraf Əbülhəsənsənsə, sənə zaval yoxdur, çünki sən Şəcərət əd-Dürrün dostusan, o da mənə bacımdır. O sənə haqqında bizə danışmaqdan, səndən necə pul alacağını, sənə də ona qarşı münasibətinin dəyişmədiyini, onun dalınca sahələ necə getdiyini, ona hörmət əlaməti olaraq əlinlə torpağı göstərdiyini nağıl eləməkdən yorulmurdu, onun sənə olan məhəbbəti sənənin ona olan məhəbbətindən güclüdür. Ancaq də görüm sən buraya necə gəlib çıxdın, onun əmrini iləmi, yoxsa, onun əmrini olmadan canını təhlükəyə salmışsan? Özü də onunla görüşdün nə gözləyirsən?" Mən dedim: "Allaha and olsun, xanım, mən özüm canımı təhlükəyə salmışam, onunla görüşməkdən məqsədim

isə, yalnız ona baxmaq və onun nitqini eşitməkdir". Kənz dilləndi: "Sən çox gözəl danışdın". Mən dedim: "Ay xanım, Allah mənim dediklərimə şahiddir. Ürəyimdə ona pislik etmək niyyətim yoxdur". Kənz səsləndi: "Bu cür niyyət üçün Allah səni xilas eləsin! Sənə yazığın gəlir!" Sonra öz kənzinə dedi: "Ey filankəs, get Şəcərət əd-Dürrün yanına, ona de: "Bacın səni salamlayır, özü də səni çağırır. Bu gecə, həmişəki kimi, onun yanına gəl, ürəyi darıxır".

Kənz getdi, sonra qayıdıb dedi: "O deyir: "Allah sənə uzun ömür versin və mənə sənə qurban eləsin! Allaha and olsun, sən mənə başqa iş üçün çağırıydın, mən ləngimədən gələrdim, ancaq xəlifənin başı ağrıyır, sən də onun yanımda mənim mövqeyimi bilirsən". Qız kənzə dedi: "Onun yanına qayıdıb de: "Bu gün aranızda olan sirrə naminə mütləq onun yanına gəlməlisən". Kənz getdi, bir az keçəndən sonra qızla birlikdə qayıtdı. Qızın üzü ay tək nur saçdı. Bacısı onu qarşıladı, qucaqlayıb dedi: "Ey Əbülhəsən, çıx gəl onun yanına, əllərindən öp!" Mən onun yanına gəldim, ya əmirəlmöminin, o mənə görəndə üstümə atıldı, mənə bağrına basıb dedi: "Xəlifənin paltarını, zinetlərini və ətilərini sən haradan aldın?"

Sonra o dedi: "Başına gələnləri mənə danış". Mən də başıma gələnləri, nələrə dözməli olduğumu, necə qorxdığımı və sairəni ona danışdım. Qız dedi: "Mənim üçün çox ağırdır ki, mənim ucbatımdan bu qədər əziyyət çəkibsən, həm də Allaha şükür ki, bütün bu hadisələrdən salamat qurtarıbsan, axırda da mənim otağıma, bacımın otağına gəlibsən". Sonra o mənə öz otağına aparıb bacısına dedi: "Mən ona söz vermişəm ki, kəbinsiz onunla yaxınlıq eləməyəcəyəm. Necə ki, o öz canını təhlükəyə salıbdır, özü də bütün bu dəhşətlərdən keçibdir, mən də onun ayaqları altında torpaq olacağam ki, mənə tapdalasın keçsin, mən onun başmaqlarının tozu olum..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz altmış üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, qız öz bacısına dedi: "Mən ona söz vermişəm ki, kəbinsiz onunla

yaxınlıq eləməyəcəyəm. Necə ki, o öz canını təhlükəyə salıbdır, özü də bütün bu dəhşətlərdən keçibdir, mən də onun ayaqları altında torpaq olacam ki, o mənə tapdalasın keçsin, mən onun başmaqlarının tozu olum". Bacısı ona dedi: "Bu niyyətin üçün Allah-təala onu xilas eləsin". Şəcərət əd-Dürr dilləndi: "Sən görürsən mən qanunla ona qovuşmaq üçün nələr eləyəcəyəm. Bunun xatirinə gör nə hiylələr işlədəcəm, lazım gəlsə lap canımı da qurban verəcəm".

Biz söhbət elədiyimiz vaxt birdən bərk hay-küy düşdü, biz geri dönüb gördük ki, xəlifə gəlib, qızın otağına tərəf gedir, – onu çox bərk sevirdi. Ya əmirəlmöminin, qız mənə aparıb zirzəmidə oturtdu, qapını da üzümə bağladı, sonra çıxıb xəlifəni qarşıladı. Xəlifə oturanda qız onun qabağında dayanıb, ona qulluq eləməyə başladı, əmr verdi şərab gətirsinlər. Xəlifə də Bəncə adlı bir kəniyi (o, əl-Mütəzzə billahın¹ anası idi) sevirdi, ancaq həmin kənz xəlifəylə, xəlifə də onunla əlaqəni kəsmişdi, öz qəşəngliyi və gözəlliyi ilə öyünən kənz onunla barışmırdı. Xəlifəliyi, padşahlığı ilə öyünən əl-Mütəvəkkil də kənz-nən barışmır, onun qarşısında özünü sındırmırdı, hərçənd ona bənzər kənzilərlə başını qarışdırmağa çalışırdı, onların otaqlarını gedirdi, amma ona olan məhəbbətdən ürəyi od tutub yanırdı. O, Şəcərət əd-Dürrün oxumasını sevirdi, odur ki, ona əmr elədi oxusun. Qız udu götürüb, simləri köklədi və bu şeirləri oxudu:

"Fələk öncə çox çalışdı
Araya sala ədavət.

Yerinə yetincə səyi,
Üzü güldü, oldu rahat.

Səni mən atınca, aləm
Dedi: "Bəs hani sədaqət?"

Barışınca mən sən ilə,
Dedilər: "Yox onda qeyrat!"

Dedim: "Ehtirasım artır,
Ürəyimdə, ey məhəbbət!

¹ Abbasilər sülaləsindən o üçüncü xəlifə idi. Anası yunan kəniyi, əsil adı Kəbiyyə idi (866-869-cu illərdə hökmranlıq etmişdir).

Mənə dinclik adlı nemət
Olar axirətdə qismət.

Özü icadır ipəkdən,
Sözü qənd, kəlamı şərbət.

Danışan deyil o, yersiz,
Ona yaddır həm nəsihət.

Baxışından olmaz əsla,
Gülüşündə var mələhət.

Hələ gözlər, ah, o gözlər!
Mənə bəxş ediblər heyrət!"

Xəlifə bunu eşidəndə vəcdə gəldi, mən də zirzəmidə sevinirdim, ya əmirəlmöminin, həm də əgər Allah-təalanın mərhəməti olmasaydı, mən qışqırırdım, biz də rüsvay olardıq.

Sonra qız bu şeirləri də oxudu:

"Onu ağuşuma almışam, ancaq,
Ovuna bilməyir həsrətim yənə.

Öpürəm ləbindən, soyuyum deyə,
Qəlbin bir yanıqısı çevrilir minə.

Bilirəm, o zaman sağalar yaram,
İki qəlb qovuşa biri-birinə".

Xəlifə vəcdə gəlib ucadan səsləndi: "Ey Şəcərət əd-Dürr mənədən bir şey təmənnə elə". Qız da dedi: "Ya əmirəlmöminin, mən sənədən azadlıq istəyirəm, Allah da sənə əvəzini verər". Xəlifə dedi: "Səni Allah-təalaya bağışladım, sən azadsan". Qız onun hüzurunda yeri öpdü. Xəlifə dedi: "Udu götür, məhəbbəti mənim qəlbimə hakim olan kənz haqqında bir şey oxu. Hamı mənədən mərhəmət gözləyir, mən isə onun mərhəmətini artıraram".

Qız udu götürüb aşağıdakı şəri oxudu:

"Səni əvvəl-axır almalıyam mən, –
Dinimi qəsb edən gözəl qız, anla, –

Ya aşiqlər kimi – itaətimlə,
Ya hakimlər kimi – ehtişamımla!"

Xəlifə vəcdə gəlib dedi: "Udu götür və mənim ixtiyarımı əlimdən alan, yuxunu mənə haram eləyən üç kənzilə (onlardan biri sənədən, biri mənədən ayrılmış kənzidir, birinin adını deməyəcəyəm, onun tayı-bərabəri yoxdur) mənim əhvalatımı təsvir eləyən şəri oxu".

Qız udu götürüb aşağıdakı şeirləri oxudu:

"Üç gözəl birdən əsir etdi məni,
Ovladı qəlbimi üç qönçədəhən,

Boyun əydirdi mənə üç lovğa,
Boyun oymək nə imiş – bilməz ikən.

Görünür, dünyada eşqin hökmü
Güclüdür padşahın hökmündən!"

Xəlifə bu şeirlərin onun vəziyyətinə uyğun gəlməsinə təəccüb elədi, vəcdə onu əlaqəni kəsmiş kənzilə barışmağa təhrik elədi. O, çıxıb həmin kənzin otağına tərəf yönəldi. Kənzilərdən biri onu qabaqlayıb, həmin qızı xəbərdar elədi. Qız da xəlifənin qarşısına çıxıb, onun qarşısında yeri öpdü, sonra da onun ayaqlarından öpdü, xəlifə də onunla, o da xəlifəyə nə bəxşdi. Bax, onların əhvalatı belə oldu.

Şəcərət əd-Dürrə gəlincə, o, şad halda mənim yanıma gəlib dedi: "Mən sənin mübarək gəlişin sayəsində azad oldum, bəlkə Allah mənə kömək elədi, mən səninlə şəriətin qanun-qaydası ilə birləşmək üçün bir fənd işlədə bildim". Mən dedim: "Allaha təvəkkül!" Biz söhbət elədiyimiz vaxt birdən onun hələməğası içəri girdi. Biz başımıza gələnləri ona nağıl elədik, o da ucadan dedi: "Bunun axırını xeyir eləyən Allaha şükürlər olsun! Allaha yalvarırıq ki, bu işdən bizi sağ-salamat qurtarsın!"

Biz belə danışdığımız vaxt birdən o qız, Şəcərət Əd-Dürrün bacısı (onun adı Fatir idi) gəldi, Şəcərət əd-Dürr də ona dedi: "Bacı can, necə olayək ki, onu saraydan sağ-salamat çıxaraq? Allah-təala mənə azadlıq göndərdi, mən onun mübarək gəliş sayəsində azad oldum". Fatir dedi: "Mən ona arvad paltarı geyindirib buradan çıxartmaqdan başqa bir hiylə işlədə bilmərəm". Sonra o, arvadların paltarlarından birini götürüb mənə geyindirdi, mən də ya əmirəlmöminin, o dəqiqə oradan çıxdım. Elə ki sarayın ortasına çatdım, birdən gördüm ki,

əmirəlmöminin oturub, hərəmağaları da onun qabağında dayanıblar. Xəlifə mənə baxıb bərk şübhələndi, özü də nöqərlərə dedi: "Bu gedən kənizi tez mənim yanıma gətirin!" Məni tutub onun yanına gətirdilər, rübəndimi qaldırdılar. Xəlifə məni görəndə tanıyıb sorğu-suala tutdu. Mən heç bir şeyi gizlətmədən bütün əhvalatı ona danışdım: Xəlifə mənim dediklərimi eşitdikdə, bu işin barəsində fikirləşdi və sonra dərhal ayağa qalxıb Şəcərət əd-Dürrün otağına girib dedi: "Deməli, sən mənim əvəzimə bir tacir oğlunu intixab eləyirsən?" Qız onun qabağında yeri öpüb bütün əhvalatı əvvəldən axıracan, olduğu kimi danışdı. Xəlifə qızın sözlərini eşidib, ona yazığı gəldi, ürəyi yumşaldı, ona olan məhəbbətinə, onun vəziyyətinə görə onu bağışladı, çıxıb getdi. Qızın hərəmağası onun yanına gəlib dedi: "Ürəyin sakit olsun! Sənin dostun xəlifənin əlinə keçəndə, xəlifə ondan soruşdu. O da eyni ilə sənin danışdıqlarını danışdı. Xəlifə qayıdarkən məni yanıma çağırıb soruşdu: "Xilafətin evinə qəsd eləməyə səni nə vadar elədi?" Mən ona dedim: "Ya əmirəlmöminin, məni buna vadar eləyən öz axmaqlığı, məhəbbət, bir də sənin bağışlayacağına, alicənablığına olan ümidim oldu".

Sonra mən ağlayıb xəlifənin hüsurunda yeri öpdüm, o dedi: "Mən sizin hər ikinizi bağışladım". Sonra o mənə oturmağı əmr elədi, mən oturdum, xəlifə qazı Əhməd ibn Əbu-Davud¹ çağırırdı, mənimlə qızın kəbinini kəsirdi, əmr elədi onun nəyi vardısı, hamısını mənim yanıma köçürsünlər. Qızı onun otağından mənim yanıma gətirdilər. Üç gündən sonra da mən oradan çıxdım, bütün bu şeyləri də öz evimə gətirdim. Ya əmirəlmöminin, mənim evimdə gördüyün, özü də sənə şübhəli görünən bu şeylərin hamısı onun cehizindəndir.

Günlərin bir günü arvadım mənə dedi: "Bil ki, əl-Mütəvəkkil alicənab adamdır, ancaq qorxuram biz yazına düşək, ya da birisi paxılıqdan bizim barəmizdə ona bir şey deyə. Odur ki, istəyirəm xilasımız üçün bir iş görəm". Mən soruşdum: "O nə işdir?" Arvadım dedi: "İstəyirəm ziyarətə getməyə və oxumaqdan imtina eləməyə ondan icazə istəyim". Mən: "Gözəl fikirdir!" – dedim. Biz söhbət eləyəndə birdən xəlifənin elçisi mənim yanıma gəlib Şəcərət əd-Dürrü çağırırdı, çünki xəlifə onun oxumasını sevirdi. Mənim arvadım gedib ona xidmət elədi. Xəlifə ona dedi: "Bizi tərk eləmə". Arvadım dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!"

Günlərin bir günü o xəlifənin yanına getdi (xəlifə adəti üzrə onun dalınca adam göndərmişdi), lakin mən hələ özümə gəlməmiş, paltar

¹ Xəlifə əl-Mütəvəkkilin hökmrənliyi dövründə baş qazı olmuşdur.

cırılmış halda ağlaya-ağlaya onun yanından gəldi, mən qorxub ucadan dedim: "Biz həqiqətən Allahın bəndələriyik, onun da yanına qayıdırıq". Mən elə fikirləşdim ki, xəlifə bizi tutmağı əmr eləmişdi. Odur ki, soruşdum: "Məgər əl-Mütəvəkkilin biza qəzəbi tutubdur?" Arvadım dedi: "Əl-Mütəvəkkil hamı? Onun hökmrənliyi qurtardı, onun surəti yer üzündən silindi". Mən dedim: "Bu iş barəsində həqiqəti mənə danış". Arvadım dedi: "O, pərdənin dalında oturub içirdi, əl-Fəth ibn Xaqan və Sədəqə ibn Sədəqə də onun yanında idi. Birdən oğlu əl-Müntəsir¹ bir dəstə muzdlu əsgərlə onun üstünə atılıb onu öldürdü, şadlıq mətəmlə, xoşbəxtlik inilti və fəryadla qurtardı. Mən də başqa bir kənizlə birlikdə qaçdım. Allah bizi xilas elədi".

Ya əmirəlmöminin, mən o saat çıxıb Bəsrəyə yola düşdüm, bundan sonra mənə xəbər çatdı ki, əl-Müntəsirlə onun düşməni əl-Müstəin² arasında müharibə başlanmışdır. Mən də qorxub arvadımı, bütün əmlakımı Bəsrəyə köçürtdüm. Ya əmirəlmöminin, mənim hekayətim budur, mən ona nə bir kəlmə artırıram, nə də ondan bir kəlmə eskiltmişəm. Ya əmirəlmöminin, mənim evimdə gördüyün və üzərinə sənin babam əl-Mütəvəkkilin adı yazılmış nə varsa, hamısı onun biza olan mərhəmətindəndir, çünki bizim yaxınlığımızın əsasını sənin ən nəcib ulu babaların qoymuşlar, siz də mərhəmət adamları, səxavət kanısınız.

Xəlifə buna çox bərk sevinib Əbülhəsənin hekayəsinə təəccüb etdi.

Əbülhəsən deyirdi: "Sonra həmin qadını və ondan olan uşaqlarımı xəlifənin yanına gətirdim, onlar xəlifənin hüsurunda yeri öpdülər. Xəlifə bunların gözəlliyinə heyran oldu. O, mürəkkəbqabını gətirməyi əmr elədi, özü də yazdı ki, bizim malikanələrdən xərəcə iyirmi il müddətinə götürür".

Xəlifə sevinib Əbülhəsəni özünə həmsüfrə götürdü, axırda da fələk onları ayırdı, onlar saraylardan qəbirlərə köçdülər. Hər şeyi bağışlayan qadın Allaha şükürlər olsun!

¹ 861-ci ildə muzdlu əsgərlərin sui-qəsdli nəticəsində öz atası əl-Mütəvəkkili öldürdükdən sonra taxta çıxmış və cəmi altı ay hökmrənlik etmişdir.

² 866-cı iləcən hökmrənlik etmişdir. Əl-Müntəsirlə əl-Müstəin arasında gedən müharibənin xatırlanması heç də tamamilə düzgün deyildir. Əl-Müstəinin düşməni əl-Müntəsir deyil, əl-Müstəini taxtda əvəz edən əl-Mütezz billah idi.

Qəməz əz-Zamanla zərgər arvadının əhvalatı

Padşah sağ olsun, bir də nağıl eləyirlər ki, qədim zamanlarda Əbdürrəhman adlı bir tacir varmış. Allah ona bir qız, bir də oğlan payı vermişdi. Çox gözəl və qəşəng olduğuna görə qızının adını Kövkəb əs-Sabah, oğlu da çox gözəl olduğu üçün adını Qəməz əz-Zaman qoymuşdu. Allahın onları necə gözəl, qəşəng, məlahətli, tən-dürüst yaratdığını görəndə tacir bədnəzərdən, paxıl adamların dilin-dən, hiyləgərlərin fitnə-fəsadından, pozğun adamların kələyindən qorxub, onları bir evdə on dörd il gizlətdi, belə ki, ata-analarından və uşaqlara qulluq eləyən qaraşdan başqa heç kəs onları görmədi.

Onların atası da, anası da Allahın göndərdiyi Quranı oxuyurdu. Ana qızına dərs verməyə başladı, ata da oğlunu oxudurdu, ta ki uşaqlar Quranı əzbərlədilər, yazını, hesabı, ədəbi elmləri ata-analarından öyrəndilər, müəllimə ehtiyac qalmadı. Elə ki oğlan yaşa doldu, tacirin arvadı dedi: "Nə vaxtdək oğlun Qəməz əz-Zaman adamlardan gizlə-dəcəksən? O qızıdır, yoxsa oğlan?" Tacir cavab verdi ki: "Oğlandır". Arvad da dedi: "Madam ki oğlandır, bəs nə üçün onu özünə bazara aparıb, dükanda oturtmursan ki, adamları tanışın, adamlar da onu tanı-sınlar, bilsinlər ki, o sənin oğlundur. Ona alğı-satqını öyrət, birdən qəzadır, sənə bir şey olsa adamlar bilərlər ki, o sənin oğlundur. Amma sən indi ölsən, o da adamlara desə ki, "Mən tacir Əbdürrəhmanın oğluyam", ona inanmazlar, deyərlər: "Biz səni görməmişik, onun da oğlu olduğunu bilmirik". O zaman sənin əmlakını hökumət alar, oğlun hər şeydən məhrum olar. Mən qızımı da adamlara göstərmək istəyirəm, bəlkə ona tay bir nəfər adaxlı tapıldı, biz də qızımızı ona erə verib sevinərik". Tacir dedi: "Bu, bədnəzərdən qorxmağın nəticəsidir".

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz altmış dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, tacirin arvadı bu sözləri ona deyəndə tacir ona belə cavab

verdi: "Bu, bədnəzərdən qorxmağın nəticəsidir, çünki mən uşaqlarımı sevirəm, sevən adam da çox qısqanc olar. Doğru demişlər:

"Səni mən qısqanıram öz gözüme,
Saata, vaxta, güle, yasəməne.

Yerin olsaydı mənim göz bəbəyim,
Bu yaxınlıq məni sıxmazdı yenə.

Həşrədek olsa idik bir yerde,
Azlıq eylərdi bu müddət də mənə".

Arvadı ona dedi: "Ümidini Allaha bağla! Allah saxlayana bəla toxunmaz! Bu gün onu özünə dükana apar." Arvad oğluna ən qəşəng paltarlardan geyindirdi, o da baxanları yoldan çıxaran, seven qəlbləri dərde salan bir oğlan oldu. Atası onu özü ilə götürüb bazara getdi. O oğlanı görəndə hər bir şəxs ona vurulur, yaxın gəlib onun əlindən öpür, onu salamlayırdı. Oğlanın atası da oğluna baxmaq üçün gələnləri söyürdü. Adamlardan bəziləri deyirdi: "Bu günəşdir çıxıb, bazarı işıqlandırmışdır". Başqaları da deyirdilər: "Ay çıxan yer filan tərəfdədir". Bəziləri də deyirdilər "Allahın qulları üzərində bayram hilalı zahir oldu"¹. Onların hamısı oğlana söz atır, ona xoşbəxtlik arzulayırdılar. Onun atası da adamların sözlərindən utanır, ancaq danışmağı heç kəsə qadağan eləyə bilmirdi. Qəməz əz-Zamanın anasını məzəmmət elə-məyə, ona lənət yağdırmağa başlayırdı, çünki oğlanın evdən çıxma-sına səbəb o idi.

Qəməz əz-Zamanın atası bir də geri dönəndə gördü ki, oğlan yer-i-dikə adamlar onun dalınca, qabağınca izdihamla gəlirlər. Nəhayət, onlar dükana çatdılar. Əbdürrəhman dükanı açıb oturdu, oğlunu da qabağında oturtdu. Sonra o, adamlara baxıb gördü ki, yolu tutublar, yaxından keçən hər adam dükanın qabağında dayanır, bu gözəl simaya baxır, gözüünü onun üzündən çəkə bilmir. Bütün adamlar, kişilər də, qadınlar da beləcə eləyirdilər, özləri də bu sözləri deyirdilər:

"Sınamaqçın bizi, böyük Tanrım!
Sən yaratdın gözəlliyi, bəli, sən.

Sən özünənsən gözəllərin gözəli,
Bu səbəbdən gözəllər aşiqisən".

¹ Ramazan ayının axıncı axşamı görünən hilal. Təzə ayın doğulması ilə orucluğu qurtarmış hesab olunur, "Orucluğu bayramı" başlanır.

Tacir Əbdürrəhman gördü ki, adamlar onun oğlunun ətrafına toplaşır, kişilər də, qadınlar da yanbayan dayanıb, gözlerini oğlana zilləyirlər. O, çox bərk pərt oldu. Özünü itirib, bilmədi ki nə ələsin. O, hələ özünə gəlməmiş bazar tərəfdən ona qərüb bir dərviş yaxınlaşdı, onun əynində ibadət libası var idi. O, oğlana yaxınlaşıb qəsiddə oxumağa və bolluca göz yaşı tökməyə başladı. Qəmər əz-Zamanın zəfəran üstündə bitmiş söyüd şüvi kimi oturduğunu görüb aşağıdakı iki şəri oxudu:

Bitmişdi daşlıqda bir incə qamış,
Ay kimi ətrafa saçırdı şöle.

Soruşdum adını, o dedi: "Lülü";
Dedim: "Li! Li!"dimi? Dedi: "yox, Le! Le!"¹

Sonra dərviş çal saçlarını arabir sıgallaya-sıgallaya tələsmədən yaxınlaşmağa başladı. Camaat ona hörmət eləyib yol verdi. O, oğlanı görəndə özünü itirdi, bu şeridə deyildiyi kimi oldu:

Bir gün dayanmışdı bu cavan oğlan,
Dönmüşdü nur saçan aya üzünə.

Ağır hərəkətli, ağır yürüşlü
Bir qocanın ora düşdü güzəri.

Başı çox belələr çəkmişdi onun,
Saysız-hesabsızdı imtahanları.

Arabir harama meyil ələmişdi,
Arabir dadmışdı halal nübəri.

Eyni ehtirasla, eyni həvəslə
Sevmişdi qızları və oğlanları.

Bu coşqun ehtiras, bu eşq ucundan
Gecəli-gündüzlü yoxdu qərarı.

Elə bil, bir dəri, bir sümüküdü o,
Nə kəri qalmışdı, nə də girdarı.

¹ Ərəbcə bu ifadələr bir-birinə oxşayır: "Lülü" – mirvari, "Li! Li!" – mənə; mənim üçün; "Le! Le!" – yox, yox deməkdir.

Qocalar da ona xatırladırdı
Yeniyetmələri, – novcavanları.

Üzralılar¹ kimi bu qocanın da
Möhkəmdi vəfası və etibar.

Məhrəmdə qəlbinə insanlar bütün;
Birinə dostuydu, birinə yarı.

Ayrıran deyildi Zeynəbi Zeyddən,
Bir gözəl görürdü, bil ki, onları.

Birisi köçsəydi öz oylağından,
Başından aşardı onun ah-zarı.

Zəif budaq kimi silkələmişdi
Onu məhəbbətin səmum ruzgarı.

Axı qayalara məxsusdur ancaq
Möhkəmlik meyarı, bərklik meyarı.

Ehtiras sözünün, eşq aləminin
Ona tanış idi sirri-əsrarı.

Vəslinə çatmışdı neçə ahunun,
Bağrına basmışdı çox ceyranları.

Eyni ehtirasla sevmişdi bir vaxt
O həm cavanları, həm ixtiyarı².

Sonra dərviş oğlana yaxınlaşıb ona bir reyhan saplağı verdi. Oğlanın atası əlini cibinə salıb bir neçə dirhəm çıxarıb dedi: "Ya dərviş, payını al, öz yolunla çıx get".

Dərviş dirhəmləri ondan aldı, oğlanın qabağındakı səkidə oturub, ona baxmağa, ağlamağa başladı. O hey ah çəkirdi, göz yaşları sel kimi axırdı, adamlar ona baxır, bəziləri deyirdilər: "Bütün dərvişlər pozgundurlar". Bir başqaları da deyirdilər: "Bu dərvişin oğlana olan məhəbbətindən ürəyi od tutub yanır".

¹ Boni-üzra qəbiləsinin adamları, rəvayətə görə sevgidə pak və sadıq olmaqla fərqlənirdilər.

Oğlanın atası bu vəziyyəti görəndə ayağa qalxıb dedi: "Oğlum, dur çıx, dükanı bağlayıb evə gedək. Bu gün alverimiz tutmadı. Başımıza gətirdiyi işlərə görə Allah-təala ananın belasını versin. Bütün bunlara səbəbkar odur". Sonra özünü dərvişə tutub dedi: "A dərviş, dur çıx, dükanı bağlayıram". Dərviş çıxdı, tacir də dükanı bağladı, oğlunu götürüb getdi. Dərviş də adamlarla birlikdə onların dalınca düşdü, nəhayət, evə çatdılar. Tacir dərvişə tərəf dönüb soruşdu: "Ay dərviş, sən nə istəyirsən, nə üçün ağlayırsan?" Dərviş dedi: "Ay ağa, mən bu axşam sənə qonaq olmaq istəyirəm. Axı qonaq, Allah-təalanın qonağıdır". Tacir dedi: "Allah qonağı xoş gəlib, içəri gəl, ya dərviş..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz altmış beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, dərviş Qəməz əz-Zamanın atasına deyəndə ki: "Mən Allah qonağıyam", tacir ona belə cavab verdi: "Allah qonağı xoş gəlib! İçəri gir, ya dərviş". Tacir öz-özünə dedi: "Əgər bu dərviş oğlana bənd olmuşsa və ondan rəzəlat tələb eləsə, bu gecə mütləq onu öldürüb qəbrini də gizlədəcəm. Əgər pis fikri olmasa, qoy qonaq öz payını yesin".

Sonra o, dərvişlə Qəməz əz-Zamanı bir otağa gətirib oğluna yavaşca dedi: "Bala, mən otaqdan çıxandan sonra dərvişin yanında otur, onu ələ sal, onunla oyna, pəncərədən sizə baxacaqam, o səndən pis şey tələb eləsə, onun yanına gəlib onu öldürəcəm".

Dərviş oğlanla otaqda tək qalanda oğlan dərvişin yanında oturdu, dərviş ona baxmağa, ah çəkməyə və ağlamağa başladı. Oğlan onunla danışanda o, mülayim cavab verir, özü isə titrəyir, ah çəkib, ağlaya-ağlaya oğlana baxırdı. Şam vaxtı çatdı, dərviş yeməyə başladı. Onun gözləri oğlana zillənmişdi, özü də ara vermədən ağlayırdı. Elə ki gecə yarıdan keçdi, söhbət qurtardı, oğlanın atası ona dedi: "Bala, dərviş əminə özün qulluq eləməyə çalış, ona söz qaytarma". Bunu deyib çıxmaq istəyəndə dərviş diləndi: "Ağa, oğlunu özünə apar, ya da bizimlə bir yerdə yat". Tacir dedi: "Yox, oğlum sənənlə yatacaqdır. Bəlkə ürəyin bir şey istədi, onda oğlum sənənin ehtiyaclarını rəf eləyər, sənə də qulluq göstərər".

Bunu deyib çıxdı, onları tək qoydu, pəncərəsi onların ikisinin otağına açılan otaqda oturdu.

O ki qaldı oğlana, o dərvişə yaxınlaşdı, onu qızıqdırmağa, özünü təklif etməyə başladı. Dərviş hirsənib dedi: "Bunlar nə sözdür, bala! Daşa basılan şeytandan qaçıb Allaha pənah aparıram! Aman ya rəbb, bu pis əməldir, sənə də yaramaz! Məndən uzaq ol, bala!" Dərviş bunu deyib yerindən qalxdı, oğlandan uzaqda oturdu, ancaq oğlan onun dalınca getdi, özünü onun üstünə atıb dedi: "Ya dərviş, nə üçün özünü mənimlə yaxınlıq eləmək ləzzətindən məhrum eləyirsən, mənim ürəyim səni istəyir". Dərvişin qəzəbi artdı, ucadan dedi: "Məndən əl çək-məsən, atanı çağıraram, sənənin əhvalatını ona danışaram". Oğlan dedi: "Atam bilir ki, mən beləyəm, o mənə mane ola bilməz. Sən gəl mənim ürəyimə şəfa ver! Nə üçün məndən imtina eləyirsən? Məgər mən sənənin xoşuna gəlmirəm?" Dərviş dedi: "Bala, Allaha and olsun, iti qılıncıla doğransam da, belə iş eləməyərəm".

Sonra o şəirin bu sözlərini oxudu:

"İstər qadın olsun, istərsə kişi,
Görünce onları, vurulur ürək!"

Baxsam da onlara gecə və gündüz,
İnan, pozulmaram Lot¹ övladı tək".

Sonra ağlayıb oğlana dedi: "Qalx, qapını aç, mən çıxıb öz yolumla gedim. Mən daha bu yerdə yatmaram!" O, ayağa qalxdı, amma oğlan ondan yapışıb dedi: "Bir bax, gör üzüm necə şuxdur, yanaqlarım necə qırmızıdır, bədənimin üzvləri yumşaq, dodaqlarım zərifdir".

Sonra o, şərabı və saqını həyəcəyə gətirən budlarını açıb cadugərləri və sehrbazları tapqədən salan bir nəzlərlə dərvişə baxdı. Onun budları olduqca gözəl, yumşaq və zərif idi, necə ki, birisi onun barəsində demişdir:

"Ayağa qalxanda çəkib donunu
Mənə budlarını² göstərdi canan,

¹ İncildə adı çəkilən Lot İbrahimin oğludur. Lot qəbiləsinin əxlaqsızlığının biri oğlan-bazlıq idi.

² Qurandan götürülüb, azacıq dəyişdirilmiş sitat (XXVIII surə, 42-ci beyt). Orada deyilir: "Ayaq açılan gün". Yəni şərhçilərin izahına görə kafirlərin məşhər ayağına çəkilecəyi gün.

Mirvariden bəyaz idi budları
Unuda bilmirəm mən heç bir zaman.

Sandım ki, məşhərdir, məşhərdə hamı
Haqqın divanına gəlir lüt-üryan!"

Sonra oğlan dərvişin üstünə atılıb, onun gözlərinin arasından öpməyə başladı. Dərviş ona dedi: "Bala, şeytan əməlinə uyma! Mərhəmətli Allaha itaət elə!" "Acaq oğlan ucadan səsləndi. "Əgər sən mənim istədiyimi eləməsən, mən atamı çağırub ona deyəcəyəm: dərviş mənimlə əxlaqsızlıq eləmək istəyir, atam da gəlib, səni elə özünə dirər ki, ötin qalar, sümüklərin sınar".

Oğlanın atası bunların hamısını öz gözləri ilə görür, qulaqları ilə eşidirdi. O, daha əmin oldu ki, dərviş əxlaqsızlıq eləmək fikrində deyilmiş. Odur ki, öz-özünə dedi: "Bu dərviş pozğun olsaydı bütün bu əziyyətlərə dözməzdi".

Oğlan yenə də dərvişi cəzb eləməyə çalışır, hər dəfə də namaz qılmağa başlamaq istəyəndə, ona mane olurdu, nəhayət, dərvişin oğlana çox bərk acığı tutdu, ona qarşı kobudluq eləyib döydü. Oğlan ağladı, bu vaxt atası içəri girdi, oğlunun göz yaşlarını sildi, onu sakitləşdirib dərvişə dedi: "Qardaş, madam ki, sən belə adamsan, bəs nə üçün mənim oğlumu görəndə ağlayıb, ah çəkirdin? Bunun üçün bir səbəb varmı?"

Dərviş dedi: "Bəli vardır". Tacir dilləndi: "Sənin oğlanı görəndə kimi ağlamağa başladığını mən görəndə, sənin barəndə pis şeylər fikirləşməyə başladım, oğluma da əmr elədim ki, səni sınaşın, əgər mən görəydim ki, sən ondan əxlaqsızlıq tələb eləyirsən, gəlib səni öldürəcəkdim. Ancaq sənin necə hərəkət elədiyini görəndə, bildim ki, sən son dərəcə mömin bir adamsan. Amma Allah xatirinə, ağlamanın səbəbini mənə danış".

Dərviş ah çəkib dedi: "Ağa, sakitləşmiş yaraları qurdalama!" Tacir səsləndi: "Mütləq mənə nağıl elə!"

Bundan sonra dərviş dedi: "Bil ki, mən gecə ilə gündüzü yaradın yaratdıqlarından ibrət almaq üçün dünyanı gəzən dərvişəm. Bir dəfə belə oldu ki, cümə günü, sübhçağı mən Bəsrə şəhərinə varid oldum..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz altmış altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, dərviş tacirə dedi: "Bil ki, mən səyahət eləyən dərvişəm. Bir dəfə cümə günü sübhçağı Bəsrə şəhərinə varid oldum. Gördüm ki, dükanlar açıqdır, onlarda hər cür mallar, yeməli, içməli şeylər vardır, ancaq onlar boşdur, nə kişi var, nə qadın, nə də qız və ya oğlan, meydanlarda, bazarlarda nə pişik var, nə də it səş-küyü eşidilmir, adam görünmür. Mən təəccüb eləyib öz-özüm dedim: "Görəydim bu şəhərin adamları öz pişik və itləri ilə haraya gedib, Allah onlara nə eləyibdir".

Mən ac idim, çörəkçi dükanından isti çörək götürdüm, yağ satanin dükanına girib, çörəyə erimmiş yağ və bal yaxıb yedim. Sonra içki dükanına girdim, istədiyimi içdim. Gördüm qəhvəxana açıqdır, oraya girdim, gördüm dolu qəhvədanlar odun üstündədir, ancaq orada heç kəs yoxdur. Doyunca qəhvə içib öz-özüm dedim: "Bu həqiqətən qəribə işdir! Görünür, bu şəhərin əhalisi qırılbır, hamısı bu saat ölübdür, ya da bir şeydən qorxub qaçmışlar, dükanlarını bağlamağa macal tapmayıblar".

Mən bu barədə fikirləşdiyim vaxt birdən musiqi səsləri eşidildi. Qorxdum, bir müddət gizlənib oturdum, desikdən baxmağa başladım. Gördüm ki, ayüzlü qaravaşlar, cüt-cüt rübəndsiz, üzləri açıq halda bazardan keçirlər. Onlar qırx cüt – səksən nəfər qaravaş idi. Mən atın üstündə bir qız gördüm, atın və qızın üstündə o qədər qızıl, gümüş və cəvahirat vardı ki, at ayaqlarını qaldıra bilmirdi. Həmin qızın da üzü açıq, rübəndsiz idi. O ən gözəl zinetlənmə bəzənmişdi, əyninə ən gözəl paltar geyinmişdi, boynunda çox bahalı daşlardan muncuq, döşündə isə qızıl həmail, qollarında ulduz kimi parıldayan qolbaqlar, ayaqlarında qiymətli daş-qaşlı qızıl xal-xallar vardı. Qaravaşlar onu aralıq almışdılar, onun qabağında da bir qız gedirdi. Qız belinə zümrüd dəstəli, qızıl qotazlı, daş-qaşla naxışlı qılnc bağlamışdı.

Bu qız küçənin qarşındakı hissəsinə çatanda atın cilovunu çəkib dedi: "Ay qızlar, mən bu dükanın içindən bir səs eşitdim. Oranı axtarın ki, içəridə biz üzəacıq getdiyimiz zaman bizə baxmaq istəyən bir adam gizlənməsin".

Qaravaşlar da mənim gizləndiyim qəhvəxananın qabağındakı dükanı axtardılar. Mən qorxdum, gördüm ki, qaravaşlar oradan bir nəfəri çıxartdılar və qıza dedilər: "Ay xanım, biz orada bir adam gördük, budur, hüzurunda dayanıbdır". Qız qılıncı olan kənizə dedi: "Onun boynunu vur". Qaravaş həmin adama yaxınlaşıb onun boynunu vurdu. Meyiti oradaca qoyub getdilər. Mən bu hadisəni görüb qorxdum, ancaq qızın eşqi qəlbimə doldu.

Bir az keçmiş adamlar gəldilər, dükənləri olanlar dükənlərinə girdilər. Adamlar bazarda gəzirməyə başladılar, öldürülmüş adamın ətrafına toplaşdı ona baxdılar. Mən də gizləndiyim yerdən yavaşca çıxdım, heç kəs məni görmədi. Qızın eşqi qəlbimə hakim oldu. Mən yavaş-yavaş qızın kim olduğunu öyrənmək istədim, ancaq heç kəs onun haqqında mənə bir şey danışmadı. Bundan sonra mən Bəsrədən çıxdım. Qızın eşqi məni dərddə salmışdı. Mən sənənin bu oğluna baxanda, gördüm ki, oğlun hamıdan çox həmin qıza oxşayır, o mənim qəlbimdə eşq odunu alovlandırdı, ehtirasımı cüshə getirdi. Mənim ağlamağımın səbəbi budur". Sonra da dərviş bərk ağlayıb dedi: "Ağa, Allah xatirinə, qapını aç, mən çıxıb öz yolumla gedim". Tacir qapını açdı, o da çıxıb getdi.

Bax, onun başına gələnlər bu idi. Qəməz-əz-Zaman dərvişin sözlərini eşidəndə həmin qıza aşiq oldu, qəlbində eşq və həvəs oyandı. Şəhər olanda o, atasına dedi: "Bütün tacirlərin uşaqları arzularına çatmaq üçün başqa ölkələrə səyahət eləyirlər, onların içərisində elə bir adam yoxdur ki, atası ona mal yığmasın, o da malla səfərə çıxıb, qazanc götürməsin. Ata can, nə üçün mənə mal almırsan ki, mən də səyahətə çıxıb öz bəxtimi sınayım?" Atası da belə cavab verdi: "Bala, tacirlərin pulları azdır. Onlar uşaqlarını qazanc, dünya malı xətrinə səfərə göndərlirlər. Mənə qalanda, mənim pulum çoxdur, özüm də tamahkar deyiləm. Madam ki, belədir, mən səni qütbətə necə göndərə bilərəm! Mən bir dəqiqə belə sənəndən ayrılı bilmərəm, xüsusən ona görə ki, gözəllikdə, qəşənglikdə və təmkinlikdə sənənin tayın-bərabərin yoxdur, mən sənənin üçün qorxuram". Qəməz-əz-Zaman dedi: "Ata can, ola bilməz ki, sən mənə mal almayasan, mən də o mallarla səfərə çıxmıyım, sən belə eləməsən, səni aldadıb pulusz da, malsız da olsa qaçaram. Əgər sən mənim ürəyimi sakitləşdirmək istəyirsənsə, mənə mal al, qoy səfərə çıxım, yad ölkələrə tamaşa eləyim".

Oğlının atası gördü ki, oğlu səyahət etmək fikirindən bərk yapışıbdır, odur ki, bu bərədə öz arvadına danışdı dedi: "Oğlun istəyir ki, mən onun üçün mal alım, o da onlarla yad ölkələrə, qütbətə səfərə

çıxım, halbuki qütbət ancaq belə gətirir". Arvadı ona belə cavab verdi: "Bundan sənə nə zərər toxuna bilər? Tacir balalarının adəti belədir: onların hamısı səyahət və qazanc ilə öyünür". Əri dedi: "Tacirlərin əksəriyyəti kasıbdır, onlar da pullarını artırmaq istəyirlər. Amma mənim pulum çoxdur". Arvad belə cavab verdi: "Mal-mülkün artırılmasının zərəri yoxdur. Əgər sən razı olmasan, mən öz pulumla ona mal alaram". Tacir dedi: "Mən onun qütbətə getməsindən qorxuram, qütbət ağırdır, müsibətdir". Arvadı ona etiraz etdi: "Qazanc olanda qütbət müsibət deyil. Oğlumuzun dediyinə əməl eləməsən, o çıxıb gedər, biz də onu axtarıb tapmırıq. Camaat içində biabır olarıq".

Tacir, arvadının sözlərinə qulaq asdı, oğlu üçün doxsan min dinarlıq mal aldı. Anası da oğluna içərisində qırx ədəd qiymətli daş-qaş olan bir kisə verdi. Hər daşın aşağı qiyməti beş yüz dinar idi. O, oğluna dedi: "Bala, bu daş-qaş qoru, onlar sənə kömək eləyər". Qəməz-əz-Zaman da onların hamısını götürüb Bəsrəyə yola düşdü...

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz altmış yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Qəməz-əz-Zaman onların hamısını götürüb Bəsrəyə yola düşdü. Daş-qaş dərri kəməre tikib belinə bağladı. O, Bəsrə ilə onun arasında bir keçid qalanacan getdi. Bu zaman köçərilər ona basqın eləyib taladılar, adamlarını və nökrələrini öldürdülər. Qəməz-əz-Zaman ölənlərin arasında uzanıb, özünü qana buladı, köçərilər elə bildilər ki, o, ölübdür. Odur ki, ondan uzaqlaşdılar, heç kəs yaxın gəlmədi. Onlar onun pullarını götürüb getdilər. Köçərilər öz yolları ilə çıxıb gedəndən sonra Qəməz-əz-Zaman ölümlərin arasından qalxıb yola düşdü. Onun kəmərindəki daş-qaşdan başqa heç bir şey qalmamışdı.

Qəməz-əz-Zaman Bəsrəyə çatanaqan getdi. Belə oldu ki, onun gəlişi cümə gününə düşdü, bütün şəhər dərvişin nağıl elədiyi kimi bomboş idi.

Qəməz-əz-Zaman gördü ki, bazarlar boş, dükənlər açıqdır, amma malla doludur. Bu vəziyyətdə birdən o, musiqi səsi eşitdi, girib bir

dükanda gizləndi. Qızlar gəldilər. Qəməz-əz-Zaman onlara baxdı, birdən atın üstündə gedən qadını gördü. Eşq və məhəbbət ona hakim oldu, şövqdən ağlım itirmək dərəcəsinə gəldi, ayaq üstə zorla dayandı.

Bir qədər keçəndən sonra adamlar zahir oldular, bazarlar doldu. Qəməz-əz-Zaman bazara bir daş-qaş alanın yanına getdi. O, qırx daş-qaşdan dəyəri min dinar olan bir daş çıxarıb həmin adama satdı, öz otağına qayıdib gecəni orada keçirdi. Şəhər olanda paltarını dəyişib hamama getdi, hamamdan çıxanda bədirlənmiş aya bənzədi. Sonra o, dörd min dinara dörd daş satdı, Bəsrənin küçələrini gəzməyə başladı, eynində ən gözəl paltar bazara getdi.

Bazarda bir dəllək gördü, ona yaxınlaşıb başını qırxdırdı, onunla dostluq etməyə başlayıb dedi: "Ata can, mən yad ölkədən gəlmişəm, dünən bu şəhərə girən zaman gördüm ki, şəhər bomboşdur, burada heç kəs yoxdur, nə ins, nə cins. Mən qızları gördüm, onların da arasında üstündə öz müşayiətçiləri ilə birlikdə gedən gənc bir qadın".

O gördüklərini dəlləyə danışdı, dəllək dedi: "Bala, bu barədə başqasına da danışsanmı?" Qəməz-əz-Zaman cavab verdi: "Yox". Dəllək dedi: "Bala, məbada bu sözləri məndən başqa birsinə də danışasan, adamlar söz saxlamırlar, sirləri gizlətmirlər. Sən balaca bir oğlansan, qorxuram ki, sənin sözlərin ağızdan-ağıza keçə, axırda da həmin qadına çatı, səni öldürələr. Bala, bil ki, sənin gördüyünü heç kəs görməmişdir, bu hadisə də bu şəhərdən kənarda heç kəsə məlum deyildir. Bəsrə əhalisinə gəldikdə, onlar bu dərddən ölürlər. Hər cümə günü sübh işıqlaşanda onlar itləri, pişikləri bağlayıb bazara çıxmağa qoymurlar. Şəhərin bütün əhalisi məscidlərə girib qapılarını bağlayırlar. Bazardan keçməyə, pəncərədən baxmağa heç kəsin ixtiyarı yoxdur. Bir nəfər də bu bəlanın səbəbini bilmir. Amma bu gecə, bala, mən bunun səbəbini arvadımdan soruşaram, o mamacadır, adı-sanlı adamların evinə get-gəli vardır, şəhərdə baş verən hadisələri bilir. Allah qoysa, sabah sən mənim yanına gəlsən, mən də onun mənə dediklərini sənə danışaram".

Qəməz-əz-Zaman bir ovuc qızıl çıxarıb dedi: "Ata can, al bu qızıl, öz arvadına ver, o mənə anı oldu". Sonra o, bir ovuc da çıxarıb dedi: "Bunu da özünə götür". Dəllək dedi: "Bala, otur yerində, mən gedim arvadımın yanına, ondan soruşum, dürüst xəbərlə sənin yanına qayıdım".

Dəllək onu dükanda qoyub, arvadının yanına getdi, bu cavab haqqında ona nağıl ələyib dedi: "Mən istəyirəm ki, sən bu şəhərin işləri barəsində həqiqəti mənə nağıl ələyərsən, mən də o cavab tacirə dani-

şım, o çox bilmək istəyir ki, nə üçün cümə günü şəhərlər adamlar və heyvanlar bazara buraxılmırlar. Mənim fikrimcə, o, aşiq olmuşdur. O, səxavətli və alıcınabdır. Biz ona nağıl ələsək, onun bizə çox böyük yaxşılığı keçər".

Dəlləyin arvadı belə cavab verdi: "Get, onu buraya gətir, de ki, "Get ananla – mənim arvadımla danış! O sənə salam yetirib deyir: "Arzun yerinə yetdi!"

Dəllək bazara gedib gördü ki, Qəməz-əz-Zaman oturub onu gözləyir. Dəllək bütün əhvalatı ona danışdı dedi: "Bala, gedək ananın – mənim arvadımın yanına. O sənə deyir ki, arzusu yerinə yetdi".

Sonra Qəməz-əz-Zamanı götürüb arvadının yanına getdi. Arvad cavab verdi: "Xoş gəlmisin!" Sonra onu oturtdu. Qəməz-əz-Zaman yüz dinar çıxarıb ona verdi, dedi: "Ana can, bu qadın haqqında mənə danış, o kimdir?" Dəlləyin arvadı belə cavab verdi: "Bala, bil ki, Bəsrə sultanına Hindistan padşahından qiymətli bir daş gəlmişdir. O, daşı dəşmək istəmiş və bütün zərgərləri çağırıb onlara demişdir: "Mən istəyirəm ki, siz bu daşı mənim üçün dəşəsiniz. Hər kim onu dəşsə, ona icazə verərəm məndən nə arzusu varsa istəsin, nə istəsə verərəm, amma daşı qırsa, başını bədənindən ayıram". Zərgərlər də qorxub dedilər: "Ey zəmanəmizin padşahı, bahalı daş tez sınırsın, çox nadir halda birisi onu parçalamadan dəşə bilər. Gücümüz çatmayan işi bizə həvalə etmə. Bizim əllərimiz bu daşı dəşə bilməz. Amma bizim şey-ximiz bizdən təcrübəlidir". Padşah soruşdu: "Sizin şeyxiniz kimdir?" Ona dedilər: "Usta Übeyd, bu peşədə o, bizdən təcrübəlidir. Onun çoxlu pulu var, yaxşı da biliyi vardır". Onun dalınca adam göndər, yanına gətir, bu daşı dəşməyi ona əmr elə".

Padşah Übeydin dalınca adam göndərdi, gələndə onunla yuxarıdakı şərti bağlayıb, daşı dəşməyi ona əmr elədi. Übeyd daşı götürüb padşahın istədiyi kimi dəşdi. Padşah dedi: "Ay usta, nə arzun varsa, məndən istə". Amma Übeyd dedi: "Ey zəmanəmizin padşahı, sabah-can mənə möhlət ver". Bunun səbəbi o idi ki, Übeyd öz arvadı ilə məsləhətləşmək istəyirdi. Onun arvadı da, sənin o dəbdəbəli yürüşdə gördüyün qadın idi. Übeyd onu çox bərk sevirdi. Ona olan hədsiz məhəbbətinə görə, onunla məsləhətləşməmiş heç bir iş görməzdi. Buna görə də o, məsləhətləşmədən ona möhlət verilməsini xahiş elədi.

Übeyd arvadının yanına gələndə dedi: "Mən padşah üçün qiymətli bir daşı dəşdim, o mənə vəd elədi ki, nə arzu edəmsə yerinə yetəcəkdir, mən sənə məsləhətləşmədən möhlət istədim. Sən nə istəyirsən mən arzu eləyim?" Onun arvadı dedi: "Bizim pulumuz o qədərdir ki,

odda yansa da qurtarmaz. Məni sevirənsə padşahdan bunu arzu elə: “Qoy Bəsrənin küçələrinə car çəksinlər ki, cümə günləri şəhər əhalisi səhər namazına iki saat qalmış məscidlərə girsin, şəhərdə böyük də, kiçik də – hamı məsciddə, ya da evdə olsun, qoy adamları məscidlərin, evlərin heyətlərinə salıb, darvazaları bağlasınlar, amma şəhərin dükənləri açıq qalsın. Mən öz qaravaşlarımla şəhərdən keçib gedəcəyəm. Heç kəs pəncərədən, ya da pəncərə barmaqlığından mənə baxmasın. Hər kəsə rast gəlsəm onu öldürəcəyəm”.

Zərgər padşahın yanına gedib eyni şeyləri arzuladı. Padşah da onun arzusuna əməl elədi. Bəsrə əhalisi arasında car çəkməyi əmr elədi...”

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz altmış səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət elə-yirlər ki, padşah zərgərin istədiyinə söz verəndə adamlar dedilər: “Biz qorxuruq ki, pişiklər və itlər mallarımıza ziyan vura”. Padşah əmr elədi ki, adamlar camaat namazından çıxanaçan itlər və pişiklər bağlı saxlanılsın. O vaxtdan bu qadın hər cümə günü namaz vaxtına iki saat qalmış Bəsrənin küçələrini gəzməyə başladı, heç kəs də bazar-dan keçə bilmədi, pəncərədən, pəncərə barmaqlığından baxmağa cüret eləmədi. Bax, bütün bunların səbəbi budur. Mən sənin qızın barəsində məlumat verdim, ancaq bala, onun işini bilmək istəyirdin, yoxsa, onunla yaxınlıq arzusundasən? Qəməz-əz-Zaman dedi: “Ay ana can, mən onunla yaxın olmaq istəyirəm”. Dəlləyin arvadı dedi: “Mənə danış görüm, gözəl cəvahiratdan nəyin var?” Qəməz-əz-Zaman belə cavab verdi: “Məndə dörd cür bahalı daş var: daş var ki, hərəsinin qiyməti beş yüz dinardır, ikinci cürünün hərəsinin qiyməti yeddi yüz dinardır, üçüncüsünün hər birinin qiyməti səkkiz yüz dinardır, dördüncüsünün hər birinin qiyməti min dinardır”. Dəlləyin arvadı soruşdu: “Onlardan dördünü verməyə ürəyin gəlirmi?” Qəməz-əz-Zaman cavab verdi: “Mənim hamısını verməyə ürəyim gəlir”. Arvad dedi: “Ay oğul, mən səni qovmuram, ancaq qalx ayağa, qiyməti beş yüz dinar olan bir daş çıxart. Soruş ki, zərgərlərin şeyxi usta Übeydin

dükəni hansıdır, ona yaxınlaş, görəcəksən ki, o öz dükənində oturub-dur, əynində qəşəng paltar vardır, yanında ustalar işləyir. Ona dinclik arzula, dükənin yanında otur, daşı çıxarıb de: “Ay usta, bu daşı al, mənim üçün qızıl üzüyə sal, ancaq böyük eləmə, bir misqaldan artıq olmasın, onu lazımcına hazırla”. Sonra ona iyirmi dinar, işçilərin də hərəsinə bir dinar ver, sonra onun yanında bir qədər oturub söhbət elə. Yanına dilənçi gəlsə, ona bir dinar ver, əliaçıqlıq göstər ki, zərgərin səndən xoşu gəlsin. Sonra evinə get, gecəni yat, səhər yanına yüz dinar götürüb atana ver, o kasıbdır”. Qəməz-əz-Zaman dedi: “Qoy elə olsun”. Qəməz-əz-Zaman qadının yanından çıxıb kərvansarayına getdi, dəyəri beş yüz dinar olan bir daş götürdü, sonra sərraf bazarına gedib, zərgərlərin şeyxi usta Übeydin dükənini xəbər aldı. Usta Übeydin dükənini ona göstərdilər. Qəməz-əz-Zaman dükənə girəndə gördü ki, zərgərlərin şeyxi hörmətli bir adamdır, əynində qəşəng paltar vardır, yanında da dörd usta işləyir.

Qəməz-əz-Zaman ona dedi: “Sizə salamlar olsun!”. Übeyd salamını alıb: “Xoş gəlibsən!” dedi, oturmaq üçün yer göstərdi. Qəməz-əz-Zaman oturdu, daşı çıxarıb dedi: “Ay usta, mən istəyirəm ki, bu daşı qızıl üzüyə salasan, ancaq bir misqaldan artıq eləmə, həm də elə elə ki qəşəng olsun”.

O bunu deyib iyirmi dinarı çıxarıb dedi: “Götür, bu da cəlaləmə haqqı, zəhmət haqqı da borcum olsun”. Sonra da hər ustaya bir dinar verdi. O, ustaların çox xoşuna gəldi, Übeyd də onu sevdi. Qəməz-əz-Zaman oturub onlardan söhbət elədi, hər gələn dilənçiyə bir dinar verdi. Hamı onun əliaçıqlığına məəttəl qaldı.

Usta Übeydin dükənindəki alətlərdən evində də var idi. Qəribə bir şey hazırlamaq istəyəndə bu əcaib işi ustalar görməsin, – deyə evdə işləmək usta Übeydin adəti idi. Belə hallarda həmin qadın, – yəni onun arvadı qarşısında oturardı, usta da ona baxa-baxa yalnız padşahlara layiq olan qəribə şeylər hazırlaya bilirdi.

O bu üzüyü də öz evində oturub qəribə bir məharətlə hazırlayırdı. Arvadı daşı görəndə dedi: “Bu daşdan nə düzəltmək istəyirsən?” Zərgər dedi: “Bunu qızıl üzüyə salacağam. Daşın qiyməti beş yüz dinardır”. Arvadı soruşdu: “Kim üçün?” Übeyd dedi: “Bir gülüzlü cavan tacir üçün. Onun gözləri adamı yaralayır, yanaqları da od tutub yandır, ağzı elə bil Süleymanın möhürüdür, yanaqları elə bil lələdir, dodaqları mərcan kimi qırmızıdır, boynu ahu boynuna bənzəyir. O, ağappaqdır, elə bil ənlək sürtülübdür; o qəşəng, incə, özü də əliaçıqdır. Filan-filan işlər görmüşdür”.

Zərgər Qəməz əz-Zamanın gözəlliyini, qəşəngliyini arvadına elə təsvir elədi ki, onun əliaçıqlığını, təkmilliyini elə söylədi ki, onun gözəlliyindən, nəcib xasiyyətindən öz arvadına o qədər danışdı ki, arvadı ona vuruldu.

Elə ki zərgərin arvadına şəhəvət zor gəldi, o dedi: "Onda mənəm gözəlliyimdən bir şey varmı?" Zərgər belə cavab verdi: "Sənin bütün gözəlliklərin onda vardır, o, sifətdən sənə oxşayır, ola bilsin ki, boyu da sənin boyun kimidir. Əgər mən sənə hörmətsizlik eləməkdən qorxmasaydım, deyərdim ki, o səndən min dəfə yaxşıdır". Zərgərin arvadı susdu, ancaq ürəyində cavana eşqi alovlandı. Zərgər də üzüyü qayırıb qurtaranacan ara vermədən hey danışır, onun gözəlliyini sadalayırdı. Sonra üzüyü arvadına verdi, o da barmağına taxdı, düz barmağına görə idi. Bunu görəndə arvadı dedi: "Ağa, bu üzük ürəyimə yatdı, xoşuma gəldi, mən istəyirəm ki, mənəm olsun, mən onu barmağımdan çıxartmaram". Zərgər dedi: "Səbir elə. Onun sahibi səxavətlidir, mən bu üzüyü ondan satın almağa çalışaram. O mənə satsa, sənə gətirərəm. Onda başqa daş varsa, onu sənin üçün alaram, özü də bu cür qayıraram..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz altmış doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, zərgər arvadına dedi: "Səbir elə, onun sahibi səxavətlidir, mən bu üzüyü ondan satın almağa çalışaram, o bunu mənə satsa, sənə gətirərəm. Onda başqa daş varsa, mən alaram, özü də sənin üçün bunun tayını düzəldərəm".

Bax, zərgərlə arvadının əhvalatı belə oldu. Görək Qəməz əz-Zaman necə oldu. Qəməz əz-Zaman gecəni öz otağında qaldı, səhər yüz dinar götürüb dəlləyin arvadının yanına gəldi, ona dedi: "Bu yüz dinarı götür". Arvad dedi: "Onları atana ver". Qəməz əz-Zaman pulları dəlləyə verəndə arvad soruşdu: "Mənəm dediyim kimi elədinmi?" Cavan dedi: "Bəli!". Arvad dedi: "İndi qalx, zərgərlərin şeyxinin yanına get. O, üzüyü sənə verəndə, barmağının ucuna tax, sonra tez çıxarıb de:

"Ay usta, sən səhv eləmişsən, üzük dar çıxmışdır!" O səndən soruşacaqdır: "Ay tacir, onu qırıb genəldimmi?" Sən de: "Onu qırmaq, ikinci dəfə qayırmaq lazım deyil. Onu götür kənizlərləndən birinə ver". Sonra da dəyəri yeddi yüz dinar olan başqa bir daş çıxarıb dedi: "Bu daşı götür, mənəm üçün düzəlt, bu ondan yaxşıdır". Ona otuz dinar ver, hər ustaya da iki dinar. Sonra zərgərə de: "Bu dinarlar cılalama üçündür, zəhmət haqqı isə mənəm borcum". Sonra mənzilinə qayıt, gecəni orada qal, səhər gələndə özünə iki yüz dinar gətir, mən sənin üçün hiyləni başa çatdırım.

Qəməz əz-Zaman zərgərin yanına getdi. Zərgər onu salamladı və dükanın yanında oturtdu. Qəməz əz-Zaman ondan soruşdu: "Mənəm sifarişimi yerinə yetirdimmi?" Zərgər: "Bəli!" deyib üzüyü ona verdi. Qəməz əz-Zaman onu alıb barmağının ucuna keçirdi, sonra tez çıxarıb dedi: "Bu mənəm barmağıma dardır!" Zərgər soruşdu: "Ay tacir, onu genəldimmi?" Qəməz əz-Zaman dedi: "Yox, ancaq onu mənədən hədiyyə götür və öz kənizlərləndən birinin barmağına tax. Onun qiyməti bir şey deyil, çünki beş yüz dinardır, özü də ikinci dəfə düzəltməyinə dəyməz". Sonra o, qiyməti yeddi yüz dinar olan başqa bir daş çıxarıb dedi: "Bunu düzəlt". Sonra zərgərə otuz dinar verdi, ustaların hərəsinə iki dinar verdi. Zərgər dedi: "Ay ağa, biz üzüyü düzəldəndən sonra zəhmət haqqı alırıq". Qəməz əz-Zaman da dedi: "Bu cılalama üçündür, zəhmət haqqı mənəm borcum".

O, zərgərin yanına getdi. Zərgər də, ustalar da Qəməz əz-Zamanın əliaçıqlığına məəttəl qaldılar. Sonra zərgər öz arvadının yanına gedib ona dedi: "Ay arvad, mən ömrümdə bu cavandan səxavətli adam görməmişəm. Sənin bəxtin də yaxşıdır, çünki o, üzüyü mənə pulsuz verib dedi: "Onu kənizlərin birinə ver".

O bütün əhvalatı arvadına danışdı sonra dedi: "Mənəm fikrimcə o, tacir oğlu deyil, o, padşah, ya da sultan oğludur".

Hər dəfə zərgər Qəməz əz-Zamanı təriflədikcə arvadının ona eşq-məhəbbəti artırdı. O, üzüyü barmağına taxdı, zərgər də Qəməz əz-Zamana ikincisini, birincidən bir az böyüyünü qayırdı. O, üzüyü qayırıb qurtardıqdan sonra arvadı bu üzüyü barmağına taxdı, onu barmağında əvvəlkindən çox saxlayıb dedi: "Ağa, bir gör mənəm barmağımda bu iki üzük nə qəşəng görünür. Mən istəyirəm ki, hər iki üzük mənəm olsun". Zərgər dedi: "Səbir elə, bəlkə mən ikincisini də sənin üçün aldım". Sonra o, gecəni yatdı. Səhər üzüyü götürüb dükana getdi.

Bunlar burada qalsınlar, indi sizə kimdən deyim, Qəməz əz-Zamandan. O, səhər dəlləyin arvadının yanına gedib ona iki yüz dinar

verdi. Arvad ona dedi: "Zərgərin yanına get, o üzüyü sənə verəndə al barməğina tax, ancaq sonra tez çıxardıb de: "Ay usta, sən səhv eləyib-sən, üzük gen olmuşdur. Sənin kimi ustaya mənim kimi bir adam iş tapşırılanda, sən görək ölçü götürəsən. Sən mənim barməğimin ölçüsünü götürmüş olsaydın, səhv eləməzdin". Sonra qiyməti min dinar olan başqa bir daş çıxart, zərgərə de: "Götür, bunu düzəlt, o üzüyü də kənzizlərdən birinə ver". Ona qırx dinar, hər ustaya da üç dinar verib de: "Bu cilalama üçün, işin zəhmət haqqı da mənim borcum". Bax gör o nə deyəcəkdir. Sonra buraya gəl, özünü də üç yüz dinar getirib atana ver ki, o da özü üçün bir həyat qura bilsin, axı o kasıb bir adamdır". Qəməz-Zaman dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!"

Sonra o, zərgərin yanına getdi, zərgər ona dedi: "Xoş gəlib-sən!" Sonra da onu oturdub, üzüyü ona verdi. Qəməz-Zaman üzüyü barməğina taxdı, tez də çıxarıb dedi: "Mənim kimi bir adam, sənin kimi ustaya iş gətirəndə, ölçü götürmək lazımdır. Sən mənim barməğimin ölçüsünü götürmüş olsaydın, səhv də eləməzdin. Ancaq götür o üzüyü kənzizlərdən birinə ver".

Sonra o, qiyməti min dinar olan bir daş çıxarıb dedi: "Bu daşı götür, mənim barməğimin ölçüsünə bir üzük düzəlt, bundan qaş qoy". Zərgər dedi: "Sən haqlısan, həqiqət də sənin tərəfindədir". Sonra o, ölçü götürdü, Qəməz-Zaman da qırx dinar çıxarıb dedi: "Al, bu cilalama üçün, zəhmət haqqın da mənim borcum". Zərgər dedi: "Ağa, neçə dəfə biz səndən pul almışıq! Sənin bizə mərhəmətin çox böyükdür!" Qəməz-Zaman dedi: "Zərrər yoxdur!" Sonra onunla bir qədər söhbət elədi, dükanın yanından keçən hər dilənçiyə bir dinar verdi, axırda, zərgərin yanından getdi.

Onun əhvalatı belə oldu. Görək zərgər necə oldu. O, evinə gedib arvadına dedi: "Bu cavan tacir nə qədər əliaçıq adamdır! Mən bundan səxavətli, bundan gözəl və bəlağətli bir insan görməmişəm". O öz arvadına Qəməz-Zamanın gözəlliyindən, əliaçıqlığından danışdı, onu həddindən artıq təriflədi. Arvadı dedi: "Ay adamayovuşmaz! Bir halda ki, sən onda bu keyfiyyətlərin olduğunu bilirsen, o sənə iki bahalı üzük veribdir, onda sən onu evimizə dəvət eləməli, qonaq eləməlisən, onun dostu olmalısən. O səndən dostluq görse, bizim evimizə gəlsə, bəlkə sən ondan daha artıq xeyir görərsən. Sən onu qonaq eləməyə razı deyilsənə, onu dəvət elə, mən öz hesabıma qonaq eləyim". Zərgər dedi: "Yoxsa sən məni xəsis hesab eləyirsən, odur ki, bu sözləri deyirsən?" Arvad dedi: "Sən xəsis deyilsən, amma adamayovuşmazsan. Bu axşam onu dəvət elə, onsuz gəlmə. İmtina eləsə, dostluğu

pozacağına and ver və təkid elə". Zərgər dedi: "Baş üstə, göz üstə!" Sonra üzüyü düzəldib yatmağa getdi, üçüncü gün səhər dükana gedib orada oturdu.

Bunlar burada qalsınlar, sizə kimdən deyim, Qəməz-Zamandan. O da üç yüz dinar götürüb arvadın yanına getdi, pulları onun ərinə verdi. Arvad ona dedi: "Bəlkə zərgər səni bu gün evinə dəvət elədi, o səni dəvət eləsə, sən də gedib gecəni onun evində qalsan, başına nə gəlsə, səhər mənə danışarsan. Özün də dörd yüz dinar getirib atana ver". Qəməz-Zaman dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" (Hər dəfə onun pulları qurtaranda daşların bir qismini satırdı.) Sonra o, zərgərin yanına getdi, zərgər ayağa qalxıb onu bağrına basdı, ona cansağlığı arzulaı, onunla dostluq eləməyə başladı. Üzüyü çıxartdı. Qəməz-Zaman gördü ki, üzük onun ölçüsündədir, dedi: "Ey ustaların ağası, Allah səni xoşbəxt eləsin! Üzük münasibdir, ancaq daş mən istəyən deyil".

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz yetmişinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Qəməz-Zaman zərgərə dedi: "Üzük münasibdir, amma daş mən istəyən deyil, məndə ondan yaxşısı vardır. Bunu götür, kənzizlərdən birinə ver".

O, başqa bir daş, yüz dinar da pul çıxarıb dedi: "Zəhmət haqqını al, bizdən incimə, biz səni yorduq". Zərgər ona dedi: "Ay tacir, bizim yorulmağımızın mükafatını sən bizə verdin, bizə çox şey də iltifat elədin. Qəlbimdə sənə məhəbbət oyanıbdir, mən səndən ayrılı bilmirəm. Səni Allaha and verirəm, bu axşam mənim qonağım ol, ürəyimə şəfa ver". Qəməz-Zaman dedi: "Bu pis olmaz, ancaq mən mütləq karvansaraya gedib, nökrələri xəbərdar eləməliyəm, onlara deməliyəm ki, gecə karvansaraya gəlməyəcəyəm, məni gözləməsinlər". Zərgər soruşdu: "Sən hansı karvansaraya düşmüşsən?" Qəməz-Zaman dedi: "Filan karvansaraya". Zərgər dedi: "Mən sənin dalınca oraya gələm!" Qəməz-Zaman dedi: "Pis olmaz". Zərgər qonaqsız

evə getse, arvadının qəzəblənəcəyindən qorxub gün batmamış həmin karvansarayaya getdi, Qəməz-əz-Zamanı götürüb öz evinə gətirdi. Onlar misli-bərabəri olmayan bir otaqda oturdular, özü də Qəməz-əz-Zaman evə girəndə zərgərin arvadı onu görüb bənd oldu. Şam gətirilənə qədər Qəməz-əz-Zaman zərgərlə söhbət elədi. Onlar yedilər, içdilər, sonra qəhvə, içki gətirildi, zərgər gecə namazınacan Qəməz-əz-Zamanı söhbətlə əyləndirdi. Onlar gecə namazını qıldılar, sonra kəniz gəlib iki qədəh gətirdi, içkini içdilər, sonra yuxu basdı, yatdılar. Bu zaman zərgərin arvadı gəlib gördü ki, onlar yatıblar. O, Qəməz-əz-Zamanın üzünə baxmağa başladı, onun gözəlliyi qadının aqlını başından aldı. O dedi: "Gözəl sevən necə yata bilər?"

Sonra o, Qəməz-əz-Zamanı arxası üstə çevirib onun sinəsində oturub, ehtirasın gücündən doğan qəzəblə onun yanaqlarını öpüşlərə qərq elədi, elə öpdü, sordu ki, yanaqlarında yerləri qaldı. Qəməz-əz-Zamanın üzündəki qırmızılıq artdı, yanaqları şəfəqləndi. Sonra da Qəməz-əz-Zamanın cibinə dörd əşiq qoyub çıxıb getdi.

Bundan sonra da o öz kənizinə burunotu kimi bir şey verib göndərdi, kəniz də onu kişilərin burunlarının deşiyinə verdi, onlar asqırıb ayıldılar. Kəniz onlara dedi: "Ağalar, bilin ki, namaz vaxtıdır, sübh namazına qalxın!"

Kəniz onlara aftafləyən gətirdi. Qəməz-əz-Zaman dedi: "Ay usta, vaxt gəlib çatıb, biz yatıb yuxuya qalmışıq". Zərgər tacirə dedi: "Ay dostum, bu otaqda yuxu ağır olur. Hər dəfə mən burada yatanda başıma belə iş gəlir". Qəməz-əz-Zaman dedi: "Sən düz deyirsən". Sonra o, dəstəməz aldı, su onun üzünə deyəndə dodaqları və yanağı yamağa başladı. O dedi: "Qəribə işdir! Əgər otaqda hava ağırırsa və biz yuxuya getmişiksə, bəs niyə mənim yanaqlarım və dodaqlarım yanır". Sonra o, zərgərə dedi: "Ay usta, mənim yanaqlarım və dodaqlarım yanır". Zərgər belə cavab verdi: "Mənim fikrimcə ağcaqanad sancıbdır". Qəməz-əz-Zaman dedi: "Qəribədir! Bu otaqda sən də belə olursan?" Zərgər cavab verdi ki: "Yox, amma mənim evimdə sən kimi qonağım olanda ağcaqanadın şikayətlənirlər. Qonaq sən kimi saqqalsız olanda belə hallar baş verir, amma saqqalı olanda ağcaqanadlar onun üstünə getmir, ağcaqanadlardan mənə yalnız saqqalım xilas eləyir. Ağcaqanadlar, deyəsən, saqqalı adamları sevmirlər". Qəməz-əz-Zaman: "Sən düz deyirsən" dedi. Sonra kəniz onların səhər yeməyini gətirdi, onlar yeyib evdən çıxdılar.

Qəməz-əz-Zaman dələləyin arvadının yanına getdi. Arvad dedi: "Üzündə xoşbəxtliyin izlərini görəəm. Danış görüm nə gördün".

Qəməz-əz-Zaman dedi: "Mən heç bir şey görmədim. Mən ev sahibiyə otaqda şam eləyib, axşam namazını qıldım, sonra yığılıb yatdım, ancaq səhər oyandım". Arvad gülüb dedi: "Yanaqlarında və dodaqlarında bu izlər nədir?" Qəməz-əz-Zaman dedi: "O otaqda ağcaqanadlar mənim başıma bu oyunu açıblar". Arvad dedi: "Sən düz deyirsən! Bəs sənə başına gələnlər ev sahibinin də başına gəldimi?" Qəməz-əz-Zaman dedi: "Yox, o ancaq mənə nağıl elədi ki, həmin otaqda ağcaqanadlar saqqalı adamlara toxunmurlar, yalnız saqqalsızların üzünə qonurlar, özü də hər dəfə ona saqqalsız qonaq gələndə səhər ağcaqanadların dişləməsindən şikayətlənir, amma qonaq saqqalı olanda, ona heç bir şey olmur". Arvad cavab verdi ki: "Sən düz deyirsən. Bəs bundan başqa bir şey gördünmü?" Qəməz-əz-Zaman dedi: "Mən cibimdən dörd əşiq tapdım". Qarı xahiş elədi ki, "onları mənə göstər". Qəməz-əz-Zaman əşqıları ona verdi. Qarı əşqıları götürüb gülə-gülə dedi: "Bunları sənə sevgilin cibinə qoyubdur". Qəməz-əz-Zaman təəccüb elədi: "Bu necə olan işdir?" Qarı dedi: "O sənə işarə ilə deyir: "Sən mənə vurulmuş olsaydın, yatmazdın, çünki sevnələr yatmazlar, sən uşaqsan, sənə əşiq oynamaq yaraşır. Gözəlləri sevməyə sənə nə vadar eləmişdir?" O, gecə sənənin yanına gəlib görüb ki, sən yatıbsan. Odur ki, sənə öpüşlərə qərq eləyib, yerləri də qalıb, özü də bu nişanı sənənin cibinə qoyubdur. Ancaq bu, onun üçün kifayət deyildi, əksinə o, ərinə mütəlaq sənənin yanına göndərəcək, əri də sənəni bu gün axşam evinə dəvət eləyəcəkdir. Sən onlara gedəndə tez yuxulama. Özünə beş yüz dinar götür gəl, başına gələn əhvalatı mənə danış, mən bu kələyi başa çatdıraram. Qəməz-əz-Zaman dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Bunu deyib karvansarayaya getdi.

Bunlar burada qalsın, sizə kimdən deyim, zərgərin arvadından. Arvad ərindən soruşdu: "Qonaq getdi?" Əri dedi: "Bəli, ancaq ay filankəs, bu gecə ağcaqanadlar onu narahat eləyib, yanaqlarını, dodaqlarını dişləyiblər, mən ondan xəcalət çəkdim".

Arvadı belə cavab verdi: "Bizim otaqdakı ağcaqanadların adətində belədir, onlar yalnız saqqalsızları sevirlər. Ancaq onu gələn axşam evə dəvət elə".

Zərgər də Qəməz-əz-Zaman yaşadığı karvansarayaya getdi, onu dəvət elədi, həmin otağa gətirdi. Onlar yedilər, içdilər, axşam namazını qıldılar, sonra kəniz gəlib onların hərəsinə bir qədəh verdi..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

974-ci gecə

Elə ki doqquz yüz yetmiş birinci gecə oldu, Şəhrişad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, kənz gəlib onların hərsinə bir qədəh verdi, onlar içdilər, yuxuladılar. Bu vaxt cavan arvad gəlib Qəməz əz-Zamana dedi: "Ay yaramaz, sən ki, aşıqəm deyirsən, bəs necə yatarsan, axı aşıqlar yatmazlar". Sonra onun sinəsi üstə düşüb, ara vermədən onu öpdü, dişlədi, dodaqlarını sordu, səhərəcən onunla oynadı. Sonra onun cibinə bir bıçaq qoyub getdi. Sübh işıqlaşanda öz kənzini göndərdi, kənz də gəlib hər ikisini oyatdı. Qəməz əz-Zamanın yanaqları qıpqırmızı idi, elə bil od tutub yanırdı, dodaqları da sorulmaqdan və öpüşlərdən mərcan kimi olmuşdu.

Zərgər ondan soruşdu: "Bəlkə ağcaqanadlar səni narahat eləyiblər?" Qəməz əz-Zaman dedi: "Xeyr!". İndi o, işin nə yerdə olduğunu bildiyi üçün şikayətlənmədi, cibinə baxanda da bıçağı tapdı, ancaq susdu. Qəməz əz-Zaman səhər yeməyini yedi, qəhvə içib zərgərin yanından çıxıb karvansarayla tərəf yollandı, beş yüz dinar götürüb dəlləyin arvadının yanına getdi, gördüklərini ona nağıl eləyib dedi: "Mən qeyri-ixtiyarı yuxuladım, səhər də cibimdəki bıçaqdan başqa bir şey görmədim". Arvad dilləndi: "Sabah gecə Allah səni bələdən saxlasın. O sənə deyir: "Bir də yatsan, səni doğrayacağam!" Sabah gecə sən yenə onlara dəvət olunacaqsan, yuxulasan, o səni doğrayacaqdır. Qəməz əz-Zaman soruşdu: "Bəs mən nə eləməliyəm?" Qarı dedi: "Danış görüm, yatmamışdan qabaq sən nə yeyirsən, nə içirsən?" Qəməz əz-Zaman dedi: "Onlar adətən necə şam eləyirlərsə, biz də eləcə şam eləyirik, şamdan sonra da kənz gəlir. Hərəmişə bir qədəh verir. Mən qədəhdəkini içən kimi yuxulayıram, bir də səhər oyanıram". Arvad dedi: "Bütün bəlalər o, qədəhdədir. Qədəhi kənizdən al, amma ev sahibi içib yatanacan sən içmə, kənz qədəhi sənə verəndə ona de ki: "Mənə su ver içim". O, kuzəni götürməyə gedəndə, sən qədəhi balışının altına boşalt, özünü də yuxuluğa ver. Kənz kuzə ilə gələndə elə fikir eləyər ki, sən qədəhi içəndən sonra yuxulamısan. Odu ki, çıxıb gedər, bir qədər keçəndən sonra hər şey sənə aydın olar. Ancaq gözlə ki, mənim əmrim yerinə yətsin. Qəməz əz-Zaman: "Baş üstə, itaət borcumdur!" deyib karvansarayla getdi.

O burada qalsın, indi sizə zərgər arvadının başına gələnləri danışım. O, ərinə dedi: "Qonağı üç gün qonaq eləyirlər. Onu üçüncü dəfə də dəvət elə". Zərgər də Qəməz əz-Zamanın yanına gedib onu dəvət elədi, özü də yenə həmin otağa gətirdi. Şam eləyib axşam namazını qıldılar, birdən həmin kənz içəri girib onların hərsinə bir qədəh verdi. Ev sahibi içib yatdı, Qəməz əz-Zaman içmədi. Kənz ondan soruşdu: "Məgər sən içməyəcəksən, ağa?!" Qəməz əz-Zaman ona dedi: "Ürəyim yanıq, kuzəni mənə ver". Kənz kuzəni götürməyə getdi. Qəməz əz-Zaman qədəhi yastığının altına boşaldıb uzandı. Kənz qayıdanda gördü ki, o yadır, o da bu barədə öz xanımına xəbər verib dedi: "O, qədəhi içən kimi yuxuladı". Gənc qadın fikirləşdi: "Ona ölmək yaşamaqdan yaxşıdır".

Sonra o, iti bir bıçaq götürüb oğlanın yanına gəldi. O öz-özünə deyirdi: "Budur, üçüncü dəfədir ki, sən eyham başa düşmərsən, ay axmaq! İndi mən sənin qarnını yırtaram". Qəməz əz-Zaman qadının əlində bıçaq ona tərəf gəldiyini görüb gözlərini açdı, gülə-gülə ayağa qalxdı. Qadın ona dedi: "Sən bu eyhamı öz ağılla yox, bir hiyləgərin göstərişi ilə başa düşübsən. De görüm, bu bilik sənə haradandır?" Qəməz əz-Zaman "Bir qadındır, mənimlə onun arasında belə-belə olmuşdur" – deyib, məsələni ona daşdı.

Arvad dilləndi: "Sabah bizdən çıxanda o, arvadın yanına get, ondan soruş: "Sənin bundan əlavə yenə bir hiylən qalıbmı?" O desə ki, "vardır", ona de ki: "Çalış mən onun yanına açıq gedə bilim". O desə ki: "Mənim daha heç bir hiyləm yoxdur, bu axırıncı idi", onda onu başından çıxart. Sabah axşam da mənim ərim sənin yanına gəlib, səni dəvət eləyəcəkdir, onunla gəl, özü də hər şeyi mənə danış, qalan işlər mənim boynuma". Qəməz əz-Zaman dedi: "Bu, pis olmaz".

Oğlan gecenin qalan hissəsini qadınla keçirdi, gah qısıldı, gah onu qucaqladı, qadının əri də artıq bir şey kimi kənarda atılıb qalmışdı. Onlar səhərəcən belə elədilər, sonra qadın dedi: "Səninlə olmaq üçün mənə nə gecə, nə gündüz, nə ay, nə də il bədsir, mən qalan ömrümü səninlə keçirtmək istəyirəm. Ancaq səbir elə, mən ərimə elə hiylələr qurum ki, axırda biz məqsədimizə çatıq. Mən onun ürəyinə şübhə toxumu salaram, o məni boşayar, mən də sənə ərə gələm, özü də səninlə birlikdə sənin vətəninə gedərəm. Mən onun bütün pullarını və sərvətini sənin yanına gətirəcəm, hiylə işlədib, onun komasını dağıdacaq, onun izini yer üzündən siləcəm. Ancaq sən mənim sözlərimə qulaq as, sənə dediklərimə itaət elə, tərs olma". Qəməz əz-Zaman dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur! Məndə tərslik yoxdur".

Zərgərin arvadı dedi: "Karvansaraya get. Mənim ərim gəlib, səni dəvət eləsə, ona da ki: "Ay qardaş, tez-tez qonaq getmək Adəm övladını bezikdirir. O, əliaçığı da, xəsisə də təngə gətirir. Necə olur ki, mən hər gecə sənin yanına gedirəm, biz səninlə bir otaqda yatırıq, axı sən mənə açıqlanmasan da, bəlkə arvadının mənə acığı tutur, çünki mən səni onun yanına getməyə qoymuram. Hərgah sən mənimlə ünsiyyət saxlamaq istəyirsənsə, mənə evinin yanında bir ev tut, bəzən sən gecə yatanacan mənimlə olarsan, bəzən də yatanacan mən sənin yanında olaram, sonra öz evimə gedərəm, sən də hələməxanaya gedərsən. Bu hər gecə səni hələməxanaya buraxmamaqdan yaxşıdır". Bundan sonra o mənim yanıma gəlib məsləhət istəyəcəkdir, mən də ona məsləhət görərəm ki, qonşumuzu köçürtsün. Onun yaşadığı ev bizimdir. Qonşumuz kiə ilə olur. Sən həmin evə gəlsən, qalanını Allah asanlaşdırar. İndi get, buyurduğum kimi elə". Qəməz əz-Zaman dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Sonra zərgərin arvadı getdi, o da özünü yuxuluğa vurdu. Bir qədər keçəndən sonra kəniz gəlib hər ikisini oyadı. Zərgər aylan kimi soruşdu: "Ay tacir, bəlkə ağcaqanad səni narahat edib?" Qəməz əz-Zaman dedi: "Yox". Zərgər dedi: "Yəqin ki, sən onlara adət eləmişən".

Sonra onlar səhər yeməyini yedilər, qəhvə içib öz işlərinin dalınca getdilər. Qəməz əz-Zaman qarının yanına gedib əhvalatı ona nağıl elədi..."

Səhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz yetmiş ikinci gecə oldu, Səhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Qəməz əz-Zaman döləyin arvadının yanına gedib, əhvalatı ona danışdı, özü də dedi: "O mənə belə-belə dedi, mən də ona belə-belə dedim. Sənin başqa bir fikrin varmı ki, mən onunla açıq görüşüm?" Arvad dedi: "Bala, mənim fikrim buracan idi, burada mənim hiylələrim qurtardı".

Qəməz əz-Zaman onun yanından çıxıb karvansaraya getdi. Sabah oldu, axşamcağı zərgər Qəməz əz-Zamanın yanına gəlib, onu dəvət

elədi. Qəməz əz-Zaman dedi: "Mən səninlə gedə bilmərəm!". Zərgər soruşdu: "Niyə axı mən səni xoşlamışam, daha səndən ayrılı bilmirəm. Səni Allaha and verirəm ki, mənimlə gedək". Qəməz əz-Zaman dedi: "Əgər sən uzun zaman mənimlə olmaq, aramızdakı dostluğu möhkəmlətmək istəyirsənsə, öz evinin yanında mənə bir ev tut, istəsən sən mənim yanımda olarsan, istəsən mən də sənin yanında olaram, yatmışdan qabaq hərə öz evinə gedib, öz yatağında yatar". Zərgər dedi: "Mənim evimin yanında bir ev vardır, o mənim özümündür. Bu axşam bizə gedək, sabah da mən həmin evi sənin üçün boşaltdıram".

Qəməz əz-Zaman da getdi, onlar şam elədilər, axşam namazını qıldılar, qadının əri dərmanlı qədəhi başına çəkib yuxuladı, Qəməz əz-Zamanın qədəhində isə dərman yox idi, o qədəhdəkini içdi, amma yuxulamadı. Zərgərin arvadı onun yanına gəlib oturdu, səhərcədən onunla söhbət elədi, onun əri ölü kimi uzanıb qalmışdı, sonra o, adəti üzrə yuxudan oyandı, öz kirayənişinin dalınca adam göndərib ona dedi:

"Ay filankəs, mənim evimi boşalt, özümə lazımdır". Kirəçi: "Baş üstə, göz üstə" – deyib evi boşaltdı, Qəməz əz-Zaman da o evə köçdü, bütün şeylərini oraya apardı. Həmin axşamı zərgər Qəməz əz-Zamanın yanında keçirdi, sonra öz evinə getdi.

Ertəsi günü onun arvadı mahir bir ustanın dalınca adam göndərib, onu çağırırdı, onu pulla şirnikdirdi, o da onun üçün zərgərin evinin altından Qəməz əz-Zamanın evinə yeraltı yol açdı, yerin də altından qalxıb-düşən qapı düzəldi. Qəməz əz-Zaman hələ özünə gəlməmiş arvad onun yanına gəldi, özü ilə də iki kişə pul gətirdi. Qəməz əz-Zaman soruşdu: "Sən bura haradan gəldin?" Qadın yeraltı yolu göstərib dedi: "Götür, bu onun iki kişə pulu". Bunu deyib oturdu. Sonra səhərcədən onunla mazaqlaşdı, oynadı, axırda dedi: "Gözlə mən gedib onu oyadım, getsin dükanına, sonra gəlim sənin yanına". Qəməz əz-Zaman oturub onu gözləməyə başladı. Qadın da ərinin yanına gedib onu oyadı, o da durdu, dəstəməz alıb namaz qıldı, dükana getdi. O, gedəndən sonra arvadı dörd kişə pul götürüb, yeraltı yolla Qəməz əz-Zamanın yanına gəlib dedi: "Götür bu pulları". Bunu deyib onun yanında oturdu, sonra hər biri öz yolu ilə getdi, qadın öz evinə, Qəməz əz-Zaman da bazara. Gün batanda o öz evinə qayıdanda orada on kişə pul, daş-qaş və başqa şeylər gördü. Sonra zərgər Qəməz əz-Zamanın yanına gəlib, onu öz evinə apardı, onlar axşamı bir yerdə keçirdilər. Kəniz adəti üzrə içəri girdi, onlara içki verdi, zərgər yuxuladı, amma Qəməz əz-Zamana heç nə olmadı, çünki onun qədəhinə heç bir dərman tökməmişdilər.

Qadın onun yanına gəlib oturdu, onun oynamağa başladı, kənz də şeyləri yeraltı yolla Qəməz əz-Zamanın evinə gətirdi. Onlar səhərcən bu vəziyyətdə oldular. Sonra kənz ağasını oyatdı, onların hər ikisinə qəhvə içirdi, hərsi də öz yolu ilə çıxıb getdi.

Üçüncü gün arvad ərinə mənsub olan bir bıçağı (o, zərgər işi idi, öz əli ilə qayırmışdı. Ona beş yüz dinar sərf eləmişdi, belə ki gözəllikdə onun misli-bərabəri yox idi, adamlar da onu tez-tez zərgərdən istədikləri üçün zərgər onu sandığa qoyub bağlamışdı, onu heç kəsə satmağa ürəyi gəlmirdi) Qəməz əz-Zamana verib dedi: "Götür bu bıçağı, altından belinə tax, ərimin yanına get. Onun yanında otur, bıçağı belindən çıxarıb de: "Ay usta, bir bu bıçağa bax, mən onu bu gün almışam. De görüm mən bu alverdə udmuşam, ya uduzmuşam". Ərim bıçağı tanıyacaq, amma utanacaqdır desin: "Bu mənim bıçağımdır!" Səndən soruşsa ki, onu harada, necəyə alıbsan, ona de: "Gördüm iki livanlı dalaşır, onların biri o birindən soruşdu: "Harada idin?" O dedi: "Bu gün məşuqəmin yanında idim, hər dəfə onunla görüşəndə o mənə pul verir, amma bu gün mənə dedi: "İndi əlimdə pul yoxdur, ancaq bu bıçağı götür, bu ərimin bıçağıdır". Mən də bıçağı ondan aldım, ona satmaq istəyirəm. Bıçaq mənim xoşuma gəldi. Elə ki mən onun bu dediklərini eşitdim, ondan soruşdum: "Onu mənə satarsanmı?" O dedi: "Satıram, al". Mən bıçağı ondan üç yüz dinara aldım. İstəyirəm bilim, görüm ucuzdur, yoxsa baha!" Bax gör o sənə nə deyəcək. Sonra onunla bir qədər söhbət elə, onun yanından çıx get, tez mənim yanına gəl, gələndə görəcəksən ki, mən yeraltı yolun ağzında oturmuşam, səni gözləyirəm, bıçağı mənə verərsən".

Qəməz əz-Zaman dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Sonra o, bıçağı götürüb belinə taxıb zərgərin dükanına getdi, ona salam verdi. Zərgər ona dedi: "Xoş gəlmisən!" Sonra onu oturtdu, onun belindəki bıçağı görüb, öz-özünə dedi: "Bu mənim bıçağımdır, onu bu tacirə kim veribdir?" O fikirləşməyə başlayıb öz-özünə dedi: "Bircə biləydim, bu mənim bıçağımdır, yoxsa ona oxşayır!" Birdən Qəməz əz-Zaman bıçağı çıxarıb dedi: "Ay usta, al bu bıçağa bax". Zərgər bıçağı onun əlindən alan kimi onu lap yaxşı tanıdı, ancaq: "Bu mənim bıçağımdır!" deməyə utandı..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz yetmiş üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, zərgər bıçağı Qəməz əz-Zamandan alan kimi onu tanıdı, amma: "Bu mənim bıçağımdır" deməyə utanıb ondan soruşdu: "Bunu haradan alıbsan?" Qəməz əz-Zaman qadının ona öyrətdiklərini nağıl elədi. Zərgər dedi: "Belə bir bıçaq bu pula ucuzdur, çünki onun dəyəri beş yüz dinardır". Zərgərin ürəyi od tutub yandı, əlləri dolaşdı, iş görə bilmədi. Qəməz əz-Zaman onunla danışmağa başladı, ancaq zərgər qəm dəryasına qorq olmuşdu, hər dəfə cavan tacir ona əlli kəlmə söz deyəndə, o bir kəlmə ilə cavab verirdi, ürəyi sıxılırdı, bədəni həyəcan içində idi, ağı çəmişdi, o, şairin dediyi kimi olmuşdu:

"Onlar deyib-gülür: mənim sə nitqim
Tutulub, fikirdən qaça bilmirəm.

Elə qorq olmuşam, qəm dəryasına,
Kişini qadından seçə bilmirəm".

Qəməz əz-Zaman gördü ki, zərgərin vəziyyəti dəyişildi. Odur ki, dedi: "Bəlkə indi başın qarışıqdır". Bunu deyib ayağa qalxdı, tez də evə getdi, gördü ki, zərgərin arvadı yeraltı yolun ağzında oturub, onu gözləyir. Qadın onu görəndə soruşdu: "Dediklərimə əməl elədinmi?" Qəməz əz-Zaman dedi: "Bəli!". Qadın soruşdu: "O sənə nə dedi?" Qəməz əz-Zaman belə cavab verdi: "O dedi ki, belə bir bıçaq bu qiymətə ucuzdur, çünki onun dəyəri beş yüz dinardır, ancaq onun vəziyyəti dəyişildi, mən də çıxıb getdim, bilmirəm bundan sonra ona nə oldu". Qadın dedi: "Bıçağı ver, sənə ondan heç bir zərər toxunmaz". Bıçağı götürdüyü yerə qoyub oturdu.

Onlar burada qalsınlar, indi sizə kimdən deyim zərgərdən. Ona gəlinicə, Qəməz əz-Zaman onun yanından çıxıb gedəndən sonra onun ürəyi od tutub yandı, təşvişi artdı, öz-özünə dedi: "Hökmən gedib bıçağın harada olduğunu yoxlayacağam, beləliklə də xatircəm olub şübhədən çıxacağam".

Sonra o, evə getdi, əjdaha kimi fısıldaya-fısıldaya, arvadının otağına girdi. Arvadı soruşdu: "Sənə nə olub, ağa?" Zərgər dedi: "Mənim buraq hanı?" Arvad dedi: "Səndiqda". Sonra əli ilə sinəsinə vuraraq dedi: "Vay, başıma daş! Yoxsa birisi ilə dalaşıbsan, onu vurmaq üçün bıçaq götürməyə gəlibən?" Zərgər dedi: "Bıçağı ver, onu mənə göstər!" Arvadı dedi: "Əvvəlcə, mənə and iç ki, onunla heç kəsi vurmayaçaqsan!" Zərgər and içdi. Qadın sandığı açıb bıçağı çıxartdı, əri onu əlində fırlada-fırlada deyindi: "Həqiqətən bu qərribə işdir!" Sonra o dedi: "Götür onu qoy yerinə". Arvadı dedi: "Danış görüm, bunun səbəbi nədir?" Zərgər "Mən dostumuzda belə bir bıçaq gördüm" deyib bütün əhvalatı ona nağıl elədi, sonra da dedi: "Ancaq mən bıçağı səndiqda gördüyüm zaman xatirəm oldum, şübhəm qalmadı". Arvadı dedi: "Bəlkə sən mənim bərməndə pis şey fikirləşibsen, qət eləyibsen ki, həmin livanlının məşuqəsi mənəm, bıçağı da ona mən vermişəm?" Zərgər dedi: "Bəli, mən bu işdə şübhələnmişdim, ancaq bıçağı görəndə ürəyimdən şübhə getdi". Arvadı dedi: "Ay kişi, səndə yaxşılıqdan əsər qalmayıbdır". Zərgər ondan üzr istəməyə başladı, nəhayət onun könlünü ələ aldı, sonra çıxıb öz dükana getdi.

Ertəsi gün də arvad öz ərinin saatını Qəməz-Zamana verdi (zərgər onu öz əli ilə qayırmışdı, özü də heç kəsə onun misli-bərabəri yox idi), ona dedi: "Get onun dükana, yanında oturub de: "Dünən gördüyüm adamı bu gün də gördüm, onun əlində saat var idi. O mənə dedi: "Bu saati almazsanmı?" Mən soruşdum: "Bu saati haradan alıbsan?" O dedi: "Məşuqəmin yanında idim, bunu o mənə verdi". Mən onu əlli səkkiz dinara aldım. De görüm, bu qiymətdə ucuzdur, yoxsa baha". Gör sənə nə deyəcəkdir. Onun yanından çıxan kimi tez mənim yanına gəlib saati mənə ver".

Qəməz-Zaman zərgərin yanına gedib, arvad ona dedi ki kimi elədi. Zərgər saati görəndə dedi: "Onun qiyməti yeddi yüz dinardır". Onun ürəyinə şübhə girdi.

Oğlan da onu dükanda qoyub, zərgərin arvadının yanına gəldi, saati qaytarıb ona verdi. Birdən arvadın əri içəri girib tövşüyə-tövşüyə dedi: "Mənim saatım hanı?" Arvadı dedi: "Budur, burada". Zərgər dilləndi: "Bura ver!" Arvad saati götürəndə, kişi qışqırdı: "Allah-təalanın qüdrəti qarşısında hər şey acizdir!" Arvad dedi: "Ay kişi, səndə təzə xəbər var! Danış görüm, gətirdiyin təzə xəbər nədir?". Zərgər dedi: "Mən nə danışım! Heç bilmirəm bu işlərin barəsində nə fikirləşim". Sonra o bu şəirləri oxudu:

"Özüm də bilmirəm, ey pərvərdigar,
Mən necə qorq oldum qəm dənizinə.

Hər dördə, acıya mənə dözümlü var;
Zəqqum çiçəyi də tay olmaz mənə.

Dözmüşəm, dözüürəm, dözəcəyəm də
Atsalar da məni odun gözüne.

Dərd alıb əlimdən ixtiyarımı,
İxtiyar sahibi "Döl!" – deyir yenə".

Sonra o dedi: "Ay arvad, mən dostumuz tacirdə əvvəlcə öz bıçağımı gördüm (mən onu tanıdım, çünki o mənim aqlımın məhsuludur, onun misli-bərabəri tapılmaz), o mənə ürəyimi yandıran şeylər danışdı. Mən buraya gəldim, bıçağı burada gördüm. İkinci dəfə də mən onda bir saat gördüm, o da mənim aqlımın məhsuludur, Bəsrədə onun misli-bərabəri tapılmaz. Dostumuz yenə mənə ürəyimi yandıran şeylər danışdı, aqlım çaşdı, başa düşə bilmirəm ki, nələr olur". Arvadı dedi: "Sənin sözümdən belə çıxır ki, mən bu tacirin məşuqəsi və sevgilisiyəm, sənin şeylərini ona verirəm, sən güman eləyirsən ki, mən səni aldadıram, odur ki, məndən soruşmağa gəlibən. Deməli, əgər sən bıçağı və saati mənə görməsəydin, xəyanət etdiyimə inanmış olacaqdın. Ancaq ay kişi, madam ki, sən mənim bərməndə bədgüman olubsan, bundan sonra mən səninlə bir yerdə xörək yemərim, bir yerdə su içmərim, çünki mən sənə hədsiz nifrət eləyirəm".

Zərgər onu dilə tutmağa başladı, nəhayət, könlünü ələ aldı, evdən çıxıb getdi, ona bu cür sözlər deməyinə peşman oldu, sonra dükana gedib, orada oturdu..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz yetmiş dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, zərgər arvadının yanından çıxanda dedi ki sözlərdən peşman

oldu, sonra dükana gedib orada Qəmər əz-Zamanın yanında oturdu, onu bərk həyəcan bürüdü, o çox dərin fikrə getdi. O həm inanırdı, həm də inanmırdı. Axşamçağı da evə tək gəldi, Qəmər əz-Zamanı özü ilə gətirmədi. Arvadı ondan soruşdu: "Tacir hanı?" Zərgər dedi: "Öz evində" Arvadı ondan soruşdu: "Məgər onunla dostluğun pozulubdur?" Zərgər dedi: "Allaha and olsun, onun ucubatından bu diltxorluq olduqdan sonra ona nifrət edirəm". Arvadı ona dedi: "Mənim xətrime get onu buraya gətir".

Zərgər ayağa qalxıb, Qəmər əz-Zamanın evinə getdi, öz şeylərini orada görüb tanıdı, ürəyi od tutub yandı, ah çəkməyə başladı.

Qəmər əz-Zaman ondan soruşdu: "Nə üçün belə fikirlisən?" Zərgər deməyə utandı: "Mənim şeylərim sənin yanındadır, onları bura kim gətirmişdir?" O ancaq bunu dedi: "Mən təşviş içindəyəm, gedək bize, fikrimi dağıt". Qəmər əz-Zaman dedi: "Qoy mən öz evimdə qalım, mən sənə evinə getməyəcəyəm".

Zərgər ona and verib evinə apardı. Sonra onlar şam elədilər, bütün axşamı oyaq qaldılar. Qəmər əz-Zaman zərgərin danışdı, amma zərgər fikrə qər qalmışdı, cavan tacir yüz kəlmə danışanda, zərgər ona bir kəlmə ilə cavab verirdi. Sonra kəniz adəti üzrə iki qədəhnən onların yanına gəldi, onlar içdilər, zərgər yatdı, gənc isə yatmadı, çünki onun qədəhində dərman yox idi. Qadın Qəmər əz-Zamanın yanına gəlib ona dedi: "Bu dəyys barəsində sənə fikrin nədir? O öz sadəliyindən məstdir, arvadların hiylələrini bilmir. Mən mütləq onu aldacağam ki, mənə boşasın. Sabah mən kəniz sifətinə girəcəm, sənə də dalınca dükana gedəcəm, sənə ona deyərsən ki: "Ay usta, bu gün mən əsir alıb-satanların karvansarasına getmişdim, bu kənizi gördüm, min dinara aldım. Məndən ötrü bir ona bax gör bu qiymət ucuzdur, sonra da mənə götür, mənimlə birlikdə öz evinə qayıt, mən yeraltı yoluna evimizə keçərəm, sonra görüm onunla işimiz necə qurtaracaqdır".

Onlar gecəni şad-xürrəm söhbət eləyə-eləyə keçirdilər, səhərəcən oynadılar, diltxorluq elədilər, kef çəkdi. Bundan sonra arvad öz otağına gedib kənizi göndərdi, o da gəlib öz ağasını və Qəmər əz-Zamanı oyatdı. Onlar qalxdılar, səhər namazını qılıb, yemək yədilər, qəhvə içdilər, zərgər də öz dükanına, Qəmər əz-Zaman da öz evinə getdi.

Birdən qadın yeraltı yoldan kəniz sifətində (əvvəllər də o kəniz olmuşdu) onun qabağına çıxdı. Qəmər əz-Zaman da zərgərin dükanına tərəf yollandı, qadın da onun dalına düşdü. Qəmər əz-Zaman getdi,

o arvad getdi, ta ki Qəməz əz-Zaman onu zərgərin dükənina gətirdi. O, qadının ərinə rahatlıq arzuladı, oturub dedi: "Ay usta, bu gün mən əsir alıb-satanların karvansarasına tamaşa etməyə getmişdim, dəlləllərin əlinə bir kənz gördüm. O mənim xoşuma gəldi, mən onu min dinara aldım. İstəyirəm ki, sən ona baxıb görəsən, bu qiymətə ucuzdur, ya baha?" Sonra qadının üzünü açdı, zərgər gördü ki, bu onun arvadıdır, arvad ən gözəl paltarlarını geyinmişdi, ən yaxşı zinetlər taxmış, gözələrinə sürmə çəkmiş, barmaqlarının ucuna rəng vurmuş, evdə onun qarşısında bəzəndiyi kimi bəzənmişdir. Zərgər onu üzündən, paltarından, bəzəyindən çox yaxşı tanıdı, çünki onları öz əli ilə düzəltdiydi. O, Qəməz əz-Zaman üçün bu yaxında düzəltdiyi üzükləri onun barmağında gördü. O soruşdu: "Ay kənz sənın adın nədir?" Qadın cavab verdi ki: "Həlīmə". (Zərgərin arvadının adı Həlīmə idi, elə ona da bu adı dedi.)

Zərgər buna təəccüb eləyib Qəməz əz-Zamandan soruşdu: "Onu nəçəyə alıbsan?" Qəməz əz-Zaman dedi: "Min dinara". Zərgər dedi: "Sən onu müftə alıbsan, çünki min dinar onun üzüklərinin qiymətindən də azdır, onun paltarı və bəzəkəri sənə pulsuz qalıbdır". Qəməz əz-Zaman dedi: "Allah sənı sevindirsin. Madam ki, sənın xoşuna gəldi, mən onu öz evimə apararam". Zərgər dedi: "Nə istəyirsən elə". Qəməz əz-Zaman kənizi götürüb evinə getdi. Qadın yeraltı yolla keçib, öz evində oturdu.

Bunlar burada qalsınlar, indi sizə kimdən deyim zərgərdən. Elə ki o bu işləri gördü, onun ürəyi ot tutub yandı. O öz-özünə dedi: "Gedim görüm arvadım haradadır. Əgər o, evdədirsə, deməli, bu kənz ona oxşayır (oxşarı olmayana həmd-sənalar olsun!), arvadım evdə olmasa, deməli bu şühbəsiz odur".

Bunu deyib dükandan çıxdı, evə çatanacan qaçdı, evə girib gördü ki, arvadı dükanda onun gördüyü eyni paltarda və zinetlərlə əyləşibdir. Bunu görəndə əlini əlinə vurub, uçadan səsləndi: "Allah-təalain qüdrət və qüvvəti qarşısında hər şey acizdir!"

Onun arvadı dedi: "Ay kişi, qudurubsan, nədir? Səndə bu cür adətlər yox idi! Hökmən sənın başında bir iş var". Zərgər belə cavab verdi: "İstəyirsənsə danışım, ancaq dılox olma". Arvadı dedi: "Danış". Zərgər dilləndi: "Dostumuz tacir bir kənz alıbdır, onun qaməti sənın qamətin kimi, boyu sənın boyun kimi, paltarı da sənın paltarın kimidir. O, hər cəhətdən sənə oxşayır, barmaqlarındakı üzüklər də sənın üzüklərinə bənzəyir, onun zinetləri də sənın zinetlərin kimidir. Dostumuz onu mənə göstərəndə elə fikirləşdim ki, sənənsə, odur ki,

indi çəşmişəm. Ah, kaş bu taciri görməyəydik, onunla dostlaşmayaydıq, o öz ölkəsindən buraya gəlməyəydi, biz də onu tanımayaydıq! O mənim tər-təmiz həyatımı bulandırdı, sədaqətin sərtliyə çevrilməsinə səbəb oldu, qəlbimi də şübhə ilə doldurdu". Arvadı dedi: "Mənim üzümə bax. Bəlkə onun yanındakı mən idim, tacir də mənim aşnamdır, mən kənz paltarı geyinmişəm, onunla da dilbir olmuşam ki, mənı sənə göstərsən, sənı aldaşaq?" Zərgər dedi: "Bunlar nə sözdür? Mənim ağılma gəlməz ki, sən belə işlər görə bilsən!"

Bu zərgər qadınların hiylələrindən, kişilərin başına onların nə gətirdiklərindən bixəber idi, şairin də bu sözlərini eşitməmişdi:

"Gənclik əldən gedib, saç ağarsa da,
Göz doymaq bilməyir qızdan-qadından.

Vüsəl arzusıyla yandıım Leylimin,
O yar bir an belə çıxmır yadımdan.

Az belə çəkməyib başımız bizim
Ayrılıq qəmindən, hicran odundan.

Düzdü, mən özüm də, halıyam, ey dost,
Qadın nəfəsindən, etimadından.

Saqqalı çal kişi, pulu az kişi
Etibar ummasın öz arvadından".

Başqa bir şairin sözləri:

"Uyma arvad sözünə;
Budur doğru məsləhət.

Cilovun onda olsa,
Səndən üz döndərdər bəxt.

Min il də təhsil alıb
Öyrənsən elmü-hikmət,

Murada yetmək sənə
Deyil cahanda qismət!"

Daha bir başqasının sözləri:

"Kişi tayfasının canına Allah

Bir iblis yaradıb, ey qadın, səni.

Allaha yalvarıb deyirəm: "Qoy o,

Şeytan məkirindən qorusun məni!"

Kim ki, uydu qadın ehtirasına,

İtirdi əzmini, iradəsini,

İstər etiqadda, istər həyatda,

İtirdi aqlını, düşüncəsini".

Arvadı ona dedi: "Mən evdə oturacağam, sən də bu saat get, onun qapısını döy, bir hiylə ilə tez onun evinə gir. Əgər içəri girib görsən ki, qadın onun yanındadır, deməli, o kəniz mənə oxşayır (oxşarı olmayan həmd-sənalar olsun!), yox əgər kənizi orada görməsən, deməli, mən sənin onunla gördüyün kənizəm, mənim də bəmədə sənin pis fikrin təsdiq olunur". Zərgər: "Sən haqlısan" deyib onu tək qoyub getdi. Arvad da ayağa qalxdı, yeraltı yolnan gedib Qəmər əz-Zamanın yanında oturdu. Bu barədə ona danışib dedi: "Tez darvazanı aç, məni ona göstər".

Onlar elə danışdıqları vaxt birdən darvazanı döydülər. Qəmər əz-Zaman soruşdu: "Qapını döyən kimdir?" Zərgər dedi: "Mənəm, sənin dostun. Sən bazarda mənə bir kəniz göstərdin, sənin əvəzinə mən sevindim, ancaq mənim sevincim tam deyildi. Darvazanı aç, onu mənə bir də göstər". Qəmər əz-Zaman "Bunda pis bir şey yoxdur" deyib qapını açdı. Zərgər gördü ki, arvadı Qəmər əz-Zamanın yanında oturubdur. Arvad ayağa qalxıb onun və Qəmər əz-Zamanın əlindən öpdü. Zərgər ona baxdı, bir qədər cavan tacirli səhəbat elədi, özü də gördü ki, kəniz onun arvadından heç bir şeylə fərqlənmir.

O, "Allah istədiyini cləyir" deyib çıxdı, amma qəlbində təşviş artdı. O, evinə qayıdıb gördü ki, arvadı evdə oturubdur, çünki arvad yeraltı yol ilə ondan qabaq qaçıb gəlmişdi..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz yetmiş beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, arvadın əri darvazadan çıxanda arvad yeraltı yolnan ondan qabaq gəlib öz evində oturdu, əri onun yanına gələndə ondan soruşdu: "Nə gördün?" Zərgər dedi: "Onu ağasının yanında gördüm, o sənə oxşayır". Arvad dedi: "Get dükana, bu qədər şübhələndiyin bəsdir. Daha mənədən şübhələnməyəcəksən ki?" Zərgər dedi: "Şübhələnməyəcəyəm. Gördüyüm işlər üçün məni bağışla". Arvadı dedi: "Allah bağışlasın!" Sonra zərgər onu sağa, sola döndərdi və dükana getdi, arvadı da yeraltı yolla Qəmər əz-Zamanın yanına getdi, özü ilə də dörd kisə aparıb dedi: "Tez yığış yola düşməyə hazırlaş! Hazırladığım hiylələri işlədənəcən dayanmadan pulları yükləməyə tələs".

Qəmər əz-Zaman da gedib bir neçə qatır aldı, tayları yüklədi, kəcavələr hazırladı, sonra qullar, hərəm xidmətçiləri aldı, hamısını da tez şəhərdən çıxartdı. Hər şey hazır olanda, arvadın yanına gəlib dedi: "Mən öz işlərimi qurtardım". Arvad dedi: "Mən də. Onun bütün qalan pullarını da, bütün sərvətini də sənin evinə apardım, ona heç bir şey saxlamadım ki, ondan istifadə eləyə bilsin. Bunların da hamısı sənə olan məhəbbətimdəndir, mənim sevgilim. Mən səni ərım kimi min kişiye dəyişməyəm. Ancaq sən onun yanına getməli, onunla vidalaşib ona deməlisən: "Mən üç gündən sonra getmək istəyirəm, səninlə vidalaşmağa gəldim. Hesabla görüm ev üçün mən nə qədər verməliyəm, bununla sən məni məsuliyyətdən azad eləyərsən". Bax gör o nə deyəcəkdir. Sonra qayıt gəl mənim yanıma, nəticəsini mənə danış, məni boşaması üçün ona hiylə gəlməkdən, onu hirsəndirməyə çalışmaqdan taqətdən düşmüşəm, ancaq görürəm ki, o mənədən yapışıb əl çəkmir. Sənin məmləkətinə getməkdən başqa çarəmiz qalmamışdır". Qəmər əz-Zaman dedi: "Ah, şirin xəyalın həqiqətə çevrilməsi necə gözəldir!"

Sonra o, zərgərin dükanına getdi, onun yanında oturub dedi: "Ay usta, üç gündən sonra mən gedirəm, səninlə vidalaşmağa gəldim. Mən istəyirəm, hesablayasan görüm, ev kirayəsi üçün mənim borcum nə

qədərdir, verim, sənin mənim boynumda haqqın qalmasın”. Zərgər dedi: “Sənin mərhəmətin mənim üzərimdədir, Allaha and olsun, ev üçün səndən heç bir şey almaram, zikr xeyir-dua ver. Ancaq sənin getməyin bizi sənin həsrətini çəkməyə vadar ələyəcəkdir, əgər haram olmasaydı, mən səni həqiqətən buraxmazdım, öz ailənin, qohum-qardaşının yanına getməyə mane olardım”.

Sonra o, Qəməz əz-Zamanla vidalaşdı, hər ikisi çox bərk ağladı, zərgər dərhal dükanı bağlayıb öz-özünə dedi: “Mən dostumu yola salmalıyam”. Hər dəfə Qəməz əz-Zaman bir iş görmək üçün gedəndə zərgər də onun dalınca gedirdi. Qəməz əz-Zamanın evinə girəndə onun qarşısında dayanıb ona quluq ələyən kənizi gördü, evə qayıdanda isə öz arvadının evində oturmuş gördü. Zərgər düz üç gün öz evinə gəldi arvadını evdə gördü. Qəməz əz-Zamanın yanına getdi, onu orada gördü.

Sonra Həlimə Qəməz əz-Zamana dedi: “Mən onun nə qədər sərvəti, pulu, xalısı vardısı, hamısını sənə evinə daşdım, onun evində yalnız sizə içki gətirən qaravaşım qaldı. Mən onunla ayrılı bilmərəm, çünki o mənə yaxındır, əzizdir, mənim sirlərimi saxlayır. Mən onu döymək, ya da ona açıqlanmaq istəyirəm. Çünki ərim gələndə mən ona deyəcəyəm: “Mən daha bu qaravaşı istəmirəm, onunla bir evdə yaşamayacağam. Apar onu sat”. O da kənizi satmağa aparar, sən də onu alarsan ki, biz özümüzə aparaq”. Qəməz əz-Zaman dedi: “Bu pis olmaz”.

Sonra zərgərin arvadı qaravaşı döydü, əri də onun yanına gələndə gördü ki, kəniz ağlayır. Ağlamasının səbəbini soruşanda qaravaş dedi: “Xanımın məni döydü”.

Zərgər arvadının yanına gedib soruşdu: “Bu məlun qaravaş nə edib ki, sən onu döyübsən?” Arvadı dedi: “Ay kişi, sənə bircə söz deyəcəyəm – mənim daha bu qaravaşı görməyə gözüüm yoxdur! Apar onu sat, ya da məni boş”. Zərgər: “Mən onu sataram, sənənin əmrindən çıxaram” deyib qaravaşı götürüb dükana gələndə Qəməz əz-Zamanın evinin yanından keçirdi, onun arvadı da əri qaravaşın gələndən sonra yeraltı yolla tez Qəməz əz-Zamanın yanına qaçdı, qoca zərgər gəlib Qəməz əz-Zamanın yanına çatanacan kəcavəyə oturdu, zərgər Qəməz əz-Zamanın yanına gələndə oğlan qaravaşı görüb soruşdu: “Bu kimdir?” Zərgər dedi: “Bu bizə içki verən kənizimdir. Xanımın sözünə baxmayıb, onun da buna acığı tutub, mənə əmr elədi ki, onu sat”. Qəməz əz-Zaman dedi: “Madam ki, xanımı ona nifrət ələyir deməli, o daha xanımının yanında qala bilməz. Onda sən gəl

onu mənə sat ki, bəri mən sənəni iyini ondan alım. Mən onu kənizim Həliməyə qulluqcu ələyərim”. Zərgər dedi: “Bu pis olmaz, götür, verirəm sənə”. Qəməz əz-Zaman soruşdu: “Necəyə?” Zərgər cavab verdi ki: “Mən səndən heç bir şey almaram, çünki sən bizə mərhəmət göstərmisən”.

Qəməz əz-Zaman kənizi ondan qəbul ələyib arvada dedi: “Ağanın əlindən öp”. Arvad kəcavədən özünü zərgərə göstərib onun əlini öpdü, sonra kəcavəyə oturdu, zərgər də ona baxdı. Qəməz əz-Zaman ona dedi: “Səni Allaha tapşırıram, ay usta Übeyd, məni bağışla”. Zərgər dilləndi: “Allah səni bağışlasın, özünü sağ-salamat ailənə çatdırırsın!” Sonra o, cavanla vidalaşib ağlaya-ağlaya dükana getdi. Qəməz əz-Zamandan ayrılmaq ona çətin idi, çünki bu onun dostu idi, arvadının işlərinə görə üreyinə gələn şübhələr dağılırdı, çünki Qəməz əz-Zaman getdi, onun öz arvadı bərəsində fikrinə gələnlər də düz çıxmadı.

Zərgər burada qalsın, sizə kimdən deyim, Qəməz əz-Zamanla zərgərin arvadından. Qəməz əz-Zamana arvad belə dedi: “İstəyirsən ki, başın bəla çəkməsin, bizimlə adi yolnan getmə...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz yetmiş altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət ələyirlər ki, Qəməz əz-Zaman yola düşəndə arvad ona belə dedi: “İstəyirsən ki, başın bəla çəkməsin, bizimlə adi yolla getmə”. Qəməz əz-Zaman dedi: “Baş üstə, itaət borcumdur!” Sonra o, adamların adətən gətdikləri yolla yox, başqa bir yolla getdi. Bir ölkədən başqa ölkəyə tə o vaxta qədər getdi ki, gəlib Misir sərhəddinə çatdı. Bu zaman o, məktub yazıb, qasidlə atasına göndərdi.

Onun atası tacir Əbdürrəhman bazarda tacirlərin arasında oturmuşdu. Oğlundan ayrı düşdüyünə görə üreyi od tutub yanırdı, çünki Qəməz əz-Zaman getdiyi vaxtdan ondan bir xəbər yox idi. Belə bir vaxtda birdən qasid gəlib soruşdu: “Ağalar, sizin içində kimin adı tacir Əbdürrəhmandır?” Ondən soruşdular: “Sənin onunla nə işin var?”

Qasid dedi: "Mən onun oğlu Qəməz əz-Zamandan məktub gətirmişəm, mən ondan əl-Ərişdə¹ ayrılmışam".

Əbdürrəhman sevindi, ürəyi açıldı, tacirlər də ona sevindilər, oğlunun sağ-salamat olması münasibətilə onu təbrik elədilər. Sonra Əbdürrəhman məktubu alıb oxudu, gördü ki, orada yazılıb: "Qəməz əz-Zamandan tacir Əbdürrəhmana. Sənə və bütün tacirlərə salamduadan sonra məlum eləyirəm ki, bizim əhvalımızı xəbər alsanız, Allaha şükür olsun, biz satdıq-aldıq, qazandıq, sonra da sağ-salamat gəlib çıxdıq".

Tacir sevincindən bilmədi nə eləsin, qonaqlıq düzəltdi, adamları dəvət elədi, əmr verdi ki, çalğı alətləri gətirsinlər, şadlığından qərribə işlər elədi. Oğlu gəlib əs-Səliheyə çatana kimi atası onun qabağına çıxdı, bütün tacirlər də onu qarşıladı. Atası onu qucaqladı, bağrına basdı, elə ağladı ki, halı xarab oldu, ayılanda dedi: "Bu günə şükürlər olsun ki, nəzəri hər şeyin üstündə olan qadir Allah bizi bir-birimizə yetirdi".

Sonra şairin bu sözlərini dedi:

"Vüsal sevenlərin sevinci olsun,
Sağlıqlarla dolu qədəh gətirsin!

Hər yanda hökm etsin dinclik, rahatlıq
Qəməz əz-Zamana fərəh gətirsin!"

Sonra çox sevindiyyindən ağlayıb bu beytləri söylədi:

"Səfərdən qayıdıb Qəməz əz-Zaman,
Pərdəni qaldırıb nurunu saçır.

Haçan səyahətdən qayıdırsa o,
Üzünün şövgündən gözler qamaşır.

Aysız gecələrin qaranlığını
Yaman xatırladır onun tünd saçı.

Halbuki saçının kölgəsindəki
Günəş nurlu üzü səhəri açır".

¹ Suriya ilə Misir sərhədində qəsəbədir. Orta əsrlərdə isə bu qəsəbə iri ticarət mərkəzi idi.

Sonra tacirlər Qəməz əz-Zamana yaxınlaşıb onu salamladılar, gördülər ki, onun yanında çoxlu taylar, xacələr, böyük kəcavələr vardır. Onlar kəcavəni qaldırıb evə gətirdilər. Zərgərin arvadı kəcavədən çıxanda, Qəməz əz-Zamanın atası gördü ki, arvad onu görənlik yoldan çıxarır. Onun üçün tilsimi götürülmüş xəzinəyə oxşayan hündür bir saray açıldı. Qəməz əz-Zamanın anası onu görəndə, onun esiri olub fikirləşdi ki, o, padşah arvadlarındandır, çox sevinib ondan sorğusuz eləməyə başladı. Həlimə dedi: "Mən sənin gəlininəm". Qəməz əz-Zamanın anası dedi: "Madam ki, səninlə evlənidir, deməli, biz sənə cəlalı toy düzəltməliyik ki, sənə də, oğlumuza da baxıb sevinək".

Bu əhvalat belə oldu. Görək tacir Əbdürrəhman nə elədi. Elə ki adamlar dağılıdılar, hamı öz yolu ilə çıxıb getdi, Əbdürrəhman oğlu ilə görüşüb dedi: "Bala, bu nə kənzidir gətirib-sən, onu nəçəyə alıbsan?" Qəməz əz-Zaman dedi: "Ata can, bu kənz deyil, bu mənim evdən getməyimə səbəb olan qadındır". Atası soruşdu: "Bu necə olan işdir?" Cavan dedi: "Bu həmin dərviş bizdə qalanda nağıl elədiyi qadındır. Həmin gündən etibarən o mənim fikrimdən çıxmırdı, mən yalnız ona görə getmək istədim. Yolda mənə soydular, köçərilər də pullarımı aldılar. Mən tək-tənha Bəsrəyə getdim, başıma belə-belə işlər gəldi".

O, başına gələn bütün işləri əvvəldən axıracan atasına nağıl elədi. O öz sərgüzəştlərini qurtardıqda Əbdürrəhman dedi: "Bala, bu əhvalatlardan sonra da sən onunla evlənirsən?" Qəməz əz-Zaman dedi: "Yox, ancaq mən onunla evlənməyimi vəd eləmişəm". Əbdürrəhman soruşdu: "Bəs sən onunla evlənmək istəyirsənmi?" Cavan dedi: "Sən əmr eləsən, mən evlənərəm, əmr eləməsən evlənmərəm". Atası ona dedi: "Əgər sən onunla evlənsən, mən həm bu dünyada, həm də axirətdə səni bağışlamaram, sənə də bərk qəzəbim tutar. O, öz ərinin başına bu qədər oyun açandan sonra sən onunla necə evlənə bilərsən? Bir halda ki, o sənə xətirə ərinin başına belə oyunlar açır, sabah da bir başqasının xətirə sənə başına həmin oyunları açar. O, adama dadandır, yalançıya da etibar yoxdur. Sən mənim sözümə qulaq asmasan, sənə qəzəbim tutacaq, amma mənim sözlərimə qulaq assan, mən sənə üçün ondan yaxşı, ondan təmiz, eyibsiz bir qız taparam, bütün pullarımı da xərcələsəm onu sənə alaram. Mən sənə elə bir toy düzəldərəm ki, misli görünməmiş olsun. Sonra da sənənlə, gəlinimlə öyünərəm. Camaatın: "Filankəs filankəsin qızını alıbdır" deməsi, o, "əslinə bəbəti olmayan bir kənz alıbdır" deməsindən yaxşıdır".

Atası oğlunu dilə tutdu ki, evlənməsin. O, hikmətli sözlər, nağıllar, ibrətli, nəsihətəməz hekayələr danışdı. Qəməz əz-Zaman dedi: "Ata can, məsələ belədirsə mənim onu almağa meylim yoxdur".

Qəmər əz-Zaman bu sözləri deyəndən sonra atası onun gözlərinin arasından öpüb dedi: "Sən doğrudan da mənim oğlumsan! Bala, sənənin canına and içirəm, sənə ilə qızla evləndirəcəm ki, misli-bərabəri olmasın".

Sonra tacir Əbdürrəhman zərgər Übeydin arvadını da, onun qaravaşını da hündür bir evə salıb, qapısını bağladı. Onlara qara bir qul təhkim elədi. Onlara yemək- içməyi həmin qul aparırdı. Tacir Həliməyə dedi: "Mən sizi alan bir adam tapanacan bu evdə dustaq qalacaqsınız, sözə baxmasan, sənə qaravaşınla bərabər öldürəcəyəm, çünki sən adama dadansan, yalançıdan da yaxşılıq gözləmək olmaz". Qadın dedi: "Nə istəyirsənsə elə, mənə nə oləsən haqır". Tacir onları otaga salıb qapısını bağladı, özü də onları öz arvadlarına tapşırıb dedi: "Onlara pəncərədən yemək- içmək verən qara quldan başqa, heç kəs onların yanına getməməli, onların danışmamalıdır".

Zərgərin arvadı öz kənizi ilə oturub ağlayırdı, ərinin də başına gətirdiklərindən peşman olmuşdu.

Arvadın əhvalatı belə oldu. Tacir Əbdürrəhman da oğlu üçün əsil-nəcabətli, hörmətli bir qız tapmaq üçün adamlar göndərdi, sonra da hey axtardı, özü də hər dəfə bir qız gördükdən sonra eşidirdilər ki, ondan yaxşısı vardır. Axırda onlar şeyxülislamın evinə gəldilər, onun qızını gördülər. Bütün Misirdə bu qızın tayı-bərabəri yox idi. (Qız gözəl, qəşəng, qədd-qamətli və münasib idi, zərgər Übeydin arvadından min dəfə yaxşı idi.) Onun haqqında Əbdürrəhmana danışdılar. O da ayanların birlikdə qızın atasının yanına getdi, qıza nişan taxdılar, kəbin kəsirdilər, dəbdəbəli də toy düzəldilər.

Sonra Əbdürrəhman qonaqlıq verdi, birinci gün fakihləri dəvət elədi, onlar mövlud bayramı düzəldilər, ikinci gün bütün tacirləri dəvət elədi, təbii, ney çaldılar, küçə və məhəlləni çıraqların bəzədilər. Hər gün müxtəlif oyunbazlar gəlib hər cür oyunlar göstərdilər. Əbdürrəhman hər gün bir zümrənin adamları üçün ziyafət düzəldirdi, belə ki o alimləri də, əməlirləri də, bayraqlarları da, hakimləri də dəvət elədi. Toy arasıkəsilmədən qırx gün davam elədi. Hər gün də tacir əyləşib adamları qarşılayırdı, oğlu da yanında oturub, süfrə başında xörək yeyən adamlara baxırdı. Bu toy misli olmayan bir toy idi.

Axırıncı gün də kasıbları, dilənçiləri, yaxın adamları və qəribləri dəvət elədi, onlar izdihamla gəlib yeyirdilər, tacir də orada əyləşmişdi, oğlu da yanında oturmuşdu.

Toyun belə bir vaxtında birdən Həlimənin əri Şeyx Übeyd kasıbların arasında içəri girdi. O, lüt və yorğun idi, üzündə səyahət izləri vardı. Qəmər əz-Zaman Übeydi görən kimi tanıyıb atasına dedi: "Ata

can qapıdan içəri girən bu kasıb adama bir bax". Əbdürrəhman ona baxıb gördü ki, o, əyninə köhnə paltar geyibdir, xələti cırıq-cırıq, heç iki dirhəmə də dəyməz, üzü sapsarıdır, üst-başını toz basıb, dəstdədən ayrı düşən zəvvarə bənzəyir, özü də xəstə adamlar kimi zarıyır, əsə-əse yeyir, sağa, sola dönəndə səndələyir. Elə bil şair bu sözləri onun bəsinədə demişdir:

"Yoxsulluq cavanı xəcil eyləyər,
O batmaqda olan günəşə oxşar.

Camaat içində xəcalət çəkər,
Tək qalsa ağlayıb edər ahı-zar.

Yoxsa, – yada düşməz xeyirdə-şərdə,
Məclisdə danışsa, susar adamlar.

Qoyar özlərini görməməzliyə
Kasıb qohumunu görən qohumlar".

Başqa bir şair demişdir:

"Yoxsulun gəlişi istənməz olur.
Heç kəs qapı açmaq istəməz ona.

Təqşiri yox ikən nifrət qazanar,
Bu işdən çıxara bilməz o, mənə.

Köpək də hümməyir varlı gələndə
Yaltaqlıqla qaçır tez qabağına.

Elə ki qapıdan bir kasıb girir,
Qulaq as sən onun hay salmağına!"

Şairin bu sözləri gör nə yerində deyilib:

"Kimin var-dövləti aşır başından,
Ondan uzaq gəzir müsibət, kədər.

Gözəllər – yanına dəvətsiz gəlir,
Yaltaqların ona söz gözdirlənər..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Sonra o öz-özünə deyir: "Ey filan-filan olmuş, sənə üz vermisi ağlasığmaz fəlakəti gizlət, özün də şairin dediyi kimi hərəkət elə:

"Sırrını saxlamağa sən özün acızsən əgər,
Necə saxlar sən açan sırları bir başqası, de?"

Elə ki doqquz yüz yetmiş yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, tacir Əbdürrəhmanın oğlu ona: "Bu kasıb adama bir bax" – deyəndə, atası soruşdu: "Bala, o kimdir?" Qəməz-əz-Zaman dedi: "Bu, zərgər usta Übeyd, evdə dustaq elədiyimiş arvadın əridir". Əbdürrəhman soruşdu: "Bu, haqqında mənə danışdığın adamdırımı?" Qəməz-əz-Zaman dedi: "Bəli, mən onu çox gözəl tanıdım".

Zərgərin gəlməsinə səbəb isə bu idi: o, Qəməz-əz-Zamanla vidalaşandan sonra öz dükənina gedir, ona balaca bir iş götürirlər, o da işi götürüb günün axırınacan işləyir. Axşamçağı dükənə bağlayıb evə gedir, əlini qapıya vuran kimi qapı açılır, zərgər içəri girib görür ki, nə arvadı var, nə də kənizi. O baxır ki, ev ən pis vəziyyətdədir, şairin də bu sözləri ona lap uyğundur:

"Arılar vızıldaşanda,
Həmin ev də bir pətəkdir.

Arılar uçub gedincə,
Qalıb ev pətəkliyindən.

Elə zənn edir ki insan,
Həmin evdə yoxdur heç kəs.

Orada həyat sürənlər
Qırılıb gedib təməmənlər".

Zərgər evin boş olduğunu görüb sağa dönür, sola dönür, sonra evdə cinli adamlar kimi fırlanmağa başlayır, ancaq heç kəsi tapmır. O öz anbarını açır, orada heç bir şey tapmır, görür nə pul var, nə də cəvahirat. Məst kimi olur, huşunu itirir, sonra özünə gələndə başa düşür ki, arvadı ona hiylə işləmiş və onu aldatmışdır. Zərgər olub-keçənlər üçün ağlayır, ancaq öz işini gizlədir ki, düşmənlərinin heç biri sevinməsin, dostlarından da heç biri kədərlənməsin. O bilir ki, bu sirri açsa, yalnız biabır olar, adamların da məzəmmətini qazanar.

Sonra o öz evini bağlayıb dükənə gedir, dükənə nəzarət etməyi öz işçilərindən birinə tapşırıb ona deyir: "Mənim dostum, cavan tacir bir qədər əylənmək üçün mənə özü ilə Misirə getməyə dəvət eləyir, özü də and içibdir ki, mənə arvadımla birlikdə aparmamış getməyə-cəkdir. Sən də, bala, bu dükənə mənim inanılmış adamımsan, əgər padşah mənə sənədən soruşsa, ona belə de: "O, arvadı ilə birlikdə müqəddəs Kəbəyə getmişdir".

Sonra o, şeylərindən bəzilərini satır, dəvələr, qatırlar, qullar, özünə kəniz də alır, onu kəcavəyə oturdur, on gündən sonra Bəsrədən çıxır. Dostları onunla vidalaşırlar, o, yola düşür, camaat elə bilir ki, o, arvadını da götürüb ziyarətə gedir. Hamı sevinir, çünki Allah onları hər cümə məscidlərdə və evlərdə bağlayıb qalmaqdan xilas eləyir. Bəzi adamlar deyirlər: "Kaş Allah onu bir də Bəsrəyə qaytarmasın ki, bizi hər cümə məscidlərdə, evlərdə bağlı saxlamasınlar, çünki bu vəziyyət Bəsrə əhalisinə böyük fəlakət gətirmişdir". Bəziləri də deyirlər: "Mənim fikrimcə, Bəsrə əhalisinin qarğıışı onu tutacaq, o da səfərdən qayıtmayacaqdır". Bir başqaları da deyirlər: "O qayıtsa, alçalmış vəziyyətə qayıdacaqdır".

Bəsrə əhalisi böyük kədər içərisində olduqdan sonra onun getməsinə çox sevindi, hətta pişiklər, itlər də şadlandılar. Cümə günü çatanda carçı şəhərdə car çəkir ki, adətə görə hamı cümə namazına iki saat qalmış məscidə getsin, ya da itləri və pişikləri ilə birlikdə evlərində gizlənsinlər. Bəsrə əhalisinin ürəyi sıxılır, onların hamısı yığılıb divanxanaya gedir, padşahın hüzurunda dayanıb deyirlər: "Ey zəmanəmizin padşahı, zərgər arvadını da götürüb müqəddəs Kəbəyə ziyarətə getmişdir, belə ki bizi qapıda saxlamamızın səbəbi aradan qalxmışdır. İndi bizi nə üçün qapalı yerdə saxlamalıdır?" Padşah dedi: "Bu dələduzçuna mənə xəbər verməmiş necə getmişdir? Ancaq o, səfərdən qayıtdıqda bu yalnız onun xeyrinə olacaqdır! Gedin dükənınıza, alış-verişlə məşğul olun, sizin üçün bu vəziyyət qurtardı".

Bunlar burada qalsınlar, sizə kimdən xəbər verim, zərgər usta Übeyddən. O, on mənzil yol gedib Bağdada varid olmamışdan qabaq Qəməz-əz-Zamanın başına gəlmiş hadisə onun da başına gəlir. Bağdad

köçeriləri ona basqın eləyirlər, onu soyurlar, var-yoxunu alırlar. O, özünü ölüliyə vurub birtəhər onların əlindən azad olur. Köçerilər gedəndə o qalxır, bir kəndə çatanacan lüt gedir. Allah yaxşı adamlarda ona mərhəmət hissi oyadır, onlar cırıq-cındır paltar verib onun eyibli yerini örtürlər, zərgər dilənməylə dolanır, şəhərbəşəhər gəzib, axırda hifz olunan Qahirəyə gəlib çatır.

Onu aclıq əldən salmışdı. O, bazarı gəzib dilənirdi. Qahirə əhali-sindən bir nəfər ona dedi: "Ay dilənçi, get toy olan evə, ye, iç, orada bu gün kasıblar və qəriblər üçün süfrə açılıbdır". Zərgər dedi: "Mən toy olan evin yolunu tanımıram". Həmin adam dedi: "Dalımcə gəl, mən oranı sənə göstərim".

Zərgər həmin adamın dalıncə getdi, elə ki həmin adam gəlib evə çatdı, ona dedi: "Toy olan bu ev budur. İçəri gir, qorxma, sadlığın hədd-hüdudu yoxdur".

Zərgər içəri girəndə Qəməz əz-Zaman onu görüb tanıdı, onun bəsinde atasına danışdı. Tacir Əbdürrəhman oğluna dedi: "Bala, hələ onu rahat burax, bəlkə acdır. Qoy doyuncə yesin, qorxudan çıxsın, sonra biz onu çağıraraq".

Onlar gözlədilər, o vaxtəcan gözlədilər ki, zərgər doyuncə yedi, əllərini yudu, müşk-ənbər qatılmış qəndab içdi, getmək istəyəndə Qəməz əz-Zamanın atası onun dalıncə adam göndərdi, həmin adam zərgərə dedi: "Ay qərib, buraya gəl, tacir Əbdürrəhmanla danış". Zərgər soruşdu: "Bu tacir kimdir?" Gələn adam dedi: "Toy sahibi". Zərgər geri qayıtdı, elə bildi tacir ona hədiyyə verəcəkdir. Ancaq taciri yaxınlaşanda dostu Qəməz əz-Zamanı görüb utandığından az qaldı yerə girsin. Qəməz əz-Zaman onun qarşısında ayağa qalxdı, onu bağrına basdı, salamladı, hər ikisi bərk ağladı, sonra Qəməz əz-Zaman onun yanında oturdu, atası dedi: "Ay adamayovuşmaz, dostları belə qarşılamazlar! Əvvəlcə onu hamama göndər, ona münasib paltar gətir, bundan sonra onunla bir yerdə oturub söhbət elə". Qəməz əz-Zaman bir neçə nökrə çağırtdı, zərgəri hamama aparacağı onlara əmr elədi, ona dəyəri min dinar, ya da daha artıq olan əla bir paltar göndərdi. Zərgəri çiməzdirdilər, həmin paltarını ona geyindirdilər, o da tacirbəşiyə oxşadı.

Übeyd hamama gedəndə evdəki adamlar Qəməz əz-Zamandan soruşdular: "Bu kimdir, sən onu haradan tanıyırsan?" Qəməz əz-Zaman belə cavab verdi: "Bu mənim dostumdur. O mənə öz evində yer vermişdi, mənə göstərdiyi hədsiz mərhəmət üçün mən ona borcluyam. O mənə çox böyük hörmət eləyibdir. O, xoşbəxt və ağa adam-

lardandır, peşəsi də zərgərlikdir, bir işdə onun tayı-bərabəri yoxdur. Bəsrənin padşahı onu böyük məhəbbətlə sevir. Padşahın yanında onun mövqeyi böyükdür, sözlünə əməl edilir".

Qəməz əz-Zaman canfəşanlıq eləyib onu tərifiylər, deyirdi: "O mənə filan yaxşıqlar eləyibdir, indi mən ondan utanıram, bilmirəm ki, mənə göstərdiyi hörmətin əvəzini necə çıxım". O, zərgəri o vaxtəcan tərifiyədi ki, ta oradakıların yanında onun nüfuzu artıdı, onların gözündə hörmətli bir adam oldu. Camaat dedi: "Biz hamımız nə ki lazımdır edərək, ona hörmət göstərərək, ancaq biz bilmək istəyirik ki, onun Qahirəyə gəlməsinin səbəbi nədir və nə üçün öz məmləkətinə çıxıbdır, Allah onun başına nə müsibət gətirib, niyə gətirmişdir ki, o bu vəziyyətdə düşübdür".

Qəməz əz-Zaman dedi: "Ay camaat, təəccüb eləməyin. Adam övladı qəzavü-qəder içində yaşayır, nə qəder ki, o bu aləmdədir, bələdan uzaq deyildir. Bu şeirləri deyən şair nəhaq deməyib:

"Zülm edir insana tale daima,
Rütbə azdırmasın öyləşə səni.

Səhvə yol vermə, uzaq qaç qəmdən,
Fələk onsuz da əziz haqq deyən.

Pozur hər şadlığı bir cüzi xata,
Dağıdır yepyeni bir mərkəni".

Bilin və ağah olun ki, mən də Bəsrəyə ondan pis vəziyyətdə daxil olmuşdum, ondan da ağır əzab çəkmişdim, çünki bu adam Qahirəyə eyib yerini cındırla örtülmüş halda daxil olmuşdum, əlimi dalıma və qabağıma tutmuşdum, mənə yalnız Allah, bir də bu əziz adam kömək elədilər. Mənim elə bir hala düşməyimə səbəb də bu idi ki, köçerilər məni soydular, dəvələrini, qatırlarını, taylarını apardılar, nökrələri, adamlarını öldürdülər. Mən də öldürülənlərin arasında uzandım, onlar elə fikir elədilər ki, mən ölmüşəm. Odu ki, mənim yanımdan keçib getdilər. Bundan sonra ayağa qalxıb, Bəsrəyə çatanacan lüt getdim. Bu adam məni qarşıladı, geyindirtdi, evində mənə yer verdi, pul ilə kömək elədi. Bütün bu gətirdiklərim Allahın, bir də onun mənə bəxş elədikləri nemətdir. Mən yola düşəndə o mənə hər şeydən bol-bol verdi, mən də öz məmləkətimə könüllü açıq, ürəyi şad gəldim, onu da cah-cəlal, səadət içində qoyub gəldim. Bəlkə sonra bəxtinin dönüklüyü

onu yaxın adamlarından, vətəninə ayrılmağa məcbur etmişdir. Yolda mənim başıma gələn hadisə onun da başına gəlmişdir. Burada təəccüblü bir şey yoxdur. Ancaq indi mən onun mənə elədiyi yaxşılıqların əvəzini çıxmalı, şairin dediyi kimi hərəkət etməliyəm”.

Yaxşılıq gözləmə dövrədən sən;

Yaxşılıq istər isən, yaxşılıq et!

Nə əkibsen – biçəcəksən onu sən;

Yaxşılıq eyle, kama, məqsədə yet.

Onlar bu cür söhbət elədikləri vaxt usta Übeyd onların yanına gəldi. O lap tacirbaşıya oxşayırdı, hamı ayağa qalxıb ona salam verdi, onu fəxri yerdə oturdular. Qəməz-Zaman ustaya dedi: “Dostum, günün xoş və uğurludur! Səndən qabaq mənim başıma gələnləri danışdım! Əgər köçərilər səni soyub, pullarını almışlarsa, pulun əvəzinə canın salamat qalmışdır. Daha qəm eləmə. Mən sənin məmləkətinə lüt gəldim, sən məni geyindirdin, mənə hörmət elədin, göstərdiyin böyük mərhəmət üçün mən sənə borcluyam, yaxşılığının da əvəzini çıxacağam...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz yetmiş səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Qəməz-Zaman zərgər usta Übeydə deyirdi: “Mən sənin məmləkətinə lüt gəldim, sən məni geyindirdin. Sənin mənə göstərdiyin çoxlu mərhəmət üçün mən sənə borcluyam, yaxşılığının da əvəzini çıxacağam. Sən mənə elədiklərini mən də sənə eləyəcəyəm, axırı yaxşı olacaqdır, arxayın ol.”

Qəməz-Zaman onu sakitləşdirməyə başladı, özü də ona macal vermədi ki, danışb arvadını da, arvadının onun başına gətirdiklərini xatırlasın. O, nəsihətamiz, ibrətli, ağıllı sözlər, şeir, hekayət və hədislər danışmaqla ta o vaxtacı zərgərin başını qatdı ki, zərgər başa düşdü,

Qəməz-Zaman ona işarə vurur ki, saxlasın. Odur ki, hiss elədiklərini gizlətdi, eşitdiyi hekayətlərmən, hadisələrmən maraqlanıb şairin bu sözlərini oxudu:

“Bir sətir var fələyin alında:

Gözlərin görsə, tökrə qanlı seli.

Sağ əlinlə səni təbrik edə o,

Zəhrimar bəxş edir amma sol əli”.

Sonra Qəməz-Zamanla onun atası tacir Əbdürrəhman zərgəri götürüb, hərəmxanaya apardılar, xəlvətdə tacir Əbdürrəhman dedi: “Biz sənin danışdığını yalnız ona görə mane olurdum ki, sənin də, bizim də biabır olacağımızdan qorxurdum, amma indi biz təkik. Mənə danış görüm, sənin arvadınla mənim oğlumun arasında nə olubdur”.

Zərgər bütün əhvalatı əvvəldən axırıncı ona danışdı. Elə ki o, əhvalatı danışb qurtardı, Əbdürrəhman onun soruşdu: “Günah sənin arvadındadır, yoxsa mənim oğlumda?” Zərgər dedi: “Allaha and olsun, sənin oğlunda günah yoxdur, çünki kişilərdə arvadlara meyil var, amma arvadlar kişilərə əl verməməlidirlər. Mənim arvadımın üzü qara olsun ki, mənə aldadıb başıma bu işləri gətiribdir...”

Sonra tacir ayağa qalxıb, oğluyla xəlvətə çəkilib ona dedi: “Bala, biz onun arvadını sınaдық, bildik ki, arvad adamaldadıdır. İndi mən onun özünü sınaıyb bilmək istəyirəm ki, görüm onda namus, mərdanəlik var, yoxsa o öz arvadının oğraşıdır”. Qəməz-Zaman soruşdu: “Bunu necə eləyəcəksən?” Atası belə cavab verdi: “Mən istəyirəm onu arvadı ilə barışmağa təhrik eləyəm. O, arvadıyla barışmağa razı olsa, özü də onu bağışlasa, mən onu qılıncla vurub öldürəcəyəm, sonra da arvadla qaravaşını öldürəcəyəm, çünki oğraşla zinakarın yaşamaları yaxşılıq gətirməz. Amma o, arvadına nifrət eləsə, mən onu sənin bacının evləndirəcəm, sənin ona gətirdiyi puldan da çox pul verəcəm”.

Sonra o, zərgərə tərəf dönüb ona dedi: “Ay usta, bacınlarla ünsiyyət çox səbir tələb eləyir, sevən adamın da ürəyi geniş olmalıdır, çünki qadınlar kişilərə qarşı deyəngən olur, onları incidirlər, ona görə ki, onlar gözəllikdə, qəşənglikdə kişilərdən üstündürlər, özlərini də yüksək sayırlar, kişiləri isə aciz hesab eləyirlər, xüsusən onların ərlərinin onları çox sevdiklərini görəndə, bu sevgiyə öyünürlər, lovğalanıb pis əməlləriylə cavab verirlər. Əgər əri hər dəfə arvadının ona xoş gəlməyən bir işini görəndə hirsələnərsə, onunla dostluq eləyib bilməz,

arvadlara yalnız o adam yaraşır ki, o zəkali ola, çox şeyə dözən ola. Amma kişi arvadının pis əməllərinin heç birinə dözməyəndə, onun təhqirini bağışlamayanda, onunla öz əlaqəsində müvəffəqiyyət qazana bilməz. Axı qadınlar haqqında əbəss yerə deməyiblər: "Əgər onlar göydə olsaydılar, doğrudan da onların qarşısında kişilərin boynu eyilərdi". Kim bağışlaya bilirsə və bağışlayırsa, onun mükafatını Allah verir. Sənin arvadın da rəfiqəndir, özü də səninlə əlaqəsi çoxdan davam eləyir, odur ki, sən onu bağışlamalısən. Bağışlamaq dostluqda müvəffəqiyyət əlamətlərindən biridir. Qadınlarda ağıl və etibar çatışmır. Əgər sənin arvadın pis iş görübsə, peşman da olubdur, əgər Allah istəyə o, əvvəl elədiyi işlərə bir də qayıtmaz. Məncə, sən onunla barışmalısən, mən də sənə əvvəllər malik olduğundan çox pul verərəm. Mənimlə qalsan, sən də, arvadın da xoş gəlmişsiniz, necə xoşlasanız elə də olacaqdır: öz məmləkətinə getmək istəsən, mən də sənə könlün istəyəni verəcəyəm. Budur, kəcavə hazırdır, arvadını da, onun qaravaşını da mindirib məmləkətinə yola düş, çünki ər ilə arvad arasında çox şey olar. Sən işi yüngülləşdirməli, özün də çətinləşdirmək yolu ilə getməməlisən.

Zərgər soruşdu: "Ay ağa, bəs mənim arvadım haradadır?" Əbdürrəhman dedi: "Budur, bax, bu evdədir. Dur get onun yanına, özü də mənim xətrimə onunla yaxşı rəftar elə, onu məyus etmə. Mənim oğlum onu buraya gətirib, onunla evlənmək istəyəndə, mən oğlumu onun yanına buraxmadım, onu da bu evə salıb qapısını bağladım, ürəyimdə dedim: "Bəlkə əri gəldi, mən onu ərinə verdim, çünki o, sifətdən çox gözəldir, bu cür qadını da əri ata bilməz". Mən güman elədiyim kimi də oldu. Səni arvadınla görüşdürən Allah-təalaya şükürlər olsun! Qaldı ki, mənim oğlum, mən onu ayrı bir qızla adaxlamışam. Bu qonaqlıq da toy münasibətilədir. Bu gün axşam mən onu öz arvadının yanına saldım. Sənin arvadın olan evin açarı bax budur. Onu götür, qapını aç, arvadınla kəninin yanına get. Onunla kef elə, sizə yeməkləmək gətirəcəklər, ondan doyanacan yanından çıxma. Zərgər dedi: "Ay ağa, mənə elədiyin yaxşılığın özünü Allah versin".

Sonra Übeyd açarı götürüb şad-xürrəm getdi, tacir də elə fikirləşdi ki, onun dedikləri zərgərin xoşuna gəlir, özü də onunla razılaşdır. Zərgər getdi, tacir də qılınçı götürüb zərgərin dahnca getdi, amma zərgər onu görmədi. Tacir dayanıb baxdı ki, görsün arvadıyla onun arasında nələr olacaqdır.

Tacir Əbdürrəhmanla olan söhbət belə oldu. İndi görək zərgər nə elədi. O, arvadının yanına girib gördü ki, Qəməz-əz-Zaman başqasını

aldığı üçün arvad çox bərk ağlayır. Sonra eşitdi ki, qaravaşı ona deyir: "Ay xanım, nə qədər mən sənə məsləhət verib deyirdim: "Bu cavadan sənə xeyir olmayacaq, onunla əlaqəni kəs. Amma sən mənim sözümə qulaq asırdın, ərinin bütün pullarını oğurlayıb ona verdin, sonra öz yerini tərk eləyib, ona bənd oldun, onunla çıxıb bu ölkəyə gəldin. Ancaq bundan sonra da səni atıb başqasını aldı, axırda da məhəbbətinin müqabilində səni dustaq elədi".

Zərgərin arvadı dedi: "Sus, məlun! O, başqasını alsa da, mən bir zaman mütləq onun olacağam. Mən onunla elədiyim gecə söhbətlərini unutmuyacağam, özü də şəirin bu sözləri ilə təsəlli tapacağam:

"Sizi daim düşünən bir insan,
Ağalar, bəlkə gəlir fikrinizə.

Mərd unutmaz onu xatırlayanı,
Yaraşan hal deyil əsla bu sizə!"

O mənimlə olan əlaqəni, mənim dostluğumu mütləq xatırlayacaq, məni soruşacaqdır. Mən də ona olan məhəbbətimdən dönmərəm, ona olan ehtirasımdan əl çəkmərəm, hətta həbsxanada olsam da, əl çəkmərəm, axı o mənim sevgilim və təbibimdir. Mən onun yanıma qayıtmasın, mənimlə eys-ışrətə qapılmasının həsrətimdəyəm".

Arvadın əri bu sözləri eşidəndə içəri girib ona dedi: "Ay adamladan, iblis cənnətin həsrətində olduğu kimi, sən də o cavanın həsrətindəsən. Səndə hər cür əxlaqsızlıq var imiş, amma mən bilməmişəm! Səndə bu əxlaqsızlığın birinin olduğunu bilsəydim, mən səni bir saat belə yanımda saxlamazdım. Ancaq mədam ki, mən bunu yaqin elədim, sənin üstündə mənə öldürsələr də mən səni öldürməliyəm, ay adamladan!"

Sonra o, iki əli ilə arvadınla yapışıb bu iki misrəni oxudu:

"Ey gözəllər, inanıb yad sözüne,
Bivəfa çıxdınız axır əhdə.

Bir zamanlar sizə vurğundu könül,
İndi nifrətlə baxır sevgiyə də".

Sonra o, arvadının boynundan yapışıb onu qırdı. Qaravaş qışqırdı: "Vay, mənim xanımlım!" Zərgər ona dedi: "Ay əxlaqsız, bütün bu rüsvayçılığa səbəb sənənsən, çünki onun bu xasiyyətini sən bilirdin, amma mənə demirdin". Sonra qaravaşı da boğdu.

Bütün bu hadisələr baş verdiyi müddətdə tacir əlində siyirmə qılınc qapının dalında dayanmışdı, hər şeyi qulağı ilə eşitdi, gözləri ilə gördü. Zərgər Übeyd tacirin evində arvadını və qaravaşını boğandan sonra çox bərk qorxdu, bu işin nəticəsi onu dəhşətə gətirdi. O öz-özünə dedi: "Tacir bunları onun evində öldürdüyümü biləndə mütləq mənə öldürəcəkdir. Ancaq mən Allaha yalvarıram ki, mənim rühumu dindar adamın ruhu kimi qəbul ələsin". O, tutduğu işdən peşman olub, necə hərəkət edəcəyini bilmədi.

Bunları belə görəndə birdən tacir Əbdürrəhman onun yanına girib dedi: "Sənə zaval yoxdur. Sən sağ-salamat qalmağa layiqsən. Əlimdəki bu qılınca bir bax, sən arvadınla barışsaydın, ona bağışlasaydın, səni də, arvadını da, qaravaşı da öldürmək fikrinə idim. Madam ki, sən belə hərəkət elədin, sağ ol, yenə də sağ ol, sənin mükafatın yalnız bu ola bilər ki, mən sənə öz qızımı, Qəməz əz-Zamanın bacısını verəcəyəm".

Sonra o, zərgəri götürüb onunla bərabər çıxdı, əmr elədi mürdəşir gətirinsinlər. Şayie yaydı ki, tacir Əbdürrəhmanın oğlu Qəməz əz-Zaman Bəsrədən özüyü iki kəniz gətirmişdi, ikisi də ölübdür. Adamlar ona başsağlığı verməyə gəldilər, dedilər: "Başın sağ olsun, Allah əcir versin!" Sonra arvadları yuyub basdırdılar, heç kəs də bu işin həqiqətini bilmədi.

Zərgər Übeydin, onun arvadının və qaravaşının əhvalatı belə oldu. Tacir Əbdürrəhman da şeyxülislamı, bütün əyanları çağıraraq dedi: "Şeyxülislam, mənim qızım Kövkəb əs-Sabahnın zərgər usta Übeydin kəbinini kəs, qızın başlığı da tamam-kamalı gəlib mənim evimdədir".

Şeyxülislam kəbini kəsdi, tacir hamıya pay payladı, toyu toya qatdılar, şeyxülislamın qızını və Qəməz əz-Zamanın bacısı Kövkəb əs-Sabahı elə həmin gecə kəcavərlərdə ər evinə köçürtdülər, Qəməz əz-Zamanı şeyxülislamın qızının yanına, usta Übeydi də tacirin qızının yanına saldılar. Zərgər qızın yanına girəndə gördü ki, o, arvadından min dəfə artıq gözəldir. Sonra Übeyd onun qızılığını aldı, səhəri Qəməz əz-Zamanla birlikdə hamama getdi.

Zərgər Übeyd bir müddət vaxtını onların yanında şad-xürrəm keçirdi, sonra məmləkəti üçün qorıbsədi. Odu ki, tacir Əbdürrəhmanın yanına gəlib dedi: "Əmi can, mən məmləkətim üçün darıxmışam, mənim orada malikanələrim, mülküm vardır. Mən orada işçilərimdən birinə etibar eləyib, onu öz yerimə qoymuşam. İndi məmləkətimə getmək istəyirəm. İstəyirəm gedib malikanələrimi satım, sonra sənin yanına qayıdım. Mənə məmləkətə getməyə izin verərsənmi?" Tacir

ona dedi: "Bala, mən sənə izin vermişəm, çünki bu sözlərə görə sənə məzəmmət eləmək olmaz, vətənə məhəbbət dinin də tələbidir, öz məmləkətinə xoşbəxt olmayan qürbətdə də xoşbəxt olmaz. Ancaq bəlkə, sən arvadsız gedib məmləkətinə çatdın, orada yaşamaq sənə xoş oldu, sən də tərəddüd eləməyə başladın ki, arvadının yanına qayıdasan, yoxsa məmləkətinə qalasan. Belə düzgün olar ki, arvadını da özünə aparasan, sonra bizim yanımıza qayıtmaq istəsən, arvadınla bərabər qayıdasan, onda deyirik sən də, o da xoş gəlibsiniz. Axı bizlər boşanmağın nə olduğunu bilməyən adamlarıq. Bizdə arvad iki dəfə ərə getmir, biz bir adamla əlaqəni boş yerə kəsmirik". Zərgər dedi: "Əmi can, mən qorxuram, sənin qızın mənimlə bərabər mənim məmləkətimə getməyə razı olmaya". Tacir dedi: "Bala bizdə ər-lərinə söz qaytaran arvadlar yoxdur, bizlər ərinə söz qaytaran arvadı tanımarıq". Zərgər dedi: "Allah sizdən və arvadlarınızdan razı olsun!". Sonra o, arvadının yanına gedib ona dedi: "Mən öz məmləkətimə getmək istəyirəm. Sən buna nə deyirsən?" Arvadı ona belə cavab verdi: "Nə qədər ki, mən qız idim, atam mənim üzərimdə böyük idi, ərə gedəndən sonra isə böyüklük ərimin əlinə keçdi, mən ona söz qaytara bilmərəm". Zərgər dedi: "Allah sendən və atandan razı olsun, Allah səni bətnində gözdürən və doğan ananın günahlarından keçsin".

Bundan sonra o, yola hazırlaşmağa başladı. Qayınatası ona hər şeydən bol-bol verdi, onlar bir-biri ilə vidalaşdılar, sonra zərgər öz arvadını götürüb yola düşdü, axırda gəlib Bəsrəyə çatdı. Yaxın adamlar, dostlar onun qabağına çıxdılar (onlar elə fikir eləyirdilər ki, o, əl-Hicazda olubdur). Adamların bəziləri onun gəlişinə sevinirdi, bəziləri də onun Bəsrəyə qayıtmasına pərt olmuşdu. Onlar bir-birlərinə deyirdilər: "O, yenə gəlib çıxıbdır, indi hər cümə günü bizi sıxışdıracaqdır, biz evimizdə bağlanıb qalacayıq, o hətta bizim itlərimizi də dustaq eləyəcəkdir".

Onun başına gələnlər bunlar oldu. Qaldı ki, Bəsrənin padşahı, o, zərgərin qayıtdığını biləndə ona qəzəbləndi, dalınca adam göndərərək, yanına çağırırdı, onu söyməyə başlayıb dedi: "Necə olur ki, sən mənə xəbər verməmiş çıxıb gedirsen? Məgər mən Allahın müqəddəs məbədinə ziyarət eləmək üçün kömək olaraq sənə bir şey verə bilməzdim?" Zərgər dedi: "Bağışla ağa! Allaha and olsun, ziyarətə getməmişdim, ancaq başıma belə-belə işlər gəlibdir".

Sonra o, arvadıyla qahirəli tacir Əbdürrəhmanla onun arasında olan əhvalatı, tacirin öz qızını ona necə ərə verdiyini padşaha nağıl eləyib, axırda dedi: "Budur həmin qızı Bəsrəyə gətirmişəm". Bu zaman padşah

ucadan səsləndi: "Allaha and olsun, əgər Allah-təaladan qorxmasaydım səni öldürərdim, xəzinələr dolusu pul da xərcəlməli olsaydım, bu əsilzadə qızı alardım, çünki o, ancaq padşahlara layıqdır. Amma Allah onun sənə qismət eləyib, özü də sənin onunla olmağına razılıq veribdir".

Sonra padşah zərgərə mərhəmət elədi, zərgər də onun yanından gedib beş il arvadıynan ömür sürdü. Ondan sonra zərgər Allahın rəhmətinə getdi. Padşah onun arvadına elçi göndərdi, arvad da razı olmayıb dedi: "Ey padşah, mən görməmişəm ki, bizim qəbilədə arvadlar ərləri öləndən sonra ərə gedələr, mən də ərimdən sonra məni öldürsən də heç kəsə ərə getməyərəm, sənə də ərə getməyərəm". Padşah adam göndərib ondan xəbər aldı: "Öz məmləkətinə getmək istəyirsənmi?" O belə cavab verdi: "Sən yaxşılıq eləsən, əvəzi çatar". Padşah zərgərin bütün pullarını yığıb ona verdi, özü də öz adına layiq köməklik elədi. Sonra öz vəzirlərindən xeyirxahlığı, ədalətliyi ilə məşhur olan birini onunla göndərdi, onlarla getmək üçün əlli atlı ayırdı. Həmin vəzir zərgərin arvadını öz atasına çatdıranaqan onunla getdi. Arvad ta özü, onların da hamısı ölənə kimi ərə getmədən ömür sürdü.

Bu qadın əri öləndən sonra onu sultana dəyişməyə razı olmadısa, bəs əri hələ sağ ikən onu əsl-i nəcabəti naməlum bir cavanla deyışən, özü də bu işi müəyyən edilmiş nikah yolu ilə deyil, əxlaqsızlıqla görən bir qadını necə müqayisə etmək olar? Əgər birisi bütün qadınları eynixasiyyətli hesab edirsə, onun dəliliyini müalicə eləyəcək dərman yoxdur. Bütün gözə görünən və görünməyən aləmin sahibinə, ölməyib həmişə diri olana şükürlər olsun!

Abdullah ibn Fədilin nəğiti

Padşah sağ olsun, habelə nağıl eləyirlər ki, günlərin bir günü xəlifə Harin ər-Rəşid torpaqların xəracını yoxlayırdı, gördü ki, Bəsrənin xəracından başqa bütün torpaqlardan və məmləkətlərdən xəzinəyə xərac gəlir. Amma oradan xərac gəlməyibdir.

Bu səbəbdən xəlifə divan çağırıb dedi: "Vəzir Cəfəri mənim yanıma çağırın!" Cəfər gəlib onun hüzurunda dayananda, ona dedi: "Bütün məmləkətlərdən xəzinəyə xərac gəlib, Bəsrədən başqa, bu il oradan heç bir şey gəlməyib". Cəfər dedi: "Ya əmirəlmöminin, bəlkə Bəsrə canişininin başına elə bir iş gəlibdir ki, xərac göndərməyi unutmuşdur". Harun ər-Rəşid dedi: "Xəracin gəlməsi müddətindən iyirmi gün keçibdir. Bu qədər gecikdirdiyi üçün özünə nə ilə bəraət qazandıracaqdır? O, nə xərac göndərib, nə də özünü təmizə çıxarmaq üçün bir şey göndəribdir". Cəfər dedi: "Ya əmirəlmöminin, istəyirsən onun yanına nümayəndə göndərək". Xəlifə dedi: "Həmpiyalə mosullu Əbu İshaqı onun yanına göndər". Cəfər dedi: "Baş üstə, ya əmirəlmöminin. Allaha və sənə itaət borcumdur!"

Sonra vəzir Cəfər öz evinə getdi, həmpiyalə mosullu Əbu İshaqı yanına çağırıb, ona nəcib bir fərman yazıb dedi: "Bəsrə şəhərinin canişini Abdullah ibn Fədilin yanına get, gör xərac göndərməsinə nə mane olub, sonra Bəsrənin xəracını ondan tamam-kamal al, tez də mənə gətir. Xəlifə bütün məmləkətlərin xəracını yoxlayanda görübdü ki, Bəsrədən başqa hər yerdən xərac gəlir. Görsən ki, xərac hazır deyil, Abdullah da özünü təmizə çıxarmağa çalışır, onda onu özünə gətir ki, səbəbini xəlifəyə öz dili ilə desin".

Əbu İshaq hörmətlə-itaətlə cavab verdi, öz qoşunundan beş min atlı götürüb Bəsrə şəhərinə getdi. Abdullah ibn Fədil onun gəldiyini bilib, öz qoşunları ilə onun pişvazına çıxdı, onu qarşıladı, onunla birlikdə Bəsrəyə varid oldu, öz sarayına qalxdı, qalan qoşun da Bəsrənin yaxınlığında çadırlarda yerləşdilər, İbn Fədil də onlara nə lazımsa hamısını təyin elədi. Əbu İshaq da divanxanaya gedib, taxta əyləşdi. Abdullah ibn Fədilin yanında oturdu, əyanlar da öz rütbələrinə görə onun ətrafında əyləşdilər. Salam-kəlamdan sonra İbn Fədil soruşdu: "Ağa, bizim məmləkətə gəlməyiniz səbəbi nədir?" Əbu İshaq belə cavab verdi: "Səbəb budur ki, mən xərac tələb eləməyə gəlmişəm. Xəlifə bu barədə soruşubdur. Axı xəracın gəlməsi vaxtı keçibdir".

Abdullah ucadan dedi: "Ağa, qoy yolda yorulmayasan, səfərin yüngül keçsin! Xərac tamam-kamal hazırdır, mən onu sabah göndərməyə hazırlaşırıdmı, madam ki, sən gəlibsən, üç gün qonağım olarsan, dördüncü gün mən xəracı sənə götürərəm. Ancaq indi qismən sənin, qismən də cənab əmirəlmöminin mərhəmətinə görə mütləq hədiyyə vermək lazımdır". Əbu İshaq dedi: "Bu pis olmaz".

Sonra Abdullah divanı buraxdı, Əbu İshaqı öz evində misli-bərabəri olmayan bir otağa apardı, onun, eləcə də, yaxın adamlarının qabağında süfrə açdı, yemək düzdü; onlar yeməyə, içməyə, zövq almağa, kef eləməyə başladılar. Sonra süfrə yığıldı, əllər yuyuldu, qəhvə, içki gəldi, hamı gecəyarısından keçənəcn səhəbat elədi. Əbu İshaq fil dişindən qayırılmış, qırmızı qızılla naxışlı çarpayıda yer saldılar, o orada uzandı, Bəsrənin canişini də başqa çarpayıda, onun yanında uzandı.

Əmirəlmöminin nümayəndəsi Əbu İshaqın yuxusu qaçdı, o şəir-lərin vəznə və nəsr haqqında düşünməyə başladı, çünki o, xəlifənin yaxın həmpiyələlərindən biri idi, şəirdən və incə hekayələrdən yaxşı məlumatı var idi. O, gecəyarısından oyaq qaldı, şəir qoşdu. Belə bir vaxtda birdən Abdullah ibn Fədil ayağa qalxdı, kəmərinə bağladı, dolabı açıb oradan şallağını götürdü, sonra yanan şamı əlinə alıb otağın qapısından çıxdı, elə fikir elədi ki, Əbu İshaq yatır.

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz yetmiş doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət elə-yirlər ki, Abdullah ibn Fədil otağın qapısından çıxdı, elə fikir elədi ki, həmpiyalə Əbu İshaq yatır. O, otaqdan çıxanda Əbu İshaq təəccüblənib öz-özünə dedi: "Abdullah ibn Fədil bu şallaqla haraya gedir? Bəlkə o, birisən işgəncə vermək istəyir? Mən mütləq onun dalınca gedib, görməliyəm ki, bu gecə o nə eləyəcəkdir".

Sonra Əbu İshaq ayağa qalxıb, Abdullahın dalınca yavaş-yavaş getdi ki, Abdullah onu görməsin. Əbu İshaq gördü ki, Abdullah balaca bir anbarı açdı, oradan üstündə dörd boşqab xörək, çörək və bir parç

su olan kiçik masa çıxartdı, masanı və parçı götürüb getdi. O, otaqdan birinə girənəcn Əbu İshaq oğrun-oğrun onun dalınca getdi. Burada Əbu İshaq otağın qapısının dalında dayanıb qapının dəşiyindən bax-mağa başladı. Gördü ki, bura gözəl xallarla döşənmiş geniş bir otaqdır, otağın ortasında fil dişindən qayırılmış, qırmızı şəfəq saçan qızılla naxışlı çarpayı qoyulmuşdur. Həmin çarpayıya qızıl zəncirlə iki ti bağ-lanmışdır. Sonra o gördü ki, Abdullah masanı kənarda bir yerdə qoyub qollarını çırmalayıb birinci iti açdı. İt ona yaltaqlanmağa başladı, əllə-rini yalayır, üzünü yerə qoyur, elə bil Abdullahın qabağında yeri öpür, astadan zəif-zəif zingildəyirdi. Abdullah da onun pəncələrini burdu, onu yerə atdı, şallağı çıxarıb iti rəhmsiz-rəhmsiz döyməyə başladı, it onun qarşısında qıvrılır, onun əlindən qurtara bilmirdi.

İtin iniltisi kəsilməyə və özündən gedənəcn Abdullah onu həmin şallaqla döydü, sonra onu götürüb əvvəlki yerinə bağladı. Bundan sonra ikinci iti götürdü, birinci itin başına gətirdiyini ikincinin də başına gətirdi. Sonra o, dəsmalı çıxarıb itlərin göz yaşlarını silməyə, onlara təsəlli verməyə başladı. O deyirdi: "Məni bağışlayın! Allaha and olsun, bu nə mənim ürəyimcədir, nə də menden ötrü asan bir işdir. Bəlkə Allah sizi bu belədən qurtarıb bir çıxış yolu göstərə". O, itlərə xoş-bəxtlik arzuladı.

Bütün bu əhvalat baş verdiyi müddətdə həmpiyalə Əbu İshaq dayanıb qulağı ilə eşidir, gözü ilə görür, bu vəziyyətə təəccüb eləyirdi. Sonra Abdullah süfrə açıb, itlərə yemək verdi, itlər doyanacan onları öz əli ilə yedizdirdi, ağzlarını sildi, parç götürüb su verdi, sonra masanı, parçı və şamı götürüb çıxmaq istədi. Ancaq Əbu İshaq ondan qabaq gəlib öz çarpayısına uzandı. Abdullah onu görmədi, bilmədi ki, Əbu İshaq onu izləyib ona göz yetirirdi. Abdullah süfrəni və parçı götürüb anbarda gizlətdi, otağa girib dolabı açdı, şallağı yerinə qoydu, sonra paltarını soyunub yatdı.

Bunlar burada qalsınlar, indi sizə kimdən deyim, Əbu İshaqdan. O, gecənin qalanını bu iş barəsində fikirləşə-fikirləşə keçirtirdi, çox təəccüb elədiyi üçün yuxusu gəlmədi. O öz-özünə deyirdi: "Bir bax ha! Görəsən bunun səbəbi nədir?"

O səhərəcn hey fikirləşdi. Sonra qalxdılar, səhər namazını qıldır-lar. Onlara yemək gətirildi. Adamlar yedilər, qəhvə içib divanxanaya gətdilər. Əbu İshaq fikrində bütün günü bu hadisə ilə məşğul idi, ancaq hər şeyi gizlətdi və bu barədə Abdullahdan heç bir şey soruşmadı.

Ertəsi gün də ibn Fədil itlərlə yənə o cür rəftar elədi, onları döydü, sevib barışdı, onları yedizdirdi, içirtirdi. Əbu İshaq onun dalınca gedib, gördü ki, Abdullah onlarla birinci gecəki kimi rəftar elədi, üçüncü

gecə də onun kimi. Bundan sonra da dördüncü gün həmpiyalə Əbu İshaq xərac götürdi. Əbu İshaq da heç bir şey demədən xəracı alıb getdi.

O, Bağdadada çatanacan yol getdi, götürüb xəracı xəlifəyə verdi, sonra xəlifə xəracın gecikdirilməsinin səbəbini soruşdu. Əbu İshaq dedi: "Ya əmirəlmöminin, mən gördüm ki, Bəsrə hökmdarı xəracı hazırlayıb, onu göndərmək istəyir. Mən bir gün ləngisə idim, yaqın ki, o yolda mənim qarşıma çıxardı. Ancaq mən Abdullah ibn Fədilin evində əcaib bir şey gördüm, ya əmirəlmöminin, ömründə buna bənzər bir şey görməmişəm". Xəlifə soruşdu: "Bu nə deməkdir, ya Əbu İshaq?" Əbu İshaq dedi: "Mən belə-belə şeylər gördüm". O, Abdullahın itlərə nələr elədiyini nağıl eləyib sonra dedi: "Mən onun üç gecə dalbadal belə işlər elədiyini gördüm, o itləri döyür, sonra onlarla banşır, onlara təsəlli verir, yedizdirir, içizdirir. Mən ona elə baxırdım ki, o mənə görmürdü". Xəlifə soruşdu: "Sən ondan bunun səbəbini soruşdunmu?" Əbu İshaq belə cavab verdi: "Yox, başın haqqı, ya əmirəlmöminin!" Xəlifə dedi: "Ya Əbu İshaq, sənə Bəsrəyə qayıtmağı və Abdullah ibn Fədili həmin iki itlə bərabər mənim yanıma gətirməyi əmr eləyirəm". Əbu İshaq dedi: "Ya əmirəlmöminin, mənə bu işdən azad ol! Abdullah ibn Fədil mənə hədsiz hörmət elədi. Mən bu işdən təsadüfən, qəsd-qərəzsiz hali oldum, indi də sənə nağıl elədim. Mən onun yanına necə qayıdıb, onu getirə bilərəm? Mən onun yanına qayıtsam, onun qarşısında utandığımdan özümü itirirəm. Yaxşısı budur, bir başqasını öz əlinlə yazılmış fərmanınla göndər ki, ibn Fədili və itləri gətirsin". Xəlifə dedi: "Mən onun yanına başqasını göndərsəm, bəlkə o bu işi inkar eləyib dedi: 'Məndə it yoxdur'. Amma sənə göndərsəm, sən ona deyərsən: 'Mən öz gözlərimlə görmüşəm', o bunu inkar eləyə bilməz. Sən hökümən onun yanına getməli, onu və itləri gətirməlisən, yoxsa sənə mütəlak öldürdüyəcəyəm..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz səksəninci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, xəlifə Harun ər-Rəşid Əbu İshaqı dedi: 'Sən hökümən onun yanına

getməli, onu və itləri gətirməlisən, yoxsa sənə mütəlak öldürdüyəcəyəm". Əbu İshaq belə cavab verdi: "Ya əmirəlmöminin, qulaq asmaq və itə bə borcumdur. Allahın bizə verdiyi kifayətdir, o bizə ruzi verəndir!" Doğru demişlər: "İnsanın başına nə belə gəlsə, öz dilindən gələr". Mən əhvalatı sənə nağıl eləməylə özümü beləyə saldım. Ancaq mənə alicənab bir fərman yaz, mən də ibn Fədilin yanına gedib, onu sənə yanına gətirirəm".

Xəlifə ona alicənab bir fərman yazdı, Əbu İshaq da onu götürüb Bəsrəyə getdi. O, Bəsrə hökmdarının yanına gedib çatanda ibn Fədil dedi: "Allah bizi sənə, bir də geri qayıtmağının şərinə saxlasın, ya Əbu İshaq! Nə üçün belə tez qayıtdın? Bəlkə xərac azdır, ona görə onu qəbul eləmədi?" Əbu İshaq dedi: "Ya əmirəlmöminin! Mən xəracın azlığına görə qayıtmamışam, xərac tamam-kamal çatdırıldı, xəlifə də onu qəbul etdi. Ancaq mən ümid eləyirəm ki, sən məndən inciməzsən, mən sənə bəndə səhv eləmişəm, mənim də ucubduğum nə hadisə baş versə, Allah-təalının iradəsidir". İbn Fədil soruşdu: "Nə hadisə baş vermişdir, ya Əbu İshaq? Mənə danış, mən sənə sevirəm, səndən də incimərəm".

Əbu İshaq dedi: "Bil və agah ol ki, mən sənə yanına olduğum zaman üç gecə dalbadal sənə dalınca getdim; sən hər gün gecəyarısı ayağa qalxıb, itlərə əzab verib qayıdırtdın, mən də buna təəccüb eləyirdim, ancaq səndən soruşmağa utanırdım. Sənə işin bərsində mən təsadüfən, özü də qərəzsiz xəlifəyə danışdım. O mənə sənə yanına qayıtmağa məcbur elədi, bu da onun əli ilə yazılmış fərman. Mən bilsəydim ki, iş belə şəkildə alacaq, ona danışmazdım, ancaq bəxtdən belə oldu".

O, Abdullahdan üzr istəməyə başladı, Abdullah da dedi: "Sən xəlifəyə danışmışansa, mən də sənə dediklərini təsdiq eləyirəm ki, xəlifə sənə yalan danışmaqda təqsirləndirməsin, çünki mən sənə sevirəm. Amma bir başqası danışmış olsaydı, mən inkar eləyəydim, onu da yalançılıqda təqsirləndirəydim. Vaxtdan qabaq ölməli olsam da, mən sənə gedəcəyəm, itləri də götürəcəyəm". Əbu İshaq dedi: "Necə ki, sən xəlifə qarşısında mənim üzümü ağ eləyirsən, Allah da sənə özünü ağ ələsin!"

Sonra ibn Fədil xəlifəyə layiq hədiyyələr götürdü, qızıl zəncirli itləri də götürüb, hərəsini bir dəvənin üstünə qoydu, yola düşüb onlar Bağdadada çatanacan getdilər. Abdullah xəlifənin yanına gəlib, onun qarşısında yeri öpdü, xəlifə ona oturmağa icazə verdi. İbn Fədil oturdu, itləri yanına gətirməyi əmr elədi.

Xəlifə soruşdu: "Bunlar nə itdir, ya əmir Abdullah?" İtlər onun əlləri arasında yeri öpməyə, quyuqlarını bulamağa və ağlamağa başladılar. Elə bil ona şikayətlənlər idi. Xəlifə buna təəccüb eləyib dedi: "Bu iki itin əhvalatını mənə danış. Nə səbəbə onları döyürsən, döydükdən də sonra hörmət eləyirsən?" İbn Fədil dedi: "Ey Allahın xələfi, bunlar it deyil, adamlardır – iki gözəl, qəşəng, qədd-qamətli, təndürüst cavandır. Onlar mənim qardaşlarım, ata-anamın balalarıdır". Xəlifə soruşdu: "Bəs, de görüm onlar necə adam imişlər, necə də it olublar?"

Abdullah dedi: "Ya əmirəlmöminin, mənə izin versən, bu iş barəsində həqiqəti sənə danışaram". Xəlifə dedi: "Danış görüm, özü də yalan olmasın, çünki yalan yaltaq adamların sifətidir. Doğruçu ol, çünki doğruluq nicat gəmisidir, özü də möminlərin sifətidir".

İbn Fədil dedi: "Ey Allahın xələfi, bil və agah ol ki, mən söhbət eləyəndə onlar mənim şahidim olacaqlar. Mən yalan danışsam, onlar mənim yalanımı çıxaracaqlar, mən doğrusunu danışsam, onlar mənim doğru danışdığımı təsdiq eləyəcəklər". Xəlifə dedi: "Bunlar itdirlər, nə danışa bilərlər, nə də cavab verə bilərlər. Bəs onlar sənə əleyhinə, ya da lehinə necə şahidlik eləyə bilərlər?" İbn Fədil dedi: "Ay qardaşlar, mən yalan sözlər danışsam, başınızı qaldırıb, gözlərinizi də bərəldin, doğru desəm, başınızı aşağı salıb gözlərinizi qıyın".

Sonra o dedi: "Ey Allahın xələfi, bil və agah ol ki, biz anabir, atabir üç qardaş. Atamızın adı Fədil¹ idi. Ona bu adı yalnız ona görə qoymuşdurlar ki, nəonəmiz iki ökiz oğlan doğmuşdu, onlardan biri o saat, o dəqiqə ölmüşdü, o biri isə sağ qalmışdı, babamız ona Fədil adı qoymuşdu. Atası ona yaxşı tərbiyə vermiş, böyütmüşdü. Elə ki böyüdü, onu bizim anamızla evləndirdi, sonra öldü. Anamız əvvəlcə mənim bu qardaşımı doğur, atam onu Mənsur adlandırır. Sonra da anam ikinci dəfə hamilə olur, bax, bu qardaşımı doğur, atam da onu Nasir adlandırır. Anam üçüncü dəfə hamilə olanda mənə doğur. Atam mənim adımı Abdullah qoyur. O bizi böyüdüb həddi-bülüğa çatıncan tərbiyələndirir, sonra ölər, öləndə bizə ev, əlvan rəngli, hər çeşiddə – hind, rum, xorasan və başqa ölkələrin qumaşlarıyla dolu dükən, bir də altmış min dinar pul qoyub gedir.

Atam öləndə biz onu yuduq, ona qəbir qazdıq, Allahın mərhəməti ilə basdırdıq. Biz onun üçün təziyə saxladıq, Quran oxutdurduq, qırxdı keçənəcən əhsan verdik. Bundan sonra mən tacirləri və adlı-sanlı adamları yıxdım, onlara dəbdəbəli bir qonaqlıq düzəltdim, onlar yeyib

qurtarandan sonra mən onlara dedi: "Ay tacirlər, bu dünyəvi həyat müvəqqəti, axirət həyatı daimidir, yaratdıqları yox olandan sonra əbədi yaşayana şükürlər olsun! Bilirsinizmi, bu mübarək gündə mən sizi nə üçün buraya toplamışam?" Onlar belə cavab verdilər: "Gizli sirləri bilən Allaha sənalar olsun!" Mən dedim: "Atam ölüb, özü də çoxlu pul qoyub gedibdir. Qorxuram ki, birisinə borclu qala, girovu ola, ya da başqa bir şeyi qalmış ola. Mən istəyirəm ki, atam başqalarına onlar borcuna görə şuluzümmə qalmaya. Qoy kimə onun borcu varsa, desin ki: "Mənə ondan filan-filan şey çatasıdır". Mən onun dediyini verirəm ki, atam şuluzümmə qalmasın. Tacirlər dedilər: "Ay Abdullah, yer üzündə yaşaya-yaşaya başəri həyatdan kənarda qalmaq olmaz, biz də yalançı adamlar deyilik. Biz hamımız bilirik ki, halal nədir, haram nə. Biz Allah-təaladan qorxuruq, yetimin də malını yemek istəmirik. Biz bilirik ki, sənənin atanın (Allah ona rəhmət eləsin!) pulları həmişə adamlara borc verilmişdir, o isə başqasının heç bir şeyini saxlamamışdır. O, həmişə dua eləyəndə deyirdi: "Ya rəbb, mənim bütün ümidim sənədir, mənim penahım sənənsən, borclu olan zaman mənə ölüm qismət olma". Onun xüsusiyyətlərindən biri də bu idi ki, birisinə borcu olanda, tələbi gözləməzdi, qaytarardı, birisi də ona borclu olanda ondan tələb eləməzdi, deyirdi: "Tələsmə!" O adam yoxsul olduqda, atan borcu ona bağışlayar, ona halal eləyirdi, borclu kasıb olub ölsə idi, atan deyirdi: "Mənə olan borcunu halal eləyirəm, Allah onu bağışlasın!" Biz şahadət veririk ki, onun heç kəsə borcu yoxdur". Mən dedim: "Allah sizdən razı olsun!" Sonra mən bu hər iki qardaşıma tərəf dönüb onlara dedim: "Qardaşlar, atamızın heç kəsə borcu yoxdur, özü də bu pulları, qumaşları, evi və dükanı bizə miras qoyub gedibdir. Biz üç qardaş, hər birimiz də bunların üçdə biri çatır. Əmlakımızın bir yerdə qalmasına, bir yerdə yeyib, bir yerdə içməyə razısınıza, ayrılmağa, yoxsa, qumaşları və pulları bölüşdürək, hərə öz payını götürsün". Qardaşlar dedilər: "Bölüşək, hərə öz payını götürsün".

Sonra Abdullah itlərə tərəf dönüb soruşdu: "Belə olubdurmu, qardaşlar?" İtlər də başlarını aşağı salıb, gözlərini qıydılar, sanki "bəli" deyirdilər.

İbn Fədil dedi: "Belə olanda, ya əmirəlmöminin, mən qazının yanına gedib, mal bölen adam gətirdim, qumaşları və atadan qalan nə vardaşa hamısını böldü. Evlə dükən mənə çatacaq pulun hesabına mənə verildi, biz də bununla razılaşdıq, qardaşlarım da öz pul yallarını və qumaşlarını götürdülər. Mən dükanı açdım, payıma düşən qumaşları oraya qoydum, evdən və dükandan əlavə, payıma düşən pulların

¹ Qalan deməkdir.

bir hissəsinə də təzə qumaş aldım, dükanı doldurub oturub alverə başladım. Qardaşlarım da qumaş aldılar, gəmi tutub dənizlə qütbətə getdilər. Mən dedim: "Allah, onlara kömək ol, mənim qismətim nadir, o da gələcək, dünyada ən qiymətli şey istirahətdir".

Mən bir il beləcə ömür sürdüm, Allah mənə kömək elədi, böyük gəlir götürdüm, belə ki mənim atamdan hamımıza qalan qədər pulum oldu. Günlerin bir günü mən dükanda oturmışdım, qış fəslı olduğu üçün bərk soyuq idi, əynimə iki kürk geyinmişdim – biri samur xəzindən, o biri mişovul xəzindən! Bu zaman birdən qardaşlarım yanıma gəldilər, əyinlərində cırıq köynəkdən başqa bir şey yox idi, soyuqdan dodaqları ağarmışdı, titrəyirdilər. Mən onları görəndə, əhvalım dəyişdi, çox qəmgin oldum..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz səksən birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Abdullah ibn Fədil padşaha dedi: "Mən onların titrədiklərini görəndə, əhvalım dəyişildi, çox qəmgin oldum, ağlım başımdan çıxdı. Ayağa qalxıb qardaşlarımı qucaqladım, onların halına ağladım. Onların birinə samur xəzindən olan kürkü, o birinə mişovul xəzindən tikilmiş kürkü geyindirirdim. Onları hamama apardım, oraya hər birinə varlı tacir paltarları göndərdim. Onlar çimdilər, hərəsi öz paltarını geyindi, sonra mən onları evimə getirdim. Gördüm ki, onlar çox bərk acdırlar, qabaqlarına süfrə açdım, xörək qoydum, onlar yedilər, mən də onlarla bərabər yedim, onlara təsəlli verərək, mehribanlıq elədim".

Sonra Abdullah itlərə tərəf dönbün soruşdu: "Belə idimi, a qardaşlar?" İtlər başlarını aşağı saldılar, gözlərini qıydılar.

İbn Fədil sözünə davam eləyib dedi: "Sonra ey Allahın xələfi, mən onlardan soruşdum: "Bu nə hadisədir sizin başınıza gəlib, pullarınız hani?" Onlar belə cavab verdilər: "Biz dənizlə gedib Kufə deyilən şəhərə çatdıq. Biz məmləkətimizdə qiyməti yarım dinar olan qumaş parçanı on dinara, bir dinarlığı da iyirmi dinara satırdıq, böyük də qazanc götürdük. İran qumaşından topu on dinara ipək aldıq. Bəsradə

onun qiyməti qırx dinardı. Sonra biz əl-Kərx deyilən şəhərə varid olduq, satdıq, aldıq, böyük qazanc götürdük, çoxlu pulumuz oldu".

Mən onlardan soruşdum: "Bir halda ki, siz belə sevinib o cür qazanc götürmüşünüz, bəs nə üçün lüzə qayıtmışsınız". Qardaşlarım ah çəkib dedilər: "Eh, qardaşım, biz bədnəzərin gözü dəydi, səyahət də bəlasız olmur. Biz bu pulları da, nemətləri də yığıb, əmlakımızı gəmiyə yüklədik. Bəsra şəhərinə getmək niyyəti ilə dənizlə yola düşdük. Üç gün yol getdik, dördüncü gün gördük ki, dənizin suyu qalxmağa-enməyə başladı, dəniz nərilədi, köpükləndi, təlatümə gəldi, coşdu, dalğalandı, dalğalar odlı alov kimi qığılcım saçı. Başımızın üstündə külək səmtini dəyişirdi. Axırda gəmimiz dağın çıxıntısına toxunub darmadağın oldu. Bütün var-yoxumuz batdı, biz də dənizdə boğulmağa başladırıq. Biz bir gün, bir gecə suyun üzərində cərpışdıq. Allah bizə bir gəmi yetirdi. Gəmidə gedənlər bizi gördülər. Bizi də götürdülər. Biz şəhərbəşəhər gözdik, diləndik, əlimizə düşənlə dolandıq. Biz çox böyük əzab gördük, əynimizdən paltarımızı çıxarıb satdıq, gəlib Bəsrayə çatanacan bununla dolandıq. Biz Bəsrayə çatanacan min əzab çəkdik. Əgər əlimizdə olanlaman birlikdə xilas ola bilsəydik, padşahların sərvətinə bənzər sərvət gətirərdik. Ancaq Allah tərəfindən alınmışa belə yazılıbsa". Mən onlara dedim: "Ay qardaşlar, qəm çəkməyin. Pul can sədəqəsidir, xilas olmağınız qənimətdir. Madam ki, Allah sizi xilas olmuşlar siyahısına yazmışdır, deməli, bu, arzuların son nöqtəsidir, yoxsulluq da, varlılıq da kabusun kölgəsindən və Allahın töhfəsindən başqa bir şey deyildir. Allah bu sözləri deyənə rəhmət eləsin:

"İnsan xatadan xilas olanda,
Var-dövlət onun düşür gözündən".

Sonra mən onlara dedim: "Ay qardaşlar, biz belə hesab eləyəcəyik ki, atamız bu gün ölübdür, indi mənə olan pulların hamısını bizə qoyub gedibdir. Mənə çox sad olar ki, biz bu pulları tənəbətə bölək".

Sonra mən qazının yanından mal böləni çağırırdım, bütün əmlakımı gətirdim, mal bölən də onu bizim aramızda bölüşdürdü, hərəməz pulların üçdə bir hissəsini götürdük. Mən öz qardaşlarıma dedim: "Ay qardaşlar, adam öz şəhərində olanda Allah onun qismətini yetirir. Gəlin hərəməz özüümü bir dükana açaq, orada oturub alver eləyək: kimin alına qeybdən nə yazılıbsa, labüd o da olacaqdır".

Sonra mən onların hərəsinə bir dükana açmaqda, onu mallardan doldurmaqda kömək eləyib dedim: "Satın, alın, pullarınızı qoruyun,

onları heç bir şeyə sərf etməyin, sizə yemək-içmək nə qədər lazım olsa, mən verəcəyəm”.

Mən onlara hörmət elədim, onlar gündüzlər alvernən məşğul oldular, axşamlar da mənim evimdə keçirdilər, mən qoymadım onlar öz pullarından bir şeyə xərcəlsinlər, hər dəfə onlarla bir yerdə oturub danışdığım zaman qardaşlarım qürbətdə olmağı tərifləyir, yad ölkələrin gözəlliyindən danışır, əllərinə keçən qazancdan danışır, mənə də onlardan birlikdə yad ölkələrə getməyə şimikdirirdilər.

Sonra Abdullah itlərdən soruşdu: “Qardaşlar belə olmuşdur?” İtlər başlarını aşağı salıb, gözlərini qıydılar, sanki onun sözlərini təsdiq elədilər.

Daha sonra ibn Fədil dedi: “Qardaşlarım mənə yoldan çıxartmaqdan əl çəkmədilər, hey yad ölkədəki qazanc və gəlirdən danışdılar, mənə də onlarla getməyə təhrik elədilər, axırda onlara dedim: “Mən sizin xətrinizə mütləq gedəcəyəm”.

Sonra biz şərik olduq, hər çəşiddə bahalı qumaş topladıq, gəmi kirayə elədik, onu hər cür mallar və ehtiyat üçün zəruri şeylərlə doldürdük, bizə lazım olan hər şeyi həmin gəmiyə apardıq. Bəsrədən bol sulu dənizə çıxdıq. Dəniz dalğalanırdı, belə dənizə çıxan boğulur, onu tərk eləyən yenidən doğulur. Biz şəhərə çatana qədər yol getdik, orada mallarımızı satdıq, böyük qazanc götürdük. Sonra biz bu şəhərdən başqasına, bir şəhərdən o biri şəhərə, bir kənddən digər kəndə getdik, aldıq, satdıq, qazandıq, keyli pulumuz, gəlirimiz oldu. Biz bir dağa yaxınlaşdıq, gəmiyə başı lövbər salıb dedi: “Ay yolçular, sahilə çıxın, onda bu günün şəridən xilas olarsınız. Sahildə axtarın, bəlkə su tapdınız”. Gəmidə olanların hamısı çıxdı, mən də çıxdım, biz su axtarmağa başladıq, hərəməz bir səmtə getdik, mən dağın zirvəsinə qalxdım.

Mən getdiyim zaman birdən gördüm bir ağ ilan sürünüb qəbir, onu eybəcər, görkəmi müdhiş qara əjdaha qovur. Əjdaha ilana çatdı, onu süpürüb, başından tutdu, quyruğunu onun quyruğuna doladı, ilan fısqırdı, mən başa düşdüm ki, əjdaha ilanı incidir, ilana yazığım gəldi. Mən daşların içindən beş ritl ağırlığında, bəlkə də daha ağır bir daş götürüb əjdahaya atdım. Daş onun başına dəyib əzdi. Mən gözümü açıncə ilan dönüb bir qız oldu. Qız, nə qız: cavan, gözəl, qəşəng, mələhətli, təkmil, qədd-qamətli, özü də ondördgeçək aya bənzəyir. O mənə yaxınlaşdı, əlimdən öpüb dedi: “Allah səni iki şeydən himayə eləsin – buradakı həyatda rüsvayçılıqdan, axirətdə, əmlak və oğullar, Allahın yanına təmiz qəlblə gələnlərdən başqa, heç kəsə kömək eləyə bilməyəcəkləri gündə oddan”. Sonra qız dedi: “Ay insan, sən mənim namusumu qorudun, bunun üçün mən sənə yaxşılıq etməyə borcuyam”.

Sonra o, əliyə yeri göstərdi, yer yarıldı, qız da yerə girdi, sonra yer qovuşdu. Mən başa düşdüm ki, bu qız cinlərdendir. Qaldı ki əjdahaya. Əjdahanın üstündə od alovlanıb onu yandırdı, əjdaha külə döndü. Mən buna təəccüb elədim, yoldaşlarımla yanına gəldim, əhvalatı onlara danışdım. Biz gecəni yatdıq, sübhə qayı isə gəmiyə başı lövbəri qaldırdı, yelkənləri açdı, burazları yığdı və biz yer gözədən itənəcnə getdik, iyirmi gün dayanmadan üzdük, nə torpaq, nə quş gördük, suyumuz da qurtardı.

Gəmiyə başı dedi: “Ay camaat, içməli suyumuz qurtardı”. Biz ona dedik: “Quruya çıxacaq, bəlkə su tapdıq”. Bunu eşidəndə gəmiyə başı uca-dan səsləndi: “Allaha and olsun, mən azmışam, quruya tərəf gedən yolu da bilmirəm”. Bizə böyük müsbət üz verdi, biz ağlamağa, Allah-təalaya yalvarmağa başladıq ki, bizi düz yola çıxartsın. Sonra biz gecəni çox pis vəziyyətdə keçirdik. Allah bu sözləri deyənə rəhmət eləsin:

“Keçdi fəryad içində əyyamım,
Dörd ağardar, kim olsa, tellərin.

Açılar gözələnən ümid səhəri
Tanrı qoymaz çətində qullarını”.

Elə ki səhər oldu, hava işıqlandı, günəş parıldı, biz hündür bir dağ gördük, bu dağı görəndə sevinдик, şənləndik. Biz bu dağa tərəf yaxınlaşdıq, gəmiyə başı dedi: “Ay camaat su axtarmaq üçün quruya çıxın”.

Biz də su axtarmağa çıxdıq, ancaq sahilə su görmədik, suyun olmaması bizi bərk diltor elədi. Sonra mən həmin dağın təpəsinə çıxdım, dağın arxasında deyirmi bir dərə gördüm, oraya çatmaq üçün bir saat, daha da çox yol getmək lazım idi. Mən yoldaşlarımı çağırdım, onlar mənə tərəf yönəldilər, yanıma çatanda dedim: “Bu dağın arxasındakı torpağa baxın. Mən orada səmələrə ucalan sütunları, hündür evləri, qüllələri, təpələri, çəmənləri olan böyük bir şəhər görürəm. Orada sübhəsiz ki, su da, hər cür nemət də olmaya bilməz. Gəlin mənimlə bərabər bu şəhərə gedək. Oradan su, bizə lazım olan yemək, ot, meyvə götürüb qayıdırıq”.

Yoldaşlarım mənə dedilər: “Biz qorxuruq ki, bu şəhərin əhalisi çoxallahlı kafir, din düşməni ola, bizi də tutalar. Biz onların əlində əsir olarıq, ya da onlar bizi öldürərlər, özümüz də özümüzdə bəis olarıq,

özümüzü fəlakətə və çətinliyin şərinə düşür etmiş olarıq. Öz-özünü yoldan çıxaran tərifləyici deyil, çünki o özünü ağır bəlaya salır. Şair onun haqqında belə demişdir:

"Nə qədər dünyada vardır yol azan,

Bir coza almasa da, bədnəmdir".

Gəlin özümüz özümüzü yoldan çıxarmayaq".

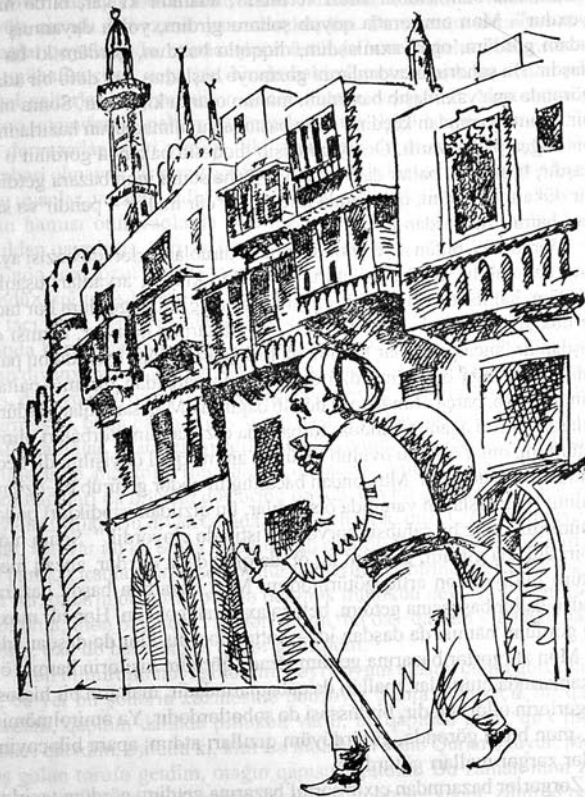
Mən onlara dedim: "Ay camaat, mənim sizə hökmüm çatmaz, ancaq mən qardaşlarımı götürüb bu şəhərə gedəcəyəm". Amma mənim qardaşlarım dedilər: "Biz bu işdən qorxuruq, səninlə də getməyəcəyik". Mən dedim: "Mənə gəlincə, mən bu şəhərə getməyi qət eləmişəm. Mən Allaha pənah aparıram, o da alnıma nə yazıbsa, ona razıyam. Mən oraya gedib, sizin yanınıza qayıdanacan məni gözləyin..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz səksən ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, ibn Fədil dedi: "Mən oraya gedib sizin yanınıza qayıdanacan məni gözləyin".

"Mən onları qoyub getdim, elə ki həmin şəhərin darvazalarına çatdım, gördüm ki, bu şəhər qərribə qurulubdur, qeyri-adi qaydada yerləşibdir, divarları hündür, qüllələri möhkəmləndirilibdir, sarayları göylərə ucalır, darvazaları Çin dəmirindən qayrılıb naxışlanıbdır, baxdıqca ağıl heyran olur. Mən darvazadan içəri girdim, daş bir səki oturacaq gördüm, daşın üstündə bir adam oturub, onun əlində bürünc zəncir, zəncirdə on dörd açar var. Mən başa düşdüm ki, bu adam şəhər qapıçısıdır, şəhərdə on dörd darvaza vardır. O adama yaxınlaşıb dedim: "Əssəlamü əleyküm". Ancaq mənim salamıma cavab vermədi, mən ikinci dəfə, üçüncü dəfə salam verdim, amma o mənə cavab vermədi. Əlimi onun çiyinə qoyub dedim: "Ey, səninləyem, nə üçün salamımı almırsan? Sən yatırsan, karsan, yoxsa müsəlman deyilsən?"

Nə üçün salam almaqdan boyun qaçırırsan?” O adam mənə nə cavab verdi, nə də tərpəndi, mən ona baxıb nə görsəm yaxşıdır, gördüm ki, o daşdandır. Mən səsləndim: “Həqiqətən bu qərribə işdir! Bir daşa baxın, ona bəni-Adəm sifəti veriləndir, adamdır ki var, birce nitqi yoxdur”. Mən onu orada qoyub şəhərə girdim, yolda dayanmış bir adam gördüm, ona yaxınlaşdım, diqqətlə baxdım, gördüm ki bu da daşdır. Bu şəhərin meydanlarını gəzməyə başladım, hər dəfə bir adam görəndə ona yaxınlaşıb baxırdım, məlum olurdu ki, daşdır. Sonra mən bir qarının yanından keçdim, onun başında yuyulmaq üçün hazırlanmış bir boğça paltar vardı. Ona yaxınlaşıb diqqətlə baxanda gördüm o da daşdır, başındakı paltar da daşdandır. Daha sonra mən bazara getdim, bir dükancı gördüm, qabağında tərəzi, hər cür mallar – pendir və sair var, hamısı da daşdan idi.

Gördüm ki, bütün alverçilər dükanda oturublar, özləri də bəzisi ayaq üstə dayanıbdır, bəzisi də oturubdur. Mən kişilər, arvadlar, uşaqlar gördüm, hamısı daşdan idi. Tacirlər bazarına girdim, gördüm hər tacir öz dükanında oturub, dükanlar hər cür mallardan doludur, hamısı da daşdandır, ancaq parçalar hörümçək toruna bənzəyir. Mən də bu parçalara baxmağa başladım, özü də hər dəfə parçadan tikilmiş paltarı əlimə alanda, parça əlimdə toza dönüb dağılırdı. Mən sandıqlar gördüm, onlardan birini açanda içindəki torbalarda qızıl tapdım, torbaları əlimə götürdüm, onlar əlimdə ovulub töküldü, amma qızıl dəyişilmədi, necə var idi, eləcə də qaldı. Mən ondan bacardığım qədər götürüb öz-özümə dedim: “Qardaşlarım yanımda olsaydılar, bu qızıldan istedikləri qədər götürərdilər, biz bu sahibsiz sərvətdən istifadə edəyrdik”. Sonra mən o biri dükana girdim, gördüm ki, orada qızıl daha çoxdur, ancaq mən götürə bildiyimdən artıq götürmədim. Mən bazardan başqa bazara, oradan da bir başqasına getdim, beləcə axıracan gözdüm. Hər cür məxluq gördüm, hamısı da daşdan idi – həтта itlər, pişiklər də daşdan idi.

Mən zərgərlər bazarına getdim, orada gördüm kişilərin hamısı öz dükanlarında oturublar, malları da qabaqlarındadır, malların bir hissəsi zərgərlərin əllərindədir, bir hissəsi də səbətlərdədir. Ya əmirəlmöminin, mən bunu görəndə, götürdüyüm qızılları atdım, apara biləcəyim qədər zərgər malları götürdüm.

Zərgərlər bazarından çıxıb sərfəz bazarına getdim, gördüm tacirlər dükanlarında oturublar, hərəsinin qabağında bir cür cəvahirat – yaqut, almaz, zümrüd, ləl-bədəxşan, hər cür də qiymətli daş-qaşnan dolu səbətlər vardır, dükan sahibləri də daşdandırılar. Bunu görəndə mən

götürdüyüm zərgər mallarını atdım, apara biləcəyim qədər daş-qaş götürdüm, özü də heyifsiləndim ki, qardaşlarım yanımda deyillər, onlar da bu daşlardan istedikləri qədər götürə bilərdilər.

Mən daş-qaş bazarından çıxıb müxtəlif zینətlərlə bəzədilmiş böyük, nəxişli darvazanın yanından keçdim. Darvazanın dalında oturarcaqlar qoyulmuşdu, oturarcaqların üstündə hərəməğaları, cəngavərlər, mühafizəçilər, əsgərlər, bir də hakimlər oturmuşdular. Onlar ən gözəl paltarlar geyinmişdilər, ancaq hamısı daşdan idi. Mən onların birinə toxunduqda, paltarı hörümçək torutək dağılıb əynindən düşdü. Bu darvazadan içəri girdim, tikilisinin, elə də mənzərəsinin misli-bərabəri olmayan bir saray gördüm. Bu sarayda bir qəbul otağı gördüm, otaq əyanlar, vəzirələr, adli-sənli adamlar və əmirlərlə dolu idi. Adamların hamısı oturarcaqlarda oturmuşdu, özləri də daş olmuşdu. Saf qızıldan qayırılmış, dürr və daş-qaşla bəzədilmiş taxt gördüm. Taxtın üstündə çox gözəl paltar geyinmiş bir adam oturmuşdu, onun başında gündüz işığının şüalaritək şüa buraxan daş-qaşla bəzədilmiş Kəsrani-lər tacı vardı. Ona yaxınlaşanda gördüm ki, daşdandır. Sonra mən bu otaqda hərəməxananın qapılarına tərəf getdim. Oraya girəndə qadınların divanxanasını gördüm. Bu divanxanada mən saf qızıldan qayırılmış, dürr və daş-qaşla bəzədilmiş taxt gördüm, taxtın üstündə məlikə oturmuşdu, onun başında daş-qaşla haşiyələnmiş tac vardı, onu aycamallı qadınlar əhatə etməmişdilər. Onlar oturarcaqlarda oturmuşdular, əyinlərində müxtəlif rənglərdə çox gözəl paltarlar vardı. Burada hərəməğaları da əllərini döşlərinə qoyub, elə bil qulluq etmək üçün dayanmışdılar. Bu divanxanada o qədər bəzək-düzək, qərribə müxəlləfat, xalı var idi ki, oraya baxanın ağı çasırdı. Burada şəffaf büllurdan ən parlaq çıraqlar asılmışdı, büllur qabların hər birində misilsiz yaqut var idi, onların dəyərini pul ilə ödəmək mümkün deyildi. Ya əmirəlmöminin, mən özümdeki şeyləri atdım, bu daş-qaşdan yığmağa başladım, özü də bacardığım qədər götürdüm.

Mən bilmirdim nəyi götürüm, nəyi qoyum qalsın, çünki gördüm ki, bu yer bir şəhərin xəzinəsinə bənzəyir. Sonra mən kiçik bir qapı gördüm, qapının dalında pilləkən vardı, bu qapıdan girib, qırx pillə yuxarı qalxdım, eşitdim ki, kim isə məlahətli səslə Quran oxuyur. Mən ses gələn tərəfə getdim, otağın qapısına çatdım. Bu zaman mən zər qaytanlarla bəzədilmiş, üzərində mirvari, mərcan, yaqut, zümrüd parçaları olan ipək pərdə gördüm. Pərdənin üstündəki daş-qaşlar ulduz kimi parıldayırdı. Səs pərdənin dalından gəlirdi, mən pərdəyə yaxınlaşıb onu qaldırdım, qarşımda ağılları çaşdıran, bəzəkli saray qapısı

göründü. Mən bu qapıdan içəri girib yer üzünün xəsinəsinə bənzəyən saray, onun içərisində buludsuz səmada parıldayan günəşə bənzər bir qız gördüm.

Qız ən gözəl paltar geyinmişdi, dünyada olan ən yaxşı daş-qaşın bəzənmişdi. Özü də son dərəcə gözəl, qəşəng, qədd-qamətli, tündü-rüst, zərif, qüsursuz, nazikbədən, budları yığın, süzgün baxışlı bir qız idi. Şair bu sözləri onun haqqında deyibdir.

"Əhsən ipəklərə bürünən cana!
Üzündə açılmış gülə afeirin!

Ulduzlardır onun boyunbağısı,
Özünü alnından asıb ülkörin.

Deyirsen libası gül ləçəyidir,
Ona rəngi qonub o gül ləblərin.

Dənizə girseydi, bal dodağından
Olardı dənizin suyu şişsin.

Qocaya getseydi, güclənib qoca,
Sökərdi bağırı qızıxmış şirin".

Abdullah ibn Fədil sözüə davam edib dedi: "Ya əmirəlmöminin, mən o qızı görəndə ona vuruldum, yaxınlaşıb gördüm ki, hündür bir oturacağı üstündə oturub, böyük, şanlı Allahın kitabını sidq-ürəkdən oxuyur, onun da səsi Rizvan cənnətin qapılarını açarkən onların çıxartdığı səsin enidir, sözlər onun ağzından çıxanda daş-qaş kimi səpələnir, üzündə isə qərribə bir gözəllik vardır, o, gözəl, qəşəng idi. Şair beləsi haqqında deyibdir:

"Ey sözü, xoş rəftarı
İnsanı heyran qoyan,

Valehü-məftun olur
Qəlb sənə gündən-günə.

Səndəki Davud səsi,
Səndəki Yusif üzü,

Tez ərdir şam kimi,
Kim vurulur hüsünə".

Əzəmətli Quranı oxuyanda mən onun səsinə eşitdim (ah, mənim ürəyim onun cazibədar gözələrində rəhmli Allahın sözlərindəki salanı oxuyurdu), mənim dilim dolaşdı, ona yaxşı salam verə bilmədim. Ağlımı, huşumu itirmişdim. Mən şairin dediyi kimi olmuşdum:

"Eşqdən nitqim tutuldu, oldu lal,
Bir köməklik istədim çox kimsədən.

Sözümə canan qulaq versin deyə,
İxtilata başladım düşmənlə mən".

Sonra mən eşqin dəhşətlərinə qarşı özümü ələ alıb, ona dedim: "Salam sənə, mühafizə olunan xanım və gizlənən cəvahirat. Allah səni əbədi xoşbəxt eləsin, şöhrəti artırsın!". Qadın belə cavab verdi: "Məndən də sənə salam və hörmət, ya Abdullah ibn Fədil! Sənə burada sığınacaq, rahatlıq və sərbəstlik vardır, ey mənim sevgilim, gözümün nuru!". Mən soruşdum: "Ay xanım, mənim adımla haradan bildin? Sən özün kimsən belə, özü də bu şəhərin əhalisinə nə olmuşdur ki, onlar daşa dönmüşlər? Mən istəyirəm ki, sən bu iş barəsində həqiqəti mənə danışasan, mən bu şəhər və onun əhalisinə, habelə səndən başqa bir adam tapılmamasına təəccüb ələyirəm. Allah xatirinə, bu barədə mənə danış".

Qız dedi: "Otur, ey Abdullah, Allah-təala istəsə mən bu iş barəsində, bu şəhər və onun əhalisi haqqında həqiqəti sənə müfəssəl nağıl ələyərəm. Allah-təalanın qüdrət və qüvvəti qarşısında hər şey acizdir". Mən qızla yanaşı oturmuşdum, o dedi: "Ay Abdullah (Allahın mərhəməti sənənin olsun!), bil və ağah ol ki, mən bu şəhərin padşahının qızıyam, mənim atam sənənin divanxanada hündür taxtın üstündə oturmuş halda gördüyün adamdır, onun ətrafındakılar da onun idarə oyanları, səltənətinin adlı-sanlı adamlarıdır. Atam çox qüdrətli idi, hökmü min-min, yüz min və iyirmi min qoşuna amir idi, idarə əmirlərinin də sayı iyirmi dörd min nəfər idi, onların hamısı hakimlər, vəzifə sahibləri idi. Atamın hökmranlığı altında kəndlərdən, malikanələrdən, qalalardan, istehkamlardan başqa, min şəhər vardı. Ona tabe olan ərəb əmirlərinin sayı min nəfər idi, hər əmirin də iyirmi min pəhləvana hökmü çatırdı. Onda olan cəvahiratı, var-dövləti, qızıl-gümüş və daş-qaşı nə göz görüb, nə qulaq eşidib..."

Şəhridaz bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

983-cü gecə

Elə ki doqquz yüz səksən üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, qız dedi: "Ey Abdullah, atamda olan cəvahiratı və dövləti nə göz görmüşdü, nə də qulaq eşitmişdi. O, padşahları itaətə gətirir, müharibədə, döyüş meydanlarında pəhləvanları, igidləri məhv eləyirdi, ondan nəhənglər qorxur, xosrovlar onun qarşısında baş əyirdilər. Bütün bunlarla bərabər o, yoldaşlarını satan, Allahın əvəzinə bütələrə sitayiş eləyən kafir idi, onun bütün qoşunları da kafir idilər, hər şeyi bilən Allahın əvəzinə bütələrə sitayiş eləyirdilər. Günlərin bir günü, elə o idarə əyanlarının arasında öz səltənətinin taxtında oturmuşdu. Elə bu dəmdə onun yanına bir adam gəldi, divanxana onun üzünün işığı ilə işıqlandı. Atam ona baxıb gördü ki, o yaşıl paltar geyinmişdir, boyu ucadır, əlləri dizlərindən aşağı çatır, görkəmindən ehtirama layıqdır, üzündən də nur yağır. Həmin adam atama dedi: "Ay qəddar və zülmkar! Nə vaxtancan sən bütələrə sitayiş etməkdən zövq alacaqsan. Hər şeydən baxəbər olan Allaha etinasızlıq göstərəcəksən? Deyinən: "Əşhədi ən la ilahə illəllah, əşhədi ənə Mühəmmədən rəsulullah!" ("Allahdan başqa Allah yoxdur, şahadəət verirəm ki, Məhəmməd onun rəsuludur"). Öz xalqla birlikdə islamı qəbul elə. Bütələrə sitayiş etməkdən əl çək, onlar sənə kömək eləməz, havadar çıxmazlar. Göyləri dayaqsız ucaldan, öz qullarına mərhəmət eləyib yeri yaradan Allahdan başqa heç kəsə sitayiş etməkdən düzgün deyildir". Atam soruşdu: "Ey bütələrə sitayiş rədd eləyən adam, sən kimsən ki, bu cür sözlər danışsın? Məgər bütələrin qəzəbindən qorxmursan?"

Həmin adam belə cavab verdi: "Bütələr daşdandır, onların da qəzəbi mənə zərər yetirməz, onların mərhəməti də mənə kömək eləməz. Sitayiş elədiyin bütəni gətir, adamların da hər birinə ömr elə öz bütələrini gətirsin. Bütələrinizin hamısı burada olanda, onlara dua elə ki mənə qəzəblənsinlər, mən də öz Allahıma dua eləyərim ki, onlara qəzəblənsin, onda görürsünüz ki, yaradanın qəzəbi nə deməkdir, nacinin qəzəbi nə! Axı siz bütələri özünüz qayırmışsınız, onlarda şeytanlar məskən salmışlar, onlar bütələrin bətnindən danışirlar. Sizin bütələr

qayırmadır, mənim Allahım isə yaradandır, heç bir şey də onun üçün çətin deyildir. Əgər bizə həqiqət aydınlaşarsa, ona sitayiş eləyin, sizə yalan aydın olarsa, onu tərk eləyin". Həmin adama dedilər: "Sənin hökmdarın haqqında bizə bir sübut göstər ki, biz onu görək". O adam dedi: "Siz hökmdarlarınız haqqında mənə sübut verin".

Belə olanda padşah bütələrə sitayiş eləyən hər bir cəngavərə ömr elədi öz bütünü gətirsin, bütün cəngavərlər öz bütələrini divanxanaya gətirdilər. Bax onların əhvalatı belə oldu.

Mənə gəlincə, mən atamın qəbul otağının üzərindən asılmış pərdənin dalında oturmuşdum, mənim zümrüddən qayırmış yaşıl bütüm vardı, onun bədəni insan bədəni boyda idi, atam onu istədi, mən onu atamın yanına divanxanaya göndərdim, onu atamın bütü ilə yanaşı qoydular. Atamın bütü yaqutdan, vəzirinki də zümrüddən idi. Qaldı ki, qoşun böyüklərinin, rəiyyətlərin bütələri ləl-bədəxsandan, eqiqdən, mərcandan idi. Bəzi bütələr də kamari səburundan, abnosdan, gümüşdən, qızıldan idi. Əyanlardan hər birində ürəyin istədiyi kimi qayırmış bütə var idi. Əsgərlər və rəiyyətlərdən ibarət qara camaatın da, bütələri isə çaxmaq daşından, ağacdan, gildən, palçıqdan qayırmışdı, bütələrin hamısı rəngbəreng idi, sarı, qırmızı, yaşıl və ağ.

Həmin adam dedi: "Öz bütünə və bu bütələrə dua elə ki mənə qəzəblənsinlər". Bütələri divanxanaya düzdülər: atamın bütünü qızıl taxtın üstünə, mənim bütümü onun yanında fəxri yerə, qalan bütələrin hərəsinə sahibinin, ona sitayiş edənin yerinə qoydular. Atam ayağa qalxıb öz bütünün qarşısında diz çöküb dedi: "Ey mənim Allahım, sən alicənab hökmdarsan, bütələr arasında səndən böyüyü yoxdur. Sən bilirən ki, bu adam mənim yanıma sənin hökmdarlığına son qoymaq üçün gəlmişdir, o səni ələ salıb deyir ki, onun Allahı səndən güclüdür, o bizə ömr eləyir ki, sənə sitayiş eləməyə, onun Allahına sitayiş eləyə. Ey mənim Allahım, ona qəzəblən!"

O, bütə yalvarmağa başladı, bütə isə ona cavab vermədi, onun dediklərinə diqqət yetirmədi. Bunu görəndə atam dedi: "Ey mənim Allahım, sənin adətən belə deyildi, çünki mən sənə müraciət edəndə sən mənimlə danışdırdın? Fikrin dağınıqdır, yoxsa, yatarsın? Ayıl, mənə kömək elə, mənimlə danış". Sonra o, bütə əli ilə silkələdi, ancaq bütə danışmadı, yerindən də tərpənmədi. Bu zaman həmin adam atama dedi: "Mən görürəm ki, sənin bütən danışmır". Atam belə cavab verdi: "Mənə onun fikri dağınıqdır, ya da yatır". Həmin adam dedi: "Ey Allahın düşməni, necə olur ki, sən danışmayan, heç kəsə də üzərində hökmü olmayan bir Allaha sitayiş eləyirsən, mənim Allahıma sitayiş

eləmirsən, halbuki mənəm Allahım hamıya yaxındır, diqqətlidir, hər yerdə hazırdır, yox olmur, fikri dağınıq deyil, yatmır, onu təsəvvürə gətirmək çətindir. O görür, amma görünmür, o, hər şeyə hakimdir, sənin Allahın isə acizdir, pislili özündən rəf eləməyə qadirdir. Onun bətnində daşqalaq olmuş şeytan məskən salmışdır, həmin şeytan səni yoldan çıxarıb aldatmışdır. İndi isə sənin bütünün şeytanı yox olubdur. Di, Allaha səcdə elə, özü də şəhadət ver ki, Allahdan başqa Allah yoxdur, ondan başqa heç kəsə sitayiş eləmir. Onan başqa heç kəs sitayişə layiq deyil, onun da nemətindən başqa nemət yoxdur. Sən bu Allahına gəlincə o, pislili rəf eləyə bilməz. Bəs səndən necə rəf eləyə bilər? Öz gözlərinlə bax gör ki, necədir”.

O adam bunu deyib bütə yaxınlaşdı, onun peysərinə vurmağa başladı, belə ki büt yerə düşdü, padşah da hirsənib dedi: “Bu kafir mənəm Allahıma sille vurdu! Öldürün onu!” Onu vurmaq üçün qalxmaq istədilər, amma onlardan heç biri yerindən qalxa bilmədi. Həmin adam onlara islam dinini təklif elədi, ancaq onlar Allaha itaət etmədilər. Belə olanda o adam dedi: “Mən sizə Allahıma qəzəbini göstərmimi?” Ona dedilər: “Göstər”. Həmin adam əlini qabağa uzadı dedi: “Ey mənəm Allahım və ağam, bütün ümidim sənədir, bu günahkar bəndələrə qarşı mənəm dualarıma cavab ver. Onlar sənə nemətini yeyir, başqasına sitayiş eləyirlər. Ey həqiqət, ey külli-ixtiyar, ey gecəni və gündüzi yarıdan, xahiş eləyirəm, bu adamları daşa döndər. Sən qadirsən, heç bir şey səni gücdən salmaz, hər şeyə sənə hökmün çatır”.

Allah da bu şəhərin adamlarını daşa döndərdi. Amma mən həmin adamın sübutlarını görəndə, üzümə Allaha çevirdim, özüm də onlara üz verən belədən xilas oldum.

Həmin adam mənə yaxınlaşıb dedi: “Sənə Allahdan xoşbəxtlik gəldi, Allahın iradəsi belədir”. O mənə öyrətməyə başladı, mən onunla əhd-peyman elədim. O zaman mənəm yeddi yaşım var idi, indi otuz yaşına çatmışam. Mən o adama dedim: “Ağa, sənə pak duanla bu şəhərdə nə varsa hamısı, şəhərin bütün əhalisi daşa döndü. Mən sənə köməyinlə islamı qəbul edib xilas oldum, ey mənəm şeyxim. Mənə de görüm, sənə adın nədir? Öz himayənə mənə kömək elə, mənə yemək tap”. O adam mənə belə cavab verdi: “Mənəm adım Əbu əl-Abbas əl-Xızrdır”. Sonra o öz əli ilə bir nar ağacı basdırdı, ağac böyüdü, yarpaq və çiçək açdı, həmin saat da bir nar gətirdi. Həmin adam dedi: “Allah-təalanın sənə qismət elədiyini ye, ona da layiqincə ibadət elə”.

Sonra o mənə islamın qaydalarını, dua eləmək qaydalarını, Allaha həmd-sənə eləmək üsulunu, Quran oxumağı öyrətdi. İndi budur, iyirmi

üç ildir mən bu yerdə Allaha ibadət eləyirəm. Hər gün ağac mənə üçün bir nar salır, mən onu yeyir, bu gündən o biri günəncə onunla qidalanıram. Əl-Xızr da (Allah ona rəhmət ələsin!) hər cümə günü mənə yanıma gəlir. Sənə adını o mənə xəbər verib, özü də sənə tez bir zamanda buraya gələcəyini mənə bildirib dedi: “O sənə yanıma gələndə ona hörmət elə, onun əmrinə sözsüz əməl elə. Onun arvadı ol, o sənənin ərin olacaqdır, o haraya istəsə onunla get”. Mən səni görəndə kimi tanıdım. Bu şəhərin və əhalinin əhvalatı belədir, vəssalam”.

Sonra qız mənə nar ağacını göstərdi. Onun üstündə nar var idi, qız onun yarısını yedi, yarısını da mənə verdi. Mən ömrümdə bu nardan şirin, dadlı, ləzzətli bir şey yeməmişdim. Sonra mən ondan soruşdum: “Sənə şeyxin əl-Xızrdan dediklərinə razısanmı, istəyirsənmi ki, mənə arvadım olasan, mən də sənənin ərin, mənəmlə bərabər mənəmlə ölkəyə gedəsən, mən də sənənlə Bəsrə şəhərində yaşayım?” Qız belə cavab verdi: “Bəli, Allah-təala istəsə, mən sənə sözündən çıxmaram, sənənin əmrinə itaət eləyirəm”. Mən ondan əhd-peyman aldım, o mənə öz atasının anbarına apardı, biz də oradan apara biləcəyimiz qədər şey götürüb, həmin şəhərdən çıxdıq.

Biz qardaşlarıma çatanaq yol getdik, mən gördüm ki, onlar mənə axtarırlar. Qardaşlarım mənə dedilər: “Harada idin? Sən bizi gözleməyə məcbur elədin, bizim fikrimiz sənənin yanında qalmışdı”.

Qaldı ki, gəmi başıya o mənə dedi: “Ey təsir Abdullah, külek bizdən ötrü nəce vaxtdır ki, yaxşıdır, sən bizim səfərimizi ləngitdin”. Mən ona cavab verdim ki, bunun heç bir zərəri yoxdur, bəlkə ləngiməyimiz faydalı idi, çünki mənəm olmağım da faydadan başqa bir şeylə nəticələnməyibdi, özü də mənə arzum yerinə yetibdi. Bu şəri deyənə Allah rəhmət ələsin:

“Xeyirxahlıq ilə düşsəm də yola,
Bilmiyəm heç mənə gözləyən nədir.

Şərmi addım-addım izləyir mənə,
Xeyirmi gəl deyə, mənə əl edir?”

Sonra mən onlara dedim: “Bir baxın, gətdiyim müddətdə mənə nə qismət olubdur”. Mən əlimə keçən sərvəti onlara göstərdim, daş şəhərində gördüklərimi nağıl eləyib dedim: “Siz mənə sözümə baxıb, mənəmlə getsəydiniz, əlinizə bunlardan çox keçərdi...”

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

984-cü gecə

Elə ki doqquz yüz səksən dördüncü gecə oldu, Şəhrişad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Abdullah ibn Fədil yollara və qardaşlarına dedi: "Siz mənimlə getseydiniz, əlinizə bunlardan çox keçərdi". Onlar dedilər: "Allaha and olsun, biz getseydik, şəhər padşahının yanına girməyə cürət etməzdik". Mən qardaşlarıma dedim: "Zərərlə yoxdur. Mənim əlimdə olanlar bizim hamımızı kifayət eləyər, bunlar hamımızın payıdır".

Sonra mən əlimdə olanları bütün yolların sayına görə böldüm, qardaşlarıma, gəmibaşısı da verdim, onların hərəsinin aldığı qədər özümə götürdüm. Mən bir az da nökrələrə, dənizçilərə verdim, onlar sevinib mənə xoşbəxtlik arzuladılar. Verdiklərimdən mənim qardaşlarımdan başqa hamı razı qaldı, onların halı dəyişildi, gözləri parıldı. Mən gördüm ki, tamah onlara güc gəlir. Onlara dedim: "Ay qardaşlar, mənə elə gəlir ki, verdiklərim sizi qane eləmir. Ancaq mən sizin qardaşınızam, siz də mənim qardaşımsınız, bizim aramızda fərq yoxdur. Mənim də pullarım, sizin də pullarınız birdir. Mən öləndə sizdən başqa heç kəs mənə varis olmayacaqdır".

Mən onları sakitləşdirməyə başladım, sonra həmin qızı gəmiyə götirdim, onu gəminin anbarına aparıb, yeməyə bir şey götirdim, özüm də oturub qardaşlarımla söhbət elədim. Onlar məndən soruşdular: "Ay qardaş, bu qədər gözəl bir qızı nə etmək istəyirsən?" Mən dedim: "Mən Bəsrəyə çatanda onun kəbinini kəsdirib, calallı toy düzəltmək, sonra da evimə götirmək istəyirəm". Qardaşlarımdan biri mənə dedi: "Ay qardaş, bil ki, bu qız qəşəngdir, gözəldir, mən də ona vurulmuşam. Mən istəyirəm ki, sən onu mənə verəsən, mən onunla evlənim". Mən belə cavab verdim: "Qardaşlarım, o mənimlə əhd-peyman bağlayıb, vəd alıbdir ki, mən onu alım, əgər mən onu sizdən birinizə versəm, onunla mənim aramda olan andı pozmuş olaram, həm də ola bilsin, bu onun ürəyini sındırar, çünki o mənim yanıma yalnız bu şərtlə gəlibdir ki, mən onu alım. Mən onu bir başqasına necə verə bilərəm? Sizin onu sevdinizə gəlincə, o məndən ötrü təsadüfi tapıntı olsa da, mən onu sizdən çox sevirəm, özü də heç birinizə onu heç vaxt vermə-

rəm. Amma biz sağ-salamat Bəsrəyə çatdığımız zaman mən Bəsrənin ən yaxşı qızlarından ikisini seçib sizə adaxlayaram. Mən sizə öz pulumla cəhiz düzəldərəm, ümumi toy eləyəərəm, hər üçümüz bir gecədə arvadlarımızın yanına girərik. Bu qızdan vaz keçin, o mənim qismətimdir".

Qardaşlarım susdular, mən elə fikirləşdim ki, onlar mənim dediklərimdən razılaşdılar.

Sonra biz Bəsrə məmləkətinə yol aldığımız zaman qıza yemək, içmək göndərdim, o gəminin anbarından çıxırdı, mən də göyertədə qardaşlarımla arasında yatırdım. Bu qayda ilə biz qırx gün yol getdik, nəhayət, Bəsrə şəhəri qarşımızda göründü. Biz oraya yaxınlaşmağımıza sevinirdik, mən qardaşlarıma etibar elədim, onlara arxayın oldum (gizli işləri də Allah-təaladan başqa heç kəs bilmir). Mən o gecə yatmışdım, yuxu məni bərk aparmışdı, elə bu demdə gördüm ki, qardaşlarım məni götürüb aparırlar, biri mənim ayaqlarımdan yapışmış, o biri əllərimdən tutubdur. Onlar həmin qıza görə dilbir olub, məni dənizə atmaq istəyirdilər. Onların məni əllərində aparıqlarını hiss eləyəndə mən onlara dedim: "Ay qardaşlar, mənim başıma bu cürə işlər niyə gətirirsiniz?" Onlar belə cavab verdilər: "Ay tərbiyəsiz! Sən bizim hamımızı bu qıza necə satırsan! Buna görə biz səni dənizə atacağıq". Onlar bunu deyib, məni dənizə atdılar.

Abdullah itlər tərəfə dönüb onlardan soruşdu: "Ay qardaşlarım, mənim dediklərim doğrudur, ya yox?" İtlər başlarını aşağı salıb, uladırlar, sanki bununla onun sözlərini təsdiq elədilər. Xəlifə buna təəccüb elədi.

Sonra ibn Fədil dedi: "Ya əmirəlmöminin, elə ki onlar məni dənizə atdılar, mən də dənizin dibinə getdim, sonra su məni dənizin üzünə çıxardı. Özümə gəlməmiş adam boya bir quş mənə tərəf endi, mən tutdu, məni götürüb göydə uçmağa başladı. Mən gözlərimi açanda özümü hündür sütunlu uca bir sarayda gördüm, saraya gözəl naxışlarla bəzək vurulmuşdu, orada hər növ və hər rəngdə daş-qaşdan hazırlanmış çıraqlar vardı, orada könizlər əllərini döşlərinə qoyub dayanmışdılar. Birdən mən onların arasında saf qızıdan qayırlmış daş-qaş və mirvari ilə bəzədilmiş taxtın üstündə oturan bir qadın gördüm. Onun əynində bir paltar vardı ki, adam ona baxa bilmirdi, çünki üstündəki daş-qaş bərk parıldıyırdı. Qadının belindəki kəmərin qiymətini pulla ödəmək olmazdı, onun başında da dördövrəli bir tac vardı ki, ağılları, fikirləri qaşdırır, ürəkləri və nəzərləri cəlb eləyirdi.

Məni götürən quş silkələndi, parıldayan günəşə bənzəyən bir qadına çevrildi. Mən diqqətlə ona baxanda birdən gördüm ki, bu, dağın başında ilan şəklində olan qızıdır ki, əjdaha onun quyruğuna sarılıb onunla vuruşurdu, mən də əjdahanın ona qalib gəldiyini, onu öldən saldığını görəndə, əjdahamı daşla vurmşudum.

Taxtda oturan arvad ondan soruşdu: “Bu adamı bura niyə gətirdin?” Qız dedi: “Ana can, bu cinlərin qızları arasında mənim namusumun qorunmasına səbəb olan adamdır”. Sonra məndən soruşdu: “Bilirsənmi mən kiməm?” Mən dedim: “Yox”. Qız dilləndi: “Mən filan dağın başında olan ilanam. Əjdaha mənimlə vuruşurdu, mənim namusuma toxunmaq istəyirdi, sən onu öldürdün”. Dedim: “Mən əjdaha ilə ağ ilan görmüşdüm”. Qız dedi: “Ağ ilan mən idim, ancaq mən Qırmızı Padşahın, cinlər padşahının qızıyam, adım da Səidədir. Taxtda oturan da mənim anamdır, onun adı Mübarəkədir, özü də Qırmızı Padşahın arvadıdır. Mənimlə vuruşan, namusuma toxunmaq istəyən əjdaha Qara Padşahın vəzir-i idi, adı Darfil, özü də sifətdən eybəcər idi. Belə oldu ki, o məni görəndə mənə vuruldu, mənı atamdan istədi. Atam ona xəbər göndərərək dedi: “Ay vəzir qırığı, sənin rütbən nədir ki, padşahların qızlarını almaq istəyirsən?”

Vəzir bundan qəzəblənib and içdi ki, mütləq mənim namusumu ləkələyəcəkdir. Odur ki, mən haraya getsəm namusuma toxunmaq arzusu ilə dalımcə gəlməyə, məni təqib eləməyə başlamışdı. Onunla mənim atamın arasında böyük davalar, dəhşətli çarpışmalar oldu, atam ona qalib gələ bilmədi, çünki Darfil qəddar, zülmkar idi. Hər dəfə o, atamı sıxışdırıb tutmaq istəyəndə, atam onun əlindən çıxıb qaçırdı. Nəhayət, atam gücdən düşdü, mən də hər gün başqa bir şəkil, başqa bir rəng alırdım. Hər dəfə mən bir şeyə çevriləndə, vəzir də onun əksi olan bir şeyə çevrilirdi. Mən qaçıb bir yerdə gedəndə, o mənim iyimi duyub, həmin yerdə məni yaxalayır, belə ki onun ucbatından mən çox əzab çəkmişəm. Axırda mən ilana çevrilib, o dağlara getdim, vəzir əjdahaya dönüb dalımcə gəldi və mən onun əlinə keçdim. O mənimlə mübarizə apardı, mən də onunla mübarizə apardım, nəhayət, o məni yorub üstümə çıxdı. O mənim başıma istədiyini getirmək niyyətində idi, ancaq sən gəlib onu daşla vurub öldürdün. Bu zaman mən dönüb qız oldum, özümü sənə göstərərək dedim: “Yaxşılığın üçün mən sənə borcluyam, yalnız əxlaqsızlar yaxşılığın qədrini bilməzlər”. Elə ki mən gördüm sənin qardaşların sənin başına bu kələyi gətirdilər, səni dənizə atdılar, mən sənə kömək eləməyə tələsdim, səni həlak

olmaqdan xilas elədim. Sənə mənim anam da, atam da hörmət eləməlidirlər”.

Sonra o dedi: “Ana can, o mənim namusumu qoruduğu üçün ona hörmət elə”. Anası mənə xəzinədən çox bahalı paltar gətirməyi əmr elədi, mənə çoxlu daş-qaş və qiymətli cəvahirat verib sonra dedi: “Onu padşahın yanına aparın”. Məni götürüb padşahın yanına, divan-xanaya apardılar. Gördüm ki, o taxtda əyləşibdir, qabağında müridlər və əcinnələr dayanıblar. Mən padşahı görəndə gözlərimi yumdum. Onun üstündə o qədər daş-qaş var idi! Padşah məni görəndə kimi ayağa qalxdı, bütün əsgərlər də ona hörmət eləyib ayağa qalxdılar, sonra o mənə salam verib dedi: “Xoş gəlibsən!” O mənə hədsiz hörmət elədi, var-dövlətinin bir hissəsini mənə verdi. Sonra yaxın adamlardan birinə dedi: “Aparın onu mənim qızımın yanına, qoy onu haradan gətirib, oraya da aparsın”. Məni götürüb qızı Səidənin yanına apardılar, o nemətləri də götürüb məni göylərə qaldırıb uçdu. Səidə ilə mənim əhvalatım belə oldu.

Gəmiabaşıya gəlincə, o məni dənizə atarkən eşidilən şappıldıdan ayılıb soruşur: “Dənizə düşən nə idi?” Mənim qardaşlarım ağlamağa başlayıb sinələrinə vurub deyirlər: “Vay, qardaşımız məhv oldu. O, gəminin qırağında təbii ehtiyacını rəf eləmək istəyəndə dənizə düşdü”. Sonra onlar mənim pullarımı götürürlər, qızın üstündə mübahisə düşür. Onların hərəsi deyir: “Onu məndən başqa heç kəs götürə bilməz!” Onlar bir-birləri ilə höcətləşməyə başlayırlar, qardaşları, onun batması yadlarına da düşür. Onlar bu vəziyyətdə olanda birdən Səidə mənimlə birlikdə gəminin ortasına endi...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nəğli yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz səksən beşinci gecə oldu, Şəhrizad nəğlin dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Abdullah ibn Fədil deyirdi: “Onlar bu vəziyyətdə olanda birdən Səidə mənimlə birlikdə gəminin ortasına düşdü. Qardaşlarım məni görəndə qucaqladılar, gəlişimə sevinib dedilər: “Ay qardaş, sənin başına nələr gəldi. Biz səndən nigaranıq, ürəyimiz sənin yanında idi”. Səidə dedi:

"Sizin üreyiniz onun yanında olsaydı, ya da onu sevmiş olsaydınız, yatarkən onu dənizə atmazdınız. Ancaq özünüz seçin, nə cür ölmək istəyirsiniz?"

O, qardaşlarını tutub öldürmək istədi. Onlar qışqırıb dedilər: "Ay qardaş, biz sənin alıcənablığına penah götüririk". Mən Səidəyə yalvarmağa başlayıb dedim: "Qardaşlarımı öldürmə!" O da dedi: "Onların ölümü labüddür, çünki onlar yalançıdır!" Mən ona çox yalvardım, onu yumşaltmağa çalışdım, nəhayət, o dedi: "Sənin xatirinə mən onları öldürməyəcəyəm, ancaq sehrləyəcəyəm".

Sonra o, bir kasa çıxartdı, içinə dəniz suyu töküb anlaşılmaz sözlər söyləyib dedi: "İnsan şəklindən çıx, it şəklinə düş". O, həmin suyu mənim qardaşlarımın üstünə çilədi, onlar da, ey Allahın xələfi, bu gördüyünüz itlərə döndülər.

Abdullah ibn Fədil onlara tərəf dönüb soruşdu: "Dediklərim doğrudurmu, qardaşlar?" Onlar başlarını aşağı saldılar, elə bil bununla demək istəyirdilər "sən doğru deyirsən".

İbn Fədil sözüne davam elədi: "Ya əmirəlmöminin, Səidə onları sehrləyib itə döndərəndən sonra gəmidə onlara dedi: "Bilin, bu Abdullah ibn Fədil mənim qardaşımdır, mən gündə bir dəfə, ya da iki dəfə onun yanına gələcəm, kim ona söz qaytarsa, yaxud əmrlərinə qulaq asmasa, ya da əli və ya dili ilə ona zərər yetirsə, mən bu iki yalançının başına gətirdiklərimi onun da başına gətirəcəm: onu itə döndərəcəm ki, azadlıq tapa bilməyib, ömrünü it sifətində başa vursun".

Hamı ona dedi: "Biz hamımız onun quluyuq, nökrəyik, ona söz qaytarmırıq". Sonra Səidə mənə dedi: "Bəsrəyə çatanda əmlakını yoxla, bir şey çatmasa mənə xəbər ver, mən onu hansı adamdan olsa, harada olsa tapıb gətirərəm, onu götürən adamı da itə döndərəm. Sonra elə ki var-dövlətini anbara yığdın, bu yalançıların hər birinin boğazına zəncir tax, carpayının ayağına bağla, onları təkə dəstəyə elə. Hər gecə, gecəyarısı onların yanına gəl, dünya gözlərinə qaralanan onları döy, bir gecə keçsə, sən onları döyməsən, mən sənin yanına gəlib, səni kötləyəcəyəm, sonra onları döyəcəyəm". Mən dedim: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Səidə mənə dedi: "Bəsrəyə gələncən onları iplə bağla". Mən onların hərəsinin boynuna ip taxıb, onları dər ağacına bağladım. Səidə də öz yolu ilə çıxıb getdi.

Ertəsi gün biz Bəsrəyə gəldik, tacirlər bizim qarşımıza çıxdılar, mənimlə salamlasdılar. Heç kəs mənim qardaşlarımı soruşmadı. Hamı ancaq itlərə baxıb deyirdi: "Ay filankəs, özünü gətirdiyin bu itləri nə eləyəcəksən?" Mən də belə cavab verirdim: "Mən bu səfər zamanı

onları yetişdirib, özümle götürmüşəm". Adamlar onlara güldülər və bilmədilər ki, bunlar mənim qardaşlarımdır.

Mən onları anbarçada yerləşdirdim, axşam başım qarışdı, parça və qiymətli metal taylarını yerbəyer eləməklə məşğul oldum, həm də mənə salımlamaq üçün gələn tacirlər yanımda idilər. Onlarla məşğul olduğum üçün qardaşlarımı döymədim, onları zəncirlə bağlamadım, onlara pislik eləmədim. Yatdım, yatan kimi Qırmızı Padşahın qızı Səidə yanıma gəlib dedi: "Məgər mən sənə demədim: onların boynuna zəncir tax və onları döy".

Sonra o məni tutdu, qamçını çıxartdı, elə döydü ki, dünyadan getdim. Bundan sonra o, qardaşlarımın yanına getdi, onları bir-bir qamçı ilə elə döydü ki, az qaldılar ölsünlər. Sonra mənə dedi: "Hər gecə onları bu cür döy, bir gecə keçsə, sən onları döyməsən, mən səni döyəcəyəm". Mən dedim: "Ay xanım, sabah mən onların boğazına zəncir taxaram, o biri gecə də döyərəm, kötləklərini də, bir gecə belə dayandırmaram".

Səidə onları döymək əmrini təsdiq elədi. Səhər olanda onların boğazına zəncir taxmaq mənə ağır gəldi. Mən zərgərin yanına gedib onlar üçün qızıl xalta qayırmağı əmr elədim, xaltalar hazır olanda gətirib qardaşlarımın boğazına taxdım, onları Səidənin mənə əmr elədiyi kimi bağladım, ertəsi günün axşam mən özümü zora salıb qardaşlarımı döydüm.

Bu hadisələr əl-Abbəsın üçüncü nəslindən olan əl-Mehdinin¹ xilafəti dövründə olmuşdu. Mən onunla dostlaşdım, ona hədiyyələr göndərdim, o məni hakim vəzifəsinə təyin eləyib, Bəsrədə canişin elədi, mən bir müddət bu vəziyyətdə qaldım.

Sonra mən öz-özümə dedim: "Bəlkə onun qəzəbi soyuyubdur". Bir axşam mən qardaşlarımı döymədim. Səidə gəldi, mənə elə kömək verdi ki, onun acısını ömrüm boyu yadımdan çıxartmaram. O vaxtdan bəri, əl-Mehdinin xilafəti dövründən mən onları döyməkdə davam elədim. Əl-Mehdi öldəndən sonra hakimiyyəti sən əlinə aldın, mənim Bəsrəyə canişin olmağımı təsdiq elədin, bu zaman məlum oldu ki, mən özümü zora salıb hər gecə onları döyməyə başladığım vaxtdan on iki il keçibdir. Mən onları döydükdən sonra təsəlli verirəm, onlardan üz istəyirəm, nə qədər ki, dustaqlırlar, yedizdirirəm, içizdirirəm. Sən həmpiyalə Əbu İshaqı xərac dalınca mənim yanıma göndərənəncə

¹ Abbasilər sülaləsindən üçüncü xəlifə olmuşdur (775-ci ildən 785-ci ilədək hökmranlıq etmişdir).

Allah-təalanın məxluqundan onların haqqında bir şey bilən yox idi. Əbu İshaq mənim sirrimdən agah olub və geri qayıdıb sənə nağıl eləyibdir, sən onu ikinci dəfə mənim yanıma göndərib, məni də, onları da tələb elədin. Mən də itaətlə cavab verib, onları sənənin yanına götərdim. Sən menden bu iş bərsində həqiqəti soruşduğun zaman mən bütün əhvalatı danışdım. Mənim maceram budur”.

Xəlifə Harun ər-Rəşid bu itlərin vəziyyətinə təəccüb eləyib Abdullahdan soruşdu: “Belə bir vəziyyətdə qardaşlarının sənə elədiklərini onlara bağışlayıbsanmı, onların günahından keçibsen ya yox?” Abdullah belə cavab verdi: “Ağa, Allah onları bağışlasın, bu dünyada və axirətdə onların günahından keçsin, mənim də onların məni bağışlamasına ehtiyacım var, çünki on iki ildir hər gecə onları döyürəm”. Xəlifə dedi: “Ey Abdullah, Allah-təala istəsə, məni onları azad etməyə çalışaram, əvvəlki kimi adam eləyəyəm. Mən sizi bərişdirəyəm, siz də ömrünüzün qalanını sevimli qardaşlar kimi yaşayarsınız, sən onları bağışladığın kimi, onlar da səni bağışlayarlar. Götür onları evinə apar, bu gecə onları döymə, sabah isə inşallah, hər şey yaxşı olar”. Abdullah ucadan səsləndi: “Ağa! Başına and olsun, mən bir gecə onları kötəksiz saxlasam, Səidə gəlib məni döyər, canım elə can deyil ki, kötəyə davam gətirsin!”

Xəlifə ona belə cavab verdi: “Qorxma! Mən sənə öz əlimlə fərman verəcəyəm. Səidə gələndə bu kağızı ona ver, əgər o kağızı oxuyub səni bağışlasa, bu onun xidməti olar, mənim əmrimə qulaq asmasa, sənənin işin Allaha qalar. Qoy Səidə səni döysün, elə hesab elə ki bu gecə onları döyməyi unudubsan, o da bu səbəbə görə səni döydü. Bu belə olsa, o mənim də sözümə baxmasa, onda əgər mən əmirəlmömininə onunla haqq-hesab çəkərəm”.

Sonra xəlifə iki barmaq böyüklüyündə kağıza nə isə yazıb ağzını möhürlədi və dedi: “Ay Abdullah, Səidə yanına gələndə ona de: “Adamların padşahı xəlifə mənə onları döyməməyi əmr eləyib, bu kağızı sənə yazdı. O sənə salam göndərir”. Bu fərmanı ona ver, pis bir şey olacağından qorxma. Sonra xəlifə ondan əhd-peyman aldı ki, öz qardaşlarını döyməyəcəkdir. Abdullah da onları götürüb öz evinə getdi. O, ürəyində deyirdi: “Bir görəydim, cinlərin sultanının qızı xəlifənin əmrinə qulaq asmasa, məni bu gecə döysə, xəlifə ona nə eləyəcək! Ancaq mən kötəyə və əziyyətə dözərəm, bu gecə özümə əzab vermək bahasına olsa da, qardaşlarıma dincəlməyə imkan verərəm! Sonra o öz-özünə fikirləşdi, ağıl ona dedi: “Əgər xəlifə möhkəm

bir yerə arxalanmasaydı, qardaşlarıma döyməyi mənə qadağan eləməzdi”.

Abdullah evinə getdi, “Allaha təvəkkül!” deyə-deyə qardaşlarının boğazından xaltaları açdı. Sonra onlara təsəlli verməyə başlayıb dedi: “Sizə zaval yoxdur, əl-Abbasi'nin oğullarından beşinci xəlifə sizi azad etməyi öz üzərinə götürüb, mən də Allah-təala istəyərsə, sizi bağışlayaram, vaxt gəlib çatmışdır, bu mübarək gecə siz azad olacaqsınız. Səadət və şənliyə sevinin!” Qardaşlar bunu eşidəndə itlər kimi uladılar...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz səksən altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Abdullah ibn Fədil öz qardaşlarına dedi: “Səadət və şənliyə sevinin”. Onlar bunu eşidəndə itlər kimi uladılar, üzlərini onun ayaqlarına sürtməyə başladılar, elə bil onlar təşəkkür eləyib onun qarşısında alçalırdılar. Abdullah da qüssələndi, onları tumarlamağa başladı. Axşam yeməyinin vaxtı çatanda süfrə açdılar. Abdullah qardaşlarına dedi: “Oturun!” Onlar da oturub onunla birlikdə süfrədən yeməyə başladılar. Abdullah adamları onun itlərlə bir yerdə xörək yediğini görüb özlərini itirdilər, təəccüb eləyib dedilər: “O, cinlidir, ya dəli olub? Necə ola bilər ki, Bəsrə canişini vəzirədən yüksək olduğu halda, itlərlə bir yerdə yemək yeyir? Məgər o bilmir ki, it murdardır?” Onlar Abdullahla sakitcə xörək yeyən itlərə baxır, bilmirdilər ki, bunlar onun qardaşlarıdır. Abdullahnan itlər yeyib qurtaranacan adamlar onlara baxdılar.

Sonra Abdullah əllərini yudu, itlər də qabaq pəncələrini uzadıb yumğa başladılar. Orada dayanan adamlar gülməyə başladılar, təəccüb eləyib bir-birlərinə dedilər: “Biz ömrümüzə elə it görməmişik ki, xörək yeyəndən sonra pəncələrini yusun”. Sonra itlər Abdullah ibn Fədilin yanında kürsülərin üstündə oturdular, heç kəs də bu barədə ondan soruşa bilmədi, özü də gecəyansınacan beləcə davam elədi,

¹ Abbasilər sülaləsindən Harun ər-Rəşid nəzərdə tutulur.

sonra o, nöqərləri buraxdı, hamı yatdı, itlər də həyəsi öz yerində yatdı. Nöqərlər bir-birinə deyirdilər: "O yatır, itlər də onunla yatır". Bəziləri də deyirdilər: "Əgər o, itlərlə bir yerdə xörək yeyirdisə, onlarla bir yerdə yatmağı da fəlakət deyil! Bu, cinli adamın işindən başqa bir şey deyildir". Onlar süfrədə qalan xörəkdən yeməyib dedilər: "İtlərdən sonra qalan xörəyi biz necə yeyəcəyik!" Sonra süfrəni içindəkilərlə birlikdə götürüb atdılar və dedilər: "Bu mürdərdir".

Onların əhvalatı belə oldu. Abdullah ibn Fədil gözünü açınca yer yarıldı. Səidə zahir olub dedi: "Ay Abdullah, nə üçün bu gücə onları döymədin, nə üçün onların xaltalarını açmısan? Bunu sən inadkarlıqdan elədin, yoxsa mənim əmrimə istehza ələyirsən? İndi mən səni döyüb onlar kimi itə döndərəcəm". Abdullah ucadan dedi: "Ay xanım, səni and verirəm Davud oğlu Süleymanın (Allah hər ikisinə rəhmət eləsin!) üzüyündəki yazıya, bunun səbəbini sənə danışanacan səbir elə, sonra mənə nə istəyirsən, elə". Səidə dedi: "Danış".

İbn Fədil dedi: "Onları döyməməyimin səbəbi budur ki, insanların padşahı xəlifə əmirəlmöminin Harun ər-Rəşid əmr elədi bu gecə onları döyməyim. O, bu barədə məndən əhd-peyman aldı, sənə də salam göndərib, bu haqda öz əli ilə yazdığı fərmanı mənə verdi, özünü də sənə çatdırmağı əmr elədi. Mən də onun əmrinə əməl elədim, onun sözüne baxdım, əmirəlmömininin sözüne baxmaq da vacibdir. Budur onun fərmanı, götür onu oxu, sonra nə istəyirsən elə". Səidə dedi: "Onu bura ver!" Fərmanı alıb açdı, oxumağa başlayıb gördü ki, orada yazılıbdır:

"Mərhəmətli, rəhmdil Allahın adı ilə! İnsanların padşahı Harun ər-Rəşiddən Qırmızı Padşahın qızı Səidəyə. Sonra bu adam öz qardaşlarını bağışlamış, haqlı olaraq verəcəyi cəzadan onları azad etmişdir, mən də onları barışdırmağı qərara aldım, barışıq olduqda cəza götürülür. Sən bizim hökmümüzün əleyhinə çıxırsan, biz də sənin hökmlərinin əleyhinə çıxarıq və sənin qanunu pozarıq. Amma sən bizim əmrimizə tabe olsan və hökmümüzdə əməl eləsən, biz də sənin hökmünə əməl eləyəcəyik. Mən qərara aldım ki, sən ona müqavimət göstərməyəsən: əgər sən Allah və onun rəsuluna etiqad ələyirsənsə itaət eləməlisən, mən də əmr eləməliyəm. Əgər sən bağışlasan, mən səni hökmdarlığımın ixtiyar verdiyi kimi mükafatlandıraram. İtaət eləmək əlaməti isə budur ki, sən bu iki adamdən öz şəhrini götürəsən, onlar sabah məni azad olmuş halda qarşılasınlar, əgər sən onları azad eləməsən, mən sənin acığına Allah-təalanın köməyi ilə onları azad eləyərəm".

Səidə bu məktubu oxuyandan sonra dedi: "Ya Abdullah, mən atamın yanına gedib, insanlar padşahının fərmanını ona göstərənəcən həç bir şey eləməyəcəyəm. Mən tez qayıdıb sənə cavab gətirərəm". Sonra o əli ilə yerə işarə elədi, yer yarıldı, Səidə onun altına getdi. O, gedəndən sonra Abdullahın sağlığında qaldı çığıyı çıtlasın. O, ucadan səsləndi: "Allah əmirəlmöminini daha yüksəklərə qaldırsın!"

Səidə öz atasının yanına gedib, bu əhvalatı danışdı, əmirəlmömininin fərmanını ona göstərdi. Atası fərmanı öpüb, gözü üstünə qoydu, sonra onu oxuyub məzmunundan az xəbərdar oldu və dedi: "Qızım, insanlar padşahının əmri bizdə qüvvədədir, bizim də bəramizdə onun hökmü icra olunur, biz də ona söz qaytara bilmərik. Get o adamların yanına, onları dərhal azad elə, onlara de: "Siz insanların padşahının himayəsindəsiniz". Onun bizə qəzəbi tutsa, axırncı nəfərimizəcən hamımızı məhv eləyər. Gücümüz çatmayan bir şeyi üstümüzdə yıxma. Səidə soruşdu: "Ata can, insanların padşahı bizə qəzəblənsə, nə eləyə bilər?" Atası belə cavab verdi: "Qızım, o bir çox cəhətdən güclüdür. Əvvəllən, o insandır, buna görə bizdən üstündür, ikincisi, o Allahın xələfidir, üçüncüsü, o həmişə səhərlər iki rükət namaz qılır. Əgər yeddi ölkənin bütün cinləri onun əleyhinə olsalar, ona pislik eləyə bilməzlər. O bizə qəzəblənsə, səhər iki rükət namaz qılar, bizi bir səslə səsləyər, onda biz itaətkarlıqla onun qabağına toplanarıq, qəssabın qabağında dayanmış qoyunlara bənzərik. Əgər o istəsə bizə əmr eləyər ki, vətənimizi qoyub boş səhraya gedək, orada isə biz yaşaya bilmərik. O bizim məhv olmağımızı istəsə, bizə öz-özümüzü məhv eləməyi əmr eləyər, bizim də bəzilərimiz o birilərini məhv eləyər. Biz onun əmrindən çıxma bilmərik, onun əmrinə əməl eləməsək, o hamımızı yandırar, onun əlindən biz yaxa qurtara bilmərik. Həmişə səhərlər iki rükət namaz qılan hər bir qul belədir, bizim bəramizdə onun hökmü rəvandır. İki adam üçün bizim məhvimizə səbəb olma, ancaq get, əmirəlmöminin qəzəbi bizi tutmağında qabaq onları azad elə".

Səidə Abdullahın yanına qayıtdı, atasının dediklərini ona danışdı dedi: "Bizim əvəzimizdən əmirəlmömininin əllərini öp, bizə də mərhəmət istə". Sonra o bir kasa çıxardıb ona su tökdü, ovsun oxudu, anlaşılmaz sözlər dedi, daha sonra suyu itlərin üstünə çiləyib dedi: "İt surətindən adam surətinə dönün".

Onlar təzədən əvvəlki kimi adam oldular, tilsim onlardan getdi. Hər ikisi ucadan səsləndi: "Əşhədü ən la ilahə illəllah, Məhəmmədin rəsulallah!" Sonra onlar qardaşlarının əl-ayağına düşdülər, onu öpüb bağışlamaqlarını xahiş elədilər. Abdullah dedi: "Siz məni bağışlayın!"

Hər iki qardaş ürəkdən peşman olub dedilər: “Bizi məlun iblis aldatdı, tamah yoldan çıxartdı. Allah bizə layiq olan cəzanı verəcəkdir. Bağışlamaq nəciblərə xas olan sifətdir”. Onlar qardaşlarını yumşaltmağa çalışıb ağladılar, onların ucbatından baş vermiş hadisələrdən peşman olduqlarını bildirdilər. Abdullah onlardan soruşdu: “Mənim daş səhərindən gətirdiyim arvadımı nə elədiniz?” Qardaşları belə cavab verdilər: “İblis bizi yoldan çıxartdığı və biz səni dənizə atdığımız vaxt aramızda itxلاف əmələ gəldi, ikimiz də dedik: “Mən onu alacağam”. Qız bizim sözlərimizi eşidəndə gəminin anbarından çıxıb dedi: “Mənə görə mübahisə eləməyin, mən heç birinizə qismət olmayacağam. Mənim ərim dənizə getdi, mən də onun dalınca gedəcəyəm”. Sonra o, dənizə tullanıb öldü”. Abdullah ibn Fədil ucadan dedi: “O, şəhid kimi ölübdür, Allah-təalanın qüdrəti və qüvvəti qarşısında hər şey acizdir!” Sonra o, qıza ürəkdən ağlayıb dedi: “Belə işlər görməkdə yaxşı eləməyibsiniz, məni arvadsız qoyubuz!” Qardaşlar dedi: “Biz səhv eddik, hökmdarımız əməlimizin cəzasını verdi. Biz hələ yaranmamış, Allah bunu bizim alnımıza yazmışdı”. İbn Fədil onları bu hərəkətini üzürlü qəbul elədi.

Səidə ona dedi: “Onlar sənin başına bu işləri gətiriblər, sən də onları bağışlayırsan?” Abdullah dedi: “Bacı can, kim bacardığı zaman bağışlayırsa, Allahdan bəxşış alar”. Səidə dedi: “Onlardan özünü gözle, onlar yalançıdırlar”. Sonra Səidə onunla vidalaşib getdi...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz səksən yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Səidə Abdullaha tapşırırdı ki, qardaşlarından özünü gözləsin, onunla vidalaşsın öz yolu ilə getdi, sonra Abdullah gecənin qalanını qardaşları ilə bir yerdə yeyib-ıçdı, şənlik keçirib asudə nəfəs aldı. Səhər olanda onları hamama apardı. Hər birinə bahalı paltar geyindir. Sonra süfrə tələb elədi, yemək gətiriləndə qardaşları ilə birlikdə yedi. Nökərlər onları görəndə başa düşdülər ki, onun qardaşlarıdır, onlar salam verib əmir Abdullaha dedilər: “Əziz qardaşlarının görüşünü

Allah mübarək ələsin! Bu vaxta qədər onlar harada idilər?” Abdullah cavab verdi: “Bunlar sizin it sifətində gördüklərinizdir. Onları azad eləyən Allaha şükürlər olsun!”

Sonra o, qardaşlarını götürüb onlarla birlikdə xəlifə Harun ər-Rəşidin divanxanasına getdi, xəlifənin qarşısında yeri öpdü, ona əbədi şöhrət, səadət, cəsağılığı və qada-baladan uzaq olmağı arzu elədi. Xəlifə ona dedi: “Xoş gəlibsən, ya əmir Abdullah! Danış görüm, başına nələr gəldi”. Abdullah dedi: “Ya əmirəlmöminin, Allah sənin qüdrətini daha da artır. Qardaşlarımla gedəndə arxayın idim, çünki onların azad edilməsini sən öhdənə götürmüşdün. Ürəyimdə dedim: “Padşahlar görməyə çalışdıqları bir işi görməkdə aciz deyillər, çünki ilahi qüvvə onlara kömək edir”.

Sonra mən Allaha pənah deyib, xaltaları onların boğazından açdım, onlarla bir süfrədə xörək yedim, nöqərlərim mənim onlarla bir yerdə xörək yediymi görəndə (onlar it surətində idilər) mənə ağıldan kəm hesab edildilər, bir-birlərinə dedilər: “Bəlkə o, cildir! Necə olar ki, Bəsre canişini vəzirədən yüksək olduğu halda itlərlə bir yerdə xörək yeyir”. Onlar süfrədə artıq qalanları tullayıb dedilər: “Biz itlərdən qalanı yeməyəcəyik”. Onlar mənim hərəkətlərimi axmaqlıq sandılar, mən də onların sözlərini dinləyir, cavab vermirəm, çünki bunların mənim qardaşlarımla olduqlarını onlar bilmirdilər. Sonra yatmaq vaxtı gələndə mən nöqərləri buraxıb yatmaq istədim. Gözümü yummamış yer ayrıldı, oradan Qırmızı Padşahın qızı Səidə çıxdı”.

Abdullah Səidə və atası ilə olan bütün əhvalatı, qardaşlarını Səidənin it surətindən insan sifətinə saldığını xəlifəyə nağıl eləyib dedi: “Budur, onlar insan sifətində sənin qarşında dayanmışlar, ya əmirəlmöminin”. Xəlifə dönbə baxdı, ay parçasına bənzər iki cavan gördü.

Bu zaman xəlifə ucadan səsləndi: “Abdullah, madam ki sən mənim bilmədiyim bir xeyir iş haqqında mənə xəbər verdin, mənim əvəzimə Allah sənin mükafatını versin. Allah-təala istəsə, nə qədər sağam, gün çıxanacan iki rükət namazdan əl çəkməyəcəyəm”. Sonra Abdullah qardaşlarını qabaqlar ona etdikləri pisiyyə görə danlayıb dedi: “Əl verin, bir-birinizi bağışlayın, qabaqlar nə olubsa, Allah bağışlasın”.

Sonra o, Abdullaha tərəf dönbə dedi: “Ya Abdullah, qardaşlarını özünə köməkçi elə, onların qayğısına qal”. Qardaşlarına da tapşırırdı ki, Abdullaha itaət eləsinlər. Sonra onlara böyük hədiyyələr verib, Bəsrayə gətmələrini əmr elədi. Onlar şad-xürrəm halda xəlifənin divanxanasından getdilər, xəlifə də bu hadisələrdən əldə elədiyi faydaya sevinib ucadan səsləndi: “Bu sözləri deyən doğru demişdir: “Bəzi adamların bədbəxtliyi başqaları üçün faydalı olur”.

Bax, xəlifə ilə onların əhvalatı belə oldu. Görək Abdullah ibn Fədil necə oldu. O qardaşları ilə birlikdə Bağdaddan çıxıb, şan-şöhrət və yüksək rütbə ilə gəlib Bəsrəyə çatdı. Əyanlar və adlı-sanlı adamlar onun pişvazına çıxdılar, onların gəlməsi münasibətilə şəhəri bəzədilər, onları misli görünməmiş tontəno ilə şəhərə gətirdilər. Adamlar Abdullaha səadət arzuladılar, o da qızıl, gümüş səpdi, adamlar ucadan Allaha dua elədilər, heç kəs onun qardaşlarına baxmadı, onların da qəlbi qısqarçılıq və həsədlə doldu. Abdullah isə bu zaman onlara xəstə gözə qulluq eləyən kimi, qulluq eləyirdi və onlara nə qədər hörmət eləyirdisə, onlar da ona bir o qədər artıq nifrət eləyib həsəd aparırdılar. Bunu deyən yaxşı deyib:

“Hər kim olsa onunla yol gedərəm,
Çox çətindir paxıl admla səfər.

O sənin xoş günündə olmaz şad,
Pis günə düşməyinlə şad görünər”.

Abdullah qardaşlarının hərəsinə misli-bərabəri olmayan bir qız verdi, onları nökr, qulluqçu, köniz, ağ, qara qul sahibi elədi, hər birinə harın atlardan əlli aygır ayırdı, onların yaxın adamları, öz dəstələri oldu.

Abdullah qardaşlarına aylıq kəsdı, gəlir müəyyən elədi, onları özünə köməkçi eləyib onlara dedi: “Qardaşlarım, biz sizinlə bərabərlik, mənimlə sizin aranızda heç bir fərq yoxdur...”

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz səksən səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Abdullah qardaşlarına aylıq kəsdı, onları özünə köməkçi eləyib dedi: “Qardaşlarım, biz sizinlə bərabərlik, mənimlə sizin aranızda fərq yoxdur. Hakimiyyət Allahdan və xəlifədən sonra mənim, bir də sizindir. Mən olmayanda da, olanda da həlimlik eləyin, sizin hökmünüz icra olunacaqdır, ancaq hökm çıxaranda Allahdan qorxun, ədalətsizlikdən saqının, əgər ədalətsizlik daimi olsa, ələmi xərabəyə

çevirər, ədaləti gözləyin. Ədalət daimi olsa, yaşadar. Qullan incitməyin, yoxsa, onlar sizə lənət oxuyar, sizin haqqınızda xəlifəyə xəbər çatır, mənim üçün də, sizin üçün də rüsvayçılıq olar. Birisini incitmək fikrinə düşməyin, yadların pulunu götürmək istəməzsiniz, sizə lazım olduğundan da artıq mənim pulumdan götürün. Ədalətlik haqqında bizlərə qədər gəlib çatan sözlər gizli deyil. Bu şeirləri deyənə Allah rəhmət eləsin:

“Bürüzə verməyə xəbəsiyyəni
Ona acizliyi vermirdi imkan.

Münasib bir zaman yetişməyincə
İşə şüru etməz ağıllı insan.

Ağıllı dilini qəlbində gizlər,
Dilində gözdirər qəlbinə nadan.

Kimi məhv eləsə öz kiçik dili,
Ona “ağıllıdır” – demə heç zaman.

Gizli bir iş tutsa naşı evində
Dərhal xəbər tutar el-oba ondan.

Nənəcib adamın dediklərində
Nəcib fikirlərdən tapılmaz nişan.

Axmaq ləqəbini qazanan ancaq,
Axmaq adamlara bir iş tapşırı.

Su tökr düşmənin dəyirmanına
Sirrini hamıya eləyən oyan.

Saxla öz sirrini, öz gələcəyini
Sirrini bilməyə atma əsla can”.

Sonra o, qardaşlarına nəsihət verməyə başladı, onları ədalətli olmağa, ədalətsizlikdən çəkinməyə çağırırdı. O, elə fikirləşdi ki, qardaşları onu sevdilər, çünki o, yaxşı məsləhət verir. O, qardaşlarına etibar elədi, onlara daha artıq hörmət göstərdi, ancaq onlar ona getdikcə daha artıq həsəd aparıb nifrət elədilər.

Sonra onun qardaşları Nasir ilə Mənsur bir yerdə yığıldılar. Nasir Mənsura dedi: “Ay qardaş, nə vaxtaca biz qardaşımız Abdullahın

itətiəndə olacağıq. O isə bu rəyasətdə və əmirlikdə olacaqdır? O, tacir idi, əmir oldu, balaca bir adam idi, böyük adam oldu, amma biz böyümədik, bizim nə rütbəmiz oldu, nə də qiymətimiz. İndi budur, o bizə gülür, bizi özünə köməkçi eləyibdir. Bu nə deməkdir? Məgər o demək deyilmi ki, biz onun nökrələri, onun da itətiəndəyik? Nə qədər ki, o sağ-salamatdır, bizim dərəcəmiz artmayacaq, rütbəmiz olmayacaq. Biz son məqsədimizə yalnız onu öldürəndən, pullarını da götürəndən sonra çata bilərik, bu pulları da yalnız o məhv olduqdan sonra götürmək olar. Onu öldürsək, biz ağa olarıq, onun xəzinəsində olan bütün daş-qışı, cəvahiratı və sərvəti götürərik. Bundan sonra biz onları öz aramızda bölüşdürərik, xəlifəyə hədiyyə hazırlayarıq, ondan Kufə hökmdarı vəzifəsini istəyərək, sən Bəsrənin canişini olarsan, mən də Kufənin canişini olaram, ya da sən Kufənin canişini olarsan, mən də Bəsrənin canişini. Onda hərəməz bir görkəmli vəzifə və rütbə sahibi olarıq, ancaq bütün bunlar yalnız biz onu məhv elədikdən sonra ikmələ çata bilər". Mənsur dedi: "Sən düz deyirsən, ancaq onu necə öldürək?" Nasir belə cavab verdi: "Birimizin evində qonaqlıq düzəldib, onu dəvət eləyərək, ona lap yaxşı qulluq göstərərək, sonra sözlə başını qarışdıraraq, ona qərribə əhvalatlardan, nadir hadisələrdən nağıl eləyərək, axırda yorular, biz ona yer salarıq, uzanıb yatar. Elə ki yuxuladı, yatdığı yerdə dizimizi onun qarına qoyarıq, boğub dənizə atarıq, səhər də deyərək: "O bizim yanımda oturub danışdığı vaxt cin bacısı yanına gəlib dedi: "Ay adam qırğı, sənin rütbən nədir ki, mənəndə əmirəlmömininə şikayət eləyirsən? Məgər sən elə fikirləşirsən ki, biz ondan qorxuruq? O, padşahdırsa, biz də padşahıq, o bizimlə ədəb qaydaları ilə rəftar eləməsə, onu ən pis ölümlə öldürərik. İndi isə mən səni öldürəcəm, onda görərək ki, əmirəlmömininin ölindən nə gəlir". Sonra cin Abdullahı tutdu, yer ayrıldı, cin də onunla bərabər yerə girdi. Bunu görəndə biz huşumuzu itirdik, sonra ayıldığımızda, bilmədik ki, onun başına nə gəldi. Bundan sonra biz xəlifənin yanına adam göndərərək, ona məlumat verərək, o da bizi Abdullahın yerinə təyin eləyər, bir müddət keçəndən sonra xəlifəyə bəhali hədiyyələr göndərərək, ondan Kufədə hakimiyyət istəyərək, birimiz Bəsrədə, o bizimiz Kufədə yaşayarıq, bu ölkədə bizim üçün xoş keçər, biz Allahın qullarını itaətə gətirib arzumuza çatarıq. Mənsur dedi: "Qardaşım, məsləhətin çox gözəldir".

Onları razılığa gəldilər ki, qardaşlarını öldürsünlər. Nasir qonaqlıq düzəldib qardaşı Abdullaha dedi: "Qardaş, bil ki, mən sənin qardaşınam, istəyirəm ki, sən mənim ürəyimə şəfa verəsən. Səninlə qardaşım Mənsur mənim evimdə yemək yeyəsiniz, mən də səninlə öyünəm,

adamlar deyələr: "Əmir Abdullah öz qardaşı Nasirin xərayını yedi". Bu mənim ürəyimə şəfa verir". Abdullah dedi: "Qardaş, bu pis deyil, səninlə mənim aramızda fərq yoxdur. Sənin evin elə mənim evimdir, ancaq mədam ki, sən məni dəvət eləyirsən, gələrəm, dəvətdən yalnız pis adam imtina eləyər". Sonra o, qardaşı Mənsura tərəf döndüb ondan soruşdu: "Mənimlə bərabər qardaşın Nasirin evinə gedəcəksənmi? Biz yemək yeyərək, onun da ürəyi şad olar". Qardaşı ona dedi: "Başına and olsun, mənə and içmədən ki, qardaşım Nasirin evinə gedəndən sonra da mənim evimə gəlib, yeməyimi yeyəcəksən, mən səninlə gəlməyəm. Məgər Nasir sənin qardaşındır, mən sənin qardaşın deyiləm? Sən onun ürəyini şad elədiyin kimi, mənim də ürəyimi şad eləməlisən". Abdullah dedi: "Bu pis olmaz, könül xoşluğu və məmnuniyyətlə! Mən qardaşımın evindən çıxıb, sənin evinə gələrəm, o mənim qardaşım olduğu kimi, sən də mənim qardaşımın". Nasir qardaşı Abdullahın ölindən öpüb, divanxanadan çıxdı, qonaqlıq düzəldti.

Ertəsi gün Abdullah atını minib, özü üçün çoxlu əsgər, bir də qardaşı Mənsuru götürüb qardaşı Nasirin evinə gətdi. O, evə girib, yaxın adamları və qardaşları ilə bir yerdə oturdu. Nasir onlara yemək verib dedi: "Xoş gəlmisiniz!" Onlar yeməyə, içməyə, nəşlənməyə, şən-lənməyə başladılar. Sonra süfrəni, piyalələri yığırdılar, əllərini yudular. Hamı həmin günü yemək, içmək, gecəyarısındanək əyləncə və oynamaqla keçirdi, şamdan sonra da axşam və gecə namazı qılıb söhbətə oturdular. Mənsur bir əhvalatı danışmağa başladı, Nasir bir-bir əhvalat danışmağa başladı, Abdullah da qulaq asırdı, onlar sarayda tək oturmuşdular, qalan əsgərlər başqa yerdə idilər. Abdullah uzun zaman yatmadığı üçün yuxu ona güc gələncə onlar hər cür macəra, hekayə, nadir hadisə və əhvalatları nağıl elədilər..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz səksən doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Abdullah çox yuxusuz qaldıqdan sonra yatmaq istədi, ona yer saldılar, o, paltarını soyunub uzandı, qardaşları da başqa yataqda

uzandılar. Onlar Abdullahun bərk yuxuya getməsinə gözlədilər, yuxuya getdiyini görəndə, dizlərini qarına qoydular. Abdullah ayılıb gördü ki, onlar onu dizlərinin altına alıblar. O, dedi: "Bu nədir, ay qardaşlar?" Onlar belə cavab verdilər: "Biz sənin qardaşın deyilik, səni də tanı-mırıq, ay təbiyəsiz, indi sənin ölməyin yaşamağından yaxşıdır".

Onlar əllərini onun boğazına keçirib boğmağa başladılar. Abdullah bu dünyadan getdi, onda hərəkət qalmadı, qardaşlar ələ hesab elədilər ki, o, ölübdür. Qardaşının sarayı dənizin üstə idi, qardaşları onu dənizə atdılar. Allah bir delfini ona tabe elədi. Bu delfin həmin saraya tərəf üzməyi adət eləmişdi, çünki saray mətbəxində dənizə açılan pəncərə var idi, orada heyvan kəsiləndə həmişə icalatını bu pəncərədən dənizə atırdılar. Həmin delfin üzüb gəlir, icalatı suyun üstünə qaldırırdı, odur ki, o bu yərə adət eləmişdi. Həmin gün qonaqlıq münasibətilə çoxlu tullantı atmışdılar, delfin hər gün yediyindən çox yemişdi, qüvvətlən-mişdi. O, dənizdə şappıltı eşidən kimi tez oraya üzdü, gördü ki, atılan adamdır. Allah onu oraya yönəltdi, o da Abdullahı dənizə alıb dənizin ortasına üzdü, o qədər getdi ki, axırda gedib o biri sahilə çatdı, burada da Abdullahı quruya atdı. Onun atıldığı yer yol ayrıcında idi. Abdulla-hın yanından karvan keçirdi, adamlar gördülər ki, bir Allah bəndəsi dəniz sahilinə atılıbdır, dedilər "bu dənizdə boğulan adamdır, dalgalar qırağa atıb". Ona baxmaq üçün karvandan ətrafına çoxlu adam yığıldı, karvanın da şeyxi xeyrixah, bütün elmlərdən baxəbər, həkimlikdən başı çıxan, adamların üzünə baxan kimi sirrini bilən bir adam idi. O soruşdu: "Ay camaat, nə olubdur?" Ona dedilər: "Bu dənizdə boğulmuş ölüdür". O, yaxın gəlib diqqətlə baxandan sonra dedi: "Ay camaat, bu cavanda hələ can vardır, özü də böyük adamların yaxşı oğullarındandır, əzə-mət və səadət içində böyümüşdür. Allah-təala deyən olsa, hələ ümid vardır".

Sonra Abdullahı geyindirdi, qızındırdı, əlləşdi, üç mənzil yol gedincə qulluq elədi, ta ki, Abdullah ayıldı. Ancaq çəkdiyi iztirablardan zəif düşmüşdü. Karvanın şeyxi bildiyi otlardan istifadə eləyib dərman düzəltdi. Onlar Bəsrədən aralananacan otuz gün yol getdilər, şeyx hey onu müalicə eləyirdi.

Sonra onlar Uc şəhərinə varid oldular (bu şəhər farslar ölkəsində idi), gəlib karvansaraya düşdülər. Abdullaha yer saldılar, o uzandı, gecəni inildəməklə keçirdi, iniltisi adamları narahat elədi. Şəhər açılanda karvansarının qapıcısı karvan şeyxinin yanına gəlib, ona dedi: "Yanıdakı bu xəstəyə nə olub? O bizi narahat eləyir". Şeyx cavab verdi: "Mən onu yolda, dəniz sahilində gördüm, dənizdə boğulubdur.

Mən onu müalicə etməkdən lap heydən düşmüşəm, ancaq o sağal-mır". Qapıcı dedi: "Onu rahiyyə Rəciyyə göstər". Şeyx soruşdu: "Rahiyyə Rəciyyə kimdir?" Qapıcı dedi: "Bizdə bir bakirə qadın vardır, rahiyyədir, gözəl qızdır, adı rahiyyə Rəciyyədir, hər kəsə xəstəlik olsa, biz onun yanına aparırıq, xəstə bir gecə onun yanında qalır, səhəri də sağalır, özü də onda xəstəlikdən əsər-əlamət qalmır". Şeyx dedi: "Məni onun yanına apar". Qapıcı dedi: "Sən xəstəni götür". Şeyx onu götürdü, karvansara qapıcısı da onların qabağına düşüb gedirdi, axırda bir hücrəyə çatdı. Şeyx nəzirə oraya giren və şəhər bir halda oradan çıxan adamları gördü. Karvansarının qapıcısı içəri girib pərdəyə çatanda dedi: "Ya rahiyyə Rəciyyə, bu xəstəni götür". Rahiyyə dedi: "Onu bu pərdənin dalına götür". Qapıcı dedi: "Onu getirin!"

Abdullahı gətirdilər. O, rahiyyəyə baxıb gördü ki, bu onun daş şəhərindən gətirdiyi arvadıdır. O, arvadını tanıdı, arvadı da onu tanıyıb salam verdi, o da arvadı ilə salamlayıb ondan soruşdu: "Səni bu yərə kim gətirdi?" Arvadı dedi: "Qardaşların səni dənizə atandan sonra mənim üstümdə mübahisə elədilər, mən bunu görəndə özümü dənizə atdım, şeyxim əl-Xızr məni tutub hücrəyə gətirdi. O, xəstələri sağaltmağa mənə icazə verib şəhərdə cəzə çəkdi: "Xəstəliyi olan hər bir kəs rahiyyə Rəciyyənin yanına getsin". Mənə də dedi: "Vaxt çatıb, ərin bu hücrəyə gələncən bu yerdə qal". Yanıma gələn hər bir xəstəni mən oxvalayırdım, o sağalırdı, mənim şöhrətim camaat arasında yayıldı, adamlar yanıma nəzirə gəlməyə başladılar. Məndə çoxlu mal vardır, mən hörmət-izzətlə yaşayıram, bu şəhərin bütün adamları mənim duamı istəyirlər. Sonra Abdullahı oxvaladı, Allah-təalının qüdrəti ilə sağaldı.

Əl-Xızr (Ona salamlar olsun!) hər cümə günü axşam Rəciyyənin yanına gəlirdi. Abdullah Rəciyyə ilə görüşdüyü axşam cümə günü idi. Gecə olanda arvad Abdullaha əyləşib ləzzətli yeməklərlə şam elədilər, sonra oturub əl-Xızrın gəlməsini gözlədilər. Onlar oturduqları zaman birdən o zahir oldu, onları hücrədən çıxarıb Bəsrədə Abdullah ibn Fadilin sarayına qoydu, sonra onları tərk edib getdi.

Şəhər olanda Abdullah ətrafına baxıb gördü ki, bu onun sarayındır, oranı tanıdı. O, adamların səs-küyünü eşitdi, pəncərədən baxıb qardaş-larının hərəsinin bir ağacda çarmıxa çəkildiyini gördü. Səbəbi də bu idi:

Qardaşları onu dənizə atdıqları zaman ağlamağa başlayıb dedilər: "Qardaşımızı əcinnə apardı". Sonra onlar hədiyyə hazırlayıb xəlifəyə göndərdilər, bu əhvalatı da ona bildirdilər. Bəsrə hakimi vəzifəsini

onlara verməsini ondan xahiş elədilər. Xəlifə adam göndərüb onları yanına gətirdi, onlardan sorğu-sual elədi. Onlar yuxarıda dediklərimizi nağıl elədilər. Xəlifə bərk qəzəbləndi, gecə olanda öz adətincə iki rükət şam namazını qıldı, cinlər qəbilələrini yanına çağırdı. Onlar xəlifənin qarşısında itaətlə dayandılar. Xəlifə onlardan Abdullah barəsində soruşdu. Cinlər ona and içdilər ki, onlardan heç biri ona zərər yetirməmişdir. Sonra dedilər: "Biz onun haqqında heç bir şey bilmirik". Qırmızı Padşahın qızı Səidə gəldi, özü də Abdullahın başına gələnləri xəlifəyə nağıl elədi. Harun ər-Rəşid cinləri buraxdı.

Ertəsi gün Nasir ilə Mənsur kötəklətdi, onlar da bütün əməllərini boyunlarına aldılar. Xəlifə onlara hirsilənib dedi: "Onları götürün, Abdullahın sarayı qarşısında çarmıxa çəkin".

Onların əhvalatı belə oldu. Qaldı Abdullaha! Abdullah əmr elədi ki, qardaşlarını basdırsınlar, sonra oradan çıxıb Bağdada getdi. O, qardaşlarının ona nələr elədiklərini əvvəldən axıracan xəlifəyə danışdı. Xəlifə təəccüb elədi, qazımı və şahidləri çağırırdı, Abdullahın onun da şəhərdən getirdiyi qızın kobinini kəsirdi. Abdullah arvadının yanına girdi, ta ömürlərinin axırmacan Bəsrədə yaşadılar. Ölməyib həmişə diri olana həmd-sənalar olsun!

Pinəci Mərufun nağılı

Padşah sağ olsun, nağıl eləyirlər ki, hifz olan Misir¹ şəhərində bir pinəci yaşayırdı. O, köhnə çəkmələri yamayırdı. Onun adı Məruf idi. Onun Fatma adlı bir arvadı da vardı. Fatma murdar, yaramaz, həyasız və araqarırdıran bir arvad olduğu üçün ona "ifritə" ləqəbi vermişdilər. Fatma ərinin üstündə ağalıq eləyər, gündə min dəfə onu söyər, lənət yağdırardı. Məruf ağıllı, namuslu bir adam olduğu üçün arvadının ədavətindən və ona xətər yetirməsindən qorxardı. Ancaq o, yoxsul idi, çoxlu da pul qazananda hamısını arvadına sərf eləyər, az pul qazananda da arvadı həmin gecə onu bərk döyər, kişi xəstə düşərdi, onun günü Fatmanın günahları kimi qara olardı. Fatma şairin dediyi qadına oxşayırdı:

"Yatdım illər boyu öz arvadımla,
Pis günlərə qalıb qəddimi əydim.

Kaş o toy günümə daşlar yağaydı,
Kaş onu o gecə zəhərləyəydim".

Bu adamla arvadının arasında baş vermiş macəralardan biri belə olmuşdu. Bir gün Fatma ona dedi: "Ay Məruf, mən istəyirəm ki, sən mənə bu axşam arı balı ilə bişirilmiş kətə gətirəsən". Məruf dedi: "Allah-təalanın köməyi ilə onun pulunu qazanaram, bu axşam sənə gətirərəm. Allaha and olsun, bu gün pulum yoxdur, ancaq Allahımız bu işi yüngülləşdirər". Fatma dedi: "Mən bu cür sözləri bilmirəm..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz doxsanıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki,

¹ Orta əsrlərdə Qahiroyə verilmiş adlardan biridir.

pineyi Məruf arvadına dedi: "Allahın köməyi ilə onun pulunu qazana-ram, bu axşam sənə gətirərəm. Allaha and olsun, bu gün pulum yoxdur, ancaq Allahımız bu işi yüngülləşdirər". Fatma dilləndi: "Mən "yüngülləşdirər", ya "yüngülləşdirməz" kimi sözləri bilmirəm. Ancaq kətə-siz mənim yanıma gəlmə, yoxsa, sənin məni alıb əlimə keçdiyin gün bəxtin necə qara gəlibsə, günün elə qara olar". Məruf dedi: "Allah kərimdir!" Sonra evdən çıxdı. Onun üzündən qəm yağırdı.

O, səhər namazını qılıb dükkanı açdı, üzünü Allaha tutub dedi: "Ya Allah, sən özün kətənin pulunu mənə yetir, bu gecə məni o mur-darın şərindən xilas elə".

Məruf günortayacan dükanda oturdu, ancaq ona bir iş gətirən olmadı. Arvadının qorxusundan bilmədi nə eləsin.

Məruf ayağa qalxıb dükanı bağladı, kətəni necə alacağını bilmirdi, çünki heç çörəyə verməyə də pulu yox idi.

O, kətə satanın dükanının yanından keçəndə pərt halda dayanıb gözləri yaşla doldu. Kətə satan onu görüb dedi: "Ay usta Məruf, niyə ağlayırsan? De görüm dərdin nədir?"

Məruf öz əhvalatını ona danışdı dedi: "Mənim arvadım daşürək-lidir, o məndən kətə istəyib, mən də dükanda o qədər oturdum ki, günorta oldu, ancaq heç çörək pulu da qazana bilmədim, özüm də arvadımdan çox qorxuram". Kətə satan gülüb dedi: "Eyb eləməz! Neçə ritl kətə istəyirsən?" Məruf dedi: "Beş ritl" Kətə satan ona beş ritl kətə çəkib dedi: "Ərinmiş yağım vardır, arı balı yoxumdur, yalnız qamış balı varımdır. O, arı balından yaxşıdır. Kətə qamış balı ilə olanda nə olar?"

Məruf utandı, çünki kətə satan kətənin pulunu gözləməli idi. Məruf dedi: "Qamış balı ilə bişirilmiş kətə ver". Kətə satan kətəni yağda qızardıb üstünə qamış balı tökdü və kətə şahlara layiq bir hədiyyə oldu.

Bundan sonra kətə satan dedi: "Sənə çörək, pendir və lavas lazı-mdır?" Məruf dedi: "Bəli!". Kətə satan ona dörd dirhəmlük çörək, bir dirhəmlük də pendir verdi. Kətənin də qiyməti on dirhəm idi. Kətə satan dedi: "Ay Məruf, bil ki, sənə mənə on beş dirhəm borcun oldu. Arvadının yanına get, kefini çək, bu bir dirhəmi də götür hamama ver, qüsl elə; Allah sənə ruzi yetirəncənə sənə iki-üç gün möhlət verirəm. Arvadına korluq vermə, xərcindən artıq pulun qalana qədər mən göz-ləyəcəyəm".

Məruf kətəni, çörək və pendiri götürüb, kətə satana dua eləyə-eləyə getdi. O, üroyi rahatlanmış halda gedir, öz-özünə deyirdi: "İlahi, sənə şükür olsun! Sən necə rəhmilsən!"

Bundan sonra o, arvadının yanına gəldi. Arvadı ondan soruşdu: "Kətə gətirmisənmi?" Məruf cavab verdi: "Gətirmişəm". Sonra kətəni arvadının qabağına qoydu. Fatma kətəyə baxıb onun qamış balı ilə bişirildiyini görəndə dedi: "Məgər mən sənə demədim ki, arı balı ilə bişirilmiş kətə gətir? Sən mənim arzuma əleyhinə gedib mənə qamış balından bişirilmiş kətə gətirirsən".

Məruf ondan üzr istəyib dedi: "Mən bunu nişyə almışam". Arvadı da dedi: "Bunlar boş-boş sözlərdir! Mən ancaq arı balı ilə bişirilmiş kətə yeyəcəyəm". O, kətəyə görə hirsələndi, kətəni Mərufun üzünə çırpıb dedi: "Ay dəyyus, ayağa qalx, get mənə başqasını tap gətir". Sonra o, Mərufun çənəsinə bir yumruq vurub, onun bir dişini qırdı, qan axıb onun sinəsinə töküldü.

Məruf bərk qəzəblənib arvadının başına yavaşca bir qapaz saldı. Bunu görən Fatma onun saqqalından yapışıb qışqırmağa başladı: "Ay müsəlmanlar!" Qonşular gəlib Mərufun saqqalını Fatmanın öləndən çıxartdılar, onu məzəmmət elədilər, utandırmağa başlayıb dedilər: "Biz hamımız qamış balı ilə bişirilən kətə yeyirik. Bu nə zülmüdür, yazıq kişinin başına gətirirsən? Sənə üçün eyibdir". Qonşular Fatmanı o qədər dilə tutdular ki, axırda Mərufla barışdılar. Amma adamlar çıxıb gedəndən sonra Fatma and içdi ki, bu kətədən bir tikə də yemə-yəcəkdir.

Mərufu da aclıq əldən salmışdı. O öz-özünə dedi: "Arvadım and içirdi ki, kətəni yeməyəcəkdir, onda mən özüm yeyərəm". Bunu deyib kətəni yeməyə başladı, Fatma onun yediğini görəndə dedi: "Allahın izni ilə yediyyin zəhər olub bədəninə çürüdəcəkdir". Məruf: "Sənəndiyyin olmayacaq" deyib yeyir, özü də gülürək deyirdi: "Sən and içdin ki, kətəni yeməyəcəksən. Allah qoysa mən sabah sənə arı balında hazırlanmış kətə gətirərəm, sən də onu tək yeyərsən".

Məruf arvadını sakitləşdirməyə başladı, arvadı da səhərəcənə ona lənət yağdırdı, söyləyirdi. Səhər açılana isə Mərufu döymək üçün qollarını çırmaladı. Məruf dedi: "Möhlət ver sənə başqa kətə gətirim". Sonra məscidə gedib namazını qıldı, sonra gəlib dükanı açıb oturdu, elə təzəcə oturmuşdu ki, qazının yanından iki nəfər gəlib dedi: "Qalx gedək qazi ilə danış: sənənin arvadın qaziya səndən şikayət eləyibdir. Arvadın da üzü bu cürdür, bu cürdür". Məruf onun Fatma olduğunu bilib dedi: "Görüm Allah-təala onun gününü qara eləsin!" Bundan sonra o, qazının adamları ilə birlikdə getdi, qazının hüzuruna çatanda gördü ki, arvadı qolunu sarıyıb, rübəndini qana bulayıb, özü də ayaq üstə dayanıb ağlayır, gözüünün yaşını silir.

Qazı ona dedi: "Ay kişi, Allah-təaladan qorxmursan? Nə üçün bu arvadı döyübsən, onun qolunu qırmsan, vurub dişini çıxartmışsan, onun başına belə müsibət gətirirsən?" Məruf ucadan səsləndi: "Əgər mən onu döymüşəm, ya da vurub dişini çıxartmışam, istədiyin kimi mənə cəza ver, ancaq məsələ belə-belə olubdur, qonşular da gəlib mənə onunla barışdırıblar!" O, bütün əhvalatı əvvəldən axıracan qaziya danışdı. Qazı yaxşı adamların biri idi. O, cibindən iyirmi beş dirhəm çıxartdı. Mərufə verib dedi: "Ay kişi, al bu pulu, arvadına arı bəldən hazırlanmış kətə al, onunla barış!" Məruf dedi: "Pulu ona ver". Fatma pulu aldı, qazı onları barışdırıb dedi: "Ay arvad, ərinin sözüne bax, ay kişi, sən də onunla mehriban dolan".

Mərufa Fatma qazının köməkliyi ilə barışib bayıra çıxdılar, arvad bir yolla getdi, əri də başqa bir yolla gəlib öz dükənində oturdu.

Birdən qazının adamları onun yanına gəlib dedilər: "Bizim haqqımızı ver". Məruf dedi: "Qazı məndən heç bir şey almadı, əksinə, mənə iyirmi beş dirhəm də pul verdi". Ancaq qazının adamları dedilər: "Qazı sənə pul verdi, ya səndən pul aldı, bizə dəxli yoxdur, sən bizim haqqımızı verməlisən. Yoxsa səndən zorla alırıq". Onlar bunu deyib Mərufu darta-darta bazarı dolandırdılar. Məruf iş alətlərini satıb onlara yarım dinar verdi, qazının adamları da ondan əl çəkdilər, Məruf da işləmək üçün aləti olmadığına görə əlini üzünə qoyub qemgin oturdu.

O, oturduğu zaman birdən iki nəfər çox eybəcər adam ona yaxınlaşıb dedi: "Ay kişi, qalx ayağa gedək qazı ilə danış: arvadın səndən qaziya şikayət ələyibdir". Məruf dedi: "Qazı mənə arvadımdan barışdırıbdır". Ancaq o adamlar Mərufa dedilər: "Biz başqa qazının yanından gəlmişik: arvadın səndən bizim qaziya şikayət ələyibdir".

Məruf arvadına görə Allahdan kömək istəyə-istəyə ayağa qalxdı. Fatmanı gördükdə dedi: "Ay namuslu kişinin qızı, bəs biz barışmışıdıq?"

Fatma dedi: "Bizim aramızda barışıq olmayacaqdır". Belə olanda Məruf irəli yeridi, bütün əhvalatı qaziya danışdı dedi: "Filan qazı bizi indicə barışdırıbdır". Qazı bunu eşidib dedi: "Ay əxlaqsız, madam ki, siz barışmışsınız, onda nə üçün mənim yanıma şikayətə gəlibənsən?" Fatma dedi: "Barışandan sonra o mənə yenə döydü". Qazı dedi: "Barışın, bir daha onu döymə, o da daha sənə söz qaytarmayacaqdır".

Beləliklə, Məruf arvadı ilə barışdı, qazı da ona dedi: "Dəlincə gəlmiş adamların haqqını ver". Məruf o adamların haqqını verib dükənə gətirdi, dükanı açılıb oturdu. Məruf ona üz vermiş dərddən sərxoş kimi idi.

O, beləcə oturduğu zaman birdən bir adam yaxınlaşıb ona dedi: "Ay Məruf, qaç gizlən, sənəin arvadın baş qaziya şikayət ələyib və Əbu Təbaqi sənəin dalınca gəlir". Məruf bunu eşidən kimi ayağa qalxıb dükənini bağladı. Qələbə darvazasına tərəf qaçdı. Onun satdığı qəlib və alətlərin pulundan vur-tut beş dirhəm qalmışdı. O, dörd dirhəmə çörək, bir də yarım dirhəm pendir alıb Fatmanın əlindən qaçırdı. Bu əhvalat qış vaxtı günortadan sonra olmuşdu. Məruf zibilliyə çatanda onu yağış tutdu, yağış elə bil tuluqasına tökülürdü. Onun paltarı qalıdı. O, qaçıb Ədiliyyə məscidinə girdi. Orada uçub bir bina gördü, binanın qapı-pəncərəsiz bir anbarı vardı. Yağışdan gizlənmək üçün buraya girdi. Paltarı bərk islanmışdı. Onun gözlərindən yaş axırdı. Başına gələn əhvalat onu sarsıtmışdı. O öz-özüne deyirdi: "Mən bu əxlaqsızın əlindən haraya qaçım? Pərvərdigara, sənə yalvarıram, mənə bir adam yetir ki, mənə uzaq ölkələrə aparsın, mənəim haraya getdiyimi heç kəs bilməsin".

O, oturub ağladığı vaxt birdən divar aralandı, divardan ucaboy, bədhəyət bir vücud çıxdı, onun görkəmindən adamın bədənini örürşirdi. Bu vücud dedi: "Ey bəni-adəm, bu axşamçağı mənə nə üçün narahat elədin? Mən düz iki yüz ildir ki, burada yaşayıram, görməmişəm ki, buraya bir adam girsin, özü də sən elədiyin kimi eləsin. De görüm, sənəin arzun nədir, mən sənəin arzunı yerinə yetirərəm, sənə yazığım gəldi". Məruf ondan soruşdu: "Sən kimsən, nəçisən?" O vücud belə cavab verdi: "Mən bu yerin sakiniyəm". Məruf arvadının onun başına gətirdiyi əhvalatın hamısını danışdı. İfrıt ondan soruşdu: "İstə-yirənməni sənə elə bir ölkəyə aparım ki, arvadın yol tapıb ora gələ bilməsin?" Məruf dedi: "Bəli". İfrıt dedi: "Min dalıma". Məruf onun dalına mindi, ifrit onu götürüb apardı, gecəni gün çıxanacan uçub uca bir dağın başında yerə qoydu..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz doxsan birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət ələyirlər ki, ifrit pinəci Mərufu apardı, onunla birlikdə uçub, uca bir dağın başında

¹ Hərfi mənasi kötək atası (zindan roisi) deməkdir.

yere endirib dedi: "Ey bəni-adəm, bu dağdan en, şəhərin kənarını görəcəksən. Ora get, arvadın sənənin yanına yol tapıb gələ bilməyəcəkdir". O, bunu deyib Mərufu orada qoyub yox oldu. Məruf gün çıxanacan çəmiş və pərt halda oturdu, sonra öz-özünə dedi: "Burada oturmaqdan heç bir fayda yoxdur, yaxşısı budur, durub oraya, şəhərə enim".

O, bunu deyib dağın ətəyinə endi, hündür divar, göylərə baş qaldiran saraylar, gözəl naxışlar vurulmuş tikililər gördü, bu şəhərə baxanda adamın qəlbi açılırdı.

Məruf şəhər qapısından içəri girəndə gördü ki, bu şəhər qəmli ürəklərə şadlıq gətirir. O, bazara getdi, camaat ona baxıb onu başdan ayaqacan diqqətlə süzürdü, onlar Mərufun başına toplaşib, onun qıyafəsinə təəccüb ələyirdilər, çünki onun paltarları bu şəhər əhalisinin paltarına oxşamırdı. Şəhər əhlindən biri ondan soruşdu: "Ay kişi, sən qərribənsən?" Məruf cavab verdi: "Bəli!". Həmin adam soruşdu: "Hansı ölkədənənsən?" Məruf belə cavab verdi: "Mən xoşbəxt Misir şəhərindənəm". Həmin adam soruşdu: "Sən çoxdanmı oradan çıxmısan?" Məruf dedi: "Dünən günortadan sonra". Həmin adam bunu eşidəndə gülüb dedi: "Ay camaat, gəlin bir buna baxın, qulaq asın görün nə deyir". Adamlar soruşdular: "O nə deyir?" Həmin adam dedi: "O, iddia ələyir ki, guya Misir şəhərindəndir, özü də dünən günortadan sonra oradan çıxıbdır".

Hamı güldü. Adamlar Mərufun başına toplaşib dedilər: "Ay kişi, sən əgər belə sözlər danışsansa, onda dəli olubsan. Sən necə iddia ələyirsən ki, guya Misirdən dünən günortadan sonra çıxıb şəhər burada olubsan? Məsələ bundadır ki, bizim şəhərlə Misirin arasında düz bir illik yol vardır". Məruf dedi: "Dəli siz özünüsünüz, mənim sözlərimdə yalan yoxdur. Budur, Misirdən gətirdiyim çörək hələ də təzədir". O, bunu deyib çörəyi camaata göstərdi. Hamı çörəyə təəccüblə baxmağa başladı, çünki bu çörək onların ölkəsinin çörəyinə bənzə-mirdi.

Mərufun ətrafına çoxlu adam toplaşdı. Onlar bir-birlərinə deyirdilər: "Bu, Misir çörəyidir, buna baxın". Beləliklə, Məruf həmin şəhərdə məşhur oldu. Adamların bəziləri ona inandılar, bəziləri də inanmadılar, onu lağa qoydular.

Bu zaman onların yanına qatıra minmiş bir tacir gəldi, onun dalınca iki qul gəlirdi. O, camaatı dağıdıb dedi: "Ay camaat, heç sizə eyib deyilmi ki, bu qərribin başına toplaşmısınız, onu lağa qoyub gülürsünüz? Onunla nə işiniz var?" Həmin tacir camaatı çox danladı, nəhayət, onları Mərufun ətrafından dağıtdı, heç kəs də ona cavab qaytara bilmədi.

Bundan sonra tacir dedi: "Qardaş, buraya gəl! Bu həyasız adamlar sənə pislilik ələyə bilməzlər". Tacir bunu deyib Mərufu geniş və bəzəkli evinə gətirdi, onu şahnişində oturdub, sonra qullara əmr elədi. Qullar da sandığın ağzını açıb bahalı tacir paltarını çıxartdılar, tacir həmin paltarı Mərufa geyindirdi. Məruf boylu-buxunlu adam idi, paltarı geyinəndə tacirbaşıya oxşadı.

Sonra həmin tacir süfrə tələb elədi, onların qabağına süfrə açdılar, hər cür ləziz yeməklər qoydular. Tacirlə Məruf yeyib-içəndən sonra tacir ondan soruşdu: "Qardaş, adın nədir?" Məruf dedi: "Mənim adım Məruf, peşəm pineçilikdir". Tacir soruşdu: "Hansı ölkədənənsən?" Məruf dedi: "Misirdən". Tacir soruşdu: "Misirin hansı məhəlləsindənənsən?" Öz növbəsində Məruf soruşdu: "Məgər sən Misirə belədənənsən?" Tacir ona belə cavab verdi: "Mən Misirdə anadan olmuşam". Məruf dedi: "Mən Qırmızı Darvaza küçəsindənəm". Tacir soruşdu: "Qırmızı Darvaza küçəsində olanlardan kimi tanıyırsan?" Məruf: "Filankəsi, filankəsi" deyib çox adamın adını çəkdi.

Sonra tacir soruşdu: "Sən rəngsazlıq malları alverçisi şeyx Əhməd tanıyırsanmı?" Məruf cavab verdi ki, "mənim divar-divara qonşumdur". Tacir soruşdu: "O sağ-salamatdır?" Məruf cavab verdi: "Bəli!". Tacir təkrar soruşdu: "Onun neçə uşağı vardır?" Məruf cavab verdi: "Üç: biri Mustafa, biri Məhəmməd, biri də Əli". Tacir yenə soruşdu: "Allah onun uşaqlarını nə yerə çatdırmışdır?" Məruf belə cavab verdi: "Mustafa sağ-salamatdır, alim, müəllimdir. Məhəmməd rəngsazlıq malları alıb-satardır, öz atasının dükanının yanında özünə dükən açıbdır, evləndikdən sonra Həsən adlı bir oğlu olubdur". Tacir dedi: "Allah sənə də xoş xəbər göndərsin!". Məruf sözünə davam edib dedi: "Əliyə gəlincə, o mənim uşaqlıq yoldaşım idi. Mən həmişə onunla oynayırdım. Biz xaçpərəst uşaqların paltarını geyib, kilsəyə gedərdik, kilsədə xaçpərəstlərin dini kitablarını oğurlayıb satardıq, əldə edilən pulla özümüdə yemək alardıq; günlərin bir günü xaçpərəstlər bizi görüb əlimizdə kitab tutdular, gəlib valideynlərimizə şikayətləndilər, Əlinin atasına dedilər: "Oğlunun bizə zərər vurmaşının qabağını almasan, səndən padşaha şikayət ələyəcəyik". Əlinin atası onları sakitləşdirdi. Əlini döydü, bu səbəbə görə Əli qaçdı, o gündən bəri atası Əlinin harada olduğunu bilmir. Əli iyirmi il bundan əvvəl yoxa çıxıbdır, heç kəsən də ondan xəbəri yoxdur".

Tacir dedi: "Rəngsazlıq malları alverçisi şeyx Əhmədin oğlu Əli mənəm. Məruf, sən də mənim yoldaşımsan". Onlar qucaqlaşib görüş-

dülər, sonra tacir dedi: “Ay Məruf, Misirdən bu şəhərə gəlməyinin səbəbini mənə danış”. Məruf arvadı ifritə Fatma haqqında, Fatmanın onun başına gətirdiyi müsibətlər barəsində tacirə nağıl ələyib dedi: “O məni tənqə gətirəndən sonra mən onun öləndən qurtarmaq üçün Qələbə Darvazasına qaçdım. Məni yolda yağış tutdu. Mən Ədiliyyə məscidinin tərk edilmiş anbarına girdim, orada oturub ağladım, birdən o yerin sakini – ifrit yanıma gəlib başıma nə gəldiyini soruşdu, mən də vəziyyətimi ona danışdım. Belə olanda ifrit məni dalına alıb bütün gecəni göylə yerin arası ilə uçdu, sonra məni bir dağın başına qoyub, bu şəhər haqqında mənə danışdı. Mən dağdan enib bu şəhərə gəldim, camaat mənim başıma yığışib məni sorğu-suala tutdu. Mən də onlara dedim: “Dünən Misirdən çıxmışam”. Onlar mənə inanmadılar, bu arada sən gəlib başıma yığışmış adamları dağıtdın, məni də bu evə gətirdin. Misirdən çıxıb buraya gəlməyimin səbəbi budur. Bəs sən buraya gəlməyinin səbəbi nədir?” Tacir ona belə cavab verdi: “Səkkiz yaşında olduğum zaman ağılsızlıq mənə zor gəldi, o vaxtdan kəndbə-kənd, şəhərbəşəhər dolanıb axırda gəlib bu şəhərə çatdım. Bu şəhərin adı Xitan əl-Xətəndir. Gördüm ki, şəhərin əhalisi nəcib, alıcınab, rəhmli adamlardır, öyrəndim ki, onlar yoxsula etibar ələyib, ona borc verirlər, onun da bütün sözlərinə inanırlar. Mən onlara dedim: “Mən tacirəm, buraya mallarımdan qabaq gəlib çıxmışam, mallarımı qoymaq üçün mənə yer lazımdır”. Onlar mənə inanıb bir yer boşaltdılar, mən onlara dedim: “İçərinizdə belə bir adam tapırlar ki, mallarım gəlib çıxanacan mənə min dinar borc versin, mallarım gəlib çıxdıqda aldığımı qaytararam, ona qədər mənə bəzi şeylər almaq lazımdır”. Onlar mənə istədiyim qədər pul verdilər, mən də tacirlər bazarına gətdim, bazarda bir para mal götürüb onları aldım, ertəsi gün də bu malları satıb əlli dinar qazandım, başqa şeylər aldım. Adamlarla dostluq ələyib, onlara ehtiram göstərdim. Onlar da məni xoşladılar. Məlum olduğu kimi alıb-satdım, pulum artdı. Qardaş, bil ki, bu məsələ də deyən doğru deyibdi: “Dünyanın bütün işləri gopçuluqdan, hiyləgərlikdən ibarətdir, tanımadığın bir ölkədə öləndən gələnə elə. Qardaş, sən hər soruşana desən ki, “peşəm pinəçilikdir, yoxsulam, arvadımın öləndən qaçmışam, özü də Misirdən dünən gəlmişəm”, sənə inanmazlar, sən də bu şəhərdə qaldıqca camaatın gülüncü olarsan. Əgər desən ki, “məni buraya ifrit gətirib”, hamı səndən qaçar, heç kəs sənə yaxın durmaz, özü də camaat deyər ki: “İfrit bunu cinli ələyib, hər kəs ona yaxınlaşsa, beləyə düşər”. Belə bir şöhrət sən üçün də, mənim üçün də pislik gətirər, çünki onlar mənim misirli olduğumu bilirlər”.

Məruf soruşdu: “Bəs mən nə ələyim?” Tacir dedi: “Nə ələməli olduğunu mən sənə öyrədərəm. Allah-təalanın izni ilə sabah sənə min dinar pul, bir də qatır verərəm, qatırı minərsən, bir qul da verərəm ki, sən qabağına düşüb səni tacirlər bazarının darvazasına qədər aparar. Bazara girərsən, mən də tacirlərin arasında oturmuş olacağam. Səni görəndə kimi ayağa qalxıb salam verəcəyəm, əlini də öpüb hörmətini artıracağam. Hər dəfə səndən bir parça növünü soruşub desən ki: “Filan növ parçadan bir qədər gətirmisənmi?” Sən deyərsən: “Çoxlu gətirmişəm”. Səni məndən xəbər alsalar, tərifləyib onların gözündə ucaldacağam. Sonra deyəcəyəm ki, “ona kərəsi ilə bir araba, bir də dükən tutun”. Səni çox dövlətli və səxavətli bir adam kimi qələmə verəcəyəm.

Elə ki sənə bir dilənçi yaxınlaşdı, əlinə nə gəldi ona verərsən, onda adamlar mənim sözlərimə inanar, sən böyüklüyünə, səxavəti bir adam olduğuna inanıb xətrini istəyərler. Sonra mən səni qonaq çağıraram, sən xətrinə bütün tacirləri də qonaq çağırıb onlarla səni dostlaşdıraram, onların hamısı səni tanıyar, sən də onları tanıyarsan...”

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz doxsan ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət ələyirlər ki, tacir Əli Mərufa dedi: “Mən səni qonaq çağıraram, sən xətrinə bütün tacirləri də qonaq çağırıb onların səni dostlaşdıraram, onların hamısı səni tanıyar, sən də onları tanıyarsan. Beləcə alver ələyib onlardan mal alarsan, onlara mal satarsan; az müddətdən sonra çoxlu var-dövlət sahibi olarsan”.

Elə ki şəhər açıldı, tacir Əli Mərufa min dinar verdi, əyninə paltar geyindirib, qatıra oturtdu, ona bir qul verib dedi: “Allah səni bütün bunların məsuliyyətindən azad eləsin, çünki sən mənim dostumsan, sənə hörmət mənim borcumdur, fikir çəkmə. Arvadınla aranda olanları unut, onun barəsində heç kəsə bir söz demə”. Məruf: “Allah sən

yaxşılığının əvəzini versin!" deyib qatıra mindi, qul da onun qabağınca gedib, tacirlər bazarının qapısına çatdırdı. Tacirlər hamısı orada oturmuşdu, tacir Əli də onların arasında öyləşmişdi.

O, Mərufu görəndə ayağa qalxdı, onu qucaqlayıb dedi: "Ey tacir Məruf, ey kəramət və mərhəmət sahibi, xoş gəlib-sən!" Sonra o, tacirlərin qabağında onun elindən öpüb dedi: "Qardaşlar, tacir Məruf öz gəlişi ilə bizi sevindirdi".

Bütün tacirlər Mərufa salam verdilər. Əli də tacirlərə işarə elədi ki, ona hörmət eləsinlər. Beləcə Məruf onların gözündə böyük bir adam oldu. Bundan sonra Əli Mərufu qatırdan düşürdü, tacirlər də onunla salamlaşdılar. Əli isə tacirlərin gah birisi, gah da o birisi ilə təklidə söhbət eləyib Mərufu tərifləyirdi.

Əliden soruşurdular: "Bu tacirdirmi?" Əli deyirdi: "Bəli, daha doğrusu o, ən böyük tacirdir, özü də ondan varlısı tapılmaz, çünki onun var-dövləti, atasının və babalarının var-dövləti Misir tacirləri arasında məşhurdur. Onun Hindistanda, Sindhə və Kəməndə şərikləri vardır, səxavətdə də ona çatan olmaz. Onun mənəbini bilin, mövqeyini yüksəldin, ona xidmət göstərin. Məlumunuz olsun ki, o bu şəhərə alver üçün gəlməmişdir, məqsədi yalnız yad ölkələrə tamaşa etməkdir. Onun qazanc üçün qütbətə getməyə ehtiyacı yoxdur, çünki onun o qədər pulu vardır ki, onları od da yandırarsa, qurtarmaz, mən də onun nökrələrindən biriyəm".

Əli Mərufu o qədər təriflədi ki, axırda tacirlər onu çox uca tutub onun məziyyətləri haqqında bir-birinə danışmağa başladılar. Sonra onlar Mərufun yanına toplaşdılar, ona yemək-içmək təklif etməyə başladılar; hətta tacirbaşının özü də Mərufa yaxınlaşıb ona salam verdi.

Tacir Əli, başqa tacirlərin yanında Mərufa belə deyirdi: "Ağam, bəlkə özünə bir qədər filan parçadan götürübsən?" Məruf belə cavab verirdi: "Çoxlu götürmüşəm!" Həmin günlərdə isə Əli ona hər cür qiymətli parçalar göstərib bahalı və ucuz parçaların adını öyrətməmişdi.

Tacirlərdən biri Mərufdan soruşdu: "Ağa, sən sarı mahud götürübsənmi?" Məruf: "Çox götürmüşəm!" – deyər cavab verəndə tacir soruşdu: "Ceyran qamı kimi qırmızı mahud necə?" Məruf cavab verdi: "Çox götürmüşəm!" Hər dəfə ondan bir şey soruşanda, Məruf: "Çox götürmüşəm!" – deyər cavab verirdi.

Belə olanda həmin tacir dedi: "Ay tacir Əli, əgər sənə yerlin min tay bahalı parça götürmək istəseydi, götürə bilərdimi?"

Əli belə cavab verdi: "O bu malları saysız-hesabsız anbarlarının təkcə birindən götürərdi, anbardan da heç bir şey əskilməzdi".

Onlar oturduqları zaman birdən bir dilənçi tacirlərə yaxınlaşdı. Tacirlərin bəziləri ona yarım dirhəm, bəziləri bir cədid verdi, amma əksəriyyəti ona heç bir şey vermədi. Dilənçi Mərufa yaxınlaşanda, o bir ovuc qızıl çıxarıb dilənçiyə verdi. Dilənçi də ona dua eləyə-eləyə getdi; tacirlər buna təəccüb eləyib dedilər: "Bu padşahlar ianəsidir. Axı o, dilənçiyə qızıl saymayıb verdi. Əgər o çox varlı adamlardan olmasaydı, onun hər şeyi çox olmasaydı, dilənçiyə bir ovuc qızıl verməzdi".

Bundan sonra yoxsul bir qadın Mərufa yaxınlaşdı. Məruf bir ovuc qızıl çıxarıb ona verdi, qadın da dua eləyə-eləyə getdi, gedib bu barədə başqa dilənçilərə də xəbər verdi, onlar da bir-bir Mərufun yanına gəlməyə başladılar, dilənçilər də hər dəfə Mərufa yaxınlaşanda, Məruf bir ovuc qızıl çıxarıb onlara verirdi. Axırda cibindəki min dinarın hamısını xərclədi.

Bundan sonra o, əlini bir-birinə vurub dedi: "Allah özü yetirsin. Allah kərimdir!". Tacirbaşı ondan soruşdu: "Ay tacir Məruf, sənə nə oldu?" Məruf dedi: "Görünür, bu şəhərin əhalisinin əksəriyyəti yoxsuldur, dilənçidir. Əgər mən bilsəydim ki, belədir, xürcunda bir qədər pul götürüb yoxsullara paylayardım. Qorxuram ki, qütbətdə çox qalmalı olam, dilənçiləri əliboş yola salmaq da mənim xasiyyətim deyil! Ancaq daha qızılımlı qalmadı, bir yoxsul yanıma gəlsə, ona nə deyəcəyəm?" Tacirbaşı dedi: "Ona də ki, Allah versin". Məruf dedi: "Mənim adətım belə deyildir. Bu səbəbdən də mən fikirliyəm. Çox istərdim ki, yanımda min dinarım olsun. Bu pulu mallarım gəlib çıxanacan sədəqə verim".

Tacirbaşı: "Eybi yoxdur" deyib öz nökrələrindən birini pul üçün göndərdi, o da gedib min dinar gətirdi, tacirbaşı pulu Mərufa verdi. Məruf da ona yaxınlaşan hər bir yoxsula sədəqə verdi. Nəhayət, əzan səsi eşidildi. Camaat günorta namazı üçün məscidə getdi. Məruf min dinarın qalanını namaz qılanların başına səpdi. Bunu gören camaat Mərufa diqqət yetirdi, ona xeyir-dua elədi, tacirlər də onun bu səxavətinə, əliaçıqlığına təəccüb etdilər.

Sonra Məruf başqa bir tacirə müraciət eləyib, ondan min dinar alıb payladı. Tacir Əli də onun bu hərəkətlərinə baxıb bir söz deyər bil-mirdi.

Məruf axşam əzəminə qədər belə elədi, əzandan sonra məscidə gedib, axşam namazını qıldı, pulun qalanını da payladı; bazarın qapıları

hələ bağlanmamışdı ki, Məruf beş min dinar borc alıb payladı. Məruf kimdən pul alırdısa, belə deyirdi: "Mallarım gəlib çıxanda, sənin borcunu istərsən qızıl ilə, istərsən parça ilə verərəm. Mənim qızılı da, parçam da çoxdur".

Axsam tacir Əli Mərufu, onunla birlikdə bütün tacirləri evinə qonaq çağırırdı. Mərufu yuxarı başda oturtdu, Məruf ancaq parçalardan, ya da daş-qaşdan danışdı, özü də hər dəfə bir şeyin adı çəkiləndə kişi belə cavab verirdi: "Ondan mənə çoxdur".

Ertəsi gün Məruf bazara gəlib tacirlərə müraciət etməyə, onların borc pul alıb yoxsullara paylamağa başladı; o, iyirmi gün belə elədi, axırda camaatdan altmış min dinar borc pul aldı. Amma onun nə malı gəlib çıxdı, nə də ölümü çətdi.

Camaat öz pulundan ötrü təşvişə düşməyə başlayıb dedi: "Mərufun malları gəlib çıxmıdı. O nə vaxtaca camaatdan borc pul alıb yoxsullara verəcəkdir?" Tacirlərdən biri dedi: "Doğru yol budur ki, gedib onun yerlisi tacir Əli ilə danışaq". Onlar Əlinin yanına gəlib dedilər: "Ay tacir Əli, tacir Mərufun malları gəlib çıxmıdı". Əli dedi: "Səbir eləyin, onun malları mütləq gələcək, bunun tez-geci var". Sonra Mərufa tək qalıb ona dedi: "Ay Məruf, bu nə işdir? Mən sənə demişdim çörəyi qızart, daha deməmişdim ki, yandır?" Tacirlər öz pulları sarıdan hay-küy eləyirlər, onlar mənə deyirlər ki, altmış min dinar borc alıb dilənçilərə paylayıbsan, alver etmədiyin halda borcları necə qaytaracaqsan? Məruf dedi: "Nə olub ki, altmış min dinar nə puldur? Mallarım gəlib çıxanda istəsələr parça, istəsələr qızıl, ya da gümüş verərəm". Tacir Əli dedi: "Allahü-əkbər! Məgər sənin malın var?" Məruf cavab verdi: "Çoxlu!" Əli dedi: "Allah, övlialar bu iyrənc hərəkətlərin üçün sənin cəzanı versinlər! Məgər mən sənə bu sözləri ona görə öyrətməmişəm ki, özümə qaytarasan? Mən sənin kim olduğunu açıb camaata deyəcəyəm!" Məruf dedi: "Uzun danışma, get, məgər mən yoxsulam? Mənim malımın içərisində nə desən var, mallarım gəlib çıxanda onlar öz şeylərini birə-iki götürürlər, onlara mənim ehtiyacım yoxdur!"

Tacir Əli hirsənib dedi: "Ay ədəbsiz, mən sənə göstərərəm ki, utanmadan mənə yalan danışmaq nədir!" Məruf dedi: "Nə bacarırsan elə, tacirlər də malım gəlib çatana qədər gözləyirlər, borcunu artıqlaması ilə qaytararam".

Tacir Əli onu tək qoyub getdi: o, ürəyində deyirdi: "Mən övvəllər onu tərifləmişəm, indi pisləşəm, yalançı olaram, özü də bu misal mənə

aid olar: "Kim övvəl tərif eləyib sonra pisləyirsə, o iqiqaət yalan danışmış olur".

Tacir Əli hirsənib nə eləyəcəyini bilmirdi. Sonra tacirlər onun yanına gəlib soruşdular: "Ay tacir Əli, sən onunla danışdınmı?" Tacir Əli onlara dedi: "Camaat, mən ondan xəcalət çəkirəm! O menden min dinar borc alıb, mən bunu ona deyə bilmərəm; siz də ona borc pul verəndə mənimlə məsləhətləşməmişsiniz, odur ki, onun bəaresində sizinlə danışmağa mənim sözü yoxdur. Pulunuzu ondan tələb eləyin, verməyə, gedib şəhərin padşahına şikayət eləyin, padşaha da deyin ki, bizim başımıza kələk açan bir fırıldaqçıdır, padşah da sizin yaxanızı onun ölümdən qurtarar".

Tacirlər padşahın hüzuruna getdilər, əhvalatı ona danışdı dedilər: "Ay zəmanəmizin padşahı, biz çox səxavətli olan bir tacirlə nə edə-cəyimizi bilmirik. O belə-bələ eləyir, özü də nə alırsa, hamısını ovuc-ovuc yoxsullara paylayır. Əgər onun öz pulu olsaydı, onda cürət etməzdi ki, borc pul alıb ovuc-ovuc yoxsullara paylasın, əgər o, varlı adamlardan olsaydı, malı gəlib çıxanda onun doğruluğu bizə aydın olardı. Ancaq biz onun mallarını görmürük, o iddia eləyir ki, guya malı vardır, özü də malından qabaq gəlib çıxırdı. Hər dəfə biz hansı parçanın növünü ondan soruşuruqsa, o deyir: "O parçadan mənə çoxdur". İndi uzun müddət keçibdir, onun mallarından xəbər-əter yoxdur. O bizə altmış min dinar borcludur. Bu pulların hamısını da yoxsullara paylayıbdır". Tacirlər Mərufu tərifləməyə, onun çox səxavətli bir adam olduğunu müdhi eləməyə başladılar.

Bu padşah da çox tamahkar, Əşəbdən¹ də tamahkar bir adam idi. O, Mərufun alicənablığını, səxavətliyini eşidəndə, tamah ona güc gəldi, dedi: "Əgər bu tacirin çoxlu pulu olmasaydı, bu cür səxavət göstərməzdi. Onun malları mütləq gəlib çıxacaqdır. Tacirlər də onun başına toplasaq, o da tacirlərə çoxlu pul verəcəkdir. Bu pullara mənim ixtiyarım tacirlərdən çoxdur. Mən onun yükləri gəlib çıxmamış onunla dostluq etmək istəyirəm. Bu tacirlərin ondan alacağını özüm alaram. Mən qızımı ona ərə verib, onun pullarını öz pullarıma qataram".

Padşahın vəzirini dedi: "Ey zəmanəmizin padşahı, mənə o, fırıldaqçıdır, fırıldaqçı da tamahkarın evini dağıdar..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

¹ Ərəb nağıllarının əfsanəvi qəhromanı. Hədsiz tamahkarlığı ilə fərqlənirdi.

993-cü gecə

Elə ki doqquz yüz doxsan üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, padşahın vəzirə ona: "Məncə o, firıldaqçıdır, firıldaqçı da tamahkarın evini dağıdər" deyəndə padşah qışqırdı: "Ey vəzir, mən onu sınaqdan çıxarıb firıldaqçı olduğunu, ya da doğru danışdığını, var-dövlət içində tərbiyə alıb-almadığını öyrənərəm". Vəzir soruşdu: "Sən onu sınaqdan necə çıxardacaqsan?"

Padşah dedi: "Mənim bahalı bir daşım var. Mən o tacirin dalınca adam göndərib öz yanıma çağırtdıracağam, gəlib əyləşəndə ona hörmət eləyəcəyəm, həmin daşı ona verəcəyəm, əgər bu daşın necə daş olduğunu, onun qiymətini bilsə, deməli, o, nemət və var-dövlət sahibidir; əgər bilməsə, firıldaqçı və bambılıdır. Onda mən onu ən pis ölümlə öldürtdürərəm".

Sonra padşah Mərufun dalınca adam göndərib, onu yanına çağırtdırdı. Məruf padşahın hüsuruna gəlib, ona salam verdi. Padşah da onun salamını aldı, sonra öz yanında oturdub soruşdu: "Tacir Məruf sənəsen?" Məruf cavab verdi: "Bəli, mənəm!". Padşah dedi: "Tacirlər iddia eləyirlər ki, guya sən onlara altnmış min dinar borclusan. Onlar doğrumu deyirlər?" Məruf dedi: "Bəli!". Padşah soruşdu: "Bəs onların borcunu nə üçün qaytarmırsan?" Məruf cavab verdi: "Mənim mallarım gələcəcn onlar gözəyə bilərlər, mallarım gələndə bir dinarın əvəzinə iki dinar verərəm, qızıl istəsələr – qızıl verərəm, gümüş istəsələr – gümüş verərəm, mal istəsələr – mal verərəm. Kimə min borcluyam iki min verərəm, ona görə ki, o adamlar yoxsulların qarşısında mənim şərefimi qoruyublar: məndə hər şey çoxdur".

Sonra padşah ona dedi: "Ay tacir, al bu daşı, gör o hansı növdendir, qiyməti nə qədərdir". O bunu deyib fındıq boyda daşı Mərufa verdi. Padşah bu daşı min dinara almışdı. Başqa bir belə daşı yox idi, odur ki, onu bərk-bərk saxlayırdı. Məruf daşı əlinə alıb baş və şəhadət barmağı ilə sıxdı, daş sındı, çünki qiymətli daş çox zərif olur və təzyiqə davam gətirmir.

Padşah ondan soruşdu: "Sən bu cəvahiratı nə üçün sındırdın?" Məruf gülüb dedi: "Ey zəmanəmizin padşahı, bu cəvahirat deyil, bir parça metaldır ki, qiyməti min dinardır. Necə olur ki, sən buna cəvahirat deyirsən? Cəvahiratın qiyməti yetmiş min dinardır. Bunun adı isə metal parçasıdır. Qoz boyda olmayan cəvahiratın mənim üçün qiyməti yoxdur, mən də onlarla məşğul olmuram. Bu daş bir parça metal, qiyməti də min dinar olduğu halda, sən padşah ola-ola onu necə cəvahirat adlandırırısan? Ancaq siz məzursunuz, ona görə ki, yoxsulsunuz, qiymətli daş-qashınız da yoxdur". Padşah ondan soruşdu: "Ay tacir, sən özünün dediyin daş-qashlardan varındırmı?" Məruf cavab verdi: "Çoxdur". Belə cavabı eşidəndə tamah padşaha güc gəldi, ondan soruşdu: "Sən mənə əsil daş-qash verərsənmi?" Məruf dedi: "Mallarım gələndə çoxlu verərəm, nə tələb etsən, məndə çoxdur, mən sənə hamısını pulsuz verərəm".

Padşah şevənin tacirlərə dedi: "Öz yolunuzla çıxıb gedin, onun malları gələcəcn gözəyin, malları gəlib çıxanda gəlin; pullarınızı mənədən alarsınız". Tacirlər çıxıb getdilər.

Mərufa tacirlərin əhvalatı belə oldu. Görək padşah nə elədi. Padşah özünü vəzirə tutub dedi: "Tacir Mərufu əzizlə, onunla söhbət elə, qızından söz aç ki, onu alsın, onda biz tacirin var-dövlətinə sahib olarıq". Vəzir belə cavab verdi: "Ey zəmanəmizin padşahı, bu adamın hərəkəti mənim xoşuma gəlmir, məncə o, firıldaqçı və yalançıdır. Əgər qızının heç nədən məhv olmasını istəmirsənsə, bu sözləri ağzına alma".

Bu vəzir isə qabaqlar da padşahın qızını almaq istəyirdi, padşahın da qızı ona verməyə könüllü vardı. Amma bu xəbər padşahın qızına çatanda, qız razı olmamışdı.

Padşah vəzirinə dedi: "Ay yalançı, sən mənə yaxşılıq etmək istəmirsən, çünki sən bundan əvvəl qızımı istəmişdin, qızım da sənə gəlməyə razı olmamışdı. İndi sən onun ərə getmək yolunu kəsirsən ki, qızım şumlanmamış torpaq kimi qalsın, sən də özün onu alsan. Qulaq as, gör sənə nə deyirəm: bu işlərin sənə dəxli yoxdur. Bu cəvahiratın qiymətini bilən və onun xoşuna gəlmədiyinə görə min dinara aldığım daşı sındıran adam necə yalançı və firıldaqçı ola bilər? Onun daş-qashı çoxdur, özü də mənim qızımın yanına girəndə onun gözəlliyini görüb ağı başından çıxacaq, qızımı sevəcək, ona da daş-qash, cəvahirat verəcəkdir. Sənə mənim qızımı da, özümü də bu nemətlərdən məhrum etmək istəyirsən".

Vəzir padşahın qəzəbindən qorxdı, susub ürəyində dedi: "İtləri öküzlərin üstünə qışqırt!" Sonra o, özünü tacir Mərufa tutub dedi:

"Sən əlahəzrət padşahın xoşuna gəlibsən, padşahın gözəl və qəşəng bir qızı vardır, onu sənə vermək istəyir. Sən bu işə nə deyirsən?" Məruf cavab verdi: "Bəd olmaz, ancaq qoy mallarım gəlincən gözləsin: padşahların qızlarına çoxlu başlıq, onların adına-sanına və mövqelərinə layiq başlıq verirlər. İndi isə mənim pulum yoxdur, qoy mallarım gələnəcn padşah gözləsin. Mənim var-dövlətim çoxdur. Adaxlı üçün mən mütləq beş min kisə qızıl verməliyəm, yanına gircəyəm gecə dilənçilərə və yoxsullara paylamaq üçün min kisə, toy mərasimində iştirak edənlərə vermək üçün min kisə, qoşun əhlinə və başqa adamlara qonaqlıq vermək üçün də min kisə lazımdır. Toy gününün səhəri padşah qızına vermək üçün mənə yüz dənə cəvahir, kəməzlərə və hərəmağalarına paylamaq üçün min dənə cəvahir lazımdır, gəlinin şöhrətini artırmaq üçün mən onların hər birinə bir cəvahir verməliyəm, mən min nəfər çılpac yoxsulu geyindirməliyəm, sədaqə verməşəm, keçinə bilmərəm. Bunların hamısı da mallarım gəlib çıxanda mümkün olacaqdır, axı məndə hər şey çoxdur. Mallarım gəlib çıxdıqda bütün bu xərclər haqqında daha fikirləşməyəcəyəm".

Mərufun dediklərini vəzir gəlib padşaha nağıl elədi. Padşah dedi: "Əgər o bunu istəyirsə, sən necə deyirsən ki, o firıldaqçı və yalançıdır?" Vəzir dedi: "Mən bunu yenə də deyirəm". Padşah onu söyüb danladı, dedi: "Başıma and olsun, bu cür danışıklardan əl çəkməsən səni öldürdürərəm! Mərufun yanına qayıt, onu mənim yanıma gətir, mən onunla dil taparam".

Vəzir Mərufun yanına gəlib dedi: "Get padşahla danış". Məruf cavab verdi ki: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Sonra padşahın yanına gəldi. Padşah da ona dedi: "Belə bəhanələr gətirməyə çalışma! Mənim xəzinəm doludur, açarı özün götür, nə istəyirsən xərcle. Nə qədər yoxsulu geyindirirsən geyindir, nə istəyirsən elə, qızım, onun kəməzləri sənə bir söz deməzlər, malların gəlib çıxdıqda öz arvadına üreyin istəyən qədr hörmət eləyirsən. Malların gəlib çıxanacan biz başlıq gözlərik, səninlə mənim aramda heç bir fərq yoxdur".

Sonra padşah şeyxülislama kəbin kəsməyi əmr elədi, o da padşahın qızı ilə tacir Mərufun kəbinini kəsdi, padşah da toya hazırlaşmağa başladı. O, əmr elədi səhəri bəzəsinlər, təbiller çalınsın, ortaya hər cür yeməklər gətirilsin; tacir Məruf nikah otağında kürsü üstündə əyləşmişdi, təlxəklər, oyunbazlar, rəqqaslar, əcaib hərəkətlər, qərībə əyləncə ustaları Mərufun yanına gəldilər, o da xəzinədarı çağıraraq əmr elədi: "Get, qızıl və gümüş gətir!" Xəzinədar gedib qızıl və gümüş

gətirdi. Məruf da tamaşa edənlərin yanına gəlib çalanların hər birinə bir ovuc qızıl verdi, yoxsullara və dilənçilərə əl tutub, çılpacqları geyindirirdi, toy çox gürultulu keçdi.

Xəzinədar xəzinəyə pul dalınca getməkdən yorulmuşdu. Vəzirin acığından az qalardı üreyi partlasın, ancaq bir söz deyə bilmirdi.

Tacir Əli də bu qədər pul xərclənməsinə təəccüb eləyib tacir Mərufa deyirdi: "Allah və övlialar səndən intiqam alacaqlar. Tacirlərin pullarını puç elədiyin bəs deyil, indi də padşahın pullarını puç eləyirsən?" Tacir Məruf ona belə cavab verdi: "Bunun sənə dəxli yoxdur, mallarım gələndə hamısının əvəzini çıxaram". O, padşahın pullarını dağıtmağa başlayıb öz-özünə deyirdi: "Cəhənnəmə ki, nə olacaqsız olsun, insan qəzavü-qədərdən qaça bilməz!"

Toy qırx gün davam elədi. Qırx birinci gün də gəlini gətirdilər, bütün əmirlər, sərkərdələr gəlinin qabağınca gəlirdilər. Gəlin gələndə Məruf camaatın başına qızıl səpdi. Gəlini çox təmtəraqa gətirdilər. Məruf çoxlu pul sərf elədi, onu padşah qızının yanına saldılar. O gəlib hündür bir kürsü üstündə əyləşdi. Pərdələr salındı, qapılar bağlandı. Hamı bayıra çıxıb Mərufu gəlinin yanında qoydu. Məruf əlini-əlinin üstünə qoyub, bir müddət qasqabaqlı oturdu. Sonra əlini-əlinə vuraraq dedi: "Allahın qüvvət və qüdrəti qarşısında hər şey acizdir!" Padşahın qızı soruşdu: "Ağa, görüm Allah sənin canını səlamət eləsin, nə üçün belə qəmginə?" Məruf dedi: "Mən necə qəmgin olmayım ki, atan mənim kefini pozub, başıma belə bir oyun açdı. Elə bil ki, yaşıl bir zəmini yandırdı". Padşahın qızı soruşdu: "De görüm, atam sənin başına nə oyun gətirib?" Məruf belə cavab verdi: "Mallarım gəlib çıxamamış mən sənin yanına saldı, mən istəyirdim azı yüz dənə qiymətli daşım olsun, sən də qaravaşlardan hər birinə onlardan birini verəsən ki, onlar sevinib desinlər: "Ağam xanımın yanına girən gecə mənə qiymətli daş bağışladı". Bu hərəkət də sənin qədr-qiymətini artırardı. Mən daş-qasq paylamaqdan çəkinmirəm, ondən məndə çoxdur".

Padşahın qızı dedi: "Bunun fikrini eləmə, buna görə qəm çəkmə, o ki qaldı mənə, sən məndən bir pislik görməyəcəksən, malların gəlincə mən gözlərəm, qaravaşlardan da sənə bir xətər dəyməz, dur ayağa, paltarını soyun, işrətlə məşğul ol, sənin malların gəlib çıxanda da bizə daş-qasq və başqa şeylər verərsən".

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

994-cü gecə

Elə ki doqquz yüz doxsan dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, sonra Məruf hamama getdi, padşah paltarlarından geyindi, hamamdan çıxıb padşahın divanxanasına gəldi. Divanxanada olanlar onun şərəfinə ayağa qalxıb, onu hörmət və ehtiramla qarşılayıb təbrik etdilər, ona xeyir-dua verdilər.

Bundan sonra Məruf padşahın yanında oturub soruşdu: "Xəzinə-dar haradadır?" Ona dedilər: "Budur, o sənin hücründədir". Məruf dedi: "Fəxri libaslar gətir, bütün vəzirləri, əmirləri, vəzifə sahiblərini geyindir". Xəzinədar da onun tələb elədiklərinin hamısını gətirdi. Məruf oturub yanına gələn hər kəsə libas verir, ad-sanına görə hər kəsə bir şey bağışlayırdı.

İyirmi gün bu qayda ilə keçirdi, onun nə mallarından, nə də başqa şeylərindən xəbər-ötər çıxmadı. Xəzinədar Mərufun ucbatından çox xəcalət çəkdi.

Bir dəfə o, Məruf orada olmayanda padşahın yanına gəldi (padşah da təkcə vəzirə aylışmışdı, yanında başqa bir adam yox idi), padşahın hücründə yeri öpüb dedi: "Ey zəmanəmizin padşahı, mən sənə bəzi şeylər deməliyəm, çünki bunları sənə demədiyim üçün məni məzəmmət edərsən. Məlumunuz olsun ki, xəzinə bomboşdur, orada bir az miqdarda puldan başqa heç bir şey qalmayıbdır, on gündən sonra da biz boş xəzinənin qapısını bağlamaqla olacağıq". Padşah dedi: "Ey vəzir, mənim kürəkənimin malları yubanıbdır, onlardan xəbər-ötər yoxdur". Vəzir qəhqəhə çəkib dedi: "Ey zəmanəmizin padşahı, Allah sənə mərhəmətli olsun! Bu fırıldaqçı və yalançı üçün sən həddindən çox sadəsən! Sənin başına and olsun ki, nə onun malı var, nə də bizim yaxamızı onun əlindən qurtara bilən taun xəstəliyi. O sənə kələk gəlib bütün pullarını batırıd, qızını da müftəcə aldı. Sən bu fırıldaqçıya nə vaxta qədər etinasız olacaqsan?" Padşah dedi: "Ey vəzir, işin əsil həqiqətini öyrənmək üçün nə etmək lazımdır?" Vəzir dedi: "Ey zəmanəmizin padşahı, kişinin sirrini arvadından başqa heç kəs bilməz. Qızının dalınca adam göndər, qoy pərdənin dalına

gəlsin, mən həqiqəti ondan soruşum. Qoy qızın Mərufun işləri barəsində ondan soruşub bizi xəbərdar eləsin". Padşah dedi: "Bu bəd olmaz, başım haqqı, onun fırıldaqçı və yalançı olduğu müəyyən edilsə, mən onu ən pis tərzdə öldürdürəcəyəm".

Sonra padşah vəziri götürüb onunla birlikdə qəbul otağına gəldi. Qızının dalınca adam göndərdi, qızı pərdənin dalına gəldi (bu zaman əri burada yox idi), özü də dedi: "Ata can, nə istəyirsən?" Padşah dedi: "Vəzir ilə danış". Padşahın qızı soruşdu: "Ey vəzir, sənə nə lazımdır?" Vəzir dedi: "Ay xanım, bil ki, sənin ərin atanın bütün pullarını dağıdıb, səninlə də başlıqsız evləniyibdir. O, həmişə bizə vəd verir və vədini yerinə yetirmir, onun mallarından heç bir xəbər yoxdur. Ümmiyyətlə, biz istəyirik ki, sən onun barəsində bizə danışasan".

Padşahın qızı dedi: "O çox danışır, həmişə də gəlib mənə daş-qaş, cəvahirat, bahalı paltarlar vəd eləyir. Ancaq mən bunların heç birisini qəbulmürəm". Vəzir soruşdu: "Ay xanım, sən bu gecə onunla söhbət açıb deyə bilərsənmi ki, mənim ərimdən, mən qoymaram ki, səninlə pis rəftar eləsinlər. Bu işin həqiqətini mənə danış, mən də elə bir tədbir fikirləşərəm ki, o səni xilas eləyər". Sonra söhbət zamanı gah ondan gen dur, gah ona yaxınlaş, ona məhəbbət göstər, özü də sorğu-suala tut, bundan sonra da işin doğruluğunu öyrənib bizə danış". Padşahın qızı belə cavab verdi: "Ata can, mən bilirəm onu necə sınamaq lazımdır".

Sonra padşahın qızı getdi, axşam yeməyindən sonra, adəti üzrə əri Məruf onun yanına gəldi. Padşahın qızı görən kimi ayağa qalxıb qolundan yapışdı, ərinə bərk hiylə gəlməyə başladı (qadınların ər-lərinə işləri düşəndə onlar necə də hiyləgər olurlar!), ərini o vaxtadan aldatdı, əzizlədi, baldan şirin sözlər dedi ki, axırda Mərufun saqqızını oğurladı.

Mərufun ona tamamilə meyil göstərdiyini görəndə o, dedi: "Ey gözümün işığı, ürəyimin özəyi, Allah məni bir gün sensiz eləməsin, zəmanə bizi bir-birimizdən ayırmasın. Sənin məhəbbətin mənim ürəyimə giribdir. Sənə olan ehtirasımın alovu ciyərimi yandırır, səni görüm heç bir zaman mənim xiffətimi çəkməyəsən. İstəyirəm ki, sən mənə həqiqəti danışasan, çünki yalan və hiylə xeyir gətirməz, özü də həmişə baş tutmaz. Nə vaxta qədər sən mənim atama fırıldaq gələcək-sən, ona yalan satacaqsan? Qorxuram ki, biz atama bir kələk fikirləşib tapanacan sənin fırıldaqın ona aydın ola, o da səni yaxalasan. Mənə düzünü danış, sən bundan ancaq razı qalarsan. Bu iş barəsində

həqiqəti mənə desən, heç bir yamanlıqdan qorxma. Sən hələ çoxmu deyəcəksən ki, tacirəm, mənim çoxlu pulum, malım vardır? Xeyli müddətdir ki, sən: "Mənim malım, mənim malım" deyirsən, amma sənın mallarından heç bir xəbər-ətər yoxdur. Bu səbəbdən də sənın üzündə kədər görünür. Əgər sənın sözlərin həqiqət deyilsə, mənə də, mən də Allahın izni ilə sənə nicat verə biləcək bir tədbir fikirləşərəm". Məruf belə cavab verdi: "Ay xanım, mən sənə düzüünü deyəcəyəm, sən də nə istəyirsən elə". Padşahın qızı dedi: "Danış, düzüünü de, çünki həqiqət nicat gəmisidir, yalan danışmaqdan qorx, çünki yalan söz, yalan danışan adamı rüsvay eləyir. Bu şəri deyənə Allah rəhmət eləsin:

"Doğruluq üstə cəhənnəm tək oda

Atır atsin səni qoy hər alçaq.

Razı qalsın deyə vicdansızlar,

Allahı aldadın insandan uzaq!"

Məruf dedi: "Ay xanım, bil və agah ol ki, mən tacir deyiləm, mənim nə malım, nə də məhvedici taun xəstəliyim vardır. Öz ölkəmdə mən pinəçi idim. Mənim ifritə Fatma adlı arvadım var idi, o mənim başıma belə-belə işlər gətirmişdi".

Beləliklə, Məruf bütün əhvalatı başdan-ayağa padşahın qızına danışdı. Padşahın qızı da gülüb dedi: "Sən yalançılıqda və fırıldaqçılıqda mahirsən". Məruf dedi: "Ay xanım, görüm Allah səni hiyf eləsin ki, qusurları gizlədəsən, dərdləri dağıdasan". Padşahın qızı dedi: "Bil ki, sən mənim atama fırıldaq gəlibəsən, özünü də çox öyüb onu aldadıbsan, atam məni sənə tamahkarlığından veriribdir. Sonra da sən onun pullarını dağıdıbsan, buna görə də vəzir sənədən şübhələnibdir. Vəzir sənın barəndə atamla dəfələrlə danışib ona deyibdir: "O, fırıldaqçı və yalançıdır". Ancaq atam onun dediklərinə qulaq asmayıbdir. Ona görə ki, vəzir məni istəyirdi, mən də onun arvadı olmağa razılıq vermədim. Ancaq xeyli müddət keçəndən sonra atam sıxıntı hiss eləyib mənə dedi: "Onu sorğu-suala tut". Bu səbəbə görə atam sənə ziyan yetirməyi möhkəm qərara alıbdır, ancaq sən mənim ərimdən, mən qoymaram ki, başıma bir iş gəlsin. Mən bu əhvalatı atama danışsam, atam sənın fırıldaqçı və yalançı olduğunu, padşahın qızına fırıldaq gəldiyini, onun da pullarını dağıtdığını yəqin eləyər.

O sənın təqsirini bağışlamaz, şübhəsiz ki, səni öldürdürər, onda camaat arasında şayiə yayılar ki, mən fırıldaqçı və yalançı bir adama əre getmişəm. Bu da mənim ləyaqətimə toxunar, mən rüsvay olaram. Atam səni öldürdükdən sonra, bəlkə də məni başqa birisinə əre verməli olsun. Mən ölsəm də belə işə razı olmaram. Bunların hamısı bir yana qalsın, indi dur ayağa, qul paltarı geyin, mənim pulumdan əlli min dinar götür. Atı minib atamın hökəmranlığı çatmayan bir ölkəyə get. Orada tacirlik elə. Mənə məktub yazıb çaparla göndər, çapar mənim yanıma gizli gəlsin. Məktub yaz ki, hansı ölkədə olduğunı bilim, elimə keçən hər şeyi sənə göndərim, sənın var-dövlətin artsin. Atam ölsə dalınca adam göndərəm, onda sən şan-şövkətə və ehtiramla buraya gələrsən, yox, sən ölsən, ya da mən ölsəm, Allah-təala məni öz dərgahına aparsa, axirətdə bir-birimizə qovuşarıq, ən düzgün qərar budur. Nə qəder ki, sən də salamatam, mən də salamatam, səni məktubsuz və pulsuz qoymaram. Gün çıxmamış ayağa qalx, yoxsa, sənə çətinlik üz verər, ölüm başının üstünü alar".

Məruf dedi: "Ay xanım, mən sənın penahındayam, özü də istəyirəm ki, mənimlə yaxınlıq eləyib vidalaşasan". Padşahın qızı dedi: "Bu bəd olmaz".

Məruf padşahın qızıyla yaxınlıq elədi, sonra qüsl elədi, sonra qul paltarı geyinib yaxşı atlardan birini yəhərləməyi mehtərə əmr elədi. Onun üçün bir at yəhərlədilər. Məruf padşahın qızıyla vidalaşdıb gecədən xeyli keçmiş şəhərdən çıxıb yola düşdü. Onu görə hər bir kəs fikirləşdi ki, bu sultanın tapşırığını yerinə yetirməyə gedən qullardan biridir.

Şəhər açılarda qızın atası vəzirlə birlikdə oturduları otağa gəldi, qızın dalınca adam göndərdi, qız da pərdənin dalına gələndə ondan soruşdu: "Qızım, nə deyə bilərsən?" Padşahın qızı dedi: "Bunu deyə bilərəm ki, Allah sənın vəzirinin üzünü qara eləsin, onun arzusunu mənim üzümün ərimin yanında qara eləmək imiş". Padşah soruşdu: "Necə bəyəm?" Qız dedi: "Dünən axşam ərim yanıma gəldi və mən bu sözləri ona demişdim ki, hərəmağası Fəreç əlində bir məktub yanıma gəlib dedi: "Sarayın pəncərəsi altında on nəfər qul dayanıbdır, bu məktubu onlar mənə verib dedilər: "Bizim əvəzimizdən Sədi Mərufun əllərindən öp və bu məktubu ona ver. Biz onun mallarını gətirən qullardırıq. Bizə xəbər gəlib çatdı ki, padşahın qızıyla evləndirib, biz də yolda başımıza gələnləri ona nağıl eləmək üçün gəlmişik".

Mən məktubu alıb oxudum, gördüm ki, bu sözlər yazılıbdır: "Bizim ağamız tacir Məruf həzrətlərinə, onun beş yüz qulu tərəfindən. Bundan sonra da aşağıdakıları sənə məlum eləyirik. Sən bizim yanımdan gedəndən sonra köçərilər bizə basqın elədilər, bizlə vuruşmağa başladılar, onlar iki min atlı, biz isə beş yüz qul idik. Biz köçərilərlə bərk vuruşduq; onlar bizim yolumuzu kəşmişdilər. İndi otuz gün keçmişdir, amma biz yenə də onlarla vuruşuruq. Gecikməyimizin səbəbi budur..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz doxsan beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, padşahın qızı atasına deyirdi: "Mənim ərimə nökrələrindən bu məzmununda bir məktub gəldi: köçərilər yolumuzu kəşdilər, gecikməyimizin səbəbi budur. Onlar bizim əlimizdən iki yüz tay parça aldılar, əlli qulu da öldürdülər". Bu xəbər Mərufa çatanda o, dedi: "Görüm Allah onlara qənim olsun! İki yüz tay maldan ötrü köçərilərlə niyə vuruşurdular; iki yüz tay mal nədir? Bunun üçün görək onlar gecikməyirdilər: axı iki yüz tayın qiyməti yeddi min dinardır. Mən görək onların dalınca gedib onları tələsdirəm, köçərilərin apardıqları mal da mənim malımı azaltmaz. Bu mənə qətiyyən təsir eləmir. Mən elə bilərəm ki, bu iki yüz tayı sədəqə vermişəm".

Sonra o gülə-gülə mənim yanımdan çıxıb getdi, malının batması və qulların öldürülməsi onu zərrə qədər də məyus eləmədi. O, gedəndə mən sarayın pəncərəsindən baxıb gördüm ki, ona məktub gətirən on qul aya bənzəyir, özü də onların hər birinin əynində iki min dinar qiyməti olan paltar vardır, mənim atamın onlardan birinə oxşayan bir nəfər də qulu yoxdur.

Bundan sonra ərim ona məktub gətirən qullarla birlikdə mallarını götürmək üçün yola düşdü. Allaha şükür ki, sənə mənə əmr elədiyin sözlərdən birini də ona deməyə qoymadı, yoxsa, o səni də, mənə də lağa qoyardı, bəlkə də mənə pis nəzərlə baxıb nifrət eləyərdi. Axı bütün rüsvayçılığa bəis mənim ərimin haqqında yaraşmayan sözləri deyən vəzirdir".

Padşah dedi: "Qızım, sənənin ərinin mal-dövləti çoxdur, o buna fikir verməz, ərin bizim şəhərə qədəm basdığı gündən yoxsullara sədəqə paylayır. İnşallah o tezliklə öz malları ilə birlikdə qaayıd b gələr, biz də ondan böyük mənfəət görürük". Padşah bunu deyib öz qızına təsəlli verməyə, vəzirə də söyüb danlamağa başladı, beləcə qızın kələyi baş tutdu.

Padşahın başına gələn əhvalat belədir. Tacir Mərufa gəlincə, o, ata minib xəlvət səhra ilə gedirdi. O, çaşmışdı, bilmirdi ki, hansı ölkəyə getsin. Məruf ayrılığa dözməyib ağlamağa başladı, həyəcan və ehtiras ona güc gəldi, aşağıdakı şəri oxudu:

"Bir yaxın vüsəlin ümidi ilə
Ayrıldıq; arada uzandı firqət.

Axıdı gözümün qanlı yaşını,
Bu uzun ayrılıq, bu uzun həsrət.

Nə vaxt ayrı düşən əllərimizi
Birləşdirər yenə sevgi-məhəbbət?

Sənsiz dar olubdur başıma dünya,
Doğrayıb qəm-qüssə köksümü bənd-bənd.

Ey ondördgecək ayım, hardasan?
Sənsiz sarıb məni bir qara zülmət.

Nə vaxt görüşdürər bizi bu dövrən,
Nə vaxt gülümsəyər bizə dönük bəxt?

Görməmiş olsaydım səni, sevgilim,
Qəlbimi bu qədər üzməydi möhnət!

Həyatı sevmişdir Məruf həmişə,
Ölsə də, sevgisi qalacaq əlbət.

Aləmə nur saçan işıqlı günəş,
Bu yanan qəlbimə göstər mərhəmət!

Zaman bir də bizi birləşdirəmi,
Vüsəl bir də bizə olarmı qismət?

Bizi öz qoynuna alarmı bir də
Yarı ağuşuna alan imarət?

Ay üzlüm özünün gözəlliyilə
Nə zaman evimə vərər tərəvət?

Cövrü-cəfasından bezmərəm onun,
Eşqin cövrü verir aşiqə ləzzət!"

Şəri oxuyub qurtarandan sonra daha bərk ağladı. Bütün yollar onun üzünə bağlı idi, ölməyi yaşamaqdan üstün tuturdu.

O, böyük tərəddüd içində sərxoş kimi gedirdi; günortaya qədər dayanmadan yol gedəndən sonra, nəhayət, kiçik bir kəndə çatanda, gördü bir kəndin yaxınlığında bir cütcü iki öküzlə yer şumlayır.

Aclıq Mərufu əldən salmışdı. O, cütcüyə yaxınlaşıb dedi: "Salam əleyküm!" Cütcü onun salamını alıb dedi: "Ağa xoş gəlibsən, sən sultanın qullarındansan?" "Bəli" – deyər Məruf cavab verdi. Cütcü dedi: "Gəl mənə qonaq ol". Məruf onun səxavətli adamlardan olduğunu başa düşüb ona dedi: "Qardaş, mən sənə bir şey görmürəm ki, mənı yedirir biləsən, sən mənı necə qonaq dəvət ələyirsən?" Cütcü cavab verdi: "Ağa, yeməyə bir şey tapılar. Burada atdan düş, kənd də budur, bax yaxındadır, gedib sənə nahar, atına da yem gətirərəm". Məruf dedi: "Kənd yaxındırsa, sən oraya gedib çatanaçan mən də gedib çataram, bazardan istədiyim şeyi alıb yeyərəm". Cütcü dedi: "Ağa, bu kənd balaca bir kənddir. Orada nə bazar var, nə də alver. Xahiş ələyirəm, Allah xətrinə mənim yanımda qal, ürəyim rahat olsun, mən tez kəndə gedib sənı yanına qayıdaram". Məruf atdan düşdü. Cütcü də onu tək qoyub ona yemək gətirmək üçün kəndə getdi. Məruf onu gözləmək üçün oturub ürəyində dedi: "Mən bu yoxsul adamı işlərdin ayırdım, durum, o gələncən şum ələyim ki, mənə görə itirdiyinin əvəzi çıxsın". Bunu deyib xışı götürdü, öküzləri haylayıb, bir qədər yer şumladı. Birdən xış nəyəsə ilişdi, öküzlər dayandılar. Məruf onları yenə hayladısı, öküzlər yeriyə bilmədilər. Onda Məruf xışa baxıb gördü ki, qızıl bir halqaya ilişibdir. Məruf halqanın üstündəki torpağı təmizləyib gördü ki, dəyirman daşı böyüklüyündə mərmər bir sal daşın ortasıdır.

Məruf sal daşın üstündə bir xeyli əlləşdi, axırda onu yerindən tər-pətdi, daşın altında pilləkənli bir zirzəmi göründü. Məruf bu pilləkənə aşağı enib dörd sütunlu eyvanı olan hamam kimi bir bina gördü. Eyvanın biri yerdən səfqə qədər qızılla, ikinci eyvan zümrüd, mirvari və mərcanla, üçüncü eyvan yaqut, ləl-bədəxşanla, firuzəylə, dördüncü eyvan da almaz və hər cür daş-qaşla dolu idi. Binanın ortasında şəffaf büllurdan bir sandıq vardı, sandıq hər biri qoz boyda misilsiz bahalı daş-qaşla dolu idi. Bu sandığın üstündə limon boyda balaca bir qızıl qutu var idi.

Mərif bunların hamısını görəndə təəccüb ələyib xeyli sevindi, dedi: "Baxaq görək bu qutunun içində nə var?" Bunu deyib qutunun ağzını açanda orada bir qızıl üzük gördü. Üzüyün üstündə qarışqa ayağının izi kimi adlar və təlsimlər yazılmışdı.

Mərif üzüyü silib təmizlədi. Birdən kimin səsi eşidildi: "Mən buradayam! Mən buradayam! Mənim ağam, nə istəyirsən, tələb elə, alarsan. Kəndmi salmaq, şəhərimi dağıtmaq, padşahı öldürmək, kanalı qazdırmaq, ya da buna bənzər bir şey etmək istəyirsən: hər nə tələb eləsən, gecə və gündüzü yaradan Allahın izni ilə yerinə yetiriləcəkdir". Mərif soruşdu: "Ey mənim Allahımın yaratdığı, sən kim-sən və nəçisən?" Danışan şəxs belə cavab verdi: "Mən bu üzüyün nökrüyəm, üzük sahibinə xidmət eləyirəm. O məndən nə arzu eləsə, mən onu yerinə yetirirəm, özü də o mənə nə əmr eləsə, mənim bəhanəm ola bilməz. Mən əcinnələr padşahıyam. Mənim qoşunumun sayı yetmiş iki qəbilədir, hər bir qəbilədəki cəngavərin sayı isə yetmiş iki mindir, onların hər biri min nəfər ifritə hökm eləyir, hər bir ifrit min nəfər köməkçiye hakimdir, hər bir köməkçi də min şeytanın hakimidir, hər bir şeytan da min cinə hökm eləyir. Onların hamısı mənə tabedir, mənim də sözündən çıxma bilməzlər. Mən bu üzüyə təlsimlənmişəm, özü də bu üzüyün sahibinin sözündən çıxma bilmərəm. Budur, sən ona sahib oldun, mən də sənə nökrüyəm. Nə istəyirsən məndən tələb elə, sənə sözünə qulaq asmaq, sənə əmrinə tabe olmaq mənim borcumdur. Mən nə zaman quruda və dənizdə sənə lazım olsam, üzüyü sür, mənə o saat yanında görərsən; ancaq üzüyü iki dəfə dalbadal sürməkdən saqın. Bu adların alovu ilə mənə yandırır məndən məhrum olarsan, sonra mənim üçün heyifsilənərsən. Mən öz halımdan sənə xəbərdar elədim, vəssalam!"

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz doxsan altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, üzüyün nökrəyi öz halını Mərifə danışanda Mərif ondan soruşdu: "Adın nədir?" İfrit belə cavab verdi: "Mənim adım Əbu-Səadətdir". Mərif dedi: "Ey Əbu-Səadət, bu bina necə binadır, özü də sənə bu

qutuya kim salıb təlsimləmişdir?" İfrit dedi: "Mənim ağam, bu bina xəzinədir; onun adı Şəddad xəzinəsidir. Şəddad dünyada tayı-bərabəri olmayan qəxsütunlu İran bağını tikdirən Adın oğlu idi. Sağlığında mən onun nökrəyi idim, bu da onun üzüyüdü. Şəddad üzüyü öz xəzinəsinə qoymuşdu. Ancaq indi o sənə nəşib oldu!" Mərif soruşdu: "Sən bu xəzinədə olanları yerin üzünə çıxara bilərsənmi?" Əbu-Səadət belə cavab verdi: "Bəli! Bu ən asan bir işdir". Belə olanda Mərif dedi: "Bu xəzinədə olanların hamısını çıxart, heç bir şey qoyma qalsın".

Əbu-Səadət əli ilə yerə göstərdi. Yer aralandı. O, qısa bir müddətdə yerə girdi, az bir müddətdə yox oldu, birdən yerdən gözəl üzlü, qəşəng cavan oğlanlar çıxdılar, onlar əllərində qızıl səbət gətirdilər, səbətlər qızılla dolu idi. Onlar səbətləri boşaldıb gətdilər, başqalarını gətirdilər, onlar dalbadal qızıl və daş-qaş gətirirdilər, bir saat keçməmiş onlar dedilər: "Xəzinədə heç bir şey qalmadı".

Bundan sonra Əbu-Səadət Mərifin qarşısında zahir olub ona dedi: "Mənim ağam, xəzinədə olanların hamısını gətirdik". Mərif soruşdu: "Bu gözəl oğlanlar kimlərdir?" İfrit belə cavab verdi: "Onlar mənim oğullarımdır. Bu iş üçün öz köməkçilərimi yığmağa dəyməzdi, oğullarım sənə tapşırığını yerinə yetirib ehtiram üçün sənə xidmət elədilər. Bundan başqa, nə istəyirsən məndən tələb elə". Mərif soruşdu: "Siz qatır, sandıq gətirib, bu var-dövləti sandıqlara yığib, sandıqları qatırlara yükləyə bilərsinizmi?" İfrit cavab verdi: "Bu lap asan bir işdir!" Sonra o bərkdən qışqırdı, onun uşaqları yanına gəldilər. Onlar səkkiz yüz nəfər idi.

İfrit onlara belə dedi: "Sizlərin bir hissəsi qatır cildinə, bir hissəniz elə gözəl qul cildinə girin ki, onların ənsinin belə tayı-bərabəri heç bir padşahda tapılasın. Bir qisminiz qatırçı, bir qisminiz də nökrə cildinə girin". Onlar ifritin əmrinə yerinə yetirdilər, onlardan yeddi yüzü palanlı qatır cildinə, qalanları da nökrə cildinə girdilər. Bundan sonra ifrit öz köməkçilərini çağırdı. Onlar gəlib ifritin hüzurunda dayananda, o əmr elədi ki, bir hissəsi qızıl və daş-qaşla bəzəli yəhərlərlə yəhərlənmiş at cildinə girsin. Bu vaxt Mərif soruşdu: "Sandıqlar hamı?" Sandıqları onun yanına gətirdilər. O dedi: "Qızılları və daş-qaşları, hər növü ayrıca yığın". Onları yığib üç yüz qatıra yüklədilər. Mərif bunu görəndə soruşdu: "Ey Əbu-Səadət, sən mənə bəhali parça tayları gətirdə bilərsənmi?" İfrit dedi: "Hansıdan istəyirsən, Misir parçası, Suriya parçası, İran parçası, yoxsa Hind parçası, ya da Rum parçası?" Mərif dedi: "Hər ölkədən yüz qatırda yüz tay parça gətir". İfrit dedi: "Mənim ağam, bu işə köməkçilərimi təyin etmək üçün mənə möhlət ver, mən onlardan təşkil edilmiş hər bir dəstəyə

bu ölkələrə gedib həmin ölkənin malından yüz tay götürmələrini əmr eləyəm, mənim köməkçilərim qatır cildinə girib bu tayları gətirərlər". Məruf soruşdu: "Nə qədər möhlət istəyirsən?" İrfit dedi: "Nə qədər ki, gecə qaranlıqdır, səhər açılmamış istədiyin hamısı hazır olacaqdır!" Məruf dedi: "Bu möhləti sənə verirəm". Sonra Məruf onlara əmr elədi ki, çadır qursunlar. Onlar çadır qurdular. Məruf oturdu, ona yemək gətirdilər, Əbu-Səadət ona dedi: "Mənim ağam, çadırdə otur, mənim oğlanları də sənin keşiyini çəkmək üçün qabağında dayanacaqlar, heç bir şeydən qorxma, mənə gedib köməkçilərimi yığım, sənin arzunu yerinə yetirmək üçün göndərim". Əbu-Səadət öz yolu ilə getdi, Məruf da çadırdə oturdu, onun qabağına süfrə açılmış, yemək qoyulmuşdu. Əbu-Səadətın oğlanları qul və nökr cildində onun qabağında dayanmışdılar.

Məruf beləcə oturmuşdu ki, birdən həmin əkinçi gəlib çıxdı. O, bir böyük kasa mərcimək şorbəsi, bir torba də arpa gətirmişdi. Əkinçi çadırdə və əlləri döşlərində çarpazlanmış halda dayanmış qulları görəndə, güman elədi ki, sultan özü buraya gəlib, burada də düşübdür.

Bunu görəndə özünü itirmiş halda dayanıb üreyində dedi: "Kaş mən sultanın xətrinə bir cücə kəsib onu inək yağında qızardaydım!"

Əkinçi cücə kəsmək və sultanı cücə ətinə qonaq eləmək üçün geri qayıtmaq istədi, ancaq Məruf onu görüb səsləndi, özü də qullara dedi: "Onu buraya gətirin!" Qullar əkinçinin əlində dolu kasa mərcimək şorbəsi ilə birlikdə Mərufun yanına gətirdilər. Məruf dedi: "Bu nədir?" Əkinçi belə cavab verdi: "Bu sənin naharındır, bu də atının yemidir. Mənə irad tutma, mənim ağıma gəlməzdi ki, sultan gəlib bu yerlərə çıxar, əgər bunu bilsəydim, iki cücə kəsib onu yaxşıca qonaq eləyərdim". Məruf dedi: "Sultan gəlməyibdir, ancaq mən onun küre-könüyəm, ona acığım tutmuşdu. O öz qullarını mənim yanıma göndərirdi, qullar bizi bərişdirdilər, indi də mən səhərə qayıtmaq istəyirəm. Amma sən bunu bilmədən mənə xörək hazırlayıbsan, özü də gətirdiyin mərcimək şorbəsi olsa də qəbulumdur. Mən sənin gətirdiyin xörəkdən başqa bir şey yeməyəcəyəm".

Sonra Məruf buyurdu, mərcimək şorbəsini süfrənin ortasına qoyunlar, mərcimək şorbəsindən doyunca içdi. Əkinçi də qarnını oradakı ləzzətli xörəklərlə doyurdu. Bundan sonra Məruf əllərini yuyub qullara yeməyə icazə verdi, onlar də yeməyin qalanını yedilər. Şorbanın qabı boşalandə Məruf onu qızılla doldurub əkinçiyə dedi: "Bunu apar evinə, özün də səhərə mənim yanıma gəl, mən sənə hörmət eləyəyəm".

Əkinçi qızılla dolu qabı götürüb öküzləri hayladı, özü də Mərufun padşahın küre-kəni olduğunu fikirləşə-fikirləşə öz kəndinə getdi;

Məruf də həmin axşamı şad və xürrəm keçirdi, ifritin xəzinəsindəki qızlar əllərində musiqi alətləri gəlib çalmağa və onun qabağında rəqs etməyə başladılar, Məruf elə bir gecə keçirdi ki, onu ömrə yazmaq olmazdı.

Səhər açıldı. Məruf bir də gördü ki, toz qalxdı, toz çəkildə parça tayları yüklənmiş yeddi yüz qatır göründü. Onların ətrafında nökr-lər, dəvəçilər, qatırçılar, məşəlçilər gəlirlər. Əbu-Səadət də karvan-başı cildində qatırın üstündə oturubdu, onun qabağınca daş-qaşnan bəzekli və xalis qızıldan qayırmış kəcavə gəlir.

İrfit çadıra çatanda qatırdan düşdü, yeri öpüb dedi: "Mənim ağam, işlər tamam-kamal yerinə yetirilibdir. Bu kəcavənin içərisində də xəzinədən götürülmüş libasdır. Padşahlarda bunun tayı-bərabəri yoxdur, qalx libası geyin, kəcavədə əyləş, özün də üreyin istədiyini bizə əmr elə!" Məruf dedi: "Ey Əbu-Səadət, mən bir məktub yazmaq istəyirəm, o məktubla sən Xitan əl-Xətan şəhərinə gedib, onun mənim qayınatam padşaha verərsən, ancaq sən onun yanına simaca qəşəng bir çapar cildində girməlisən". İrfit dedi: "İtaət borcumdur!". Məruf məktubu yazıb zərfi bağladı. Əbu-Səadət məktubu alıb getdi.

İrfit padşahın yanına gəlib gördü ki, o deyir: "Ey vəzir, küre-kən barəsində üreyim narahatdır, qorxuram ki, köçərilər onu öldürələr. Onun hara gətdiyini bilsəydim, qoşun götürüb dahnca gedərdim! Kaş getməzdən əvvəl öz yerini mənə demiş olaydı". Vəzir belə cavab verdi: "Bu sadəliyinə görə, Allah sənə rəhm eləsin! Sənin başına and olsun, o adam bizim ondan şübhələndiyimizi başa düşüb, rüsvay olmaqdan qorxub, qaçıbdır. O, fırıldaqçı və yalançıdır".

Birdən çapar içəri girib padşahın hüsurunda yeri öpdü, ona həyatda əbədi şöhrət və səadət arzuladı. Padşah çapardan soruşdu: "Sən kimsən, sənə nə lazımdır?" Çapar belə cavab verdi: "Mən çaparam, kəmi sənin yanına küre-kənin göndərilibdir. O, malları ilə birlikdə səhərə yaxınlaşmaqdadır, özü də mənimlə sənə bir məktub göndərilibdir. Məktub budur". Padşah məktubu alıb oxudu. Məktubda "əməmiz şanlı padşaha salam və ərz-əhtiram"dan sonra bu sözləri gördü: "Mallarımla birlikdə gəlirəm. Qoşunla qabağıma çıx".

Bunu oxuyandan sonra padşah dedi: "Ey vəzir, Allah sənin üzünü qara eləsin! Sən mənim küre-kənimin şərəfini nə qədər tapdalayıb, onu fırıldaqçı və yalançı qələmə verdin, amma o, mallarıyla bərabər gəlir, sən özün yalançının bərisən". Vəzir utandığında və pertlikdən başını aşağı salıb dedi: "Ey zəmanəmizin padşahı, mən bu sözləri yalnız malların çox yubandığına, onun xərclediyi pulların batacağından qorxduğuma görə demişdim". Padşah dedi: "Ay yalançı, madam ki, onun

malları gəlib çıxdı, pul nədir? O, bunların əvəzində bizə daha çox pul verər!” Sonra padşah əmr elədi şəhəri bəzəsinlər, özü qızının yanına gəlib dedi: “Gözün aydın! Ərin tezliklə mallarıyla bərabər gələcəkdir. Bu barədə o mənə məktub yazıbdır, mən də onu qarşılamağa gedirəm”.

Padşahın qızı bu əhvalata təəccüb eləyib öz-özünə dedi: “Bax, bu qərribə işdir! Yoxsa mənə yoxsul olduğumu deyəndə mənə lağa qoyurmuş, ya da mənə gülmürdü, mənə sınamaq istəyirdi. Ancaq Allaha şükür ki, mənim ucbatımdan onun ləyaqəti qetiyyəən əskilmədi”.

Mərufun başına gələn əhvalata belə oldu. Görək qahirəli tacir Əli nə oldu. O, şəhərin bəzədildiyini görəndə bunun səbəbini soruşdu, ona dedilər: “Padşahın kürəkəni tacir Məruf mallarıyla gəlib çıxıbdır”. Əli dedi: “Allahü-əkbər! Bu nə işdir! O, arvadının əlindən qaçıb mənim yanına gəlmişdi, özü də yoxsul bir adam idi. Ona mal haradan gəldi? Bəlkə padşahın qızı rüsvay olmaqdan qorxub, bir hiylə fikirləşib tapıbdır, axı padşahlar heç bir şeydə aciz deyillər. Allah özü onu hifz eləsin və rüsvay etməsin!..”

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz doxsan yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, tacir Əli şəhərin bəzədilməsinin səbəbini soruşanda həqiqəti ona danışdılar, o, Mərufa xoşbəxtlik arzulayıb dedi: “Allah özü onu hifz eləsin və rüsvay etməsin!” Başqa tacirlər öz pullarını geri alacaqları üçün sevindilər və şad oldular.

Padşah qoşun götürüb yola çıxdı. Əbu-Səadət Mərufun yanına qayıdıb məktubu padşaha çatdırdığını ona xəbər verdi. Belə olanda Məruf dedi: “Malları yükləyən. Sonra xəzinədən götürülmüş libası geyib kəcavəyə mindi, padşahdan min dəfə artıq əzəmətli oldu.

Yolu yarı ələmişdi ki, birdən padşahın öz qoşunu ilə onu qarşılamağa gəldiyini gördü. Padşah Mərufa yaxınlaşanda onun öynindəki paltarı, kəcavədə oturduğunu gördü. O özünü Mərufun üstünə atdı, ona salam verdi, sağlıq arzuladı, səltənətin bütün əyanları da ona sağlıq arzu elədilər, məlum oldu ki, Məruf düzgün adam imiş, yalan danışmırmış.

Məruf elə bir yürüşlə şəhərə girdi ki, şir görsə idi, öd kisəsi partlayardı. Tacirlər Mərufun qabağına qaçıb onun qarşısında yeri öpdülər. Tacir Əli ona dedi: “Ey fırıldaqçıların şeyxi, sən bu fırıldaq düzəltmişən, fırıldaqın da baş tutubdur. Ancaq sən buna layiqsən! Allah-təalının mərhəməti sənin üstündən əşik olmasın”.

Məruf güldü, saraya gəldi, taxta əyləşib dedi: “Qızıl yüklərini əmim padşahın xəzinəsinə aparın, parça tayları da buraya gətirin”. Tayları gətirdilər, onları bir-bir açıb içərisindəkiləri çıxartdılar. Beləcə yeddi yüz yeddi tayın hamısı açıldı, Məruf onların içərisindən ən yaxşılarını seçib dedi: “Bunları padşahın qızına aparın. Qoy öz qaraaşlarına paylasın. Daş-qaşınan dolu bu sandığı da ona aparın, qoy qaravaşlara və hərəmağalarına paylasın”.

Sonra o, borclarını ödəmək üçün parçalı borclu olduğu tacirlərə paylamağa başladı. Kimə min dinar çatsa idisə, ona iki min dinarlıq, daha artıq parça verdi. Sonra dilənçilərə və yoxsullara sadəqə payladı. Padşah da Mərufa tamaşa eləyib ona mane ola bilmirdi.

Məruf o qədər sadəqə, hədiyyə verdi ki, axırda yeddi yüz tayın hamısı qurtardı. Sonra üzünü qoşun əhlinə tutub onlara bahalı cəvahirat, zümrüd, yaqut, mirvari, mərcan və sairə paylamağa başladı, özü də daş-qaşı ovuc-ovuc, hesabsız verirdi. Belə olanda padşah ona dedi: “Oğlum, payladığın bəsdir, malların az qalıbdır”. Məruf dedi: “Mənim malım çoxdur”. Onun doğruluğu aydın oldu, heç kəs də onu yalançılıqda təsdiqləndirə bilmədi. Məruf malları paylayanda heç şey fikirləşmirdi, çünki o nə tələb eləsə idi, üzünün nökrəri hamısını gətirirdi.

Sonra da xəzinədar padşahın yanına gəlib dedi: “Ey zamanəmizin padşahı, xəzinə ağzına qədər dolubdur, qalan tayları tutmur, artıq qalan qızılı, cəvahiratı haraya qoyacağıq? Padşah xəzinədə başqa bir yer göstərdi. Mərufun arvadı bu vəziyyəti görəndə sevinci yerə-göyə sığmadı, o təəccüblə öz-özünə deyirdi: “Birəcə göyərdim bu qədər vərdəvölət ona haradandır!” Tacirlər də Mərufun onlara verdiyi mallara sevinir və ona xoşbəxtlik arzulayırdılar.

Tacir Əli də gah təəccüb eləyib öz-özünə deyirdi: “Bir bax ha! Bu sərvəti ələ keçirmək üçün gör necə fırıldaq işləyib, yalan danışmışdır. Əgər bunlar padşahın qızının olsaydı, onları yoxsullara paylamazdı. Şair bu sözləri çox gözəl deyibdir:

“Sənə şahlar şahı bir şey versə,
Şübhəyə yol verib, axtarma səbəb.

Nəyi istərsə verir Allah özü,
Sən bilirsənsə bunu, gözle ədəb”.

Onun əhvalatı belə oldu. Görək padşah nə elədi. O, Mərufda gördüklərinə xeyli təəccübləndi, onun pul xərcləyəndə göstərdiyi səxavət və alicənablığa heyrət elədi. Məruf bundan sonra arvadının yanına getdi, arvadı onu təbəssümlə, gülə-gülə və sevinclə qarşıladı, onun əlindən öpüb dedi: "Sən, yoxsulam, arvadımın əlindən qaçmışam" deyəndə mənə ələ salırdın, yoxsa mənə sınamaq istəyirdin? Allaha çox şükür ki, mən sənə hörmətdən düşməyənə yol vermədim. Sən mənim sevgilimsən, varlı da olsan, yoxsul da olsan mənim səndən əziz adamım yoxdur. Mən istəyirəm danışasan görüm bu sözləri deməkdən məqsədin nə idi?" Məruf dedi: "Mən səni sınamaq istəyirdim ki, görüm mənə olan məhəbbətin səmimidir, yoxsa mənə pula görə, dünya malına görə sevirsən. Mənə aydın oldu ki, sənə məhəbbətin səmimidir. Əgər sənə mənə olan məhəbbətin həqiqidirsə, onda xoş gəlmişən, indi mən sənə qiymətini bildim".

Sonra Məruf tənha bir yere gəlib üzüyü sildi, Əbu-Səadet onun qarşısında hazır olub dedi: "Mən sənə qarşıdayam, nə istəyirsən tələb elə!" Məruf dedi: "İstəyirəm arvadım üçün xəzinədən paltar və zinet şeyləri götürəsən ki, bunların içərisində misli-bərabəri olmayan qırx daş-qaşdan bir boyunbağı olsun".

Əbu-Səadet: "Baş üstə, itaət borcumdur!" deyib Mərufun ömrə elədiyi şeyləri gətirdi. Məruf paltarları və zinet şeylərini götürüb üzüyün nökrəni yola salandan sonra, arvadının yanına gəldi, şeyləri onun qabağına qoyub dedi: "Al bunları geyin, tax, mübarək olsun!" Padşahın qızı şeylərə baxanda sevincindən ağı başından uçdu. O, paltarları və zinet şeylərinin içərisində sehrbazların qayırdığı daş-qaşla bəzədilmiş bir cüt qızıl xalxal (qadınların ayaqlarına taxdıqları bilərzik), qolbağ, sırğa və kəmərdən gördü ki, bunların qiymətini pulla hesablamaq olmazdı. O, paltarları geyinib zinetləri taxandan sonra dedi: "Ağam, mən bunları şənliliklər və bayramlar üçün saxlamaq istəyirəm". Amma Məruf dedi: "Onları hər gün gey, tax! Məndə hələ başqaları çoxdur".

Padşahın qızı bütün bunları geydikdə qaravaşlar onu görüb sevinirdilər. Mərufun da əllərindən öpdülər. Məruf onları orada qoyub xəlvətə çəkildi, üzüyü sildi, üzüyün nökrəni onun qarşısında hazır oldu.

Məruf dedi: "Yüz dəst bəli-bəzəkli paltar gətir". Nökrə dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Paltarları gətirib ona verdi, bu paltarların hər birinin içərisində onlara yaraşan zinet şeyləri vardı.

Məruf qaravaşları səslədi. Onlar Mərufun yanına gələndə Məruf onların hərəsinə bir dəst paltar verdi. Qaravaşlar bu paltarları geyib,

irigözlü hürilərə oxşadılar, padşahın qızı da onların arasında ulduzlar arasındakı ay kimi görünürdü. Qaravaşlardan biri bunu padşaha danışdı, padşah da öz qızının yanına gəlib gördü ki, qızına baxan son dərəcə heyrlənər, qızının qaravaşları da onun kimidirlər. Padşah buna xeyli təəccübləndi.

Sonra padşah qızının yanından çıxıb vəzirə çağırıb dedi: "Ey vəzir, əhvalat belə-belədir. Sən buna nə deyirsən?" Vəzir cavab verdi: "Ey zəmanəmizin padşahı, tacirlərin əlindən belə iş gəlməz, çünki tacirin bir parça kətanı illərlə satılmayıb qalır, çünki onu tacir ancaq qazancına satır. Mərufda olan səxavət tacirlərdə haradan ola bilər. Bu qədər pul, yalnız padşahlarda az-az tapılan daş-qaş onlarda haradan ola bilər? Tacirlər taylarla parçaları haradan ala bilərlər? Bunun mütləq bir səbəbi olmalıdır. Ancaq mənim sözümə qulaq assan, bu işin həqiqətini sənə aydınlaşdıraram". Padşah dedi: "Ey vəzir, sənə sözlərinə qulaq asaram". Vəzir dedi: "Sən onun yanına get, onunla mehribançılıq elə, söhbətə giriş, de ki: "Ey mənim kürəkənim, mən istərdim ki, sənə, bir də vəzirə bağa gəlməyə gedim". Bağa gələndə süfrə açıb ortalığa şərab qoyaraq, onu mən zorla içərdəyəm: o, şərab içib ağılı itirər, dərəkəsi olmaz. Biz bu işin həqiqətini ondan soruşanda, sirrini bizə açar. Şərab satqın olur, bu şəri deyənə Allah rəhmət eləsin:

"Şərab içib olunca məst,
Sirri açırdım az qala.

Tezəcə yenib bu istəyi,
"Dayan, – dedim, – dayan, bala!"

Salar güllünc vəziyyətə
Çox içdiyin şərab səni.

Xəbər tutar qonaq-qara,
Yayar çahana sirrini".

Məruf işin həqiqətini bizə danışar, məsələdən ağah olarıq, biz də ona üreyimiz istəyəni eləyərək. Mən sənə üçün onun hərəkətlərinin nəticəsindən qorxuram. Belkə onun üreyindən hökmranlıq keçir, pulunu əsirgəmədən bütün qoşuna səxavət göstərib sənə yerinə keçmək, şahlığı sənə əlindən almaq istəyir". Padşah dedi: "Sən düz deyirsən..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz doxsan səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, vəzir padşah üçün tədbir tökəndə padşah ona dedi: "Sən düz deyirsən". Onlar bu iş barəsində şortləşib gecəni keçirdilər. Səhər açılanda padşah divanxanaya gəlib taxtda əyləşdi; birdən nöqərlər və mehtərlər kədərli halda padşahın hüzuruna gəldilər.

Padşah onlardan soruşdu: "Sizi heyvətə salan nədir?" Nöqərlər belə cavab verdilər: "Ey zəmanənin padşahı, mehtərlər atları qaşovlayıb, yükləri gətirəndə atlara və qatırlara yem verdilər. Səhər açılanda gördülər ki, qullar atları və qatırları oğurlayıblar. Biz bütün tövlələri axtardıq, nə bir at, nə bir qatır tapdıq. Belə olanda biz qulların olduğu binaya girdik, orada da heç kəsi görmədik. Bilmirik ki, onlar necə qaçıblar".

Padşah buna çox təəccüb elədi, çünki onun ağlına gəlməzdi ki, Əbu-Səadətin köməkçiləri atlar, qatırlar, bir də qullardır, bilmirdi ki, bunlar üzük nöqərinin köməkçiləridir.

Padşah qullara dedi: "Ay mələnlər! Min heyvan, beş yüz qul, bir də başqa nöqərlər! Onlar necə qaçıblar ki, siz onları görməmişiniz? Nöqərlər cavab verdilər: "Bilmirik, necə olub ki, qaçıblar". Padşah dedi: "Gedin, ağaız hərəmxanadan çıxanda bu əhvalatı ona danışın".

Nöqərlər padşahın yanından çıxıb bilmədilər nə eləsinlər, oturdular. Onlar beləcə oturmuşdular ki, birdən Məruf hərəmxanadan çıxdı. O, nöqərlərin fikrli olduqlarını görəndə soruşdu: "Nə olubdur?" Onlar əhvalatı Mərufa danışdılar, o dedi: "Onların qiyməti nədir ki, onlar üçün pərt olubsunuz. Gedin öz işinizə!"

O bu işdən nə məyus oldu, nə də hirsələndi, oturub güldürdü. Padşah da vəzirin üzünə baxıb deyirdi: "Bu necə adamdır ki, onun yanında pulun qiyməti yoxdur?" Sonra onlar Mərufa bir müddət söhbət elədilər, padşah ona dedi: "Ay kürəkən, mən səninlə, bir də vəzirlə bağa gedib bir qədər əylənmək istəyirəm. Buna nə deyirsən?" Məruf dedi: "Pis olmaz". Sonra onlar bağa getdilər. Bağda hər meyvadən bir cüt ağac vardı, burada arxlar su ilə dolu, quşlar cəh-cəh vururdular.

Onlar bağın içindəki saraya girdilər. Bu saray insanın bütün dərəcəmini unuttururdu. Onlar əyləşib söhbət eləməyə başladılar, vəzir qərribə bir əhvalat nağıl eləyir, gülməli şeylər xatırlayır, ürəkaçan sözlər danışır. Məruf nahar gətirilənəcnə onun sözüne qulaq asdı.

Süfrə açdılar, yeməklər gəldi, şərab kuzəsi qoyuldu, hamı yeyib əlini yuyandan sonra vəzir piyaləni doldurub padşaha verdi. Padşah piyaləni içdi, vəzir ikinci piyaləni doldurub Mərufa dedi: "Al bu piyaləni, idrakı olan adamlar ona hörmət əlaməti olaraq başlarını əyirlər". Məruf soruşdu: "Ey vəzir, bu nədir?" Vəzir dedi: "Bu saçları ağarmış qız, ərə getməmiş bakirə bir qızıdır. Bu içki ürəklərə sevinc gətirir, şair onun haqqında belə deyibdir:

"Tapdaladı qəlbi dönüklər onu,
İndi ərəblərdən alır intiqam.

Saqiliyə yolladı kafir qızı,
Görək onu, dini unudmuş tamam".

Bu şəri deyənə də Allah rəhmət eləsin:

"Günəş parıltılı məclisdə mey də
Bu gün qəlbə xoşdur, qədəh tutan da.

Mey elə şəffafdır, elə zərifdir,
Sanki ruhun özü gəzir bədəndə".

Bu şairin sözləri də gözəldir:

"Ay mənimlə başa-baş,
Gecəni vurdu başa.

Günəş qədəh tağında
Dolandı, gərdiş etdi.

Məcusların¹ porəstiş
Etdiyi atəş özü

Qədəh səcdəgahından
Mənə porəstiş etdi".

¹ Atəşporəstlərin kahinlərinə deyilir.

Bu da bir başqa şairin sözləri:

"Naxoşun damarlarında
Nə sayaq gəzirsə dərman,

Bədəninə onların mey
O sayaq edirdi cövlan".

Başqa bir şair də belə demişdir:

"Heyrət ilə anır könül
Burda üzüm yığanları.

Abi-həyat qoyub bizə.
Özləri dünyadan köçüb".

Əbu Nuvasın sözləri bundan da yaxşıdır:

"Danlama; dərdimin dərmanını ver,
Məni tərsləşdirir bu dediklərin.

Şəfəq rəngli şərab hayanda olsa,
Ora yolu düşməz qəmin-kəderin.

Mey daşa toxunsa, demirə dəyşə,
Gəder tozu, pası daşın, demirin.

Çıxdı kuzəsindən şərab bir gecə;
Bir işıq çiləndi zülmətə – zərrin.

Mey olmuş sirdaşı çətinə-darda
Başı belə çəkmiş mərd hünərvərin,

İnsanın qəlbindən keçən arzunu
İnsana bəxş edən meyl olmuş yəqin.

Oğlan paltarını geyinmiş qızın
Məclisdə verdiyi meyl olur şirin.

Pozğunluğu sevon Lot övladı da
Olur divanəsi belə dilbərin.

"Hər şeyi bilərəm!" deyənlə söylə:
"Bildiyindən çoxdur bilmədiklərin!"

İbn əl-Mütəzzin¹ sözü hamısından yaxşıdır:

Bu yaşıl adanın, bu cəzirenin
Suyunu bol elə, ey pərvərdigar!

Bu deyri² – Abduna, bu monastra
Lütf elə, arabir yağsın yağışlar!

Tamam ağarmamış hələ dan yerİ,
Məni meyl içməyə səslərdi quşlar.

Yadımdan çıxmamış rəhibələr də,
Onlar geyərdilər qapqara paltar.

Onların içində çoxdu gözəllər;
Hamısı təqətsiz, cansız, biqərar.

Onlar qorxa-qorxa gələrdi hərdən
Qara niqab ilə olub pərdədar.

Tələsik meyl içib mənimlə birgə,
Ehtiyatla geri dönərdi təkrar.

Onlar gələn yolu öz etəyimlə
Silerdim – harda ki, ayaq izi var.

Kəsik dırnaq kimi aypara axşam
Az qalardı bizi eləyə aşkar.

Aradan nə keçib, yaxşılığa yaz,
Soruşma, qoy belə qalsın bu əsrar...

Şadlıq məni gözləyir qabaqda;
Var-dövlətə yetdim indi bol-bol.

¹ IX əsrdə yaşamış görkəmli ərəb şairidir.

² Monastır və kilsəyə ərəblərin verdikləri addır.

Tapdım quru bir qızıl yatağı,
Billur qədəh ilə ölçülür o”.

Bu şairin sözləri daha da gözəldir:

“Meydən gözəl iksir harda vardır?
Vardır, – desələr, deyil həqiqət.

Mey iç, sənə üz veribse qüssə,
Bir anda sevincə dönsün hər dər”.

Başqa bir şairse demişdir:

“Ağırlaşır şərab camı
Boş gətirilsə mehmana.

Ağırlığı o vaxt itir
Ki, onda bədə çalxana.

Gülür şərab tutanda cam
Və az qalır qanadlana...

İlahi ruhe asiyan
Bədəndə benzəyir ona.

Daha başqa bir şair demişdir:

Şərabın da haqqı çoxdur
Bizim üstümüzde, şeksiz.

Ona borcluyuq; bu borcu,
Gəlin, heç unutmayaq biz.

Məni bir tənək dibində
Bədsir, ey hal əhli bağban!

Şirə çəksin hər zaman qoy
Sümüyüm onun zoğundan!

Quru səhrada, amandır,
Mənə qazma sən məzarı.

Düzdür, qorxuram ki, orda
Şərabə qalam tamarı”.

Vəzir Mərifu içməyə o qədər həvəsləndirdi, şərabın gözəlliyi haqqında o qədər xoş şeylər danışdı, şərab haqqında elə şeylər oxudu və zərif hekayələr söylədi ki, axırda Mərif piyaləni ağzına aparmağa razı oldu və bu dünyadan kamını aldı.

Vəzir piyaləni doldurdu, Mərif də içib çuşa gəlir, zövq alır, nəhayət, həqiqətə ondan ötrü yox oldu, yalanı doğrudan ayıra bilmədi. Vəzir başa düşdü ki, onun sərxoşluğu həddini aşmışdır; odur ki, dedi: “Ay tacir Mərif, and olsun Allaha, mən təəccüb eləyirəm! Tayı-bərabəri Xosrovlarda da tapılmayan və daş-qaşları sən haradan alıbsan? Biz ömrümüzdə bu qədər pulu olan bir tacir, sən kimi səxavətli bir adam görməmişik. Sənin hərəkətlərin padşahların hərəkətidir, özü də bu, tacir işi deyil. Səni Allaha and verirəm, danış ki, mən sənin adını-sanını, mövqeyini bilim”.

Vəzir Mərifu dilə tutmaqda, onu aldatmaqda davam elədi, Mərif də ağlına itirmişdi. Nəhayət, vəzi: “Mən nə tacirəm, nə də şahlardan biriym” deyib öz əhvalatını əvvəldən-axırcan ona danışdı, ona vəzir dedi: “Ağa Mərif, səni Allaha and verirəm, o üzüyü mənə göstər, biz də onun necə qayırdığına tamaşa eləyək”. Mərif üzüyü barmağından çıxartdı, sərxoş halda dedi: “Alın, baxın”. Vəzir üzüyü aldı, çevirib soruşdu: “Mən bunu sürtəmsə nökrə gələr?” Mərif cavab verdi: “Bəli. Üzüyü sürt, onda nökrə sənin qabağında hazır olacaq, sən də ona tamaşa eləyərsən”. Vəzir üzüyü sürtüdü, birdən bir səs gəldi: “Mənim ağam, mən sənin hüsurundayam, nə arzu eləsən alarsan! Şəhər dağıtmaq istəyirsən, yoxsa şəhər salmaq, yaxud padşah öldürmək istəyirsən? Sən nə tələb eləsən sözsüz yerinə yetirəcəyəm”.

Vəzir Mərifu göstərib nökrə dedi: “Bu əclafı götür, boş bir səhranın əsla adam yaşamayan bir hissəsinə at ki, orada nə yemək tapsın, nə də içmək, orada acından qəm-qüssə içində məhv olsun, ondan da heç kəs xəbər tutmasın”. Nökrə Mərifu qaldırıb yerlə göyün arasında uçdu. Mərif bunu görəndə labüd məhv olacağını, böyük bir çətinlik qarşısında qalacağını yəqin elədi, ağlayıb dedi: “Ey Əbu-Səadət, sən məni götürüb hara uçursan?” Üzüyün nökrəsi ona dedi: “Ay tərbiyəsiz, mən uçuram ki, səni boş bir səhraya atım; məgər bu üzük kimi bir tilsimə sahib olan adam da onu öz-gələ verər ki, ona baxsınlar?! Sən başına gələn bu beləyə layiqsən. Mən Allahdan qorxmasaydım, səni

min ağac hündürlüyündən yerə atardım, sən yerə düşməmiş küləklər səni parça-parça eləyərdi”.

Məruf susdu, daha ifritlə danışmadı. Nəhayət, ifrit onunla birlikdə gəlib boş bir səhraya çatdı, ifrit onu adam yaşamayan bir yerdə qoyub geri qayıtdı...

Şəhrizad bu yerdə səhranın açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki doqquz yüz doxsan doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılin dahını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, üzüyün nökeri Mərufu götürüb boş bir səhraya atdı, orada qoyub geri qayıtdı. Mərufun əhvalatı belə oldu. Görək vəzir nə elədi. Vəzir üzüyü ələ keçirəndən sonra padşaha dedi: “Onun fırıldaqçı və yalançı olduğu barəsində sənə dediklərimə, sənin də mənə inanmadığına necə baxırsan?” Padşah dedi: “Vəzir, haqq sənin tərəfindədir, Allah sənə cansağlığı versin! Bir ver görüm o nə təhər üzükdür?”

Vəzir qəzəblə şahı tərəf döndü, onun üzünə tüpürüb dedi: “Ay kəməgil, mən sənin ağan olandan sonra üzüyü sənə necə verib sənə nökerin ola bilərəm? Ancaq mən səni belə qoymayacağam”.

Sonra vəzir üzüyü sürtdü, üzüyün nökeri hazır olanda, vəzir ona dedi: “Bu ədəbsizi götür, onun kürəkəni fırıldaqçı Mərufu atdığı yərə tulla”. Nöker padşahı götürüb, onunla birlikdə havaya qalxdı. Padşah ona dedi: “Ey mənim Allahımın yaratdığı, mənim günahım nədir?” Üzüyün nökeri dedi: “Bilmirəm, ancaq mənim ağam əmr eləyibdir, mən də tilsimli üzüyün sahibinin sözündən çıxma bilmərəm”.

Nöker padşahla uçub axırda onu da Mərufu tulladığı yərə atdı, sonra padşahı ora qoyub geri qayıtdı. Padşah Mərufun ağıladığını eşidib ona yaxınlaşdı, olan hər şeyi Mərufa nağıl elədi, hər ikisi oturub başlarına gələn əhvalata ağlayır, nə yemək, nə də su tapırdı.

Onların başına gələn əhvalat belədir. Görək vəzir nə oldu. Vəzir Mərufa padşahı öz evlərindən qovandan sonra ayağa durub saraydan çıxdı, bütün qoşun əhlinin dalaında adam göndərib, divan çağırdı, Mərufun və padşahın başına gətirdiklərini onlara nağıl eləyib üzük əhvalatını danışdı dedi: “Əgər siz məni öz sultanınız eləməsəniz, onda

mən üzüyün nökerinə əmr eləyəyəm, sizin hamınızı götürüb boş bir səhraya tullayar, siz də orada açıqdən, susuzluqdan ölərsiniz”.

Hamı bir ağızdan dedi: “Bizə yamanlıq eləmə! Sənin bizə sultan olmağın razıyıq, özü də sənin əmrindən çıxmarıq”. Sonra onlar istəməz vəzir üzlərinə sultan elədilər. Vəzir onlara fəxri libaslar bağışladı. O, hər nə istəsə Əbu-Səadətədən tələb eləyirdi, üzüyün nökeri də onun istədiklərini dərhal gətirirdi.

Sonra vəzir taxtda əyləşdi, bütün qoşun əhli ona tabe oldu. Vəzir padşahın qızının yanına adam göndərib dedi: “Hazırlaş, bu gecə sənin yanına gələcəyəm, çünki sənin üçün danxmışam”. Padşahın qızı ağladı, atasından, ərindən məhrum olmaq ona ağır idi. O, vəzirin yanına adam göndərib dedi: “İddəmə çıxıncayacan mənə möhlət ver, sonra isə kəbinimi kəsdirib şəriət yoluyla yanıma gəl”. Vəzir padşahın qızının yanına adam göndərib dedi: “Mən nə iddə bilirəm, nə də uzun möhlət, kəbinə də ehtiyacım yoxdur. Mən halal haramdan ayırmıram, özü də bu gün axşam mütləq sənin yanına gələcəyəm”.

Belə olanda padşahın qızı bu sözləri vəzirə demək üçün onun yanına adam göndərdi: “Xoş gəlirsən, burada elə bir pislilik yoxdur!” (Padşahın qızı ona hiylə gəlirdi.)

Belə bir cavab vəzirə çatanda o sevindi, padşahın qızına çox bərk vurulduğu üçün bu sözlərdən onun ürəyi açıldı. O, hamı üçün yemək verilməsini əmr eləyib dedi: “Bu qonaqlıq toy qonaqlığıdır, yeyin, bu gün axşam mən padşahın qızının yanına getmək istəyirəm”.

Şeyxülislam ona dedi: “İddəsi çıxmıyınca, özü də sən onunla kəbin kəsdirməmiş sənin onun yanına gətməyin haramdır”. Vəzir dedi: “Mən nə iddə, nə də haram bilirəm, mənimlə söhbəti uzatma!”

Şeyxülislam vəzirin qəzəbindən qorxaraq susub qoşun əhlinə dedi: “Bu adam kafirdir, onun dini, imanı yoxdur”. Axşam olanda vəzir padşahın qızının yanına gəlib gördü ki, qız paltarlarının ən gözəlini geyinib, ən qəşəng zینətlərini taxıbdı; padşahın qızı vəzirə gördükdə, onu gülə-gülə qarşılayıb dedi: “Bu gözəl bir gecədir, əgər sən mənim atamla ərimi öldürtsəydin, düzü bu məndən ötrü daha yaxşı olardı”. Vəzir dedi: “Mən onları mütləq öldürdürəcəyəm”. Padşahın qızı vəzirə əyləşdirib, onunla mazaqlaşmağa, öz məhəbbətini ona göstərməyə başladı. O, vəzirə nəvaziş göstərüb üzünə güləndə vəzirin ağı başından çıxdı. Padşahın qızı da vəzirə mehribanlıq eləyib aldadırdı ki, üzüyü ələ keçirsin, onun şadlığını qəmə döndərsin, o aşağıdakı şəri əsas tutaraq, belə hərəkət eləyirdi:

"Fəth etmədiyim şeyi qılıncla,
Hiyləylə axırda eylədim fəth.

Keçmiş əlimə mənim bu yolla
Can ləzzəti adlı xeyli sərvət!"

Vəzir onun mehribanlığını, nəvazişini və təbəssümünü görəndə, ehtirası çuşa gəldi, padşahın qızından tələb elədi ki, onunla yaxınlıq eləsin. Vəzir padşahın qızına yaxınlaşanda qız vəzirdən qaçdı, ağlayıb dedi: "Mənim ağam, məgər sən bizə baxan o adamı görmürsən? Səni Allaha and verirəm məni onun nəzərlərindən gizlət. O bizə baxdığı halda, sən mənimlə necə yaxınlıq eləyə bilərsən?" Vəzir hirsələnib soruşdu: "O adam haradadır?" Padşahın qızı dedi: "Odur, üzüyün qaşındadır, o, başını qaldırıb bizə baxır". Vəzir elə fikirləşdi ki ona baxan üzüyün nökrəsidir. Odur ki, gülüb dedi: "Qorxma, o, üzüyün nökrəsidir, özü də mənim ixtiyarındadır". Padşahın qızı dedi: "Mən ifritlərdən qorxuram, üzüyü barmağından çıxartıb yastığın üstünə qoydu, padşahın qızına yaxınlaşanda, qız təkiklə onun ürəyinin başından vurdu. Vəzir huşunu itirmiş halda arxası üstə yerə sərilirdi, padşahın qızı da öz adamlarını çağırırdı, onlar da həmin saat gəldilər. Padşahın qızı dedi: "Onu tutun!" Qırx qaravaş vəzir tutdu. Padşahın qızı da tələsik üzüyü yastığın üstündən götürüb sürtdü. Birdən Əbu-Səadət hazır olub dedi: "Xanım, mən sənin hüzurundayam!" Padşah qızı dedi: "Bu günahkarı götürüb zindana at, zəncirini də ağır elə". Əbu-Səadət vəzirə götürüb qəzəb zindanına saldı, geri qayıdıb dedi: "Mən onu zindana atdım". Padşahın qızı soruşdu: "Sən mənim atamla ərimi haraya aparıbsan?" Əbu-Səadət dedi: "Mən onları boş bir səhraya tullamışam". Padşahın qızı dedi: "Sənə əmr eləyirəm ki, onları bu dəqiqə mənim yanına gətirəsen!"

İfrit cavab verdi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" O, padşahın qızının yanından havaya uçdu, ta ki gələn boş səhraya çatdı: ifrit padşahla Mərufun yanına enib gördü ki, onlar oturub ağlayırlar, bir-birinə şikayətlənirlər. İfrit dedi: "Qorxmayın, işiniz düzəlibdir".

Sonra vəzirin nələr elədiyini nağıl eləyib dedi: "Mən padşahın qızına itaət eləyib onu öz əlimlə zindana atmışam, sonra padşahın qızı sizi geri qaytarmamı əmr eləyibdir". Padşahla Məruf onun dediklərindən sevindilər, ifrit də onları götürüb havaya qalxdı, heç bir saat keçməmiş padşahla Mərufu qızın yanına gətirdi.

Padşahın qızı ayağa qalxıb atasıyla ərini salamladı, onları öyləndirib qabaqlarına yemək və şirniyyat qoydu. Onlar gecənin qalanını yatdılar. Ertəsi gün padşahın qızı atasına gözəl libas geyindirdi, ərinə də qəşəng bir libas geyindirib dedi: "Ata can, əvvəlki kimi öz qoşun əhlinə əhvalatı danış. Vəzir zindandan götürüldü, sonra yandı, çünki o günahkardır, kəbin kəsdirmədən əxlaqsızcasına mənim yanıma girmək istəyirdi, o özü də günahkar və dinsiz olduğunu boynuna aldı. Özüne sağında vəzir təyin elədiyin kürəkəninə qeydinə qal".

Padşah dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur, qızım. Ancaq üzüyü ya mənə ver, ya da ərinə". Padşahın qızı belə cavab verdi: "Üzük nə sənə yarayır, nə də ona. Üzük məndə qalacaqdır, güman ki, mən onu sizdən daha yaxşı saxlamam. Nə istəsiniz məndən tələb eləyin, mən də sizin üçün üzüyün nökrərindən tələb eləyəm. Nə qədər ki, mən sağam yamanlıqdan qorxmayım, mən öləndən sonra üzüyü necə istə-səniz, eləcə də eləyin". Padşah: "Bax, bu doğrudur, qızım" – dedi, sonra da kürəkəni götürüb divanxanaya getdi.

Qoşun əhli də gecəni qəm-qüssə içində keçirtmişdilər. Padşahın qızının aqibəti, vəzirin zinakarlıq etmək üçün kəbinsiz padşah qızının yanına girməsi, padşaha, elə də onun kürəkəninə pislik etməsi onları narahat eləyirdi. Onlar islam dininin ləkələnəcəyindən qorxurdular, çünki vəzirin günahkar olduğu onlara aydın idi.

Qoşun nəfərləri divanxanaya yığılıb şeyxülislamı məzəmmət etməyə başlayıb ona deyirdilər: "Sən niyə vəzirin zinakarlıq etmək üçün padşah qızının yanına girməsinə mane olmadın?" Şeyxülislam belə cavab verdi: "Ay camaat, o adam kafirdir, o üzüyü ələ keçirmişdir, biz onunla bacarmazdıq. Böyük olan Allah onun cəzasını versin. Siz də səsinizi çıxarmayın, yoxsa o, hamımızı öldürər".

Qoşun nəfərləri divanxanaya toplaşdı belə söhbət elədikləri vaxt birdən padşahla onun kürəkəni Məruf divanxanaya girdilər...

Şəhrizad bu yerə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki mininci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, qoşun nəfərləri bərk qəzəblənmiş halda divanxanada oturub, vəzir haqqında, onun

padşaha, kürəkəninə və qızına elədiyi yaramazlıq haqqında söhbət elədikləri vaxt birdən padşah onların yanına, divanxanaya gəldi, onun kürəkəni Məruf da onunla bərabər gəldi.

Qoşun nəfərləri padşahı görəndə onun gəlişinə sevinilər, onun xətrinə ayağa qalxıb qarşısında yeri öpdülər. Sonra padşah taxta əyləşib bütün əhvalatı onlara nağıl elədi, qoşun əhlinin də dərdi dağıldı.

Padşah şəhərin bəzədilməsini, vəzirin də zindandan çıxarılmasını əmr elədi. Vəzir qoşun əhlinin yanından keçəndə onlar vəzirə lənət yağdırdılar, onu söyüb danladılar, nəhayət, vəzir padşahın hüzuruna çatdı.

Vəzir padşahın hüzuruna gələndə padşah onu ən dəhşətli bir ölümle öldürməyi əmr elədi, onu öldürdülər, sonra da yandırdılar, o çox pis bir halda cəhənnəmə vasil oldu. Kim isə onun haqqında yaxşı deyibdir:

"Təqsirindən keçməsin pərvərdigar,
Nakir ilə Münkir olsun həmdəmi".

Sonra padşah Mərufu özünün sağında vəzir təyin elədi, onların günləri xoş keçdi, şad-xürrəm yaşayırdılar. Onlar beş ili belə keçirdilər. Altıncı il girəndə padşah öldü, padşahın qızı Mərufu öz atasının yerində sultan elədi, amma üzüyü ona vermədi.

Bu müddətdə padşahın qızı Məruftan hamilə olub çox gözəl, qəşəng və kamil bir oğlan doğdu. Oğlanı beş yaşına qədər dayələr öz dizləri üstündə böyütdülər.

Uşağın anası çox ağır xəstələndiyi zaman Mərufu yanına çağırır ona dedi: "Mən xəstəyəm". Məruf dedi: "Ey mənim sevgilim, Allah özü səni hifz eləsin!" Ancaq padşahın qızı dedi: "Bəlkə mən öldüm, oğlumu sənə tapşırmaq mənim üçün lazım deyil, sənə tapşırıqım budur ki, üzüyü qoruyasan, çünki mən sənin üçün və uşaq üçün qorxuram". Məruf dedi: "Allah saxlayana xəter dəyməz". Padşahın qızı üzüyü barmağından çıxarıb Mərufa verdi. Ertəsi gün də Allah-təalanın rəhmetinə getdi. Məruf da padşahlıqda qalıb hökmlər çıxarmağa başladı.

Günlərin bir günü o, yaylığını yellədi, qoşun əhlinin hamısını onun yanından öz evlərinə getdi. Məruf ayrıca bir otağa çəkilib o qəder oturdu ki, gün batdı, qaranlıq düşdü. Bu vaxt onun oyanlarından olan həmpiyalələri adəti üzrə onun yanına gəlib gecəyarısına qədər onunla birlikdə eys-işrətlə məşğul oldular. Bundan sonra Mərufun yanından

çıxıb getmək üçün icazə istədilər. Məruf onlara icazə verdi, hamı öz evinə dağılmışdı. Bu zaman yatağa qulluq eləyən kənz Mərufun yanına gəlib ona yer saldı, paltarını soyundurub gecə köynəyini geyindirdi. Məruf uzandı, kənz də o yuxuya gedənəcn onun ayaqlarını ovxaladı, Məruf yuxuya gedəndən sonra kənz onun yanından çıxıb öz yatağına gəlib yattı.

Kənzin əhvalatı da belədir. Görək Məruf padşah necə oldu. O yatmışdı, birdən yataqda yanında bir şey gördü. Məruf qorxmış halda yuxudan oyanıb dedi: "Daşqalaq edilən şeytanan öləndən Allaha pənəh aparıram!" Bunu deyib gözlerini açanda yanında üzdən eybəcər bir qadın gördü. Məruf qadından soruşdu: "Sən kimsən?" O dedi: "Qorxm, mən sənin arvadın ifritə Fatmayam". Məruf bunu eşidəndə ona baxıb kəfir sifətindən, uzun köpek dişlərindən Fatmanı tanıdı.

Məruf soruşdu: "Sən haradan mənim yanıma gəlibsən, səni bu ölkəyə kim gətiribdir?" Fatma dedi: "Bu saat sən hansı ölkədəsən?" Məruf dedi: "Mən Xitan əl-Xətən şəhərindəyəm, bəs sən Misiri nə vaxt tərək eləyibsən?" Fatma cavab verdi: "Elə indici". Məruf soruşdu: "Bu necə oldu?" Fatma dedi: "Bil ki, mən səninlə dalaşanda şeytan məni yoldan çıxartdı ki, sənə xəter yetirim, mən də sənin ölindən qazılara şikayət elədim, onlar səni axtardılar, amma tapmadılar, qazı sənin barəndə soruşsa da, səndən soraq verən olmadı. İki gündən sonra mən peşman oldum, anladım ki, günah mənədir, ancaq peşmançılıq fayda verməzdi. Mən bir neçə gün oturub səndən ayrı düşdüyümə görə ağladım, ölimdə olan pulum da azaldı, dolanmaq üçün sədəqə istəməli oldum. Mən hər xoşbəxtədən, hər bədbəxtədən sədəqə istəyirdim.

Sən məni atandan sonra dilənib alçalırdım, axırda pis vəziyyətə düşdüm. Hər gecə mən oturub səndən ayrı düşdüyümə, sən çıxıb gedəndən sonra çəkdiyim zillətə, bədbəxtliyə və ziyanə görə ağlayırdım".

Sonra Fatma başına gələnləri Mərufa danışdı, Məruf da heyrətnən ona baxırdı. Axırda Fatma dedi: "Dünənsə bütün günü dolanıb diləndim, ancaq şam eləmədən uzanıb yatdım, acliq məni əldən salmışdı. Çox ağır halda idim.

Elə oturub ağlayırdım ki, birdən qabağımda bir adam peyda olub dedi: "Ay arvad, niyə ağlayırsan?" Mən dedim: "Mənim xərcimi çəkən, arzumu yerinə yetirən ərim var idi, indi o yoxa çıxıbdir. Hara getdiyini bilmirəm, onsuz mən bədbəxt olmuşam". O adam

sorusunda: "Ərinin adı nədir?" Mən dedim: "Onun adı Mərufdur". Belə də o adam dedi: "Mən onu tanıyıram, bil ki, sənin ərin indi bir şəhərin sultanıdır, özü də istəsən mən səni ərinə çatdıraram". Dedim: "Mən sənə himayən altındayam, xahiş edəyirəm mənə ərimə çatdır".

Bu sözəndən sonra həmin adam mənə havaya qaldırıb, göynən yer arasına uçub axırda bu saraya gətirib dedi: "Bu otağa gir, orada yatmaqda yatmış ərinə görərsən". Mən otağa girib sənə burada gördüm, heç güman etməzdim ki, sən mənə tərək edəyirsən, axı mən sənə arvadnam, mənə sənənlə birləşdirən Allaha şükürlər olsun!

Məruf dedi: "Məgər mən səni atmışdım? Yox, sən mənə atıb həmişə mənim əlimdən bir qazandı digərinə şikayət edəyirdin. Sən axırda saraya şikayət elədin, qalabəy Əbu-Təbaqi də mənim üstümə saldırdın, mən də ələcsiz qalıb qaçdım".

Məruf sultan olub padşahın qızıyla evlənməyinə qədər başına gələnlərin hamısını Fatmaya danışmış dedi ki, padşahın qızı vəfat edəyib, ondan da yeddi yaşında bir oğlum vardır.

Fatma dedi: "Görünür Allah-təala alıncıma belə yazmış, indi mən tövbə edəyirəm, özü də sənə himayən altındayam. Mənə atma, icazə ver sənə çörəyini bir sədəqə kimi yeyim". Fatma Mərufun qarşısında o qədər alçalı ki, axırda onun ürəyi yumşalıb dedi: "Elədiyən pisliliyindən tövbə elə, mənim yanında qal. Yalnız ürəyin istəyən şeyləri mənəndən alacağsan. Amma bir pis iş tutsan, səni öldürərəm, mən heç kəsə qorxmuram. Qalabəy Əbu-Təbaqi mənim dalımca göndərmək üçün ali saraya şikayət etmək heç ağlına da gəlməsin; indi mən sultan olmuşam, camaat mənəndən qorxur, mən də təkə Allah-təaladan qorxuram. Mənim bir üzüyüm, üzüyün də bir nökrü vardır. Mən üzüyü sürəndə onun Əbu-Səadət adlı nökrü mənim yanıma gəlir, mən də ondan nə tələb eləsəm, mənə gətirir. Əgər sən öz şəhərinə getmək istəyirsənsə, mən səni o saat öz ölkəyə göndərəm, sənə də o qədər pul verərəm ki, ömrünün axırınacan sənə çatır.

Əgər mənim yanımda qalmaq istəyirsənsə, sənə üçün bir ev boşaltdıraram, oranı da ən gözəl ipəklərlə bəzətdirərəm. Mən sənə üçün iyirmi qaravaş ayıram ki, sənə qulluq edəsinlər. Mən sənə dadlı yeməklər, qəşəng paltarlar verərəm, sən də şah arvadı olub ölənə qədər, ya da mən ölənə qədər böyük xoşbəxtlik içində yaşayarsan. Buna sözün nədir?"

Fatma dedi: "Mən sənənin yanında qalmaq istəyirəm". Bundan sonra Fatma Mərufun əlindən öpüb pis əməllərindən tövbə elədi. Məruf da ona əlahiddə bir ev ayırdı, ona qaravaşlar və hərəmağaları təyin elədi. Fatma padşah arvadı oldu.

Mərufun oğlu atasının da, Fatmanın da yanına getməyə başladı. Fatmanın ondan zəhləsi gedirdi, çünki onun oğlu deyildi. Uşaq Fatmanın qəzəb və nifrət dolu baxışlarını görəndə ona ədavət bəslədi, onu sevmədi.

Məruf da gözəl kənzilərlə eys-ışrət edəyirdi. Arvadı ifritə Fatma yadına düşmüşdü, çünki Fatma saçları ağarmış, eybəcər, başı keçəl, xallı ildandan da murdar bir qarıya dönmüşdü. Bir də ki, Fatma ərinəndən çox bərk incimişdi. Bu məsələ yaxşı deyiblər: "Pis əməl arzuların kökünü qırır, ürəyin zəmisinə ədavət toxumu səpər". Bu şəri deyənə Allah rəhmət eləsin:

"Qəlbinə dəymə əziz bildiyinin,
İnciyən qəlb bərk olmaz bir də.

Toxunubsa daşa dostluq şüşəsi,
Qırılıbdır, o yapılmaz bir də".

Axı Məruf Fatmanı onda tərifiyləyiq bir cəhətə görə saxlamamışdı, Allah-təalaya xoş etmək üçün alıcənablıq göstərmişdi..."

Burada Dünyazad bacısı Şəhrizadə dedi: "Bu sözlər necə gözəldir, insanın ürəyinə füsunkar baxışlardan daha çox təsir edəyir, bu əcaib hekayətlər və heyvətəməz rəvayətlər necə də yaxşıdır".

Şəhrizad dedi: "Əgər sağ qalsam, padşah da mənə aman versə, üzümüzə gələn gecə sizə danışacağım hekayət bundan da gözəl olacaqdır".

Şəhər açılıb hava işıqlananda padşahın ürəyi açıldı, özü də, o hekayətin axırını gözləyib öz-özünə dedi: "And olsun Allaha, hekayətin axırını eşitməyincə, onu öldürməyəcəyəm". Sonra divanxanaya gəldi, vəzir də adəti üzrə qoltuğunda kəfən hazır oldu.

Padşah bütün günü divanxanada keçirəndən sonra hərəmxanaya gəlib, adəti üzrə arvadı, vəzirin qızı Şəhrizadənin yanına girdi..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

1001-ci gecə

Elə ki min birinci gecə oldu, padşah hərəmxanaya gəlib arvadı, vəzirin qızı Şəhrizadın yanına girdi, arvadının bacısı Dünyazad da ona dedi: "Məruf haqqındakı hekayəni bizə danış qurtar".

Şəhrizad belə cavab verdi: "Padşah nağılı eləməyə icazə versə, məhəbbət və həvəslə".

Padşah dedi: "Nağıl eləməyə sənə icazə verirəm, çünki hekayənin axırını eşitməyə can atıram". Şəhrizad dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Məruf padşah arvadının qeydinə onunla cinsi əlaqə üçün deyil, yalnız Allah rızası üçün onu öz yanında yedizdirib saxlamışdı; Fatma Mərufun onunla yaxınlıq eləməkdən çəkiniyini, başı özgə arvadlarla qarışdığını görəndə, ərinə nifrət bəslədi, özü də qısqançlıq ona zor gəldi. Belə olanda iblis ona pıçıldadı ki, üzüyü ondan oğurlayıb ərini öldürsün, onun yerinə özü padşah olsun. Gecələrin birində Fatma öz sarayından çıxıb əri Məruf padşahın olduğu saraya yol aldı. Qismət və tale elə gətirdi ki, bu zaman Məruf özünə çox gözəl, qəşəng, boy-buxunlu və tündürüst sevgilisiylə yatmışdı. Məruf çox dindar olduğuna görə cinsi əlaqədə olmaq istəyəndə üzükdə nəqş olunmuş nəcib adlara hörmət eləmək üçün üzüyü barmağından çıxarırdı, yalnız qüsl eləyib pak olandan sonra barmağına taxdı. Arvadı ifritə Fatma Mərufun cinsi əlaqə zamanı üzüyü barmağından çıxartdığını, qüsl eləyib pak olanacan onu yastığın üstündə qoyduğunu biləndən sonra öz sarayından çıxmışdı. Mərufun bir adəti də var idi: arvadın yanına girəndən sonra könizin getməsinə əmr eləyirdi, çünki üzüyün itəcəyindən qorxurdu. Hamama gedəndə də öz sarayının qapısını bağlayırdı. Hamamdan qayıdanda üzüyü götürüb barmağına taxırdı. Bundan sonra hamı maneəsiz saraya gələ bilirdi.

Fatma bunların hamısını bilirdi, ona görə də gecə vaxtı öz sarayından çıxdı ki, Məruf yatan zaman saraya girsün, üzüyü elə oğurlasın ki, Məruf görməsin. Fatma sarayından çıxan zaman padşahın oğlu elə həmin dəqiqə təbii ehtiyacını rəf eləmək üçün heç bir işıq yandırmadan ayaqyoluna getdi, burada qaranlıqda taxtaların üstündə oyləşib qapını açıq qoydu. Fatmanın öz sarayından çıxıb tələsik onun atasının

sarayına tərəf getdiyini görəndə ürəyində dedi: "Görəsən gecənin qaranlığında bu cadugər öz sarayından nə üçün çıxdıdır? Görürəm ki, o mənim atamın sarayına tərəf gedir. Bunun mütləq bir səbəbi olmalıdır".

Padşahın oğlu çıxıb qarabaqara Fatmanın dalınca getdi. Fatma onu görmədi. Padşahın oğlunda da gödək bir polad qılınc var idi, oğlan atasının divanxanasına həmişə çox sevdidiyi bu qılıncı gələrdi, atası oğlunu görəndə gülüb deyirdi: "Maşallah. Sənin qılıncın həqiqətən böyükdür, oğlum, ancaq sən bu qılıncı müharibəyə gedib bir adamın boynunu vurma ha!" Oğlu da ona deyirdi: "Mən başı kəsilməyə layiq olan bir adamın boynunu mütləq vuracağam". Atası onun sözlərini eşidib gülürdü.

Oğlan atasının arvadının dalınca gedəndə qılıncını qından çıxartdı, arvad saraya girənəcnə onu izlədi. Bu zaman oğlan dayanıb Fatmanı sarayın qapısının ağzında gözlədi, özü də baxmağa başladı. Fatma nəyi isə axtarıb: "Üzüyü hara qoymuşdun" deyini eşidəndə, oğlan başa düşdü ki, Fatma üzüyü axtarıb. Oğlan o vaxta qədər gözlədi ki, Fatma üzüyü tapıb ucadan dedi: "Budur!" Sonra üzüyü götürüb çıxmaq istədi.

Bu vaxt oğlan qapının dalında gizləndi. Fatma da qapıdan çıxanda üzüyü baxıb onu əlində dolandırdı, elə sürtmək istəyirdi ki, uşaq qılıncı qaldırıb onun boynunu vurdu. Fatma bir dəfə qışqırıb üzüüstə yerə sərilədi, cəhənnəmə vasil oldu.

Məruf yuxudan ayılanda arvadının yerə sərilədiyini, qanın axdığını, oğlunun əlində siyirmə qılınc dayandığını görəndə soruşdu: "Oğlum, bu nədir?" Oğlan belə cavab verdi: "Ata can, neçə dəfə sən mənə demişdin ki, sənin qılıncın böyükdür, ancaq sən bu qılıncı müharibəyə gedib bir adamın boynunu vurma ha". Mən də sənə deyirdim: "Mən başı kəsilməyə layiq olan bir adamın boynunu mütləq vuracağam". İndi budur, başı kəsilməyə layiq olan bir adamın boynunu sənə görə vurmuşam.

Sonra oğlan Fatmanın əhvalatını atasına nağıl elədi, Məruf üzüyü axtarmağa başladı, amma onu görmədi. Odur ki, üzüyü Fatmanın bədənində o vaxtacan axtardı ki, axırda gördü Fatma üzüyü ovcunda saxıbdı. Məruf üzüyü onun ovcundan çıxarıb oğluna dedi: "Sən şübhəsiz və yəqin mənim oğlumsan! Necə ki, sən mənə murdar qadının əlindən xilas elədin, Allah da səni bu dünyada da, axirətdə də boladan xilas eləsin. Onun cidd-cəhdi özünün məhvinə səbəb oldu. Allah bu şəri deyənə rəhmət eləsin:

"Allah nəzərində yüksələn kəs
Hər arzusuna çatar cahanda.

Allah köməyindən əl üzən şəxs
Hər iş ki tutar, olar ziyanda".

Sonra Məruf öz adamlarını səslədi, onlar tələsik gəlib çıxanda arvadı ifritə Fatmanın gördüyü işləri onlara danışdı, əmr elədi ki, Fatmanın da cəsədini götürüb səhərə qədər bir yerə qoysunlar. Onlar da Mərufun əmrini yerinə yetirdilər.

Bundan sonra Məruf meyiti bir neçə nökrə tapşırırdı, onlar meyiti yuyub kəfəyə tutdular, qəbir qazıb basdırdılar. Fatmanın Misirdən gəlməsi onu birbaşa qəbire apardı. Allah bu şəri deyənə rəhmət eləsin:

"Gətdik əsrin dediyi bir yolla
Hərəyə göstəriləndir bir yol.

Əcəlin harda tamamdırsa sənin,
Öləcəksən orada, arxayın ol".

Şairin bu sözləri nə qədər gözəldir:

"Bitəcəkdir haçan ömrüm? – nə bilim.
Qarşıma şər çıxacaq, yoxsa uğur?

Gözləyən şərh bu yollarda mənə,
Getdiyim yoxsa uğurlar yoludur?"

Sonra Məruf padşahdan qaçan vaxt qonağı olduğu əkinçini axtarıb tapmaq üçün adam göndərdi; əkinçi gəlib çıxanda, Məruf onu özünə sağında oturan vəzir təyin elədi. Mərufa məlum oldu ki, əkinçinin əslinə necə bəti olan, hörmətli bir ailədən çıxmış, dedikcə gözəl və qəşəng bir qızı vardır. Məruf bu qızı aldı, onlar da bir müddət çox gözəl həyat sürdülər, onların günləri qəm-qüssədən uzaq keçirdi, onlar ömürlərinin axırına qədər şad və xürəm yaşadılar. Ölməyib, həmişə sağ qalana, dünyada gözə görünən və görünməyən səltənətin açarı əlində olana həmd və sənalar olsun.

Şəhriyar padşahla Şəhrizad əhvalatı

Bu müddətdə Şəhrizadın padşahdan üç oğlu olmuşdu. O, bu əhvalatı nağıl eləyib qurtarandan sonra ayağa durub padşahın hüzurunda yeri öpüb dedi: "Ey zəmanəmizin padşahi, sən əsrlərdə və qərinələrdə bir dənəsən, mən sənin qulnam, budur min bir gecədir ki, mən sənə keçmiş adamlar və qədim nəsihətlər haqqındakı əhvalatlar danışırım. Sənin hüzurunda səndən bir şey istəməyə mənim ixtiyarım varmı?" Padşah dedi: "Ey Şəhrizad, nə istəyirsən istə, alacağsan".

Onda Şəhrizad dayələri, hərəməgalarını səsləyib onlara dedi: "Mənim uşaqlarımı gətirin".

Onlar tələsik uşaqları gətirdilər, bunlar üç oğlan uşağı idi, biri yeriyirdi, biri iməkləyirdi, üçüncüsü də döz əmirdi. Uşaqları gətirəndə Şəhrizad onları götürüb padşahın qarşısına qoydu, sonra yeri öpüb dedi: "Ey zəmanəmizin padşahi, bunlar sənin oğullarıdır. Mənim səndən istədiyim budur ki, bu uşaqların xətrinə mənə öldürməkdən vaz keçsən, sən mənə öldürtsən uşaqlar anasız qalarlar, onları da yaxşı tərbiyə eləyən bir qadın tapılmaz".

Bunu eşidən padşah ağladı, uşaqları bağrına basıb dedi: "Ey Şəhrizad, və olsun Allaha, mən səni hələ bu uşaqlar dünya üzünə gəlməmişdən əvvəl bağışlamışdım, çünki mən sənin əxlaqlı, pak, necib, Allahdan qorxan bir adam olduğunu görmüşdüm. Allah sənin, sənin atanın, ananın, sənin kökünün və qol-budağının işini həmişə uğurlu eləsin, Allahı şahid çağırıram ki, mən səni sənə zərər yetirə bilən hər şeydən azad elədim".

Şəhrizad padşahın əllərindən, ayaqlarından öpdü, çox sevinib dedi: "Allah sənin ömrünü uzun eləsin, Allah sənin şan-şövkətini və əzəmətini daha da artırsın!"

Padşahın sarayını şadlıq bürüdü. Bu şadlıq şəhərə yayıldı. Belə bir gecəni ömürdən hesab eləmirlər. Bu gecə gündüzdən daha işıqlı oldu. Səhər açılanda da padşah şad və ürəyi xeyirxahlıqla dolu halda bütün qoşun əhlinin dalañca adam göndərdi, onlar gəlib çıxanda öz vəziri – Şəhrizadın atasına bahalı daş-qaş və fəxri libas bağışlayıb dedi: "Mən öz necib qızınla evləndirdiyin üçün Allah səni hifz eləsin, sənin qızının səbəbinə başqalarının qızlarını öldürməkdən tövbə elədim. Mən sənin

qızının nəcib, pak, əxlaqlı olduğunu gördüm. Allah ondan mənə üç oğul əta edəyibdir. Bu böyük iltifat üçün Allaha şükürlər olsun!”

Sonra padşah bütün vəzirlerine, əmirlərinə və əyanlarına fəxri libaslar verib xəzinə hesabına otuz gün müddətində şəhərin bəzədilməsini əmr elədi, bunun üçün heç kəsi pul xərcləməyə qoymadı.

Şəhəri elə gözəl bəzədilər ki, gəl görəsən. Təbiller çalındı, neylər səsləndi, bütün çalğıçılar şurə gəldilər. Padşah onlara xələt və bəxşişlər verib, yoxsullara, fəqirlərə sədəqə payladı. Bütün təbəələrinə və səltənətinin əhalisinə böyük nemətlər bağışladı. Padşah öz saray adamları ilə birlikdə ömrünün axırına kimi xoşbəxt, şad-xürəm yaşadı. Zamanın dəyişkenliyini möhv eləyə bilməyəndə, heç bir dəyişiklikdən qorxmayana, bir iş onu başqa bir işdən ayıra bilməyəndə və öz məziyyətlərinin kamilliyinə görə yeganə olana həmd və sənalər olsun. Allahın öz bəndələri içində seçdiyi rəsulu, bizim böyüyümüz, bütün adamların böyüyü, işlərimizin uğurlu qurtarması üçün onun vasitəsilə Allaha dua elədiyimiz Məhəmmədə salavat və salam olsun!

MÜNDƏRİCAT

Səidliylə firəng arvadının hekayəti (895-896-cı gecələr)	7
Növcavanla kənin hekayəti (896-899-cu gecələr)	13
Cilliadla Şimasın əhvalatı (899-930-cu gecələr)	21
Əbu Kir və Əbu Sirin əhvalatı (930-940-cı gecələr)	106
Yer Abdullahıyla dəniz Abdullahının əhvalatı (940-946-cı gecələr)	135
Omanlı Əbülhəsənin nağılı (946-952-ci gecələr)	155
İbrahimlə Cəmilənin nağılı (952-959-cu gecələr)	172
Xorasanlı Əbülhəsənin əhvalatı (959-963-cü gecələr)	192
Qəməz-Zamanla zərgər arvadının əhvalatı (963-978-ci gecələr)	208
Abdullah ibn Fədilin nağılı (978-989-cu gecələr)	259
Pinəçi Mərifun nağılı (989-1001-ci gecələr)	299
Şəhriyar padşahla Şəhrizad əhvalatı (1001-ci gəcə)	349

MİN BİR GECƏ

SƏKKİZ CİLDDƏ

VIII CİLD

895-1001-ci gecələr

“ŞƏRQ-QƏRB”

BAKİ

2007

Buraxılışa məsul:

Əziz Güləliyev

Texniki redaktor:

Rövşən Ağayev

Tərtibatçı-rəssam:

Nərgiz Əliyeva

Kompyuter səhifələyicisi:

Yeganə Əsgərova

Korrektor:

Elnaz Xəlilqızı

Yığılmağa verilmişdir 17.08.2007. Çapa imzalanmışdır 08.11.2007.

Formatı 60x90 $\frac{1}{16}$. Fiziki çap vərəqi 22. Ofset çap üsulu.

Tirajı 25000. Sifariş 219.

Kitab “PROMAT” mətbəəsində çap olunmuşdur.

WG(5)
MG4

کتابخانه